

GOVERNMENT OF INDIA

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA

CENTRAL
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. B Pa 5 / Mil / Tre

CALL No. 9261.

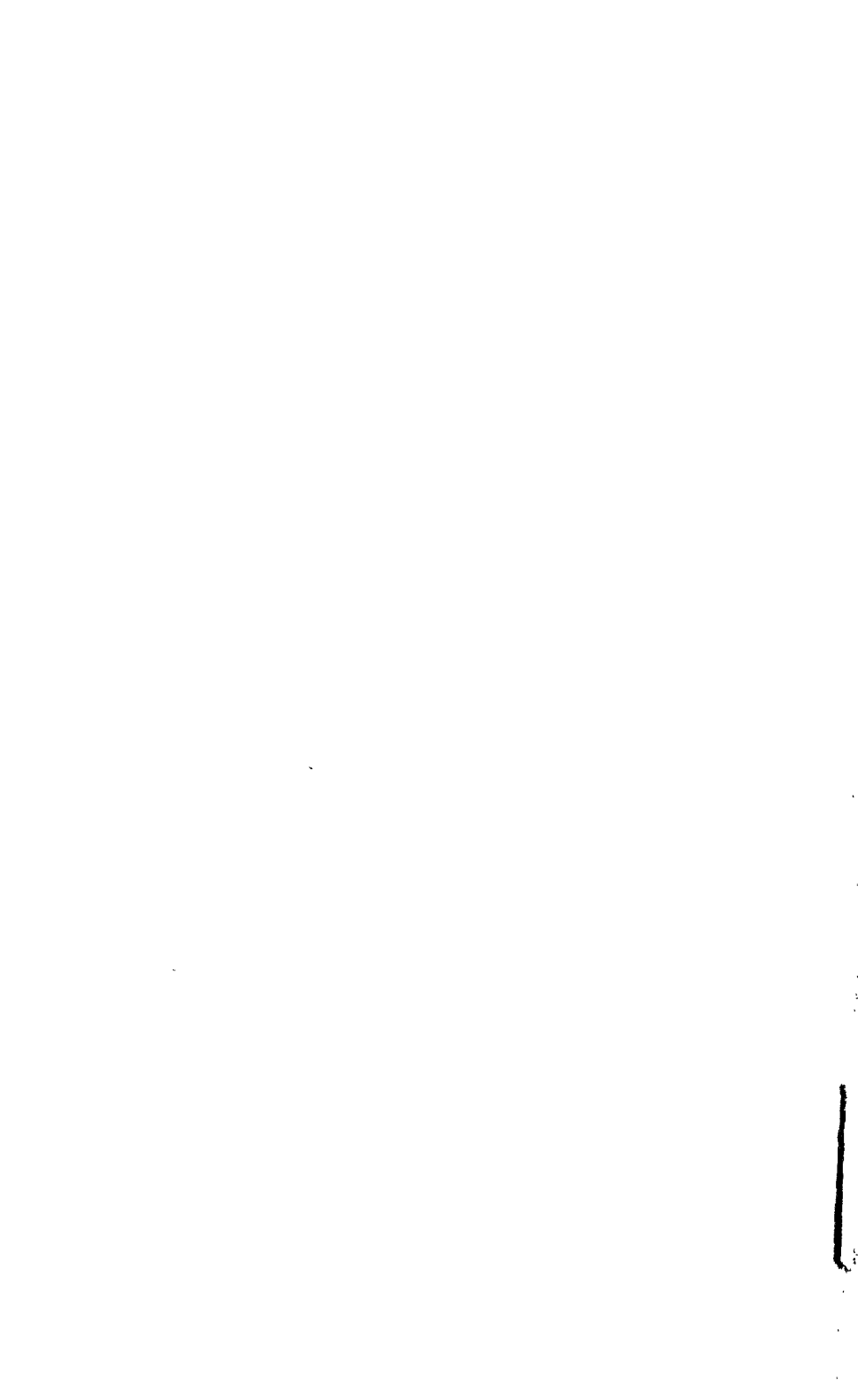
D.G.A. 79

THE

MILINDAPAÑHO:

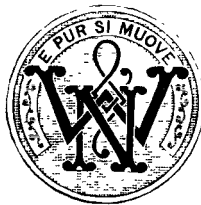
BEING

DIALOGUES BETWEEN KING MILINDA AND THE
BUDDHIST SAGE NĀGASENA.

THE PALI TEXT EDITED

BY

V. TRENCKNER.

WILLIAMS AND NORGATE.

14, HENRIETTA STREET, COVENT GARDEN, LONDON:
AND 20, SOUTH FREDERICK STREET, EDINBURGH.

1880.

D5875

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 9264 .....

Date 3-8-57 .....

Call No. BPa5 .....

Mil/Tre

Price 2/6

1752-11
(

PREFACE.

THE resources at my disposition in preparing this edition were, in the first instance, the two Copenhagen MSS., nos. XXXIII and XXXIV, marked in my notes A and B. For a most valuable addition to these aids I am indebted to the never failing liberality of Dr. R. Rost, to whom in consequence is essentially due whatever merit my edition may possess. From his own rich library he sent me the two MSS. marked C and M.

B is by far the oldest MS. of the Copenhagen collection, and in fact very ancient. Though little experienced in judging of very old Singhalese MSS., if I may venture a guess as to its age I should say that it is at least 400 years old; the Copenhagen SN., the oldest of our dated MSS., from the beginning of the 18th century, in comparison with it looking quite modern. The character, which is large and bold but rather negligently written, differs not a little from that commonly used. Some idea may be formed of it, when I say that at first I read yā for dhā, vā for pā, etc. A final ya is often followed by a stroke resembling the Singh. vowel æ, a peculiarity I have not met with anywhere else. The letter n frequently takes a cursive form, which by precluding the possibility of a confusion with t was of service in a few cases, especially in pakkhanna, which the Singhalese usually write pakkhanta

IV

or confound with pakkanta. But in spite of its age B is far from presenting throughout a good text; its principal fault is the occasional omission of parallel clauses,¹ and it not unfrequently gives absurd readings. On the other hand it often preserves the correct reading corrupted in A and C, which I presume may be considered pretty fair specimens of the common run of Singhalese copies. A and B abound in corrections, which I have noted Ab. etc.; in C and M, being modern copies not much read by native scholars, they are unfrequent.

The various readings of a fourth Singh. MS. (D) were communicated to me by the late R. C. Childers, but no farther than the end of the Bāhirakatthā (p. 24).

M is a Burmese MS. and partakes of the peculiarities of its compeers. In the first place, its spelling is of course Burmese. The orthography used in Birmah — I am too little acquainted with Siamese MSS. to be sure whether the remark is applicable to these likewise, but I am disposed to think so, generally speaking — is not much to the taste of European Pali scholars, for it abounds in gross blunders most puzzling to those familiar with the comparative correctness of the better sort of Singh. MSS. It is, however, but fair to add that on closer acquaintance certain spellings are met with which strike our attention by agreeing closer with Sanskrit or etymology than the corresponding Singhalese forms. Now the Burmese can scarcely be suspected of introducing Sanskritisms, and it is rather to be presumed that in such cases they have been the sole preservers of the true and original Pali form. Thus they write bhiṅgāra, paṭikacc'eva, pidiyati, samīñj', etc., for Singh. bhinkāra, paṭigacc'eva, pithiyati, sammiñj', etc. I suppose that

---

¹ Towards the end there is a larger lacuna extending from itaritarera p. 401¹⁶ to taya va p. 416¹⁷. A more recent hand, beginning at paṭikitt. p. 401² and marked B' in the various readings, supplies the rest of the text.

we shall have to adopt such Burmese readings in editing old texts, and I mean to do so in my forthcoming edition of the Majjhimanikāyo. But in the case of a text composed in Ceylon, it is doubtful whether we are justified in doing as much, as we are ignorant of the exact age of those Singhalese readings. For which reason I have in this text throughout retained the latter.

Secondly, M presents, not the traditional text of the Singh. MSS., but a revised one, like many other Burmese copies especially of uncanonical writings. The plan was to render the text more easily intelligible to readers not very familiar with Pali. Hence, if the construction is slightly intricate, the words are transposed, what should be understood is supplied, for a less familiar word one better known is substituted, etc. In some cases the corrector has done good service by amending errors in the text handed down. For I have not noticed a single case of any note where there is good reason for supposing that the original text handled by the corrector differed from that of our Singh. MSS., especially that of B, where it disagrees with AC. Some of these amendments are very good, and I have adopted them in my text. A considerably larger number of errors were left untouched, and a few of them I have tried to do away with on my own account.

But it cannot be expected that I should have been able to make everything smooth; not a few errors I have been obliged to leave as they are. The text has not reached our day without suffering from the ravages of time. The table of contents given at p. 2 does not agree very well with the present state of the text. There are, besides minor corruptions, several lacunas here and there: interpolations and perhaps transpositions have been introduced, and the close of the work has been long since lost. A spurious supplement, or rather two, were added, perhaps in Siam; at least the Singh. MSS. end with the

VI

notice, "Siyāṃdesato (Sāṃindadesato Ab) ānītapotthakato is-satthassa pañhato paṭṭhāya pariyosānavacanāni gahetvā likhitaṃ - ti jānītabbhaṃ." M in this place has independent and partly better readings, manifestly derived from a MS. different from the Siamese one in question. B is the only one of my MSS. which marks precisely where the lacuna begins, for it ends there with the title "Milindapañham." I might have chosen that form of the name for the title of the book, but I preferred "Milindapañho," because, as we learn from Rask, Turnour, and others, such is its usual name in Ceylon. The supplement has "Milindapañhā," which, as titles of books are generally collective singulars, and as the Burmese and probably also the Siamese prefer pañhā to pañho or pañham, is rather a feminine than a plural.

In point of spelling I have scarcely at all deviated from my predecessors. For want of type the guttural nasal remained unmarked, but I employ it wherever it is due, even if the Singhalese, and often also the Burmese, substitute an anusvāra. For vy I have written by throughout, like M. Senart; the Burmese have it so universally, and my oldest Singh. MS. mostly. To mark sandhi I have allowed myself the innovation of a "Makkeph," as it is called in Hebrew grammar. To my mind it is not quite correct to make Pali words end in m, ñ, d, etc., without a hint of the reason, or to write e. g. tañ ñeva, as if ñeva were an independent form of yeva. But I am far from laying any stress on the matter.

As regards the question of the date at which the Milindapañho was either originally composed or converted into its present shape, I regret my inability to be as precise as desirable. After the identity of Milinda with the Bactrian king Menander has been placed beyond doubt, it is evident that the original work cannot be older than the middle of the second century B. C., and from its utter want of historical actuality it must be not a little younger,

VII

at least a hundred years or two. But it is next to impossible to conceive that any tradition about Milinda should have reached Ceylon and that the work should have been composed there. It must have been imported from northern India, where alone the name of the conqueror can have been preserved. In all probability the original was in Sanskrit, and our text is a translation. There are, I think, a few vestiges from which to infer that such is the case. The opening phrase "taṃyathā 'nusūyate" is not found in any other Pali writing, and it is only in Milindapañho that quotations, real or pretended, are introduced by "bhavatiha." Here a new problem is laid before us, viz., at what time the Pali version was written, and there is the same difficulty about an exact solution. Our text can scarcely be older than the first century A.D., but it may be younger. There is however a limit which cannot be passed. It is older than the beginning of the fifth century, for it is quoted by Buddhaghosa, who besides it mentions no writings but those of commentators, and to have acquired sufficient authority it cannot then have been of recent production. Perhaps we shall not err greatly by fixing its date at between 100 and 200 of our era. From the Milindapañho itself no help is to be obtained, for, as it has been pointed out long ago, its chronology is utterly worthless.

The Burmese MS. adds a title to each question, e.g. (p. 73), "Rājā Buddhanidassanapañhaṃ pucchanto āha: Bhante N. . . . Buddhanidassanapañhā dasamī." I wished to have given these titles in an appendix, as they might serve for an index; but time pressed, and I was obliged to omit them. They may one day appear in a supplement, accompanied among other matter by such illustrations as may be extracted from the Singhalese translation, printed in Ceylon in 1878, which I regret to say has not yet come into my hands

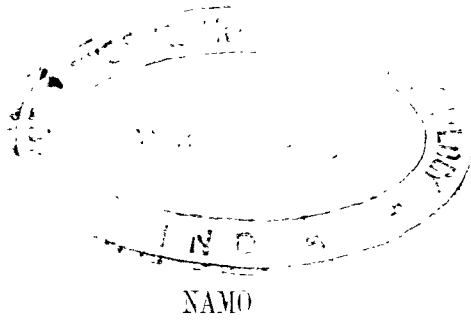
Copenhagen, June, 1880.

V. TRENCKNER.

ABBREVIATIONS.

AN.	==	Anguttaranikāyo.	Pd.	==	Paramatthadīpanī.
As.	==	Atthasālinī.	Pj.	==	Paramatthajotikā.
Bv.	==	Buddhavaṃso.	Ps.	==	Papañcasūdanī.
Cp.	==	Cariyāpiṭakam.	SN.	==	Saṃyuttanikāyo.
Dh.	==	Dhammapadam.	Sn.	==	Suttanipāto.
DN.	==	Dīghanikāyo.	Ss.	==	Sārasaṅgaho.
It.	==	Itivuttakam.	Th.	==	Theragāthā.
Jāt.	==	Jātakam.	Therīg.	==	Therīgāthā.
MN.	==	Majjhimanikāyo.	Ud.	==	Udānaṃ.
Mp.	==	Manorathapūraṇī.	Vin.	==	Vinayapiṭakam.

TASSA BHAGAVATO ARAHATO SAMMĀSAMBUDHISSA.

Milindo nāma so rājā Sāgalāyam - puruttame
upagañchi Nāgasenaṃ, Gangā va yatha sāgarani.

Asajja rājā citrakathinū ukkādhāraṃ tamonudani
apucchi nipuṇe pañhe ṭhānāṭhānagate puthū.

Pucchāvissajjanā c' eva gambhīratthūpanissitā
hadayangamā kaṇṇasukhā abbhutā lomahaṃsanā.

Abhidhammavinayogālhā suttajālasamatthitā
Nāgasenakathā citrā opammehi nayehi ca.

Tattha nānaṃ paṇidhāya hāsavitvāna mānaṃ
suṇoṭha nipuṇe pañhe kankhāṭhānavidālane ti.

Tanīyathā 'nusūyate. — Atthi Yonakānaṃ nānāpuṭa-
bhedanaṃ Sāgalan - nāma nagaram nadī-pabbata-sobhitani
ramaṇīya-bhūmippadesabhāgaṃ ārāma-uyyānōpavana-ta-
lāka-pokkharani-sampannaṃ nadī-pabbata-vana-rāma-
ṇeyyakāṃ sutavantanimmitaṃ nihata-paccatthika-paccā-
mittaṃ anupapīlitaṃ vividha-vicitra-daḥha-mattāla-kotṭa-
kaṃ varapavara-gopuratoriyaṃ gambhīraparikhā-paṇḍara-
pākāra-parikkhittantepuraṃ suvibhatta-vīthi-caccara-ca-
tukka-singhātakaṃ suppasāritānekavidha-varabhaṇḍa-

¹⁸ anuppīlitaṃ B. ¹⁹ -koṭṭhakaṃ ACM.

paripūritantarāpaṇaṃ vividha-dānagga-sata-samupasobhi-
taṃ Himagirisikharasankāsa-varabhavanasatasahassa-pati-
maṇḍitaṃ gaja-haya-ratha-patti-samākulaṃ abhirūpa-
naranāri-gaṇānucaritaṃ ākiṇṇa-janamānussaṃ puthu-khat-
tiya-brāhmaṇa-vessa-suddaṃ vividha-samaṇabrāhmaṇa-
sabbhājana-sanghaṭṭitaṃ bahuvidhavijjāvanta-naravīra-nise-
vitaṃ Kāsika-Koṭumbarakādi-nānāvidha-vatthāpaṇa-sam-
pannaṃ suppasārīta-rucira-bahuvidha-pupphagandhāpaṇa-
gandhagandhitaṃ āsimsaniya-bahuratana-paripūritaṃ di-
sāmukha-suppasārītāpaṇa-singāravāṇijagaṇānucaritaṃ ka-
hāpaṇa-rajata-suvaṇṇa-kaṇsa-patthara-paripūraṃ paj-
jotamāna-nidhi-niketaṃ pahūta-dhanadhañña-vittūpaka-
ranaṃ paripunṇa-kosakoṭṭhāgāraṃ bahv-annapānaṃ bahu-
vidha-khajja-bhojja-leyya-peyya-sāyaniyaṃ Uttarakuru-
sankāsaṃ sampannasassaṃ Ālakamandā viya devapuraṃ.

Ettha tathvā tesāṃ pubbakammaṃ kathetabbāṃ, ka-
thentena ca chaddhā vibhajitvā kathetabbāṃ, seyyathīdaṃ:
Pubbayogo, Milindapaṇhaṃ, Lakkhaṇapaṇhaṃ, Meṇḍaka-
paṇhaṃ, Anumānapaṇhaṃ, Opanmakathāpaṇhaṃ ti. Tat-
tha Milindapaṇho: Lakkhaṇapaṇho Vimaticchedanapaṇho
ti duvidho; Meṇḍakapaṇho pi: Mahāvaggo Yogikathāpaṇho
ti duvidho.

Pubbayogo ti tesāṃ pubbakammaṃ. Atīte kira
Kassapassa bhagavato sāsane vattamāne Gangāya samīpe
ekasmiṃ āvāse mahābhikkhusangho paṭivasati. Tattha
vattasīlasampaunnā bhikkhū pāto va utthāya yaṭṭhisam-
muṇjaniyo ādāya buddhagune āvajjentā angaṇaṃ sammaj-
jitvā kacavaraṃ byūhaṃ karonti. Ath'eko bhikkhu ekaṃ
sāmaṇeraṃ: ehi sāmaṇera, imaṃ kacavaraṃ chaddhēhi
āha; so asunanto viya gacchati. So dutiyam - pi tatiyam - pi
āmantiyamāno asunanto viya gacchat'eva. Tato so
bhikkhu: dubbaco ayaṃ sāmaṇero ti kuddho sammūñ-

⁶ sanghaṭṭitaṃ AaC. ⁷ Kodu- M. ¹⁰ -singāri- BC. ¹³ bava- D; bahunna- M. ¹⁷ chaddhā AM. ²⁹ chaddh- A throughout.

janidaṇḍena pahāraṃ adāsi. Tato so rodanto bhayena kacavaraṃ chaddento: Iminā 'haṃ kacavarachaddana-puñṇakammena yāvahaṃ nibbānaṃ pāpuṇāmi etth' antare nibbattanibbattaṭṭhāne majjhantikasuriyo viya mahesakkho mahātejo bhaveyyan-ti paṭhamapatthanaṃ paṭṭhapesi. Kacavaraṃ chaddetvā nahānatthāya Gangātitthaṃ gato Gangāya ūmivegaṃ gaggarāyamānaṃ disvā: Yāvahaṃ nibbānaṃ pāpuṇāmi etth' antare nibbattanibbattaṭṭhāne ayaṃ ūmivego viya ṭhānupattikapaṭibhāno bhaveyyaṃ akkhayaṭṭhāno ti dutiyam-pi patthanaṃ paṭṭhapesi. So pi bhikkhu sammūñjanisālāya sammūñjanaṃ ṭhapetvā nahānatthāya Gangātitthaṃ gacchanto sāmaṇerassa patthanaṃ sutvā: esa mayā payojito pi tāva evaṃ pattheti, mayhaṃ kiṃ na samijjhissatīti cintetvā: Yāvahaṃ nibbānaṃ pāpuṇāmi etth' antare nibbattanibbattaṭṭhāne ayaṃ Gangāūmivego viya akkhayaṭṭhāno bhaveyyaṃ, iminā pucchitapucchitaṃ sabbaṃ pañhapatibhānaṃ vijaṇetum nibbeṭhetum samattho bhaveyyan-ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Te ubho pi devesu ca manussesu ca saṃsaraṇtā ekaṃ buddhantaṃ khepesum. Atha amhākaṃ Bhagavatā pi yathā Moggaliputta-Tissatthero dissati evaṃ-ete pi dissanti: Mama parinibbānato pañcavassasate atikkante ete uppajjissanti, yaṃ mayā sukhumaṃ katvā desitaṃ dhammavinayaṃ taṃ ete pañhapucchana-opammayutti-vasena nijjaṭaṃ niggumbaṃ katvā vibhajissanti niddiṭṭhā.

Tesu sāmaṇero Jambudīpe Sāgalanagare Milinda nāma rājā ahoṣi, paṇḍito byatto medhāvī paṭibalo, atītānāgata-paccuppannānaṃ samantaṭṭhagaviḍḍhānakiriyānaṃ karaṇakāle nisammakārī hoti; bahūni c' assa satthāni uggahitāni honti, seyyathidaṃ: sūti sammuti sankhyā yogā nīti visesikā ganikā gandhabbā tikicchā cātubbedā purāṇā itihāsa jotisā māyā hetu mantaṇā yuddhā chandasā muddā,

⁸ bhaveyyaṃ akkhayaṭṭhāno bhaveyyanti AC. ³⁰ sankhā A. ³¹ ganitā AC.

³² jotiyā D, jotisana B, joti M. ³³ chandāsā AC, chandasa B.

vacanena ekūnavīsati; vādī durāsado duppasaho, puthutit-thakarānaṃ aggam - akkhāyati; sakala-Jambudīpe Milinda-raññā samo koci nāhosi, yad - idaṃ thāmena javena sūriyena paññāya, aḍḍho mahaddhano mahābhogo, anantabalavāhano.

Ath' ekadivasam Milindo rājā anantabalavāhanaṃ caturanginīṃ balaggasenābyūhaṃ dassanakamyatāya nagarā nikkhamitvā bahinagare senāgaṇanaṃ kāretvā so rājā bhassappavādako lokāyata-vitaṇḍa-janasallāpa-ppvattakotūhalo suriyaṃ oloketvā amacce āmantesi: Bahu tāva divasāvaseso, kiṃ karissāma idān' eva nagaraṃ pavisitvā; atthi koci paṇḍito samano vā brāhmaṇo vā sanghī gaṇi gaṇācariyo, api arahantaṃ sammāsambuddhaṃ paṭijānamāno, yo mayā saddhiṃ sallapitum sakkoti kankhaṃ paṭivinetun - ti. Evaṃ vutte pañcasatā Yonakā rājānaṃ Milindaṃ etad - avocuṃ: Atthi mahārāja cha satthāro: Pūraṇo Kassapo, Makkhali Gosālo, Nigaṇṭho Nātaputto, Saṅjayo Belaṭṭhaputto, Ajito Kesakambalī, Pakudho Kaccāyano, te sanghino gaṇino gaṇācariyakā nātā yasassino titthakarā, sādhusammatā bahujaṇassa, gaccha tvaṃ mahārāja, te pañhaṃ pucchassu kankhaṃ paṭivinayassūti.

Atha kho Milindo rājā pañcahi Yonakasatehi parivuto bhadravāhanaṃ rathavaram - āruyha yena Pūraṇo Kassapo ten' upasankamī, upasankamitvā Pūraṇena Kassapena saddhiṃ sammodī, sammodaniyaṃ kathaṃ sārāṇiyaṃ vītisāretvā ekamantaṃ nisīdi. Ekamantaṃ nisinno kho Milindo rājā Pūraṇaṃ Kassapaṃ etad - avoca: Ko bhante Kassapa lokaṃ pāletīti. — Paṭhavī mahārāja lokaṃ pāletīti. — Yadi bhante Kassapa paṭhavī lokaṃ pāleti atha kasmā Avicinirayaṃ gacchantā sattā paṭhaviṃ

⁴ suriyena AaC, sūrena Ab, surena DM. ⁷ caturanginī B. ¹⁷ Pūraṇo all throughout. ¹⁸ Nātha- A. Nāta- M ¹⁸ Belaṭṭhiputto ACD. ¹⁹ Pakudho BC.

atikkamitvā gacchantīti. — Evañ vutte Pūraṇo Kassapo n'eva sakkhi oggilitum n'eva sakkhi uggilitum, pattak-khandho tuṇhībhūto pajjhāyanto nisīdi.

Atha kho Milindo rājā Makkhali-Gosālaṃ etad - avoca: Atthi bhante Gosāla kusalākusalāni kammāni, atthi sukaṭa-dukkatānaṃ kammānaṃ phalaṃ vipāko ti. — Na - tthi mahārāja kusalākusalāni kammāni, na - tthi sukaṭa-dukkatānaṃ kammānaṃ phalaṃ vipāko, ye te mahārāja idhaloke khattiyā te paralokaṃ gantvā pi puna khattiyā va bhavissanti, ye te brāhmaṇā vessā suddā caṇḍālā pukkusā te paralokaṃ gantvā pi puna brāhmaṇā vessā suddā caṇḍālā pukkusā va bhavissanti, kiṃ kusalākusalehi kammehīti. — Yadi bhante Gosāla idhaloke khattiyā brāhmaṇā vessā suddā caṇḍālā pukkusā paralokaṃ gantvā pi puna khattiyā brāhmaṇā vessā suddā caṇḍālā pukkusā va bhavissanti, na - tthi kusalākusalehi kammehi karaṇīyaṃ; tena hi bhante Gosāla ye te idhaloke hatthacchinnā te paralokaṃ gantvā pi puna hatthacchinnā va bhavissanti, ye pādacchinnā te pādacchinnā va bhavissanti, ye kaṇṇanāsacchinnā te kaṇṇanāsacchinnā va bhavissantīti. — Evañ vutte Gosālo tuṇhī ahoṣi.

Atha kho Milindassa rañño etad - ahoṣi: Tuccho vata bho Jambudīpo, palāpo vata bho Jambudīpo, na - tthi koci samaṇo vā brāhmaṇo vā yo mayā saddhiṃ salla-pitum sakkoti kankhaṃ paṭivinetu - ti. Atha kho Milindo rājā amacce āmantesi: Ramaṇīyā vata bho dosinā ratti, ka - nu khv - aṇṇa samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā upa-sankameyyāma paṇhaṃ pucchitum, ko mayā saddhiṃ sallapitum sakkoti kankhaṃ paṭivinetu - ti. Evañ vutte amaccā tuṇhībhūtā rañño mukhaṃ olokayamānā aṭṭhaṃsu.

Tena kho pana samayena Sāgalanagaraṃ dvādasa vassāni suññaṃ ahoṣi samaṇa-brāhmaṇa-gahapati-paṇḍitehi; yattha samaṇa-brāhmaṇa-gahapati-paṇḍitā paṭivasantīti suṇāti tattha gantvā rājā te paṇhaṃ pucchati;

te sabbe pi pañhavissajjanena rājānaṃ ārādhetaṃ asak-kontā yena vā tena vā pakkamanti, ye aññaṃ disaṃ na pakkamanti te sabbe tuṇhībhūta acchanti. Bhikkhū pana yebbhuyyena Himavantam - eva gacchanti.

Tena kho pana samayena koṭisatā arahanto Hima-vante pabbate Rakkhītatale paṭivasanti. Atha kho āyasmā Assagutto dibbāya sotadhātuyā Milindassa rañño vaca-naṃ sutvā Yugandharamatthake bhikkhusanghaṃ sannipātetvā bhikkhū pucchi: Atth' āvuso koci bhikkhu paṭi-balo Milindena raññā saddhiṃ sallapitaṃ kankhaṃ paṭi-vinetuṃ - ti. Evaṃ vutte koṭisatā arahanto tuṇhī ahesuṃ. Dutiyam - pi kho tatiyam - pi kho puṭṭhā tuṇhī ahesuṃ. Atha kho āyasmā Assagutto bhikkhusanghaṃ etad - avoca: Atth' āvuso Tāvatisabhavane Vejyantassa pācīnato Ketumatī nāma vimānaṃ, tattha Mahāseno nāma deva-putto paṭivasati, so paṭibalo tena Milindena raññā sad-dhiṃ sallapitaṃ kankhaṃ paṭivinetuṃ - ti. Atha kho koṭisatā arahanto Yugandharapabbate antarahitā Tāvatisa-bhavane pāturahesuṃ.

Addasā kho Sakko devānaṃ - indo te bhikkhū dūrato va āgacchante, disvāna yen' āyasmā Assagutto ten' upa-sankami, upasankamitvā āyasmantaṃ Assaguttaṃ abhi-vādetvā ekamantaṃ atṭhāsi. Ekamantaṃ tṭhito kho Sakko devānaṃ - indo āyasmantaṃ Assaguttaṃ etad - avoca: Mahā kṛto bhante bhikkhusangho anuppatto, ahaṃ sanghassa ārāmiko, ken' attho, kiṃ mayā karaṇīyaṃ - ti. Atha kho āyasmā Assagutto Sakkaṃ devānaṃ - indaṃ etad - avoca: Ayaṃ kho mahārāja Jambudīpe Sāgalana-gare Milindo nāma rājā, vādī durāsado duppasaho, pu-thutitthakarānaṃ aggam - akkhāyati, so bhikkhusanghaṃ upasankamitvā dīṭṭhivādena pañhaṃ pucchitvā bhikkhu-sanghaṃ viheṭhetīti. Atha kho Sakko devānaṃ - indo āyasmantaṃ Assaguttaṃ etad - avoca: Ayaṃ kho bhante Milindo rājā ito cuto manussesu uppanno; eso kho bhante Ketumatīvimāne Mahāseno nāma devaputto paṭivasati, so

tena Milindena raññā saddhim paṭibalo sallapitum kan-
kham paṭivinetum, tam devaputtam yācissāma manussa-
lokūpapattiyā ti.

Atha kho Sakko devānam - indo bhikkhusangham
purakkhatvā Ketumativimānam pavisitvā Mahāsenam deva-
puttam ālingitvā etad - avoca: Yācati tam mārisa bhik-
khusangho manussalokūpapattiyā ti. — Na me bhante
manussaloken' attho kammabahulena, tibbo manussaloko,
idh' evāham bhante devaloke uparūparuppattiko hutvā
parinibbāyissāmīti. Dutiyam - pi kho tatiyam - pi kho
Sakke devānam - inde yācante Mahāseno devaputto evam -
āha: Na me bhante manussaloken' attho kammabahu-
lena, tibbo manussaloko, idh' evāham bhante devaloke
uparūparuppattiko hutvā parinibbāyissāmīti. Atha kho
āyasmā Assagutto Mahāsenam devaputtam etad - avoca:
Idha mayam mārisa sadevakam lokam anuvilokayamānū
aññatra tayā Milindassa rañño vādam bhinditvā sāsanaṃ
paggahetum samattham aññam kañci na passāma, yācati
tam mārisa bhikkhusangho: sādhu sappurisa, manussaloke
nibbattitvā Dasabalassa sāsanaṃ paggaṇhitvā dehiti.
Evam vutte Mahāseno devaputto: aham kira Milindassa
rañño vādam bhinditvā sāsanaṃ paggaṇhetum samattho
bhavissāmīti haṭṭhatuttho udaggudaggo hutvā: Sādhu
bhante, manussaloke uppajjissāmīti paṭiññam adāsi.

Atha kho te bhikkhū devaloke tam karaṇiyam tīre-
tvā devesu Tāvātimsesu antarahitā Himavante pabbate
Rakkhitatale pāturaheṣum. Atha kho āyasmā Assagutto
bhikkhusangham etad - avoca: Atth' āvuso imasmiṃ bhik-
khusanghe koci bhikkhu sannipātam anāgato ti. Evam
vutte aññataro bhikkhu āyasmantaṃ Assaguttaṃ etad -
avoca: Atthi bhante, āyasmā Rohaṇo ito sattame divase

⁴ uparūparūpapattiko D, uparūpariupappattiko M, either time ¹¹ Sakko
devānamindo all. ¹⁵ kiñci all. ²⁰ paggaṇhāhiti M.

Himavantam pabbatam pavisitvā nirodham samāpanno, tassa santike dūtam pāhethāti. Āyasmā pi Rohaṇo tam khaṇaṇ - ñeva nirodhā vuṭṭhāya: sangho maṃ pati-mānetīti Himavante pabbate antarahito Rakkhitatale koṭi-satānaṃ arahantānaṃ purato pāturahosi. Atha kho āyasmā Assagutto āyasmantaṃ Rohaṇaṃ etad - avoca: Kin - nu kho āvuso Rohaṇa buddhasāsane palujjante na passasi sanghassa karaṇiyānīti. — Amanasikāro me bhante aho-sīti. — Tena h' āvuso Rohaṇa daṇḍakammaṃ karohīti. — Kiṃ bhante karomīti. — Atth' āvuso Rohaṇa Himavanta-pabbatapasse Kajangalan - nāma brāhmaṇagāmo, tattha Soṇuttaro nāma brāhmaṇo paṭivasati, tassa putto uppajjissati Nāgaseno nāma dārako; tena hi tvaṃ āvuso Rohaṇa dasamāsādhikāni satta vassāni taṃ kulaṃ piṇḍāya pavisa, piṇḍāya pavisitvā Nāgasenaṃ dārakaṃ nīharitvā pabbājehi, pabbajite ca tasmim daṇḍakammato mucchissasīti āha. Āyasmā pi kho Rohaṇo: sādhūti sam-paṭiechi.

Mahāseno pi kho devaputto devalokā cavitvā Soṇu-tarabrāhmaṇassa bhariyāya kucchismiṃ paṭisandhiṃ ag-gahesi. Saha paṭisandhigahaṇā tayo acchariyā abbhutā dhammā pāturahesuṃ: āvudhabhaṇḍāni pajjalimsu, agga-sassaṃ abhinipphannaṃ, mahāmegho abhippavassi. Āyasmā pi kho Rohaṇo tassa paṭisandhigahaṇato paṭṭhāya dasa-māsādhikāni satta vassāni taṃ kulaṃ piṇḍāya pavisanto ekadivasam - pi kaṭacchumattaṃ bhattaṃ vā uḷunkamattaṃ yāguṃ vā abhivādanaṃ vā añjalikammaṃ vā sāmīcika-mmaṃ vā nālattha, atha kho akkosaṇ - ñeva paribhāsaṇ - ñeva paṭilabhati, aticchatha bhante ti vacanamattam - pi vattā nāma nāhosi. Dasamāsādhikānaṃ pana sattannaṃ vassānaṃ accayena ekadivasam aticchatha bhante ti va-canamattaṃ alattha. Taṃ divasam - eva ca brāhmaṇo pi

²⁵ akkosaṇeva paribhāsaṇeva B.

bahikammantā āgacchanto paṭipathe theram disvā: Kim bho² pabbajita amhākaṃ geham - agamatthāti āha. — Ama brāhmaṇa, agamamhāti. — Api kiñci labhitthāti. — Ama brāhmaṇa, labhimhāti. So anattamano geham gantvā pucchi: Tassa pabbajitassa kiñci adatthāti. — Na kiñci adamhāti.

Brāhmaṇo dutiyādivase gharadvāre yeva nisīdi: ajja pabbajitaṃ musāvādena niggahessāmīti. Thero dutiyādivase brāhmaṇassa gharadvāram sampatto; brāhmaṇo theram disvā va evam - āha: Tumhe hiyyo amhākaṃ gehe kiñci alabhitvā yeva labhimhāti avocuttha, vaṭṭati nu kho tumhākaṃ musāvādo ti. Thero āha: Maṃ brāhmaṇa tumhākaṃ gehe dasamāsādhikāni satta vassāni aticchatthāti vacanamattam - pi alabhitvā hiyyo aticchathāti vacanamattaṃ alabhimha, ath' etaṃ vaciṇṇapaṭisanthāram upādāya evam - avocumhāti. Brāhmaṇo cintesi: ime vācāpaṭisanthāramattam - pi labhitvā janamajjhe labhimhāti passamsanti, aññaṃ kiñci khādaniyaṃ vā bhojaniyaṃ vā labhitvā kasmā na - ppasamsantīti pasīditvā attano atthāya paṭiyādītabhattato kaṭacchubhikkhaṃ tadūpiyaṃ - ca byañjanaṃ dāpetvā: Imam bhikkhaṃ sabbakālaṃ tumhe labhissathāti āha. So punadivasato - ppabhuti upasankamantassa therassa upasamaṃ disvā bhiyyosomattāya pasīditvā theram niccakālaṃ attano ghare bhattavissaggakaranatthāya yāci. Thero tuṇhībhāvena adhivāsetvā divase divase bhattakiccaṃ katvā gacchanto thokaṃ thokaṃ buddhavacanaṃ kathetvā gacchati.

Sā pi kho brāhmaṇī dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi, Nāgaseno ti 'ssa nāmaṃ ahoṣi. So anukkamena vaḍḍhanto sattavassiko jāto. Atha kho Nāgasenassa dāra-kassa pitā Nāgasenaṃ dāraṃ etad - avoca: Imasmim

² āgamatthāti DM. ³ āgam- CDM. ⁴ sampatte AD (perhaps to be read there . . . sampatte). ¹⁰ va om. D. ¹⁵ vacanapaṭisanthāramattaṃ AD.

²⁵ thokathokaṃ B

kho tāta Nāgasena brāhmaṇakule sikkhāni sikkheyyāsīti. — Katamāni tāta imasmim̐ brāhmaṇakule sikkhāni nāmaṭi. — Tayo kho tāta Nāgasena vedā sikkhāni nāma, avasesāni sippāni sippam̐ nāmaṭi. — Tena hi tāta sikkhis-sāmīti. — Atha kho Soṇuttaro brāhmaṇo ācariyabrāhmaṇassa ācariyabhāgaṃ sahaṣsaṃ datvā antopāsāde ekasmim̐ gab-bhe ekato mañcakaṃ paññāpetvā ācariyabrāhmaṇaṃ etad - avoca: Sajjhāyāpehi kho tvaṃ brāhmaṇa imaṃ dārakaṃ mantānīti. Tena hi tāta dāraka uggaṇhāhi mantānīti ācariyabrāhmaṇo sajjhāyati. Nāgasenassa dārakassa eken' eva uddesena tayo vedā hadayaṅgatā vācuggatā sūpa-dhāritā suvavatthāpitā sumanasikatā ahesuṃ, sakim̐ eva cakkhuṃ udapādi tīsu vedesu sa-nighaṇḍu-keṭubhesu sākharappabhedesu itihāsapañcamesu, padako veyyākaraṇo lokāyata-mahāpurisalakkhaṇesu anavayo ahoṣi. Atha kho Nāgaseno dārako pītaṃ etad - avoca: Atthi nu kho tāta imasmim̐ brāhmaṇakule ito uttarim̐ pi sikkhitabbāni, udāhu ettakān' evāti. — Na tthi tāta Nāgasena imas-mim̐ brāhmaṇakule ito uttarim̐ sikkhitabbāni, ettakān' eva sikkhitabbānīti. — Atha kho Nāgaseno dārako ācariyassa anuyogaṃ datvā pāsādā oruyha pubbavāsanāya coditaha-dayo rahogato patisallīno attano sippassa ādi-majjha-pariyosānaṃ olokeno ādimhi vā majjhe vā pariyosāne vā appamattakam̐ pi sārāṃ adisvā: tucchā vata bho ime vedā, palāpā vata bho ime vedā, asārā nissārā ti vip-paṭṭisārī anattamano ahoṣi.

Tena kho pana samayena āyasmā Rohaṇo Vattaniye senāsane nisinno Nāgasenassa dārakassa cetasa cetopari-vitakkam̐ - aññāya nivāsetvā pāttacīvaram̐ - ādāya Vattaniye senāsane antarahito Kajangala-brāhmaṇagāmaṃ purato pāturahoṣi. Addasā kho Nāgaseno dārako attano dvāra-koṭṭhake thito āyasmantaṃ Rohaṇaṃ dūrato va āgac-chantaṃ, disvāna attamano udaggo pamudito pītisomanas-sajāto: app - eva nāmāyaṃ pabbajito kadāci sārāṃ jāney-yāti yen' āyasmā Rohaṇo ten' upasankami, upasankamitvā

āyasmantaṃ Rohaṇaṃ etad - avoca: Ko nu kho tvaṃ mārisa, ediso bhaṇḍu kāsāvavasano ti. — Pabbajito nā-māhaṃ dārakāti. — Kena tvaṃ mārisa pabbajito nāmā-sīti. — Pāpakānaṃ malānaṃ pabbājetuṃ pabbajito, tasmā 'haṃ dāraka pabbajito nāmāti. — Kinkāraṇā mārisa kesā te na yathā aññesan - ti. — Soḷas' ime dāraka palibodhe disvā kesamassuṃ ohāretvā pabbajito, katame soḷasa: alaṅ-kārapalibodho maṇḍanapalibodho telamakkhanapalibodho dhovanapalibodho mālāpalibodho gandhanapalibodho vāsa-napalibodho harītakapalibodho āmalakapalibodho rangapa-libodho bandhanapalibodho kocchapalibodho kappakapali-bodho vijāṭanapalibodho ūkāpalibodho, kesesu vilūnesu so-canti kilamanti paridevanti urattāḷiṃ kantanti sammoham - āpajjanti, imesu kho dāraka soḷasa-palibodhesu paligunṭhitā manussā sabbāni atisukhumāni sippāni nāsentīti. — Kin-kāraṇā mārisa vatthāni pi te na yathā aññesan - ti. — Kāmaṇissitāni kho dāraka vatthāni kamaṇīyāni gihibyañ-jaṇāni, yāni kāñci kho bhayāni vatthato uppajjanti tāni kāsāvavasanassa na honti, tasmā vatthāni pi me na yathā aññesan - ti. — Jānāsi kho tvaṃ mārisa sippāni nāmāti. — Ama dāraka, jānāmi ahaṃ sippāni, yaṃ loke utta-maṃ mantaṃ tam - pi jānāmi. — Mayham - pi taṃ mā-risa dātuṃ sakkā ti. — Ama dāraka, sakkā ti. — Tena hi me dehāti. — Akālo kho dāraka, antaragharaṃ pin-ḍāya pavitṭh' amhāti.

Atha kho Nāgaseno dārako āyasmato Rohaṇassa hatthato pattaṃ gahetvā gharaṃ pavesetvā paṇītena khādaniyena bho-janiyena sahatthā santappetvā sampavāretvā āyasmantaṃ Rohaṇaṃ bhuttāviṃ onītapattapāṇiṃ etad - avoca: Dehi me dāni mārisa mantan - ti. — Yadā kho tvaṃ dāraka nip-palibodho hutvā mātāpitāro anujānāpetvā mayā gahitaṃ pabbajitavesaṃ gaṇhissasi tadā dassāmi āha. Atha kho

³ nāma sīti C. ⁹ gandhapali- M. ¹⁴ soḷasasu M. ²³ dātuṃ sakko all.

Nāgaseno dārako mātāpitaro upasankamitvā āha: Amma tāta, ayaṃ pabbajito: yaṃ loke uttamaṃ mantāṃ taṃ jānāmīti vadati, na ca attano santike apabbajitassa deti, ahaṃ etassa santike pabbajitvā taṃ mantāṃ uggaṇhis-sāmīti. Ath' assa mātāpitaro: pabbajitvā pi no putto mantāṃ gaṇhātu, gaṇetvā pun' āgacchatīti maññamānā: Gaṇha puttāti anujānimsu. Atha kho āyasmā Rohaṇo Nāgasenaṃ dārakaṃ ādāya yena Vattaniyaṃ senāsanaṃ yena Vijambhavatthu ten' upasankami, upasankamitvā Vijambhavatthusmiṃ senāsane ekarattīṃ vasitvā yena Rakkhitatalaṃ ten' upasankami, upasankamitvā koṭisa-tānaṃ arahantānaṃ majjhe Nāgasenaṃ dārakaṃ pabbājesi. Pabbajito ca pan' āyasmā Nāgaseno āyasmantaṃ Rohaṇaṃ etad - avoca: Gaṇito me bhante tava veso, detha me dāni mantan - ti. Atha kho āyasmā Rohaṇo: kimhi nu kho 'haṃ Nāgasenaṃ paṭhamāṃ vineyyaṃ, Suttante vā Abhidhamme vā ti cintetvā: paṇḍito kho ayaṃ Nāgaseno, sakkoti sukhen' eva Abhidhammaṃ pari-yāpunitun - ti paṭhamāṃ Abhidhamme vinesi. Āyasmā ca Nāgaseno: kusalā dhammā akusalā dhammā abyākātā dhammā ti tika-duka-patimaṇḍitaṃ Dhammasanganiṃ, khandhavibhaṅgādi-aṭṭhārasa-vibhaṅga-patimaṇḍitaṃ Vi-bhaṅgappakaraṇaṃ, sangaho asangaho ti-ādinā cudda-savidhena vibhattaṃ Dhātukathāpakaraṇaṃ, khandha-paṇṇatti-āyatanapaṇṇattīti-ādinā chabbidhena vibhattaṃ Puggalapaṇṇattim, sakavāde pañca suttasatāni paravāde pañca suttasatānīti suttasahassaṃ samodhānetvā vibhat-taṃ Kathāvatthuppakaraṇaṃ, mūlayamakaṃ khandhayama-kan - ti-ādinā dasavidhena vibhattaṃ Yamakaṃ, hetu-paccayo ārammaṇapaccayo ti-ādinā catuvīsatividhena vibhattaṃ Paṭṭhānappakaraṇaṃ - ti sabban - taṃ Abhi-dhammapīṭakaṃ eken' eva sajjhāyena paṇaṃ katvā:

²⁴ Dhātukathāpakaraṇaṃ AC.

Tiṭṭhatha bhante, na puna osāretha, ettaken' evāhaṃ sajjhāyissāmīti āha.

Ath' āyasmā Nāgaseno yena koṭisatā arahanto ten' upasankami, upasankamitvā koṭisatānaṃ arahantānaṃ etad - avoca: Ahaṃ kho bhante kusalā dhammā akusalā dhammā abyākatā dhammā ti imesu tisu padesu pakkhīpitvā sabban - taṃ Abhidhammapiṭakaṃ vitthārena osāressāmīti. — Sādhū Nāgasena, osāreḥīti. — Atha kho āyasmā Nāgaseno satta māsāni satta - ppakaraṇe vitthārena osāresi; paṭhavī unnadi, devatā sādhukāraṃ - adamsu, brahmāno apphotesuṃ, dibbāni candanacuppanāni dibbāni ca mandāravapupphāni abhippavassimsu. Atha kho koṭisatā arahanto āyasmantaṃ Nāgasenaṃ paripupphavissatāvassam Rakkhitatale upasampādesuṃ. Upasampanno ca pan' āyasmā Nāgaseno tassā rattiya accayena pubbanhasamayam nivāsetvā pattacivaram - ādāya upajjhāyena saddhiṃ gāmaṃ piṇḍāya pavisanto evarūpaṃ parivitakkaṃ uppādesi: tuccho vata me upajjhāyo, bālo vata me upajjhāyo, tha-petvā avasesaṃ buddhavacanaṃ paṭhamam maṃ Abhidhamme vinesīti. Atha kho āyasmā Rohano āyasmato Nāgasenassa cetasā cetoparivitakkam - aññāya āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Ananucchaviyaṃ kho Nāgasena parivitakkaṃ vitakkesi, na kho pan' etaṃ Nāgasena ta-vānucchaviyaṃ - ti. Atha kho āyasmato Nāgasenassa etad - ahosi: acchariyaṃ vata bho, abbhutaṃ vata bho, yatra hi nāma me upajjhāyo cetasā cetoparivitakkaṃ jānissati, paṇḍito vata me upajjhāyo, yaṇ - nūnāhaṃ upajjhāyaṃ khamāpeyyaṃ - ti. Atha kho āyasmā Nāgaseno āyasmantaṃ Rohaṇaṃ etad - avoca: Khamatha me bhante, na puna evarūpaṃ vitakkessāmīti.

Atha kho āyasmā Rohaṇo āyasmantaṃ Nāgasenaṃ

¹¹ apphotesuṃ D, apphotesuṃ ABC. ¹⁵ pubbanha- all throughout except B.

etad - avoca: Na kho tyāhaṃ Nāgasena ettāvatā khamāmi, atthi kho Nāgasena Sāgalam nāma nagaram, tattha Milindo nāma rājā rajjam kāreti, so diṭṭhivādena pañham pucchitvā bhikkhusangham viheṭheti, sace tvaṃ tattha gantvā taṃ rājānaṃ dametvā pasādessasi evāhaṃ - taṃ khamissāmīti. -- Tiṭṭhatu bhante eko Milindo rājā, sace bhante sakala-Jambudīpe sabbe rājāno āgantvā maṃ pañham puccheyyuhū sabban - taṃ vissajjetvā sampadālessāmi, khamatha me bhante ti vatvā: Na khamāmīti vutte: Tena hi bhante imaṃ temāsam kassa santike vasissāmīti āha. -- Ayaṃ kho Nāgasena āyasmā Assagutto Vattaniye senāsane viharati, gaccha tvaṃ Nāgasena, yen' āyasmā Assagutto ten' upasankama, upasankamitvā mama vacanena āyasmato Assaguttassa pāde sirasā vanda, evaṃ - ca naṃ vadehi: upajjhāyo me bhante tumhākaṃ pāde sirasā vandati, appābādhaṃ appātankaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ pucchati, imaṃ temāsam tumhākaṃ santike vasitum maṃ pahiṇīti; konāmo te upajjhāyo ti ca vutte: Rohaṇatthero nāma bhante ti vadeyyāsi; ahaṃ konāmo ti ca vutte evaṃ vadeyyāsi: mama upajjhāyo bhante tumhākaṃ nāmaṃ jānātīti. Evaṃ bhante ti kho āyasmā Nāgaseno āyasmantaṃ Rohaṇaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā pattacīvaram - ādāya anupubbena cārikaṃ caramāno yena Vattaniyaṃ senāsanaṃ yen' āyasmā Assagutto ten' upasankami, upasankamitvā āyasmantaṃ Assaguttaṃ abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Ekamantaṃ tṭhito kho āyasmā Nāgaseno āyasmantaṃ Assaguttaṃ etad - avoca: Upajjhāyo me bhante tumhākaṃ pāde sirasā vandati, evaṃ - ca vadeti: appābādhaṃ appātankaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ pucchati, upajjhāyo maṃ bhante imaṃ temāsam tumhākaṃ santike vasitum pahiṇīti. Atha kho āyasmā Assagutto āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca:

Tvaṃ kinnāmo 'sīti. — Ahaṃ bhante Nāgaseno nāmāti. — Konāmo te upajjhāyo ti. — Upajjhāyo me bhante Roḥaṇatthero nāmāti. — Ahaṃ konāmo ti. — Upajjhāyo me bhante tumhākaṃ nāmaṃ jānātīti. — Sādhū Nāgasena, pattacīvaraṃ paṭisāmeḥīti. Sādhū bhante ti pattacīvaraṃ paṭisāmetvā punadivase parivenaṃ sammajjitvā mukhodakaṃ dantapoṇaṃ upaṭṭhāpesi. Thero sammatṭaṭṭhānaṃ paṭisammajji, taṃ udakaṃ chaḍḍetvā aññaṃ udakaṃ āhari, tañ-ca dantakaṭṭhaṃ apānetvā aññaṃ dantakaṭṭhaṃ gaṇhi, na allāpasallāpaṃ akāsi. Evaṃ satta divasāni katvā sattame divase puna pucchitvā puna tena tath'eva vutte vassāvāsāṃ anujāni.

Tena kho pana samayena ekā mahāupāsikā āyasmantaṃ Assaguttaṃ timsamattāni vassāni upaṭṭhāsi. Atha kho sā mahāupāsikā temā-accayena yen' āyasmā Assagutto ten' upasankamī, upasankamitvā āyasmantaṃ Assaguttaṃ etad-avoca: Atthi nu kho tāta tumhākaṃ santike añño bhikkhūti. — Atthi mahāupāsike ambhākaṃ santike Nāgaseno nāma bhikkhūti. — Tena hi tāta Assagutta adhivāsehi Nāgasenena saddhiṃ svātanāya bhattaṃ ti. — Adhivāsesi kho āyasmā Assagutto tunhībhāvena. Atha kho āyasmā Assagutto tassā rattiya accayena pubbanhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaraṃ-ādāya āyasmatā Nāgasenena saddhiṃ pacchāsamaṇena yena mahāupāsikāya nivesanaṃ ten' upasankamī, upasankamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho sā mahāupāsikā āyasmantaṃ Assaguttaṃ āyasmantañ-ca Nāgasenaṃ paññitena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappesi sampavāresi. Atha kho āyasmā Assagutto bhuttāvī onītapattapāni āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad-avoca: Tvaṃ Nāgasena mahāupāsikāya anumodanaṃ karohīti. Idaṃ vatvā utthāy' āsanā pakkāmi.

⁷ sammaddhatthānaṃ B, sammatthattānaṃ Ca, sammajjatthānaṃ DM, sammajjanaṭṭhānaṃ ACb. ²⁷ āyasmantañca Nāgasenañca BC, āyasmantaṃ Nāgasenañca A.

Atha kho sā mahāupāsikā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Mahallikā kho 'haṃ tāta Nāgasena, gambhīrāya dhammakathāya mayhaṃ anumodanaṃ karohīti. Atha kho āyasmā Nāgaseno tassā mahāupāsikāya gambhīrāya Abhidhammakathāya lokuttarāya suññatāpaṭisaṃyuttāya anumodanaṃ akāsi. Atha kho tassā mahāupāsikāya tasmiṃ yeva āsane virajāṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi: yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ - taṃ nirodhadhammaṃ - ti. Āyasmā pi kho Nāgaseno tassā mahāupāsikāya anumodanaṃ katvā attanā desitaṃ dhammaṃ paccavekkhanto vipassanaṃ paṭṭhapetvā tasmiṃ yeva āsane nisinno sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi.

Atha kho āyasmā Assagutto maṇḍalamāle nisinno va dvinnam - pi dhammacakkhupaṭilābhaṃ ñatvā sādhu-kāraṃ pavattesi: Sādhu sādhu Nāgasena, ekena kaṇḍappahārena dve mahākāyā padālitaṃ ti. Anekāni ca devatāsahassāni sādhu-kāraṃ pavattesuṃ. Atha kho āyasmā Nāgaseno utṭhāy' āsanā yen' āyasmā Assagutto ten' upasankami, upasankamitvā āyasmantaṃ Assaguttaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. Ekamantaṃ nisinnaṃ kho āyasmantaṃ Nāgasenaṃ āyasmā Assagutto etad - avoca: Gaccha tvaṃ Nāgasena Pāṭaliputtaṃ, Pāṭaliputtanagare Aso-kārāme āyasmā Dhammarakkhito paṭivasati, tassa santike buddhavacanaṃ pariyāpuṇāhīti. — Kīva dūre bhante ito Pāṭaliputtanagaran - ti. — Yojanasatāni kho Nāgasenāti. — Dūro kho bhante maggo, antarāmagge bhikkhā dulla-bhā, kathāhaṃ gamissāmi. — Gaccha tvaṃ Nāgasena, antarāmagge piṇḍapātaṃ labhissasi, sālīnaṃ odanaṃ vicita-kāḷakaṃ anekasūpaṃ anekabyañjanaṃ - ti. — Evaṃ bhante ti kho āyasmā Nāgaseno āyasmantaṃ Assaguttaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā pattacīvaram - ādāya yena Pāṭaliputtaṃ tena cārikaṃ pakkāmi.

⁷ ñeva B. ²⁴ dūro ABCD. ²⁵ Tiyojanasatāni should probably be the reading.

Tena kho pana samayena Pāṭaliputtako seṭṭhi pañcali sakaṭasatehi Pāṭaliputtagāmimaggaṃ paṭipanno hoti. Addasā kho Pāṭaliputtako seṭṭhi āyasmantaṃ Nāgasenaṃ dūrato va āgacchantāṃ, disvāna pañca sakaṭasatāni paṭipannāmetvā yen' āyasmā Nāgaseno ten' upasankamī, upasankamitvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ abhivādetvā: Kuhiṃ gacchasi tātāti āha. — Pāṭaliputtaṃ gahapatitī. — Sādhu tāta, mayam - pi Pāṭaliputtaṃ gacchāma, amhehi saddhiṃ sukhaṃ gacchathāti. — Atha kho Pāṭaliputtako seṭṭhi āyasmato Nāgasenassa iriyāpathe pasīditvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ panītena khādaniyena bhojaniyena sahatthā santappetvā sampavāretvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ bhuttāviṃ onītapattapānīṃ aṇṇataraṃ nīcaṃ āsanaṃ gahetvā ekamantaṃ nisīdi. Ekamantaṃ nisīno kho Pāṭaliputtako seṭṭhi āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Kinnāmo si tvam tātāti. — Ahaṃ gahapatī Nāgaseno nāmāti. — Jānāsi kho tvam tāta buddhavacanaṃ nāmāti. — Jānāmi kho 'haṃ gahapatī Abhidhammapadānīti. — Lābhā no tāta, suladdhaṃ no tāta, aham - pi kho tāta ābhidhammiko tvam - pi ābhidhammiko, bhaṇa tāta Abhidhammapadānīti. — Atha kho āyasmā Nāgaseno Pāṭaliputtakassa seṭṭhissa Abhidhammaṃ desesi, desente desente yeva Pāṭaliputtakassa seṭṭhissa virajāṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi: yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabban - taṃ nirodhadhamman - ti. Atha kho Pāṭaliputtako seṭṭhi pañcamattāni sakaṭasatāni purato uyyojetvā sayam pacchato gacchanto Pāṭaliputtassa avidūre dvedhāpathe thatvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Ayaṃ kho tāta Nāgasena Asokārāmassa maggo; imaṃ kho tāta mayhaṃ kambalaratanaṃ soḷasahatthaṃ āyāmena aṭṭhahatthaṃ vitthārena, patigaṇhāhi kho tāta imaṃ kambalara-

¹³ onītapattapānīṃ disvā M ²⁰ abhidhammiko ACM the first time CM the second ²⁰ bhanatha ACbM ²³ desente once CD ²⁹ idam AC.

tanam anukampaṃ upādāyāti. Patiggahesi kho āyasmā Nāgaseno taṃ kambalaratanam anukampaṃ upādāya. Atha kho Pāṭaliputtako seṭṭhi attamano udaggo pamuditahadayo pītisomanassajāto āyasmantaṃ Nāgasenaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

Atha kho āyasmā Nāgaseno yena Asokārāmo yen' āyasmā Dhammarakkhito ten' upasankami, upasankamitvā āyasmantaṃ Dhammarakkhitaṃ abhivādetvā attano āgata-kāraṇaṃ kathetvā āyasmato Dhammarakkhitassa santike tepitakaṃ buddhavacanaṃ eken' eva uddesena tihi māsehi byañjanato pariyāpunitvā puna tihi māsehi atthato manasākāsi. Atha kho āyasmā Dhammarakkhito āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Seyyathā pi Nāgasena gopālako gāvo rakkhati, aññe gorasaṃ paribhuñjanti, evam - eva kho tvaṃ Nāgasena tepitakaṃ buddhavacanaṃ dhārento pi na bhāgī sāmāññassāti. — Hotu bhante, alaṃ ettakenāti ten' eva divasabhāgena tena rattibhāgena saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Saha saccapaṭivedhena āyasmato Nāgasenassa sabbe devā sādhu-kāram - adamsu, paṭhavī unnadi, brahmāno appothesuṃ, dibbāni candana-cuṇṇāni c' eva dibbāni ca mandārapupphāni abhippavassimsu.

Tena kho pana samayena koṭisatā arahanto Himavante pabbate Rakkhitatale sannipatitvā āyasmato Nāgasenassa santike dūtaṃ pāhesuṃ: āgacchatu Nāgaseno, dassanakāmā mayaṃ Nāgasena - ti. Atha kho āyasmā Nāgaseno dūtassa vacanaṃ sutvā Asokārāme antarahito Himavante pabbate Rakkhitatale koṭisatānaṃ arahantaṃ purato pāturahosi. Atha kho koṭisatā arahanto āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avocuṃ: Eso kho Nāgasena Milindo rājā bhikkhusanghaṃ viheṭheti vādapaṭivādena pañhapucchāya; sādhu Nāgasena, gaccha tvaṃ Milindaṃ

rājānaṃ damehīti. — Tiṭṭhatu bhante eko Milindo rājā, sace bhante sakala-Jambudīpe rājāno āgantvā maṃ pañhaṃ puccheyyūṃ sabbaṃ - taṃ vissajjetvā sampadālessāmi, gacchatha vo bhante asambhītā Sāgalanagaran - ti. -- Atha kho therā bhikkhū Sāgalanagaraṃ kāsāvapajjotaṃ isivā-taparivātaṃ akaṃsu.

Tena kho pana samayena āyasmā Āyupālo Sankheyyapariveṇe paṭivasati. Atha kho Milindo rājā amacce etad - avoca: Ramaṇīyā vata bho dosinā ratti, kaṇ - nu khv - ajja samanāṃ vā brāhmaṇaṃ vā upasankameyyāma sākacchāya pañhapucchanāya, ko mayā saddhiṃ salla-pitūṃ ussahati kankhaṃ paṭivinetuṃ - ti. Evaṃ vutte pañcasatā Yonakā rājānaṃ Milindaṃ etad - avocuṃ: Atthi mahārāja Āyupālo nāma therō tepītaḥ bahussuto āga-tāgamo, so etarahi Sankheyyapariveṇe paṭivasati, gaccha tvaṃ mahārāja, āyasmantaṃ Āyupālaṃ pañhaṃ pucchassūti. — Tena hi bhante bhadantassa ārocethāti. Atha kho nemittiko āyasmato Āyupālassa santike dūtaṃ pāhesi: rājā bhante Milindo āyasmantaṃ Āyupālaṃ dassana-kāmo ti. Āyasmā pi kho Āyupālo evaṃ - āha: Tena hi āgacchatūti. Atha kho Milindo rājā pañcamattehi Yonakasattehi parivuto rathavaram - uyyha yena Sankheyyaparivenaṃ yen' āyasmā Āyupālo, ten' upasankami, upasankamitvā āyasmatā Āyupālena saddhiṃ sammodi, sammodanīyaṃ kathaṃ sārāṇīyaṃ vītisāretvā ekamantaṃ uvisi. Ekamantaṃ uvisinno kho Milindo rājā āyasmantaṃ Āyupālaṃ etad - avoca: Kimatthiyā bhante Āyupāla tumbhākaṃ pabbajjā, ko ca tumbhākaṃ paramattho ti. -- Thero āha: Dhammacariyasamacariyatthā kho mahārāja pabbajjā ti. -- Atthi pana bhante koci gihī pi dhammacārī samacārī ti. — Ama mahārāja, atthi gihī pi dhammacārī samacārī. Bhagavati kho mahārāja Bārāṇa-

⁹ kinu CDM. ¹⁰ nemittako DM. ¹¹ Bhagavatā ABCD

siyaṃ Isipatane migadāye dhammacakkaṃ pavattente at-
 t̥hārasannaṃ brahmakotīnaṃ dhammābhisamayo ahoṣi,
 devatānaṃ pana dhammābhisamayo gāṇanapathaṃ vīti-
 vatto; sabbe te gihibhūtā na pabbajitā. Puna ca paraṃ
 mahārāja Bhagavatā Mahāsamayasuttante desiyamāne,
 Mahāmangalasuttante desiyamāne, Samacittapariyāyasut-
 tante desiyamāne, Rāhulovādasuttante desiyamāne, Parā-
 bhavasuttante desiyamāne gāṇanapathaṃ - atītānaṃ deva-
 tānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi; sabbe te gihibhūtā na
 pabbajitā ti. — Tena hi bhante Āyupāla nīratthikā tum-
 hākaṃ pabbajjā, pubbe katassa pāpakammaṃ nissandena
 samaṇā Sakyaputtiyā pabbajanti dhutāṅgāni ca pariharanti.
 Ye kho te bhante Āyupāla bhikkhū ekāsanikā nūna te
 pubbe paresaṃ bhogahārakā corā, te paresaṃ bhoge ac-
 chinditvā tassa kammaṃ nissandena etarahi ekāsanikā
 bhavanti, na labhanti kālena kālaṃ paribhuñjitum, na - tthi
 tesaṃ sīlaṃ, na - tthi tapo, na - tthi brahmacariyaṃ. Ye
 kho pana te bhante Āyupāla bhikkhū abbhokāsikā nūna
 te pubbe gāmaghātakā corā, te paresaṃ gehāni vināsetvā
 tassa kammaṃ nissandena etarahi abbhokāsikā bhavanti,
 na labhanti senāsanāni paribhuñjitum, na - tthi tesaṃ sī-
 laṃ, na - tthi tapo, na - tthi brahmacariyaṃ. Ye kho
 pana te bhante Āyupāla bhikkhū nesajjikā nūna te pubbe
 panthadūsakā corā, te panthike jane gaḥetvā bandhitvā
 nisīdāpetvā tassa kammaṃ nissandena etarahi nesajjikā
 bhavanti, na labhanti seyyaṃ kappetum, na - tthi tesaṃ
 sīlaṃ, na - tthi tapo, na - tthi brahmacariyaṃ - ti āha.

Evam vutte āyasmā Āyupālo tuṇhī ahoṣi, na kiñci
 paṭibhāsi. Atha kho pañcasatā Yonakā rājānaṃ Milin-
 daṃ etad - avocum: Paṇḍito mahārāja thero, api ca kho
 avisārado na kiñci paṭibhāsatīti. Atha kho Milindo rājā
 āyasmantaṃ Āyupālaṃ tuṇhībhūtaṃ disvā apphoṭetvā

²³ pana om. ABC. ³² apphothetvā C, appothetvā AB

ukkuṭṭhiṃ katvā Yonake etad - avoca: Tucchō vata bho Jambudīpo, palāpo vata bho Jambudīpo, na - tthi koci samaṇo vā brāhmaṇo vā yo mayā saddhiṃ sallapitum ussaḥati kankham paṭivinetun - ti. Atha kho Milindassa rañño sabban - taṃ paṇisaṃ anuvilokentassa abhīte aman - kubhūte Yonake disvā etad - ahoṣi: nissamsayaṃ atthi maññe añño koci paṇḍito bhikkhu yo mayā saddhiṃ sallapitum ussaḥati, yen' ime Yonakā na mankubhūtā ti. Atha kho Milindo rājā Yonake etad - avoca: Atthi bhaṇe añño koci paṇḍito bhikkhu yo mayā saddhiṃ sallapitum ussaḥati kankham paṭivinetun - ti.

Tena kho pana samayena āyasmā Nāgaseno samana - ganaparivuto sanghī gaṇi gaṇācariyo ñāto yasassī sādhu - sammato bahujaṇassa paṇḍito byatto medhāvī nipuṇo viññū vibhāvī vinīto visārado bahussuto tepitako vedagū pabhinna - buddhiṃ āgatāgamo pabhinna - paṭisaṃbhido na - vanga - satthusāsa - pariya - ttidharo pāramippatto jina - vacane dhammattha - desanā - paṭivedha - kusalo akkhaya - vicitra - paṭibhāno citrakathī kalyāṇavākkarano durāsado duppasaho duruttaro durāvaraṇo dunnivārayo, sāgaro viya akkhobbo, girirājā viya niccalo, ranañjaho tamonudo pabhanaro, mahākathī paragaṇigaṇa - mathano paratit - thiya - maddano, bhikkhūnaṃ bhikkhūnaṃ upāsakānaṃ upāsikānaṃ rājūnaṃ rājamahāmattānaṃ sakkato garukato mānito pūjito apacito, lābhī cīvara - piṇḍapāta - senāsana - gilānappaccaya - bhesajja - parikkhārānaṃ lābhagga - yasagga - ppatto, buddhānaṃ viññūnaṃ sotāvadhaṇena samannāga - tānaṃ sandassento navagaṇaṃ jina - sāsana - ratanaṃ, upa - di - santo dhammamaggaṃ, dhārento dhammapajjotaṃ, ussā - pente dhammayūpaṃ, yajanto dhammayāgaṃ, paggaṇ - hāpento dhammadhajaṃ, ussāpento dhammaketaṃ, uppa - lāsento dhammasankhaṃ, ābananto dhamma - bheriṃ, nadanto

¹ nissamsayaṃ kho atthi A. ² ranañjaho viya Bb. ³ paratitthiya - ppamaddano AC. ⁴ uddisanto D, upadassento M. ⁵ dhammakhaggaṃ AaBCD. ⁶ uppalāpento ACD, upadassento M

sīhanādaṃ, gajjanto indagajjitāṃ, madhura-gira-gajjitena
 nāṇavaravijjūjāla-pariveṭhitaṃ karuṇājāla-bharitena ma-
 hatā dhammāmata-meghena sakalalokaṃ - abhitappayanto,
 gāma-nigama-rājadhānīsu cārikaṃ caramāno anupubbena
 Sāgalanagaraṃ anuppatto hoti. Tatra sudāṃ āyasmā
 Nāgaseno asītiyā bhikkhusahasasehi saddhiṃ Sankheyya-
 pariveṇe paṭivasati. Ten' āhu:

Bahussuto citrakathī nipuṇo ca visārado
 sāmāyiko ca kusalo paṭibhāne ca kovido.

Te ca teṭṭakā bhikkhū pañcanekāyikā pi ca
 catunekāyikā c' eva Nāgasenaṃ purakkharuṃ.

Gambhīrapañño medhāvī maggāmaggassa kovido
 uttamatthaṃ anuppatto Nāgaseno visārado

Tehi bhikkhūhi parivuto nipuṇehi saccavādihi
 caranto gāmanigamaṃ Sāgalaṃ upasankami.

Sankheyyapariveṇasmiṃ Nāgaseno tadā vasi,
 katheti so manussehi pabbate kesarī yathā ti.

Atha kho Devamantiyo rājānaṃ Milindaṃ etad-avoca:
 Āgamehi tvaṃ mahārāja, āgamehi tvaṃ mahārāja, atthi
 mahārāja Nāgaseno nāma thero paṇḍito byatto medhāvī
 vinīto visārado bahussuto citrakathī kalyāṇapaṭibhāno,
 attha-dhamma-nirutti-paṭibhāna-paṭisambhidāsu pāramip-
 patto, so etarahi Sankheyyapariveṇe paṭivasati, gaccha
 tvaṃ mahārāja, āyasmantaṃ Nāgasenaṃ pañhaṃ puc-
 chassu, ussahati so tayā saddhiṃ sallapituṃ kankhaṃ
 paṭivinetuṃ - ti. Atha kho Milindassa rañño sahasā Nā-
 gaseno ti saddaṃ sutvā va ahud - eva bhayaṃ, ahud -
 eva chambhitattaṃ, ahud - eva lomahaṃso. Atha kho
 Milindo rājā Devamantiyaṃ etad-avoca: Ussahati bho
 Nāgaseno bhikkhu mayā saddhiṃ sallapituṃ - ti. — Ussa-
 hati mahārāja api Inda-Yama-Varuṇa-Kuvera-Pajāpati-

Suyāma-Santusitalokapālehi pitupitāmahena Mahābrahmunā pi saddhiṃ sallapitum, kimanga pana manussa-bhūtenāti. — Atha kho Milindo rājā Devamantiyaṃ etad - avoca: Tena hi tvaṃ Devamantiya bhadantassa santike dūtaṃ pesehīti. Evaṃ devāti kho Devamantiyo āyasmato Nāgasenassa santike dūtaṃ pāhesi: rājā bhante Milindo āyasmantaṃ dassanakāmo ti. Āyasmā pi kho Nāgaseno evam - āha: Tena hi āgacchatūti. Atha kho Milindo rājā pañcamattehi Yonakasatehi parivuto rathavaram - āruya mahatā balakāyena saddhiṃ yena Sankheyyapari - venam yen' āyasmā Nāgaseno ten' upasankami.

Tena kho pana samayena āyasmā Nāgaseno asītiyā bhikkhusahashehi saddhiṃ maṇḍalamāle nisinno hoti. Addasā kho Milindo rājā āyasmato Nāgasenassa parisāṃ dūrato va, disvāna Devamantiyaṃ etad - avoca: Kass' esā Devamantiya mahatī parisā ti. — Āyasmato kho mahā - rājā Nāgasenassa parisā ti. — Atha kho Milindassa rañño āyasmato Nāgasenassa parisāṃ dūrato va disvā ahud - eva bhayaṃ, ahud - eva chambhitattaṃ, ahud - eva lomahaṃso. Atha kho Milindo rājā, khaggaparivārīto viya gajo, garuḷaparivārīto viya nāgo, ajagaraparivārīto viya kotthuko, mahisaparivārīto viya accho, nāgānubaddho viya maṇḍūko, saddulānubaddho viya migo, ahigunṭhika - samāgato viya pannago, majjārasamāgato viya unduro, bhūtavejjasamāgato viya pisāco. Rāhumukhagato viya cando, pannago viya peḷantaragato, sakuṇo viya pañja - rantaragato, maccho viya jālantaragato, vāḷavanam - anup - pavittṭho viya puriso, Vessavaṇāparādhiko viya yakkho, parikkhīṇāyuko viya devaputto, bhīto ubbiggo utrasto saṃviggo lomahatṭhajāto vimano dummano bhantacitto vipariṇatamānaso: mā maṃ ayaṃ jano paribhavīti dhitim upaṭṭhapetvā Devamantiyaṃ etad - avoca: Mā kho tvaṃ

¹⁰ mahatā ca AC. ¹³ -sahasseta all. ²³ manduko CM ²⁵ -mukhagato B.

Devamantiya āyasmantaṃ Nāgasenaṃ mayhaṃ ācikkhey-
yāsi, anakkhātāñ - ñevāhaṃ Nāgasenaṃ jānissāmīti. ---
Sādhū mahārāja, tvañ - ñeva jānāhīti.

Tena kho pana samayena āyasmā Nāgaseno tassā
bhikkhuparisāya purato cattālīsāya bhikkhusahassānaṃ
navakataro hoti, pacchato cattālīsāya bhikkhusahassānaṃ
buddhataro. Atha kho Milindo rājā sabban - taṃ bhik-
khusaṅghaṃ purato ca pacchato ca majjhato ca anuvilo-
kento addasā kho āyasmantaṃ Nāgasenaṃ dūrato va
bhikkhusaṅghassa majjhe nisinnaṃ, kesarasīhaṃ viya
vigatabhayabheravaṃ vigatalomahaṃsaṃ vigatabhayasā-
rajjāṃ, disvāna ākāren' eva aññāsī: eso kho ettha Nā-
gaseno ti. Atha kho Milindo rājā Devamantiyaṃ etad -
avoca: Eso kho Devamantiya āyasmā Nāgaseno ti. —
Āma mahārāja, eso kho Nāgaseno, suṭṭhu kho tvaṃ ma-
hārāja Nāgasenaṃ aññāsīti. — Tato rājā tuṭṭho aho-
si: anakkhāto va mayā Nāgaseno aññāto ti. Atha kho Mi-
lindassa rañño āyasmantaṃ Nāgasenaṃ disvā va ahud -
eva bhayaṃ, ahud - eva chambhitattaṃ, ahud - eva loma-
haṃso. Ten' āhu:

Caranena c' eva sampannaṃ, sudantaṃ uttame dame,
disvā rājā Nāgasenaṃ idaṃ vacanam - abravi:

Kathikā mayā bahū diṭṭhā, sākacchā osaṭā bahū,
na tādisaṃ bhayaṃ āsi ajja tāso yathā mama.

Nissamsayaṃ parājayo mama ajja bhavissati,
jayo ca Nāgasenassa, yathā cittaṃ na saṇṭhitan - ti.

Bāhirakathā niṭṭhitā.

---

¹¹ eso kho mahārāja Nāgaseno BC. ²² abruvī AC ²⁶ jayo va AC.

Atha kho Milindo rājā yen' āyasmā Nāgaseno ten' upasankami, upasankamitvā āyasmatā Nāgasenena saddhimi sammodi, sammodanīyaṃ kathaṃ sārānīyaṃ vītisāretvā ekamantaṃ nisīdi. Āyasmā pi kho Nāgaseno paṭisammodi, yen' eva rañño Milindassa cittaṃ ārādhesi. Atha kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Katham - bhaddanto ñāyati, kinnāmo si bhante ti. — Nāgaseno ti kho ahaṃ mahārāja ñāyāmi, Nāgaseno ti maṃ mahārāja sabrahmacārī samudācaranti, api ca mātāpitaro nāmaṃ karonti Nāgaseno ti vā Sūraseno ti vā Vīraseno ti vā Sīhaseno ti vā, api ca kho mahārāja sankhā samañña paññatti vohāro nāmaṃ yad - idaṃ Nāgaseno ti, na h' ettha puggalo upalabbhatīti. — Atha kho Milindo rājā evam - āha: Suṇantu me bhonto pañcasatā Yonakā asītisahassā ca bhikkhū, ayaṃ Nāgaseno evam - āha: na h' ettha puggalo upalabbhatīti, kallaṃ nu kho tad - abhinanditun - ti. Atha kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Sace bhante Nāgasena puggalo nūpalabbhati, ko carahi tumbhākaṃ cīvara - piṇḍapāta - senāsana - gilānapaccayabhesajja - parikkhāraṃ deti, ko taṃ paribhuñjati, ko sīlaṃ rakkhati, ko bhāvanam - anuyuñjati, ko magga - phala - nibbānāni sacchikaroti, ko paṇaṃ hanati, ko adinnaṃ ādiyati, ko kāmesu micchā carati, ko musā bhaṇati, ko majjaṃ pivati, ko pañcānantariyakammaṃ karoti; tasmā na - tthi kusalaṃ, na - tthi akusalaṃ, na - tthi kusalākusalānaṃ kammānaṃ kattā vā kareta vā, na - tthi sukaṭadukkaṭānaṃ kammānaṃ phalaṃ vipāko,

¹ ten' eva AC. ¹⁹ Sutaseno ABC. ²¹ bhāvanām - ABC.

sace bhante Nāgasena yo tumhe māreti na - tthi tassāpi pāṇātipāto, tumhākam - pi bhante Nāgasena na - tthi ācariyo na - tthi upajjhāyo na - tthi upasampadā; Nāgaseno ti maṃ mahārāja sabrahmacārī samudācarantīti yaṃ vadesi, katamo ettha Nāgaseno, kin - nu kho bhante kesā Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Lomā Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Nakhā — pe — dantā taco maṃsaṃ nahāru aṭṭhī aṭṭhimiñjā vakkam hadayaṃ yakanaṃ kilomakam pihakam papphāsam antaṃ antagunam udariyaṃ karisaṃ pittam semham pubbo lohitaṃ sedo medo assu vasā kheḷo singhāṇikā lasikā muttam matthake matthalungaṃ Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Kin - nu kho bhante rūpaṃ Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Vedanā Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. Saññā Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Sankhārā Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Viññāṇam Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Kim - pana bhante rūpa - vedanā - saññā - sankhārā - viññāṇam Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Kim - pana bhante aññatra rūpa - vedanā - saññā - sankhārā - viññāṇam Nāgaseno ti. — Na hi mahārājāti. — Tam - abam bhante pucchanto pucchanto na passāmi Nāgasenaṃ, saddo yeva nu kho bhante Nāgaseno, ko pan' ettha Nāgaseno, alikaṃ tvaṃ bhante bhāsasi musāvadam, na - tthi Nāgaseno ti.

Atha kho āyasmā Nāgaseno Milindaṃ rājānaṃ etad - avoca: Tvaṃ kho si mahārāja khattiyasukhumālo accantasukhumālo, tassa te mahārāja majjhantikasamayaṃ tat - tāya bhūmiyā unhāya vālikāya kharā sakkhara - kaṭhala - vālikā madditvā pādena gacchantassa pādā rujanti, kāyo kilamati, cittam upahaññati, dukkhasahagataṃ kāyaviññā - nam uppajjati, kin - nu tvaṃ pāden' āgato si udāhu vā - hanenāti. — Nāham bhante pāden' āgacchāmi, rathenā -

* nahārū B.   8 arthi A.   12 -lungantīti N. ABC.   26 vālu - A. either time
29 pāden' ag- AC

ham āgato 'smīti. — Sace tvaṃ mahārāja rathen' āgato si ratham me ārocehi, kin - nu kho mahārāja īsā ratho ti. — Na hi bhante ti. — Akkho ratho ti. — Na hi bhante ti. — Cakkāni ratho ti. — Na hi bhante ti. — Rathapañjaraṃ ratho ti. — Na hi bhante ti. — Rathadaṇḍako ratho ti. — Na hi bhante ti. — Yugam ratho ti. — Na hi bhante ti. — Rasmiyo ratho ti. — Na hi bhante ti. — Patodalatṭhi ratho ti. — Na hi bhante ti. — Kin - nu kho mahārāja īsā - akkha - cakka - rathapañjara - rathadaṇḍa - yuga - rasmi - patodaṃ ratho ti. — Na hi bhante ti. — Kim - pana mahārāja aññatra īsā - akkha - cakka - rathapañjara - rathadaṇḍa - yuga - rasmi - patodaṃ ratho ti. — Na hi bhante ti. — Tam - aham mahārāja pucchanto pucchanto na passāmi ratham, saddo yeva nu kho mahārāja ratho. ko pan'ettha ratho, alikaṃ tvaṃ mahārāja bhāsasi musā - vādaṃ, na - tthi ratho, tvaṃ si mahārāja sakala - Jambudīpe aggarājā, kassa pana tvaṃ bhāyitvā musā bhāsasi, sunantu me bhonto pañcasatā Yonakā asītisahassā ca bhikkhū, ayaṃ Milindo rājā evam - āha : rathenāham āgato 'smīti : sace tvaṃ mahārāja rathen' āgato si ratham me ārocehīti vutto samāno ratham na sampādeti, kallaṇ - nu kho tad - abhinanditun - ti.

Evam vutte pañcasatā Yonakā āyasmato Nāgasenassa sādhu kārāṃ datvā Milindaṃ rājānaṃ etad - avocum : Idāṃ kho tvaṃ mahārāja sakkonto bhāsassūti. Atha kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca : Nāham bhante Nāgasena musā bhaṇāmi, īsaṇ - ca paṭicca akkhaṇ - ca paṭicca cakkāni ca paṭicca rathapañjaraṇ - ca paṭicca rathadaṇḍakaṇ - ca paṭicca ratho ti sankhā samañña paññatti vohāro nāmaṃ pavattatīti. — Sādhu kho tvaṃ mahārāja ratham jānāsi, evam - eva kho mahārāja mayham - pi kese ca paṭicca lome ca paṭicca — pe —

matthalungaṇ - ca paṭicca rūpaṇ - ca paṭicca vedanaṇ - ca paṭicca saṇṇaṇ - ca paṭicca sankhāre ca paṭicca viñṇānaṇ - ca paṭicca Nāgaseno ti sankhā samaṇṇā pañṇatti vo-hāro nāmamattaṃ pavattati, paramatthato pan' ettha puggalo nūpalabbhati. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Vajirāya bhikkhuniyā Bhagavato sammukhā:

Yathā hi angasambhārā hoti saddo ratho iti,

evaṃ khandhesu santesu hoti satto ti sammutīti.

Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, aticitrāṇi pañhapaṭibhānāni vissajjitāni, yadi Buddho tiṭṭheyya sādhu kārāṃ dadeyya, sādhu sādhu Nāgasena, aticitrāṇi pañhapaṭibhānāni vissajjitāni.

Kativasso si tvaṃ bhante Nāgasenāti. — Sattavasso 'haṃ mahārājāti. — Ke te bhante satta, tvaṃ vā satta gaṇanā vā sattāti. — Tena kho pana samayena Milindassa raṇṇo sabbābharapaṭimanditassa alankatapaṭiyattassa paṭhaviyaṃ chāyā dissati, udakamaṇike chāyā dissati. Atha kho āyasmā Nāgaseno Milindaṃ rājānaṃ etad - avoca: Ayaṃ te mahārāja chāyā paṭhaviyaṃ udakamaṇike ca dissati, kim - pana mahārāja tvaṃ vā rājā chāyā vā rājā ti. — Ahaṃ bhante Nāgasena rājā, nāyaṃ chāyā rājā, maṃ pana nissāya chāyā pavattatīti. — Evam - eva kho mahārāja vassānaṃ gaṇanā sattāti, na paṇāhaṃ satta, maṃ pana nissāya satta pavattati chāyūpamaṃ mahārājāti. — Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, aticitrāṇi pañhapaṭibhānāni vissajjitānīti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, sallapissasi mayā saddhin - ti. — Sace tvaṃ mahārāja paṇḍitavādā sallapissasi sallapissāmi, sace pana rājavādā sallapissasi na sallapissāmiti. — Kathaṃ bhante Nāgasena paṇḍitā sallapantīti. — Paṇḍitānaṃ kho mahārāja sallāpe āveṭhanam - pi kayirati, nibbēṭhanam - pi kayirati, niggaho pi kayirati,

paṭikammam - pi kayirati, viseso pi kayirati, paṭiviseso pi kayirati, na ca tena paṇḍitā kuppanti, evaṃ kho mahārāja paṇḍitā sallapantīti. — Kathaṃ pana bhante rājāno sallapantīti. — Rājāno kho mahārāja sallāpe ekaṃ vatthum paṭijānanti, yo taṃ vatthum vilometi tassa daṇḍam āṇāpentī: imassa daṇḍam panethāti, evaṃ kho mahārāja rājāno sallapantīti. — Paṇḍitavādā haṃ bhante sallapissāmi no rājavādā, vissattho bhadanto sallapatu, yathā bhikkhunā vā sāmaṇerena vā upāsakena vā āramikena vā saddhiṃ sallapati evaṃ vissattho bhadanto sallapatu, mā bhāyatūti. — Suṭṭhu mahārājāti thero abbhanumodi. Rājā āha: Bhante Nāgasena, pucchissāmīti. Puccha mahārājāti. — Pucchito si me bhante ti. — Vissajjitam mahārājāti. — Kiṃ pana bhante tayā vissajjitan - ti. — Kiṃ pana mahārāja tayā pucchitan - ti.

Atha kho Milindassa rañño etad - ahoṣi: paṇḍito kho ayaṃ bhikkhu, paṭibalo mayā saddhiṃ sallapitum, bahu-kāni ca me ṭhānāni pucchitabbāni bhavissanti, yāva apucchitāni yeva tāni ṭhānāni bhavissanti atha suriyo atthaṃ gamissati, yaṇ - nūnāhaṃ sve antepure sallapeyyan - ti. Atha kho rājā Devamantiyaṃ etad - avoca: Tena hi tvaṃ Devamantiya bhadantassa āroceyyāsi: sve antepure raññā saddhiṃ sallāpo bhavissatīti. Idaṃ vatvā Milindo rājā utṭhāy' āsanā theram Nāgasenaṃ apucchitvā assaṃ abhirūhitvā Nāgaseno Nāgaseno ti sajjibhāyaṃ karonto pak-kāmi. Atha kho Devamantiyo āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Rājā bhante Milindo evaṃ - āha: sve antepure sallāpo bhavissatīti. Suṭṭhūti thero abbhanumodi. Atha kho tassā rattiyā accayena Devamantiyo ca Anantakāyo ca Mankuro ca Sabbadinno ca yena Milindo rājā ten' upasankamimsu, upasankamitvā rājānaṃ Milindaṃ etad - avocuṃ: Āgacchati mahārāja bhadanto Nāgaseno

⁶ panethāti B.

ti. — Āma, āgacchatūti. — Kittakehi bhikkhūhi saddhim āgacchatūti. — Yattake bhikkhū icchati tattakehi bhikkhūhi saddhim āgacchatūti. — Atha kho Sabbadinno āha: Āgacchatu mahārāja dasahi bhikkhūhi saddhin - ti. Dutiyam - pi kho rājā āha: Yattake bhikkhū icchati tattakehi bhikkhūhi saddhim āgacchatūti. Dutiyam - pi kho Sabbadinno āha: Āgacchatu mahārāja dasahi bhikkhūhi saddhin - ti. Tatiyam - pi kho rājā āha: Yattake bhikkhū icchati tattakehi bhikkhūhi saddhim āgacchatūti. Tatiyam - pi kho Sabbadinno āha: Āgacchatu mahārāja dasahi bhikkhūhi saddhin - ti. — Sabbo panāyaṃ sakkāro paṭiyādito, ahaṃ bhanāmi: yattake bhikkhū icchati tattakehi bhikkhūhi saddhim āgacchatūti, ayaṃ bhane Sabbadinno aññathā bhaṇati, kin - nu mayaṃ na paṭibalā bhikkhūnaṃ bhojanaṃ dātun - ti. — Evaṃ vutte Sabbadinno manku ahoṣi.

Atha kho Devamantiyo ca Anantakāyo ca Mankuro ca yen' āyasmā Nāgaseno ten' upasankamimsu, upasankamitvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avocum: Rājā bhante Milindo evam - āha: yattake bhikkhū icchati tattakehi bhikkhūhi saddhim āgacchatūti. Atha kho āyasmā Nāgaseno pubbanhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaram - ādāya asītiyā bhikkhusahashehi saddhim Sāgalaṃ pāvisi. Atha kho Anantakāyo āyasmantaṃ Nāgasenaṃ nissāya gacchanto āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Bhante Nāgasena, yaṃ pan' etaṃ brūmi Nāgaseno ti katam' ettha Nāgaseno ti. Thero āha: Ko pan' ettha Nāgaseno ti maññaṣīti. — Yo so bhante abbhantare - vāyo jīvo pavisati ca nikkhamati ca so Nāgaseno ti maññāmīti. — Yadi pan' eso vāto nikkhamitvā na paviseyya pavisitvā na nikkhameyya jīveyya nu kho so puriso ti. — Na hi

² yattakehi B throughout, C once; yattakehi bhikkhūhi M twice. ²⁶ ka-thamettha B ²⁸ -vāyoso M; -vāvo B. ³⁰ pavisitvā vā na AC.

bhante ti. — Ye pan' ime sankhadhamakā sankhaṃ dhamenti tesāṃ vāto puna pavisaṭṭi. — Na hi bhante ti. — Ye pan' ime vaṃsadhamakā vaṃsaṃ dhamenti tesāṃ vāto puna pavisaṭṭi. — Na hi bhante ti. — Ye pan' ime singadhamakā singaṃ dhamenti tesāṃ vāto puna pavisaṭṭi. — Na hi bhante ti. — Atha kissa pana te na maraṇṭi. — Nāhaṃ paṭibalo tayā vādinā saddhiṃ salla-pitum, sādhu bhante, atthaṃ jappehīti. — N' eso jīvo, assāsa-passāsā nāma ete kāyasankhārā ti thero Abhidhammakathaṃ akāsi. Atha Anantakāyo upāsakattaṃ paṭivedesi.

Atha kho āyasmā Nāgaseno yena Milindassa rañño nivesanaṃ ten' upasankami, upasankamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ sapaṇisaṃ paṇitena khādaniyena bhojaniyena sabatthā santappetvā sampavāretvā ekamekaṃ bhikkhuṃ ekamekena dussayugena acchādetvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ ticivarena acchādetvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad-avoca: Bhante Nāgasena, dasahi bhikkhūhi saddhiṃ idha nisīdatha, avasesā gacchantūti. Atha kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ bhuttāvaṃ onītapattapaṇiṃ viditvā aññataraṃ nīcaṃ āsanaṃ gahetvā ekamantaṃ nisīdi. Ekamantaṃ nisinno kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad-avoca: Bhante Nāgasena, kimhi hoti ka-thāsallāpo ti. — Atthena mayaṃ mahārāja atthikā, atthe hotu kathāsallāpo ti.

Rājā āha: Kimatthiyā bhante Nāgasena tumhākaṃ pabbajjā, ko ca tumhākaṃ paramattho ti. Thero āha: Kin-ti mahārāja idaṃ dukkhaṃ nirujjheyya aññaṃ ca dukkhaṃ na uppajjeyyāti etadatthā mahārāja amhākaṃ pabbajjā, anupādā' parinibbānaṃ kho pana amhākaṃ paramattho ti. — Kim-pana bhante Nāgasena sabbe

etadatthāya pabbajantīti. — Na hi mahārāja, keci etadatthāya pabbajanti, keci rājābhinitā pabbajanti, keci corābhinitā pabbajanti, keci iṇattā pabbajanti, keci ājivikatthāya pabbajanti; ye pana sammā pabbajanti te etadatthāya pabbajantīti. — Tvaṃ pana bhante etadatthāya pabbajito sīti. — Ahaṃ kho mahārāja daharako santo pabbajito, na jānāmi: iman-nām-atthāya pabbajāmīti, api ca kho me evaṃ ahosi: paṇḍitā ime samaṇā Sakyaputtiyā, te maṃ sikkhāpessantīti, svāhaṃ tehi sikkhāpito jānāmi ca passāmi ca: imassa nāma' atthāya pabbajjā ti. — Kalle si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, atthi koci mato na paṭisandahatīti. — Thero āha: Koci paṭisandahati, koci na paṭisandahatīti. — Ko paṭisandahati, ko na paṭisandahatīti. — Sakkilesa mahārāja paṭisandahati, nikkilesa na paṭisandahatīti. — Tvaṃ pana bhante paṭisandahissasīti. — Sace mahārāja saupādāno bhavissāmi paṭisandahissāmi, sace anupādāno bhavissāmi na paṭisandahissāmīti. — Kalle si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo na paṭisandahati nanu so yoniso manasikārena na paṭisandahatīti. — Yoniso ca mahārāja manasikārena paññāya ca aññehi ca kusalehi dhammehīti. — Nanu bhante yoniso manasikāro yeva paññā ti. — Na hi mahārāja, añño manasikāro aññā paññā; imesaṃ kho mahārāja aj-eḷaka-go-mahisa-oṭṭha-gadrabhānam-pi manasikāro atthi, paññā pana tesāṃ na tthīti. — Kalle si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Kimlakkhaṇo bhante manasikāro, kimlakkhaṇā paññā ti. — Ūhanalakkhaṇo kho mahārāja manasikāro, chedanalakkhaṇā paññā ti. — Kathaṃ ūhanalakkhaṇo manasikāro, kathaṃ chedanalakkhaṇā paññā; opammaṃ karohīti. — Jānāsi tvaṃ mahārāja yavalāvake

ti. — Āma bhante, jānāmīti. — Kathaṃ mahārāja yavalāvakā yavaṃ lunantīti. — Vāmena bhante hatthena yavakalāpaṃ gahetvā dakkhinena hatthena dāttaṃ gahe-tvā dāttena chindantīti. — Yathā mahārāja yavalāvako vāmena hatthena yavakalāpaṃ gahetvā dakkhinena hat-thena dāttaṃ gahetvā dāttena chindati, evaṃ - eva kho mahārāja yogāvacaro manasikārena mānaṃ gahetvā paññāya kilese chindati. Evaṃ kho mahārāja ūhanalak-khaṇo manasikāro, evaṃ chedanalakkhaṇā paññā ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yaṃ paṇ' etaṃ brūsi: aññehi ca kusalehi dhammehīti, katame te kusalā dhammā ti. — Sīlaṃ mahārāja saddhā viriyaṃ satī samādhi, ime te kusalā dhammā ti. — Kiṃlakkhaṇaṃ bhante sīlaṇ - ti. — Patitṭhānalakkhaṇaṃ mahārāja sīlaṃ sabbesaṃ kusa-lānaṃ dhammānaṃ: indriya-bala-bojjhanga-magga-sati-paṭṭhāna - sammappadhāna - iddhipāda - jhāna-vimokha-sa-mādhi-samāpattīnaṃ sīlaṃ patitṭhā, sīle patitṭhitassa kho mahārāja sabbe kusalā dhammā na paribhāyanti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja ye keci bījagāma-bhūtagāmā vuddhiṃ virūhiṃ vepullaṃ āpajjanti sabbe te paṭhaviṃ nissāya paṭhaviyaṃ patitṭhāya evaṃ - ete bīja-gāma-bhūtagāmā vuddhiṃ virūhiṃ vepullaṃ āpajjanti, evaṃ - eva kho mahārāja yogāvacaro sīlaṃ nissāya sīle patitṭhāya pañc' indriyāni bhāveti: saddhindriyaṃ viriyin-driyaṃ satindriyaṃ samādhindriyaṃ pañcindriyaṇ - ti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja ye keci balakaraṇiṃyā kammaṇṭā karīyanti sabbe te paṭhaviṃ nis-sāya paṭhaviyaṃ patitṭhāya evaṃ - ete balakaraṇiṃyā kam-maṇṭā karīyanti, evaṃ - eva kho mahārāja yogāvacaro sīlaṃ nissāya sīle patitṭhāya pañc' indriyāni bhāveti: saddhindriyaṃ viriyindriyaṃ satindriyaṃ samādhindriyaṃ

² yavalāya- M in both places. ³ dāttaṃ BM (only here)

paññindriyan - ti. — Bhiyyo opammañ karohîti. — Yathā mahārāja nagaravaḍḍhaki nagarañ māpetukāmo paṭhamañ nagaraṭṭhānañ sodhāpetvā khāṇukaṇṭakañ apakaḍḍhāpetvā samañ kārāpetvā tato aparabhāge vīthi-catukka-singhātakādi-paricchedena vibhajitvā nagarañ māpeti, evaṃ - eva kho mahārāja yogāvacaro sīlañ nissāya sīle paṭiṭṭhāya pañc' indriyāni bhāveti: saddhindriyañ viriyindriyañ satindriyañ samādhindriyañ paññindriyan - ti. — Bhiyyo opammañ karohîti. — Yathā mahārāja langhako sippaṃ dassetukāmo paṭhaviñ khaṇāpetvā sakkhara-kāṭhalakañ apakaḍḍhāpetvā bhūmiñ samañ kārāpetvā mudukāya bhūmiyā sippaṃ dasseti, evaṃ - eva kho mahārāja yogāvacaro sīlañ nissāya sīle paṭiṭṭhāya pañc' indriyāni bhāveti: saddhindriyañ viriyindriyañ satindriyañ samādhindriyañ paññindriyañ. Bhāsitaṃ - p' etañ mahārāja Bhagavatā:

Sīle paṭiṭṭhāya naro sapañño
cittañ paññañ - ca bhāvayañ
ātāpī nipako bhikkhu
so imañ vijaṭṭhaye jaṭan - ti.

Ayañ paṭiṭṭhā dharaṇī va pāṇinañ,
idañ - ca mūlañ kusalābhivuddhiyā,
mukhañ - c' idañ sabbajinānusāsane
yo sīlakhandho varapātimokkhiyo ti. —

Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kimlakkaṇā saddhā ti. — Sampasādanalakkaṇā ca mahārāja saddhā sampakkhandanalakkaṇā cāti. — Kathaṃ - bhante sampasādanalakkaṇā saddhā ti. — Saddhā kho mahārāja uppajjamānā nīvaraṇe vikkhambheti, vinīvaraṇaṃ cittaṃ hoti

² -vaḍḍhaki ACM. ⁴ kārētvā AC. ¹⁵ bhāsitametaṃ M throughout

¹⁹ ātāpī all. ²⁴ sīlakhandho AC.

acchaṃ vip̐pasannaṃ anāvilāṃ, evaṃ kho mahārāja sam-
pasādanalakkaṇā saddhā ti. — Opammaṃ karohīti. —
Yathā mahārāja rājā cakkavattī caturanginiyā senāya
saddhiṃ addhānamaggapaṭipanno parittaṃ udakaṃ tareyya,
taṃ udakaṃ hatthiḥi ca assehi ca rathehi ca pattihi ca
khubhitaṃ bhaveyya āvilaṃ luḷitaṃ kalalībhūtaṃ, uttinno
ca rājā cakkavattī manusse ānāpeyya: pāṇīyaṃ bhane
āharatha, pivissāmīti, rañño udakappasādako maṇi bha-
veyya, evaṃ devāti kho te manussā rañño cakkavattissa
paṭissutvā taṃ udakappasādakaṃ maṇiṃ udae pakkhi-
peyyuṃ, tasmīṃ udae pakkhittamatte sankha-sevāla-
panakaṃ vigaccheyya kaddamo ca sannisīdeyya, acchaṃ
bhaveyya udakaṃ vip̐pasannaṃ anāvilāṃ, tato rañño
cakkavattissa pāṇīyaṃ upanāmeyyuṃ: pivatu devo pāṇi-
yaṃ -ti. Yathā mahārāja udakaṃ evaṃ cittaṃ daṭṭhab-
baṃ, yathā te manussā evaṃ yogāvacaro daṭṭhabbo,
yathā sankha-sevāla-panakaṃ kaddamo ca evaṃ kilesā
daṭṭhabbā, yathā udakappasādako maṇi evaṃ saddhā
daṭṭhabbā, yathā udakappa-ādake maṇiṃhi udae pak-
khittamatte sankha-sevāla-panakaṃ vigaccheyya kaddamo
ca sannisīdeyya, acchaṃ bhaveyya udakaṃ vip̐pasannaṃ
anāvilāṃ, evaṃ -eva kho mahārāja saddhā uppajjamānā
nīvaraṇe vikkhambheti, vinīvaraṇaṃ cittaṃ hoti acchaṃ
vip̐pasannaṃ anāvilāṃ. Evam̐ kho mahārāja sampasā-
danalakkaṇā saddhā ti. — Kathaṃ bhante sampak-
khandanalakkaṇā saddhā ti. — Yathā mahārāja yogā-
vacaro aññesaṃ cittaṃ vimuttaṃ passitvā sotāpatti-phale
vā sakadāgāmi-phale vā anāgāmi-phale vā arahatte vā
sampakkhandaṭi, yogāṃ karoti appattassa pattiyaṃ anadhi-
gatassa adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya, evaṃ
kho mahārāja sampakkhandanalakkaṇā saddhā ti. —
Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja uparipabbate

³ cakkavatti all.

mahāmegho abhippavasseyya, taṃ udakaṃ yathāninnam pavattamānaṃ pabbata-kandara-padara-sākhā paripūretvā nadiṃ paripūreyya, sā ubhato kulāni samvissandanti gaccheyya, atha mahājanakāyo āgantvā tassā nadiyā uttānataṃ vā gambhīrataṃ vā ajānanto bhīto vitthato tīre tiṭṭheyya, ath' aññataro puriso āgantvā attano thāmaṇ-ca balaṇ-ca sampassanto gālhaṃ kacchaṃ bandhitvā pak-khanditvā tareyya, taṃ tiṇṇaṃ passitvā mahājanakāyo pi tareyya, evam-eva kho mahārāja yogāvacaro aññesaṃ cittaṃ vimuttaṃ passitvā sotāpatti-phale vā sakadāgāmi-phale vā anāgāmi-phale vā arahatte vā sampakkhandati, yogaṃ karoti appattassa pattiyaṃ anadhigatassa adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya. Evam kho mahārāja sampakkhandanalakkaṇā saddhā. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā Saṃyuttanikāyavare:

Saddhāya taratī oghaṃ, appamādena annavaṃ,
viriyena dukkhaṃ acceti, paṇṇāya parisujjhatīti. —

Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kiṃlakkaṇaṃ viriyaṇ-ti.
— Upatthambhanalakkaṇaṃ mahārāja viriyaṃ, viriyūpatthambhitā sabbe kusalā dhammā na parihāyantīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja puriso gehe patante aññena dārunā upatthambheyya, upatthambhitaṃ santaṃ evaṇ-taṃ gehaṃ na pateyya, evam-eva kho mahārāja upatthambhanalakkaṇaṃ viriyaṃ, viriyūpatthambhitā sabbe kusalā dhammā na parihāyantīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja parittakaṃ senaṃ mahatī senā bhañjeyya, tato rājā aññamaññaṃ aṇusāreyya anupeseyya, tāya saddhiṃ parittakā senā mahatiṃ senaṃ bhañjeyya, evam-eva kho mahārāja upatthambhanalakkaṇaṃ viriyaṃ, viriyūpatthambhitā sabbe kusalā dhammā na parihāyanti.

Bhāsitam-p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Viriyavā kho bhikkhave ariyasāvako akusalaṃ pajahati kusalaṃ bhāveti, sāvajjaṃ pajahati anavajjaṃ bhāveti, suddham - attānaṃ pariharatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇā satīti. — Apilāpanalakkhaṇā mahārāja sati upagaṇhanalakkhaṇā cāti. — Katham - bhante apilāpanalakkhaṇā satīti. — Sati mahārāja uppajjamānā kusalākusala-sāvajjānavajjahīnappanīta-kaṇhasukka-sappaṭibhāga-dhamme apilāpeti: ime cattāro satipaṭṭhānā, ime cattāro sammappadhānā, ime cattāro iddhipādā, imāni pañc' indriyāni, imāni pañca balāni, ime satta bojjhangā, ayaṃ ariyo aṭṭhangiko maggo, ayaṃ samatho, ayaṃ vipassanā, ayaṃ vijjā, ayaṃ vimuttīti, tato yogāvacaro sevitabbe dhamme sevati asevitabbe dhamme na sevati, bhajitabbe dhamme bhajati abhajitabbe dhamme na bhajati. Evaṃ kho mahārāja apilāpanalakkhaṇā satīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja rañño cakkavattissa bhaṇḍāgāriko rājānaṃ cakkavattim sāyapātāṃ yasaṃ sarāpeti: ettakā deva te hatthī, ettakā assā, ettakā rathā, ettakā pattī, ettakaṃ hiraṇṇaṃ, ettakaṃ suvaṇṇaṃ, ettakaṃ sāpateyyaṃ, taṃ devo saratūti rañño sāpateyyaṃ apilāpeti, evaṃ - eva kho mahārāja sati uppajjamānā kusalākusala-sāvajjānavajjahīnappanīta-kaṇhasukka-sappaṭibhāga-dhamme apilāpeti: ime cattāro satipaṭṭhānā, ime cattāro sammappadhānā, ime cattāro iddhipādā, imāni pañc' indriyāni, imāni pañca balāni, ime satta bojjhangā, ayaṃ ariyo aṭṭhangiko maggo, ayaṃ samatho, ayaṃ vipassanā, ayaṃ vijjā, ayaṃ vimuttīti, tato yogāvacaro sevitabbe dhamme sevati asevitabbe dhamme na sevati, bhajitabbe dhamme bhajati na bhajitabbe dhamme na bhajati. Evaṃ kho mahārāja apilāpanalakkhaṇā satīti. — Katham - bhante upagaṇhanalakkhaṇā satīti. — Sati mahārāja uppajjamānā hitāhitānaṃ dhammānaṃ gatiyo samannesati: ime dhammā hitā ime

dhammā ahitā, ime dhammā upakārā ime dhammā anupakārā ti, tato yogāvacaro ahite dhamme apanudeti hite dhamme upagaṇhāti, anupakāre dhamme apanudeti upakāre dhamme upagaṇhāti. Evaṃ kho mahārāja upagaṇhanalakkhaṇā satīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja rañño cakkavattissa parināyakaratanam rañño hitāhite jānāti: ime rañño hitā ime ahitā, ime upakārā ime anupakārā ti, tato ahite apanudeti hite upagaṇhāti, anupakāre apanudeti upakāre upagaṇhāti, evam - eva kho mahārāja sati uppajjamānā hitāhitānaṃ dhammānaṃ gatiyo samannesati: ime dhammā hitā ime dhammā ahitā, ime dhammā upakārā ime dhammā anupakārā ti, tato yogāvacaro ahite dhamme apanudeti hite dhamme upagaṇhāti, anupakāre dhamme apanudeti upakāre dhamme upagaṇhāti. Evaṃ kho mahārāja upagaṇhanalakkhaṇā sati. Bhāsitaṃ p'etaṃ mahārāja Bhagavatā: Satiṃ - ca kvāham bhikkhave sabbatthikaṃ vadāmīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rāja āha: Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇo samādhīti. — Pamukhalakkhaṇo mahārāja samādhi, ye keci kusalā dhammā sabbe te samādhipamukhā honti samādhininnā samādhipoṇa samādhipabbhārā ti. — Opammaṃ karohīti.

Yathā mahārāja kūṭāgārassa yā kāci gopānasiyo sabbā tā kūṭangamā honti kūṭaninnā kūṭasamosaraṇā, kūṭam tāsāṃ aggam - akkhāyati, evam - eva kho mahārāja ye keci kusalā dhammā sabbe te samādhipamukhā honti samādhininnā samādhipoṇā samādhipabbhārā ti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja koci rāja catu-ranginiyā senāya saddhiṃ saṅgāmaṃ otareyya, sabbā va senā, hatthi ca assā ca rathā ca pattī ca, tappamukhā bhaveyyuṃ tanninnā tapponā tappabbhārā, taṃ yeva anupariyāyeyyuṃ, evam - eva kho mahārāja ye keci kusalā dhammā sabbe te samādhipamukhā samādhininnā samā-

² anupadeti A throughout, B four times.

dhipoṇā samādhipabbhārā. Evaṃ kho mahārāja pamukhalakkhaṇo samādhi. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Samādhim - bhikkhave bhāvētha, samāhito yathābhūtaṃ pajānātīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇā paññā ti.
 -- Pubbe kho mahārāja mayā vuttaṃ: chedanalakkhaṇā paññā ti, api ca obhāsanalakkhaṇā pi paññā ti. — Katham - bhante obhāsanalakkhaṇā paññā ti. — Paññā mahārāja uppajjamānā avijjandhakāraṃ vidhameti, vijjohāsaṃ janeti, nāṇalokaṃ vidamseti, ariyasaccāni pākaṭāni karoti, tato yogāvacaro aniccan - ti vā dukkhan - ti vā anattā ti vā sammappaññāya passatīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja puriso andhakāre gehe padīpaṃ paveseyya, pavīttho padīpo andhakāraṃ vidhameti, obhāsaṃ janeti, ālokaṃ vidamseti, rūpāni pākaṭāni karoti, evam - eva kho mahārāja paññā uppajjamānā avijjandhakāraṃ vidhameti, vijjohāsaṃ janeti, nāṇalokaṃ vidamseti, ariyasaccāni pākaṭāni karoti, tato yogāvacaro aniccan - ti vā dukkhan - ti vā anattā ti vā sammappaññāya passati. Evaṃ kho mahārāja obhāsanalakkhaṇā paññā ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, ime dhammā nānā santā ekaṃ atthaṃ abhinipphādentīti. — Āma mahārāja, ime dhammā nānā santā ekaṃ atthaṃ abhinipphādentī: kilese hanantīti. — Katham - bhante ime dhammā nānā santā ekaṃ atthaṃ abhinipphādentī: kilese hananti, opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja senā nānā santā, hatthī ca assā ca rathā ca pattī ca, ekaṃ atthaṃ abhinipphādentī: sangāme parasenaṃ abhivijjanti, evam - eva kho mahārāja ime dhammā nānā santā ekaṃ atthaṃ abhinipphādentī: kilese hanantīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Pathamo vaggo.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo uppajjati so eva so udāhu añño ti. — Thero āha: Na ca so na ca añño ti. — Opammaṃ karohīti. — Taṃ kim-maññasi mahārāja: yadā tvaṃ daharo taruṇo mando uttānaseyyako ahosi so yeva tvaṃ etarahi mahanto ti. — Na hi bhante, añño so daharo taruṇo mando uttānaseyyako ahosi, añño ahaṃ etarahi mahanto ti. — Evaṃ sante kho mahārāja mātā ti pi na bhavissati, pitā ti pi na bhavissati, ācariyo ti pi na bhavissati, sippavā ti pi na bhavissati, sīlavā ti pi na bhavissati, paññavā ti pi na bhavissati, kin-nu kho mahārāja aññā eva kalalassa mātā, aññā abbudassa mātā, aññā pesiyā mātā, aññā ghanassa mātā, aññā khuddakassa mātā, aññā mahantassa mātā, añño sippaṃ sikkhati, añño sikkhito bhavati, añño pāpakammaṃ karoti, aññassa hatthapādā chiñjantīti. — Na hi bhante, tvaṃ pana bhante evaṃ vutte kiṃ vadeyyāsīti. — Thero āha: Ahañ-ñeva kho mahārāja daharo ahosiṃ taruṇo mando uttānaseyyako, ahañ-ñeva etarahi mahanto, imañ-ñeva kāyaṃ nissāya sabbe te ekasangahītā ti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kocid-evā puriso padīpaṃ padīpeyya, kiṃ so sabbarattim dīpeyyāti. — Āma bhante, sabbarattim dīpeyyāti. — Kin-nu kho mahārāja yā purime yāme acci sā majjhime yāme accīti. — Na hi bhante ti. — Yā majjhime yāme acci sā pacchime yāme accīti. — Na hi bhante ti. — Kin-nu kho mahārāja añño so ahosi purime yāme padīpo, añño majjhime yāme padīpo, añño pacchime yāme padīpo ti. — Na hi bhante, taṃ yeva nissāya sabbarattim padīpito ti. — Evaṃ eva kho mahārāja dhammasantatī sandahati, añño uppajjati añño nirujjhati, apubbaṃ acarimaṃ viya sandahati, tena na ca so na ca añño pacchimaviññāpasangahaṃ gacchātīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja

khīraṃ dūyhamānaṃ kālantarena dadhi parivatteyya, dadhito navanītaṃ, navanītato ghataṃ parivatteyya, yo nu kho mahārāja evaṃ vadeyya: yaṃ yeva khīraṃ taṃ yeva dadhi taṃ yeva navanītaṃ taṃ yeva ghataṃ - ti, sammā nu kho so mahārāja vadamāno vadeyyāti. — Na hi bhante, taṃ yeva nissāya sambhūtaṃ - ti. — Evam - eva kho mahārāja dhammasantati sandahati, añño uppajjati añño nirujjhati, apubbaṃ acarimaṃ viya sandahati, tena na ca so na ca añño pacchimaviññāṇasangahaṃ gacchatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo na paṭisandahati jānāti so: na paṭisandahissāmīti. — Āma mahārāja, yo na paṭisandahati jānāti so: na paṭisandahissāmīti. — Katham - bhante jānātīti. — Yo hetu yo paccayo paṭisandahanāya tassa hetussa tassa paccayassa uparamā jānāti so: na paṭisandahissāmīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kassako gahapatiko kasitvā ca vapitvā ca dhaññāgāraṃ paripūreyya, so aparena samayena u' eva kaseyya na vapeyya, yathāsambhataṃ - ca dhaññaṃ paribhuñjeyya vā vissajjeyya vā yathāpaccayaṃ vā kareyya, jāneyya so mahārāja kassako gahapatiko: na me dhaññāgāraṃ paripūrissatīti. — Āma bhante, jāneyyāti. — Kathaṃ jāneyyāti. — Yo hetu yo paccayo dhaññāgārassa paripūraṇāya tassa hetussa tassa paccayassa uparamā jāneyya: na me dhaññāgāraṃ paripūrissatīti. — Evam - eva kho mahārāja yo hetu yo paccayo paṭisandahanāya tassa hetussa tassa paccayassa uparamā jānāti so: na paṭisandahissāmīti. Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yassa ñāṇaṃ uppannaṃ tassa paññā uppannā ti. — Āma mahārāja, yassa ñāṇaṃ uppannaṃ tassa paññā uppannā ti. — Kim - bhante

²⁰ jānāti ABC. ²² paripūressati ABC; -rayissati M ²⁴ jānāti all.

²⁵ paripūressati ABC

yañ-ñeva ñāṇaṃ sā yeva paññā ti. — Āma mahārāja. yañ-ñeva ñāṇaṃ sā yeva paññā ti. — Yassa pana bhante tañ-ñeva ñāṇaṃ sā yeva paññā uppannā kiṃ sammuyheyya so udāhu na sammuyheyyāti. — Katthaci mahārāja sammuyheyya, katthaci na sammuyheyyāti. — Kuhiṃ bhante sammuyheyya, kuhiṃ na sammuyheyyāti. — Añ-ñātapubbesu vā mahārāja sippatthānesu agatapubbāya vā disāya assutapubbāya vā nāmapaññattiyā sammuyheyyāti. — Kuhiṃ na sammuyheyyāti. — Yam kho pana mahārāja tāya paññāya kataṃ: aniccan-ti vā dukkhan-ti vā anattā ti vā, taṃ na sammuyheyyāti. — Moho pan'assa bhante kuhiṃ gacchatīti. — Moho kho mahārāja ñāṇe uppannamatte tatth'eva nirujjhatīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja koci-eva puriso andhakāre gehe padīpaṃ āropeyya, tato andhakāro nirujjheyya āloko pātubhaveyya, evam-eva kho mahārāja ñāṇe uppannamatte moho tatth'eva nirujjhatīti. — Paññā pana bhante kuhiṃ gacchatīti. — Paññā pi kho mahārāja sakiccayaṃ katvā tatth'eva nirujjhati, yaṃ pana tāya paññāya kataṃ: aniccan-ti vā dukkhan-ti vā anattā ti vā, taṃ na nirujjhatīti. — Bhante Nāgasena, yaṃ pan'etaṃ brūsi: paññā sakiccayaṃ katvā tatth'eva nirujjhati, yaṃ pana tāya paññāya kataṃ: aniccan-ti vā dukkhan-ti vā anattā ti vā, taṃ na nirujjhatīti. tassa opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja koci puriso rattim lekhāṃ pesetukāmo lekhakaṃ pakkosāpetvā padīpaṃ āropetvā lekhāṃ lkhāpeyya, likhite pana lekhe padīpaṃ vijjhāpeyya, vijjhāpīte pi padīpe lekhāṃ na vinasseyya, evam-eva kho mahārāja paññā sakiccayaṃ katvā tatth'eva nirujjhati, yaṃ pana tāya paññāya kataṃ: aniccan-ti vā dukkhan-ti vā anattā ti vā, taṃ na nirujjhatīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja puratthimesu ja-

¹⁹ sakiccam M throughout. ²⁷ vijjhap- ABC throughout

napadesu manussā anugharam pañca pañca udakaghaṭa-
kāni thapenti ālimpanam vijjhāpetum, ghare paditte tāni
pañca udakaghaṭakāni gharass' upari khipanti, tato aggi
vijjhāyati, kin - nu kho mahārāja tesam manussānam evam
hoti: puna tehi ghaṭehi ghaṭakiccam karissāmāti. — Na
hi bhante: alam tehi ghaṭehi, kim tehi ghaṭehi. — Yathā
mahārāja pañca udakaghaṭakāni evam pañc' indriyāni
daṭṭhabbāni: saddhindriyam viriyindriyam satindriyam
samādhindriyam paññindriyam, yathā te manussā evam
yogāvacaro daṭṭhabbo, yathā aggi evam kilesā daṭṭhabbā,
yathā pañcāhi udakaghaṭakehi aggi vijjhāpīyati evam
pañcindriyehi kilesā vijjhāpīyanti, vijjhāpitā pi kilesā na
puna sambhavanti, evam - eva kho mahārāja paññā sa-
kiccayam katvā tatth' eva nirujjhati, yam - pana tāya
paññāya kataṃ: aniecan - ti vā dukkhan - ti vā anattā ti
vā, tam na nirujjhatīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. —
Yathā mahārāja vejjo pañca mūlabhesajjāni gahetvā gilā-
nakam upasankamitvā tāni pañca mūlabhesajjāni pimsitvā
gilānakam pāyeyya, tehi ca dosā niddhameyyum, kin - nu
kho mahārāja tassa vejja evam hoti: puna tehi mūla-
bhesajjehi bhesajjakiccam karissāmāti. — Na hi bhante:
alam - tehi mūlabhesajjehi, kin - tehi mūlabhesajjehi. —
Yathā mahārāja pañca mūlabhesajjāni evam pañc' indri-
yāni daṭṭhabbāni: saddhindriyam viriyindriyam satindriyam
samādhindriyam paññindriyam, yathā vejjo evam yogāva-
caro daṭṭhabbo, yathā byādhi evam kilesā daṭṭhabbā,
yathā byādhito puriso evam putthujjano daṭṭhabbo, yathā
pañcamūlabhesajjehi gilānassa dosā niddhamtā, dose nid-
dhante gilāno arogo hoti, evam pañcindriyehi kilesā nid-
dhamīyanti, niddhamitā ca kilesā na puna sambhavanti,
evam - eva kho mahārāja paññā sakiccayam katvā tatth'
eva nirujjhati, yam - pana tāya paññāya kataṃ: aniecan - ti

vā dukkhan - ti vā anattā ti vā, tam na nirujjhatīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja sangā-māvacaro yodho pañca kaṇḍāni gahetvā sangāmaṃ ota-reyya parasenaṃ vijetum, so sangāmagato tāni pañca kaṇḍāni khipeyya, tehi ca parasenā bhijjeyya, kin - nu kho mahārāja tassa sangāmāvacarassa yodhassa evaṃ hoti: puna tehi kaṇḍehi kaṇḍakiccaṃ karissāmīti. — Na hi bhante: alān - tehi kaṇḍehi, kin - tehi kaṇḍehīti. — Yathā mahārāja pañca kaṇḍāni evaṃ pañc' indriyāni daṭṭhabbāni: saddhindriyaṃ viriyindriyaṃ satindriyaṃ samādhindriyaṃ paññindriyaṃ, yathā sangāmāvacaro yodho evaṃ yogāvacaro daṭṭhabbo, yathā parasenā evaṃ kilesā daṭṭhabbā, yathā pañcali kaṇḍehi parasenā bhijjati evaṃ pañcindriyehi kilesā bhijjanti, bhagvā ca kilesā na puna sambhavanti, evaṃ - eva kho mahārāja paññā sakiccayaṃ katvā tatth' eva nirujjhati, yaṃ pana tāya paññāya ka-taṃ: anicca - ti vā dukkha - ti vā anattā ti vā, tam na nirujjhatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo na paṭisandahati vedeti so kañci dukkhaṃ vedana - ti. — Thero āha: Kañci vedeti, kañci na vedetīti. — Kaṃ vedeti, kaṃ na vedetīti. — Kāyikaṃ mahārāja vedanaṃ vedeti, cetasikaṃ vedanaṃ na vedetīti. — Kathaṃ - bhante kāyikaṃ vedanaṃ vedeti, kathaṃ cetasikaṃ vedanaṃ na vedetīti. — Yo hetu yo paccayo kāyikāya dukkhavedanāya uppattiyā tassa hetussa tassa paccayassa anuparamā kāyikaṃ dukkhavedanaṃ vedeti, yo hetu yo paccayo cetasikāya dukkhavedanaṃ uppattiyā tassa hetussa tassa paccayassa uparamā cetasikaṃ dukkhavedanaṃ na vedeti. Bhasitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: So ekaṃ vedanaṃ vedeti: kāyikaṃ, na cetasika - ti. — Bhante Nāgasena, yo so dukkhavedanaṃ vedeti kasmā so na parinibbāyatīti. — Na - tthi mahārāja arahato anunayo vā paṭigho vā, na ca arahanto apakkaṃ pāṭenti, paṭipākaṃ āgamenti paṇḍitā. Bhā-

sitam - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena Dhamma-senāpatinā :

Nābhinandāmi maraṇaṃ, nābhinandāmi jīvitāṃ,
kālaṃ - ca patikankhāmi, nibbisam bhatako yathā.

Nābhinandāmi maraṇaṃ, nābhinandāmi jīvitāṃ,
kālaṃ - ca patikankhāmi sampajāno patissato ti. —

Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, sukhā vedanā kusalā
vā akusalā vā abyākatā vā ti. — Siyā mahārāja kusalā,
siyā akusalā, siyā abyākatā ti. — Yadi bhante kusalā
na dukkhā, yadi dukkhā na kusalā, kusalaṃ dukkhaṃ - ti
na uppajjati. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: idha pu-
risassa hatthe tattaṃ ayogulaṃ nikkhipeyya, dutiye hatthe
sītaṃ himapindaṃ nikkhipeyya, kim - nu kho mahārāja
ubho pi te daheyyuṃ - ti. — Āma bhante, ubho pi te da-
heyyuṃ - ti. — Kim - nu kho te mahārāja ubho pi unhā ti.
— Na hi bhante ti. — Kim - pana te mahārāja ubho pi
sītalā ti. — Na hi bhante ti. — Ājānāhi niggahaṃ: yadi
tattaṃ dahati, na ca te ubho pi unhā, tena na uppajjati,
yadi sītaṃ dahati, na ca te ubho pi sītalā, tena na
uppajjati; kissa pana te mahārāja ubho pi dahanti, na
ca te ubho pi unhā, na ca te ubho pi sītalā, ekaṃ uṇ-
haṃ ekaṃ sītaṃ, ubho pi te dahantīti tena na uppajja-
tīti. — Nāhaṃ paṭibalo tayā vādinā saddhiṃ sallapituṃ,
sādhū, attham jappēhīti. — Tato thero Abhidhamma-
saṃyuttāya kathāya rājānaṃ Milindaṃ saññāpesi: Cha-
y - imāni mahārāja gehanissitāni somanassāni cha nek-
khammanissitāni somanassāni, cha gehanissitāni doma-
nassāni cha nekkhammanissitāni domanassāni, cha geha-
nissitā upekhā cha nekkhammanissitā upekhā ti imāni

cha chakkāni, atītā pi chattimsavidhā vedanā, anāgata pi chattimsavidhā vedanā, paccuppannā pi chattimsavidhā vedanā, tad-ekajjham abhisaññūhitvā abhisankhipitvā atthasataṃ vedanā hontīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, ko paṭisandahatīti. — Thero āha: Nāmarūpaṃ kho mahārāja paṭisandahatīti. — Kim imaṃ yeva nāmarūpaṃ paṭisandahatīti. — Na kho mahārāja imaṃ yeva nāmarūpaṃ paṭisandahati, iminā pana mahārāja nāmarūpena kammaṃ karoti sobhanam vā pāpakaṃ vā, tena kammena aññaṃ nāmarūpaṃ paṭisandahatīti. — Yadi bhante na imaṃ yeva nāmarūpaṃ paṭisandahati nanu so mutto bhavissati pāpakehi kammeḥīti. — Thero āha: Yadi na paṭisandaheyya mutto bhaveyya pāpakehi kammeḥi, yasmā ca kho mahārāja paṭisandahati tasmā na mutto pāpakehi kammeḥīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja koci-eva puriso aññatarassa purisassa ambaṃ avahareyya, tam-enaṃ ambasāniko gahetvā rañño dasseyya: iminā deva purisena mayhaṃ ambā avahaṭā ti, so evaṃ vadeyya: nāhaṃ deva imassa ambe avaharāmi, aññe te ambā ye iminā ropitā, aññe te ambā ye mayā avahaṭā, nāhaṃ daṇḍappatto ti, kin-nu kho so mahārāja puriso daṇḍappatto bhaveyyāti. — Āma bhante, daṇḍappatto bhaveyyāti. — Kena kāranenāti. — Kiñcāpi so evaṃ vadeyya, purimaṃ bhante ambaṃ apaccakkhāya pacchimena ambena so puriso daṇḍappatto bhaveyyāti. — Evam-eva kho mahārāja iminā nāmarūpena kammaṃ karoti sobhanam vā pāpakaṃ vā, tena kammena aññaṃ nāmarūpaṃ paṭisandahati, tasmā na mutto pāpakehi kammeḥīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja koci puriso aññatarassa purisassa sāliṃ avahareyya — pe — ucchuṃ avahareyya —

⁴ atthasatavedanā AM ⁵ kiṃ paṭis- M. ⁷ idam M throughout ⁹ so-bhanaṃ M throughout ¹³ yadi pana paṭis- B. ²¹ ye om. ABC.

pe —, yathā mahārāja koci puriso hemantike kāle aggin̄
 jaletvā visivetvā avijjhāpetvā pakkameyya, atha kho so
 aggi aññatarassa purisassa khettaṃ daheyya, tam enaṃ
 khettaśāṃkiko gahetvā rañño dasseyya: iminā deva puri-
 sena mayhaṃ khettaṃ daḍḍhaṃ-ti, so evaṃ vadeyya:
 nāhaṃ deva imassa khettaṃ jhāpemi, añño so aggi yo
 mayā avijjhāpito, añño so aggi yen' imassa khettaṃ daḍ-
 ḍhaṃ, nāhaṃ daṇḍappatto ti, kin-nu kho so mahārāja
 puriso daṇḍappatto bhavēyyāti. — Āma bhante, daṇḍap-
 patto bhavēyyāti. — Kena kāraṇena-ti. — Kiñcāpi so
 evaṃ vadeyya, purimaṃ bhante aggin̄ apaccakkhāya pac-
 chimena agginā so puriso daṇḍappatto bhavēyyāti. —
 Evam eva kho mahārāja imina nāmarūpena kammaṃ ka-
 roti sobhanaṃ vā pāpakam vā, tena kammena aññaṃ
 nāmarūpaṃ paṭisandahati, tasmā na mutto pāpakehi
 kammeḥi. — Bhiyyo opammaṃ karohi. — Yathā ma-
 hārāja kocid-eva puriso padīpaṃ ādāya mālaṃ abhirū-
 hitvā bhuñjeyya, padīpo jhāyamāno tiṇaṃ jhāpeyya, tiṇaṃ
 jhāyamānaṃ gharaṃ jhāpeyya, gharaṃ jhāyamānaṃ gā-
 maṃ jhāpeyya, gāmajano taṃ purisaṃ gahetvā evaṃ va-
 deyya: kissa tvaṃ bho purisa gāmaṃ jhāpesi, so evaṃ
 vadeyya: nāhaṃ bho gāmaṃ jhāpemi, añño so padīpagu
 yassāhaṃ ālokena bhuñjiṃ, añño so aggi yena gāmo jhā-
 pito ti; te vivadamānā tava santike āgaccheyyūṃ, kassa
 tvaṃ mahārāja atthaṃ dhāreyyāsīti. — Gāmajanassa
 bhante ti. — Kinkāraṇa ti. Kiñcāpi so evaṃ vadeyya,
 api ca tato eva so aggi nibbatto ti. — Evam eva kho
 mahārāja kiñcāpi aññaṃ māraṇantikaṃ nāmarūpaṃ aññaṃ
 paṭisandhismin̄ nāmarūpaṃ, api ca tato yeva taṃ nib-
 battaṃ, tasmā na mutto pāpakehi kammeḥi — Bhiyyo
 opammaṃ karohi. — Yathā mahārāja kocid-eva puriso
 dahariṃ dārikaṃ vāretvā sunkaṃ datvā pakkameyya, sā

² jāletvā AC ²⁷ evam ABC. ²⁸ mara- M throughout

aparena samayena mahatī assa vavappattā, tato añño puriso sunkaṃ datvā vivāhaṃ kareyya, itaro āgantvā evaṃ vadeyya: kissa pana me tvaṃ ambho purisa bhariyaṃ nesīti, so evaṃ vadeyya: nāhaṃ tava bhariyaṃ nemi, aññā sā dārikā daharī tarunī yā tayā vāritā ca dinnasunkā ca, aññā 'yaṃ dārikā mahatī vavappattā mayā vāritā ca dinnasunkā cāti; te vivadamānā tava santike āgaccheyyuh, kassa tvaṃ mahārāja atthaṃ dhāreyyāsīti. — Purimassa bhante ti. — Kinkāraṇā ti. — Kiñcāpi so evaṃ vadeyya, api ca tato yeva sā mahatī nibbattā ti. — Evam - eva kho mahārāja kiñcāpi aññaṃ māranantikaṃ nāmarūpaṃ aññaṃ paṭisandhismiṃ nāmarūpaṃ, api ca tato yeva taṃ nibbattaṃ, tasmā na parimutto pāpakehi kammehīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kocid - eva puriso gopālakassa hatthato khīraghaṭaṃ kiñtvā tass' eva hatthe nikkhipitvā pakkameyya: sve gahetvā gamissāmīti, taṃ aparajju dadhi sampajjeyya, so āgantvā evaṃ vadeyya: dehi me khīraghaṭaṃ - ti, so dadhiṃ dasseyya, itaro evaṃ vadeyya: nāhaṃ tava hatthato dadhiṃ kināmi, dehi me khīraghaṭaṃ - ti, so evaṃ vadeyya: ajānato te khīraṃ dadhi bhūtaṃ - ti; te vivadamānā tava santike āgaccheyyuh, kassa tvaṃ mahārāja atthaṃ dhāreyyāsīti. — Gopālakassa bhante ti. — Kinkāraṇā ti. — Kiñcāpi so evaṃ vadeyya, api ca tato yeva taṃ nibbattaṃ - ti. - Evam - eva kho mahārāja kiñcāpi aññaṃ māranantikaṃ nāmarūpaṃ aññaṃ paṭisandhismiṃ nāmarūpaṃ, api ca tato yeva taṃ nibbattaṃ, tasmā na parimutto pāpakehi kammehīti. — Kallo si bhante Nāgasenaṃ.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, tvaṃ pana paṭisandhissasīti. — Alaṃ mahārāja, kiṃ - tena pucchitena, nanu mayā paṭigacch' eva akkhātāṃ: sace mahārāja sa-upādāno

²¹ ajānanto M. ajānata B. ajānatam AC. ²² paṭigaccheva M. paṭigandeva AC. and so all throughout.

bhavissāmi paṭisandahissāmi, sace anupādāno bhavissāmi na paṭisandahissāmīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kocid-eva puriso rañño adhikāraṃ kāreyya, rājā tuṭṭho adhikāraṃ dadeyya, so tena adhikārena pañcahi kāmaguṇehi samappīto samangibhūto paricareyya, so ce janassa āroceyya: na me rājā kiñci paṭikarotīti, kin-nu kho so mahārāja puriso yuttakārī bhaveyyāti. — Na hi bhante ti. — Evam-eva kho mahārāja kin-te etena pucchitena, nanu mayā paṭigacc' eva akkhātāṃ: sace sa-upādāno bhavissāmi paṭisandahissāmi, sace anupādāno bhavissāmi na paṭisandahissāmīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yam-pan' etaṃ brūsi: nāmarūpan-ti, tattha katamaṃ nāmaṃ katamaṃ rūpan-ti. — Yaṃ tattha mahārāja oḷārikaṃ etaṃ rūpaṃ, ye tattha sukhunā cittacetasikā dhammā etaṃ nāmaṃ-ti. — Bhante Nāgasena, kena kāranena nāmaṃ yeva na paṭisandahati rūpaṃ yeva vā ti. — Aññamaññāpanissitā mahārāja ete dhammā, ekato va uppajjantīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kukkuṭiyā kalalaṃ na bhaveyya, aṇḍam-pi na bhaveyya, yañ-ca tattha kalalaṃ yañ-ca aṇḍaṃ ubho p' ete aññamaññāpanissitā, ekato va nesaṃ uppatti hoti, evam-eva kho mahārāja yadi tattha nāmaṃ na bhaveyya rūpaṃ-pi na bhaveyya, yañ-c' eva tattha nāmaṃ yañ-c' eva rūpaṃ ubho p' ete aññamaññāpanissitā, ekato va nesaṃ uppatti hoti; evam-etaṃ dīgham-ad-dhānaṃ sambhāvitānaṃ-ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yam-pan' etaṃ brūsi: dīgham-addhānaṃ-ti, kiṃ-etaṃ addhānaṃ nāmāti. — Atīto mahārāja addhā, anāgato addhā, paccuppanno addhā ti. — Kiṃ-pana bhante addhā atthīti. — Koci mahārāja addhā atthi, koci na-tthīti. — Katamo pana bhante atthi,

³ kareyya M ¹⁰ aññamaññāpanissitā C.

katamo na - tthīti. — Ye te mahārāja sankhārā atītā vigatā niruddhā vipariṇatā so addhā na - tthi, ye dhammā vipākā ye ca vipākadhammadhammā ye ca aññatra paṭi-sandhiṃ denti, so addhā atthi, ye sattā kālakatā aññatra uppannā so ca addhā atthi, ye sattā kālakatā aññatra anuppannā so addhā na - tthi, ye ca sattā parinibbutā so ca addhā na - tthi parinibbutattā ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Dutiyo vaggo.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, atītassa addhānassa kiṃ mūlaṃ, anāgatassa addhānassa kiṃ mūlaṃ, paccup-pannassa addhānassa kiṃ mūlaṃ - ti. -- Atītassa ca mahārāja addhānassa anāgatassa ca addhānassa paccuppannassa ca addhānassa avijjā mūlaṃ, avijjāpaccayā sankhārā, sankhārapaccayā viññānaṃ, viññānapaccayā nāmarūpaṃ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṃ, saḷāyatana-paccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṃ, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarā-maranaṃ soka-parideva-dukkha-domanass-upāyāsā sambhavanti; evaṃ - etassa kevalassa addhānassa purimā koṭi na paññāyatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yam - pan' etaṃ brūsi: purimā koṭi na paññāyatīti, tassa opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja puriso parittaṃ bijaṃ paṭhaviyaṃ nik-khipeyya, tato ankuro utthahitvā anupubbena vuddhiṃ virūhiṃ vepulāṃ āpaṇṇitvā phalaṃ dadeyya, tato pi

³ vipākadhammā dhammā C ³ te ca aññatra all.

bijaṃ gaheṭvā puna ropeyya, tato pi ankuro uṭṭhahitvā anupubbena vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullāṃ āpajjitvā phalaṃ dadeyya, evaṃ - etissā santatiyā atthi anto ti. — Na - tthi bhante ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja addhānassāpi purimā koṭi na paññāyatīti. Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kukkuṭiyā aṇḍaṃ, aṇḍato kukkuṭī, kukkuṭiyā aṇḍaṃ - ti evaṃ - etissā santatiyā atthi anto ti. — Na - tthi bhante ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja addhānassāpi purimā koṭi na paññāyatīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Thero paṭhaviyā cakkāṃ ālikhitvā Milindaṃ rājānaṃ etad - avoca: Atthi mahārāja imassa cakkassa anto ti. — Na - tthi bhante ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja imāni cakkāni vuttāni Bhagavatā: cakkhuṃ - ca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññānaṃ, tinnaṃ sangati phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā kammaṃ, kammato puna cakkhuṃ jāyati, evaṃ - etissā santatiyā atthi anto ti. — Na - tthi bhante ti. — Sotaṃ - ca paṭicca sadde ca — pe — manaṃ - ca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññānaṃ, tippaṇaṃ sangati phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā kammaṃ, kammato puna mano jāyati, evaṃ - etissā santatiyā atthi anto ti. — Na - tthi bhante ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja addhānassāpi purimā koṭi na paññāyatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yaṃ paṇ' etaṃ brūsi: purimā koṭi na paññāyatīti, katamā ca sā purimā koṭīti. — Yo kho mahārāja atīto addhā esā purimā koṭīti. — Bhante Nāgasena, yaṃ paṇ' etaṃ brūsi: purimā koṭi na paññāyatīti, kim - pana bhante sabbā pi purimā koṭi na paññāyatīti. — Kāci mahārāja paññāyati, kāci na paññāyatīti. — Katamā bhante paññāyati, katamā na paññāyatīti. — Ito pubbe mahārāja sabbena sabbāṃ sabbathā sabbāṃ avijjā nāhosīti esā purimā koṭi na paññāyati, yaṃ ahutvā sambhoti hutvā paṭivigacchati esā purimā koṭi

paññāyatīti. — Bhante Nāgasena, yaṃ ahutvā sambhoti hutvā paṭivigacchati nanu taṃ ubhato chinnaṃ atthaṃ gacchatīti. — Yadi mahārāja ubhato chinnā atthaṃ gacchati ubhato chinnā sakkā vaḍḍhetun - ti. — Āma, sā pi sakkā vaḍḍhetun - ti. Nāhaṃ bhante etaṃ pucchāmi, koṭito sakkā vaḍḍhetun - ti. — Āma, sakkā vaḍḍhetun - ti. — Opammaṃ karohīti. — Thero tassa rukkhūpamaṃ akāsi: khandhā ca kevalassa dukkhakkhandhassa bījānīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, atthi keci sankhārā ye jāyantīti. — Āma mahārāja, atthi sankhārā ye jāyantīti. — Katame te bhante ti. — Cakkhusmiṃ - ca kho mahārāja sati rūpesu ca cakkhuvīññāṇaṃ hoti, cakkhuvīññāṇe sati cakkhusamphasso hoti, cakkhusamphasse sati vedanā hoti, vedanāya sati taṇhā hoti, taṇhāya sati upādānaṃ hoti, upādāne sati bhavo hoti, bhavo sati jāti hoti, jātiyā sati jarā-maraṇaṃ soka-parideva-dukkha-domanass-upāyāsā sambhavanti, evaṃ - etassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. Cakkhusmiṃ - ca kho mahārāja asati rūpesu ca asati cakkhuvīññāṇaṃ na hoti, cakkhuvīññāṇe asati cakkhusamphasso na hoti, cakkhusamphasse asati vedanā na hoti, vedanāya asati taṇhā na hoti, taṇhāya asati upādānaṃ na hoti, upādāne asati bhavo na hoti, bhavo asati jāti na hoti, jātiyā asati jarā-maraṇaṃ soka-parideva-dukkha-domanass-upāyāsā na honti, evaṃ - etassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hotīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, atthi keci sankhārā ye abhavantā jāyantīti. — Na - tthi mahārāja keci sankhārā ye abhavantā jāyanti, bhavantā yeva kho mahārāja sankhārā jāyantīti. — Opammaṃ karohīti. — Taṃ kiṃ - maññasi mahārāja: idaṃ gehaṃ abhavantaṃ jātaṃ yattha

tvaṃ nisinno sīti. — Na-tthi kiñci bhante idha abhava-
 vantaṃ jātaṃ, bhavantaṃ yeva jātaṃ, imāni kho bhante
 dārūni vane ahesuṃ, ayaṃ-ca mattikā paṭhaviyaṃ ahosi,
 itthīnaṃ-ca purisānaṃ-ca tājjena vāyāmena evaṃ-idam
 gehaṃ nibbattaṃ-ti. — Evaṃ-eva kho mahārāja na-tthi
 keci sankhārā ye abhavanta jāyanti, bhavanta yeva san-
 khārā jāyantīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā
 mahārāja ye keci bījagāma-bhūtagāmā paṭhaviyaṃ nik-
 khittā anupubbena vuddhiṃ virūhiṃ vepullaṃ āpajjamānā
 pupphāni ca phalāni ca dadeyyuṃ na te rukkhā abhavanta
 jāta, bhavanta yeva te rukkhā jāta, evaṃ-eva kho ma-
 hārāja na-tthi keci sankhārā ye abhavanta jāyanti, bha-
 vanta yeva [te] sankhārā jāyantīti. — Bhiyyo opammaṃ
 karohīti. — Yathā mahārāja kumbhakāro paṭhaviyā mat-
 tikaṃ uddharitvā nānābhājanāni karoti, na tāni bhājanāni
 abhavantāni jātāni, bhavantāni yeva jātāni, evaṃ-eva
 kho mahārāja na-tthi keci sankhārā ye abhavanta jā-
 yanti, bhavanta yeva sankhārā jāyantīti. — Bhiyyo opam-
 maṃ karohīti. — Yathā mahārāja viñāya pattaṃ na siyā,
 cammaṃ na siyā, doṇi na siyā, daṇḍo na siyā, upaviṇo
 na siyā, tantiyo na siyūṃ, koṇo na siyā, purisassa ca
 tājjo vāyāmo na siyā, jāyeyya saddo ti. — Na hi bhante
 ti. — Yato ca kho mahārāja viñāya pattaṃ siyā, cammaṃ
 siyā, doṇi siyā, daṇḍo siyā, upaviṇo siyā, tantiyo siyūṃ,
 koṇo siyā, purisassa ca tājjo vāyāmo siyā, jāyeyya saddo ti.
 — Āma bhante, jāyeyyāti. — Evaṃ-eva kho mahārāja
 na-tthi keci sankhārā ye abhavanta jāyanti, bhavanta
 yeva kho sankhārā jāyantīti. — Bhiyyo opammaṃ karo-
 hīti. — Yathā mahārāja araṇi na siyā, araṇipotako na siyā,
 araṇiyottakaṃ na siyā, uttarāraṇi na siyā, coḷakaṃ na siyā,
 purisassa ca tājjo vāyāmo na siyā, jāyeyya aggīti. — Na hi
 bhante ti. — Yato ca kho mahārāja araṇi siyā, araṇipotako
 siyā, araṇiyottakaṃ siyā, uttarāraṇi siyā, coḷakaṃ siyā, puri-
 sassa ca tājjo vāyāmo siyā, jāyeyya so aggīti. — Āma

bhante, jāyeyyāti. — Evam - eva kho mahārāja na - tthi keci sankhārā ye abhavantā jāyanti, bhavantā yeva kho sankhārā jāyantīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja maṇi na siyā, ātapo na siyā, gomayaṃ na siyā, jāyeyya so aggīti. — Na hi bhante ti. — Yato ca kho mahārāja maṇi siyā, ātapo siyā, gomayaṃ siyā, jāyeyya aggīti. — Āma bhante, jāyeyyāti. — Evam - eva kho mahārāja na - tthi keci sankhārā ye abhavantā jāyanti, bhavantā yeva kho sankhārā jāyantīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja ādāso na siyā, ābhā na siyā, mukhaṃ na siyā, jāyeyya attā ti. — Na hi bhante ti. — Yato ca kho mahārāja ādāso siyā, ābhā siyā, mukhaṃ siyā, jāyeyya attā ti. — Āma bhante, jāyeyyāti. — Evam - eva kho mahārāja na - tthi keci sankhārā ye abhavantā jāyanti, bhavantā yeva kho sankhārā jāyantīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, vedagū upalabbhatīti. — Ko pan' esa mahārāja vedagū nāmāti. — Yo bhante abbhantare jīvo cakkhunā rūpaṃ passati, sotena saddaṃ suṇāti, ghānena gandhaṃ ghāyati, jivhāya rasaṃ sāyati, kāyena phoṭṭhabbaṃ phusati, manasā dhammaṃ vijānāti, — yathā mayaṃ idha pāsāde nisinnā yena yena vātapānena iccheyyāma passitum tena tena vātapānena passeyyāma, puratthimena pi vātapānena passeyyāma, pacchimena pi vātapānena passeyyāma, uttarena pi vātapānena passeyyāma, dakkhiṇena pi vātapānena passeyyāma, — evam - eva kho bhante ayaṃ abbhantare jīvo yena yena dvārena icchatī passitum tena tena dvārena passatīti. — Thero āha: Pañcadvāraṃ mahārāja bhaṇissāmi, taṃ suṇohi, sādhukaṃ manasikarohi: Yadi abbhantare jīvo cakkhunā rūpaṃ passati, yathā mayaṃ idha pāsāde nisinnā yena yena vātapānena iccheyyāma passitum tena tena vātapānena rūpaṃ yeva passeyyāma, puratthimena pi vātapānena rūpaṃ yeva passeyyāma, pac-

chimena pi vātapānena rūpaṃ yeva passeyyāma, uttarena pi vātapānena rūpaṃ yeva passeyyāma, dakkhiṇena pi vātapānena rūpaṃ yeva passeyyāma, evaṃ - etena abbhantare jīvena [cakkhunā pi rūpaṃ yeva passitabbaṃ,] sotena pi rūpaṃ yeva passitabbaṃ, ghānena pi rūpaṃ yeva passitabbaṃ, jivhāya pi rūpaṃ yeva passitabbaṃ, kāyena pi rūpaṃ yeva passitabbaṃ, manasā pi rūpaṃ yeva passitabbaṃ; cakkhunā pi saddo yeva sotabbo, ghānena pi saddo yeva sotabbo, jivhāya pi saddo yeva sotabbo, kāyena pi saddo yeva sotabbo, manasā pi saddo yeva sotabbo; cakkhunā pi gandho yeva ghāyitabbo, sotena pi gandho yeva ghāyitabbo, jivhāya pi gandho yeva ghāyitabbo, kāyena pi gandho yeva ghāyitabbo, manasā pi gandho yeva ghāyitabbo; cakkhunā pi raso yeva sāyitabbo, sotena pi raso yeva sāyitabbo, ghānena pi raso yeva sāyitabbo, kāyena pi raso yeva sāyitabbo, manasā pi raso yeva sāyitabbo; cakkhunā pi phoṭṭhabbaṃ yeva phusitabbaṃ, sotena pi phoṭṭhabbaṃ yeva phusitabbaṃ, ghānena pi phoṭṭhabbaṃ yeva phusitabbaṃ, jivhāya pi phoṭṭhabbaṃ yeva phusitabbaṃ, manasā pi phoṭṭhabbaṃ yeva phusitabbaṃ; cakkhunā pi dhammaṃ yeva vijānitabbaṃ, sotena pi dhammaṃ yeva vijānitabbaṃ, ghānena pi dhammaṃ yeva vijānitabbaṃ, jivhāya pi dhammaṃ yeva vijānitabbaṃ, kāyena pi dhammaṃ yeva vijānitabban - ti. — Na hi bhante ti. — Na kho te mahārāja yujjati purimena vā pacchimam pacchimena vā purimam. Yathā vā pana mahārāja mayam idha pāsāde nisinnā imesu jālavātapānesu ugghāṭitesu mahantena ākāsenā bahimukhā suṭṭhutarāṃ rūpaṃ passāma, evaṃ - etena abbhantare jīvenāpi cakkhudvāresu ugghāṭitesu mahantena ākāsenā suṭṭhutarāṃ rūpaṃ passitabbaṃ, sotesu ugghāṭitesu ghāne ugghāṭite jivhāya ugghāṭitāya kāye ugghāṭite mahantena ākāsenā suṭṭhutarāṃ saddo sotabbo, gandho ghāyitabbo, raso sāyitabbo, phoṭṭhabbo phusitabbo ti. — Na hi

bhante ti. — Na kho te mahārāja yujjati purimena vā pacchimaṃ pacchimena vā purimaṃ. Yathā vā pana mahārāja ayaṃ Dinno nikkhamitvā bahidvārakoṭṭhake tiṭṭheyya, jānāsi tvaṃ mahārāja: ayaṃ Dinno nikkhamitvā bahidvārakoṭṭhake ṭhito ti. — Āma bhante, jānāmīti. — Yathā vā pana mahārāja ayaṃ Dinno anto pavisitvā tava purato tiṭṭheyya, jānāsi tvaṃ mahārāja: ayaṃ Dinno anto pavisitvā mama purato ṭhito ti. — Āma bhante, jānāmīti. — Evam - eva kho mahārāja abbhantare so jīvo jivhāya rase nikkhitte jāneyya: ambilattaṃ vā lavaṇattaṃ vā tittakattaṃ vā kaṭukattaṃ vā kasāyattaṃ vā madhurattaṃ vā ti. — Āma bhante, jāneyyāti. — Te rase anto pavitṭhe jāneyya: ambilattaṃ vā lavaṇattaṃ vā tittakattaṃ vā kaṭukattaṃ vā kasāyattaṃ vā madhurattaṃ vā ti. Na hi bhante ti. — Na kho te mahārāja yujjati purimena vā pacchimaṃ pacchimena vā purimaṃ. Yathā mahārāja kocid - eva puriso madhughaṭasataṃ āharāpetvā madhudonīṃ pūrāpetvā purisassa mukhaṃ pidahitvā madhudoniyā pakkhipeyya, jāneyya so mahārāja puriso: madhu sampannaṃ vā na sampannaṃ vā ti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇenāti. — Na hi tassa bhante mukhe madhu pavitṭhan - ti. — Na kho te mahārāja yujjati purimena vā pacchimaṃ pacchimena vā purimaṃ - ti. — Nāhaṃ paṭibalo tayā vādinā saddhiṃ sallapituṃ; sādhu, atthaṃ jappēhīti. — Thero Abhidhammasaṃyuttāya kaṭṭhāya rājānaṃ Milindaṃ saṇṇāpesi: Idha mahārāja cakkuṃ - ca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṃ, taṃsahajātaṃ phasso vedanā saṇṇā cetanā ekaggatā jīvitindriyaṃ manasikāro ti evam - ete dhammā paccayato jāyanti, na h' ettha vedagū upalabbhati; sotaṃ - ca paṭicca sadde ca — pe — manaṃ - ca paṭicca dhamme ca uppajjati manoviññāṇaṃ, taṃsahajātaṃ phasso vedanā saṇṇā cetanā

ekaggatā jīvitindriyaṃ manasikāro ti evaṃ - ete dhammā paccayato jāyanti, na h' ettha vedagū upalabbhatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yattha cakkhuviññānaṃ uppajjati tattha manoviññānaṃ - pi uppajjatīti. — Āma mahārāja, yattha cakkhuviññānaṃ uppajjati tattha manoviññānaṃ - pi uppajjatīti. — Kin - nu kho bhante Nāgasena paṭhamam cakkhuviññānaṃ uppajjati pacchā manoviññānaṃ, udāhu manoviññānaṃ paṭhamam uppajjati pacchā cakkhuviññānaṃ - ti. — Paṭhamam mahārāja cakkhuviññānaṃ uppajjati pacchā manoviññānaṃ - ti. — Kin - nu kho bhante Nāgasena cakkhuviññānaṃ manoviññānaṃ āṇāpeti: yatthāhaṃ uppajjāmi tvam - pi tattha uppajjāhīti, udāhu manoviññānaṃ cakkhuviññānaṃ āṇāpeti: yattha tvam uppajjissasi aham - pi tattha uppajjissāmīti. — Na hi mahārāja, anallāpo tesam aññamaññehīti. — Katham - bhante Nāgasena yattha cakkhuviññānaṃ uppajjati tattha manoviññānaṃ - pi uppajjatīti. — Ninnattā ca mahārāja dvārattā ca ciṇṇattā ca samudācaritattā cāti. — Katham - bhante Nāgasena ninnattā yattha cakkhuviññānaṃ uppajjati tattha manoviññānaṃ - pi uppajjati, opammaṃ karoḥīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: deve vassante katamena udakaṃ gaccheyyāti. — Yena bhante ninnam tena gaccheyyāti. — Athāparena samayena devo vasseyya, katamena taṃ udakaṃ gaccheyyāti. — Yena bhante purimaṃ udakaṃ gataṃ tam - pi tena gaccheyyāti. — Kin - nu kho mahārāja purimaṃ udakaṃ pacchimaṃ udakaṃ āṇāpeti: yenāhaṃ gacchāmi tvam - pi tena gacchāhīti, pacchimaṃ vā udakaṃ purimaṃ udakaṃ āṇāpeti: yena tvam gacchissasi aham - pi tena gacchissāmīti. — Na hi bhante, anā - lāpo tesam aññamaññehi, ninnattā gacchanīti. — Evaṃ - eva kho mahārāja ninnattā yattha cakkhuviññānaṃ uppajjati tattha manoviññānaṃ - pi uppajjati, na cakkhu-

¹⁶ anallāpo, so M throughout, ABC only here.

viññāṇaṃ manoviññāṇaṃ āṇāpeti: yatthāhaṃ uppajjāmi tvam - pi tattha uppajjāhīti, na pi manoviññāṇaṃ cakkhuviññāṇaṃ āṇāpeti: yattha tvaṃ uppajjissasi aham - pi tattha uppajjissāmīti, anālāpo tesāṃ aññamaññehi, ninnattā uppajjantīti. — Katham - bhante Nāgasena dvārattā yattha cakkhuviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjati, opammaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: rañño paccantimaṃ nagaraṃ dalhapākāratoraṇaṃ ekadvāraṃ, tato puriso nikkhamitukāmo bhaveyya, katamena nikkhameyyāti. — Dvārena bhante nikkhameyyāti. — Athāparo puriso nikkhamitukāmo bhaveyya, katamena so nikkhameyyāti. — Yena bhante purimo puriso nikkhanto so pi tena nikkhameyyāti. — Kin - nu kho mahārāja purimo puriso pacchimaṃ purisaṃ āṇāpeti: yenāhaṃ gacchāmi tvam - pi tena gacchāhīti, pacchimo vā puriso purimaṃ purisaṃ āṇāpeti: yena tvaṃ gacchissasi aham - pi tena gacchissāmīti. — Na hi bhante, anālāpo tesāṃ aññamaññehi, dvārattā gacchantīti. — Evam - eva kho mahārāja dvārattā yattha cakkhuviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjati, na ca cakkhuviññāṇaṃ manoviññāṇaṃ āṇāpeti: yatthāhaṃ uppajjāmi tvam - pi tattha uppajjāhīti, nāpi manoviññāṇaṃ cakkhuviññāṇaṃ āṇāpeti: yattha tvaṃ uppajjissasi aham - pi tattha uppajjissāmīti, anālāpo tesāṃ aññamaññehi, dvārattā uppajjantīti. — Katham - bhante Nāgasena ciṇṇattā yattha cakkhuviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjati, opammaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: paṭṭhamaṃ ekaṃ sakaṭaṃ gaccheyya, atha dutiyaṃ sakaṭaṃ katamena gaccheyyāti. — Yena bhante purimaṃ sakaṭaṃ gataṃ tam - pi tena gaccheyyāti. — Kin - nu kho mahārāja purimaṃ sakaṭaṃ pacchimaṃ sakaṭaṃ āṇāpeti: yenāhaṃ gacchāmi tvam - pi tena gacchāhīti, pacchimaṃ

vā sakataṃ purimaṃ sakataṃ ānāpeti: yena tvaṃ gacchissasi aham - pi tena gacchissāmīti. — Na hi bhante, anālāpo tesaṃ aññamaññehi, ciṇṇattā gacchantīti. — Evam - eva kho mahārāja ciṇṇattā yattha cakkhuviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjati, na ca cakkhuviññāṇaṃ manoviññāṇaṃ ānāpeti: yatthāhaṃ uppajjāmi tvaṃ - pi tattha uppajjāhīti, nāpi manoviññāṇaṃ cakkhuviññāṇaṃ ānāpeti: yattha tvaṃ uppajjissasi aham - pi tattha uppajjissāmīti, anālāpo tesaṃ aññamaññehi, ciṇṇattā uppajjantīti. — Katham - bhante Nāgasena samudācaritattā yattha cakkhuviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjati, opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja muddā-gaṇaṇā-sankhā-lekhā-sippatṭhānesu ādikammikassa dandhāyanā bhavati, athāparena samayena nisammakiriyaṃ samudācaritattā adandhāyanā bhavati, evam - eva kho mahārāja samudācaritattā yattha cakkhuviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjati, na ca cakkhuviññāṇaṃ manoviññāṇaṃ ānāpeti: yatthāhaṃ uppajjāmi tvaṃ - pi tattha uppajjāhīti, nāpi manoviññāṇaṃ cakkhuviññāṇaṃ ānāpeti: yattha tvaṃ uppajjissasi aham - pi tattha uppajjissāmīti, anālāpo tesaṃ aññamaññehi, samudācaritattā uppajjantīti. — Bhante Nāgasena, yattha sotaviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjati — pe — yattha ghānaviññāṇaṃ uppajjati, yattha jīvaviññāṇaṃ uppajjati, yattha kāyaviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjantīti. — Āma mahārāja, yattha kāyaviññāṇaṃ uppajjati tattha manoviññāṇaṃ - pi uppajjantīti. — Kin - nu kho bhante Nāgasena paṭhamāṃ kāyaviññāṇaṃ uppajjati pacchā manoviññāṇaṃ, udāhu manoviññāṇaṃ paṭhamāṃ uppajjati pacchā kāyaviññāṇaṃ - ti. — Kāyaviññāṇaṃ mahārāja paṭhamāṃ uppajjati pacchā manoviññāṇaṃ - ti. — Kin - nu kho bhante Nāgasena — pe

— anālāpo tesam aññamaññehi, samudācaritattā uppaj-jantīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yāttha manoviññāṇaṃ uppajjati vedanā pi tattha uppajjatīti. — Āma mahārāja, yāttha manoviññāṇaṃ uppajjati, phasso pi tattha uppaj-jati, vedanā pi tattha uppajjati, saññā pi tattha uppajjati, cetanā pi tattha uppajjati, vitakko pi tattha uppajjati, vicāro pi tattha uppajjati, sabbe pi phassapamukhā dhammā tattha uppajjantīti.

Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇo phasso ti. — Phu-sanalakkhaṇo mahārāja phasso ti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja dve meṇḍā yujjheyym, tesu yathā eko meṇḍo evaṃ cakkhu datṭhabbaṃ, yathā dutiyo meṇḍo evaṃ rūpaṃ datṭhabbaṃ, yathā tesam sannipāto evaṃ phasso datṭhabbo ti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja dve pāṇi vajjeyym, tesu yathā eko pāṇi evaṃ cakkhu datṭhabbaṃ, yathā dutiyo pāṇi evaṃ rūpaṃ datṭhabbaṃ, yathā tesam sannipāto evaṃ phasso datṭhabbo ti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja dve sammā vajjeyym, tesu yathā eko sammo evaṃ cakkhu datṭhabbaṃ, yathā dutiyo sammo evaṃ rūpaṃ datṭhabbaṃ, yathā tesam sannipāto evaṃ phasso datṭhabbo ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇā vedanā ti. — Ve-dayitalakkhaṇā mahārāja vedanā anubhavanalakkhaṇā cāti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kocid-eva puriso rañño adhikāraṃ kareyya, tassa rājā tutṭho adhikāraṃ dadeyya, so tena adhikārena pañcahi kāma-guṇehi samappito samangibhūto paricareyya, tassa evaṃ assa: mayā kho pubbe rañño adhikāro kato, tassa me rājā tutṭho adhikāraṃ adāsi, svāhaṃ tattonidānaṃ imaṃ evarūpaṃ vedanaṃ vediyāmīti; — yathā vā pana mahārāja

²⁵ anubhavalak- AC in both places.

kocid - eva puriso kusalaṃ kammaṃ katvā kāyassa bhedā param - maranā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ uppajjeyya, so tattha dibbehi pañcahi kāmagaṇehi samappito samangi-bhūto paricareyya, tassa evaṃ - assa: ahaṃ kho pubbe kusalaṃ kammaṃ akāsiṃ, so 'haṃ tatonidānaṃ imaṃ evarūpaṃ vedanaṃ vediyāmi; — evaṃ - eva kho mahārāja vedayitalakkhaṇā c' eva vedanā anubhavanalakkhaṇā cāti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇā saññā ti. — Sañjānanalakkhaṇā mahārāja saññā; kiṃ sañjānāti: nīlam - pi sañjānāti, pītam - pi sañjānāti, lohitaṃ - pi sañjānāti, odātam - pi sañjānāti, mañjetṭham - pi sañjānāti; evaṃ kho mahārāja sañjānanalakkhaṇā saññā ti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja rañño bhaṇḍāgāriko bhaṇḍāgāraṃ pavisitvā nīla - pīta - lohita - odāta - mañjetṭhāni rāja - bhogaṇi rūpaṇi passitvā sañjānāti, evaṃ - eva kho mahārāja sañjānanalakkhaṇā saññā ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇā cetanā ti. — Cetayitalakkhaṇā mahārāja cetanā abhisankharanālakkaṇā cāti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kocid - eva puriso visaṃ abhisankharitvā attanā ca piveyya pare ca pāyeyya, so attanā pi dukkhito bhaveyya, pare pi dukkhitā bhaveyyuṃ, evaṃ - eva kho mahārāja idh' ekacco puggalo akusalaṃ kammaṃ cetanāya cetayitvā kāyassa bhedā param - maranā apāyaṃ duggatiṃ vinipātāni nīrayaṃ uppajjeyya, ye pi tassa anusikkhanti te pi kāyassa bhedā param - maranā apāyaṃ duggatiṃ vinipātāni nīrayaṃ uppajjanti. Yathā vā pana mahārāja kocid - eva puriso sappi - navaṇīta - tela - madhu - phāṇitaṃ ekajjhaṃ abhisankharitvā attanā ca piveyya pare ca pāyeyya, so attanā pi sukhito bhaveyya, pare pi sukhitā bhaveyyuṃ,

³ pañca BM   ²⁷ upapajj- M throughout (mostly written uppapajj-).

evam - eva kho mahārāja idh' ekacco puggalo kusalam kammañ cetanāya cetayitvā kāyassa bheda param - maraṇā sugatim saggaṃ lokam uppajjati. ye pi tassa anusikkhanti te pi kāyassa bheda param - maraṇā sugatim saggaṃ lokam uppajjanti. Evañ kho mahārāja cetayitalakkhaṇā cetanā abhisankharāṇalakkhaṇā cāti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇaṃ viññāṇaṇ - ti. — Vijāṇanalakkhaṇaṃ mahārāja viññāṇaṇ - ti. — Opammañ karohīti. — Yathā mahārāja nagaraguttiko majjhe nagare singhātake nisinno passeyya puratthimadisato purisaṃ āgacchantam, passeyya dakkhiṇadisato purisaṃ āgacchantam, passeyya pacchimadisato purisaṃ āgacchantam, passeyya uttaradisato purisaṃ āgacchantam, evam - eva kho mahārāja yañ - ca puriso cakkhuṃ rūpaṃ passati taṃ viññāṇena vijānāti, yañ - ca sotena saddaṃ suṇāti taṃ viññāṇena vijānāti, yañ - ca ghāṇena gandhaṃ ghāyati taṃ viññāṇena vijānāti, yañ - ca jivhāya rasaṃ sāyati taṃ viññāṇena vijānāti, yañ - ca kāyena phoṭṭhabbaṃ phusati taṃ viññāṇena vijānāti, yañ - ca manasā dhammaṃ vijānāti taṃ viññāṇena vijānāti. Evañ kho mahārāja vijāṇanalakkhaṇaṃ viññāṇaṇ - ti. Kallo si bhante Nāgasenāti.

Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇo vitakko ti. — Appanālakkhaṇo mahārāja vitakko ti. — Opammañ karohīti. — Yathā mahārāja vaḍḍhaki suparikammakataṃ dāruṃ sandhismiṃ appeti, evaṃ kho mahārāja appanālakkhaṇo vitakko ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Bhante Nāgasena, kiṃlakkhaṇo vicāro ti. — Anumajjanalakkhaṇo mahārāja vicāro ti. — Opammañ karohīti. — Yathā mahārāja kaṃsathālam ākoṭitaṃ pacchā

⁵ evameva kho all. ²¹ evameva kho AM. ⁶ vaḍḍhakī AC. ³² kaṃsathālam C.

anuravati anusandahati; yathā mahārāja ākoṭanā evaṃ vitakko datṭhabbo, yathā anuravanā evaṃ vicāro datṭhabbo ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Tatiyo vaggo.

Rāja āha: Bhante Nāgasena, sakkā imesaṃ dhammānaṃ ekatobhāvan-gatānaṃ vinibbhujitvā vinibbhujitvā nānākaraṇaṃ paññāpetuṃ: ayaṃ phasso, ayaṃ vedanā, ayaṃ saññā, ayaṃ cetanā, idaṃ viññānaṃ, ayaṃ vitakko, ayaṃ vicāro ti. — Na sakkā mahārāja imesaṃ dhammānaṃ ekatobhāvan-gatānaṃ vinibbhujitvā vinibbhujitvā nānākaraṇaṃ paññāpetuṃ: ayaṃ phasso, ayaṃ vedanā, ayaṃ saññā, ayaṃ cetanā, idaṃ viññānaṃ, ayaṃ vitakko, ayaṃ vicāro ti. — Opammaṃ karohīti. Yathā mahārāja rañño sūdo yūsaṃ vā rasaṃ vā kareyya, so tattha dadhim-pi pakkhipeyya, loṇaṃ-pi pakkhipeyya, singiveraṃ-pi pakkhipeyya, jīrakam-pi pakkhipeyya, maricaṃ-pi pakkhipeyya, aññāni pi pakārāni pakkhipeyya; tam-enaṃ rājā evaṃ vadeyya: dadhissa me rasaṃ āhara, loṇassa me rasaṃ āhara, singiverassa me rasaṃ āhara, jīrakassa me rasaṃ āhara, maricassa me rasaṃ āhara, sabbesaṃ me pakkhittānaṃ rasaṃ āharāti; sakkā nu kho mahārāja tesāṃ rasānaṃ ekatobhāvan-gatānaṃ vinibbhujitvā vinibbhujitvā rasaṃ āharituṃ: ambilattaṃ vā lavaṇattaṃ vā tittattaṃ vā kaṭukattaṃ vā kasāyattaṃ vā madhurattaṃ vā ti. — Na hi bhante sakkā tesāṃ rasānaṃ ekatobhā-

⁶ -bhāvagat- C twice, M throughout ⁷ nānākāraṇaṃ B once, M throughout ²⁵ tittakattaṃ A in both places.

van - gatānaṃ vinibbhujitvā vinibbhujitvā rasam āharitum : ambilattam vā lavanattam vā tittattam vā kaṭukattam vā kasāyattam vā madhurattam vā, api ca kho pana sakena sakena lakkhaṇena upaṭṭhahantīti. — Evam - eva kho mahārāja na sakkā imesaṃ dhammānaṃ ekatobhāvan - gatānaṃ vinibbhujitvā vinibbhujitvā nānākaraṇaṃ paññāpetum : ayaṃ phasso, ayaṃ vedanā, ayaṃ saññā, ayaṃ cetanā, idaṃ viññānaṃ, ayaṃ vitakko, ayaṃ vicāro ti, api ca kho pana sakena sakena lakkhaṇena upaṭṭhahantīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Thero āha : Loṇaṃ mahārāja cakkhuviññeyyan - ti. — Āma bhante, cakkhuviññeyyan - ti. — Suṭṭhu kho mahārāja jānāhīti. — Kim - pana bhante jivhāviññeyyan - ti. — Āma mahārāja, jivhāviññeyyan - ti. — Kim - pana bhante sabbam loṇaṃ jivhāya vijānātīti. — Āma mahārāja, sabbam loṇaṃ jivhāya vijānātīti. — Yadi bhante sabbam loṇaṃ jivhāya vijānāti, kissa pana tam sakatehi balivaddā āharanti, nanu loṇaṃ - eva āharitabban - ti. — Na sakkā mahārāja loṇaṃ - eva āharitum, ekatobhāvan - gatā ete dhammā, gocaranānattan - gatā : loṇaṃ garubhāvo cāti. Sakkā pana mahārāja loṇaṃ tulāya tulayitun - ti. — Āma bhante, sakkā ti. — Na sakkā mahārāja loṇaṃ tulāya tulayitum, garubhāvo tulāya tuliyatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Nāgasena - Milindarāja - pañhā niṭṭhitā.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yān' imāni pañc' āyatanāni kin - nu tāni nānākammehi nibbattāni udāhu ekena kammenāti. — Nānākammehi mahārāja nibbattāni, na ekena kammenāti. — Opammañ karohīti. - Tam kim - maññasi mahārāja: ekasmiñ khette pañca bijāni vapeyyum, tesam nānābijānam nānāphalāni nibbatteyyun - ti. — Āma bhante, nibbatteyyun - ti. — Evam - eva kho mahārāja yān' imāni pañc' āyatanāni tāni nānākammehi nibbattāni, na ekena kammenāti. — Kallo si bhante Nāgasena.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kena kāraṇena manussā na sabbe samakā, aññe appāyukā aññe dīghāyukā, aññe bavhābādhā aññe appābādhā, aññe dubbaṇṇā aññe vaṇṇavanto, aññe appesakkhā aññe mahesakkhā, aññe appabhogā aññe mahābhogā, aññe nīcakulīnā aññe mahākulīnā, aññe duppaññā aññe paññāvanto ti. - Thero āha: Kissa paṇa mahārāja rukkhā na sabbe samakā, aññe ambilā aññe lavaṇā aññe tittakā aññe kaṭukā aññe kasāvā aññe madhurā ti. — Maññāmi bhante bijānam nānākaraṇenāti. — Evam - eva kho mahārāja kammānam nānākaraṇena manussā na sabbe samakā, aññe appāyukā aññe dīghāyukā, aññe bavhābādhā aññe appābādhā, aññe dubbaṇṇā aññe vaṇṇavanto, aññe appesakkhā aññe mahesakkhā, aññe appabhogā aññe mahābhogā, aññe nīcakulīnā aññe mahākulīnā, aññe duppaññā aññe paññāvanto. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Kammassakā māṇava sattā, kammadāyādā kammayonī kammabandhū kammapaṭisaraṇā, kammaṃ satte vibhajati, yad - idaṃ hinappañītātāyāti. — Kallo si bhante Nāgasena.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: kin - ti imaṃ dukkhaṃ nirujjheyya aññāñ - ca dukkhaṃ na uppaj-

¹³ bavhāb- M throughout, C once; bavuhāb- B in both places. ¹⁶ paññāvanto M in both places, B once. ²⁷ -yoni -bandhu all. ³¹ idaṃ M.

jeyyâti. — Etadatthā mahārāja ambhakaṃ pabbajjā ti. — Kim paṭigacc' eva vāyamitena, nanu sampatte kāle vāyamitabban' ti. — Thero āha: Sampatte kāle mahārāja vāyāmo akiccakaro bhavati, paṭigacc' eva vāyāmo kiccakaro bhavatīti. — Opammaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: yadā tvaṃ pipāsito bhaveyyāsi tadā tvaṃ udapānaṃ khaṇāpeyyāsi talākaṃ khaṇāpeyyāsi: pānīyaṃ pivissāmīti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sampatte kāle vāyāmo akiccakaro bhavati, paṭigacc' eva vāyāmo kiccakaro bhavatīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: yadā tvaṃ bubhukkhitto bhaveyyāsi tadā tvaṃ khettaṃ kasāpeyyāsi sāliṃ ropāpeyyāsi dhaññaṃ atiharāpeyyāsi: bhattaṃ bhuñjissāmīti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sampatte kāle vāyāmo akiccakaro bhavati, paṭigacc' eva vāyāmo kiccakaro bhavatīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: yadā te sangāmo paccupatṭhito bhaveyya tadā tvaṃ parikkhaṃ khaṇāpeyyāsi pākāraṃ kārāpeyyāsi gopuraṃ kārāpeyyāsi attālakaṃ kārāpeyyāsi dhaññaṃ atiharāpeyyāsi, tadā tvaṃ hatthismiṃ sikkheyyāsi assasmiṃ sikkheyyāsi rathasmiṃ sikkheyyāsi dhanusmiṃ sikkheyyāsi tharusmiṃ sikkheyyāsi: sīti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sampatte kāle vāyāmo akiccakaro bhavati, paṭigacc' eva vāyāmo kiccakaro bhavati. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā:

Paṭigacc' eva taṃ kayirā yaṃ jaññā hitaṃ - attano; na sākaṭikacintāya, mantā' dhīro parakkame.

Yathā sākaṭiko nāma samaṃ hitvā mahāpathaṃ visamaṃ maggaṃ - āruya akkhacchinno va jhāyati,

¹ etadatthāya AM ² for paṭigacc'eva see p. 48. ²⁰ attālaṃ A.

Evam dhammā apakkamma adhammam - anuvattiya
mano maccumukhaṃ patto akkhacchinno va socatīti. —

Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: pākati-
kaaggito nerayiko aggi mahābhitāpataro hoti, khuddako
pi pāsāṇo pākatike aggimhi pakkhitto divasam - pi dhama-
māno na vilayaṃ gacchati, kūṭāgāramatto pi pāsāṇo ne-
rayikaggimhi pakkhitto khanena vilayaṃ gacchatīti; etaṃ
vacanaṃ na saddahāmi. Evañ - ca pana vadetha: ye ca
tattha uppannā sattā te anekāni pi vassasahassāni niraye
paccamānā na vilayaṃ gacchantīti; tam - pi vacanaṃ na
saddahāmīti. — Thero āha: Taṃ kim - maññasi mahārāja:
yā tā santi makariniyo pi suṃsumāriniyo pi kacchapiniyo
pi moriniyo pi kapotiniyo pi kin - nu tā kakkhaḷāni pā-
sāṇāni sakkarāyo ca khādanatīti. — Āma bhante, khā-
danatīti. — Kim - pana tāni tāsāṃ kucchiyaṃ koṭṭhab-
bhanteragatāni vilayaṃ gacchantīti. — Āma bhante, vi-
layaṃ gacchantīti. — Yo pana tāsāṃ kucchiyaṃ gabbho
so pi vilayaṃ gacchatīti. — Na hi bhante ti. — Kena
kāraṇenāti. — Maññāmi bhante kammādhikatena na vila-
yaṃ gacchatīti. — Evam - eva kho mahārāja kammādhi-
katena nerayikā sattā anekāni pi vassasahassāni niraye
paccamānā na vilayaṃ gacchanti [tatth' eva jāyanti tatth'
eva vadḍhanti tatth' eva maranti]. Bhāsitaṃ - p' etaṃ
mahārāja Bhagavatā: So na tāva kālaṃ karoti yāva na
taṃ pāpaṃ kammaṃ byantihotīti. — Bhiyyo opammaṃ
karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: yā tā santi
sīhiniyo pi byagghiniyo pi dīpiniyo pi kukkuriniyo pi
kin - nu tā kakkhaḷāni aṭṭhikāni maṃsāni khādanatīti. —
Āma bhante, khādanatīti. — Kim - pana tāni tāsāṃ kuc-

² mando AC (māno SN. II. 22). ² (va jhāyatīti SN 1 c) ²⁴ the
passage in brackets is wanting in BM in both places. at p. 68. l. 7
in all

chhiyaṃ koṭṭhabbhantaragatāni vilayaṃ gacchantīti. — Āma bhante, vilayaṃ gacchantīti. — Yo pana tāsāṃ kucchiyaṃ gabbho so pi vilayaṃ gacchatīti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇenāti. — Maññāmi bhante kammādhikatena na vilayaṃ gacchatīti. — Evam-eva kho mahārāja kammādhikatena nerayikā sattā anekāni pi vassasahassāni niraye paccamānā na vilayaṃ gacchantīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Taṃ kim-maññasi mahārāja: yā tā santi Yonakasukhumāliniyo pi khattiya-sukhumāliniyo pi brāhmaṇasukhumāliniyo pi gahapati-sukhumāliniyo pi kin-nu tā kakkhaḷāni khajjakāni maṃsāni khādantīti. — Āma bhante, khādantīti. — Kim-pana tāni tāsāṃ kucchiyaṃ koṭṭhabbhantaragatāni vilayaṃ gacchantīti. — Āma bhante, vilayaṃ gacchantīti. — Yo pana tāsāṃ kucchiyaṃ gabbho so pi vilayaṃ gacchatīti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇenāti. — Maññāmi bhante kammādhikatena na vilayaṃ gacchatīti. — Evam-eva kho mahārāja kammādhikatena nerayikā sattā anekāni pi vassasahassāni niraye paccamānā na vilayaṃ gacchanti [tatth' eva jāyanti tatth' eva vaḍḍhanti tatth' eva maranti]. Bhāsitaṃ-p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: So na tāva kālaṃ karoti yāva na taṃ pāpaṃ kammaṃ byantihotīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: ayaṃ mahāpaṭhavī udaye patiṭṭhitā, udakaṃ vāte patiṭṭhitaṃ, vāto ākāse patiṭṭhito ti; etaṃ-pi vacanaṃ na saddahā-mīti. — Thero dhammakarakena udakaṃ gahetvā rājānaṃ Milindaṃ saññāpesi: Yathā mahārāja imaṃ udakaṃ vātena ādhāritaṃ evaṃ taṃ-pi udakaṃ vātena ādhāritaṃ-ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, nirodho nibbānaṃ-ti. — Āma mahārāja, nirodho nibbānaṃ-ti. — Kathaṃ-

²⁶ evam-pi ABC. ²⁸ idaṃ M

bhante Nāgasena nirodho nibbānan - ti. — Sabbe bāla-
 puthujjanā kho mahārāja ajjhattika-bāhire āyatane abhi-
 nandanti abhivadanti ajjhosāya tiṭṭhanti, te tena sotena
 vuyhanti, na parimuccanti jātiyā jarā-maraṇena sokena
 paridevena dukkhehi domanassehi upāyāsehi, na pari-
 muccanti dukkhasmā ti vadāmi. Sutavā ca kho mahārāja
 ariyasāvako ajjhattika-bāhire āyatane nābhinandati nā-
 bhivadati nājjhosāya tiṭṭhati, tassa taṃ anabhinandato
 anabhivadato anajjhosāya tiṭṭhato taṇhā nirujjhati, taṇ-
 hānirodhā upādānanirodho, upādānanirodhā bhavanirodho,
 bhavanirodhā jātinirodho, jātinirodhā jarā-maraṇaṃ soka-
 parideva-dukkha-domanass-upāyāsā nirujjhanti, evaṃ -
 etassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti. Evaṃ
 kho mahārāja nirodho nibbānan - ti. — Kallo si bhante
 Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, sabbe va labhanti nib-
 bānan - ti. — Na kho mahārāja sabbe va labhanti nibbā-
 naṃ, api ca kho mahārāja yo sammā paṭipanno abhiñ-
 ñeeye dhamme abhijānāti, pariññeeye dhamme pari jānāti,
 pahātabbe dhamme pajahati, bhāvetabbe dhamme bhāveti,
 sacchikātabbe dhamme sacchikaroti, so labhati nibbānan - ti.
 — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo na labhati nibbā-
 naṃ jānāti so: sukhaṃ nibbānan - ti. Āma mahārāja, yo
 na labhati nibbānaṃ jānāti so: sukhaṃ nibbānan - ti. —
 Kathaṃ - bhante Nāgasena alabhanto jānāti: sukhaṃ nib-
 bānan - ti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: yesaṃ na -
 cchinnā hatthapādā jāneyyūṃ te mahārāja: dukkhaṃ
 hatthapādacchedanan - ti. — Āma bhante, jāneyyūn - ti.
 — Kathaṃ jāneyyūn - ti. — Aññesaṃ bhante chinna-
 hatthapādānaṃ paridevitasaddaṃ sutvā jānanti: dukkhaṃ

⁴ jarāya mar. BC. ²⁵ ye nāsacchinnā ABbC, yesaṃ yesaṃ na chinnā M.

hatthapādacchedanan - ti. — Evam - eva, kho mahārāja yesaṃ diṭṭhaṃ nibbānaṃ tesaṃ saddhaṃ sutvā jānāti: sukhaṃ nibbānan - ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Catuttho vaggo.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, Buddho tayā diṭṭho ti. — Na hi mahārājāti. — Atha te ācariyehi Buddho diṭṭho ti. — Na hi mahārājāti. — Tena hi bhante Nāgasena na - tthi Buddho ti. — Kim - pana mahārāja Himavati Ūhānadī tayā diṭṭhā ti. — Na hi bhante ti. — Atha te pitarā Ūhānadī diṭṭhā ti. — Na hi bhante ti. — Tena hi mahārāja na - tthi Ūhānadī ti. — Atthi bhante, kiñcāpi me Ūhānadī na diṭṭhā pitarā pi me Ūhānadī na diṭṭhā, api ca atthi Ūhānadī ti. — Evam - eva kho mahārāja kiñcāpi mayā Bhagavā na diṭṭho ācariyehi pi me Bhagavā na diṭṭho, api ca atthi Bhagavā ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, Buddho anuttaro ti. — Āma mahārāja, Bhagavā anuttaro ti. — Katham - bhante Nāgasena adiṭṭhapubbaṃ jānāsi: Buddho anuttaro ti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: yehi adiṭṭhapubbo mahāsamuddo jāneyyūṃ te mahārāja: mahanto kho mahāsamuddo gambhīro appameyyo duppariyogāho, yatth' imā pañca mahānadiyo satataṃ samitaṃ appenti, seyyathidaṃ: Gangā Yamunā Aciravatī Sarabhū Mahī, n' eva tassa ūnattaṃ vā pūrattaṃ vā paññāyatīti. — Āma bhante, jāneyyūn - ti. — Evam - eva kho mahārāja sāvake mahante

²¹ mahanto kho samuddo AC. ²⁵ pūrāṇattaṃ ABC.

parinibbute passitvā jānāmi: Bhagavā anuttaro ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, sakkā jānitum: Buddho anuttaro ti. — Āma mahārāja, sakkā jānitum: Bhagavā anuttaro ti. — Katham - bhante Nāgasena sakkā jānitum: Buddho anuttaro ti. — Bhūtapubbaṃ mahārāja Tissatthero nāma lekhācariyo ahosi, bahūni vassāni abbatthitāni kālakatassa, kathaṃ so jāyati. — Lekhena bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja yo dhammaṃ passati so Bhagavantaṃ passati, dhammo hi mahārāja Bhagavatā desito ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, dhammo tayā diṭṭho ti. — Buddhanettiyā kho mahārāja Buddhapāñnattiyā yāvajīvaṃ sāvakehi vattitabbaṃ ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, na ca sankamati paṭisandahati cāti. — Āma mahārāja, na ca sankamati paṭisandahati cāti. — Katham - bhante Nāgasena na ca sankamati paṭisandahati ca, opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja koci - eva puriso padīpato padīpaṃ padīpeyya, kin - nu kho so mahārāja padīpo padīpamhā sankanto ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja na ca sankamati paṭisandahati cāti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Abhijānāsi nu tvaṃ mahārāja daharako santo silokācariyassa santike kañci silokaṃ gahitaṃ ti. — Āma bhante ti. — Kin - nu kho mahārāja so siloko ācariyamhā sankanto ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja na ca sankamati paṭisandahati cāti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, vedagū upalabbhatīti. — Thero āha: Paramatthena kho mahārāja vedagū na upalabbhatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

¹⁸ Nāgasena om. AC. ²⁴ nanu AaBC, om. M.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, atthi koci satto yo imambhā kāyā aññaṃ kāyaṃ sankamatīti. — Na hi mahārājāti. — Yadi bhante Nāgasena imambhā kāyā aññaṃ kāyaṃ sankamanto na tthi, nanu mutto bhavissati pāpakehi kammehīti. — Āma mahārāja, yadi na paṭisandahēyya mutto bhavissati pāpakehi kammehi; yasmā ca kho mahārāja paṭisandahati, tasmā na parimutto pāpakehi kammehīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kocid-eva puriso aññatarassa purisassa ambaṃ avahareyya, kiṃ so daṇḍappatto bhaveyyāti. — Āma bhante. daṇḍappatto bhaveyyāti. — Na kho so mahārāja tāni ambāni avahari yāni tena ropitāni, kasmā daṇḍappatto bhaveyyāti. — Tāni bhante ambāni nissāya jātāni, tasmā daṇḍappatto bhaveyyāti. — Evam-eva kho mahārāja iminā nāmarūpena kammaṃ karoti sobhanaṃ vā asobhanaṃ vā, tena kammena aññaṃ nāmarūpaṃ paṭisandahati, tasmā na parimutto pāpakehi kammehīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, iminā nāmarūpena kammaṃ kataṃ kusalaṃ vā akusalaṃ vā, kuhiṃ tāni kammāni tiṭṭhantīti. — Anubandheyyuṃ kho mahārāja tāni kammāni 'chāyā va anapāyini' ti. — Sakkā pana bhante tāni kammāni dassetuṃ: idha vā idha vā tāni kammāni tiṭṭhantīti. — Na sakkā mahārāja tāni kammāni dassetuṃ: idha vā idha vā tāni kammāni tiṭṭhantīti. — Opammaṃ karohīti. — Taṃ kim-maññasi mahārāja: yān' imāni rukkhāni anibbattaphalāni sakkā tesāṃ phalāni dassetuṃ: idha vā idha vā tāni phalāni tiṭṭhantīti. — Na hi bhante ti. — Evam-eva kho mahārāja abbochinnāya santatiyā na sakkā tāni kammāni dassetuṃ: idha vā idha vā tāni kammāni tiṭṭhantīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo uppajjati jānāti so: uppajjissāmīti. — Āma mahārāja, yo uppajjati jānāti so: uppajjissāmīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kassako gahapatiko bījāni paṭhaviyaṃ nikkhipitvā sammā deve vassante jānāti: dhaññaṃ nibbattissatīti. — Āma bhante, jāneyyāti. — Evam-eva kho mahārāja yo uppajjati jānāti so: uppajjissāmīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, Buddhō atthīti. — Āma mahārāja, Bhagavā atthīti. — Sakkā pana bhante Nāgasena Buddhō nidassetuṃ: idha vā idha vā ti. — Parinibbuto mahārāja Bhagavā anupādisesāya nibbānadhātuyā, na sakkā Bhagavā nidassetuṃ: idha vā idha vā ti. — Opammaṃ karohīti. — Taṃ kim-maññasi mahārāja: mahato aggikkhandhassa jalamānassa yā acci atthan-gatā sakkā sā acci dassetuṃ: idha vā idha vā ti. — Na hi bhante, niruddhā sā acci, appaṇṇattim gatā ti. — Evam-eva kho mahārāja Bhagavā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto, atthan-gato Bhagavā na sakkā nidassetuṃ: idha vā idha vā ti; dhammakāyena pana kho mahārāja sakkā Bhagavā nidassetuṃ, dhammo hi mahārāja Bhagavatā desito ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Pañcama vaggo.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, piyo pabbajitānaṃ kāyo ti. — Na kho mahārāja piyo pabbajitānaṃ kāyo ti. — Atha kissa nu kho bhante kelāyatha mamāyathāti. — Kim-pana te mahārāja kadāci karahaci sangāmagatassa kaṇḍappahāro hotīti. — Āma bhante, hotīti. — Kin-nu

kho mahārāja so vaṇo ālepena ca ālīmpīyati telena ca makkhīyati sukkhūmena ca colapattēna paliveṭhīyatīti. — Āma bhante, ālepena ca ālīmpīyati telena ca makkhīyati sukkhūmena ca colapattēna paliveṭhīyatīti. — Kin - nu kho mahārāja piyo te vaṇo, yena ālepena ca ālīmpīyati telena ca makkhīyati sukkhūmena ca colapattēna paliveṭhīyatīti. — Na me bhante piyo vaṇo, api ca māṃsassa rūhanatthāya ālepena ca ālīmpīyati telena ca makkhīyati sukkhūmena ca colapattēna paliveṭhīyatīti. — Evam - eva kho mahārāja appiyo pabbajitānaṃ kāyo, atha ca pabbajitā anajjhositā kāyaṃ pariharanti brahmacariyānuggahāya. Api ca kho mahārāja vaṇūpamo kāyo vutto Bhagavatā, tena pabbajitā vaṇam - iva kāyaṃ pariharanti anajjhositā. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā:

Allacammaṭṭicchanno navadvāro mahāvaṇo
samtato paggharati asuci - pūtigandhiyo ti. —

Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, Buddho sabbaññū sabba -
dassāvī ti. — Āma mahārāja, Bhagavā sabbaññū sabba -
dassāvī ti. — Atha kissa nu kho bhante Nāgasena sāva -
kānaṃ anupubbena sikkhāpadaṃ paññāpesīti. — Atthi
pana te mahārāja koci vejjo yo imissaṃ paṭhaviyaṃ
sabbabhesajjāni jānātīti. — Āma bhante, atthīti. —
Kin - nu kho mahārāja so vejjo gilānakaṃ sampatte kāle
bhesajjaṃ pāyeti udāhu asampatte kāle ti. — Sampatte
kāle bhante gilānakaṃ bhesajjaṃ pāyeti, no asampatte
kāle ti. — Evam - eva kho mahārāja Bhagavā sabbaññū
sabbadassāvī na akāle sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññā -
peti, sampatte kāle sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpeti
yāvajjivaṃ anatikkamanīyan - ti. — Kallo si bhante Nā -
gasenāti.

¹ vaṇo yena ālepena ABC. ² na kho bhante ABC.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, Buddho dvattiṃsa-mahāpurisalakkhaṇehi samannāgato asītiyā ca anubyañjanehi parirañjito suvaṇṇavaṇṇo kañcanasannibhattaco byāmapabbho ti. — Āma mahārāja, Bhagavā dvattiṃsa-mahāpurisalakkhaṇehi samannāgato asītiyā ca anubyañjanehi parirañjito suvaṇṇavaṇṇo kañcanasannibhattaco byāmapabbho ti. — Kim-pan' assa bhante mātāpitāro pi dvattiṃsa-mahāpurisalakkhaṇehi samannāgatā asītiyā ca anubyañjanehi parirañjitā suvaṇṇavaṇṇā kañcanasannibhattacā byāmapabbhā ti. — Na hi mahārājāti. — Evaṃ sante kho bhante Nāgasena uppajjati Buddho dvattiṃsa-mahāpurisalakkhaṇehi samannāgato asītiyā ca anubyañjanehi parirañjito suvaṇṇavaṇṇo kañcanasannibhattaco byāmapabbho ti; api ca mātusadiso vā putto hoti mātupakkho vā, pitusadiso vā putto hoti pitupakkho vā ti. — Thero āha: Atthi pana mahārāja kiñci padumaṃ sata-pattan- ti. — Āma bhante, atthīti. — Tassa pana kuhiṃ sambhavo ti. Kaddame jāyati, udaye āsīyatīti. — Kin- nu kho mahārāja padumaṃ kaddamena sadisaṃ vaṇṇena vā gandhena vā rasena vā ti. — Na hi bhante ti. — Atha udakena sadisaṃ vaṇṇena vā gandhena vā rasena vā ti. — Na hi bhante ti. — Evaṃ-eva kho mahārāja Bhagavā dvattiṃsa-mahāpurisalakkhaṇehi samannāgato asītiyā ca anubyañjanehi parirañjito suvaṇṇavaṇṇo kañcanasannibhattaco byāmapabbho, no c' assa mātāpitāro dvattiṃsa-mahāpurisalakkhaṇehi samannāgatā asītiyā ca anubyañjanehi parirañjitā suvaṇṇavaṇṇā kañcanasannibhattacā byāmapabbhā ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, Buddho brahmacārī ti. — Āma mahārāja, Bhagavā brahmacārī ti. — Tena hi bhante Nāgasena Buddho Brahmuno sisso ti. — Atthi pana te mahārāja hatthipāmokkho ti. — Āma bhante,

¹ battiṃsa- B throughout, except once. ¹¹ na uppajjati A

atthîti. — Kin - nu kho mahārāja so hatthī kadāci kara-
haei koñcanādaṃ nadatîti. — Āma bhante, nadatîti. —
Tena hi mahārāja so hatthī koñcānaṃ sisso ti. — Na hi
bhante ti. — Kim - pana mahārāja Brahmā sabuddhiko
abuddhiko ti. — Sabuddhiko bhante ti. — Tena hi ma-
hārāja Brahmā Bhagavato sisso ti. — Kallo si bhante
Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, upasampadā sundarā
ti. — Āma mahārāja, upasampadā sundarā ti. — Atthi
pana bhante Buddhassa upasampadā udāhu na - tthîti. —
Upasampanno kho mahārāja Bhagavā bodhirukkhamūle
saha sabbaññutaññena, na - tthi Bhagavato upasampadā
aññehi dinnā yathā sāvakānaṃ mahārāja Bhagavā sikkhā-
padaṃ paññāpeti yāvajīvaṃ anatikkamaṇīyaṃ - ti. — Kallo
si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo ca mātari matāya
rodati, yo ca dhammapemena rodati, ubhinnaṃ tesāṃ ro-
dantānaṃ kassa assu bhesajjaṃ, kassa na bhesajjan - ti.
— Ekassa kho mahārāja assu rāga-doṣa-mohehi samalaṃ
uṇhaṃ, ekassa pīti-somanassena vimalaṃ sītalaṃ; yaṃ
kho mahārāja sītalaṃ taṃ bhesajjaṃ, yaṃ uṇhaṃ taṃ
na bhesajjan - ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kiṃ nānākaranaṃ sarā-
gassa ca vītārāgassa cāti. — Eko kho mahārāja ajjhosito,
eko anajjhosito ti. — Kiṃ etaṃ bhante: ajjhosito anaj-
jhosito nāmāti. — Eko kho mahārāja atthiko, eko anat-
thiko ti. — Passāṃ' ahaṃ bhante evarupaṃ: yo ca
sarāgo yo ca vītārāgo sabbo p' eso sobhanaṃ yeva icchatī
khādaniyaṃ vā bhojaniyaṃ vā, na koci pāpakaṃ icchatîti.
— Avītārāgo kho mahārāja rasapaṭisaṃvedī ca rasarāga-
paṭisaṃvedī ca bhojanaṃ bhuñjati, vītārāgo pana rasa-

¹ hatthi all in both places ¹³ M repeats sāvakānaṃ as an attempt to
make sense, but something more seems to have fallen out. ²⁴ kho om. AC.

patisaṃvedī bhojanam bhuñjati, no ca kho rasarāgapati-
saṃvedī ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, paññā kuhiṃ paṭiva-
satīti. — Na katthaci mahārājāti. — Tena hi bhante
Nāgasena na-tthi paññā ti. — Vāto mahārāja kuhiṃ
paṭivasatīti. — Na katthaci bhante ti. — Tena hi ma-
hārāja na-tthi vāto ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yaṃ pan' etaṃ brūsi:
saṃsāro ti, katamo so saṃsāro ti. — Idha mahārāja jāto
idh' eva marati, idha mato aññatra uppajjati, tahiṃ jāto
tahiṃ yeva marati, tahiṃ mato aññatra uppajjati; evaṃ
kho mahārāja saṃsāro hotīti. — Opammaṃ karohiti. —
Yathā mahārāja kocid-eva puriso pakkam ambaṃ khā-
ditvā aṭṭhiṃ ropeyya, tato mahanto ambarukkho nibbat-
titvā phalāni dadeyya, atha so puriso tato pi pakkam
ambaṃ khāditvā aṭṭhiṃ ropeyya, tato pi mahanto amba-
rukkho nibbattitvā phalāni dadeyya, evam-etesam ruk-
khānam koṭi na paññāyati; evam-eva kho mahārāja idha
jāto idh' eva marati, idha mato aññatra uppajjati, tahiṃ
jāto tahiṃ yeva marati, tahiṃ mato aññatra uppajjati;
evaṃ kho mahārāja saṃsāro hotīti. — Kallo si bhante
Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kena atītaṃ cirakataṃ
saratīti. — Satiyā mahārājāti. — Nanu bhante Nāgasena
cittena sarati, no satiyā ti. — Abhijānāsi nu tvaṃ ma-
hārāja kiñcid-eva karaṇīyam katvā pamuṭṭhan-ti. —
Āma bhante ti. — Kin-nu kho tvaṃ mahārāja tasmim
samaye acittako ahoṣīti. — Na hi bhante, sati tasmim
samaye nāhoṣīti. — Atha kasmā tvaṃ mahārāja evam-
āha: cittena sarati, no satiyā ti. — Kallo si bhante
Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, sabbā sati abhijānantā

uppajjati udāhu kaṭumikā va satīti. — Abhiñānantā pi mahārāja sati uppajjati, kaṭumikā pi satīti. — Evañ hi kho bhante Nāgasena sabbam satim abhiñānanti, na - tthi kaṭumikā satīti. — Yadi na - tthi mahārāja kaṭumikā sati na - tthi kiñci sippikānam kammāyatanehi vā sippāyatanehi vā vijjattānehi vā karaṇīyam, niratthakā ācariyā; yasmā ca kho mahārāja atthi kaṭumikā sati tasmā atthi kammāyatanehi vā sippāyatanehi vā vijjāyatanehi vā karaṇīyam, attho ca ācariyehīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Chattho vaggo.

- - - - -

Rājā āha: Bhante Nāgasena, katilhi ākārehi sati uppajjatīti. — Soḷasahi ākārehi mahārāja sati uppajjati. katamehi soḷasahi ākārehi: abhiñānato pi mahārāja sati uppajjati, kaṭumikāya pi sati uppajjati, olārikaviññānato pi sati uppajjati, hitaviññānato pi sati uppajjati, ahita-viññānato pi sati uppajjati, sabhāganimittato pi sati uppajjati, visabhāganimittato pi sati uppajjati, kathābhiññānato pi sati uppajjati, lakkhaṇato pi sati uppajjati, saraṇato pi sati uppajjati, muddāto pi sati uppajjati, gaṇanāto pi sati uppajjati, dhāraṇato pi sati uppajjati, bhāvanāto pi sati uppajjati, potthakanibandhanato pi sati uppajjati, upanikkhepatto pi sati uppajjati, anubhūto pi sati uppajjati. Katham abhiñānato sati uppajjati: yathā mahārāja āyasmā ca Ānando Khujjuttarā ca upāsikā ye vā pa-

³ bh N. hesa sabbam A, bh. N. na hesa sabbam C, bh N. na ho sabbam Ba, bh N va sabbam Bb. ¹⁹ gaṇanato A ²² upanikkhepanato AbB. ²³ uppajjatīti all.

aññe pi keci jātissarā jātīm saranti, evaṃ abhijānato sati uppajjati. Kathaṃ kaṭumikāya sati uppajjati: yo pakatiyā muṭṭhassatiko pare ca taṃ sarāpanatthaṃ nibandhanti, evaṃ kaṭumikāya sati uppajjati. Kathaṃ olārikaviññānato sati uppajjati: yadā rajje vā abhisitto hoti sotāpattiphalaṃ vā patto hoti, evaṃ olārikaviññānato sati uppajjati. Kathaṃ hitaviññānato sati uppajjati: yamhi sukhāpito: amukasmiṃ evaṃ sukhāpito ti sarati, evaṃ hitaviññānato sati uppajjati. Kathaṃ ahitaviññānato sati uppajjati: yamhi dukkhāpito: amukasmiṃ evaṃ dukkhāpito ti sarati, evaṃ ahitaviññānato sati uppajjati. Kathaṃ sabhāganimittato sati uppajjati: sadisaṃ puggalaṃ disvā mātaraṃ vā pitaraṃ vā bhātaraṃ vā bhaginiṃ vā sarati, oṭṭhaṃ vā goṇaṃ vā gadrabhaṃ vā disvā aññaṃ tādisaṃ oṭṭhaṃ vā goṇaṃ vā gadrabhaṃ vā sarati, evaṃ sabhāganimittato sati uppajjati. Kathaṃ visabhāganimittato sati uppajjati: asukassa nāma [evaṃ] vanṇo ediso, saddo ediso, gandho ediso, raso ediso, phoṭṭhabbo ediso ti sarati, evaṃ visabhāganimittato sati uppajjati. Kathaṃ kathābhiññānato sati uppajjati: yo pakatiyā muṭṭhassatiko hoti taṃ pare sarāpeti, tena so sarati, evaṃ kathābhiññānato sati uppajjati. Kathaṃ lakkhaṇato sati uppajjati: yo bali-vaddānaṃ ankena jānāti lakkhaṇena jānāti, evaṃ lakkhaṇato sati uppajjati. Kathaṃ saraṇato sati uppajjati: yo pakatiyā muṭṭhassatiko hoti, yo taṃ: sarāhi bho, sarāhi bho ti punappunaṃ sarāpeti, evaṃ saraṇato sati uppajjati. Kathaṃ muddāto sati uppajjati: lipiyā sikkhitattā jānāti: imassa akkharassa anantaraṃ imaṃ akkharaṃ kātabbhaṃ-ti, evaṃ muddāto sati uppajjati. Kathaṃ gaṇanāto sati uppajjati: gaṇanāya sikkhitattā gaṇakā bahum-pi ganenti, evaṃ gaṇanāto sati uppajjati. Kathaṃ dhāraṇato sati uppajjati: dhāraṇāya sikkhitattā dhāraṇakā bahum-pi

³ mutthassati AC. ²⁹ gananato ABC in both places ³⁰ gananakā AB.

dhārenti, evaṃ dhāraṇato sati uppajjati. Kathaṃ bhāvanāto sati uppajjati: idha bhikkhu anekavihitaṃ pubbenivāsaṃ anussarati, seyyathīdaṃ: ekaṃ - pi jātiṃ dve pi jātiyo — pe — iti sākāraṃ sa-uddesaṃ pubbenivāsaṃ anussarati, evaṃ bhāvanāto sati uppajjati. Kathaṃ potthakanibandhanato sati uppajjati: rājāno anusāsaniyaṃ anussarantā: ekaṃ potthakaṃ āharathāti tena potthakena anussaranti, evaṃ potthakanibandhanato sati uppajjati. Kathaṃ upanikkhepato sati uppajjati: upanikkhittaṃ bhaṇḍaṃ disvā sarati, evaṃ upanikkhepato sati uppajjati. Kathaṃ anubhūto sati uppajjati: diṭṭhataṃ rūpaṃ sarati, sutattaṃ saddaṃ sarati, ghāyitaṃ gandhaṃ sarati, sāyitaṃ rasaṃ sarati, phutṭhataṃ phoṭṭhabbaṃ sarati, viññātaṃ dhammaṃ sarati, evaṃ anubhūto sati uppajjati. Imehi kho mahārāja soḷasahi ākārehi sati uppajjatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, tumhe evaṃ bhaṇatha: yo vassasataṃ akusalaṃ kareyya maraṇakāle ca ekaṃ Buddhagataṃ satim paṭilabheyya so devesu uppajjeyyāti; etaṃ na saddahāmi. Evañ - ca pana vadetha: ekena pāṇātipātena niraye uppajjeyyāti; etaṃ - pi na saddahāmi. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: khuddako pi pāsāṇo vinā nāvāya udaye uppilaveyyāti. -- Na hi bhante ti. — Kin - nu kho mahārāja vāhasataṃ - pi pāsāṇānaṃ nāvāya āropitaṃ udaye uppilaveyyāti. — Āma bhante, uppilaveyyāti. — Yathā mahārāja nāvā evaṃ kusālāni kammāni daṭṭhabbānīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kim tumhe atītassa dukkhassa pahānāya vāyamathāti. — Na hi mahārājāti. — Kim - pana anāgatassa dukkhassa pahānāya vāyamathāti. — Na hi mahārājāti. — Kim - pana paccuppannassa

² bhāvanato ABC. ⁴ saud. anekavihitaṃ pubb. Cb. ⁵ bhāvanato AC.

^{9 10} upanikkhepanato AC. ²¹ etaṃ - pi vacanaṃ na A.

dukkhassa pahānāya vāyamathāti. — Na hi mahārājāti.
 — Yadi tumhe na atītassa dukkhassa pahānāya vāyama-
 matha, na anāgatassa dukkhassa pahānāya vāyamatha,
 na paccuppannassa dukkhassa pahānāya vāyamatha, atha
 kimatthāya vāyamathāti. — Thero āha: Kin - ti mahārāja
 idaṇ - ca dukkhaṃ nirujjheyya aññāṇ - ca dukkhaṃ na
 uppajjeyyāti etadatthāya vāyamāmāti. — Atthi pana bhante
 Nāgasena anāgataṃ dukkhaṃ - ti. — Na - tthi mahārājāti.
 — Tumhe kho bhante Nāgasena atipaṇḍitā ye tumhe
 asantānaṃ dukkhānaṃ pahānāya vāyamathāti. — Atthi
 pana te mahārāja keci paṭirājāno paccatthikā paccāmittā
 paccupaṭṭhitā hotīti. — Āma bhante, atthīti. — Kin - nu
 kho mahārāja tadā tumhe parikhaṃ khaṇāpeyyātha pā-
 kāraṃ cināpeyyātha gopuraṃ kārāpeyyātha attālakaṃ
 kārāpeyyātha dhaññaṃ atiharāpeyyāthāti. — Na hi bhante,
 paṭigacc' eva taṃ paṭiyattaṃ hotīti. — Kiṃ tumhe ma-
 hārāja tadā hatthismiṃ sikkheyyātha assasmiṃ sikkheyyā-
 tha rathasmiṃ sikkheyyātha dhanusmiṃ sikkheyyātha
 tharusmiṃ sikkheyyāthāti. — Na hi bhante, paṭigacc' eva
 taṃ sikkhitaṃ hotīti. — Kiss' atthāyāti. — Anāgatānaṃ
 bhante bhayānaṃ paṭibāhanatthāyāti. — Kin - nu kho
 mahārāja atthi anāgataṃ bhayaṃ - ti. — Na - tthi bhante
 ti. — Tumhe ca kho mahārāja atipaṇḍitā ye tumhe anā-
 gatānaṃ bhayānaṃ paṭibāhanatthāya paṭiyādethāti. —
 Bhiyyo opamamaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi ma-
 hārāja: yadā tvaṃ pipāsito bhavēyyāsi tadā tvaṃ uda-
 pānaṃ khaṇāpeyyāsi pokkharānaṃ khaṇāpeyyāsi taḷakaṃ
 khaṇāpeyyāsi: pānīyaṃ pivissāmīti. — Na hi bhante, pa-
 ṭigacc' eva taṃ paṭiyattaṃ hotīti. — Kiss' atthāyāti. —
 Anāgatānaṃ bhante pipāsānaṃ paṭibāhanatthāya paṭi-
 yattaṃ hotīti. — Atthi pana mahārāja anāgatā pipāsā ti.
 — Na - tthi bhante ti. — Tumhe kho mahārāja ati-

¹⁴ attrānaṃ B   ²⁵ bhiyyo wanting in all.

paṇḍitā ye tumhe anāgatānaṃ pipāsānaṃ paṭibāhanatthāya taṃ paṭiyādethāti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: yadā tvaṃ bubhukkhitobhaveyyāsi tadā tvaṃ khettaṃ kasāpeyyāsi sāliṃ vapāpeyyāsi: bhattaṃ bhuñjissāmīti. — Na hi bhante, paṭigacc' eva taṃ paṭiyattaṃ hotīti. — Kiss' atthāyāti. — Anāgatānaṃ bhante bubhukkhaṇaṃ paṭibāhanatthāyāti. — Atthi pana mahārāja anāgatā bubhukkha ti. -- Na tthi bhante ti. — Tumhe kho mahārāja atipañḍitā ye tumhe asantānaṃ anāgatānaṃ bubhukkhaṇaṃ paṭibāhanatthāya paṭiyādethāti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kīva dūro ito brahmaloko ti. — Dūro kho mahārāja ito brahmaloko, kūtāgāramattā silā tamhā patitā ahorattena aṭṭhacattālīsa yojanasahassāni bhassamānā catuhi māsehi paṭhaviyaṃ patitṭhaheyyāti. — Bhante Nāgasena, tumhe evaṃ bhaṇṇa: seyyathā pi balavā puriso sammiñjitaṃ vā bāhaṃ pasāreyya pasāritaṃ vā bāhaṃ sammiñjeyya, evam - eva iddhiṃ bhikkhu cetovasippatto Jambudīpe antarahito brahmaloke pātubhaveyyāti; etaṃ vacanaṃ na saddahāmi, evaṃ atisīghaṃ tāva bahūni yojanasatāni gacchissatīti. — Thero āha: Kuhiṃ pana mahārāja tava jātabhūmīti. — Atthi bhante Alasando nāma dīpo, tatthāhaṃ jāto ti. — Kīva dūro mahārāja ito Alasando hotīti. — Dumattāni bhante yojanasatānīti. — Abhijānāsi nu tvaṃ mahārāja tattha kiñcid - eva karaṇiyaṃ karitvā saritā ti. — Āma bhante, sarāmīti. — Lahūṃ kho tvaṃ mahārāja gato si dumattāni yojanasatānīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo idha kālakato brahmaloke uppajjeyya yo ca idha kālakato Kasmīre uppajjeyya, ko cirataraṃ ko sīghataraṃ - ti. — Samakaṃ mahārājāti. — Opammaṃ karohīti. -- Kuhiṃ pana mahārāja

tava jātanagaran - ti. — Atthi bhante Kalasigāmo nāma, tatthāham jāto ti. — Kīva dūro mahārāja ito Kalasigāmo hotīti. — Dumattāni bhante yojanasatānīti. — Kīva dūraṃ mahārāja ito Kasmīraṃ hotīti. — Dvādasa bhante yojanānīti. — Ingħa tvaṃ mahārāja Kalasigāmaṃ cintehīti. — Cintito bhante ti. — Ingħa tvaṃ mahārāja Kasmīraṃ cintehīti. — Cintitaṃ bhante ti. — Kataman - nu kho mahārāja cirena cintitaṃ katamaṃ sīghataran - ti. — Samakam bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja yo idha kālakato brahmaloke uppajjeyya yo ca idha kālakato Kasmīre uppajjeyya samakam yeva uppajjantīti. — Bhiyyo opammaṃ karohīti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: dve sakunā ākāseṇa gaccheyyūṃ, tesu eko ucece rukkhe nisīdeyya eko nīce rukkhe nisīdeyya, tesam samakam patitṭhitānaṃ katamassa chāyā paṭhamataraṃ paṭhaviyaṃ patitṭhaheyya katamassa chāyā cirena paṭhaviyaṃ patitṭhaheyyātī. — Samakam bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja yo idha kālakato brahmaloke uppajjeyya yo ca idha kālakato Kasmīre uppajjeyya samakam yeva uppajjantīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Kati nu kho bhante Nāgasena bojjangā ti. — Satta kho mahārāja bojjangā ti. — Katihi pana bhante bojjangehi bujjhatīti. — Ekena kho mahārāja bojjangena bujjhati: dhammavicayasambojjhangenāti. — Atha kissa nu kho bhante vuccanti satta bojjangā ti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: asi kosiyaṃ pakkhitto agga - hito hatthena ussahati chejjaṃ chīditun - ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja dhammavicaya - sambojjhangena vinā chahi bojjangehi na bujjhatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, kataman - nu kho bahutaraṃ, puññaṃ vā apuññaṃ vā ti. — Puññaṃ kho

² yatthāham ABC. ³ kīva dūro ... Kasmīrako B ²³ uccarukkhe BCa.

mahārāja bahutaram, apuññam thokan - ti. — Kena kāraṇenāti. — Apuññam kho mahārāja karonto vipphaṭṭisārī hoti: pāpakammaṃ mayā katan - ti; tena pāpaṃ na vaḍḍhati. Puññam kho mahārāja karonto avipphaṭṭisārī hoti, avipphaṭṭisāriṣṣa pāmojjaṃ jāyati, pamuditassa pīti jāyati, pītimanassa kāyo passambhati, passaddhakāyo sukhaṃ vedeti, sukhino cittaṃ samādhīyati, samāhito yathābhūtaṃ pajānāti, tena kāraṇena puññam vaḍḍhati; puriso kho mahārāja chinnaṭṭhapādo Bhagavato ekaṃ uppalahatthaṃ datvā ekanavuti kappāni vinipātaṃ na gacchissati; iminā pi mahārāja kāraṇena bhaṇāmi: puññam bahutaram, apuññam thokan - ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, yo jānanto pāpakammaṃ karoti yo ca ajānanto pāpakammaṃ karoti, kassa bahutaram apuññan - ti. — Thero āha: Yo kho mahārāja ajānanto pāpakammaṃ karoti tassa bahutaram apuññan - ti. — Tena hi bhante Nāgasena yo ambhakaṃ rājaputto vā rājamahāmatto vā ajānanto pāpakammaṃ karoti taṃ mayam diguṇaṃ daṇḍemāti. — Taṃ kim - maññasi mahārāja: tattaṃ ayoguḷaṃ ādittaṃ sampajjalitaṃ sajotibhūtaṃ eko ajānanto gaṇheyya eko jānanto gaṇheyya, katamo balikataṃ dayheyyāti. — Yo kho bhante ajānanto gaṇheyya so balikataṃ dayheyyāti. — Evam - eva kho mahārāja yo ajānanto pāpakammaṃ karoti tassa bahutaram apuññan - ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, atthi koci iminā sarīradehena Uttarakuruṃ vā gaccheyya brahmalokaṃ vā aññaṃ vā pana dīpan - ti. — Atthi mahārāja yo iminā cātummahābhūtikena kāyena Uttarakuruṃ vā gaccheyya brahmalokaṃ vā aññaṃ vā pana dīpan - ti. — Katham - bhante Nāgasena iminā cātummahābhūtikena kāyena Uttarakuruṃ vā gaccheyya brahmalokaṃ vā aññaṃ vā

³ pāpaṃ kammaṃ B. ⁷ vediyati A ²¹⁻²³ balavataṃ Bb. bahutaram M. ²²⁻²³ dayh- M.

pana dīpan - ti. — Abhijānāsi nu tvam mahārāja imissā paṭhaviyā vidatthim vā ratanīm vā langhitvā ti. — Āma bhante, abhijānāmi; aham - bhante Nāgasena aṭṭha pi rataniyo langhāmīti. — Katham tvam mahārāja aṭṭha pi rataniyo langhesīti. — Aham hi bhante cittaṃ uppādemī; ettha nipatissāmīti; saha cittuppādena kāyo me lahuko hotīti. — Evam - eva kho mahārāja iddhiṃ bhikkhu cetovasippatto kāyaṃ citte samāropetvā cittavasena vehāsam gacchatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, tumhe evaṃ bhanatha: aṭṭhikāni dīghāni yojanasatikāni pīti; rukkho pi tāva na - tthi yojanasatiko, kuto pana aṭṭhikāni dīghāni yojanasatikāni bhavissantīti. — Tam kim - maññasi mahārāja: sutan - te mahāsamudde pañcayojanasatikā pi macchā atthīti. — Āma bhante, sutan - ti. — Nanu mahārāja pañcayojanasatikassa macchassa aṭṭhikāni dīghāni bhavissantī yojanasatikāni pīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, tumhe evaṃ bhanatha: sakkā assāsa-passāse nirodhetun - ti. — Āma mahārāja, sakkā assāsa-passāse nirodhetun - ti. — Katham - bhante Nāgasena sakkā assāsa-passāse nirodhetun - ti. — Tam kim - maññasi mahārāja: sutapubbo te koci kākacchamāno ti. — Āma bhante, sutapubbo ti. — Kin - nu kho mahārāja so saddo kāye namite virameyyāti. — Āma bhante, virameyyāti. — So hi nāma mahārāja saddo abhāvita-kāyassa abhāvitasīlassa abhāvitacittassa abhāvitapaññassa kāye namite viramissati, kim - pana bhāvitakāyassa bhāvitasīlassa bhāvitacittassa bhāvitapaññassa catutthajjhānaṃ samāpannassa assāsa-passāsā na nirujjhissantīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, samuddo samuddo ti vuccati, kena kāraṇena udakaṃ samuddo ti vuccatīti. —

² ratanam AbC. ² langhinti M. ^{24,27} namate all except Bb.

Thero āha: Yattakaṃ mahārāja udakaṃ tattakaṃ loṇaṃ. yattakaṃ loṇaṃ tattakaṃ udakaṃ, tasmā samuddo ti vuccatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rāja āha: Bhante Nāgasena, kena kāraṇena samuddo ekaraso loṇaraso ti. — Cīrasaṇṭhitattā kho mahārāja udakassa samuddo ekaraso loṇaraso ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rāja āha: Bhante Nāgasena, sakkā sabbaṃ sukhumaṃ chinditun - ti. — Āma mahārāja, sakkā sabbaṃ sukhumaṃ chinditun - ti. — Kim - pana bhante sabbaṃ sukhumaṃ - ti. — Dhammo kho mahārāja sabbasukhumaṃ, na kho mahārāja dhammā sabbe sukhumā, sukhumaṃ - ti vā thūlan - ti vā mahārāja dhammānam - etam - adhivacanaṃ, yaṃ kiñci chinditabbaṃ sabbaṃ taṃ paññāya chindati, na - tthi dutiyaṃ paññāya chedanā - ti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Rāja āha: Bhante Nāgasena, viññānaṃ - ti vā paññā ti vā bhūtasmiṃ jīvo ti vā, ime dhammā nānatthā c' eva nānābyañjanaṃ ca, udāhu ekatthā, byañjanaṃ - eva nānaṃ - ti. — Vijānanalakkhaṇaṃ mahārāja viññānaṃ, pajānanalakkhaṇā paññā, bhūtasmiṃ jīvo na upalabbhatīti. — Yadi jīvo na upalabbhati, atha ko carahi cakkhunā rūpaṃ passati, sotena saddaṃ suṇāti, ghānena gandhaṃ ghāyati, jivhāya rasaṃ sāyati, kāyena phoṭṭhabbaṃ phusati, manasā dhammaṃ vijānātīti. — Thero āha: Yadi jīvo cakkhunā rūpaṃ passati — pe — manasā dhammaṃ vijānāti, so jīvo cakkhudvāresu uppāṭitesu mahantena ākāseṇa bahimukho suṭṭhutarāṃ rūpaṃ passeyya, sotesu uppāṭitesu ghāṇe uppāṭite jivhāya uppāṭitāya kāye uppāṭite mahantena ākāseṇa suṭṭhutarāṃ saddaṃ suṇeyya gandhaṃ ghāyeyya rasaṃ sāyeyya phoṭṭhabbaṃ phuseyyāti. — Na

¹ sabbasukhumaṃ M. ¹² sabbasukhumā M ¹³ nānatthā AB ² atha kho ABC.

hi bhante ti. — Tena hi mahārāja bhūtasmiṃ jīvo na upalabhatīti. — Kallo si bhante Nāgasenāti.

Thero āha: Dukkaraṃ mahārāja Bhagavatā katan - ti. — Kim - pana bhante Nāgasena Bhagavatā dukkaraṃ katan - ti. — Dukkaraṃ mahārāja Bhagavatā kataṃ: ime - sam arūpīnaṃ cittacetāsikānaṃ dhammānaṃ ekārammaṇe vattamānānaṃ vavatthānaṃ akkhātāṃ: ayaṃ phasso, ayaṃ vedanā, ayaṃ saññā, ayaṃ cetanā, idaṃ cittaṃ - ti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja kocid - eva puriso nāvāya mahāsamuddaṃ ajjhogāhitvā hatthapuṭena udakaṃ gahetvā jivhāya sāyitvā — jāneyya nu kho mahārāja so puriso: idaṃ Gangāya udakaṃ, idaṃ Yamunāya udakaṃ, idaṃ Aciravatiyā udakaṃ, idaṃ Sarabhuyā udakaṃ, idaṃ Mahiyā udakaṃ - ti. — Dukkaraṃ bhante jānituu - ti. — Ato dukkarataraṃ kho mahārāja Bhagavatā kataṃ: imesaṃ arūpīnaṃ cittacetāsikānaṃ dhammānaṃ ekārammaṇe vattamānānaṃ vavatthānaṃ akkhātāṃ: ayaṃ phasso, ayaṃ vedanā, ayaṃ saññā, ayaṃ cetanā, idaṃ cittaṃ - ti. — Suṭṭhu bhante ti rājā abbhanumodi.

Sattamo vaggo.

Thero āha: Jānāsi kho mahārāja sampatī kā velā ti. — Āma bhante, jānāmi, sampatī paṭhamo yāmo atikkanto, majjhimo yāmo vattati, ukkā padīpiyanti, cattāri paṭākāni ānattāni, gamissanti bhaṇdato rājadeyyā ti. — Yonakā evaṃ - āhaṃsu: Kallo si mahārāja, paṇḍito bhikkhūti. — Āma bhāṇe, paṇḍito thero, ediso ācariyo bhaveyya mādiso

* dhammānaṃ om ABC ¹⁰ ajjhogahetvā ABC. -gahetvā M. ¹⁵ tato Ab, uto M. ²⁶ sacce ediso M.

ca antevāsī, nacirass' eva paṇḍito dhammaṃ ājāneyyāti.
 – Tassa pañhaveyyākaraṇena tuṭṭho rājā theram Nāgasenaṃ satasahassagghanakena kambalena acchādetvā: Bhante Nāgasena, ajjatagge te aṭṭhasataṃ bhattaṃ paññāpemi, yaṃ kiñci antepure kappiyaṃ tena ca pavāremīti āha. — Alaṃ mahārāja, jīvāmīti. — Jānāmi bhante Nāgasena jīvasi, api ca attānaṃ ca rakkha mamaṃ ca rakkhāhi; kathaṃ attānaṃ rakkhasi: Nāgaseno Milindaṃ rājānaṃ pasādesi na ca kiñci alabhīti parāpavādo āgaccheyyāti, evaṃ attānaṃ rakkha; kathaṃ mamaṃ rakkhasi: Milindo rājā pasanno pasannākāraṃ na karotīti parāpavādo āgaccheyyāti, evaṃ mamaṃ rakkhāhīti. — Tathā hotu mahārāja. — Seyyathā pi bhante sīho migarājā suvaṇṇapañjare pakkhitto pi bahimukho yeva hoti, evaṃ - eva kho 'haṃ bhante kiñcāpi agāraṃ ajjhāvasāmi, bahimukho yeva pana acchāmi, sace 'haṃ bhante agārasmā anagāriyaṃ pabbajeyyaṃ na ciraṃ jīveyyaṃ, bahū me paccatthikā ti.

Atha kho āyasmā Nāgaseno Milindassa rañño pañhaṃ vissajjettvā utṭhāy' āsanā sanghārāmaṃ agamāsi. Acirapakkante ca āyasmante Nāgasene Milindassa rañño etad - ahoṣi: Kiṃ mayā pucchitaṃ, kiṃ bhadantena vissajjitaṃ - ti. Atha kho Milindassa rañño etad - ahoṣi: Sabbam mayā supucchitaṃ, sabbam bhadantena suvissajjitaṃ - ti. Āyasmato pi Nāgasenassa sanghārāmaṃ gatassa etad - ahoṣi: Kiṃ Milindena raññā pucchitaṃ, kiṃ mayā vissajjitaṃ - ti. Atha kho āyasmato Nāgasenassa etad - ahoṣi: Sabbam Milindena raññā supucchitaṃ, sabbam mayā suvissajjitaṃ - ti. Atha kho āyasmā Nāgaseno tassā rattiyā accayena pubbanhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaram - ādāya yena Milindassa rañño nivesanaṃ ten' upasankami, upasankamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ abhivādetvā

ekamantaṃ nisīdi, ekamantaṃ nisinno kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Mā kho bhada-
tassa evaṃ ahosi: Nāgaseno mayā pañhaṃ pucchito ti
ten' eva somanassena na taṃ rattāvasesaṃ supīti, na te
evaṃ datṭhabbaṃ; tassa mayhaṃ bhante taṃ rattāva-
sesaṃ etad - ahosi: kiṃ mayā pucchitaṃ, kiṃ bhada-
ntena vissajjitaṃ - ti; sabbaṃ mayā supucchitaṃ, sabbaṃ
bhadantena suvissajjitaṃ - ti. Thero pi evaṃ - āha: Mā
kho mahārājassa evaṃ ahosi: Milindassa rañño mayā
pañho vissajjito ti ten' eva somanassena taṃ rattāvase-
saṃ vītināmesīti, na te evaṃ datṭhabbaṃ; tassa may-
haṃ mahārāja taṃ rattāvasesaṃ etad - ahosi: kiṃ Milin-
dena raññā pucchitaṃ, kiṃ mayā vissajjitaṃ - ti; sabbaṃ
Milindena raññā supucchitaṃ, sabbaṃ mayā suvissajji-
taṃ - ti. — Iti ha te mahānāgā aññamaññaṃ subhāsitaṃ
samanumodimsūti.

Milindapañhānaṃ pucchāvissajjanā samattā.

Bhassappavedī vetandī atibuddhi vicakkhano
Miliṇdo nāṇabhedāya Nāgasenam - upāgami.

Vasanto tassa chāyāya paripucchanto punappunam
pabhinnabuddhi hutvāna so pi āsī tīpeṭako.

Navangam anumajjanto rattibhāge rahogato
addakkhi meṇḍake pañhe dunniveṭhe saniggahe:

Pariyāyabhāsitaṁ atthi, atthi sandhāya bhāsitaṁ,
sabhāvabhāsitaṁ atthi Dhammarājassa sāsane.

Tesaṁ atthaṁ aviññāya meṇḍake Jinabhāsīte
anāgatamhi addhāne viggaho tattha hessati.

Handa kathim pasādetvā chejjapessāmi meṇḍake,
tassa niddiṭṭhamaggena niddissanty - anāgate ti.

Atha kho Milindo rājā pabhātāya rattiya uggate
aruṇe sīsam nahātvā sirasi añjalim - paggaḥetvā atitānā-
gata-paccuppanne sammāsambuddhe anussaritvā atṭha
vatapadāni samādiyi: Ito me anāgatāni satta divasāni
atṭha guṇe samādiyivā tapo caritabbo bhavissati, so
'haṁ cīṇṇatapo samāno ācariyaṁ ārādhetvā meṇḍake
pañhe pucchissāmīti. Atha kho Milindo rājā pakatidus-
sayugam apanetvā ābharaṇāni ca omuñcitvā kāsāyaṁ ni-
vāsetvā muṇḍakapaṭiṣṭhakaṁ sīse paṭimuñcitvā munibhā-
vam - upa - antvā atṭha guṇe samādiyi: Imam sattāham
mayā na rājaattho anusāsitaḥ, na rāgūpasamhitam cit-
taṁ uppādetabbam, na dosūpasamhitam cittaṁ uppāde-
tabbam, na mohūpasamhitam cittaṁ uppādetabbam, dāsa-
kammakara-porisa-jane pi nivātavuttinā bhavitabbam.

¹¹ bhedāpessāmi M. ¹² niddissant' anūg. Aa, -ssanti 'nāg. B. ¹⁴ na-
hāyivā A. ¹⁵ samādiyivā AC.

kāyikaṃ vācasikaṃ anurakkhitabbaṃ, cha pi āyatanāni niravasesato anurakkhitabbāni, mettābhāvanāya mānasāni pakkhipitabbaṃ - ti ime aṭṭha guṇe samādiyitvā tesv - eva aṭṭhasu guṇesu mānasāni patitṭhapetvā bahi anikkhamitvā satṭhānaṃ vītināmetvā aṭṭhame divase pabhātāya rattiyā pag - eva pātarāsaṃ katvā okkhittacakkhu mitabhāṇi susaṇṭhitena iriyāpathena avikkhittena cittena haṭṭhena udaggena vippasannena therāni Nāgasenaṃ upasankamitvā therassa pāde sirasā vanditvā ekamantaṃ ṭhito idam - avoca:

Atthi me bhante Nāgasena koci attho tumhehi saddhiṃ mantayitabbo, na tattha añño koci tatiyo icchitabbo, suññe okāse pavivitte araññe atṭhangupāgate samaṇasāruppe tattha so pañho pucchitabbo bhavissati, tattha me guyhaṃ na kātappaṃ na rahassakaṃ, arahāṃ ahaṃ rahassakaṃ suṇituṃ sumantaṇe upagate. Upamāya pi so, attho upaparikkhitabbo, yathā kiṃ viya: Yathā nāma bhante Nāgasena mahāpaṭhavī nikkhepaṃ arahati nikkhepe upagate, evam - eva kho bhante Nāgasena arahāṃ ahaṃ rahassakaṃ suṇituṃ sumantane upagate ti.

Gurunā pi saha pavivittaṃ pavanaṃ pavisitvā idam - avoca: Bhante Nāgasena, idha purisena mantayitukāmena aṭṭha - ṭṭhānāni parivajjayitabbāni bhavanti, na tesu ṭṭhānesu viññū puriso atthaṃ manteti, mantito pi attho pari - paṭati na sambhavati; katamāni aṭṭha - ṭṭhānāni: visamaṭṭhānaṃ parivajjanīyaṃ, sabhayaṃ parivajjanīyaṃ, ativātaṭṭhānaṃ parivajjanīyaṃ, paṭicchannatṭhānaṃ parivajjanīyaṃ, devaṭṭhānaṃ parivajjanīyaṃ, pantho parivajjanīyo, sankamo parivajjanīyo, udakatitthaṃ parivajjanīyaṃ, imāni aṭṭha - ṭṭhānāni parivajjanīyānīti. — Thero āha: Ko doso visamaṭṭhāne sabhaye ativāte paṭicchanne devaṭṭhāne panthe sankame udakatitthe ti. — Visame

⁴ patitṭhapetvā A. ⁹ etadavoca B. ¹⁶ sumantane ACM ²⁰ sumantane ACMa
²¹ pavivittūpavanaṃ A. ²² sumantayitu - A. ²³ patho. patho M throughout.

bhante Nāgasena mantito attho vikirati vidhamati paggharati na sambhavati; sabhaye mano santasati, santasito na sammā atthañ samanupassati; ativāte saddo avibhūto hoti; paṭicchanne upassutiñ tiṭṭhanti; devaṭṭhāne mantito attho garukañ pariṇamati; panthe mantito attho tuccho bhavati; sankame calācalo bhavati; udakattithe pākāṭo bhavati. Bhavatīha:

Visamañ sabhayañ ativāto paṭicchannañ devanissitañ pantho ca sankamo titthañ, aṭṭh' ete parivajjayāti.

Bhante Nāgasena, aṭṭh' ime puggalā mantiyamānā mantitañ atthañ byāpādeti, katame aṭṭha: rāgacarito dosacarito mohacarito mānacarito luddho alaso ekacintī bālo ti, ime aṭṭha puggalā mantitañ atthañ byāpādeti. — Thero āha: Tesañ ko doso ti. — Rāgacarito bhante Nāgasena rāgavasena mantitañ atthañ byāpādeti, dosacarito dosavasena mantitañ atthañ byāpādeti, mohacarito mohavasena mantitañ atthañ byāpādeti, mānacarito mānavasena mantitañ atthañ byāpādeti, luddho lobhavasena mantitañ atthañ byāpādeti, alaso alasatāya mantitañ atthañ byāpādeti, ekacintī ekacintitāya mantitañ atthañ byāpādeti, bālo bālatāya mantitañ atthañ byāpādeti. Bhavatīha:

Ratto duṭṭho ca mūḷho ca mānī luddho tathā 'laso ekacintī ca bālo ca, ete atthavināsakā ti.

Bhante Nāgasena, nav' ime puggalā mantitañ guyhañ vivaranti na dhārenti, katame nava: rāgacarito dosacarito mohacarito bhīruko āmisagaruko itthī soṇḍo paṇḍako dārako ti. — Thero āha: Tesañ ko doso ti. — Rāgacarito bhante Nāgasena rāgavasena mantitañ guyhañ vivarati na dhāreti, duṭṭho dosavasena mantitañ guyhañ vivarati na dhāreti, mūḷho mohavasena mantitañ guyhañ vivarati

na dhāreti, bhīruko bhayavasena mantitaṃ guyaṃ viva-
rati na dhāreti, āmisagaruko āmisahetu mantitaṃ guyaṃ
vivarati na dhāreti, itthī ittaratāya mantitaṃ guyaṃ
vivarati na dhāreti, soṇḍiko surālolatāya mantitaṃ guyaṃ
vivarati na dhāreti, paṇḍako anekamsikatāya mantitaṃ
guyaṃ vivarati na dhāreti, dārako capalatāya mantitaṃ
guyaṃ vivarati na dhāreti. Bhavatīha :

Ratto duṭṭho ca mūlho ca bhīru āmisacakkhuko
itthī soṇḍo paṇḍako ca, navamo bhavati dārako :
Nav' ete puggalā loke ittarā calitā calā ;
etehi mantitaṃ guyaṃ khippaṃ bhavati pākāṇ - ti.

Bhante Nāgasena, aṭṭhahi kāraṇehi buddhi pariṇamati
paripākāṃ gacchati, katamehi aṭṭhahi : vāyapariṇāmena
buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati, yasapariṇāmena
buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati, paripucchāya
buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati, titthasamvāsena
buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati, yoniso manasi-
kārena buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati, sākacchāya
buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati, snehūpasevana-
vasena buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati, patirūpa-
desavāsena buddhi pariṇamati paripākāṃ gacchati.
Bhavatīha :

Vayena yasa-pucchāhi titthavāsena yoniso
sākacchā' snehasamsevā' patirūpavasena ca :
Etāni aṭṭha ṭhānāni buddhivisadakārakā,
yesaṃ etāni sambhonti tesaṃ buddhi pabhijjati.

Bhante Nāgasena, ayaṃ bhumibhāgo aṭṭha-mantadosa-
vivajjito, ahaṇ - ca loke paramo mantisahāyo, guyaṃ - anu-
rakkhī cāhaṃ, yāvāhaṃ jīvissāmi tāva guyaṃ - anura-
khissāmi, aṭṭhahi ca me kāraṇehi buddhi pariṇāmaṃ gatā :
dullabho etarahi mādiso antevāsī.

Sammā paṭipanne antevāsike ye ācariyānaṃ pañcavīsati ācariyagunā tehi guṇehi ācariyena sammā paṭipajjitabbaṃ. Katame pañcavīsati guṇā: idha bhante ācariyena antevāsimhi satataṃ samitaṃ ārakkhā upaṭṭhapetabbā, asevana-sevanā jānitabbā, pamattāppamattatā jānitabbā, seyyāvakāso jānitabbo, gelaṇṇaṃ jānitabbaṃ, bhojanaṃ laddhāladdhaṃ jānitabbaṃ, viśeso jānitabbo, pattaḡataṃ saṃvibhajitabbaṃ, assāsetabbo: mā bhāyi, attho te abhikkamatīti, iminā puggalena paṭicaratīti paṭicāro jānitabbo, gāme paṭicāro jānitabbo, vihāre paṭicāro jānitabbo, na tena saha sallāpo katabbo, chiddaṃ disvā adhivāsetabbaṃ, sakkaccakārinā bhavitabbaṃ, akhaṇḡakārinā bhavitabbaṃ, arahassakārinā bhavitabbaṃ, niravasesakārinā bhavitabbaṃ, jaṇeṃ' imaṃ sippesūti jaṇakacittaṃ upaṭṭhapetabbaṃ, kathaṃ ayaṃ na parihāyeyyāti vaḡḡhicittaṃ upaṭṭhapetabbaṃ, balavaṃ imaṃ karomi sikkhābalenāti cittaṃ upaṭṭhapetabbaṃ, mettacittaṃ upaṭṭhapetabbaṃ, āpadāsu na vijahitabbaṃ, karaṇīye na -ppamajjitabbaṃ, khalite dhammena paggaḡhetabbo ti. Ime kho bhante pañcavīsati ācariyassa ācariyagunā, tehi guṇehi mayi sammā paṭipajjassu. Saṃsayo me bhante uppanno, atthi meḡḡakapaṇhā Jinabhāsita, anāgate addhāne tattha viggaho uppajjissati, anāgate ca addhāne dullabhā bhavissanti tumhādisā buddhimanto, tesu me paṇhesu cakkhuṃ dehi paravāḡḡḡnaṃ niggaḡhāyāti.

Thero sādḡhūti sampaticchitvā dasa upāsakassa upāsakagune paridīpesi: Dasa ime mahārāja upāsakassa upāsakagunā, katame dasa: idha mahārāja upāsako saṇḡghena saṃaṇasukkhadukkho hoti, dhammāḡḡhipateyyo hoti, yaḡḡhābalaṃ saṃvibhāḡarato hoti, Jinaśāsaṇaparihāṇiṃ disvā abhivaḡḡḡḡhiyā vāyamati, sammāḡḡḡḡhiko hoti, apagaḡtakotūḡhalaṃaṇḡaliko jīvitaḡetu pi na aṇṇaṃ satthāraṃ uddisati, kāyikaṃ vācasikaṃ -c' assa rakkhitaṃ hoti, samagḡārāmo hoti samagḡgarato, anusuyyako hoti, na ca

kuhanavasena sāsane carati, Buddhāṃ saranāṃ gato hoti, dhammāṃ saranāṃ gato hoti, saṅghāṃ saranāṃ gato hoti. Ime kho mahārāja dasa upāsakassa upāsakaguṇā, te sabbe guṇā tayaṃ saṃvijjanti, taṃ te yuttamāṃ pattamāṃ anucchavikāṃ patirūpaṃ yaṃ tvaṃ Jinasāsanaparihānīṃ disvā abhivaḍḍhiṃ icchasi. Karomi te okāsaṃ, pucchamaṃ tvaṃ yathāsukhaṃ - ti.

Atha kho Milindo rājā katāvakāso nipacca guruno pāde sirasi añjaliṃ katvā etad - avoca: Bhante Nāgasena, ime titthiyā evaṃ bhananti: yadi Buddho pūjāṃ sādīyati na parinibbuto Buddho, saṃyutto lokena antobhāviko lokasmiṃ lokasādhāraṇo, tasmā tassa kato adhikāro vaṇṇho bhavati aphalo; yadi parinibbuto, visaṃyutto lokena nissaṭṭo sabbabhavēhi, tassa pūjā na uppajjati, parinibbuto na kiñci sādīyati, asādīyantassa kato adhikāro vaṇṇho bhavati aphalo ti. Ubhatokotiko 'eso paṇho, n' eso viṣayo appattamānasānaṃ, mahantānaṃ yev' eso viṣayo, bhind' etaṃ dīṭṭhijālaṃ, ekaṃse ṭhapaya, tav' eso paṇho anupatto, anāgatānaṃ Jinaputtānaṃ cakkhuṃ dehi paravādaniggahāyāti. — Thero āha: Parinibbuto mahārāja Bhagavā, na ca Bhagavā pūjāṃ sādīyati, bodhimūle yeva Tathāgatassa sādīyanā pahīnā, kim - pana anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbutassa. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena Dhammasenāpatinā:

Pūjiyantā asamasamā sadevamānusehi te
na sādīyanti sakkāraṃ, buddhānaṃ esa dhammatā ti.

Rājā āha: Bhante Nāgasena, putto vā pituno vaṇṇaṃ bhāsati pitā vā puttassa vaṇṇaṃ bhāsati, na c' etaṃ kāraṇaṃ paravādānaṃ niggahāya, pasādappakāsaṇaṃ nāma etaṃ, ingha me tvaṃ tattha kāraṇaṃ sammā brūhi sa-

kavādassa patitthāpanāya ditthijālaviniveṭhanāyāti. — Thero āha: Parinibbuto mahārāja Bhagavā, na ca Bhagavā pūjaṃ sādīyati, asādīyantass' eva Tathāgatassa devamanussā dhāturatanam vatthum karitvā Tathāgatassa nānaratanārammaṇena sammāpaṭipattiṃ sevantā tisso sampattiyo paṭilabhanti. Yathā mahārāja mahatimahāaggikkhandho pajjalitvā nibbāyeyya, api nu kho so mahārāja aggikkhandho sādīyati tinakatthupādānaṃ - ti. — Jalamāno pi so bhante mahāaggikkhandho tinakatthupādānaṃ na sādīyati, kim - pana nibbuto upasanto acetano sādīyatīti. — Tasmiṃ pana mahārāja aggikkhandhe uparate upasante loke aggi suṇṇo hotīti. — Na hi bhante, kattham aggissa vatthu hoti upādānaṃ, ye keci manussā aggikāmā te attano thānabalaviriyena paccattapurisakārena kattham manthayitvā agginṃ nibbattetvā tena agginā aggikaraṇīyaṃ kammāni karontīti. — Tena hi mahārāja titthiyānaṃ vacanaṃ micchā bhavati: asādīyantassa kato adhikāro vaṇṇho bhavati aphaḷo ti. Yathā mahārāja mahatimahāaggikkhandho pajjali, evam - eva Bhagavā dasasahassimhi lokadhātuyā buddhasiriyā pajjali; yathā mahārāja mahatimahāaggikkhandho pajjalitvā nibbuto, evam - eva Bhagavā dasasahassimhi lokadhātuyā buddhasiriyā pajjalitvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto; yathā mahārāja nibbuto aggikkhandho tinakatthupādānaṃ na sādīyati, evam - eva kho lokahitassa sādīyanā pahinā upasanta; yathā mahārāja manussā nibbuto aggikkhandhe anupādāne attano thānabalaviriyena paccattapurisakārena kattham manthayitvā agginṃ nibbattetvā tena agginā aggikaraṇīyaṃ kammāni karonti, evam - eva devamanussā Tathāgatassa parinibbutassa asādīyantass' eva dhāturatanam vatthum karitvā Tathāgatassa nānara-

⁷ nibbāpeyya AC. ⁸ -katthū- B throughout. ¹³ kattham bhante aggissa BC. ¹⁴ -purisakārena ABC throughout.

tanārammaṇena sammāpaṭipattiṃ sevantā tisso sampattiyo paṭilabbhanti. Iminā pi mahārāja kāraṇena Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhikāro avañjho bhavati saphalo ti.

Apam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi yena kāraṇena Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhikāro avañjho bhavati saphalo: yathā mahārāja mahatimahāvāto vāyitvā upameyya, api nu kho so mahārāja uparato vāto sādīyati puna nibbattāpanan - ti. — Na hi bhante uparatassa vātassa ābhogo vā manasikāro vā puna nibbattāpanāya, kinkāraṇaṃ: acetanā sā vāyodhātūti. — Api nu tassa mahārāja uparatassa vātassa vāto ti samaññā upagacchatīti. — Na hi bhante, tālavaṇṭa-vidhūpanāni vātassa uppattiyā paccayā, ye keci manussā uñhābhitattā pariḷāhaparipīlītā te tālavaṇṭena vā vidhūpanena vā attano thāmabalaviriyena paccattapurisakārena vātaṃ nibbattetvā tena vātena uñhaṃ nibbāpenti pariḷāhaṃ vūpasamentīti. — Tena hi mahārāja titthiyānaṃ vacanaṃ micchā bhavati: asādiyantassa kato adhikāro vañjho bhavati aphaḷo ti. Yathā mahārāja mahatimahāvāto vāyi, evam - eva Bhagavā dasasahassimhi lokadhātuyā sītala-madhura-santa-sukhuma mettāvātena upavāyi; yathā mahārāja mahatimahāvāto vāyitvā uparato, evam - eva Bhagavā sītala-madhura-santa-sukhuma-mettāvātena upavāyitvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto; yathā mahārāja uparato vāto puna nibbattāpanaṃ na sādīyati, evam - eva lokahitassa sādīyanā pahīnā upasantā; yathā mahārāja te manussā uñhābhitattā pariḷāhaparipīlītā, evam - eva devamanussā tividhaggi-santāpa-pariḷāha-paripīlītā; yathā tālavaṇṭa-vidhūpanāni vātassa nibbattiyā paccayā honti, evam - eva Tathāgatassa dhātu ca nāṇaratanaṃ - ca paccayo hoti tissannaṃ sam-

pattīnaṃ paṭilābhāya; yathā manussā unhābhitattā pari-
lāhaparipīlītā tālavaṇṇena vā vidhūpanena vā vātaṃ nib-
battetvā uṇhaṃ nibbāpenti pariḷāhaṃ vūpasamenti, evaṃ -
eva devamanussā Tathāgatassa parinibbutassa asādi-
yantass' eva dhātuṇ - ca nāṇaratanaṇ - ca pūjetvā kusalaṃ
nibbattetvā tena kusaleṇa tividhagga-santāpa-pariḷāhaṃ
nibbāpenti vūpasamenti. Iminā pi mahārāja kāraṇeṇa
Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhi-
kāro avaṇṇho bhavati saphalo ti.

Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi para-
vādānaṃ niggaḥāya: yathā mahārāja puriso bheriṃ āko-
ṭetvā saddaṃ nibbatteyya, yo so bherisaddo purisena
nibbattito so saddo antaradhāyeyya, api nu kho so ma-
hārāja saddo sādīyati puna nibbattāpanaṇ - ti. — Na hi
bhante, antarahito so saddo, na - tthi tassa puna uppā-
dāya ābhogo vā manasikāro vā, sakiṃ nibbatte bherisadde
antarahite so bherisaddo samucchinnō hoti, bheriṃ pana
bhante paccayo hoti saddassa nibbattiyā, atha puriso pac-
caye satī attajena vāyāmena bheriṃ ākoṭetvā saddaṃ nib-
battetīti. — Evam - eva kho mahārāja Bhagavā sīla-sa-
mādhī - paṇṇā - vimutti - vimuttiṇāṇadassana - paribhāvitāṃ
dhāturatanaṇ - ca dhammaṇ - ca vinayaṇ - ca anusatthiṇ - ca
satthāraṃ thapayitvā sayāṃ anupādisesāya nibbānadhā-
tuyā parinibbuto, na ca parinibbuta Bhagavati sampatti-
lābho upacchinno hoti, bhavadukkhapatipīlītā sattā dhā-
turatanaṇ - ca dhammavinayaṇ - ca anusatthiṇ - ca pacca-
yaṃ karitvā sampattikāmā sampattiyo paṭilabhani.
Iminā pi mahārāja kāraṇeṇa Tathāgatassa parinibbutassa
asādiyantass' eva kato adhikāro avaṇṇho bhavati saphalo
ti. Diṭṭhaṇ - c' etaṃ mahārāja Bhagavatā anāgatam -
addhānaṃ kathitaṇ - ca bhaṇitaṇ - ca ācikkhitaṇ - ca:
Siyā kho pan' Ānanda tumhākaṃ evam - assa: atīta-

²² ānusatthiṇca B twice, C once. ²³ dhammavinayaṇca B. ²⁴ thapetvā B.

satthukam pāvacaṇam, na - tthi no satthā ti; na kho paṇ' etaṃ Ānanda evaṃ daṭṭhabbam, yo vo Ānanda mayā dhammo ca vinayo ca desito paññatto so vo mam' acca- yena satthā ti. Parinibbutassa Tathāgatassa asādiyan- tassa kato adhikāro vaṇṇho bhavati aphalo ti taṃ tesam titthiyānaṃ vacanaṃ micchā abhūtaṃ vitathaṃ alikaṃ viruddhaṃ viparītaṃ, dukkhadāyakaṃ dukkhavipākāṃ apāyagamanīyaṃ - ti.

Aparam- pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi yena kāraṇena Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhikāro avaṇṇho bhavati saphalo: sādiyati nu kho mahārāja ayaṃ mahāpaṭhavī: sabbabījāni mayi saṃvirū- hantūti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana tāni mahārāja bījāni asādiyantiyā mahāpaṭhaviyā saṃvirūhitvā daḥha- mūlajaṭā-paṭiṭṭhitā khandhasārasākhā-parivitthiṇṇā pup- phaphaladharā hontīti. — Asādiyanti pi bhante mahā- paṭhavī tesam bījānaṃ vatthu hoti paccayaṃ deti virū- hanāya, tāni bījāni taṃ vatthum nissāya tena paccayena saṃvirūhitvā daḥhamūlajaṭā-paṭiṭṭhitā khandhasārasākhā- parivitthiṇṇā pupphaphaladharā hontīti. — Tena hi ma- hārāja titthiyā sake vāde naṭṭhā honti batā viruddhā, sace te bhaṇanti: asādiyantassa kato adhikāro vaṇṇho bhavati aphalo ti. Yathā mahārāja mahāpaṭhavī evaṃ Tathāgato araham sammāsambuddho, yathā mahārāja mahāpaṭhavī na kiñci sādiyati evaṃ Tathāgato na kiñci sādiyati, yathā mahārāja tāni bījāni paṭhaviṃ nissāya saṃvirūhitvā daḥhamūlajaṭā-paṭiṭṭhitā khandhasārasākhā- parivitthiṇṇā pupphaphaladharā honti evaṃ devamanussā Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva dhātuṃ - ca ñāṇaratanaṃ - ca nissāya daḥhakusalamūla-paṭiṭṭhitā sa- mādhiikkhandha-dhammasāra-sīlasākhā-parivitthiṇṇā vi- muttipuppha-sāmaññaphaladharā honti. Iminā pi ma-

⁷ dukkhadāyakaṃ om. BC. ⁸ -gāminiyaṃti AaB ¹³ -hantīti B ¹⁶ asā- diyanti all. ¹⁷ vatthum AC. ¹⁸ samādhiikkhandha- CM.

hārāja kāraṇena Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhikāro avañjho bhavati saphalo ti.

Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi yena kāraṇena Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhikāro avañjho bhavati saphalo: sādiyanti nu kho mahārāja ime oṭṭhā goṇā gadrabhā ajā pasū manussā antokucchismiṃ kimikulānaṃ sambhavan - ti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana te mahārāja kimayo tesaṃ asādiyantānaṃ antokucchismiṃ sambhavitvā bahuputtanattā vepullataṃ pāpuṇantīti. — Pāpassa bhante kammasa balavatāya asādiyantānaṃ yeva tesaṃ sattānaṃ antokucchismiṃ kimayo sambhavitvā bahuputtanattā vepullataṃ pāpuṇantīti. — Evam - eva kho mahārāja Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva dhātussa ca ñāṇārammaṇassa ca balavatāya Tathāgate kato adhikāro avañjho bhavati saphalo ti.

Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi yena kāraṇena Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhikāro avañjho bhavati saphalo: sādiyanti nu kho mahārāja ime manussā: ime aṭṭhanavuti rogā kāye nibbattantūti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana te mahārāja rogā asādiyantānaṃ kāye nipatantīti. — Pubbe katena bhante duccaritenāti. — Yadi mahārāja pubbe kataṃ akusalaṃ iha vedanīyaṃ hoti, tena hi mahārāja pubbe katam - pi idha katam - pi kusalākusalaṃ kammaṃ avañjhaṃ bhavati saphalan - ti. Iminā pi mahārāja kāraṇena Tathāgatassa parinibbutassa asādiyantass' eva kato adhikāro avañjho bhavati saphalo ti.

Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja Nandako nāma yakkho therāṃ Sāriputtaṃ āsādayitvā paṭhaviṃ pavittḥo ti. — Āma bhante, sūyati, loke pākato eso ti. — Api nu kho mahārāja therō Sāriputto sādīyi Nandakassa yakkhassa

⁶ pasu all. ³⁰ asādiyitvā BCM, apasādayitvā A.

mahāpaṭhavīgilanan - ti. — Ubbattiyaṇṭe pi bhante sadevake loke, patamāṇe pi chamāyaṇṭ candimasuriye, vikirante pi Sinerupabbatarāje, thero Sāriputto na parassa dukkhaṇṭ sādīyeyya, taṇṭ kissa hetu: yena hetunā thero Sāriputto kujjheyya vā dusseyya vā so hetu therassa Sāriputtassa samūhato samucchinno, hetuno sanugghātī-tattā bhante thero Sāriputto jīvitahārake pi kopanṭ na kareyyāti. — Yadi mahārāja thero Sāriputto Nandakassa yakkhassa paṭhavīgilanaṇṭ na sādīyi kissa pana Nandako yakkho paṭhaviṇṭ pavīṭṭho ti. — Akusalassa bhante kammasa balavatāyāti. — Yadi mahārāja akusalassa kammasa balavatāya Nandako yakkho paṭhaviṇṭ pavīṭṭho, asādiyaṇṭassāpi kato aparādho avaṇṭho bhavati saphalo, tena hi mahārāja kusalassa pi kammassa balavatāya asādiyaṇṭassa kato adhikāro avaṇṭho bhavati saphalo ti. Iminā pi mahārāja kāraṇena Tathāgataṇṭa parinibbutassa asādiyaṇṭass' eva kato adhikāro avaṇṭho bhavati saphalo ti.

Kati nu kho te mahārāja manussā ye etarahi mahāpaṭhaviṇṭ pavīṭṭhā, atthi te tattha savanan - ti. — Āma bhante, sūyatīti. — Ingha tvaṇṭ mahārāja sāvelīti. — Cīṇcamāṇavikā bhante, Suppabuddho ca Sakko, Devadatto ca thero, Nandako ca yakkho, Nando ca māṇavako ti, sutanṭ mētanṭ bhante: ime paṇca janā mahāpaṭhaviṇṭ pavīṭṭhā ti. — Kismiṇṭ te mahārāja aparaddhā ti. — Bhagavati ca bhante sāvakesu cāti. — Api nu kho mahārāja Bhagavā vā sāvakā vā sādīyiṇṭsu imesaṇṭ mahāpaṭhaviṇṭ pavisanan - ti. — Na hi bhante ti. — Tena hi mahārāja Tathāgataṇṭa parinibbutassa asādiyaṇṭass' eva kato adhikāro avaṇṭho bhavati saphalo ti. — Suviṇṇāpito bhante Nāgasena paṇho gambhīro uttānīkato, guyhanṭ:

⁹ paṭhavi- AB. ¹⁴ kusalaṇṭsāpi B; kusala-kusalassa A ²² cīṇcā mān Aa
²⁷ bhagavā sāvakā all. ²⁸ -paṭhavi- AaM ³¹ uttāni- ACM.

vidamsitam, gaṇṭhi bhinnā, gahanam agahanam katam,
natthā paravādā, bhaggā kudittṭhi, nippabhā jātā kutit-
thiyā, tvaṃ gaṇivarapavaram - āsajjāti.

Bhante Nāgasena, Buddho sabbaññū ti. — Āma ma-
hārāja, Bhagavā sabbaññū, na ca Bhagavato satatam sa-
mitam nāṇadassanam paccupaṭṭhitam, āvajjanapaṭibad-
dham Bhagavato sabbaññūtaññanam, āvajjitvā yadicchakam
jānātīti. — Tena hi bhante Nāgasena Buddho asabbaññū,
yadi tassa pariyesanāya sabbaññūtaññanam hotīti. — † Vā-
hasatam kho mahārāja vīhinam aḍḍhacūḷaṇ - ca vāhā vīhi
satt' ammaṇāni dve ca tumbā ekaccharakkhane pavatta-
cittassa ettakā vīhi lakkham ṭhapiyamāne parikkhayam
pariyādānam gaccheyyum. Tatr' ime sattavidhā cittā
pavattanti: Ye te mahārāja sarāgā sadosā samohā sak-
kilesā abhāvitakāyā abhāvitasīlā abhāvitacittā abhāvita-
paññā tesam tam cittam garukam uppajjati dandham
pavattati, kinkāraṇam: abhāvitattā cittassa. Yathā ma-
hārāja vaṃsanāḷassa vitatassa visālassa vitthiṇṇassa
saṃsibbita-visibbitassa sākḥajāṭajāṭitassa ākaḍḍhiyantassa
garukam hoti āgamanam dandham, kinkāraṇam: saṃ-
sibbita-visibbitattā sākḥānam, evam - eva kho mahārāja
ye te sarāgā sadosā samohā sakkilesā abhāvitakāyā abhā-
vitasīlā abhāvitacittā abhāvitapaññā tesam tam cittam
garukam uppajjati dandham pavattati, kinkāraṇam:
saṃsibbita-visibbitattā kilesehi. Idam paṭhamam cittam.

Tatr' idam dutiyam cittam vibhattim - āpajjati: Ye
te mahārāja sotāpannā pihitāpāyā ditṭhippattā viññāta-
satthusāsanā tesam tam cittam tīsu ṭhānesu lahukam

¹ vidhamṣitam AbM ⁹ -yesanā B. ⁹ hotīti B. ¹⁰ -cūḷakam ca B.
¹⁰ vāha vīha B. ¹¹ ekaccharakkhane AC ¹⁴ sakkilesā M throughout
¹⁷ kinkāraṇā A once. Ab S times, B once. C 5 times, M 4 times. ¹⁸
cittassa C, visatassa M. visattassa AacB.

upparjati lahukam pavattati, uparibhūmisu garukam up-
pajjati dandham pavattati, kinkāraṇaṃ: tīsu ṭhānesu cit-
tassa parisuddhattā, upari kilesānaṃ appahīnattā. Yathā
mahārāja vaṃsanāḷassa tipabbaganṭhiparisuddhassa upari
sākhajāṭajātitassa ākaḍḍhiyantassa yāva tipabbam tāva
lahukam eti, tato upari thaddham, kinkāraṇaṃ: hetthā
parisuddhattā, upari sākhajāṭajātitattā, evam - eva khō
mahārāja ye te sotāpannā pihitāpāyā ditṭhippattā viññā-
tasatthusāsana tesam tam cittam tīsu ṭhānesu lahukam
upparjati lahukam pavattati, uparibhūmisu garukam up-
pajjati dandham pavattati, kinkāraṇaṃ: tīsu ṭhānesu
parisuddhattā, upari kilesānaṃ appahīnattā. Idam du-
tīyam cittam.

Tatr' idam tatiyaṃ cittaṃ vibhattim - āpajjati: Ye te mahārāja sakadāgāmino, yesaṃ rāga-dosa-mohā tanubhūtā, tesaṃ taṃ cittaṃ pañcasu ṭhānesu lahukaṃ uppajjati lahukaṃ pavattati, uparibbhūmisu garukaṃ uppajjati dandhaṃ pavattati, kinkāraṇaṃ: pañcasu ṭhānesu parisuddhattā, upari kilesānaṃ appahīnattā. Yathā mahārāja vamsanālassa pañcapabbagaṇṭhiparisuddhassa upari sākkhajāṭajāṭitassa ākaddhiyantassa yāva pañcapabbaṃ tāva lahukaṃ eti, tato upari thaddhaṃ, kinkāraṇaṃ: heṭṭhā parisuddhattā, upari sākkhajāṭajāṭitattā, evaṃ - eva kho mahārāja ye te sakadāgāmino, yesaṃ rāga-dosa-mohā tanubhūtā, tesaṃ taṃ cittaṃ pañcasu ṭhānesu lahukaṃ uppajjati lahukaṃ pavattati, uparibbhūmisu garukaṃ uppajjati dandhaṃ pavattati, kinkāraṇaṃ: pañcasu ṭhānesu cittaṃ parisuddhattā, upari kilesānaṃ appahīnattā. Idam tatiyaṃ cittaṃ.

Tatr' idam catuttham cittam vibhattim - āpajjati: Ye
te mahārāja anāgāmino, yesam pañc' orambhāgiyāni saṃ-
yojanāni pahīnāni, tesam tam cittam dasasu thānesu la-

³¹ saññoj- M throughout.

hukam uppajjati lahukam pavattati, uparibhūmisu garukam uppajjati dandham pavattati, kinkāraṇaṃ: dasasu ṭhānesu cittaṣa parisuddhattā, upari kilesānaṃ appahīnattā. Yathā mahārāja vamsanāḷassa dasapabbaganṭhiparisuddhassa upari sākhajāṭajāṭitassa ākaḍḍhiyantassa yāva dasapabbaṃ tāva lahukam eti, tato upari thaddham, kinkāraṇaṃ: heṭṭhā parisuddhattā, upari sākhajāṭajāṭitattā, evaṃ - eva kho mahārāja ye te anāgāmino, yesaṃ pañc' orambhāgiyāni saṃyojanāni pahīnāni, tesaṃ taṃ cittaṃ dasasu ṭhānesu lahukam uppajjati lahukam pavattati, uparibhūmisu garukam uppajjati dandham pavattati, kinkāraṇaṃ: dasasu ṭhānesu cittaṣa parisuddhattā, upari kilesānaṃ appahīnattā. Idam catuttham cittaṃ.

Tatr' idam pañcamaṃ cittaṃ vibhattim - āpajjati: Ye te mahārāja arahanto khīṇāsavā dhotamalā vantakilesā vusitavanto katakaraṇīyā ohitabhārā anuppattasadatthā parikkhīṇabhavasamyojanā pattapaṭisambhidā sāvakabhūmisu parisuddhā, tesaṃ taṃ cittaṃ sāvakavisaye lahukam uppajjati lahukam pavattati, paccakabuddhabhūmisu garukam uppajjati dandham pavattati, kinkāraṇaṃ: parisuddhattā sāvakavisaye, aparisuddhattā paccakabuddhavisaye. Yathā mahārāja vamsanāḷassa sabbapabbaganṭhiparisuddhassa ākaḍḍhiyantassa lahukam hoti āgamaṃ adandham, kinkāraṇaṃ: sabbapabbaganṭhiparisuddhattā, āgahanattā vamsassa; evaṃ - eva kho mahārāja ye te arahanto khīṇāsavā dhotamalā vantakilesā vusitavanto katakaraṇīyā ohitabhārā anuppattasadatthā parikkhīṇabhavasamyojanā pattapaṭisambhidā sāvakabhūmisu parisuddhā, tesaṃ taṃ cittaṃ sāvakavisaye lahukam uppajjati lahukam pavattati, paccakabuddhabhūmisu garukam uppajjati dandham pavattati, kinkāraṇaṃ: parisuddhattā sāvakavisaye, aparisuddhattā paccakabuddhavisaye. Idam pañcamaṃ cittaṃ.

Tatr' idam chaṭṭham cittaṃ vibhattim - āpajjati: Ye te mahārāja paccekabuddhā, sayambhuno anācariyakā, ekacārino khaggavisāṇakappā, sakavisaye parisuddha-vimala-cittā, tesam taṃ cittaṃ sakavisaye lahukaṃ uppajjati lahukaṃ pavattati, sabbaññūbuddhabhūmisu garukaṃ uppajjati dandhaṃ pavattati, kinkāraṇaṃ: parisuddhattā sakavisaye, mahantattā sabbaññūbuddhavisayassa. Yathā mahārāja puriso sakavisayaṃ parittaṃ nadiṃ ratim - pi divā pi yadicchakaṃ asambhīto otareyya, atha parato mahāsamuddaṃ gambhīraṃ vitthataṃ agādham - apāraṃ disvā bhāyeyya dandhāyeyya na visaheyya otaritum, kinkāraṇaṃ: cinnattā sakavisayassa, mahantattā ca mahāsamuddassa; evaṃ - eva kho mahārāja ye te paccekabuddhā, sayambhuno anācariyakā, ekacārino khaggavisāṇakappā, sakavisaye parisuddha-vimala-cittā, tesam taṃ cittaṃ sakavisaye lahukaṃ uppajjati lahukaṃ pavattati, sabbaññūbuddhabhūmisu garukaṃ uppajjati dandhaṃ pavattati, kinkāraṇaṃ: parisuddhattā sakavisayassa, mahantattā sabbaññūbuddhavisayassa. Idam chaṭṭhaṃ cittaṃ.

Tatr' idam sattamaṃ cittaṃ vibhattim - āpajjati: Ye te mahārāja sammāsambuddhā sabbaññuno dasabaladharā catuvesāraṇṇa-visāradā, aṭṭhārasahi buddhadhammehi sammānāgatā, anantaṭṭhā anāvaraṇaṇṇā, tesam taṃ cittaṃ sabbattha lahukaṃ uppajjati lahukaṃ pavattati, kinkāraṇaṃ: sabbattha parisuddhattā. Api nu kho mahārāja nārācassa sudhotassa vimalassa niggaṇṭhisso sukhuma-dhārassa ajimhassa avankassa akuṭṭhassa dāḥacāṇa-samārūḥassa khomasukhume vā kappāsasukhume vā kambalasukhume vā balavanipātitaṃ dandhāyitattaṃ vā lagganaṃ vā hotīti. — Na hi bhante, kinkāraṇaṃ: sukhumattā vatthānaṃ, sudhotattā nārācassa, nipātassa ca balavattā

⁹ atha parato AaM. ¹⁰ lag dham AB. ¹¹ bhante ti ABC.

ti. — Evam - eva kho mahārāja ye te sammāsambuddhā sabbaññuno dasabaladharā catuvesārajja-visārādā, aṭṭhā-rasahi buddhadhammehi samannāgatā, anantajinā anāvarenañāṇā, tesam taṃ cittaṃ sabbattha lahukaṃ uppajjati lahukaṃ pavattati, kinkāraṇaṃ: sabbattha parisuddhattā. Idam sattamaṃ cittaṃ.

Tatra mahārāja yam - idam sabbaññūbuddhānaṃ cittaṃ taṃ channam - pi cittaṇaṃ gaṇanaṃ atikkamitvā asankheyyena guṇena parisuddhaṃ - ca lahukaṃ - ca. Yasmā ca Bhagavato cittaṃ parisuddhaṃ - ca lahukaṃ - ca, tasmā mahārāja Bhagavā yamakapāṭihīraṃ dasseti, yamakapāṭihire mahārāja nātappaṃ: buddhānaṃ bhagavantānaṃ cittaṃ evaṃ lahuparivattan - ti, na tattha sakkā uttariṃ kāraṇaṃ vattum. Te pi mahārāja pāṭihīrā sabbaññūbuddhānaṃ cittaṃ upādāya gaṇanaṃ - pi sankham - pi kalam - pi kalabhāgam - pi na upenti, āvajjanapaṭibaddhaṃ mahārāja Bhagavato sabbaññūtañānaṃ, āvajjitvā yadicchakaṃ jānāti. Yathā mahārāja puriso hatthe ṭhapitaṃ yaṃ kiñci dutiye hatthe ṭhapeyya, vivaṭena mukhena vācam nicchāreyya, mukhagataṃ bhojanaṃ gileyya, ummīletvā vā nimīleyya nimīletvā vā ummīleyya, sammiñjitaṃ vā bāhaṃ pasāreyya pasāritaṃ vā bāhaṃ sammiñjeyya, cirataraṃ etaṃ mahārāja, lahutaraṃ Bhagavato sabbaññūtañānaṃ, lahutaraṃ āvajjanaṃ, āvajjitvā yadicchakaṃ jānāti, āvajjanavikalammattakena na tāvatā buddhā bhagavanto asabbaññuno nāma [na] hontīti.

Āvajjanam - pi bhante Nāgasena pariyesanāya kātappaṃ, ingha maṃ tattha kāraṇena saññāpehīti. — Yathā mahārāja purisassa aḍḍhassa mahaddhanassa mahābhogaṃ pahūta-jātarūpa-rajata-vittūpakaraṇassa pahūta-dhana-dhaññaṃ sāli-vīhi-yava-taṇḍula-tila-mugga-māsa-pubbannaṃ paranna-sappi-tela-navanīta-khīra-dadhi-madhu-

²¹ samīj- M throughout. ²⁵ -kena netāvatā ABC

guḷa-phāṇitā ca khaḷopi-kumbhi-pīṭhara-kotṭha-bhājana-gatā bhaveyyum, tassa ca purisassa pāhunako āgaccheyya bhattāraho bhattābhikankhī, tassa ca gehe yaṃ randhaṃ bhojanaṃ taṃ pariniṭṭhitaṃ bhaveyya, kumbhito taṇḍule nīharitvā bhojanaṃ randheyya; api nu kho so mahārāja puriso tāvatakena bhojanavekallamattakena adhano nāma kapaṇo nāma bhaveyyāti. — Na hi bhante, cakkavattirañño ghare pi bhante akāle bhojanavekallaṃ hoti, kiṃ pana gahapatikassāti. — Evam-eva kho mahārāja Tathāgatassa āvajjanavikalamattakaṃ sabbaññutañāṇaṃ, āvajjitvā yadicchakaṃ jānāti. Yathā vā pana mahārāja rukkho assa phalito oṇata-vinato piṇḍibhārabharito, na kiñci tattha patitaṃ phalaṃ bhaveyya; api nu kho so mahārāja rukkho tāvatakena patitaphalavekallamattakena aphalo nāma bhaveyyāti. — Na hi bhante, patanapati-baddhāni tāni rukkhaphalāni, patite yadicchakaṃ labhatīti. — Evam-eva kho mahārāja Tathāgatassa āvajjanapati-baddhaṃ sabbaññutañāṇaṃ, āvajjitvā yadicchakaṃ jānātīti. — Bhante Nāgasena, āvajjitvā āvajjitvā Buddho yadicchakaṃ jānātīti. — Āma mahārāja, Bhagavā āvajjitvā āvajjitvā yadicchakaṃ jānāti; yathā mahārāja cakkavattirājā yadā cakkaratanaṃ sarati: upetu me cakkaratanan-ti, sarite cakkaratanaṃ upeti; evam-eva kho mahārāja Tathāgato āvajjitvā āvajjitvā yadicchakaṃ jānātīti. — Daḷhaṃ bhante Nāgasena kāraṇaṃ, Buddho sabbaññū, sampañicchāma: Buddho sabbaññū ti.

Bhante Nāgasena, Devadatto kena pabbājito ti. — Cha-y-ime mahārāja khattiyakumārā: Bhaddiyo ca Anuruddho ca Ānando ca Bhagu ca Kimbilo ca Deva-

¹ -phāṇitaṇṇa aḷl. ² khaḷopi AbC, kaḷopi AaM. ³ -cchāmi A

datto ca, Upāli kappako sattamo, abhisambuddhe Sattari Sakyakulānandajanane Bhagavantaṃ anupabbajantā nikkhamiṃsu; te Bhagavā pabbājesīti. — Nanu bhante Devadattena pabbajitvā sangho bhinno ti. — Āma mahārāja, Devadattena pabbajitvā sangho bhinno. Na gihī sanghaṃ bhindati, na bhikkhunī na sikkhamānā na sāmaṇero na sāmaṇerī sanghaṃ bhindati, bhikkhu pakatatto samānasamvāsako samānasīmāyaṃ t̥hito sanghaṃ bhindatīti. — Sanghabhedako bhante puggalo kiṃ kammaṃ plusatīti. — Kappat̥thitikaṃ mahārāja kammaṃ plusatīti. — Kim pana bhante Nāgasena Buddho jānāti: Devadatto pabbajitvā sanghaṃ bhindissati, sanghaṃ bhinditvā kammaṃ niraye paccissatīti. — Āma mahārāja, Tathāgato jānāti: Devadatto pabbajitvā sanghaṃ bhindissati, sanghaṃ bhinditvā kammaṃ niraye paccissatīti. — Yadi bhante Nāgaseno Buddho jānāti: Devadatto pabbajitvā sanghaṃ bhindissati, sanghaṃ bhinditvā kammaṃ niraye paccissatīti, tena hi bhante Nāgasena: Buddho kārūṇiko anukampako hitesī, sabbasattānaṃ ahitaṃ apanetvā hitaṃ upadhatīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi taṃ ajānitvā pabbājesi, tena hi Buddho asabbaññū. Ayam pi ubhatokoṭiko pañho tavanuppatto, vijātehi etaṃ mahājataṃ, bhinda parappavādaṃ, anāgate addhāne tayā sadisā buddhimanto bhikkhū dullabhā bhavissanti, ettha tava balaṃ pakāsehīti.

Kārūṇiko mahārāja Bhagavā sabbaññū ca. Kārūṇena mahārāja Bhagavā sabbaññutañānena Devadattassa gatiṃ olokento addasa Devadattaṃ aparāpariyakammaṃ āyūhitvā anekāni kappakoṭisatasahassāni nirayena nirayaṃ vinipātena vinipātaṃ gacchantāṃ. Taṃ Bhagavā sabbaññutañānena jānitvā: imassa अपरियन्तकताṃ kammaṃ mama sāsane pabbajitassa pariyantakataṃ bhavissati,

¹ Upāli B. ² -jananena AbC. ²¹ asabbaññū ti all.

purimañ upādāya pariyantakatañ dukkhañ bhavissati, apabbajito pi ayañ moghapuriso kappatṭhiyam - eva kammañ āyūhissatīti kārūñña Devadattañ pabbājesīti. — Tena hi bhante Nāgasena Buddhō vadhitvā telena makkheti, papāte pātetvā hattham deti, māretvā jīvitam pariyesati, yañ so paṭhamam dukkhañ datvā paṇḍā sukhañ upadahaṭīti. — Vadheti pi mahārāja Tathāgato sattānañ hitavasena, pātetī pi sattānañ hitavasena, māreti pi sattānañ hitavasena, vadhitvā pi mahārāja Tathāgato sattānañ hitam - eva upadahati, pātetvā pi sattānañ hitam - eva upadahati, māretvā pi sattānañ hitam - eva upadahati. Yathā mahārāja mātāpitaro nāma vadhitvā pi pātayitvā pi puttānañ hitam - eva upadahanti, evam - eva kho mahārāja Tathāgato vadheti pi sattānañ hitavasena, pātetī pi sattānañ hitavasena, māreti pi sattānañ hitavasena, vadhitvā pi mahārāja Tathāgato sattānañ hitam - eva upadahati, pātetvā pi sattānañ hitam - eva upadahati, māretvā pi sattānañ hitam - eva upadahati. Yena yena yogena sattānañ guṇavaddhi hoti tena tena yogena sabbasattānañ hitam - eva upadahati. Sace mahārāja Devadatto na pabbajeyya gīhibhūto samāno nirayasamvattanikañ bahuñ pāpakammañ katvā anekāni kappakoṭisatasahassāni nirayena nirayam vinipātena vinipātam gacchanto bahuñ dukkhañ vedayissati. Tañ Bhagavā jānamāno kārūñña Devadattañ pabbājesi: mama sāsane pabbajitassa dukkhañ pariyantakatañ bhavissatīti kārūñña garukañ dukkhañ lahukañ akāsi. Yathā mahārāja dhana-yasa-siri-ñātibalena balavā puriso attano ñātim vā mittam vā raññā garudaṇḍaṇi dhārentaṇi attano bahuvisattahabhāvena samatthatāya garukañ daṇḍaṇi lahukañ kāreti, evam - eva kho mahārāja Bhagavā bahūni kappakoṭisatasahassāni dukkhañ vediyamānañ Devadattañ

²⁴ vediyissati AaB. ³⁰ -vissattha- AM.

pabbājetvā sīla-samādhi-paññā-vimutti-bala-samattha-bhāvena garukaṃ dukkhaṃ lahukaṃ akāsi. Yathā vā pana mahārāja kusalo bhisakko sallakatto garukaṃ byādhiṃ balavosadhabalena lahukaṃ karoti, evaṃ - eva kho mahārāja bahūni kappakoṭisatasahassāni dukkhaṃ vediyamānaṃ Devadattaṃ Bhagavā yogaññutāya pabbājetvā kāruññabalopatthaddha-dhammosadhabalena garukaṃ dukkhaṃ lahukaṃ akāsi. Api nu kho so mahārāja Bhagavā bahuvedanīyaṃ Devadattaṃ appavedanīyaṃ karonto kiñci apuññaṃ āpajjeyyāti. -- Na kiñci bhante apuññaṃ āpajjeyya, antamaso gaddūhanamattam - pīti. — Imam - pi kho tvaṃ mahārāja kāraṇaṃ atthato sampatiṇṇa yena kāraṇena Bhagavā Devadattaṃ pabbājesi.

Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suñhi yena kāraṇena Bhagavā Devadattaṃ pabbājesi. Yathā mahārāja coraṃ āgucārīṃ gahetvā rañño dasseyyūṃ: ayaṃ te deva cora āgucārī, imassa yaṃ icchasi taṃ daṇḍaṃ paṇehīti, tam - enaṃ rājā evaṃ vadeyya: tena hi bhāṇe imaṃ coraṃ bahinagaraṃ nīharitvā āghātane sīsaṃ chindathāti; evaṃ devāti kho te rañño paṭissutvā taṃ bahinagaraṃ nīharitvā āghātanaṃ naṇeyyūṃ, tam - enaṃ passeyya kocid - eva puriso rañño santikā laddhavarō laddha-yasa-dhana-bhogo ādeyyavacano balavicchitakārī, so tassa kāruññaṃ katvā te purise evaṃ vadeyya: alaṃ bho, kiṃ tumhakaṃ imassa sīsacchedanena, tena hi bho imassa hatthaṃ vā pādaṃ vā chinditvā jīvitaṃ rakkhatha, aham - etassa kāraṇā rañño santike paṭivacanaṃ karissāmi; te tassa balavato vacanena tassa corassa hatthaṃ vā pādaṃ vā chinditvā jīvitaṃ rakkheyyūṃ; api nu kho so mahārāja puriso evaṃkārī tassa corassa kiccakārī assāti. — Jīvitadāyako so bhante puriso tassa corassa, jīvite dinne kiṃ tassa akataṃ nāma atthāti. — Yā pana

⁶ yogaññutāya AB. ¹¹ idam M ¹⁵ dassesum AbBC ¹⁹ āghātattāne ABb ²⁷ kāraṇaṃ A.

tassa hatthapādacchedane vedanā so tāya vedanāya kiñci apuññaṃ āpajjeyyāti. — Attanā katena so bhante core dukkhaṃ vedanaṃ vediyati, jīvitadāyako pana puriso na kiñci apuññaṃ āpajjeyyāti. — Evam - eva kho mahārāja Bhagavā kāruṇṇena Devadattaṃ pabbājesi: mama sāsane pabbajitassa dukkhaṃ pariyantakataṃ bhavissatīti. Pariyantakataṃ ca mahārāja Devadattassa dukkhaṃ. Devadatto mahārāja maraṇakāle:

Imehi atthīhi tam - aggapuggalaṃ
devātidevaṃ naradammasārathin
samantacakkhuṃ satapuññalakkhaṇaṃ
pānehi Buddhaṃ saraṇaṃ upemiti

pānupetaṃ saraṇaṃ - agamāsi. Devadatto mahārāja, cha-
kotṭhāse kate kappe, atikkante paṭhamakotṭhāse sanghaṃ
bhīndi, pañcakotṭhāsaṃ niraye paccivā tato muccivā
Atthissaro nāma paccekabuddho bhavissati. Apī nu kho
so mahārāja Bhagavā evaṃkārī Devadattassa kiccakārī
assāti. Sabbadado bhante Nāgasena Tathāgato Deva-
dattassa, yaṃ Tathāgato Devadattaṃ paccekabodhin
pāpessati, kiṃ Tathāgatena Devadattassa akataṃ nāma
atthīti. — Yaṃ pana mahārāja Devadatto sanghaṃ bhīn-
ditvā niraye dukkhaṃ vedanaṃ vediyati, apī nu kho
Bhagavā tatonidānaṃ kiñci apuññaṃ āpajjeyyāti. — Na
hi bhante, attanā katena bhante Devadatto kappāṃ ni-
raye paccati, dukkhapariyantakārako Satthā na kiñci
apuññaṃ āpajjatīti. — Imam - pi kho tvam mahārāja kā-
raṇaṃ atthato sampatiṇṇa yena kāraṇena Bhagavā De-
vadattaṃ pabbājesi.

Apam - pi mahārāja uttarim kāraṇaṃ suṇohi yena
kāraṇena Bhagavā Devadattaṃ pabbājesi. Yathā mahārāja

¹⁵ bhīnditvā A. ¹⁵ pañca kotṭhāse M. ¹⁵ muccivā ACM. ²³ mahārāja
bhagavā A. ²⁶ idam M.

kusalo bhisakko sallakatto vāta-pitta-semhasannipāta-
 utupariṇāma-visamaparihāra-opakkamikopakkantaṃ pūti-
 kuṇapa-duggandhābhisannaṃ antosallaṃ susiragataṃ
 pubba-ruhira-sampunṇaṃ vanaṃ vūpasamento vaṇamukhaṃ
 kakkhaḷa-tikhiṇa-khāra-kaṭukena bhesajjena anulimpati
 paripaccanāya, paripaccitvā mudubbhāvam-upagataṃ sat-
 thena vikantayitvā dahati salākāya, daḍḍhe khāralavaṇaṃ
 deti bhesajjenānulimpati vaṇarūhanāya byādhitassa sotthi-
 bhāvam-anuppattiyā; api nu kho so mahārāja bhisakko
 sallakatto ahitacitto bhesajjenānulimpati, satthena vikan-
 teti, dahati salākāya, khāralavaṇaṃ detīti. — Na hi
 bhante, hitacitto sotthikāmo tāni kiriyāni karotīti. —
 Yā pan' assa bhesajjakiriyākaraṇena uppannā dukkha-
 vedanā, tatonidānam so bhisakko sallakatto kiñci apuñ-
 ñaṃ āpajjeyyāti. — Hitacitto bhante sotthikāmo bhisakko
 sallakatto tāni kiriyāni karoti, kiṃ so tatonidānaṃ apuñ-
 ñaṃ āpajjeyya, saggagāmī so bhante bhisakko sallakatto
 ti. — Evam-eva kho mahārāja Bhagavā kārūṇṇena
 Devadattaṃ pabbājesi, dukkhaparimuttiyā.

Aparam-pi mahārāja uttarim kāraṇaṃ suṇohi yena
 kāraṇena Bhagavā Devadattaṃ pabbājesi. Yathā ma-
 hārāja puriso kaṇṭakena viddho assa, ath' aññataro pu-
 riso tassa hitakāmo sotthikāmo tiṇhena kaṇṭakena vā
 satthamukhena vā samantā chinditvā paggharantena lohi-
 tena taṃ kaṇṭakaṃ nīhareyya; api nu kho so mahārāja
 puriso ahitakāmo taṃ kaṇṭakaṃ nīaratīti. — Na hi
 bhante, hitakāmo so bhante puriso sotthikāmo taṃ kaṇ-
 ṭakaṃ nīharati, sace so bhante puriso taṃ kaṇṭakaṃ na
 nīhareyya maraṇaṃ vā so tena pāpuṇeyya maraṇamattaṃ
 vā dukkhaṃ ti. — Evam-eva kho mahārāja Tathāgato
 kārūṇṇena Devadattaṃ pabbājesi, dukkhaparimuttiyā;
 sace mahārāja Bhagavā Devadattaṃ na pabbājeyya

¹² -mikopakkam C. -mikokantam M. -mikokataṃ B. ¹³ yā ca pan'
 assa A ¹⁴ satthakena vā B.

kappakoṭṭisatasahassam - pi Devadatto bhavaparamparāya niraye paccеyyāti. — Anusotagāmiṃ bhante Nāgasena Devadattaṃ Tathāgato paṭisotaṃ pāpesi, vipanthaṭṭi-pannaṃ Devadattaṃ panthe paṭipādesi, papāte patitassa Devadattassa paṭiṭṭhaṃ adāsi, visamagataṃ Devadattaṃ Tathāgato samaṃ āropesi. Ime ca bhante Nāgasena hetū imāni ca kāraṇāni na sakkā aññena sandassetuṃ aññatra tavādisena buddhimatā ti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Aṭṭh' ime bhikkhave hetū aṭṭha paccayā mahato bhūmicālassa pātubhāvāyāti. Asesavacanaṃ idaṃ, nissesavacanaṃ idaṃ, nippariyāyavacanaṃ idaṃ, na - tth' añño navamo hetu mahato bhūmicālassa pātubhāvāya; yadi bhante Nāgasena añño navamo hetu bhaveyya mahato bhūmicālassa pātubhāvāya, tam - pi Bhagavā hetuṃ ka-theyya, yasmā ca kho bhante Nāgasena na - tth' añño navamo hetu mahato bhūmicālassa pātubhāvāya, tasmā anācikkhito Bhagavatā. Ayañ - ca navamo hetu dissati mahato bhūmicālassa pātubhāvāya, yaṃ Vessantarena raññā mahādāne dīyamāne sattakkhattuṃ mahāpaṭhavī kampitā. Yadi bhante Nāgasena aṭṭh' eva hetū aṭṭha paccayā mahato bhūmicālassa pātubhāvāya, tena hi: Vessantarena raññā mahādāne dīyamāne sattakkhattuṃ mahāpaṭhavī kampitā ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Vessantarena raññā mahādāne dīyamāne sattakkhattuṃ mahāpaṭhavī kampitā, tena hi: aṭṭh' eva hetū aṭṭha paccayā mahato bhūmicālassa pātubhāvāyāti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭṭiko pañho sukhumo dunniveṭhiyo andhakaṇo ca gambhīro ca, so tavānuppatto,

³ Devadattam om all ²¹ kampitā ti all. ⁴⁷ -cayā ti mah. ABC. ⁵⁹ -kāraṇo AbC

n'eso aññena ittarapaññena sakkā vissajjetum aññatra tavādisena buddhimatā ti.

Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā: Aṭṭh' ime bhikkhave hetū aṭṭha paccayā mahato bhūmicālassa pātu-bhāvāyāti. Vessantarena pi raññā mahādāne dīyamāne sattakkhattum mahāpaṭhavī kampitā. Tañ - ca pana akālikam kadācuppattikam, aṭṭhahi hetūhi vip̐pamuttam, tasmā aganitam aṭṭhahi hetūhi. Yathā mahārāja loke tayo yeva meghā gaṇiyanti: vassiko hemantiko pāvus-sako ti, yadi te muñcitvā añño megho pavassati na so megho gaṇiyati sammatehi meghehi, akālamegho t' eva sankham gacchati; evam - eva kho mahārāja Vessantarena raññā mahādāne dīyamāne yaṁ sattakkhattum mahāpaṭhavī kampitā, akālikam etam kadācuppattikam, aṭṭhahi hetūhi vip̐pamuttam, na tam gaṇiyati 'aṭṭhahi hetūhi. Yathā vā pana mahārāja Himavantā pabbatā pañca nadīsātāni sandanti, tesam mahārāja pañcannam nadīsātānam das' eva nadiyo nadigaṇanāya gaṇiyanti, seyyathidaṁ: Gangā Yamunā Aciravatī Sarabhū Mahī Sindhu Sarassatī Vetravatī Vītaṁsā Candabhāgā, avasesā nadiyo nadigaṇanāya aganitā, kinkāraṇam: na tā nadiyo dhuvasalilā; evam - eva kho mahārāja Vessantarena raññā mahādāne dīyamāne yaṁ sattakkhattum mahāpaṭhavī kampitā, akālikam etam kadācuppattikam, aṭṭhahi hetūhi vip̐pamuttam, na tam gaṇiyati aṭṭhahi hetūhi. Yathā vā pana mahārāja rañño satam - pi divisatam - pi amaccā honti, tesam cha yeva janā amaccagaṇanāya gaṇiyanti, seyyathidaṁ: senāpati purohito akkhaddasso bhaṇḍāgāriko chattaḡāhako khaggagāhako, ete yeva amaccagaṇanāya gaṇiyanti, kinkāraṇam: yuttattā rāja-guṇehi, avasesā aganitā, sabbe amaccā t' eva sankham

⁹ pāvassiko A ^{11.31} tveva all ²⁰ sarasvatī BC ²⁰ vetṭāvatī AbC.

²⁰ vītasā M. vītaṁsā A. vītaṁsyā C. ²¹ -kāraṇā AbM. ²⁰ -kāraṇā AM.

gacchanti; evam-eva kho mahārāja Vessantarena raññā mahādāne dīyamāne yaṃ sattakkhattuṃ mahāpaṭhavī kampitā, akālikāṃ etaṃ kadācuppattikāṃ, atṭhahi hetūhi vippamuttāṃ, na taṃ gaṇīyati atṭhahi hetūhi.

Sūyati nu kho mahārāja etarahi Jinasāsane katādhi-kārānaṃ dīṭṭhadhammasukhavedanīyaṃ kammaṃ, kitti ca yesaṃ abbhuggatā devamanussesūti. — Āma bhante, sūyati etarahi Jinasāsane katādhikārānaṃ dīṭṭhadhammasukhavedanīyaṃ kammaṃ, kitti ca yesaṃ abbhuggatā devamanussesu, satta te janā ti. — Ko ca ko ca mahārājāti. — Sumano ca bhante mālākāro Ekasāṭako ca brāhmaṇo Puṇno ca bhatako Mallikā ca devī Gopālamātā ca devī Suppiyā ca upāsikā Puṇṇā ca dāsī ti ime satta dīṭṭhadhammasukhavedanīyā sattā, kitti ca imesaṃ abbhuggatā devamanussesūti. — Apare pi sūyanti nu kho atīte mānusaken' eva sarīradehena Tidasabhavanaṃ gatā ti. — Āma bhante, sūyantīti. — Ko ca ko ca mahārājāti. — Guttilo ca gandhabbo Sādhīno ca rājā Nimī ca rājā Mandhātā ca rājā ti ime caturo janā sūyanti: ten' eva mānusakena sarīradehena Tidasabhavanaṃ gatā ti, suci-ram - pi kataṃ sūyati sukata-dukkatan - ti. — Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja: atīte vā addhāne vattamāne vā addhāne itthannāmassa dāne dīyamāne sakiṃ vā dvikkhattuṃ vā tikkhattuṃ vā mahāpaṭhavī kampitā ti. — Na hi bhante ti. — Atthi me mahārāja āgamo adhigamo pariyatti savanaṃ sikkhābalaṃ sussaṃsā paripucchā ācariyupāsanaṃ, mayā pi na - ssutapubbaṃ: itthannāmassa dāne dīyamāne sakiṃ vā dvikkhattuṃ vā tikkhattuṃ vā mahāpaṭhavī kampitā ti, ṭhapetvā Vessantarassa rājavasabhassa dānavaraṃ. Bhagavato ca mahārāja Kassapassa bhagavato ca Sakyamunino ti dvinnaṃ buddhānaṃ antare

¹² mālākāro AaB. ¹⁹ sādhiṇo AM. ²⁴ sakiṃ vā dvattikkhattuṃ vā mah B.

gaṇanapathaṃ vītivattā vassakoṭiyo atikkantā, tattha pi me savanaṃ na -tthi: itthannāmassa dāne dīyamāne sa-
 kim vā dvikkhattuṃ vā tikkhattuṃ vā mahāpaṭhavī kam-
 pitā ti. Na mahārāja tāvatakena viriyena tāvatakena
 parakkamena mahāpaṭhavī kampati, guṇabhārabharitā ma-
 hārāja sabbasoceyyakiriyaguṇabhārabharitā dhāretuṃ na
 visahantī mahāpaṭhavī calati kampati pavedhati. Yathā
 mahārāja sakatassa atibhārabharitassa nābhiyo ca ne-
 miyo ca phalanti akkho bhijjati, evaṃ - eva kho mahārāja
 sabbasoceyyakiriyaguṇabhārabharitā mahāpaṭhavī dhāre-
 tuṃ na visahantī calati kampati pavedhati. Yathā vā
 pana mahārāja gaganāṃ anilajalavegasāñchāditaṃ ussanna-
 jalabhārabharitaṃ ativātena phuṭitattā nadati ravati gaḷa-
 gaḷāyati, evaṃ - eva kho mahārāja mahāpaṭhavī rañño
 Vessantarassa dānabala-vipulaussannabhārabharitā dhā-
 retuṃ na visahantī calati kampati pavedhati. Na hi
 mahārāja rañño Vessantarassa cittaṃ rāgavasena pavat-
 tati, na dosavasena pavattati, na mohavasena pavattati,
 na mānavasena pavattati, na diṭṭhivasena pavattati, na
 kilesavasena pavattati, na vitakkavasena pavattati, na
 arativasena pavattati, atha kho dānavasena bahulaṃ pa-
 vattati: kiṃ - ti anāgatā yācakā mama santike āgaccheyyūṃ
 āgatā ca yācakā yathākāmaṃ labhivā attamaṇā bha-
 veyyūṃ - ti satataṃ samitaṃ dānaṃ - pati mānaṃ ṭha-
 pitaṃ hoti. Rañño mahārāja Vessantarassa satataṃ
 samitaṃ dasasu ṭhānesu mānaṃ ṭhapitaṃ hoti: dame
 same khantiyaṃ samvare yame niyame akkodhe avihim-
 sāyaṃ sacce soceyye. Rañño mahārāja Vessantarassa
 kāmesanā pahīnā, bhavesanā paṭippassaddhā, brahma-
 cāriyesanāy' eva ussukkaṃ āpanno. Rañño mahārāja
 Vessantarassa attarakkhā pahīnā, pararakkhāya ussukkaṃ
 āpanno: kiṃ - ti ime sattā samaggā assu arogā sadhanā

⁵ -bhāritā C throughout, AaB twice. ⁷ -hanti all nearly throughout.

¹³ puti- B, puthi- C; wanting in M ²⁹ bhavesanā pahīnā patipp. A, the passage wanting in B. ³⁰ -nāya yeva AaM. ³² ārogā ACM

dīghāyukā ti bahulaṃ yeva mānasam pavattati. Dada-
māno ca mahārāja Vessantaro rājā taṃ dānaṃ na bhava-
sampattiḥetu deti, na dhanahetu deti, na paṭidānahetu
deti, na upalāpanahetu deti, na āyuhetu deti, na vaṇṇa-
hetu deti, na sukhahetu deti, na balahetu deti, na yasa-
hetu deti, na puttahetu deti, na dhītuhetu deti, atha kho
sabbaññutañāṇassa hetu sabbaññutañānaratanassa kāraṇā
evarūpe atula-vipulānuttare dānavare adāsi. Sabbaññu-
taṃ patto ca imaṃ gātham abhāsi:

Jālim Kanhājinaṃ dhītaṃ Maddideviṃ patibbataṃ
cajamāno na cintesiṃ, bodhiyā yeva kāraṇā ti.

Vessantaro mahārāja rājā akkodhena kodhaṃ jināti, asā-
dhuṃ sādhuṃ jināti, kadariyaṃ dānena jināti, alikavā-
dinaṃ saccena jināti, sabbaṃ akusalaṃ kusaleṃ jināti.

Tassa evaṃ dadamānassa dhammānugataṃ dham-
masīsakassa dāvanissanda-balaviriyavipulavīhārena heṭṭhā
mahāvātā sañcalanti, sanikaṃ saṇikaṃ sakiṃ sakiṃ āku-
lākulā vāyanti, oṇamanti unnamanti vinamanti, sīnapattā
pādapā papatanti, gumbagumbaṃ valāhakā gagane san-
dhāvanti, rajosañcitā vātā dārūṇā honti, gaganam uppiḷi-
taṃ, vātā vāyanti sahasā dhamadhamāyanti, maḷatimahā
bhīmo saddo niccharati, tesu vātesu kupitesu udakaṃ
saṇikaṃ saṇikaṃ calati, udaye calite khubbhanti maccha-
kacchapā, jāyanti yamaka-yamakā ūmiyo, tasanti jalacarā
sattā, jalavīci yuganaddho vattati, vīcinādo pavattati,
ghorā bubbuḷā utṭhahanti, pheṇamālā bhavanti, uttarati
mahāsamuddo, disāvidisaṃ dhāvati udakaṃ, ussota-
paṭisota-mukhā sandanti saliladhārā, tasanti asurā garuḷā
nāgā yakkhā, ubbijjanti: kin-nu kho kathan-nu kho
sāgaro viparivattatīti gamanapatham-esanti bhūtacittā,
khubbhite luḷite jaladhare pakampati mahāpathavī sanagā

¹⁷ -kulam A. ¹⁸ sīnapattā AC. ¹⁹ patanti A ¹⁹ gumbagumbā A
²⁷ -vidisā B. ³¹ sanagā B, sannagā Aa, sanagā CM.

sasāgarā, parivattati Sinerugiri kūtaselasikharo vinama-
māno hoti, vimanā honti ahi-nakula-bilāra-kotthuka-sū-
kara-miga-pakkhino, rudanti yakkhā appesakkhā, hasanti
yakkhā mahesakkhā, kampamānāya mahāpaṭhavīyā. Yathā
mahārāja mahatimahāpariyoge uddhanagate udakasam-
punne ākinṇataṇḍule heṭṭhato aggi jalamāno paṭhamam
tāva pariyogaṃ santāpeti, pariyogo santatto udakaṃ san-
tāpeti, udakaṃ santattaṃ taṇḍulaṃ santāpeti, taṇḍulaṃ
santattaṃ ummujjati nimujjati, bubbulakajātaṃ hoti, phe-
ṇamāli uttarati; — evam - eva kho mahārāja Vessantaro
rājā yaṃ loke duccajaṃ taṃ caji, tassa taṃ duccajaṃ
cajantassa dānassa sabhāvanissandena heṭṭhā mahāvātā
dhāretuṃ na visahantā parikuppiṃsu, mahāvātesu pari-
kupitesu udakaṃ kampi, udake kampite mahāpaṭhavī
kampi, iti tadā mahāvātā ca udakaṃ - ca paṭhavī cāti
ime tayo ekamaṇā viya ahesuṃ, mahādānanissandena
vipulabalaviriyaṇa, na - tth' ediso mahārāja aññassa dānā-
nubhāvo yathā Vessantarassa rañño mahādānanubhāvo.
Yathā mahārāja mahiyā bahuvidhā maṇayo vijjanti, sey-
yathāidam: indanīlo mahānīlo jotiraso veluriyo ummāpup-
pho sirīsapuppho manoharo suriyakanto candakanto vajiro
kajjopakkamako phussarāgo lohitaniko masāragallo, ete
sabbe atikkamma cakkavattimaṇi aggam - akkhāyati, cak-
kavattimaṇi mahārāja samantā yojanaṃ obhāseti, —
evam - eva kho mahārāja yaṃ kinci mahiyā dānaṃ vijjati
api asadisadānaṃ paramaṃ, taṃ sabbaṃ atikkamma
Vessantarassa rañño mahādānaṃ aggam - akkhāyati.
Vessantarassa mahārāja rañño mahādāne diyamāne sat-
takkhattum mahāpaṭhavī kampitā ti.

Acchariyaṃ bhante Nāgasena buddhānaṃ, abbhutaṃ
bhante Nāgasena buddhānaṃ, yaṃ Tathāgato bodhisatto

⁶ heṭṭhā B. ¹⁰ -mālim A, -mālī BC. ¹³ -kupimsu ABC ¹⁵ pathavī
ti ime BCM.

samāno asamo lokena evaṃ-khanti evaṃ-citto evaṃ-adhimutti evaṃ-adhippāyo. Bodhisattānaṃ bhante Nāgasena parakkamo dakkhāpito, pāramī ca jinānaṃ bhiyyo obhāsītā, cariyaṃ carato pi tāva Tathāgatassa sadevake loke seṭṭhabbhāvo anudassito; sādhu bhante Nāgasena, thomitaṃ Jinasāsaṇaṃ, jotitā Jinapāramī, chinnā titthiyānaṃ vādagaṇṭhi, bhinnā parappavādakumbhā, pañho gambhīro uttānikato, gahanaṃ agahanaṃ kataṃ, sammā laddhaṃ Jinaputtānaṃ nibbāhanaṃ, evaṃ - etaṃ gaṇi-varapavara, tathā sampañicchāmāti.

Bhante Nāgasena, tumhe evaṃ bhaṇatha: Sivirājena yācakassa cakkhūni dinnāni, andhassa sato puna dibbacakkhūni uppannānīti. Etaṃ - pi vacanaṃ sakasaṭaṃ saniggahaṃ sadosaṃ. Hetusamugghāte ahetusmiṃ avatthumhi na - tthi dibbacakkhussa uppādo ti Sutte vuttaṃ. Yadi bhante Nāgasena Sivirājena yācakassa cakkhūni dinnāni. tena hi: puna dibbacakkhūni uppannānīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi dibbacakkhūni uppannāni, tena hi: Sivirājena yācakassa cakkhūni dinnānīti yaṃ vacanaṃ taṃ - pi micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho, gaṇṭhito pi gaṇṭhitaro, vedhato pi vedhataro, gahanato pi gahanataro, so tavānuppatto, tattha chandam - abhi-janehi nibbāhanāya paravādānaṃ niggahāyāti. — Dinnāni mahārāja Sivirājena yācakassa cakkhūni, tattha mā vimatiṃ uppādehi; puna dibbāni ca cakkhūni uppannāni, tatthāpi mā vimatiṃ janehīti. — Api nu kho bhante Nāgasena hetusamugghāte ahetusmiṃ avatthumhi dibbacak-khu uppajjātīti. — Na hi mahārājāti. — Kim - pana bhante

⁷ pañho om. all ⁸ uttānikato ACM ¹³ sakasavaṃ AaB, sakasaṭaṃ M.

¹⁵ avatthusmiṃ A, avatthusamhi M ²⁷ avatthusmiṃhi B. avatthusmiṃ M ²⁸ bhante Nāgasena A.

ettha kāraṇaṃ yena kāraṇena hetusamugghāte ahetusmiṃ avatthumhi dibbacakkhu uppajjati, ingha tāva kāraṇena maṃ saññāpehīti.

Kim-pana mahārāja atthi loke saccaṃ nāma yena sacca-vādino saccakiriyaṃ karontīti. — Āma bhante, atthi loke saccaṃ nāma, saccena bhante Nāgasena saccavādino saccakiriyaṃ katvā devaṃ vassāpentī, aggaṃ nibbāpentī, visaṃ paṭihananti, aññaṃ - pi vividhaṃ kattabbaṃ karontīti. — Tena hi mahārāja yujjati sameti: Sivirājassa saccabalena dibbacakkhūni uppannāntī, saccabalena mahārāja avatthumhi dibbacakkhu uppajjati, saccaṃ yeva tattha vatthu bhavati dibbacakkhussa uppādāya. Yathā mahārāja ye keci siddhā saccam - anugāyanti: mahāmegho pavassatūti, tesāṃ saha saccam - anugītena mahāmegho pavassati; api nu kho mahārāja atthi ākāse vassahetu sannicito yena hetunā mahāmegho pavassatīti. — Na hi bhante, saccaṃ yeva tattha hetu bhavati mahato meghassa pavassanāyāti. — Evam-eva kho mahārāja na - tthi tassa pakatīhetu, saccaṃ yev' ettha vatthu bhavati dibbacakkhussa uppādāyati.

Yathā vā pana mahārāja ye keci siddhā saccam - anugāyanti: jalita-pajjalita-mahāaggikkhandho paṭinivattatūti, tesāṃ saha saccam - anugītena jalita-pajjalita-mahāaggikkhandho khaṇena paṭinivattati, api nu kho mahārāja atthi tasmiṃ jalita-pajjalite mahāaggikkhandhe hetu sannicito yena hetunā jalita-pajjalita-mahāaggikkhandho khaṇena paṭinivattatīti. — Na hi bhante, saccaṃ yeva tattha vatthu hoti tassa jalita-pajjalitassa mahāaggikkhandhassa khaṇena paṭinivattanāyāti. — Evam-eva kho mahārāja na - tthi tassa pakatīhetu, saccaṃ yev' ettha vatthu bhavati dibbacakkhussa uppādāyati.

Yathā vā pana mahārāja ye keci siddhā saccam -

anugāyanti: visam halāhalaṃ agadaṃ bhavatūti, tesam saha saccam-anugītena visam halāhalaṃ khaṇena agadaṃ bhavati, api nu kho mahārāja atthi tasmim halāhalavise hetu sannicito yena hetunā visam halāhalaṃ khaṇena agadaṃ bhavatīti. — Na hi bhante, saccam yeva tattha hetu bhavati visassa halāhalassa khaṇena paṭighātāyati. — Evam-eva kho mahārāja vinā pakatihetum saccam yev' ettha vatthu bhavati dibbacakkhussa uppādāyati.

Catunnam pi mahārāja ariyasaccānaṃ pativedhāya na-tth' aññaṃ vatthu, saccam vatthum karitvā cattāri ariyasaccāni paṭivijjhantīti.

Atthi mahārāja Cīnavisaye Cīnarājā, so mahāsamudde balim kātukāmo catumāse catumāse saccakiriyam katvā sīharathena antomahāsamudde yojanaṃ pavisati, tassa rathasīsassa purato mahāvārikkhandho paṭikkamati, nikkhantassa puna ottharati, api nu kho mahārāja so mahāsamuddo sadevamanussena pi lokena pakatikāyabalena sakkā paṭikkamāpetun-ti. — Atiparittake pi bhante taḷāke udakaṃ na sakkā sadevamanussena pi lokena pakatikāyabalena paṭikkamāpetum, kim pana mahāsamudde udakan-ti. — Iminā pi mahārāja kāraṇena saccabalaṃ nātabbam, na-tthi tam thānaṃ yaṃ saccena na pattabban-ti.

Nagare mahārāja Pāṭaliputte Asoko dhammarājā sa-negama-jānapada-amacca-bhaṭabala-mahāmattehi parivuto Gangam nadim navasalilasampunnam samatittikaṃ samabharitaṃ pañcayojanasatāyāmaṃ yojanaputhulaṃ sandamānaṃ disvā amacce evam-āha: Atthi koci bhaṇe samattho [yo] imam Mahāgangam paṭisotaṃ sandāpetun-ti. Amaccā āhaṃsu: Dukkaraṃ devāti. Tasmim yeva Gangākūle thitā Bindumatī nāma ganikā assosi: raññā kira

10 aññaṃ vatthum M 10 vatthu karitvā B, 27 sambharitaṃ CM 31 bindumati all.

evam vuttam: sakkā nu kho imam Mahāgangam paṭisotam sandāpetun - ti. Sā evam - āha: Aham hi nagare Pāṭaliputte gaṇikā rūpūpajīvinī antimajīvikā, mama tāva rājā saccakiriyam passatūti. Atha sā saccakiriyam akāsi. Saha tassā saccakiriyāya khanena sā Mahāgangā galalanti paṭisotam sandittha, mahato janakāyassa passato. Atha rājā Mahāgangāya āvaṭṭaūmivegajanitam halāhala-saddam sutvā vimhito acchariyabbhutaajāto amacce evam - āha: Kissāyam bhane Mahāgangā paṭisotam sandatīti. Bindumatī mahārāja gaṇikā tava vacanam sutvā saccakiriyam akāsi, tassā saccakiriyāya Mahāgangā ubbhamukhā sandatīti. Atha samviggahadayo rājā turitaturito sayam gantvā tam gaṇikam pucchi: Saccam kira je tayā saccakiriyāya ayam Gangā paṭisotam sandāpitā ti. Āma devāti. Rājā āha: Kin - te tattha balaṃ atthi, ko vā te vacanam ādiyati anummatto, kena tvaṃ balena imam Mahāgangam paṭisotam sandāpēsi. Sā āha: Saccabalenāham mahārāja imam Mahāgangam paṭisotam sandāpesin - ti. Rājā āha: Kin - te saccabalaṃ atthi coriyā dhuttiyā asatiyā chinnikāya pāpiyā bhinnasīmāya atikkantikāya andhajanavilopikāyāti. Saccam mahārāja rādisikā aham, tādisikāya pi me mahārāja saccakiriyā atthi yāyāham icchamānā sadevakam - pi lokam parivatteyyan - ti. Rājā āha: Katamā pana sā hoti saccakiriyā, ingha maṃ sāvehīti. Yo me mahārāja dhanam deti khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā añño vā koci tesam samakam yeva upaṭṭhahāmi, khattiyo ti viseso na - tthi, suddo ti atimaññanā na - tthi, anunayapaṭighavippamuttā dhanasāmikam paricarāmi, esā me deva saccakiriyā yāyāham imam Mahāgangam paṭisotam sandāpesin - ti.

Iti pi mahārāja sacce ṭhitā na kañci attham na vindanti. Dinnāni ca mahārāja Sīvirājena yācakassa

³ -jīvinī all. ⁶ galalanti all ²⁰ bhinnasīlāya M. ⁴¹ kiñci all

cakkhūni, dibbacakkhūni ca uppannāni, tañ - ca sacca-kiriya. Yaṃ pana Sutte vuttaṃ: Mamsacakkhusmiṃ natthe ahetusmiṃ avatthumhi na - tthi dibbacakkhussa uppādo ti, taṃ bhāvanāmayā cakkhum sandhāya vuttan - ti evaṃ - etaṃ mahārāja dhārehīti. — Sādhū bhante Nāgasena, sunibbeṭhito pañho, suniddiṭṭho niggaho, sumadditā parappavādā, evaṃ - etaṃ, tathā sampatīcchāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Tiṇṇaṃ kho pana bhikkhave sannipātā gabbhassa avakkanti hoti: idha mātāpitāro ca sannipatitā honti, mātā ca utunī hoti, gandhabbo ca paccupaṭṭhito hoti; imesaṃ kho bhikkhave tiṇṇaṃ sannipātā gabbhassa avakkanti hotīti. Asesavacanam - etaṃ, nissesavacanam - etaṃ, nīp-pariyāyavacanam - etaṃ, arahassavacanam - etaṃ, sadeva-manussānaṃ majjhe nisīditvā bhaṇitaṃ. Ayañ - ca dvinaṃ sannipātā gabbhassa avakkanti dissati: Dukūlena tāpasena Pārikāya tāpasiyā utunīkāle dakkhiṇena hatthanguṭṭhena nābhi parāmatṭhā, tassa tena nābhiparāmasanena Sāmo kumāro nibbatto. Mātangenāpi isinā brāhmaṇa-kaññāya utunīkāle dakkhiṇena hatthanguṭṭhena nābhi parāmatṭhā, tassa tena parāmasanena Maṇḍabyo māṇavako nibbatto ti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Tiṇṇaṃ kho pana bhikkhave sannipātā gabbhassa avakkanti hotīti, tena hi: Sāmo ca kumāro Maṇḍabyo ca māṇavako ubho pi te nābhiparāmasanena nibbattā ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ: Sāmo ca kumāro Maṇḍabyo ca māṇavako nābhiparāmasanena nibbattā ti, tena hi: Tiṇṇaṃ kho pana bhikkhave sanni-

⁷ sampatīcchāmāti BC. ¹⁶ dukul- M throughout, AC three times ¹⁷ utunīkāle ABC, utukāle M ¹⁹ -gena pi B ²⁰ utunīkāle BC. utukāle M. ²⁶ yadi bhante sāmo M.

pātā gabbhassa avakkanti hotīti yaṃ vacanaṃ tam - pi micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho sugambhīro sunipuno visayo buddhimantānaṃ, so tavānuppatto, chinda vimatipathaṃ, dhārehi ñāṇavarapajjotaṇ - ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Tiṇṇaṃ kho pana bhikkhave sannipātā gabbhassa avakkanti hoti: idha mātāpitāro ca sannipatitā honti, mātā ca utunī hoti, gandhabbo ca paccupatthito hoti, evaṃ tiṇṇaṃ sannipātā gabbhassa avakkanti hotīti. Bhaṇitaṃ - ca: Sāmo ca kumāro Maṇḍabyo ca māṇavako nābhiparāmasanena nibbattā ti. — Tena hi bhante Nāgasena yena kāraṇena pañho suvinicchito hoti tena kāraṇena maṃ saññāpehīti. — Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja: Sankicco ca kumāro Isisingo ca tāpaso thero ca Kumārakassapo iminā nāma te nibbattā ti. — Āma bhante, sūyati, abbhuggatā tesāṃ jāti: dve migadhenuyo tāva utunīkāle dvinnāṃ tāpasānaṃ passāvattthānaṃ āgantvā sasambhavaṃ passāvaṃ pivimāsu, tena passāvasambhavena Sankicco ca kumāro Isisingo ca tāpaso nibbattā. Therassa Udāyissa bhikkhunupassayaṃ upagatassa rattacittena bhikkhuniyā angajātāṃ upanijjhāyantassa sambhavaṃ kāsāve mucci; atha kho āyasmā Udāyi taṃ bhikkhuniṃ etad - avoca: Gaccha bhagini udakaṃ āhara, antaravāsakaṃ dhovissāmiti. Re 'yya, aham - eva dhovissāmiti. Tato sā bhikkhunī utunīsamaye taṃ sambhavaṃ ekadesaṃ mukhena aggahesi, ekadesaṃ angajāte pakkhipi, tena thero Kumārakassapo nibbatto ti evaṃ - etaṃ jano āhāti. — Apī nu kho tvaṃ mahārāja saddhasi taṃ vacanaṇ - ti. — Āma bhante, balavaṃ tattha mayaṃ kāraṇaṃ upalabbhāma yena mayaṃ kāraṇena saddahāma: iminā kāraṇena nibbattā ti. — Kim - pan' ettha mahārāja kāraṇaṇ - ti. —

¹⁶ utunīkāle all. ¹⁹ nibbatto all. ²⁰ bhikkhunipassayaṃ AaCb. ²⁴ -ssāmiti āha AB. ²⁵ utunīsamaye ACM, utusamaye B. ²⁹ upalabbhāma AbBC.

Suparikammakate bhante kalale bijaṃ nipatitvā khippaṃ saṃvirūhatīti. — Āma mahārājāti. — Evam - eva kho bhante sā bhikkhunī utunī samānā saṇṭhite kalale ruhire pacchinnavege ṭhapitāya dhātuyā taṃ sambhavaṃ gahetvā tasmiṃ kalale pakkipi, tena tassā gabbho saṇṭhāsī; evaṃ tattha kāraṇaṃ¹¹ paccema tesāṃ nibbattiya ti. - Evam - etaṃ mahārāja, tathā sampaticchāmi: yonippavesena gabbho sambhavatīti. Sampaticchasi pana tvaṃ mahārāja Kumārakassapassa gabbhāvakkamanān - ti. — Āma bhante ti. — Sādhu mahārāja, paccāgato si mama visayaṃ, ekavidhena pi gabbhassāvakkantiṃ kathayanto mamānubalaṃ bhavissasi; atha yā pana tā dve migadhe - nuyo passavaṃ pivitvā gabbhaṃ paṭilabhiṃsu tāsāṃ tvaṃ saddhasi gabbhassāvakkamanān - ti. — Āma bhante, yaṃ kiñci bhuttaṃ pītaṃ khāyitaṃ lehitaṃ sabbaṃ - taṃ kalalaṃ osarati, ṭhānagataṃ vuddhim - āpajjati. Yathā bhante Nāgasena yā kāci saritā nāma sabbā tā mahā - samuddaṃ osaranti, ṭhānagatā vuddhim - āpajjanti, evam - eva kho bhante Nāgasena yaṃ kiñci bhuttaṃ pītaṃ khāyitaṃ lehitaṃ sabbaṃ - taṃ kalalaṃ osarati, ṭhānagataṃ vuddhim - āpajjati. Tenāhaṃ kāraṇena saddahāmi: mukhagatena pi gabbhassāvakkanti hotīti. — Sādhu mahārāja, bāḥataraṃ upagato si mama visayaṃ, mukhapānena pi dvayasannipāto bhavati, Sankiccassa kumārassa Isis - singassa tāpasassa therassa ca Kumārakassapassa gab - bhāvakkamanāṃ sampaticchasi. — Āma bhante, sannipāto osarati.

Sāmo pi mahārāja kumāro Maṇḍabyo pi mānavako tīsu sannipātesu antogadhā ekaṛasā yeva purimena: tattha kāraṇaṃ vakkhāmi. Dukūlo ca mahārāja tāpaso Pārikā ca tāpasī ubho pi te araṇṇavāsā ahesuṃ pavivekādhimuttā uttamatthagavesakā, tapatejena yāva brahmalokaṃ

¹¹ gabbhāvakkamananti C.

santāpesuṃ. Tesāṃ tadā Sakko devānam - indo sāya-pātaṃ upatṭhānaṃ āgacchati. So tesāṃ garugatamettāya upadhārento addasa anāgatamaddhāne dvinnam - pi tesāṃ cakkhūnaṃ antaradhānaṃ, disvā te evam - āha: Ekam - me bhonto vacanaṃ karoṭha, sādhu, ekaṃ puttaṃ janeyyātha, so tumhākaṃ upatṭhāko bhavissati ālambano cāti. Alaṃ Kosiya, mā evaṃ bhaṇīti te tassa taṃ vacanaṃ na sampatiṇṇimsu. Anukampako atthakāmo Sakko devānam - indo dutiyam - pi tatiyam - pi te evam - āha: Ekam - me bhonto vacanaṃ karoṭha, sādhu, ekaṃ puttaṃ janeyyātha, so tumhākaṃ upatṭhāko bhavissati ālambano cāti. Tatiyam - pi te āhaṃsu: Alaṃ Kosiya, mā tvaṃ amhe anatthe nīyojehi, kadā 'yaṃ kāyo na bhijjissati, bhijjatu ayaṃ kāyo bhedanadhammo, bhijjantiyā pi dharaniyā, patante pi selasikhare, phalante pi ākāse, patante pi candimasuriye n'eva mayaṃ lokadhammehi missayissāma, mā tvaṃ amhākaṃ sammukhabhāvaṃ upagaccha, upagatassa te eso vissāso: anattacaro tvaṃ maññe ti. Tato Sakko devānam - indo tesāṃ manaṃ alabhamāno garugato pañjaliko puna yāci: Yadi me vacanaṃ na ussahatha kātuṃ, yadā tāpasī utunī hoti pupphavatī tadā tvaṃ bhante dakkhiṇena batthanguṭṭhena nābhīm parāmaseyyāsi, tena sā gabbhaṃ lacchati, sannipāto yev' esa gabbhāvakkantiyā ti. Sakkom' ahaṃ Kosiya taṃ vacanaṃ kātuṃ, na tāvatakena amhākaṃ tapo bhijjati, hotūti sampatiṇṇimsu. Tāya ca pana velāya devabhavane atthi devaputto ussannakusalamūlo khīṇāyuko, āyukkhayaṃ patto yadicchakaṃ samatto okkamituṃ, api cakkavattikule pi. Atha Sakko devānam - indo taṃ devaputtaṃ upasankamitvā evam - āha: Ehi kho mārisa, supabhāto te divaso, atthasiddhi upagatā, yam - ahaṃ te upatṭhānam - āgamim, ramaṇīye te okāse vāso bhavissati,

⁴ nesam A (and perhaps BC). ²⁰ garukato AbM ³² agamim AB, upāgamim M

patirūpe kule patisandhi bhavissati, sundarehi mātāpitūhi vaḍḍhetabbo bhavissasi, ehi me vacanaṃ karohīti yāci. Dutiyam - pi tatiyam - pi yāci sirasi pañjalikato. Tato so devaputto evam - āha: Katamaṃ taṃ mārisa kulaṃ yaṃ tvaṃ abhikkhaṇaṃ kittayasi punappunan - ti. Dukūlo ca tāpaso Pārikā ca tāpasī ti. So tassa vacanaṃ sutvā tuttho sampaticchi: Sādhu mārisa, yo tava chando so hotu; ākankhamāno ahaṃ mārisa patthite kule uppajjey - yaṃ, kimhi kule uppajjāmi, aṇḍaje vā jalābuje vā saṃ - sedaje vā opapātike vā ti. Jalābujāya mārisa yoniyā uppajjāhīti. Atha Sakko devānam - indo uppattidivasāṃ vigaṇetvā Dukūlassa tāpasassa ārocesi: Asukasmiṃ nāma divase tāpasī utunī bhavissati pupphavatī, tadā tvaṃ bhante dakkhiṇena hatthanguṭṭhena nābhiṃ parāmaseyyāsīti. Tas - miṃ mahārāja divase tāpasī ca utunī pupphavatī ahoṣi, devaputto ca tatthūpago paccupaṭṭhito ahoṣi, tāpaso ca dakkhiṇena hatthanguṭṭhena tāpasīyā nābhiṃ parāmasī. Iti te tayo sannipātā ahesuṃ. Nābhiparāmasanena tā - pasīyā rāgo udapādi; so pan' assā rāgo nābhiparāmasa - naṃ paṭicca, mā tvaṃ sannipātaṃ ajjhācāram - eva maññi. Uhasanam - pi sannipāto, ullapanam - pi sannipāto, upa - nijjhāyanam - pi sannipāto, pubbabhāgabhāvato rāgassa uppādāya āmasanena sannipāto jāyati, sannipātā okka - manaṃ hotīti anajjhācāre pi mahārāja parāmasanena gab - bhāvakkanti hoti. Yathā mahārāja aggi jalamāno aparā - masanena pi upagatassa sītaṃ byapahanti, evam - eva kho mahārāja anajjhācāre pi parāmasanena gabbhassāvak - kanti hoti.

Catunnaṃ vasena mahārāja sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti: kammavasena yonivasena kulavasena āyācanavasena; api ca sabbe p' ete sattā kammāsambhavā kammasaṃuṭ -

⁶ hotūti ABC. ¹¹ atha kho AbC ¹² -divasaṃ viditvā B ²¹ āllapa - nampi B. ²⁴ ²⁶ masane AaBM. ²⁷ -masane all

ṭhānā. Kathaṃ mahārāja kammavasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti : ussannakusalamulā mahārāja sattā yadicchakaṃ uppajjanti, khattiyamahāsālakule vā brāhmaṇamahāsālakule vā gahapatimahāsālakule vā devesu vā aṇḍajāya vā yoniyā jalābujāya vā yoniyā saṃsedajāya vā yoniyā opapātikāya vā yoniyā. Yathā mahārāja puriso aḍḍho mahaddhano mahābhogo pahūta-jātarūpa-rajato pahūta-vittūpakarano pahūta-dhana-dhañño pahūta-ñātipakkho dāsiṃ vā dāsaṃ vā khettaṃ vā vatthūṃ vā gāmaṃ vā nigamaṃ vā janapadaṃ vā yaṃ kiñci manasā abhipatthitaṃ yadicchakaṃ dviguṇa-tiguṇaṃ - pi dhanāṃ datvā kiṇāti, evaṃ - eva kho mahārāja ussannakusalamulā sattā yadicchakaṃ uppajjanti, khattiyamahāsālakule vā brāhmaṇamahāsālakule vā gahapatimahāsālakule vā devesu vā aṇḍajāya vā yoniyā jalābujāya vā yoniyā saṃsedajāya vā yoniyā opapātikāya vā yoniyā. Evaṃ kammavasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti.

Kathaṃ yonivasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti : kukkuṭānaṃ mahārāja vātena gabbhāvakkanti hoti, balākaṇaṃ meghasaddena gabbhāvakkanti hoti, sabbe pi devā agabbhaseyyakā sattā yeva, tesāṃ nānāvannaṇa gabbhāvakkanti hoti. Yathā mahārāja manussā nānāvannena mahiyā caranti, keci purato paṭicchādentī, keci pacchato paṭicchādentī, keci naggā hontī, keci bhaṇḍū hontī setapaṭadharā, keci molibaddhā hontī, keci bhaṇḍū kāsāvavaśanā hontī, keci kāsāvavaśanā molibaddhā hontī, keci jaṭṭino vākacīradharā hontī, keci sammavaśanā hontī, keci rasmiyo nivāsentī, sabbe p' ete manussā nānāvannaṇa mahiyā caranti; evaṃ - eva kho mahārāja sattā yeva te sabbe, tesāṃ nānāvannaṇa gabbhāvakkanti hoti. Evaṃ yonivasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti.

Kathaṃ kulavasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti : kulāṃ nāma mahārāja cattāri kulāni : aṇḍajaṃ jalābujāṃ

³ -mahāsāra- A throughout. ⁸ dāsīdāsaṃ vā B ²¹⁻⁵ bhandu all

saṁsedajaṃ opapātikaṃ; yadi tattha gandhabbo yato kutoci āgantvā aṇḍaje kule uppajjati so tattha aṇḍajo hoti — pe — jalābujе kule, saṁsedaje kule, opapātike kule uppajjati so tattha opapātiko hoti, tesu tesu kulesu tādisā yeva sattā sambhavanti. Yathā mahārāja Himavati Nerupabbataṃ ye keci migapakkhino upenti sabbe te sakavaṇṇaṃ vijahitvā suvaṇṇavaṇṇā honti, evaṃ - eva kho mahārāja yo koci gandhabbo yato kutoci āgantvā aṇḍajaṃ yoniṃ upagantvā sabhāvaṇṇaṃ vijahitvā aṇḍajo hoti — pe — jalābujam, saṁsedajaṃ, opapātikaṃ yoniṃ upagantvā sabhāvaṇṇaṃ vijahitvā opapātiko hoti. Evaṃ kulavasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti.

Kathaṃ āyācanavasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti: idha mahārāja kulaṃ hoti aputtakaṃ bahusāpateyyaṃ saddhaṃ paṣaṇṇaṃ sīlavantaṃ kalyāṇadhammaṃ tapanissitaṃ, devaputto ca ussannakusalamūlo cavana-dhammo hoti, atha Sakko devānaṃ - indo tassa kulassa anukampāya taṃ devaputtaṃ āyācati: paṇidhehi mārisa amukassa kulassa mahesiyā kucchin - ti, so tassa āyācānāhetu taṃ kulaṃ paṇidheti. Yathā mahārāja manussa puñṇakāmā samaṇaṃ manobhāvanīyaṃ āyācivā gehaṃ upanenti: ayaṃ upagantvā sabbassa kulassa sukhāvaho bhavissatīti, evaṃ - eva kho mahārāja Sakko devānaṃ - indo taṃ devaputtaṃ āyācivā taṃ kulaṃ upaneti. Evaṃ āyācanavasena sattānaṃ gabbhāvakkanti hoti.

Sāmo mahārāja kumāro Sakkena devānaṃ - indena āyācito Pārikāya tāpasiyā kucchin okkanto. Sāmo mahārāja kumāro katapuñño, mātāpitara sīlavanto kalyāṇadhammā, āyācako samattho, tiṇṇaṃ cetopanidhiyā Sāmo kumāro nibbatto Idha mahārāja nayakusalo puriso sukatthe anūpakhette bijaṃ ropeyya, api nu tassa bijassa antarāyaṃ vivajjentassa vuddhiyā koci antarāyo bhavey-

17 hoti om. AB. 19 asukassa M. 29 -dhammo ABbC. 31 anupa- all.

yâti. — Na hi bhante, nirupaghâtam bhante bījam khip-
 pam samvirūheyyâti. — Evam - eva kho mahārāja Sāmo
 kumāro mutto uppannantarāyehi tiṇṇam cetopanidhiyā
 nibbatto. Api nu kho mahārāja sutapubbam tayā isīnam
 manopadosena iddho phīto mahājanapado sajano samuc-
 chinno ti. — Āma bhante, sūyati mahiyā: Daṇḍakāraṇ-
 ñam Mejjhāraṇṇam, Kālingāraṇṇam Mātangāraṇṇam sabban-
 tam araṇṇam araṇṇabhūtam, sabbe p' ete janapadā isīnam
 manopadosena khayam gatā ti. — Yadi mahārāja tesam
 manopadosena susamiddhā janapadā ucchijjanti, api nu
 kho tesam manopasādena kiñci nibbatteyyâti. — Āma
 bhante ti. — Tena hi mahārāja Sāmo kumāro tiṇṇam
 balavantānam cetopasādena nibbatto: isinimmito devanim-
 mito puññanimitto ti evam - etam mahārāja dhārehi.
 Tayo 'me mahārāja devaputtā Sakkena devānam - indena
 āyācitam kulam uppannā, katame tayo: Sāmo kumāro,
 Mahāpanādo, Kusarājā, tayo p' ete bodhisattā ti. — Su-
 nidditthā bhante Nāgasena gabbhāvakkanti, sukathitam
 kāraṇam, andhakāro āloko kato, jaṭā vijaṭitā, nicchuddhā
 parappavādā, evam - etam, tathā sampaticchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etam Bhagavatā: Pañc'
 eva dāni Ānanda vassasatāni saddhammo ṭhassatīti. Puna
 ca parinibbānasamaye Subhaddena paribbājakena pañham
 puṭṭhena Bhagavatā bhaṇitam: Ime ca Subhadda bhik-
 khū sammā vihareyyum, asuñño loko arahantehi as-
 sâti; asesavacanam - etam, nissesavacanam - etam, nip-
 pariyaavacanam - etam. Yadi bhante Nāgasena Tathā-
 gatena bhaṇitam: Pañc' eva dāni Ānanda vassasatāni
 saddhammo ṭhassatīti, tena hi: asuñño loko arahantehi

³ uppattanta- A. ¹⁶ āyācitā ACM. ¹⁹ andhakāre AC. ¹⁹ nicchuddā A,
 nicchedā M.

assāti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ: asuñño loko arahanteḥi assāti, tena hi: Pañc' eva dāni Ānanda vassasatāni saddhammo ṭhassatīti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho, gahanato pi gahanataro, balavato pi balavataro, gaṇṭhito pi gaṇṭhitaro, so tavānuppatto, tattha te nānabalavipphāraṃ dassehi, makaro viya sāgarabbhantaragato ti.

Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Pañc' eva dāni Ānanda vassasatāni saddhammo ṭhassatīti. Parinibbānasamaye ca Subhaddassa paribbājakassa bhaṇitaṃ: Ime ca Subhadda bhikkhū sammā vihareyyuṃ, asuñño loko arahanteḥi assāti. Tañ - ca pana mahārāja Bhagavato vacanaṃ nānatthañ - c' eva hoti nānābyañjanañ - ca. Ayam sāsana-paricchedo, ayam paṭipattiparidīpanā ti dūraṃ vivajjitā te ubho aññamaññaṃ. Yathā mahārāja nabhaṃ paṭhavito dūraṃ vivajjitaṃ, nirayaṃ saggaṭo dūraṃ vivajjitaṃ, kusalaṃ akusalato dūraṃ vivajjitaṃ, sukhaṃ dukkhato dūraṃ vivajjitaṃ, evam - eva kho mahārāja te ubho aññamaññaṃ dūraṃ vivajjitā. Api ca mahārāja, mā te pucchā moghā assa, rasato te saṃsaretvā kathayissāmi. Pañc' eva dāni Ānanda vassasatāni saddhammo ṭhassatīti yaṃ Bhagavā āha, taṃ khayaṃ paridīpayanto sesakaṃ paricchindi: vassasahassaṃ Ānanda saddhammo tiṭṭheyya sace bhikkhuniyo na pabbajeyyūṃ, pañc' eva dāni Ānanda vassasatāni saddhammo ṭhassatīti. Api nu kho mahārāja Bhagavā evaṃ vadanto saddhammassa antaradhānaṃ vā vadeti abhisamayaṃ vā paṭikkosati. — Na hi bhante ti. — Naṭṭhaṃ mahārāja parikkittayanto sesakaṃ paridīpayanto paricchindi. Yathā mahārāja puriso naṭṭhāyiko sabbasesakaṃ gahetvā janassa paridīpeyya: ettakam me bhaṇḍam naṭṭhaṃ, idaṃ

sesakan - ti, evam - eva kho mahārāja Bhagavā nattham paridīpayanto sesakam devamanussānam kathesi: Pañc' eva dāni Ānanda vassasatāni saddhammo ṭhassatīti. Yam pana mahārāja Bhagavatā bhaṇitam: Pañc' eva dāni Ānanda vassasatāni saddhammo ṭhassatīti, sāsanapari-chedo eso; yam pana parinibbānasamaye Subhaddassa paribbājakassa samāṇe parikittayanto āha: Ime ca Subhadda bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loka arahantehi assāti, paṭipattiparidīpanā esā. Tvaṃ pana tam paricchedaṇ - ca paridīpanaṇ - ca ekarasaṃ karosi. Yadi pana te chando ekarasaṃ katvā kathayissāmi, sādhuṃ manasikarohi avimanamānaso.

Idha mahārāja talāko bhaveyya navasalilasampunṇo samukham - uttariyamāno paricchinno parivaṭumakato, apariyādīṇe yeva tasmim talāke udakūpari mahāmegho aparāparam anuppabandhanto abhivasseyya, api nu kho mahārāja tasmim talāke udakam parikkhayam pariyaḍānam gaccheyyāti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇena mahārājāti. — Meghassa bhante anuppabandhanatāyāti. — Evam - eva kho mahārāja Jinasāsanavara-saddhamma-talāko ācārasīlaguṇavattapaṭipatti-vimala-vasalilasampunṇo uttariyamāno bhavaggam - abhibhavitvā ṭhito. Yadi tattha Buddhaputtā ācārasīlaguṇavattapaṭipatti-meghavassam aparāparam anuppabandhāpeyyum abhivassāpeyyum, evam - idaṃ Jinasāsanavara-saddhamma-talāko ciraṃ dīgham - addhānam tiṭṭheyya, arahantehi ca loko asuñño bhaveyya. Imam - attham Bhagavatā sandhāya bhāsitaṃ: Ime ca Subhadda bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loka arahantehi assāti.

Idha pana mahārāja mahatimahāaggikkhandhe, jalamāṇe aparāparam sukkha-tiṇa-katṭha-gomayāni upasaṃhareyyum, api nu kho so mahārāja aggikkhandho nibbā-

⁷ samaṇo ABC. ¹⁴ samukham- ABC. ²⁰ -bandhattāyāti AC, -bandhattāyāti BM.

yeyyāti. — Na hi bhante, bhiyyo bhiyyo so aggikkhandho jāleyya, bhiyyo bhiyyo pabhāseyyāti. — Evam - eva kho mahārāja dasasahassimhi lokadhātuyā Jinasāsanavaram ācārasīlaguṇavattapaṭipattiyā jalati pabhāsati. Yadi pana mahārāja taduttarim Buddhaputtā pañcahi padbhāniyangehi samannāgatā satatam - appamattā padaheyyum, tīsu sikkhāsu chandajātā sikkheyyum, cārittañ - ca vārittañ - ca sīlam samattam paripūreyyum, evam - idam Jinasāsanavaram bhiyyo bhiyyo ciram dīgham - addhānam tiṭṭheyya, asuñño loko arahantehi assāti imam - attham Bhagavatā sandhāya bhāsitaṃ: Ime ca Subhadda bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loko arahantehi assāti.

Idha pana mahārāja siniddha-sama-sumajjita-sappa-bhāsa-vimalādāsaṃ sanhasukhuma-gerukacunṇena aparāparam majjeyyum, api nu kho mahārāja tasmiṃ ādāse mala-kaddama-rajojallam jāyeyyāti. — Na hi bhante, aññadatthu vimalataram yeva bhaveyyāti. — Evam - eva kho mahārāja Jinasāsanavaram pakatinimmalam byapagata-kilesamalarajojallam; yadi tam Buddhaputtā ācārasīla-guṇa-vattapaṭipatti-sallekhadhutaguṇena Jinasāsanavaram sallikheyyum, evam - idam Jinasāsanavaram ciram dīgham - addhānam tiṭṭheyya asuñño ca loko arahantehi assāti imam - attham Bhagavatā sandhāya bhāsitaṃ: Ime ca Subhadda bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loko arahantehi assāti. Paṭipattimūlakam mahārāja Satthusāsanam paṭipattisārakam, paṭipattiyā anantarahitāya tiṭṭhatīti.

Bhante Nāgasena, saddhammantaradhāna - ti yaṃ vadesi, katamam tam saddhammantaradhāna - ti. — Tīṇimāni mahārāja sāsananantaradhānāni, katamāni tīni: adhi-gamantaradhānam, paṭipattantaradhānam, lingantaradhā-

² obhāseyyāti B. ³ samattham CM. sattam Aa. satatam Ab. sīlasamattam B.

¹⁹ -gatalakilesarajo- all. ²⁰ -ahūra- C ²¹ paṇipattiantara- CM.

naṃ. Adhigame mahārāja antarahite suppaṭipannassāpi dhammābhisamayo na hoti, paṭipattiyā antarahitāya sikkhāpadapaññatti antaradhāyati, lingaṃ yeva tiṭṭhati, linge antarahite pavenupacchedo hoti. Imāni kho mahārāja tīṇi antaradhānānīti. — Suviññāpito bhante Nāgasena pañho gambhīro uttānīkato, gaṇṭhi bhinno, natṭhā parapavādā bhaggā nippabhā katā, tvaṃ gaṇivaravasabham āsajjāti.

Bhante Nāgasena, Tathāgato sabbaṃ akusalaṃ jhāpetvā sabbaññutaṃ patto, udāhu sāvasese akusale sabbaññutaṃ patto ti. — Sabbaṃ mahārāja akusalaṃ jhāpetvā Bhagavā sabbaññutaṃ patto, na tthi Bhagavato sesakaṃ akusalan ti. — Kim pana bhante dukkhā vedanā Tathāgatassa kāye uppannapubbā ti. — Āma mahārāja, Rājagahe Bhagavato pādo sakalikāya khato, lohita-pakkhandikābādho uppanno, kāye abhisanne Jīvakena vireko kārīto, vātābādhe uppanne upaṭṭhākena therena uṇhoda-kaṃ pariyiṭṭhan ti. — Yadi bhante Nāgasena Tathāgato sabbaṃ akusalaṃ jhāpetvā sabbaññutaṃ patto, tena hi: Bhagavato pādo sakalikāya khato lohita-pakkhandikā ca ābādho uppanno ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatassa pādo sakalikāya khato lohita-pakkhandikā ca ābādho uppanno, tena hi: Tathāgato sabbaṃ akusalaṃ jhāpetvā sabbaññutaṃ patto ti taṃ pi vacanaṃ micchā, na tthi bhante vinā kammaṇa vedayitaṃ, sabbaṃ taṃ vedayitaṃ kammamūlakaṃ, kammeṇ eva vediyati. Ayam pi ubhatokoṭṭiko pañho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Na hi mahārāja sabbaṃ taṃ vedayitaṃ kammamūlakaṃ. Aṭṭhahi mahārāja kāraṇehi vedayitāni uppajjanti, yehi kāraṇehi puthusattā vedanā vediyanti, katamehi aṭṭhahi: vātasamuṭṭhānāni pi kho mahārāja idh' ekaccāni

vedayitāni uppajjanti, pittasamuṭṭhānāni pi kho mahārāja — pe — semhasamuṭṭhānāni pi kho mahārāja — pe — sannipātikāni pi kho mahārāja — pe — utupariṇāmajāni pi kho mahārāja — pe — visamaparihārajāni pi kho mahārāja — pe — opakkamikāni pi kho mahārāja — pe — kammavipākajāni pi kho mahārāja idh' ekaccāni vedayitāni uppajjanti. Imehi kho mahārāja aṭṭhahi kāraṇehi puthusattā vedanā vediyanti. Tattha ye te satte kammaṃ vibhādanti te ime sattā kāraṇaṃ paṭibhāhanti, tesam taṃ vacanaṃ micchā ti. — Bhante Nāgasena, yaṇ - ca vātikaṃ yaṇ - ca pittikaṃ yaṇ - ca semhikaṃ yaṇ - ca sannipātikaṃ yaṇ - ca utupariṇāmajaṃ yaṇ - ca visamaparihārajaṃ yaṇ - ca opakkamikaṃ, sabbe te kammassamuṭṭhānā yeva, kammen' eva te sabbe sambhavantīti. — Yadi mahārāja te pi sabbe kammassamuṭṭhānā va ābādhā bhavēyyuṃ, na tesam koṭṭhāsato lakkhaṇāni bhavēyyuṃ. Vāto kho mahārāja kuppamāno dasavidhena kuppati: sītena uṇhena jighacchāya pipāsāya atibhuttēna ṭhānēna padhānēna ādhāvanēna upakkamēna kammavipākēna; tatra ye te nava vidhā, na te atīte na anāgate, vattamānake bhavē uppajjanti, tasmā na vattabbā: kammassambhavā sabbā vedanā ti. Pittaṃ mahārāja kuppamānaṃ tividhena kuppati: sītena uṇhena visamabhojanēna. Semhaṃ mahārāja kuppamānaṃ tividhena kuppati: sītena uṇhena annapānēna. Yo ca mahārāja vāto yaṇ - ca pittaṃ yaṇ - ca semhaṃ tehi tehi kopehi kuppitvā missihutvā sakaṃ sakaṃ vedanaṃ ākaḍḍhati. Utupariṇāmajā mahārāja vedanā utupariṇāmena uppajjati, visamaparihārajā vedanā visamaparihārenā uppajjati, opakkamikā mahārāja vedanā atthi kiriyā atthi kammavipākā, kammavipākajā vedanā pubbe katena kammaṇa uppajjati. Iti kho mahārāja appaṃ kammavipākajaṃ, bahutaraṃ avasesaṃ. Tattha bālā:

⁹ vibādhati M, vikhādanti A. ¹⁰ te sabbe pi A. ¹¹ jiga- AaBC.

sabbaññ kammavipākajāñ yevāti atidhāvanti, tañ kammañ na sakkā vinā Buddhañānena vavatthhānañ kātuñ.

Yañ pana mahārāja Bhagavato pādo sakalikāya khato, tañ vedayitañ n' eva vātasamutthānañ na pitta-samutthānañ na semhasamutthānañ na sannipātikañ na utupariñāmajañ na visamaparihārajañ na kammavipākajāñ, opakkamikañ yeva. Devadatto hi mahārāja bahūñi jātisatasahassāñi Tathāgate āghātañ bandhi. So tena āghātena mahatiñ garuñ silañ gahetvā: matthake pātes-sāmīti muñci. Ath' aññe dve selā āgantvā tañ silañ Tathāgatañ asampattañ yeva sampaticchimsu, tāyañ pahārena papaṭikā bhijjivā Bhagavato pāde pativā ruhirañ uppādesi. Kammavipākato vā mahārāja Bhagavato esā vedanā nibbattā kiriya to vā, tat' uddhañ na - tth' aññā vedanā. Yathā mahārāja khettauṭṭhatāya vā bijañ na sambhavati bijaduṭṭhatāya vā, eva - eva kho mahārāja kammavipākato vā Bhagavato esā vedanā nibbattā kiriya to vā, tat' uddhañ na - tth' aññā vedanā. Yathā vā pana mahārāja koṭṭhaduṭṭhatāya vā bhojanañ visamañ pariñamati āhāraduṭṭhatāya vā, eva - eva kho mahārāja kammavipākato vā Bhagavato esā vedanā nibbattā kiriya to vā, tat' uddhañ na - tth' aññā vedanā.

Api ca mahārāja na - tthi Bhagavato kammavipākajā vedanā, na - tthi visamaparihārajā vedanā, avasesehi samutthānehi Bhagavato vedanā uppajjati. Tāya ca pana vedanāya na sakkā Bhagavantañ jīvitā voropetuñ. Nipatanti mahārāja imasmīñ catumahābhūṭike kāye iṭṭhā - niṭṭhā subhāsubhā vedanā. Idha mahārāja ākāse khitto leḍḍu mahāpaṭhaviyā nipatati, api nu kho so mahārāja leḍḍu pubbe katena mahāpaṭhaviyā nipatātīti. — Na hi bhante, na - tthi so bhante hetu mahāpaṭhaviyā yena he - tunā mahāpaṭhavi kusalākusalañ vipākāñ paṭisañvedeyya,

¹¹ tāsāñ all. ¹² taduddham M throughout. ²⁹ leḍḍu B throughout.

paccuppanna bhante akammakena hetunā so leḍḍu mahāpaṭhaviyaṃ nipatatīti. — Yathā mahārāja mahāpaṭhavi evaṃ Tathāgato dattṭhabbo, yathā leḍḍu pubbe akatena mahāpaṭhaviyaṃ nipatati evam-eva kho mahārāja Tathāgatassa pubbe akatena sā sakalikā pāde nipatitā. Idha pana mahārāja manussā mahāpaṭhaviṃ bhindanti ca khaṇanti ca; api nu kho te mahārāja manussā pubbe katena mahāpaṭhaviṃ bhindanti ca khaṇanti cāti. — Na hi bhante ti. — Evam-eva kho mahārāja yā sā sakalikā Bhagavato pāde nipatitā na sā sakalikā pubbe katena Bhagavato pāde nipatitā. Yo pi mahārāja Bhagavato lohitapakkhādikābādho uppanno so pi ābādho na pubbe katena uppanno, sannipātiken' eva uppanno. Ye keci mahārāja Bhagavato kāyikā ābādhā uppannā na te kammbhīnibbattā, channaṃ etesaṃ samuṭṭhānānaṃ aṇṇatarato nibbattā. Bhāsitaṃ p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Saṃyuttanikāyavaralaṅcake Moliyasīvake veyyākaraṇe: Pittasamuṭṭhānāni pi kho Sīvaka idh' ekaccāni vedayitāni uppajjanti; sāmam- pi kho etaṃ Sīvaka vedittabbaṃ yathā pīttasamuṭṭhānāni pi idh' ekaccāni vedayitāni uppajjanti, lokassa pi kho etaṃ Sīvaka sacca-sammataṃ yathā pīttasamuṭṭhānāni pi idh' ekaccāni vedayitāni uppajjanti. Tatra Sīvaka ye te samaṇabrāhmaṇā, evaṃvādino evaṃdiṭṭhino: yaṃ kiñcāyaṃ purisapuggalo paṭisaṃvedeti sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā sabbaṃ taṃ pubbe katahetūti, yaṃ-ca sāmaṇ-ṇātaṃ taṃ-ca atidhāvanti, yaṃ-ca loke sacca-sammataṃ taṃ-ca atidhāvanti, tasmā tesāṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ micchā ti vadāmi. Semhasamuṭṭhānāni pi kho Sīvaka idh' ekaccāni vedayitāni uppajjanti, vātasamuṭṭhānāni pi kho Sīvaka — sannipātikāni pi kho Sīvaka — utupariṇāmajāni pi kho Sīvaka — visamaparihārajāni

¹⁷ saṃyuttake nik- AbBCM, -laṅcamohya- B. ²¹ uppajjantīti ABC throughout.

pi kho Sīvaka — opakkamikāni pi kho Sīvaka — kam-mavipākajāni pi kho Sīvaka idh' ekaccāni vedayitāni uppaj-janti; sāmam - pi kho etaṃ Sīvaka veditabbaṃ yathā kamma-vipākajāni pi idh' ekaccāni vedayitāni uppajjanti, lokassa pi kho etaṃ Sīvaka saccasammataṃ yathā kammavipā-kajāni pi idh' ekaccāni vedayitāni uppajjanti. Tatra Sīvaka ye te samaṇabrāhmaṇā evaṃvādino evaṃditṭhino: yaṃ kiñcāyaṃ purisapuggalo paṭisaṃvedeti sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā sabbaṃ - taṃ pubbe katahetūti, yaṃ - ca sāmāṇ - ñātaṃ taṃ - ca atidhāvanti, yaṃ - ca loke saccasammataṃ taṃ - ca atidhāvanti, tasmā tesāṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ micchā ti vadāmīti. Iti pi mahārāja na sabbā vedanā kammavipākajā. Sabbaṃ mahārāja akusalaṃ jhāpetvā Bhagavā sabbāññutaṃ patto ti evam - etaṃ dhārehīti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampañcchāmīti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: yaṃ kiñci kara-
nīyaṃ Tathāgatassa sabbaṃ - taṃ bodhiyā yeva mūle pa-
riniṭṭhitaṃ, na - tthi Tathāgatassa uttarim karaṇīyaṃ ka-
tassa vā paticayo ti. Idaṃ - ca temāsaṃ paṭisallānaṃ
dissati. Yadi bhante Nāgasena yaṃ kiñci karaṇīyaṃ
Tathāgatassa sabbaṃ - taṃ bodhiyā yeva mūle pariniṭṭhi-
taṃ, na - tthi Tathāgatassa uttarim karaṇīyaṃ katassa vā
paticayo; tena hi: temāsaṃ paṭisallīno ti yaṃ vacanaṃ
taṃ micchā. Yadi temāsaṃ paṭisallīno, tena hi: yaṃ
kiñci karaṇīyaṃ Tathāgatassa sabbaṃ - taṃ bodhiyā yeva
mūle pariniṭṭhitaṃ - ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Na - tthi
katakaraṇīyassa paṭisallānaṃ, sakaraṇīyass' eva paṭi-

¹⁵ dhārayāhīti B. ²⁰ paticayo M throughout; paricayo A three times, B
once, C throughout. ²⁰ paṭisallānaṃ A seven times, B once, CM through-
out except once or twice; paṭisallānaṃ A twice. ²⁴ patisallīno B twice

sallāṇaṃ. Yathā nāma byādhitaṃ' eva bhesajjena karaṇīyaṃ hoti, abyādhitaṃ kiṃ bhesajjena, chātassa' eva bhojanena karaṇīyaṃ hoti, achātassa kiṃ bhojanena: evaṃ - eva kho bhante Nāgasena na - tthi katakaraṇīyassa paṭisallāṇaṃ, sakaraṇīyass' eva paṭisallāṇaṃ. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Yaṃ kiñci mahārāja karaṇīyaṃ Tathāgatassa sabbaṃ - taṃ bodhiyā yeva mūle pariniṭṭhitaṃ, na - tthi Tathāgatassa uttariṃ karaṇīyaṃ katassā vā paticayo. Bhagavā ca femāsaṃ paṭisallīno. Paṭisallāṇaṃ kho mahārāja bahugūṇaṃ, sabbe pi tathāgatā paṭisallīyitvā sabbaññutaṃ pattā, taṃ te sukatagūṇaṃ - anussarantā paṭisallāṇaṃ sevanti. Yathā mahārāja puriso rañño santikā laddhavaropāṭiladdhasabhogo taṃ sukatagūṇaṃ - anussaranto aparāparaṃ rañño upatṭhānaṃ eti, evaṃ - eva kho mahārāja sabbe pi tathāgatā paṭisallīyitvā sabbaññutaṃ pattā, taṃ te sukatagūṇaṃ - anussarantā paṭisallāṇaṃ sevanti. Yathā vā pana mahārāja puriso āturo dukkhito bāḷhagilāno bhisakkam - upasevitvā sotthim - anupatto taṃ sukatagūṇaṃ - anussaranto aparāparaṃ bhisakkam - upasevati, evaṃ - eva kho mahārāja sabbe pi tathāgatā paṭisallīyitvā sabbaññutaṃ pattā, taṃ te sukatagūṇaṃ - anussarantā paṭisallāṇaṃ sevanti.

Aṭṭhaviṣati kho pan' ime mahārāja paṭisallāṇagūṇā ye guṇe samanupassantā tathāgatā paṭisallāṇaṃ sevanti, katame aṭṭhaviṣati: idha mahārāja paṭisallāṇaṃ paṭisallīyamāṇaṃ rakkhati, āyuraṃ vadḍheti, balaṃ deti, vajjaṃ pidahati, āyasaṃ - apaneti, yasaṃ - upaneti, aratiṃ vinodeti, ratim - upadahati, bhayaṃ - apaneti, vesārajjam - karoti, kosajjam - apaneti, viriyam - abhijaneti, rāgaṃ - apaneti, dosaṃ - apaneti, moham - apaneti, mānaṃ nihanti, vitakkaṃ bhañjati, cittaṃ ekaggaṃ karoti, mānaṃ snehayati.

¹⁴ -ddhābhogo Aa   ¹⁵ patis- B   ²⁵ samanussarantā B. anussarantā M.

hāsaṃ janeti, garukaṃ karoti, lābhaṃ uppādayati, namassiyaṃ karoti, pītiṃ pāpeti, pāmojjaṃ karoti, sankhārānaṃ sabhāvaṃ dassayati, bhavapaṭisandhiṃ ugghāṭeti, sabbasāmaññaṃ deti. Ime kho mahārāja aṭṭhaviṣati paṭisallānagunā ye guṇe samanupassantā tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti. Api ca kho mahārāja tathāgatā santaṃ sukhaṃ samāpattiratiṃ anubhavitukāma paṭisallānaṃ sevanti pariyoṣitasankappā. Catuhi kho mahārāja kāraṇehi tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti, katamehi catuhi: vihāraphāsutāya pi mahārāja tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti, anavajjagunabahulatāya pi tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti, asesariyavīthito pi tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti, sabbabuddhānaṃ thuta-thomita-vanṇita-pasatthato pi tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti. Imehi kho mahārāja catuhi kāraṇehi tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti. Iti kho mahārāja paṭisallānaṃ sevanti, na sakaraṇīyatāya, na katassa [vā] paticayāya, atha kho guṇavisesadassāvitāya tathāgatā paṭisallānaṃ sevanti. — Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampatiṇṇhāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etaṃ Bhagavatā: Tathāgatassa kho Ānanda cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikā yānikā vatthukā anuṭṭhitā paricitā susamāradhā; ākankhamāno Ānanda Tathāgato kappamā vā tiṭṭheyya, kappāvasesaṃ vā ti. Puna ca bhaṇitaṃ: Ito tiṇṇaṃ māsānaṃ accayena Tathāgato parinibbāyissatīti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Tathāgatassa kho Ānanda cattāro iddhipādā bhāvitā -- pe -- kappāvasesaṃ vā ti, tena hi temāsaparicchedo micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ: Ito tiṇṇaṃ māsānaṃ accayena

Tathāgato parinibbāyissatīti, tena hi: Tathāgatassa kho Ānanda cattāro iddhipādā bhāvitā — pe — kappāvasesaṃ vā ti tam - pi vacanaṃ micchā. Na - tthi tathāgātānaṃ atthāne gajjitaṃ, amoghavacanaṃ buddhā bhagavanto tathavacanaṃ advejjhavacanaṃ. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho gambhīro sunipuṇo dunnijjhāpayo, so tavānuppatto, bhind' etaṃ ditthijālaṃ, ekaṃse ṭhapaya, bhinda parappavādan - ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhāgavatā: Tathāgatassa kho Ānanda cattāro iddhipādā bhāvitā — pe — kappāvasesaṃ vā ti. Temāsaparichedo ca bhaṇito. So ca pana kappo āyukappo vuccati. Na mahārāja Bhagavā attano balaṃ kittayamāno evaṃ - āha, iddhibalaṃ pana mahārāja Bhagavā parikittayamāno evaṃ - āha: Tathāgatassa kho Ānanda cattāro iddhipādā bhāvitā — pe — kappāvasesaṃ vā ti. Yathā mahārāja rañño assājāniyyo bhavyeṃ sīghagati anilajavo, tassa rājā javabalaṃ parikittayanto sanegama - jānapada - bhaṭa - balattha - brāhmaṇa - gahapatika - amaccajanamajjhe evaṃ vadeyya: Ākankhamāno me bho ayaṃ haṃsaro sāgarajalapariyantaṃ mahiṃ anuvicaritvā khaṇena idh' āgaccheyyāti, na ca taṃ javagatiṃ tassaṃ parisāyaṃ dasseyya, vijjati ca so javo tassa, samattho ca so khaṇena sāgarajalapariyantaṃ mahiṃ anuvicaritum; — evaṃ - eva kho mahārāja Bhagavā attano iddhibalaṃ parikittayamāno evaṃ - āha, tam - pi tevijjānaṃ chaḷabhiññānaṃ arahantānaṃ vimalakhināsa - vānaṃ devamānussānaṃ - ca majjhe nisīditvā bhaṇitaṃ: Tathāgatassa kho Ānanda cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikā yānikā vatthukā anuṭṭhitā paricitā susamā - raddhā; ākankhamāno Ānanda Tathāgato kappāṃ vā tittheyya kappāvasesaṃ vā ti; vijjati ca taṃ mahārāja iddhibalaṃ Bhagavato, samattho ca Bhagavā iddhibalena kappāṃ vā ṭhātuṃ kappāvasesaṃ vā, na ca Bhagavā

⁷ ṭhapaya AaBC. ¹¹ ti vuccati M. ¹⁵ -jāniyo ACM.

taṃ iddhibalaṃ tassaṃ parisāyaṃ dasseti. Anatt'hiko mahārāja Bhagavā sabbabhavēhi, garahitā ca Tathāgatassa sabbabhavā. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Seyyathā pi bhikkhave appamattako pi gūtho duggandho hoti, evaṃ - eva kho ahaṃ bhikkhave appamattakam - pi bhavaṃ na vaṇṇemi, antamaso accharāsaṅghātamatam - pīti. Api nu kho mahārāja Bhagavā sabbabhavagatiyoniyo gūthasamaṃ disvā iddhibalaṃ nissāya bhavesu chandaraḡaṃ kareyyāti. — Na hi bhante ti. — Tena hi mahārāja Bhagavā iddhibalaṃ parikkittayamāno evarūpaṃ Buddhasīhanādam - abhinadīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañicchāmīti.

Paṭhamo vaggo.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Abhiññāyāham - bhikkhave dhammaṃ desemi, no anabhiññāyāti. Puna ca Vinayaapaṇnattiyā evaṃ bhaṇitaṃ: Ākankhamāno Ānando saṅgho maṃ accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatūti. Kin - nu kho bhante Nāgasena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni duppaññattāni udāhu avatthusmiṃ ajānitvā paññattāni, yaṃ Bhagavā attano accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanāpeti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Abhiññāyāham - bhikkhave dhammaṃ desemi, no anabhiññāyāti, tena hi: Ākankhamāno Ānanda saṅgho maṃ accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatūti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena

¹⁶ puna ca param ABa. ¹⁷ samūhanatūti Aa throughout, B the first time.

Vinayapaṇṇattiyā evaṃ bhaṇitaṃ: Ākankhamāno Ānanda sangho mam' accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatūti, tena hi: Abhiññāyāham - bhikkhave dhammam desemi, no anabhiññāyāti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho saṃho sukhumo sunipuṇo gambhīro sugambhīro dunnijjhāpayo, so tavānuppatto, tattha te ñāṇabalavipphāraṃ dassehīti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Abhiññāyāham - bhikkhave dhammam desemi, no anabhiññāyāti. Vinayapaṇṇattiyā pi evaṃ bhaṇitaṃ: Ākankhamāno Ānanda sangho mam' accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatūti. Taṃ pana mahārāja Tathāgato bhikkhū vīmaṃsamāno āha: ukkalissanti nu kho mama sāvakā mayā vissajjāpiyamānā mam' accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni udāhu ādiyissantīti. Yathā mahārāja cakkavattirājā putte evaṃ vadeyya: ayaṃ kho tātā mahājanapado sabbadisāsu sāgarapariyanto, dukkaro tātā tāvatakena balena dhāretuṃ, etha tumhe tātā mam' accayena paccante paccante dese pajahathāti; api nu kho te mahārāja kumārā pitu accayena hatthagate janapade sabbe te paccante paccante dese muñceyyun - ti. — Na hi bhante, rājāno bhante luddhatarā, kumārā rajjalobhena taduttarim diguṇa-tigunaṃ janapadaṃ parikaḍḍheyyuṃ, kim - pana te hatthagataṃ janapadaṃ muñceyyun - ti. — Evam - eva kho mahārāja Tathāgato bhikkhū vīmaṃsamāno evam - āha: Ākankhamāno Ānanda sangho mam' accayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatūti. Dukkharapimuttīyā mahārāja Buddhaputtā dhammalobhena aññaṃ - pi uttarim diyaḍḍham sikkhāpadasataṃ gopeyyuṃ, kim - pana pakatipaññattaṃ sikkhāpadaṃ muñceyyun - ti.

Bhante Nāgasena, yaṃ Bhagavā āha: khuddānu-

¹³ bhikkhu all. ¹⁴ ukkamissanti AaC. ²¹ hatthagataṃ janapadam ABC

khuddakāni sikkhāpadānīti, etthāyaṃ jano sammūlho vi-
matijāto adhikato saṃsayapakkhanno: katamāni tāni
khuddakāni sikkhāpadāni, katamāni anukhuddakāni sik-
khāpadānīti. - Dukkaṭaṃ mahārāja khuddakaṃ sikkhā-
padaṃ, dubbhāsitaṃ anukhuddakaṃ sikkhāpadaṃ, imāni
dve khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni. Pubbakehi pi
mahārāja mahāttherehi ettha vimati uppāditā, tehi pi
ekajjhaṃ na kato Dhammasaṅghitipariyāye Bhagavatā eso
pañho upadiṭṭho ti. — Cīranikkhittaṃ bhante Nāgasena
Jīnarahassaṃ ajj' etarahi loke vivaṭaṃ pākāṭaṃ katan - ti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā:
Na - tth' Ānanda Tathāgatassa dhammesu ācariyamuṭṭhīti.
Puna ca therena Mālunkyāputtena pañhaṃ puṭṭho na
byākāsi. Eso kho bhante Nāgasena pañho dvayanto
ekantanissito bhavissati ajānana vā gūyha karanena vā.
Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Na - tth'
Ānanda Tathāgatassa dhammesu ācariyamuṭṭhīti, tena hi
therassa Mālunkyāputtassa ajānantena na byākataṃ.
Yadi jānantena na byākataṃ, tena hi atthi Tathāgatassa
dhammesu ācariyamuṭṭhī. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho
tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Na - tth'
Ānanda Tathāgatassa dhammesu ācariyamuṭṭhīti. Abyā-
kato ca therena Mālunkyāputtena pucchito pañho, tañ - ca
pana na ajānana na gūyha karanena. Cattār' imāni
mahārāja pañhabyākaraṇāni, katamāni cattāri: ekaṃsa-
byākaraṇiyo pañho, vibhajja byākaraṇiyo pañho, paṭi-
pucchābyākaraṇiyo pañho, ṭhapaniyo pañho. Katamo
ca mahārāja ekaṃsabyākaraṇiyo pañho: rūpaṃ aniccaṃ - ti

² -pakkhanto all. ²⁵ ajānantena all. ²⁸ thap. pañho ti all.

ekaṃsabyākaraṇīyo pañho, vedanā aniccā ti, saññā aniccā ti, sankhārā aniccā ti, viññānaṃ aniccan - ti ekaṃsabyākaraṇīyo pañho; ayaṃ ekaṃsabyākaraṇīyo pañho. Katamo vibhajja byākaraṇīyo pañho: aniccaṃ pana rūpan - ti vibhajja byākaraṇīyo pañho, aniccā pana vedanā ti, aniccā pana saññā ti, aniccā pana sankhārā ti, aniccaṃ pana viññānaṃ - ti vibhajja byākaraṇīyo pañho; ayaṃ vibhajja byākaraṇīyo pañho. Katamo paṭipucchābyākaraṇīyo pañho: kin - nu kho cakkhunā sabbāṃ vijjānātīti, ayaṃ paṭipucchābyākaraṇīyo pañho. Katamo ṭhapanīyo pañho: sassato loko ti ṭhapanīyo pañho, asassato loko ti, antavā loko ti, anantavā loko ti, antavā ca anantavā ca loko ti, n' ev' antavā nānantavā loko ti, taṃ jīvaṃ taṃ sarīraṃ - ti, aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ - ti, hoti tathāgato param - maraṇā ti, na hoti tathāgato param - maraṇā ti, hoti ca na ca hoti tathāgato param - maraṇā ti, n' eva hoti na na hoti tathāgato param - maraṇā ti ṭhapanīyo pañho; ayaṃ ṭhapanīyo pañho. Bhagavā mahārāja therassa Mālunkyāputtassa taṃ ṭhapanīyaṃ pañhaṃ na byākāsi. So pana pañho kinkāraṇā ṭhapanīyo: na tassa dipanāya hetu vā kāraṇaṃ vā atthi, tasmā so pañho ṭhapanīyo, na - tthi buddhānaṃ bhagavantānaṃ akāraṇaṃ - ahetukaṃ gīraṃ - udīraṇaṃ - ti. — Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañicchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā :

Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno ti.

Puna ca bhaṇitaṃ: Arahā sabbabbayaṃ - atikkanto ti. Kin - nu kho bhante Nāgasena arahā daṇḍabhayā

---

^{1b} hoti ca na ca hoti ca C, hoti ca na hoti ca ABM

tasati, niraye vā nerayikā sattā jalitā kathitā tattā santattā tamhā jalitaggiḷakā mahānirayā cavamānā maccuno bhāyanti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno ti, tena hi: Arahā sabbabhayaṃ - atikkanto ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Bhagavatā bhaṇitaṃ: Arahā sabbabhayaṃ - atikkanto ti, tena hi: Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko paṇho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

N' etaṃ mahārāja vacanaṃ Bhagavatā arahante upādāya bhaṇitaṃ: Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno ti, ṭhapito arahā tasmiṃ vatthusmiṃ, samūhato bhayaḥetu arahato; ye te mahārāja sattā sakilesā yesaṃ - ca adhimattā attānudiṭṭhi ye ca sukhadukkesu unnatāvanatā, te upādāya Bhagavatā bhaṇitaṃ: Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno ti. Arahato mahārāja sabbagati upacchinnā, yoni viddham-sitā, paṭisandhi upahatā, bhaggā phāsū, samūhatā sabbabhavālayā, samucchinnā sabbasankhārā, hataṃ kusalā-kusalaṃ, vihatā avijjā, abijaṃ viññāpaṃ kataṃ, daḍḍhā sabbakilesā, ativattā lokadhammā, tasmā arahā na santasati sabbabhayehi. Idha mahārāja raṇṇo cattāro mahāmattā bhāveyyuṃ, anurattā laddhayaṃsā vissāsikā, ṭhapitā mahati issariye ṭhāne, atha rājā kismici karaṇīye samuppanne yāvata sakavijjite sabbajanassa āṇāpeyya: sabbe va me baliṃ karontu, sādhettha tumhe cattāro mahāmattā taṃ karaṇīyaṃ - ti; api nu kho mahārāja tesāṃ catunnaṃ mahāmattānaṃ balibhayaṃ santāso uppajjeyyāti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇena mahārājāti. — Ṭhapitā te bhante raṇṇā uttame ṭhāne, na - tthi tesāṃ bali, samatikkantabalino te, avasese upādāya raṇṇā

³ bhāyanti ABC. ¹⁴ sakilesā AC. ¹⁵ phāsu B, pathāsu AC, pathā M. ³¹ samatikkantabalino all except Aa.

ānāpitaṃ: sabbe va me baliṃ karontūti. — Evam - eva kho mahārāja n' etaṃ vacanaṃ Bhagavatā arahante upādāya bhaṇitaṃ, ṭhapito arahā tasmiṃ vatthusmiṃ, samūhato bhayaheṭu arahato; ye te mahārāja sattā sakilesā yesaṃ - ca adhimattā attānudiṭṭhi ye ca sukhadukkhesu unnatāvanatā, te upādāya Bhagavatā bhaṇitaṃ: Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno ti. Tasmā arahā na tasati sabbabhayeṇīti.

N' etaṃ bhante Nāgasena vacanaṃ sāvasesaṃ, nira-vasesavacanaṃ - etaṃ: sabbe ti, tattha me uttariṃ kāraṇaṃ brūhi taṃ vacanaṃ patitṭhāpetun - ti. — Idha mahārāja gāme gāmasāmiko ānāpakaṃ ānāpeyya: ehi bho ānāpaka, yāvataṃ gāme gāmikā te sabbe sīghaṃ mama santike sannipātehi; so: sādhu sāmīti sampañicchitvā gāmaṃajjhe ṭhatvā tikkhattuṃ saddam - anussāveyya: yāvataṃ gāme gāmikā te sabbe sīghasīghaṃ sāmīno santike sannipatantūti; tato te gāmikā ānāpakassa vacanena turitaturitā sannipatitvā gāmasāmikassa ārocenti: sannipatitā sāmī sabbe gāmikā, yaṃ - te karaṇiyaṃ taṃ karohīti. Iti so mahārāja gāmasāmiko kuṭipurise sannipātentō sabbe gāmike ānāpeti, te ca ānattā na sabbe sannipatanti, kuṭipurisā yeva sannipatanti, ettakā yeva me gāmikā ti gāmasāmiko ca tathā sampañicchati; aṇṇe bahutarā anāgatā, itthi-purisā dāsi-dāsā bhatakā kammakarā gāmikā gilānā go-mahisā aj-ḷakā supānā, ye anāgatā sabbe te agaṇitā, kuṭipurise yeva upādāya ānāpitattā: sabbe sannipatantūti. Evam - eva kho mahārāja n' etaṃ vacanaṃ Bhagavatā arahante upādāya bhaṇitaṃ, ṭhapito arahā tasmiṃ vatthusmiṃ, samūhato bhayaheṭu arahato; ye te mahārāja sattā sakilesā yesaṃ - ca adhimattā attānudiṭṭhi ye ca sukhadukkhesu unnatāvanatā, te upādāya Bhagavatā bhaṇitaṃ: Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti

⁴ sakilesā AC ^{1b} sīghaṃ sīghaṃ C (singha + singhaṃ M throughout)
⁵ suvānā M. ³ sakilesā Ab.

maccuno ti. Tasmā arahā na tasati sabbabhayehi. Atthi mahārāja sāvasesaṃ vacanaṃ sāvaseso attho, atthi sāvasesaṃ vacanaṃ niravaseso attho, atthi niravasesaṃ vacanaṃ sāvaseso attho, atthi niravasesaṃ vacanaṃ niravaseso attho, tena tena attho sampaṭicchitabbo. Pañca-vidhena mahārāja attho sampaṭicchitabbo, āhaccapadena kho mahārāja, rasena, ācariyavaṃsatāya, adhippāyā, kāraṇuttariyatāya. Ettha hi: āhaccapadan - ti suttaṃ adhippettaṃ, raso ti suttānulomaṃ, ācariyavaṃso ti ācariyavādo, adhippāyo ti attano mati, kāraṇuttariyatā ti imehi catuhi samentaṃ kāraṇaṃ. Imehi kho mahārāja pañcahi kāraṇehi attho sampaṭicchitabbo. Evam - eso pañho suvinicchito hotīti.

Hotu bhante Nāgasena, tathā taṃ sampaṭicchāmi, thapito hotu arahā tasmīṃ vatthusmiṃ, tasantu avasesā sattā. Niraye pana nerayikā sattā, dukkhā tippā kaṭukā vedanā vediyamānā, jalitapajjalita-sabbangapaccangā ruṇṇa-kāruṇṇa-kandita-paridevita-lālappita-mukhā asayhatibba-dukkhābhībhūtā attānā asaraṇā asaraṇībhūtā anappasokāturā antima-pacchima-gatikā ekantasokaparāyanā, uṇṇha-tikhiṇa-caṇḍa-khara-tapana-tejavantā bhīmabhaya-janaka-nināda-mahāsaddā saṃsibbīta-chabbidha-jālāmālākulā samantā satayojanānupharaṇaccivegā kadariyā tapanaṃ mahānirayā cavamānā maccuno bhāyantīti. — Āma mahārājāti. — Nanu bhante Nāgasena nirayo ekanta-dukkhavedaniyo, kissa pana te nerayikā sattā ekanta-dukkhavedaniyā nirayā cavamānā maccuno bhāyanti, kissa niraye ramantīti. — Na te mahārāja nerayikā sattā niraye ramanti, muccitukāmā va te nirayā; maraṇass' eso mahārāja ānubhāvo yena tesaṃ santāso uppajjātīti. — Etaṃ kho bhante Nāgasena na saddahissāmi yaṃ muccitukāmānaṃ

⁶⁻⁸ āhaccapād- AB. ⁷ -vamsatā all ¹⁹ -ādhībhūtā B. ²² -ninnāda- M.

²² saṃsīvita- BC, saṃvisita- M. ²² -mālāsamakulā A. ²³ -nācci- ABC.

²³ kadariya B, -yam CM. ^{26 27} -vedanīy- C. ²⁹ ca te AM. ³¹ na om ABC

cutiyā santāso uppajjati; hāsaniyam bhante Nāgasena tam thānam yaṃ te patthitam labhanti. Kāraṇena maṃ saññāpehīti.

Marañan - ti kho mahārāja etaṃ aditṭhasaccānaṃ tāsaniyam thānaṃ, etthāyaṃ jano tasati ca ubbijjati ca. Yo ca mahārāja kaṇhasappassa bhāyati so maraṇassa bhāyanto kaṇhasappassa bhāyati, yo ca hatthissa bhāyati — pe — sīhassa byagghassa dīpissa acchassa taracchassa mahisassa gavayassa aggissa udakassa khāṇukassa kaṇṭakassa bhāyati, yo ca sattiyā bhāyati so maraṇassa bhāyanto sattiyā bhāyati. Maraṇass' eso mahārāja sarasabhāvatejo, tassa sarasabhāvatejena sakilesā sattā maraṇassa tasanti bhāyanti, muccitukāma pi mahārāja nerayikā sattā maraṇassa tasanti bhāyanti. Idha mahārāja purisassa kāye medogaṇṭhi uppajjeyya, so tena rogena dukkhitto upadavā parimuccitukāmo bhisakkaṃ sallakattaṃ āmantāpeyya, tassa so bhisakko sallakatto sampatichchitvā tassa rogassa uddharaṇāya upakaraṇaṃ upatṭhāpeyya: satthakaṃ tikhiṇaṃ kareyya, dahanasalākā aggimhi pakkhipeyya, khāralavaṇaṃ nisaḍāya piṃsāpeyya; api nu kho mahārāja tassa āturaṃ tikhinasatthakacchedanena yamakasālākādahanena khāralopappavesanena tāso uppajjeyyāti. — Āma bhante ti. — Iti mahārāja tassa āturaṃ rogā muccitukāmassāpi vedanābhayā santāso uppajjati, evaṃ - eva kho mahārāja nirayā muccitukāmaṇaṃ - pi nerayikānaṃ sattānaṃ maraṇabhayā santāso uppajjati. Idha mahārāja puriso issarāparādhiko baddho sankhalika-bandhanena gabbhe pakkhitto parimuccitukāmo assa, tam - enaṃ so issaro muccitukāmo pakkosāpeyya; api nu kho mahārāja tassa issarāparādhikassa purisassa: kata-

¹ uppajjati ABC ¹ hāsaniyam A. ⁵ tāsaniyam AC; -niyatthānaṃ BM
7.¹⁰ ca om. ABC. ⁹ gavassa AB. ⁹ khānussa B; khānukantakassa AaC.

¹¹ maraṇassa so AbC, so maraṇassa kho M. ²⁰ sāgaralavaṇaṃ B. ⁻⁶
uppajjati ABM. ⁻⁹ tamena ABC.

doso ahan - ti jānantassa issaradassanena santāso uppajjeyyāti. — Āma bhante ti. — Iti mahārāja tassa issarā-parādhikassa purisassa muccitukāmassāpi issarabhayā santāso uppajjati, evam - eva kho mahārāja nirayā muccitukāmānam - pi nerayikānam sattānam maraṇabhayā santāso uppajjati. — Aparam - pi bhante uttarim kārāṇam brūhi yenāham kārāṇena okappeyyan - ti. — Idha mahārāja puriso daṭṭhavisena āsivisena daṭṭho bhaveyya, so tena visavikārena pateyya uppateyya, vaṭṭeyya pavatṭeyya, ath' aññataro puriso balavantena mantapadena tam daṭṭhavisam āsivisam ānetvā tam daṭṭhavisam paccācamāpeyya; api nu kho mahārāja tassa visagatassa purisassa tasmim daṭṭhavisē sappe sotthihetu upagacchante santāso uppajjeyyāti. — Āma bhante ti. — Iti mahārāja tathārūpe ahimhi sotthihetu pi upagacchante tassa santāso uppajjati, evam - eva kho mahārāja nirayā parimuccitukāmānam - pi nerayikānam sattānam maraṇabhayā santāso uppajjati. Anittham mahārāja sabbasattānam maraṇam, tasmā nerayikā sattā nirayā parimuccitukāmā pi maccuno bhāyantīti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam - etam, tathā sampañicchāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etam Bhagavatā :

Na antalikkhe, na samuddamajjhe,
na pabbatānam vivaraṇ pavissa,
na vijjatī so jagatippadeso
yattha - tṭhito muñceyya Maccupāsā ti.

Puna Bhagavatā parittā ca uddiṭṭhā, seyyathīdam:
Ratanasuttam Khandhaparittam Moraparittam Dhajagga-

⁵ parimuccitu- AC. ⁹ upapateyya B. ¹² paccāvamāpeyya A (paccācak-
(khāpeyya M). ¹³ upavajante B ²⁶ muñceyya pāpakamā maccupāsā B
comp. Dh. v. 127).

parittam̐ Ātānāṭiyaparittam̐ Angulimālaparittam̐. Yadi bhante Nāgasena ākāśagato pi samuddamajjhagato pi pāsāda-kuṭi-leṇa-guhā-pabbhāra-darī-bila-vivara - pabbatantaragato pi na muccati Maccupāsā, tena hi parittakammaṃ micchā. Yadi parittakaraṇena Maccupāsā parimutti bhavati, tena hi: Na antalikkhe — pe — Maccupāsā ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhato-koṭiko pañho gaṇṭhito pi gaṇṭhitaro tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā :

Na antalikkhe, na samuddamajjhe,
na pabbatānaṃ vivaraṃ pavissa,
na vijjatī so jagatippadeso
yattha - tṭhito muñceyya Maccupāsā ti.

Parittā ca Bhagavatā uddiṭṭhā. Tañ - ca pana sāvasesāyukassa vayasampannassa apetakamāvaraṇassa, na - tthi mahārāja khīṇāyukassa tṭhitiyā kiriyā vā upakkamo vā. Yathā mahārāja matassa rukkhassa sukkhassa koḷāpassa nisnehaṃ uparuddhajīvitassa gatāyusankhārassa kumbhasahassena pi udaye ākirante allattaṃ vā pallavitaritabhāvo vā na bhavēyya, evam - eva kho mahārāja bhesajjaparittakammēna na - tthi khīṇāyukassa tṭhitiyā kiriyā vā upakkamo vā. Yāni tāni mahārāja mahiyā osadhāni bhesajjāni tāni pi khīṇāyukassa akiccekārāni bhavanti, sāvasesāyukaṃ mahārāja vayasampannaṃ apetakamāvaraṇaṃ parittaṃ rakkhati gopeti, tass' atthāya Bhagavatā parittā uddiṭṭhā. Yathā mahārāja kassako paripakke dhañṇe mate sassanāle udakappavesaṃ vāreyya, yaṃ pana sassaṃ taruṇaṃ meghasannibhaṃ vayasampannaṃ taṃ udakavaḍḍhiyā vaḍḍhati, evam - eva kho mahārāja khīṇāyukassa bhesajjaparittakiriyā tṭhapitā

¹ Ātānāṭiyasuttaṃ AaM. ² tadatthāya A.

paṭikkhittā, ye pana te manussā sāvasesāyukā vayasam-
pannā tesam atthāya parittabhesajjāni bhaṇitāni, te pa-
rittabhesajjehi vaḍḍhantīti.

Yadi bhante Nāgasena khīṇāyuko marati sāvasesā-
yuko jīvati, tena hi parittabhesajjāni niratthakāni hontīti.
— Diṭṭhapubbo pana tayā mahārāja koci rogo bhesajjehi
patinivattito ti. — Āma bhante, anekasatāni diṭṭhāntīti.
— Tena hi mahārāja: parittabhesajjakiriyā niratthikā
ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā bhavatīti. — Dissanti bhante
Nāgasena vejjānaṃ upakkame bhesajjapānānulepā, tena
tesaṃ upakkamena rogo patinivattatīti. — Parittāni pi
mahārāja pavattayamānānaṃ saddo sūyati, jivhā sukkhati,
hadayaṃ byāvaṭṭati, kaṇṭho ākurati; tena tesam pavat-
tena sabbabyādhayo vūpasamanti, sabbā itīyo apagac-
chanti. Diṭṭhapubbo pana tayā mahārāja koci ahinā
daṭṭho mantapadena visaṃ pāṭiyamāno visaṃ cikkhas-
santo uddham-adho ācamayamāno ti. — Āma bhante,
ajj' etarahi pi taṃ loke vattatīti. — Tena hi mahārāja:
parittabhesajjakiriyā niratthikā ti yaṃ vacanaṃ taṃ
micchā bhavati. Kataparittaṃ hi mahārāja purisaṃ ḍa-
situkāmo ahi na ḍasati, vivaṭaṃ mukhaṃ pidahati, corā-
naṃ ukkhittalagulaṃ - pi na sambhavati, te lagulaṃ
muñcitvā pemaṃ karonti, kupito pi hatthināgo samā-
gantvā uparamati, pajjalitamahāaggikkhandho pi upa-
gantvā nibbāyati, visaṃ halāhalam - pi khāyitaṃ agadaṃ
sompajjati āhāratthaṃ vā pharati, vadhakā hantukāmā
upagantvā dāsabhūtā sompajjanti, akkanto pi pāso na
samvarati. Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja morassa
kataparittassa satta vassasatāni luddako nāsakkhi pāsāṃ
upanetuṃ, akataparittassa taṃ yeva divasaṃ pāsāṃ upa-

¹⁰ upakkama AB.C. ¹³ āturati AaM. ¹⁴ vūpasamenti all. ¹⁵ apagac-
chantīti ABC. ¹⁶ pāṭiyamāno M, pāviy- B. ¹⁷ chikkhassanto C, jik-
AaB, cehik- Ma, jjhik- Mb ¹⁸ samcarati AaM.

nesīti. — Āma bhante, sūyati, abbhuggato so saddo sadevake loke ti. — Tena hi mahārāja: parittabhesajja-kiriyaṃ niratthikā ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā bhavati. Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja: dānavo bhariyaṃ parirakkhanto samugge pakkhipitvā gilitvā kucchinā pariharati, ath' eko vijjādharo tassa dānavassa mukhena pavisitvā tāya saddhiṃ abhīramati, yadā so dānavo aññāsi atha samuggaṃ vāmitvā vivari, saha samugge vivare vijjādharo yena kāmaṃ pakkamīti. — Āma bhante, sūyati, abbhuggato so pi saddo sadevake loke ti. — Nanu so mahārāja vijjādharo parittabalaṇa gahaṇā mutto ti. — Āma bhante ti. — Tena hi mahārāja atthi parittabalaṇa. Sutapubbaṃ tayā mahārāja: aparo vijjādharo Bārānasi-rañño antepure mahesiyā saddhiṃ sampaduttho gahaṇaṃ patto samāno khaṇena adassanaṃ gato mantabalaṇatī. — Āma bhante, sūyatīti. — Nanu so mahārāja vijjādharo parittabalaṇa gahaṇā mutto ti. — Āma bhaṇte ti. — Tena hi mahārāja atthi parittabalaṇa ti.

Bhante Nāgasena, kiṃ sabbe yeva parittaṃ rakkhatīti. — Ekacce mahārāja rakkhati, ekacce na rakkhatīti. — Tena hi bhante Nāgasena parittaṃ na sabbatthikaṇa ti. — Api nu kho mahārāja bhojanaṃ sabbesaṃ jīvitaṃ rakkhatīti. — Ekacce bhante rakkhati, ekacce na rakkhatīti. — Kinkāraṇā ti. — Yato bhante ekacce taṃ yeva bhojanaṃ atibhuñjitvā visūcikaṃ marantīti. — Tena hi mahārāja bhojanaṃ na sabbesaṃ jīvitaṃ rakkhatīti. — Dvīhi bhante Nāgasena kāraṇehi bhojanaṃ jīvitaṃ harati: atibhuttana vā usmādubbalatāya vā; āyudadaṃ bhante Nāgasena bhojanaṃ durupacārena jīvitaṃ haratīti. — Evaṃ-eva kho mahārāja parittaṃ ekacce rakkhati, ekacce na rakkhati. Tihi mahārāja kāraṇehi parittaṃ na

³ bhavatīti ABC. ⁹ pakkāmīti M. ¹² parittabalaṇanti all. ¹³ pana tayā C.

¹⁴ antepure BCb ¹⁹ kiṃ om. AB. ²⁵ abhihuñjitvā B.

rakkhati: kammāvaraṇena, kilesāvaraṇena, asaddahana-tāya. Sattānurakkhamaṃ mahārāja parittaṃ attanā ka-tena ārakkhaṃ jahati. Yathā mahārāja mātā puttaṃ kucchigataṃ poseti hitena upacārena janeti, janayitvā asuci-mala-singhāṇikaṃ - apanetvā uttamavarasugandhaṃ upalimpati, pare akkosante vā paharante vā ākampita-hadaya ākaḍḍhitvā sāmino upaneti, yadi pana tassā putto aparaddho hoti velātivatto atha naṃ sā daṇḍa-muggara-jāṇu-muṭṭhihi hanati potheti; api nu kho mahārāja tassa mātā labhati ākaḍḍhana-parikaḍḍhanaṃ gāhaṃ sāmino upanayanaṃ kātun - ti. — Na hi bhante ti. — Kena kā-ṛaṇena mahārājāti. — Attano bhante aparādhenāti. — Evam - eva kho mahārāja sattānaṃ ārakkhaṃ parittaṃ attano aparādheṇa vaṇṇhaṃ karotīti. — Sādhu bhante Nāgasena, suvinicchito paṇho, gahanaṃ agahanaṃ kataṃ, andhakāro āloko kato, vinivethitaṃ diṭṭhijālaṃ, tvaṃ gaṇivarapavaram - āsajjāti.

Bhante Nāgasena, tumhe tthanatha: lābhī Tathāgato cīvara-piṇḍapāta - senāsana - gilānapaccayabhesajja - parikkhārānaṃ - ti. Puna ca: Tathāgato Pañcasālaṃ brāhmaṇagāmaṃ piṇḍāya pavisitvā kiñcid - eva alabhitvā yathā-dhotena pattena nikkhanto ti. Yadi bhante Nāgasena Tathāgato lābhī cīvara-piṇḍapāta-senāsana-gilānapaccaya-bhesajja-parikkhārānaṃ, tena hi: Pañcasālaṃ brāhmaṇagāmaṃ piṇḍāya pavisitvā kiñcid - eva alabhitvā yathā-dhotena pattena nikkhanto ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Pañcasālaṃ brāhmaṇagāmaṃ piṇḍāya pavisitvā kiñcid - eva alabhitvā yathā-dhotena pattena nikkhanto, tena hi: lābhī Tathāgato cīvara-piṇḍapāta-senāsana-gi-

⁶ akampita- AbB. ⁹ hanti Aa ⁹ potheti B. ¹⁴ vajjhaṃ all except Aa ¹⁵ andhakāre Ab ²⁰ puna ca paraṃ A.

1

¹⁹ -nitthitena AaBCb, adhunā nitthi- M.   ²¹ kusala AB.   ²² hi bho A.
²⁴ sīgham sīgham C.   ²⁷ cakkavatti aH.

ūpetīti. — Evam-eva kho mahārāja issāpakato Māro pāpimā Pañcasālake brāhmaṇagahapatike anvāvisi, aññāni pana anekāni devatāsatasahassāni amataṃ dibbaṃ ojaṃ gahetvā upagatāni: Bhagavato kāye ojaṃ odahissāmāti Bhagavantaṃ namassamānā pañjalikā tthitānti.

Hotu bhante Nāgasena, sulabhā Bhagavato cattāro paccayā loke uttamapurisassa, yācito va Bhagavā deva-manussehi cattāro paccaye paribhuñjati; api ca kho pana Mārassa yo adhippāyo so tāvatakena siddho yaṃ so Bhagavato bhojanassa antarāyaṃ-akāsi. Ettha me bhante kankhā na chijjati, vimatijāto 'haṃ tattha saṃsayapak-khanno, na me tattha mānasam pakkhandati yaṃ Tathā-gatassa arahato sammāsambuddhassa sadevake loke agga-puggalavarassa kusalavarapuññasambhavaṃ asamassa anupamassa appaṭisamassa chavakaṃ lāmakam parit-taṃ pāpam-anariyaṃ Māro lābhanterāyaṃ-akāsīti. — Cattāro kho mahārāja antarāyā: aditṭhantarāyo uddissa-kaṭantarāyo upakkhaṭantarāyo paribhogantarāyo ti. Tattha aditṭhantarāyo nāma: anodissa adassanena abhisankha-ṭaṃ koci antarāyaṃ karoti: kiṃ parassa dinnenāti, ayaṃ aditṭhantarāyo nāma. Katamo uddissakaṭantarāyo: idh' ekaccaṃ puggalaṃ upadisitvā uddissa bhojanaṃ paṭi-yattaṃ hoti, taṃ koci antarāyaṃ karoti, ayaṃ uddissa-kaṭantarāyo nāma. Katamo upakkhaṭantarāyo: idha yaṃ kiñci upakkhaṭaṃ hoti appaṭiggahitaṃ tattha koci antarā-yaṃ karoti, ayaṃ upakkhaṭantarāyo nāma. Katamo paribhogantarāyo: idha yaṃ kiñci paribhogaṃ tattha koci antarāyaṃ karoti, ayaṃ paribhogantarāyo nāma. Ime kho mahārāja cattāro antarāyā. Yaṃ pana Māro pāpimā Pañcasālake brāhmaṇagahapatike anvāvisi, taṃ n' eva Bhagavato paribhogaṃ na upakkhaṭaṃ na uddissakaṭaṃ,

¹² -pakkhanto ACM. ¹⁶ parittakam AC. ¹⁷ cattāro 'me mah. BC (catt to mah. M). ¹⁹ anabhisankhaṭaṃ BCM. ²⁵ appaṭiggahitaṃ BCM.

anāgataṃ asampattaṃ adassanena antarāyaṃ kataṃ; taṃ pana n' ekassa Bhagavato yeva, atha kho ye tena samayena nikkhantā abbhāgatā sabbe pi te taṃ divasaṃ bhogaṇaṃ na labhiṃsu. Nāhaṇ - taṃ mahārāja passāmi sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiṃ pajāya sadevamanussāya yo tassa Bhagavato uddissakaṭaṃ upakkhaṭaṃ paribhogaṃ antarāyaṃ kareyya; sace koci issāya uddissakaṭaṃ upakkhaṭaṃ paribhogaṃ antarāyaṃ kareyya phaleyya tassa muddhā satadhā vā sahasadhā vā.

Cattāro 'me mahārāja Tathāgatassa kenaci anāvaraṇiṃ gūṇā, katame cattāro: lābho mahārāja Bhagavato uddissakaṭo upakkhaṭo na sakkā kenaci antarāyaṃ kātum, sarīrānugatā mahārāja Bhagavato byāmapabbhā na sakkā kenaci antarāyaṃ kātum, sabbaññutaṃ mahārāja Bhagavato ñāṇarataṇaṃ na sakkā kenaci antarāyaṃ kātum, jīvitāṃ mahārāja Bhagavato na sakkā kenaci antarāyaṃ kātum. Ime kho mahārāja cattāro Tathāgatassa kenaci anāvaraṇiṃ gūṇā. Sabbe p' ete mahārāja gūṇā ekarasaṃ arogā akuppā aparūpakkamā, aphaṇṇāni kiriyāni. Adassanena mahārāja Māro pāpimā nilīyitvā Pañcasālake brāhmaṇagahapatike anvāvisi. Yathā mahārāja raṇṇo paccante dese visame adassanena nilīyitvā corā panthaṃ dūsentī, yadī pana rājā te core passeyya apī nu kho te corā sotthiṃ labheyyun - ti. -- Na hi bhante, pharasunā phālāpeyya satadhā vā sahasadhā vā ti. — Evam - eva kho mahārāja adassanena Māro pāpimā nilīyitvā Pañcasālake brāhmaṇagahapatike anvāvisi. Yathā vā pana mahārāja itthī sapatikā adassanena nilīyitvā parapuriṃ sevati, evam - eva kho mahārāja adassanena Māro pāpimā nilīyitvā Pañcasālake brāhmaṇagahapatike anvāvisi; yadī

⁹ sattadhā AC. ²⁰ arogā A. ²⁶ phālāpeyya BC ²⁷ sattadhā A throughout.

mahārāja itthi sāmikassa sammukhā parapurisaṃ sevati, api nu kho sā itthi sotthiṃ labheyyāti. — Na hi bhante, haneyyāpi taṃ bhante sāmiko, vadheyyāpi, bandheyyāpi, dāsitaṃ vā upaneyyāti. — Evam - eva kho mahārāja adassanena Māro pāpimā niliyitvā Pañcasālake brāhmaṇa-gahapatike anvāvisi. Yadi mahārāja Māro pāpimā Bhagavato uddissakaṭaṃ upakkhaṭaṃ paribhogaṃ antarāyaṃ kareyya phaleyya tassa muddhā satadhā vā sahassadhā vā ti. — Evam - etaṃ bhante Nāgasena, corikāya kataṃ Mārena pāpimatā, niliyitvā Māro pāpimā Pañcasālake brāhmaṇagahapatike anvāvisi. Sace so bhante Māro pāpimā Bhagavato uddissakaṭaṃ upakkhaṭaṃ paribhogaṃ antarāyaṃ kareyya, muddhā vā 'ssa phaleyya satadhā vā sahassadhā vā, kāyo vā 'ssa bhusamuṭṭhi viya vikireyya. Sādhū bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampañic-chāmiti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhanatha: Yo ajānanto pānātipataṃ karoti so balavataraṃ apuññaṃ pasavatīti. Puna ca Bhagavatā Vinayapaṇṇattiyā bhaṇitaṃ: Anāpatti ajānantassāti. Yadi bhante Nāgasena ajānitvā pānātipataṃ karonto balavataraṃ apuññaṃ pasavati, tena hi: Anāpatti ajānantassāti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi anāpatti ajānantassa, tena hi: ajānitvā pānātipataṃ karonto balavataraṃ apuññaṃ pasavatīti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho duruttaro durattikkamo tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Yo ajānanto pānātipataṃ karoti so balavataraṃ apuññaṃ pasavatīti. Puna ca Vinayapaṇṇattiyā pi Bhagavatā bhaṇitaṃ: Anāpatti ajānantassāti. Tattha athantaraṃ atthi, katamaṃ

⁴ -eyya pi B throughout, Ab twice   ¹³ phāleyya AbCM.   ¹⁴ kireyya AaBM   ¹⁵ so ca AC   ¹⁶ tattha antaraṃ A, tatth' antaraṃ B.

atthantaram: atthi mahārāja āpatti saññāvimokkhā, atthi āpatti no saññāvimokkhā; yā 'yaṃ mahārāja āpatti saññāvimokkhā taṃ āpattiṃ ārabba Bhagavatā bhaṇitaṃ: Anāpatti ajānantassāti. — Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañicchāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Tathāgatassa kho Ānanda na evaṃ hoti: ahaṃ bhikkhusanghaṃ pariharissāmiti vā, mamuddesiko bhikkhusangho ti vā ti. Puna ca Metteyyassa bhagavato sabhāvaguṇaṃ paridīpayamānena evaṃ bhaṇitaṃ: So anekasahassaṃ bhikkhusanghaṃ pariharissati seyyathā pi ahaṃ etarahi anekasataṃ bhikkhusanghaṃ pariharāmiti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Tatnāgatassa kho Ānanda na evaṃ hoti: ahaṃ bhikkhusanghaṃ pariharāmiti vā, mamuddesiko bhikkhusangho ti vā ti, tena hi: anekasataṃ bhikkhusanghaṃ pariharāmiti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ: seyyathā pi ahaṃ etarahi anekasataṃ bhikkhusanghaṃ pariharāmiti, tena hi: Tathāgatassa kho Ānanda na evaṃ hoti: ahaṃ bhikkhusanghaṃ pariharāmiti vā, mamuddesiko bhikkhusangho ti vā ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhato - koṭiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Tathāgatassa kho Ānanda na evaṃ hoti: ahaṃ bhikkhusanghaṃ pariharāmiti vā, mamuddesiko bhikkhusangho ti vā ti. Metteyyassāpi bhagavato sabhāvaguṇaṃ paridīpayamānena Bhagavatā bhaṇitaṃ: So anekasahassaṃ bhikkhusanghaṃ pariharissati seyyathā pi ahaṃ etarahi anekasataṃ bhikkhusanghaṃ pariharāmiti. Etasmiṃ - ca mahārāja pañhe eko attho sāvaseso, eko attho niravaseso. Na mahārāja Tathāgato parisāya anugāmiko, parisā pana Tathāgatassa

---

anugāmikā. Sammuti mahārāja esā: ahan - ti, mamāti, na paramattho eso. Vigataṃ mahārāja Tathāgatassa pemaṃ, vigato sineho, mayhan - ti pi Tathāgatassa gahaṇaṃ na - tthi, upādāya pana avassayo hoti. Yathā mahārāja paṭhavī bhummatṭhānaṃ sattānaṃ paṭiṭṭhā hoti upassayaṃ hoti, paṭhaviṭṭhā c' ete sattā, na ca mahāpaṭhaviyā: mayh' ete ti apekkhā hoti; evaṃ - eva kho mahārāja Tathāgato sabbasattānaṃ paṭiṭṭhā hoti upassayaṃ, Tathāgataṭṭhā c' ete sattā, na ca Tathāgatassa: mayh' ete ti apekkhā hoti. Yathā vā pana mahatimahāmegho abhivassanto tiṇarukkha - pasu - manussānaṃ vuddhiṃ deti santatim - anupāleti, vuṭṭhūpajīvino c' ete sattā sabbe, na ca mahāmeghassa: mayh' ete ti apekkhā hoti; evaṃ - eva kho mahārāja Tathāgato sabbasattānaṃ kusalaadhamme janeti anupāleti, Satthūpajīvino c' ete sattā sabbe, na ca Tathāgatassa: mayh' ete ti apekkhā hoti; taṃ kissa hetu: attānudiṭṭhiyā pahīnattā ti. — Sādhu bhante Nāgasena, sunibbeṭhito pañho bahuvidhehi kāraṇehi, gambhīro uttānīkato, gaṇṭhi bhinno, gahaṇaṃ agahaṇaṃ kataṃ, andhakāro āloko kato, bhaggā parappavādā, Jinaputtānaṃ cakkhūṃ uppāditaṃ - ti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhanatha: Tathāgato abhejjapariso ti. Puna ca bhanatha: Devadattena ekappahāraṃ pañca bhikkhusatāni bhinnānīti. Yadi bhante Nāgasena Tathāgato abhejjapariso, tena hi: Devadattena ekappahāraṃ pañca bhikkhusatāni bhinnānīti yaṃ vacaṇaṃ taṃ micchā. Yadi Devadattena ekappahāraṃ pañca

⁶ pathavittānaṃ M, pathaviyā ABC. ⁶ na ca mahārāja pathaviyā AbCM. ⁸ tathāgatassatthā AbBC (tathāgataṃ cete M). ⁹ ca cm. all. ¹⁰ vuṭṭhūpajīvino ABC. ²⁰ andhakāro AbC.

bhikkhusatāni bhinnāni, tena hi: Tathāgato abhejjapariso ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokotiko pañho tavānupatto gambhīro dunniveṭṭhiyo, ganthito pi ganthitaro, etthāyaṃ jano āvaṭo nivuto ovuto pihito pariyonaddho, ettha tava nāṇabalaṃ dassēhi paravādesūti.

Abhejjapariso mahārāja Tathāgato, Devadattena ca ekappahāraṃ pañca bhikkhusatāni bhinnāni. Tañ - ca pana bhedakassa balena, bhedake vijjāmāre na - tthi mahārāja abhejjaṃ nāma. Bhedake sati mātā pi puttana bhijjati, putto pi mātārā bhijjati, pitā pi puttana bhijjati, putto pi pitarā bhijjati, bhātā pi bhaginīyā bhijjati, bhaginī pi bhātārā bhijjati, sahāyo pi sahāyena bhijjati, nāvā pi nānādārusanghaṭṭitā ūmivegasampahārena bhijjati, rukkho pi madhukappasampannaphalo anilabalavegābhihato bhijjati, suvaṇṇam - pi jātivantāṃ lohena bhijjati. Api ca mahārāja n' eso adhūppāyo viññānaṃ, n' esā buddhānaṃ adhimutti, n' eso paṇḍitānaṃ chando: Tathāgato abhejjapariso ti. Api e' ettha kāraṇaṃ atthi yena kāraṇena Tathāgato vuccati abhejjapariso ti. Katamaṃ ettha kāraṇaṃ: Tathāgatassa mahārāja katena ādānena vā appiyavacanena vā anattacariyāya vā asamānattatāya vā yato kutoci cariyaṃ carantaṃ pi parisā bhinnā ti na sutapubbāṃ, tena kāraṇena Tathāgato vuccati abhejjapariso ti. Tayā p' etaṃ mahārāja nātabbaṃ: atthi kiñci navange Buddhavacane suttāgataṃ: iminā nāma kāraṇena Bodhisattassa katena Tathāgatassa parisā bhinnā ti. — Na - tthi bhante, no e' etaṃ loke dissati no pi sūyati, sādhu bhanto Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampaññe chāmi.

Dutiyo vaggo.

³ -veṭṭito AC. ⁴ ovuto om. BM ¹³ -gāṇṭhitā AACb. -gāṇṭhitā B. (-gāṇṭhitā M). ¹⁴ -veṭṭito bhūrena A ²⁰ adinena ACb. upadanena B.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Dhammo hi Vāsetṭha 'seṭṭho jane tasmiṃ' diṭṭhe c' eva dhamme abhisamparāyaṇ - cāti. Puna ca upāsako gihī sotāpanno pihitāpāyo diṭṭhippatto viññātasāsano bhikkhuṃ vā sāmaṇeraṃ vā puthujjanaṃ abhivādeti paccuṭṭheti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Dhammo hi Vāsetṭha 'seṭṭho jane tasmiṃ' diṭṭhe c' eva dhamme abhisamparāyaṇ - cāti, tena hi: upāsako gihī sotāpanno pihitāpāyo diṭṭhippatto viññātasāsano bhikkhuṃ vā sāmaṇeraṃ vā puthujjanaṃ abhivādeti paccuṭṭhetīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi upāsako gihī sotāpanno pihitāpāyo diṭṭhippatto viññātasāsano bhikkhuṃ vā sāmaṇeraṃ vā puthujjanaṃ abhivādeti paccuṭṭheti, tena hi: Dhammo hi Vāsetṭha 'seṭṭho jane tasmiṃ' diṭṭhe c' eva dhamme abhisamparāyaṇ - cāti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko paṇho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Dhammo hi Vāsetṭha 'seṭṭho jane tasmiṃ' diṭṭhe c' eva dhamme abhisamparāyaṇ - cāti. Upāsako ca gihī sotāpanno pihitāpāyo diṭṭhippatto viññātasāsano bhikkhuṃ vā sāmaṇeraṃ vā puthujjanaṃ abhivādeti paccuṭṭheti. Tattha pana kāraṇaṃ atthi, katamaṃ taṃ kāraṇaṃ: vīsati kho paṇ' ime mahārāja samaṇassa samaṇakaraṇā dhammā dve ca lingāni yehi samaṇo abhivādana-paccuṭṭhāna-sammānanapūjanāraho hoti, katame vīsati samaṇassa samaṇakaraṇā dhammā dve ca lingāni: seṭṭho yamo, aggo niyamo, cāro vihāro saṃyamo saṃvaro khanti soraccaṃ ekattacariyā ekattābhirati paṭisallānaṃ hiriottappaṃ viriyaṃ appamādo sikkhāsamādānaṃ uddeso paripucchā sīlādiabhirati nirālayatā sikkhāpadapāripurītā, kāsāvadhāraṇaṃ bhaṇḍu-

⁶ ²⁴ paccuṭṭhetīti all ²³ taṃ om. C. ²⁴ -karana- A throughout; -kāraṇā CM throughout ²⁹ -sallānaṃ ACM. ³⁰ sikkhāpadānaṃ AbCM.

³¹ -paripūrītā AaB, -paripūrītā Ab.

bhāvo; ime kho mahārāja vīsati samanassa samaṇakaraṇā dhammā dve ca lingāni. Ete gune bhikkhu samādāya vattati, so tesaṃ dhammānaṃ anūnattā paripuṇṇattā sampannattā samannāgatattā asekhabhūmiṃ arahanta-bhūmiṃ okkamati, seṭṭhaṃ bhummantaraṃ okkamati. arahattāsannagato ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. Khūṇāsavehi so sāmāññaṃ upagato, na-tthi me so samayo ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. Aggaparisaṃ so upagato, nāhaṃ-taṃ ṭhānaṃ upagato ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. Labhati so Pātimokkhuddesaṃ sotuṃ, nāhaṃ-taṃ labhāmi sotuṃ-ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. So aññe pabbājeti upasampādeti, Jinasāsaṇaṃ vaḍḍheti, ahaṃ-etaṃ na labhāmi kātuṃ-ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. Appamānesu so sikkhāpadesu samattakārī, nāhaṃ tesu vattāmiti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. Upagato so samaṇalingaṃ, Buddhādhippāye ṭhito, tenāhaṃ lingena dūram-apagato ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. ‘Pa-rūḥhakacchalomo so anañjita-amaṇḍito,’ anulittasīlagandho, ahaṃ pana maṇḍana-vibhūsanābhirato ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ paccuṭṭhātuṃ. Api ca mahārāja: ye te vīsati samanakaraṇā dhammā dve ca lingāni sabbe p’ ete dhammā bhikkhussa saṃvījjanti, so yeva te dhamme dhāreti aññe pi tattha sikkhāpeti, so me āgamo sikkhāpanaṃ-ca na-tthīti arahati upāsako sotāpanno bhikkhuṃ puthujjanaṃ abhivādetuṃ

⁵ arahattabhūmiṃ CM. ⁶ -sannāgato CM. ¹⁹ samanta- Aa (Ab?) C. samattā- B; -kāri all.

paccuṭṭhātum. Api ca yathā mahārāja rājakumāro purohitassa santike vijjāṃ adhiyati khattadhammaṃ sikkhati, so aparena samayena abhisitto ācariyaṃ abhivādeti paccuṭṭheti: sikkhāpako me ayaṇ-ti; evam-eva kho mahārāja: sikkhāpako vaṃsadharo ti arahati upāsako sotāpanno bhikkhūṃ puthujjanaṃ abhivādetum paccuṭṭhātum. Api ca mahārāja iminā p' etaṃ pariyāyena jānāhi bhikkhubhūmiyā mahantataṃ asamavipulabhāvaṃ: yadi mahārāja upāsako sotāpanno arahattaṃ sacchikaroti, dve va tassa gatiyo bhavanti, anañña: tasmiṃ yeva divase parinibbāyeyya vā bhikkhubhāvaṃ vā upagaccheyya; acalā hi sā mahārāja pabbajjā mahatī accuggatā, yad-idaṃ bhikkhubhūmiti. — Nāgato bhante Nāgasena pañho sunibbēhito balavatā atibuddhinā tayā, na-y-imāṃ pañhaṃ samatto añño evaṃ vinivēhetum aññatra tavādisena buddhimatā ti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: Tathāgato sabbasattānaṃ ahitaṃ - apanetvā hitaṃ - upadahaṭṭhi. Puna ca bhaṇatha: Aggikkhandhūpame dhammapariyāye bhaññaṃ sattaṃ satṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ unhalohitaṃ mukhato uggataṃ - ti. Aggikkhandhūpamaṃ bhante dhammapariyāyaṃ desentena Tathāgatenā satṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ hitaṃ - apanetvā ahitaṃ - upadahaṭṭhi. Yadi bhante Nāgasena Tathāgato sabbasattānaṃ ahitaṃ - apanetvā hitaṃ - upadahaṭṭhi, tena hi: Aggikkhandhūpame dhammapariyāye bhaññaṃ sattaṃ satṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ unhalohitaṃ mukhato uggataṃ - ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Aggikkhandhūpame dhammapariyāye bhaññaṃ sattaṃ satṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ unhalohitaṃ mukhato uggataṃ,

¹ api ca om. AaM ²³ upadahaṭṭhi BC. -dahaṭṭhi M. ²⁹ uggataṃ hoti A.

tena hi: Tathāgato sabbasattānaṃ ahitam - apanetvā hitam - upadahatīti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Tathāgato mahārāja sabbasattānaṃ ahitam - apanetvā hitam - upadahati. Aggikkhandhūpame ca dhammapariyāye bhaññamāne saṭṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ uṇhalohitaṃ mukhato uggataṃ. Tañ - ca pana na Tathāgatassa katena, tesam yeva attano katenāti. — Yadi bhante Nāgasena Tathāgato Aggikkhandhūpamam dhammapariyāyaṃ na bhāseyya, api nu tesam uṇhalohitaṃ mukhato uggaccehēyyāti. — Na hi mahārāja, micchā paṭipannānaṃ tesam Bhagavato dhammapariyāyaṃ sutvā pariḷāho kāye uppajji, tena tesam pariḷāhena uṇhalohitaṃ mukhato uggatan - ti. — Tena hi bhante Nāgasena Tathāgatass' eva katena tesam uṇhalohitaṃ mukhato uggataṃ, Tathāgato yeva tattha adhikāro tesam nāsanāya. Yathā nāma bhante Nāgasena ahi vammikaṃ paviseyya, ath' aññataro pamsukāmo puriso vammikaṃ bhinditvā pamsuṃ hareyya, tassa pamsuharaṇena vammikassa susiraṃ pidaheyya, atha tatth' eva so assāsaṃ alabhamāno mareyya; nanu so bhante ahi tassa purisassa katena maraṇam - patto ti. — Āma mahārājāti. — Evam - eva kho bhante Nāgasena Tathāgato yeva tattha adhikāro tesam nāsanāyāti. — Tathāgato mahārāja dhammaṃ desayamāno anunaya - paṭighaṃ na karoti, anunaya - paṭighavippamutto dhammaṃ deseti, evaṃ dhamme desiyamāne ye tattha sammā paṭipannā te bujjhanti, ye pana micchā paṭipannā te patanti. Yathā mahārāja purisassa ambaṃ va jambuṃ vā madhukaṃ vā cālayamānassa yāni tattha phalāni sārāni dalhabandhanāni tāni tatth' eva accutāni tiṭṭhanti, yāni pana tattha phalāni pūtivaṇṭamūlāni dubbalabandhanāni

¹⁷ na om. ABC. ¹² mahārāja tesam AB. ¹⁵ vammik- CM throughout.

²⁰ tatth' eva ahi assasaṃ M.

tāni patanti; evam - eva kho mahārāja Tathāgato dhammaṃ desayamāno anunaya-paṭighaṃ na karoti, anunaya-paṭighavippamutto dhammaṃ deseti, evaṃ dhamme desiyamāne ye tattha sammā paṭipannā te bujjhanti; ye pana micchā paṭipannā te patanti. Yathā vā pana mahārāja kassako dhaññaṃ ropetukāmo khettaṃ kasati, tassa kasantassa anekasatasahassāni tiṇāni maranti; evam - eva kho mahārāja Tathāgato paripakkamānase satte bodhento anunaya-paṭighavippamutto dhammaṃ deseti, evaṃ dhamme desiyamāne ye tattha sammā paṭipannā te bujjhanti, ye pana micchā paṭipannā te tiṇāni viya maranti. Yathā vā pana mahārāja manussā rasahetu yante ucchuṃ pīlayanti, tesaṃ ucchuṃ pīlayamānānaṃ ye tattha yantamukhagatā kimayo te pīliyaṃti; evam - eva kho mahārāja Tathāgato paripakkamānase satte bodhento dhammayantam - abhipīlayati, ye tattha micchā paṭipannā te kimī viya marantīti. — Nanu bhante Nāgasena te bhikkhū tāya dhammadesanāya patitā ti. — Api nu kho mahārāja tacchako rukkhaṃ rakkhanto ujukaṃ parisuddhaṃ karotīti. — Na hi bhante, vajjanīyaṃ bhante apanetvā evam - idaṃ tacchako rukkhaṃ ujukaṃ parisuddhaṃ karotīti. — Evam - eva kho mahārāja Tathāgato parisam rakkhanto na sakkoti bodhaneyye satte bodhetuṃ, micchā paṭipanne pana satte apanetvā evam - ete bodhaneyye satte bodheti. Attakatena pana te mahārāja micchā paṭipannā patanti. Yathā mahārāja kadali veḷu assatarī attajena haññati, evam - eva kho mahārāja ye te micchā paṭipannā te attakatena haññanti patanti. Yathā mahārāja corā attakatena cakkhuppāṭanaṃ sūlāropanaṃ sīsacchedanaṃ pāpuṇanti, evam - eva kho mahārāja ye te micchā paṭipannā te attakatena haññanti Jināsāsanā pa-

¹² yautena A. ¹⁴ pīlayanti ABC. ¹⁷ kimayo A. ²⁴ evameva te M, evameva kho te BbC. ¹⁷ haññanti A. ²⁸ patanti om. M.

tanti. Yesam mahārāja satṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ uṇ-
 halohitaṃ mukhato uggataṃ tesam taṃ n' eva Bhagavato
 katena na paresam katena, atha kho attano yeva katena.
 Yathā mahārāja puriso sabbajānassa amataṃ dadeyya,
 te taṃ amataṃ asitvā arogā dighāyukā sabbtito pari-
 mucceyyuṃ, ath' aññataro puriso durupacārena taṃ asitvā
 maraṇaṃ pāpuṇeyya; api nu kho so mahārāja amatadā-
 yako puriso tatonidānaṃ kiñci apuññaṃ āpajjeyyāti. —
 Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja Tathāgato
 dasasahassimhi lokadhātuyā devamanussānaṃ amataṃ
 dhammādānaṃ deti, ye te sattā bhabbā te dhammā-
 matena bujjhanti, ye pana te sattā abhabbā te dhammā-
 matena haññanti patanti. Bhojanaṃ mahārāja sabba-
 sattānaṃ jīvitaṃ rakkhati, tam - ekacce bhuñjitvā visūci-
 kāya maranti, api nu kho so mahārāja bhojanadāyako
 puriso tatonidānaṃ kiñci apuññaṃ āpajjeyyāti. — Na hi
 bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja Tathāgato dasasa-
 hassimhi lokadhātuyā devamanussānaṃ amataṃ dhamma-
 dānaṃ deti, ye te sattā bhabbā te dhammāmatena buj-
 jhanti, ye pana te sattā abhabbā te dhammāmatena hañ-
 ñanti patantīti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam - etaṃ,
 tathā sampaticchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Tathāgatena:

Kāyena saṃvaro sādhu, sādhu vācāya saṃvaro,
 manasā saṃvaro sādhu, sādhu sabbattha saṃvaro ti.

Puna ca Tathāgato catunnaṃ parisānaṃ majjhe ni-
 siditvā purato devamanussānaṃ Selassa brāhmaṇassa
 kosohitaṃ vatthaguyhaṃ dassesi. Yadi bhante Nāgasena

⁵ ārogā C. ⁶ durūpa- all. ¹³ patanti om M.

Bhagavatā bhaṇitaṃ: Kāyena saṃvaro sādḥūti, tena hi: Selassa brāhmaṇassa kosohitaṃ vatthaguyhaṃ dassesīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Selassa brāhmaṇassa kosohitaṃ vatthaguyhaṃ dassesi, tena hi: Kāyena saṃvaro sādḥūti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokotiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Kāyena saṃvaro sādḥūti. Selassa ca brāhmaṇassa kosohitaṃ vatthaguyhaṃ dassitaṃ. Yassa kho mahārāja Tathāgate kankhā uppannā tassa bodhanatthāya Bhagavā iddhiyā tappatibhāgaṃ kāyaṃ dasseti, so yeva taṃ pāṭihāriyaṃ passatīti. — Ko paṇ' etaṃ bhante Nāgasena saddahissati yaṃ parisagato eko yeva taṃ guyhaṃ passati, avasesā tatth' eva santā na passanti. Ingha me tvaṃ tattha kāraṇaṃ upadisa, kāraṇena maṃ saññāpehīti. — Ditṭhapubbo pana tayā mahārāja koci byādḥito puriso parikiṇṇo nātimittehīti. — Āma bhante ti. — Api nu kho mahārāja parisā passat' etaṃ vedanaṃ yāya so puriso vedanāya vediyatīti. — Na hi bhante, attanā yeva so bhante puriso vediyatīti. — Evam - eva kho mahārāja yass' eva Tathāgate kankhā uppannā tass' eva Tathāgato bodhanāya iddhiyā tappatibhāgaṃ kāyaṃ dasseti, so yeva taṃ pāṭihāriyaṃ passati. Yathā vā pana mahārāja kañcid - eva purisaṃ bhūto āviseyya, api nu kho sā mahārāja parisā passati taṃ bhūtagāhaṃ - ti. — Na hi bhante, so yeva āturo tassa bhūtassa āgamaṇaṃ passatīti. — Evam - eva kho mahārāja yass' eva Tathāgate kankhā uppannā so yeva taṃ pāṭihāriyaṃ passatīti. — Dukkaraṃ bhante Nāgasena Bhagavatā kataṃ yaṃ ekassa pi adassanīyaṃ taṃ dassentenāti. — Na mahārāja Bhagavā guyhaṃ

¹¹ dassesi AaM. ¹⁴ passantīti all ¹⁵ kho sā mah. AC ²⁰ bhante om. AaB. ²⁴ kiñcid - eva ACM, kocideva B. ²⁴ sā om. B. ²⁹ ekassāpi B

dassesī, iddhiyā pana chāyam dassesīti. — Chāyāya pi bhante diṭṭhāya diṭṭham yeva hoti gūyham yaṁ disvā niṭṭham gato ti. — Dukkaraṇṁ cāpi mahārāja Tathāgato karoti bodhaneyye satte bodhetum. Yadi mahārāja Tathāgato kiriyaṁ kiriyaṁ hāpeyya, bodhaneyyā sattā na buj्jheyyum; yasmā ca kho mahārāja yogaññū Tathāgato bodhaneyye bodhetum, tasmā Tathāgato yena yena yogena bodhaneyyā buj्jhanti tena tena yogena bodhaneyye bodheti. Yathā mahārāja bhisakko sallakatto yena yena bhesajjena āturo arogo hoti tena tena bhesajjena āturam upasankamati: vamanīyaṁ vameṭi, virecanīyaṁ vireceṭi, anulepanīyaṁ anulimpeti, anuvāsaniyaṁ anuvāseṭi; evam - eva kho mahārāja Tathāgato yena yena yogena bodhaneyyā sattā buj्jhanti tena tena yogena bodheti. Yathā vā pana mahārāja itthi mūḥagabbhā bhisakkassa adassaniyaṁ gūyham dasseti, evam - eva kho mahārāja Tathāgato bodhaneyye bodhetum adassaniyaṁ gūyham iddhiyā chāyaṁ dassesi. Na - tthi mahārāja adassaniyo nāma okāso puggalaṁ upādāya. Yadi mahārāja koci Bhagavato hadayaṁ disvā buj्jheyya, tassa pi Bhagavā yogena hadayaṁ dasseyya. Yogaññū mahārāja Tathāgato desanākusalo. Nanu mahārāja Tathāgato therassa Nandassa adhimuttiṁ jānitvā taṁ devabhavanaṁ netvā devakaññāyo dassesi: iminā 'yaṁ kulaputto buj्jhissatīti, tena ca so kulaputto buj्jhi. Iti kho mahārāja Tathāgato anekapariyāyena subhanimittam hīento garahanto jigucchanto tassa bodhanahetu kakutaṇḍiniyo accharāyo dassesi. Evam - pi Tathāgato yogaññū desanākusalo. Puna ca paraṁ mahārāja Tathāgato therassa Cullapanthakassa bhātarā nikkaddhitassa dukkhitassa dummanassa upagantvā sukhumaṁ colakhaṇaṁ adāsi: iminā 'yaṁ kulaputto buj्jhissatīti,

⁹ mthāgato B, mthagato M ¹⁰ kiriyaṁ once AaM. ¹¹ ārogo C. ¹² anulimpati A, anulepati B. ¹³ tassāpi B ¹⁴ kapotapāu - M.

so ca kulaputto tena kāraṇena Jinasāsane vasibhāvaṃ pāpuṇi. Evam - pi Tathāgato yogaññū desanākusalo. •Puna ca paraṃ mahārāja Tathāgato brāhmaṇassa Mogharājassa yāvataṭṭhaṃ pañhaṃ puṭṭho na byākāsi: evam - imassa kulaputtassa māno upasamissati, mānūpasamā abhisamayo bhavissatīti, tena ca tassa kulaputtassa māno upasami, mānūpasamā so brāhmaṇo chasu abhiññāsu vasibhāvaṃ pāpuṇi. Evam - pi Tathāgato yogaññū desanākusalo ti. — Sādhu bhante Nāgasena, sunibbeṭṭhito pañho bahuvidehi kāraṇehi, gahanaṃ agahanaṃ kataṃ, andhakāro āloko kato, gaṇṭhi bhinnō, bhaggā parappavādā, Jinaputtānaṃ cakkhuṃ tayā uppāditaṃ, nippaṭibhānā titthiyā, tvaṃ gaṇivarapavaraṃ āsajjāti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ therena Sāriputtena Dhammasenāpatinā: Parisuddhavadāsamācāro āvuso Tathāgato, na - tthi Tathāgatassa vacīduccaritaṃ yaṃ Tathāgato rakkheyya: mā me idaṃ paro aññāsīti. Puna ca Tathāgato therassa Sudinnassa Kalandaputtassa aparādhe pārājikaṃ paññāpento pharusāhi vācāhi moghapurisavādena samudācari, tena ca so thero moghapurisavādena garuttāsena tāsito vipaṭṭisārī nāsakkhi ariyamaggaṃ paṭivijjhitaṃ. Yadi bhante Nāgasena parisuddhavadāsamācāro Tathāgato, na - tthi Tathāgatassa vacīduccaritaṃ, tena hi: Tathāgatena therassa Sudinnassa Kalandaputtassa aparādhe moghapurisavādena samudāciṇṇaṃ - ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Bhagavatā therassa Sudinnassa Kalandaputtassa aparādhe mogha-

¹¹ andhakāre AbC. ¹² bhinnā M. ¹³ cakkhu B ¹⁴ rudhātāsena M, garuddhātāsena Ab, garadhinātāsena C; the passage wanting in B. ¹⁵ tathāgato M, ne (sic) C, om. A; the passage wanting in B.

purisavādena samudāciṇṇaṃ, tena hi: parisuddhavadī-
samācāro Tathāgato, na - tthi Tathāgatassa vacīduccari-
tan - ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko
pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena
Dhammasenāpatinā: Parisuddhavadīsamācāro āvuso Ta-
thāgato, na - tthi Tathāgatassa vacīduccaritaṃ yaṃ Ta-
thāgato rakkheyya: mā me idaṃ paro aññāsīti. Āyas-
mato ca Sudinnassa Kalandaputtassa aparādhe pārājikaṃ
paññāpentena Bhagavatā moghapurisavādena samudāciṇ-
ṇaṃ. Tañ - ca pana na duṭṭhacittena, asārambhena yā-
thāvalakkhaṇena. Kiñ - ca tattha yāthāvalakkhaṇaṃ. Yassa
mahārāja puggalassa imasmiṃ attabhāve catusaccābhi-
samayo na hoti, tassa purisattanaṃ moghaṃ, aññaṃ kayi-
ramānaṃ aññena sambhavati, tena vuccati moghapuriso
ti. Iti pi mahārāja Bhagavatā āyasmato Sudinnassa Ka-
landaputtassa sabhāvavacanena samudāciṇṇaṃ, no abhū-
tavādenāti. — Sabhāvaṃ - pi bhante Nāgasena yo akko-
santo bhaṇati, tassa mayaṃ kahāṇaṃ daṇḍaṃ dhārema,
aparādho yeva so, vatthuṃ nissāya visuṃ vohāraṃ āca-
ranto akkosatīti. — Atthi pana mahārāja sutapubbaṃ
tayā khalitassa abhivādanaṃ vā paccuṭṭhānaṃ vā sak-
kāraṃ vā upāyanānuppadānaṃ vā ti. — Na hi bhante,
yato kutoci yattha katthaci khalito paribhāsanāraho hoti
tajjanāraho, uttamangam - pi 'ssa chindanti, hananti pi
bandhanti pi ghātenti pi jāpenti pīti. — Tena hi ma-
hārāja Bhagavatā kiriyā yeva katā no akiriyā ti. —
Kiriyaṃ - pi bhante Nāgasena kurumānena patirūpena kā-
tabbaṃ anucchavikena, savanena pi bhante Nāgasena
Tathāgatassa sadevako loko ottapati hiriyati, bhiyyo das-
sanena, tat' uttariṃ upasankamanena payirupāsananāti. —

¹² yathāva- ABC the first time, C also the second. ¹³ kiñ - i tattha AbCM.

¹⁴ purisattaṃ M ¹⁵ kiriyamānaṃ A.

Api nu kho mahārāja tikicchako abhisanne kāye kupite dose sinehaniyāni bhesajjāni detīti. — Na hi bhante, tiṇhāni lekhanīyāni bhesajjāni arogakāmo detīti. — Evam - eva kho mahārāja Tathāgato sabbakilesabyādhivūpasamanāya anusatthim deti. Pharusā pi mahārāja Tathāgatassa vācā satte sinehayati, muduke karoti. Yathā mahārāja uṇham - pi udakam yam kiñci sinehaniyam sinehayati, mudum karoti, evam - eva kho mahārāja pharusā pi Tathāgatassa vācā atthavatī hoti karuṇāsahagatā. Yathā mahārāja pitu vacanam puttānam atthavantam hoti karuṇāsahagatam, evam - eva kho mahārāja pharusā pi Tathāgatassa vācā atthavatī hoti karuṇāsahagatā. Pharusā pi mahārāja Tathāgatassa vācā sattānam kilesappahānā hoti. Yathā mahārāja dugandham - pi gomuttam pītam, virasam - pi agadam klāyitam sattānam byādhim hanti, evam - eva kho mahārāja pharusā pi Tathāgatassa vācā atthavatī hoti karuṇāsahagatā. Yathā mahārāja mahanto pi tūlapuñño parassa kāye nipatitvā rujam na karoti, evam - eva kho mahārāja pharusā pi Tathāgatassa vācā na kassaci dukkham uppādetiti. — Suvinicchito bhante Nāgasena pañho bahūhi kāranehi, sādhu bhante Nāgasena, evam - etam, tathā sampaticchamīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p^o etam Tathāgatena :

Acetanam brāhmaṇa assuṇantam
jānam ajānantam - imam palāsam
āraddhaviṇṇyo dhuvam appamatto
sukhaseyyam pucchasi kissa hetūti.

² sneha- C. ³ āroga- AC ⁵ -vūṇa-samāya CbM. ^{1*} -ppahānam AB.
¹⁶ hanati M. ¹⁷ hoti om. ACM ²⁴ asuṇantam all ²⁵ (jāno Jāt. 307 v. 1j). ²⁶ ajānantam all. ²⁷ kassa B.

Puna ca bhaṇitaṃ:

Iti phandanarukkho pi tāvad - e ajjhabhāsatha :
mayham - pi vacanaṃ atthi, Bhāradvāja, suṇohi me ti.

Yadi bhante Nāgasena rukkho acetano, tena hi: phandanena rukkkena Bhāradvājaena saha sallapitaṃ - ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi phandanena rukkkena Bhāradvājaena saddhiṃ sallapitaṃ, tena hi: rukkho acetano ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko paṇho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: rukkho acetano ti. Phandanena ca rukkkena Bhāradvājaena saddhiṃ sallapitaṃ. Tañ - ca pana vacanaṃ lokasamaññāya bhaṇitaṃ, na - tthi mahārāja acetanassa rukkhasa sallāpo nāma, api ca mahārāja tasmiṃ rukkhe adhivatthāya devatāy' etaṃ adhivacanaṃ rukkho ti, rukkho sallapatīti c' esā lokapaṇṇatti. Yathā mahārāja sakataṃ dhaññassa paripūritaṃ dhaññasakataṃ - ti jano voharati, na ca taṃ dhaññamayāṃ sakataṃ, rukkhamayāṃ sakataṃ, tasmiṃ sakate dhaññassa pana ākiritattā dhaññasakataṃ - ti jano voharati; evam - eva kho mahārāja na rukkho sallapati, rukkho acetano, yā pana tasmiṃ rukkhe adhivatthā devatā tassāy' etaṃ adhivacanaṃ rukkho ti, rukkho sallapatīti c' esā lokapaṇṇatti. Yathā vā pana mahārāja dadhiṃ manthayamāno takkaṃ manthemīti voharati, na taṃ takkaṃ yaṃ so mantheti, dadhiṃ yeva so manthento takkaṃ manthemīti voharati; evam - eva kho mahārāja na rukkho sallapati, rukkho acetano, yā pana tasmiṃ rukkhe adhivatthā devatā tassāy' etaṃ adhivacanaṃ rukkho ti, rukkho sallapatīti c' esā lokapaṇṇatti. Yathā vā pana mahārāja asantaṃ sādhetukāmo asantaṃ sādhemīti vo-

² tāvadeva ACM. ¹¹ ca om AC. ¹⁵ sakataṃ om, BC in the first place.

²⁴ manthamāno BC. ²⁵ dadhi BM. ²⁶ na om, BC.

harati, asiddham siddhan - ti voharati, evam - esā loka-samaññā; evam - eva kho mahārāja na rukkho sallapati, rukkho acetano, yā pana tasmiñ rukkhe adhivatthā devatā tassāy' etañ adhivacanāñ rukkho ti, rukkho sallapatīti c' esā lokapañnatti. Yāya mahārāja lokasamaññāya jano voharati, Tathāgato pi tāy' eva lokasamaññāya sattānañ dhammañ desetīti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam - etañ, tathā sampañicchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitañ - p' etañ dhammasaṅgī-tikārahehi therehi :

Cundassa bhattañ bhuñjitvā kammārassatī me suttañ ābādhañ samphusī Buddhō pabāḷhañ māraṇantikañ - ti.

Puna ca Bhagavatā bhaṇitañ: Dve 'me Ānanda piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā cāti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavato Cundassa bhattañ bhuttāvissa kharo ābādho uppanno, pabāḷhā vedanā pavattā māraṇantikā, tena hi: Dve 'me Ānanda piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā cāti yañ vacanañ tañ micchā. Yadi dve p' ete piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā ca, tena hi: Bhagavato Cundassa bhattañ bhuttāvissa kharo ābādho uppanno, pabāḷhā vedanā pavattā māraṇantikā ti tam - pi vacanañ micchā. Kin - nu kho bhante Nāgasena so piṇḍapāto visagatatāya mahapphalo, roguppādakatāya ma-

⁵ yā ABM, yathā C. ¹³ ca om. BM ¹⁴ piṇḍapātā samasamaphalā B in the first four places.

happhalo, āyuvīnāsakatāya mahapphalo, Bhagavato jīvita-haraṇatāya mahapphalo. Tattha me kāraṇaṃ brūhi, pa-rappavādānaṃ niggaḥāya. Etthāyaṃ jano sammūlho: lobhavasena, atibahuṃ khāyitena lohitapakkhandikā up-pannā ti. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja dhammasangītikārakehi therehi:

Cundassa bhattaṃ bhuñjitvā kammārassāti me suttaṃ ābādhaṃ samphusī Buddhō pabālhaṃ māraṇantikaṃ - ti.

Bhagavatā ca bhaṇitaṃ: Dve 'me Ānanda piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā ca; katame dve: yañ - ca piṇḍapātāṃ paribhuñjitvā Tathāgato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuñjhi, yañ - ca piṇḍapātāṃ paribhuñjitvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, ime dve piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā cāti. So ca pana piṇḍapāto bahuguno anekāni-saṃso. Devatā mahārāja haṭṭhā pasannamānasā: ayaṃ Bhagavato pacchimo piṇḍapāto ti dibbaṃ ojaṃ sūkara-maddave ākirimsu. Tañ - ca pana sammāpākaṃ lahu-pākaṃ manuññaṃ bahurasāṃ jaṭṭharaggitejassa hitaṃ, na mahārāja tatonidānaṃ Bhagavato koci anuppanno rogo uppanno, api ca mahārāja Bhagavato pakatidubbale sarīre khīṇe āyusankhāre uppanno rogo bhiyyo abhivaḍḍhi. Yathā mahārāja pakatiyā jalamāno aggi aññasmiṃ upā-dāne dinne bhiyyo pajjalati, evaṃ - eva kho mahārāja Bhagavato pakatidubbale sarīre khīṇe āyusankhāre up-panno rogo bhiyyo abhivaḍḍhi. Yathā vā pana mahārāja

soto pakatiyā sandamāno abhivaṭṭe mahāmeghe bhiyyo mahogho udakavāhako hoti, evam-eva kho mahārāja Bhagavato pakatidubbale sarīre khīṇe āyusankhāre uppanno rogo bhiyyo abhivaḍḍhi. Yathā vā pana mahārāja pakatiyā bhisanno dhātukucchi aññasmiṃ ajjhohāre bhiyyo āyameyya, evam-eva kho mahārāja Bhagavato pakatidubbale sarīre khīṇe āyusankhāre uppanno rogo bhiyyo abhivaḍḍhi. Na tthi mahārāja tasmiṃ piṇḍapāte doso, na ca tassa sakkā doso āropetun-ti.

Bhante Nāgasena, kena kāranena te dve piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā cāti. — Dhammānumajjana-samāpattivasena mahārāja te dve piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā cāti. — Bhante Nāgasena, katamesaṃ dhammānaṃ anumajjana-samāpattivasena te dve piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā cāti. — Navannaṃ mahārāja anupubbavihārasamāpattīnaṃ anuloma-paṭiloma-samāpajjana-sena te dve piṇḍapātā samā samaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā c' eva mahānisaṃsatarā cāti.

Bhante Nāgasena, dvīsu yeva divasesu adhimattaṃ Tathāgato navānupubbavihārasamāpattiyo anuloma-paṭilomaṃ samāpajjīti. — Āma mahārājāti. — Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, yaṃ imasmiṃ Buddhakkhette asadisa-parama-dānaṃ tam-pi imehi dvīhi piṇḍapātehi agañitaṃ. Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, yāva mahantā navānupubbavihārasamāpattiyo, yatra hi nāma navānu-

---

pakati all ¹ abhivaṭṭe M ² udavāhako B. ⁶ āyameyya B. ²⁰ -paṭilomaṃ AB. ²³ -paramaṃ BC.

pubbavihārasamāpattivāsena dānañ mahapphalatarañ hoti mahānisaṃsataṃ - ca. Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ. tathā sampāṭicchāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Tathāgatena: Abyāvaṭā tumhe Ānanda hoṭha Tathāgatassa sarīrapūjāyāti. Puna ca bhaṇitaṃ:

Pūjetha naṃ pūjaniyassa dhātun,
evaṃkarā saggaṃ - ito gamissathāti.

Yadi bhante Nāgasena Tathāgatena bhaṇitaṃ: Abyāvaṭā tumhe Ānanda hoṭha Tathāgatassa sarīrapūjāyāti, tena hi:

Pūjetha naṃ pūjaniyassa dhātun,
evaṃkarā saggaṃ - ito gamissathāti

yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ:

Pūjetha naṃ pūjaniyassa dhātun,
evaṃkarā saggaṃ - ito gamissathāti,

tena hi: Abyāvaṭā tumhe Ānanda hoṭha Tathāgatassa sarīrapūjāyāti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayaṃ - pi ubha - tokoṭṭiko pañho tavānuppatto, so tayā nibbāhitaḥ ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Abyāvaṭā tumhe Ānanda hoṭha Tathāgatassa sarīrapūjāyāti. Puna ca bhaṇitaṃ:

Pūjetha naṃ pūjaniyassa dhātun,
evaṃkarā saggaṃ - ito gamissathāti.

Taṃ - ca pana na sabbesaṃ, Jinaputtānaṃ yeva ārabha bhaṇitaṃ: Abyāvaṭā tumhe Ānanda hoṭha Tathāgatassa sarīrapūjāyāti. Akammaṃ h' etaṃ mahārāja

Jinaputtānaṃ yad-idaṃ pūjā; sammāsanaṃ sankhārānaṃ, yoniso manasikāro, satipaṭṭhānānupassanā, ārammaṇa-sāraggāho, kilesayuddhaṃ, sadatthamanuyuñjanā, etaṃ Jinaputtānaṃ karaṇīyaṃ; avasesānaṃ devamanussānaṃ pūjā karaṇīyā. Yathā mahārāja mahiyā rājaputtānaṃ hatthi-assa-ratha-dhanu-tharu-lekha-muddā-sikkhā khat-tamanta-suti-muti-yuddha-yujjhāpana-kiriya karaṇīyā, avasesānaṃ puthuvasasuddhānaṃ kasi vanijjā gorakkhā karaṇīyā, evaṃ-eva kho mahārāja akammaṃ h' etaṃ Jinaputtānaṃ yad-idaṃ pūjā, sammāsanaṃ sankhārānaṃ, yoniso manasikāro, satipaṭṭhānānupassanā, ārammaṇa-sāraggāho, kilesayuddhaṃ, sadatthamanuyuñjanā, etaṃ Jinaputtānaṃ karaṇīyaṃ, avasesānaṃ devamanussānaṃ pūjā karaṇīyā. Yathā vā pana mahārāja brāhmanamāṇavakānaṃ Irubbedāṃ Yajubbedāṃ Sāmavedāṃ Athabbaṇavedāṃ lakkhaṇaṃ itihāsaṃ purānaṃ nighaṇḍu keṭubham akkha-rappabhedāṃ padaṃ veyyakaraṇaṃ bhāsamaggaṃ uppādam supinaṃ nimittaṃ chaḷaṅgaṃ candaggāhaṃ suriyag-gāhaṃ Sukka-Rāhu-caritaṃ uluggahayuddhaṃ deva-duṇḍubhissaraṃ okkanti ukkāpātāṃ bhūmikaṇḍaṃ disā-dāhaṃ bhūmmantalikkhaṃ joti-saṃ lokāyatikaṃ sācakkam miḍacakkam antaracakkam missakuppādam sakunaruta-ravitaṃ sikkhā karaṇīyā, avasesānaṃ puthuvasasuddhānaṃ kasi vanijjā gorakkhā karaṇīyā, evaṃ-eva kho mahārāja akammaṃ h' etaṃ Jinaputtānaṃ yad-idaṃ pūjā, sammāsanaṃ sankhārānaṃ, yoniso manasikāro, satipaṭṭhānānupassanā, ārammaṇa-sāraggāho, kilesayuddhaṃ, sadatthamanuyuñjanā, etaṃ Jinaputtānaṃ karaṇīyaṃ, avasesānaṃ devamanussānaṃ pūjā karaṇīyā. Tasmā mahārāja Tathāgato: mā ime akamme yuñjantu, kamme

¹⁷ -mudda- AB ¹⁸ sāmavedam om. AB ¹⁹ uppādanam B. ²⁰ candaggaham suriyaggaham B. ²¹ uluggāha- M, ulumgaha- C, uluggayuddham B. ²² okkantaṃ (for okkanti) P ²³ miḍacakkam M. om. B. ²⁴ -ravitasikkhā ABC.

ime yuñjantūti āha: Abyāvatā tumhe Ānanda ho-
tha Tathāgatassa sarīrapūjāyāti. Yad' etaṃ mahārāja
Tathāgato na bhaṇeyya, pattacīvaram - pi attano pariyā-
dāpetvā bhikkhū Buddhapūjaṃ yeva kareyyun - ti. —
Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañic-
chāmīti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhanatha: Bhagavato gac-
chantassa ayaṃ acetanā mahāpathavī ninnam unnamati
unnataṃ onamatīti. Puna ca bhaṇatha: Bhagavato pādo
sakalikāya khato ti. Yā sā sakalikā Bhagavato pāde
patitā kissa pana sā sakalikā Bhagavato pādā na ni-
vattā. Yadi bhante Nāgasena Bhagavato gacchantassa
ayaṃ acetanā mahāpathavī ninnam unnamati unnataṃ
onamatī, tena hi: Bhagavato pādo sakalikāya khato ti
yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Bhagavato pādo saka-
likāya khato, tena hi: Bhagavato gacchantassa ayaṃ
acetanā mahāpathavī ninnam unnamati unnataṃ onama-
tīti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayaṃ - pi ubbatokoṭiko
pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Saccaṃ mahārāja attā' etaṃ: Bhagavato gacchan-
tassa ayaṃ acetanā mahāpathavī ninnam unnamati unna-
taṃ onamatī. Bhagavato ca pādo sakalikāya khato. Na
ca pana sā sakalikā attano dhammatāya patitā, Deva-
dattassa upakkamena patitā. Devadatto mahārāja bahūni
jātisatasahassāni Bhagavari āghātaṃ bandhī, so tena
āghātena mahantaṃ kūṭāgarappamāṇaṃ pāsānaṃ: Bha-
gavato upari pātesāmiti muñci. Atha dve selā paṭha-
vito utthahitvā taṃ pāsānaṃ sampañicchīṃsu, atha nesaṃ
sampahārena pāsānato papaṭikā bhijjitvā yena vā tena

" sakkhal- M throughout

vā patantī Bhagavato pāde patitā ti. — Yathā ca bhante Nāgasena dve selā pāsānaṃ sampatiṇḍimsu, tathā eva papaṭikā pi sampatiṇḍitabbā ti. — Sampatiṇḍitam pi mahārāja idh' ekaccaṃ paggharati passavati naṭṭhānam upagacchati. Yathā mahārāja udakaṃ pāninā gahitaṃ angulantarikāhi paggharati passavati naṭṭhānam upagacchati, khīraṃ takkaṃ madhuṃ sappi telaṃ maccharasaṃ maṃsarasasāṃ pāninā gahitaṃ angulantarikāhi paggharati passavati naṭṭhānam upagacchati, evam eva kho mahārāja sampatiṇḍhanatthaṃ upagatānaṃ dvinnāṃ selānaṃ sampahārena pāsānato papaṭikā bhijjivā yena vā tena vā patantī Bhagavato pāde patitā. Yathā vā pana mahārāja saṇha-sukhuma-aṇu-raja-samaṃ puḷinaṃ mutṭhinā gahitaṃ angulantarikāhi paggharati passavati naṭṭhānam upagacchati, evam eva kho mahārāja sampatiṇḍhanatthaṃ samāgacchantaṇāṃ dvinnāṃ selānaṃ sampahārena pāsānato papaṭikā bhijjivā yena vā tena vā patantī Bhagavato pāde patitā. Yathā vā pana mahārāja kabaḷo mukhena gahito idh' ekaccassa mukhato mucitvā paggharati passavati naṭṭhānam upagacchati, evam eva kho mahārāja sampatiṇḍhanatthaṃ samāgacchantaṇāṃ dvinnāṃ selānaṃ sampahārena pāsānato papaṭikā bhijjivā yena vā tena vā patantī Bhagavato pāde patitā ti. — Hotu bhante Nāgasena, selehi pāsāno sampatiṇḍito hotu, atha papaṭikāya pi apacitiṃ kātabbā yathā eva mahāpaṭhaviyā ti. — Dvādas' ime mahārāja apacitiṃ na karonti, katame dvādasā: ratto rāgavasena apacitiṃ na karoti, duṭṭho dosavasena, mūḷho mohavasena, uddhato mānavasena, nigguṇo avisesatāya, atithaddho anisedhanatāya, hīno hīnasabhāvatāya, vacanakaro anissaratāya, pāpo kadariyatāya, dukkhāpito paṭidukkhāpanatāya, lud-

¹ ca om. C. ⁵ yathā ca BM. ⁷ madhu C. ^{12 23} patantī all ¹³ puḷinaṃ ACM ¹⁹ kabaḷo ACM ²⁰ mucitvā all. ²⁶ -pathavi all ²⁹ atisedh-
A. atinisedh- C

dho lobhābhībhūtatāya, āyūhito atthasāadhanena apacitiṃ na karoti. Ime kho mahārāja dvādasa apacitiṃ na karonti. Sā ca pana papaṭikā pāsāṇasampahārena bhijjivā animittakatadisā yena vā tena vā patamānā Bhagavato pāde patitā. Yathā mahārāja saṇha-sukhuma-aṇu-rajo anilabalasamāhato animittakatadiso yena vā tena vā abhikirati, evam - eva kho mahārāja sā papaṭikā pāsāṇasampahārena bhijjivā animittakatadisā yena vā tena vā patamānā Bhagavato pāde patitā. Yadi pana mahārāja sā papaṭikā pāsāṇato visum na bhaveyya, tam - pi te selā pāsāṇapapaṭikaṃ uppatitvā gaṇheyyum. Esā pana mahārāja papaṭikā na bhummatthā na ākāsaṭṭhā, pāsāṇasampahāravegena bhijjivā animittakatadisā yena vā tena vā patamānā Bhagavato pāde patitā. Yathā vā pana mahārāja vātaṃḍalikāya ukkhittāṃ purāṇapaṇṇāṃ animittakatadisāṃ yena vā tena vā patati, evam - eva kho mahārāja esā papaṭikā pāsāṇasampahāravegena animittakatadisā yena vā tena vā patamānā Bhagavato pāde patitā. Api ca mahārāja akataññussa kadariyassa Devadattassa dukkhānubhavanāya sā papaṭikā Bhagavato pāde patitā ti. — Sādhū bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampatiṇchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Āsavānaṃ khayā samano hotīti. Puna ca bhaṇitaṃ:

Catubbhi dhammehi samangibhūtaṃ,
taṃ ve naraṃ samaṇaṃ āhu loke ti.

Tatr' ime cattāro dhammā: khanti appāhārātā rati-vippahānaṃ ākiñcaññaṃ. Sabbāni paṇ' etāni aparikkhī-

¹ āyūhito B, āyubhito ACM ² -sāadhanatāya M ³ yathā pana C, yathā vā pana A, yadi (?) pana B; the passage wanting in M ²⁰ -bhāvanāya CM ²⁷ appahārātā ABC, abyāhārātā M

nāsavassa sakilesass' eva honti. Yadi bhānte Nāgasena
āsavānaṃ khayā samaṇo hoti, tena hi:

Catubbhi dhammehi samangibhūtaṃ
taṃ ve naraṃ samaṇaṃ āhu loke ti

yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi 'catubbhi dhammehi
samangibhūto' samaṇo hoti, tena hi: Āsavānaṃ khayā
samaṇo hotīti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubha-
tokotiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Āsavānaṃ
khayā samaṇo hotīti. Bhanitaṃ - ca:

Catubbhi dhammehi samangibhūtaṃ
taṃ ve naraṃ samaṇaṃ āhu loke ti.

Tad - idaṃ mahārāja vacanaṃ tesaṃ tesaṃ pugga-
lānaṃ gunavasena bhanitaṃ:

Catubbhi dhammehi samangibhūtaṃ
taṃ ve naraṃ samaṇaṃ āhu loke ti.

Idaṃ pana niravasesavacanaṃ: Āsavānaṃ khayā
samaṇo hotīti. Api ca mahārāja ye keci kilesūpasamāya
paṭipannā te sabbe upādāy' upādāya samaṇo khīṇāsavo
aggam - akkhāyati. Yathā mahārāja yāni kānici jalaja-
thalajapupphāni vassikaṃ tesaṃ aggam - akkhāyati, avase-
sāni yāni kānici vividhāni pupphajātāni sabbāni tāni pup-
phāni yeva, upādāy' upādāya pana vassikaṃ yeva pupphaṃ
janassa patthitaṃ pihayitaṃ, evam - eva kho mahārāja
ye keci kilesūpasamāya paṭipannā te sabbe upādāy' upā-
dāya samaṇo khīṇāsavo aggam - akkhāyati. Yathā vā
pana mahārāja sabbadhaññānaṃ sāli aggam - akkhāyati,
yā kāci avasesā vividhā dhaññajātiyo tā sabbā upādāy'

upādāya bhojanāni sarīrayāpanāya, sālī yeva tesaṃ aggam - akkhāyati, evam - eva kho mahārāja ye keci kilesūpasamāya paṭipannā te sabbe upādāy' upādāya samano khīnāsavo aggam - akkhāyatīti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampatiṇṇhāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Mamanā vā bhikkhave pare vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ dhammassa vā — sanghassa vā vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ, tatra tumhehi na ānando na somanassaṃ na cetaso ubbilla-vitattaṃ karaṇīyaṃ - ti. Puna ca Tathāgato Selassa brāhmaṇassa yathābhucce vanne bhaṇṇamāne ānandito sumano ubbilla-vito bhiyyo uttariṃ sakagunaṃ pakittesi:

Rājā 'ham - asmi Sela dhammarājā anuttaro,
dhammena cakkaṃ vattemi, cakkaṃ appativattiyaṃ - ti.

Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhanitaṃ: Mamanā vā bhikkhave pare vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ dhammassa vā — sanghassa vā vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ, tatra tumhehi na ānando na somanassaṃ na cetaso ubbilla-vitattaṃ karaṇīyaṃ - ti, tena hi: Selassa brāhmaṇassa yathābhucce vanne bhaṇṇamāne ānandito sumano ubbilla-vito bhiyyo uttariṃ sakagunaṃ pakittesiṭi yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Selassa brāhmaṇassa yathābhucce vanne bhaṇṇamāne ānandito sumano ubbilla-vito bhiyyo uttariṃ sakagunaṃ pakittesi, tena hi: Mamanā vā bhikkhave pare vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ dhammassa vā — sanghassa vā vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ, tatra tumhehi na ānando na somanassaṃ na cetaso ubbilla-vitattaṃ karaṇīyaṃ - ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā : Mamaṃ vā bhikkhave pare vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ dhammassa vā — sanghassa vā vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ, tatra tumhehi na ānando na somanassaṃ na cetaso ubbillāvitattaṃ karaṇīyaṃ - ti. Selassa ca brāhmaṇassa yathābhucce vaṇṇe bhaññamāne bhiyyo uttariṃ sakaguṇaṃ pakittitaṃ :

Rājā 'ham - asmi Sela dhammarājā anuttaro,
dhammena cakkam vattemi, cakkam appativattiyaṃ - ti.

Paṭhamāṃ mahārāja Bhagavatā dhammassa sabhāva-sarasa-lakkhaṇaṃ sabhāvaṃ avitathaṃ bhūtaṃ tacchaṃ tathatthaṃ paridīpayamānena bhaṇitaṃ : Mamaṃ vā bhikkhave pare vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ dhammassa vā — sanghassa vā vaṇṇaṃ bhāseyyuṃ, tatra tumhehi na ānando na somanassaṃ na cetaso ubbillāvitattaṃ karaṇīyaṃ - ti. Yaṃ pana Bhagavatā Selassa brāhmaṇassa yathābhucce vaṇṇe bhaññamāne bhiyyo uttariṃ sakaguṇaṃ pakittitaṃ : Rājā 'ham - asmi Sela dhammarājā anuttaro ti, taṃ na lābhahetu na yasahetu na pakkahetu na antevāsikamya-tāya, atha kho anukampāya kāruṇṇena hitavasena : evaṃ imassa dhammābhisamayo bhāvissati tiṇṇaṃ - ca māṇava-kasatānaṃ - ti, evaṃ bhiyyo uttariṃ sakaguṇaṃ bhaṇitaṃ : Rājā 'ham - asmi Sela dhammarājā anuttaro ti. — Sādhubhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampañicchāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etaṃ Bhagavatā :

Ahimsayaṃ paraṃ loke piyo hohisi māmako ti.

Puna ca bhaṇitaṃ :

Niggaṇhe niggahārahaṃ, pagganhe paggaḥārahaṃ - ti.

Niggaho nāma bhante Nāgasena hatthacchedo pādacchedo vadho bandhanam kārāṇā māraṇam santatī-vikopanam. Na etaṃ vacanam Bhagavato yuttam, na ca Bhagavā arahati etaṃ vacanam vattum. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitam :

Ahiṃsayam param loke piyo hohisi māmako ti,
tena hi :

Niggaṇhe niggahārahaṃ, paggaṇhe paggaḥārahan - ti
yam vacanam taṃ micchā. Yadi Tathāgatenā bhaṇitam :

Niggaṇhe niggahārahaṃ, paggaṇhe paggaḥārahan - ti,
tena hi :

Ahiṃsayam param loke piyo hohisi māmako ti
tam - pi vacanam micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko paṇho
tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā :

Ahiṃsayam param loke piyo hohisi māmako ti.
Bhaṇitaṃ - ca :

Niggaṇhe niggahārahaṃ, paggaṇhe paggaḥārahan - ti.

Ahiṃsayam param loke piyo hohisi māmako ti,
sabbesam mahārāja tathāgatānaṃ anumataṃ etaṃ, esā
anusatthi, esā dhammadesanā, dhammo hi mahārāja
ahiṃsālakkhaṇo, sabhāvavacanam etaṃ. Yam pana ma-
hārāja Tathāgato āha :

Niggaṇhe niggahārahaṃ, paggaṇhe paggaḥārahan - ti,
bhāsā esā. Uddhataṃ mahārāja cittaṃ niggahetabbaṃ,
līnaṃ cittaṃ paggaḥetabbaṃ; akusalaṃ cittaṃ nigga-
hetabbaṃ, kusalaṃ cittaṃ paggaḥetabbaṃ; ayoniso ma-
nasikāro niggahetabbo, yoniso manasikāro paggaḥetabbo;

micchā paṭipanno niggahetabbo, sammā paṭipanno pagga-
hetabbo; anariyo niggahetabbo, ariyo paggaheṭabbo; coro
niggahetabbo, acoro paggaheṭabbo ti.

Hotu bhante Nāgasena, idāni tvaṃ paccāgato si
mama visayaṃ, yaṃ-ahaṃ pucchāmi so me attho upa-
gato; coro pana bhante Nāgasena niggāṇhantena kathaṃ
niggahetabbo ti. — Coro mahārāja niggāṇhantena evaṃ
niggahetabbo: paribhāsaniyo paribhāsitaḥ, daṇḍaniyo daṇ-
ḍetabbo, pabbājaniyo pabbājetabbo, bandhaniyo bandhi-
tabbo, ghātaniyo ghātetabbo ti. — Yaṃ pana bhante
Nāgasena corānaṃ ghātanaṃ taṃ tathāgatānaṃ anuma-
tan - ti. — Na hi mahārājāti. — Kissa pana coro anu-
sāsaniyo anumato tathāgatānaṃ - ti. — Yo so mahārāja
ghātīyati na so tathāgatānaṃ anumatiyā ghātīyati, sa-
yaṃkatena so ghātīyati, api ca dhammānusatthiṃ anu-
sāsīyati, sakkā pana mahārāja purisaṃ akārakaṃ ana-
parādhaṃ vīthiyaṃ carantaṃ gahetvā matimatā ghāta-
yitun - ti. — Na hi bhante ti. — Kena kāranena mahā-
rājāti. — Akārakattā bhante ti. — Evaṃ - eva kho ma-
hārāja na coro tathāgatānaṃ anumatiyā haññati, sayāṃ-
katena so haññati, kim - pan' ettha anusāsako kañci do-
saṃ āpajjati. — Na hi bhante ti. — Tena hi mahārāja
tathāgatānaṃ anusatthi samā anusatthi hotīti. — Sādhu
bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampaticchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā :

Akkodhano vigatakhilo 'ham - asmīti.

Puna ca Tathāgato there Sāriputta-Moggallāne sa-
parise paṇāmesi. Kin - nu kho bhante Nāgasena Tathā-

⁸ -aniyo A throughout. ¹¹ -iyati AC twice, M throughout ¹² kiñci
CM. ²⁵ -khilo M.

gato kupito parisam panāmesi udāhu tuṭṭho paṇāmesi: etaṃ tāva jānāhi imaṃ nāmāti. Yadi bhante Nāgasena kupito parisam panāmesi, tena hi Tathāgatassa kodho appativattito. Yadi tuṭṭho panāmesi, tena hi avatthusmiṃ ajānantena paṇāmitā. Ayam - pi nhatokoṭiko paṇho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā:

Akkodhano vigatakhilo 'ham - asmāti.

Panāmitā ca therā Sāriputta-Moggallānā saparisā, taṃ - ca pana na kopena. Idha mahārāja kocid - eva puriso mahāpaṭhaviyā mūle vā khānuke vā pāsāne vā kaṭhale vā visame vā bhūmibhāge khalivā patati, api nu kho mahārāja mahāpaṭhavī kupitā taṃ pātetīti. — Na hi bhante, na - tthi mahāpaṭhaviyā kopo vā pasādo vā, anunaya-paṭighavippamuttā mahāpaṭhavī, sayam - eva so alaso khalivā patito ti. — Evam - eva kho mahārāja na - tthi tathāgatānaṃ kopo vā pasādo vā, anunaya-paṭighavippamuttā tathāgatā arahanto sammāsambuddhā, atha kho sayamkaten' eva te attano aparādhena panāmitā. Idha pana mahārāja mahāsamuddo na matena kunāpena samvasati, yaṃ hoti mahāsamudde mataṃ kunāpaṃ taṃ khippam - eva nicchubhati. thaṃ ussādeti; api nu kho mahārāja mahāsamuddo kupito taṃ kunāpaṃ nicchubhatīti. — Na hi bhante, na - tthi mahāsamuddassa kopo vā pasādo vā, anunaya-paṭighavippamutto mahāsamuddo ti. — Evam - eva kho mahārāja na - tthi tathāgatānaṃ kopo vā pasādo vā, anunaya-paṭighavippamuttā tathāgatā arahanto sammāsambuddhā, atha kho sayamkaten' eva te attano aparādhena panāmitā. Yathā mahārāja paṭhaviyā khalito patiyati, evaṃ Jinasāsanavare khalito panāmiyati; yathā mahāsamudde mataṃ

⁵ panāmitā ti all ⁸ -khīlo AaCbM. ⁻² ussāreti M

kuṇapaṃ nicchubbhīyati, evaṃ Jinasāsanavare khalito paṇāmiyati. Yaṃ pana te mahārāja Tathāgato paṇāmesi, tesāṃ atthakāmo hitakāmo sukhakāmo visuddhikāmo: evaṃ ime jāti-jarā-byādhī-maraṇena parimuccissantīti paṇāmesīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, ta-thā sampatiṇṇhāmi.

Tatiyo vaggo.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Etad - aggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ iddhimantānaṃ, yad - idaṃ Mahāmoggallāno ti. Puna ca kira so laḷehi paripothito bhinnasīso sañcunṇitaṭṭhi maṃsa-dhamani-majja-parikatto parinibbuto. Yadi bhante Nāgasena therō Mahāmoggallāno iddhiyā koṭiṃ gato, tena hi: laḷehi paripothito parinibbuto ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi laḷehi paripothito parinibbuto, tena hi: iddhiyā koṭiṃ gato ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Kiṃ - na samattho iddhiyā attano upaghātaṃ apanayitum, sade-vakassa pi lokassa paṭisaraṇaṃ bhavitum araho ti. Ayam - pi ubhatoKoṭiko pañho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Etad - aggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ iddhimantānaṃ, yad - idaṃ Mahāmoggallāno ti. Āyasmā ca Mahāmoggallāno laḷahato parinibbuto, taṃ - ca pana kam-mādhiggaḥitenāti. — Nanu bhante Nāgasena iddhimato

11 parigatto M, parikanno C 12 parinibbuto ti ABC 13,16 kotigato CM. 1b araho hoti M.

iddhivisayo pi kammavipāko pi dve acintiyā, acintiyena acintiyam apanayitabban. Yathā nāma bhante keci phalakāmā kapitthena kapittham pōthenti, ambena amban. pothenti, evam-eva kho bhante Nāgasena acintiyena acintiyam pothayitvā apanetabban¹ -ti. — Acintiyānam² -pi mahārāja ekam adhimattam balavataram. Yathā mahārāja mahiyā rājāno honti samajaccā, samajaccānam³ -pi tesam eko sabbe abhibhavitvā ānam pavatteti, evam-eva kho mahārāja tesam acintiyānam⁴ kammavipākam yeva adhimattam balavataram, kammavipākam yeva sabbe abhibhaviya ānam pavatteti, kammādhiggahitassa avasesā kiriyā okāsam na labhanti. Idha pana mahārāja koci puriso kismicid-eva pakaraṇe aparajjhati, na tassa mātā vā pitā vā bhagini-bhātaro vā saklu-sahāyakā vā tāyanti, atha kho rājā yeva tattha abhibhaviya ānam pavatteti, kim tattha kāraṇam⁵: aparādhikatā; evam-eva kho mahārāja tesam acintiyānam⁶ kammavipākam yeva adhimattam balavataram, kammavipākam yeva sabbe abhibhaviya ānam pavatteti, kammādhiggahitassa avasesā kiriyā okāsam na labhanti. Yathā vā pana mahārāja mahiyā davadāhe samuttthite ghaṭasahassam⁷ -pi udakam na sakkoti nibbāpetum, atha kho aggi yeva tattha abhibhaviya ānam pavatteti, kim tattha kāraṇam⁸: balavatā tejassa; evam-eva kho mahārāja tesam acintiyānam⁹ kammavipākam yeva adhimattam balavataram, kammavipākam yeva sabbe abhibhaviya ānam pavatteti, kammādhiggahitassa avasesā kiriyā okāsam na labhanti. Tasmā mahārāja āyasmato Mahāmoggallānassa kammādhiggahitassa laḷeḷhi pothiyamānassa iddhiyā samannāhāro nāhosīti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam-etaṃ, tathā sampaticchāmīti.

¹ kapitthena kapittham M. ² kho om M. ³ kammavipāko yeva adhimatto balavataram kammavipāko M throughout. ⁴ davadāhe M.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Tathāgatappavedito bhikkhave dhammavinayo vivaṇo virocati no paṭicchanno ti. Puna ca Pātimokkhuddeso kevalaṇ - ca Vinayaṭṭakaṃ pihitaṃ paṭicchannaṃ. Yadi bhante Nāgasena Jinasāsane yuttaṃ vā pattaṃ vā sama - yaṃ vā labhetha, Vinayapaṇṇatti vivaṇā sobheyya, kena kāraṇena: kevalaṃ tattha sikkhā saṃyamo niyamo sīla - guṇa - ācāra - paṇṇatti attharaso dhammaraso vimuttiraso. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Tathāgatap - pavedito bhikkhave dhammavinayo vivaṇo virocati no pa - ticchanno ti, tena hi: Pātimokkhuddeso kevalaṇ - ca Vi - nayapṭakaṃ pihitaṃ paṭicchannaṃ - ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Pātimokkhuddeso kevalaṇ - ca Vinaya - pṭakaṃ pihitaṃ paṭicchannaṃ, tena hi: Tathāgatappa - vedito bhikkhave dhammavinayo vivaṇo virocati no paṭic - channo ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhato - koṭiko paṇho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Tathāga - tappavedito bhikkhave dhammavinayo vivaṇo virocati no paṭicchanno ti. Puna ca Pātimokkhuddeso kevalaṇ - ca Vinayaṭṭakaṃ pihitaṃ paṭicchannaṃ. Taṇ - ca pana na sabbesaṃ, sīmaṃ katva pihitaṃ. Tividhena mahārāja Bhagavatā Pātimokkhuddeso sīmaṃ katvā pihito: pubba - kānaṃ tathāgatānaṃ vaṃsavaṣena pihito, dhammassa garukattā pihito, tthikkhubhūmiyā garukattā pihito. Ka - thaṃ pubbakānaṃ tathāgatānaṃ vaṃsavaṣena Pātimok - khuddeso sīmaṃ katvā pihito: vaṃso eso mahārāja sab - besaṃ pubbakānaṃ tathāgatānaṃ, yad - idaṃ bhikkhu - majjhe Pātimokkhuddeso, avasesānaṃ pihito. Yathā mahārāja khattiyānaṃ khattiyamāyā khattiyesu yeva carati, evaṃ - etaṃ khattiyānaṃ lokassa paveni avasesānaṃ pihita;

³ puna ca paraṃ AbCM   ⁴ paṭicchannanti AbC   ²⁵ garukattā M in both places.   ³¹ pihito AM

evam - eva kho mahārāja vaṁso eso sabbesaṃ pubbakānaṃ tathāgatānaṃ, yad - idaṃ bhikkhumajjhe Pātimokkhuddeso, avasesānaṃ pihito. Yathā vā pana mahārāja mahiyā gaṇā vattanti, seyyathīdaṃ: mallā atonā pabbatā dhammagiriyaṃ brahmagiriyaṃ naṭakā naccakā langhakā pisācā maṇibhaddā puṇṇabaddhā candima-suriyā siridevatā kalidevatā sivā vasudevā ghanikā asipāsā bhaddiputtā, tesāṃ tesāṃ rahassaṃ tesu tesu ganesu yeva carati, avasesānaṃ pihitaṃ; evam - eva kho mahārāja vaṁso eso sabbesaṃ pubbakānaṃ tathāgatānaṃ, yad - idaṃ bhikkhumajjhe Pātimokkhuddeso, avasesānaṃ pihito. Evaṃ pubbakānaṃ tathāgatānaṃ vaṁsavasena Pātimokkhuddeso sīmaṃ katvā pihito. Kathaṃ dhammassa garukattā Pātimokkhuddeso sīmaṃ katvā pihito: dhammo mahārāja garuko bhāriyo, tattha sammattakārī aññaṃ ārādheti, taṃ tattha paramparāsammattakāritāya pāpuṇāti, na taṃ tattha paramparāsammattakāritāya pāpuṇāti; mā cāyaṃ sāraddhammo varadhammo asammattakārīnaṃ hatthagato oṇāto avaṇāto hīlito khīlito garahito bhavatu, mā cāyaṃ sāraddhammo varadhammo dujjanagato oṇāto avaṇāto hīlito khīlito garahito bhavatūti evaṃ dhammassa garukattā Pātimokkhuddeso sīmaṃ katvā pihito. Yathā mahārāja sāra-vaṇa-pavara-abhiṇṇā-jātimanta - rattalohita-candanaṃ nāma Savarapuram - anugataṃ oṇātaṃ avaṇātaṃ hīlitaṃ khīlitaṃ garahitaṃ bhavati, evam - eva kho mahārāja: mā 'yaṃ sāraddhammo varadhammo paramparāasammattakārīnaṃ hatthagato oṇāto avaṇāto hīlito khīlito garahito bhavatu, mā cāyaṃ sāraddhammo varadhammo dujjanagato oṇāto avaṇāto hīlito khīlito garahito bhavatūti evaṃ dhammassa garukattā Pātimokkhuddeso sīmaṃ katvā

⁴ anona C ⁵ vattikā (for pabbatā) M ⁶ -hriyā C twice. ⁷ kalidevatā CM. ⁸ Vasudeva C. sudevāvasudevā M. vāvasudevāsuṇā A. ⁹ ghanikā C, ghanīgā B. ¹⁰ apipāsa M ¹¹ bhaddhiputtā AB. ¹² guruko M. ¹³ sabara- Ab ¹⁴ mā cāyaṃ AbM

pihito. Kathaṃ bhikkhubhūmiyā garukattā Pātimokkhu-deso sīmaṃ katvā pihito: bhikkhubhāvo kho mahārāja atuliyō appamāno anagghaniyo, na sakkā kenaci agghāpetuṃ tuletuṃ parimetuṃ, mā 'yaṃ evarūpe bhikkhubhāve tthito lōkena samasamo bhavatūti bhikkhūnaṃ yeva antare Pātimokkhu-deso carati. Yathā mahārāja lōke varapavara-bhaṇḍaṃ, vatthaṃ vā attharaṇaṃ vā gaja-turanga-ratha-suvanna-rajata-maṇi-muttā-itthiratanādīni vā nījjitakam-masūrā vā, sabbe te rājānaṃ-upagacchanti, evaṃ-eva kho mahārāja yāvata lōke sikkhā-sugatāgama-pariyatti-ācārasaṃyama-sīlasaṃvaraguṇā sabbe te bhikkhusaṅghaṃ-upagatā bhavanti. Evaṃ bhikkhubhūmiyā garukattā Pātimokkhu-deso sīmaṃ katvā pihito ti. — Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ-etaṃ, tathā sampañicchāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ-p' etaṃ Bhagavatā: Sampajānamusāvāde pārājiko hotīti. Puna ca bhaṇitaṃ: Sampajānamusāvāde lahukaṃ āpattiṃ āpajjati ekassa santike desanāvattukaṃ-ti. Bhante Nāgasena, ko paṇ' ettha viseso, kiṃ kāranaṃ yaṇ'-c' ekena musāvādena ucchijjati. yaṇ'-c' ekena musāvādena satekiccho hoti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Sampajānamusāvāde pārājiko hotīti, tena hi: Sampajānamusāvāde lahukaṃ āpattiṃ āpajjati ekassa santike desanāvattukaṃ-ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgataṃ bhaṇitaṃ: Sampajānamusāvāde lahukaṃ āpattiṃ āpajjati ekassa santike desanāvattukaṃ-ti, tena hi: Sampajānamusāvāde pārājiko hotīti taṃ-pi vacanaṃ micchā. Ayaṃ-pi ubhatokotiko paṇho tavānuppatto. so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā: Sampajāna-musāvāde pārājiko hotīti. Bhanitañ - ca: Sampajānamusāvāde lahukam āpattiṃ āpajjati ekassa santike desanāvatthukan - ti. Tañ - ca pana vatthuvaseṇa garuka-lahukam hoti. Tam kim-maññasi mahārāja: idha koci puriso parassa pāṇinā pahāraṃ dadeyya, tassa tumhe kiṃ dandaṃ dbārethāti. — Yadi so bhante āha: na-kkhamāmīti, tassa mayaṃ akkhamamāne kahāpaṇaṃ harāpemāti. — Idha pana mahārāja so yeva puriso tava pāṇinā pahāraṃ dadeyya, tassa pana ko dandaṃ ti. — Hattham - pi 'ssa bhante chedāpeyyāma, pādam - pi chedāpeyyāma, yāva sīsam kalīracchejjaṃ chedāpeyyāma, sabbam - pi taṃ gehaṃ vilumpāpeyyāma, ubhatopasse yāva sattamaṃ kulam samugghātāpeyyāmāti. — Ko pan' ettha mahārāja viseso, kiṃ kāraṇaṃ yaṃ ekassa pāṇipahāre sukhuma kahāpaṇo dandaṃ, yaṃ tava pāṇippahāre hatthacchejjaṃ pādacchejjaṃ yāva kalīracchejjaṃ sabba-gehādānaṃ ubhatopasse yāva sattamakulā samugghāto ti. — Manussantarena bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sampajānamusāvādo vatthuvaseṇa garuka-lahuko hotīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evam - etam, tatthā sampatiṇṇhamīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etam Bhagavatā Dhammatāddhammapariyāye: Pubbe va bodhisattānaṃ mātāpitaraṃ niyatā honti, bodhiṃ niyatā hoti, aggasāvakaṃ niyatā honti, putto niyato hoti, upatṭhāko niyato hotīti. Puna ca tumhe bhaṇatha: Tusīte kāye tṭhito Bodhisatto atṭha mahāvilokanāni viloketi: kālāni viloketi, dīpaṃ viloketi, desaṃ viloketi, kulam viloketi, janettiṃ viloketi, āyuni viloketi, māsam viloketi, nekkhammaṃ viloketīti.

¹³ nam A, na B; pi 'ssa gehaṃ M.

Bhante Nāgasena, aparipakke ñāṇe bujghanam na -tthi, paripakke ñāṇe na sakkā nimesantaram -pi āgametum. anattikkamanīyam paripakkamānasam; kasmā Bodhisatto kalam viloketi: kamhi kāle uppajjāmīti. Aparipakke ñāṇe bujghanam na -tthi, paripakke ñāṇe na sakkā nimesantaram -pi āgametum; kasmā Bodhisatto kulam viloketi: kamhi kule uppajjāmīti. Yadi bhante Nāgasena pubbe va Bodhisattassa mātāpitaraṃ niyatā, tena hi: kulam viloketi ti yaṃ vacanam tam micchā; yadi kulam viloketi, tena hi: pubbe va Bodhisattassa mātāpitaraṃ niyatā ti tam -pi vacanam micchā. Ayam -pi ubhatokoti ko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Niyatā mahārāja pubbe va Bodhisattassa mātāpitaro, kulāñ-ca Bodhisatto viloketi. Kin-ti pana kulāñ viloketi: ye me mātāpitaro te khattiyā udāhu brāhmaṇā ti, evaṃ kulāñ viloketi. Aṭṭhannaṃ mahārāja pubbe va anāgataṃ oloketabbaṃ hoti, katamesaṃ aṭṭhannaṃ: vāñjassa mahārāja pubbe va vikkayaḥhaṇḍaṃ oloketabbaṃ hoti, haṭṭhināgassa pubbe va soṇḍāya anāgato maggo oloketabbo hoti, sākaṭikassa pubbe va anāgataṃ titthaṃ oloketabbaṃ hoti, niyyāmakassa pubbe va anāgataṃ tīraṃ oloketvā nāvā pesetabbā hoti, bhisakkassa pubbe va āyuraṃ oloketvā āturo upasankamitabbo hoti, uttarasetussa pubbe va thirāthirabhāvaṃ jānitvā abhirūhitabbaṃ hoti, bhikkhussa pubbe va anāgataṃ kālaṃ paccavekkhitvā bhogaṇaṃ bhuñjitalabbaṃ hoti, bodhisattānaṃ pubbe va kulāñ oloketabbaṃ hoti: khattiyakulāñ vā brāhmaṇakulāñ vā ti. Imesaṃ kho mahārāja aṭṭhannaṃ pubbe va anāgataṃ oloketabbaṃ hotīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evameva, tathā sampaticchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etam Bhagavatā: Na bhikkhave attānaṃ pātetabbaṃ, yo pāteyya yathādhammo kāretabbo ti. Puna ca tumhe bhaṇatha: Yattha katthaci Bhagavā sāvakānaṃ dhammaṃ desayamāno anekapariyāyena jātiyā jarāya byādhino maranassa samucchedāya dhammaṃ deseti, yo hi koci jāti-jarā-byādhi-maraṇaṃ samatikkamati taṃ paramāya paṇisāya paṇisatiti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Na bhikkhave attānaṃ pātetabbaṃ, yo pāteyya yathādhammo kāretabbo ti, tena hi: jātiyā jarāya byādhino maranassa samucchedāya dhammaṃ desetiti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi jātiyā jarāya byādhino maranassa samucchedāya dhammaṃ deseti, tena hi: Na bhikkhave attānaṃ pātetabbaṃ, yo pāteyya yathādhammo kāretabbo ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā: Na bhikkhave attānaṃ pātetabbaṃ, yo pāteyya yathādhammo kāretabbo ti. Yattha katthaci Bhagavatā sāvakānaṃ dhammaṃ desayamānena ca anekapariyāyena jātiyā jarāya byādhino maraṇassa samucchedāya dhammo desito. Tattha pana kāraṇaṃ atthi yena Bhagavā kāraṇena paṭikkhipi samādapesi cāti. — Kim - pan' ettha bhante Nāgasena kāraṇaṃ yena Bhagavā kāraṇena paṭikkhipi samādapesi cāti. — Silavā mahārāja sīlasampanno agadasamo sattānaṃ kilesavisavināsane, osadhasamo sattānaṃ kilesabyādhivūpasame, udakasamo sattānaṃ kilesarajojallāpaharane, maṇiratanasamo sattānaṃ sabbasampattidāne, nāvāsamo sattānaṃ caturoghapāragamane, satthavāhasamo sattānaṃ jātikantārātārane, vātasamo sattānaṃ tividhaggisantāpanibbāyane, mahāmeghasamo sattānaṃ mānasaparipūrane, ācariyasamo sattānaṃ kusalasikkhāpane, sudesikasamo sattānaṃ khemaṇṇam - ācikkhane. Evārūpo mahārāja bahuguno anekaguno appamānaguno gu-

narāsi guṇapuñño sattānaṃ vadḍhikaro sīlavā mā vinassīti sattānaṃ anukampāya mahārāja Bhagavā sikkhāpadaṃ paññāpesi: Na bhikkhave attānaṃ pātetabbaṃ, yo pāteyya yathādhammo kāretabbo ti. Idam-ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena Bhagavā paṭikkhipi. Bhāsitaṃ - p¹¹ etaiṃ mahārāja therena Kumārakassapena vicitrakathikena Pāyāsirājaññassa paralokaṃ dīpayamānena: Yathā yathā kho rājañña samanabrāhmaṇā sīlavanto kalyāṇadhammā ciraṃ dīghaṃ - addhānaṃ tiṭṭhanti, tathā tathā bahujaṇahitāya paṭipajjanti bahujaṇasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ - ti. Kena pana kāraṇena Bhagavā samādāpesi: jāti pi mahārāja dukkhā, jarā pi dukkhā, byādhi pi dukkhā, maraṇaṃ - pi dukkhāṃ, soka pi dukkho, parideva pi dukkho, dukkhaṃ - pi dukkhāṃ, domanassaṃ - pi dukkhāṃ, upāyāso pi dukkho, appiyehi sampayogo pi dukkho, piyehi vippayogo pi dukkho, mātu-maraṇaṃ - pi dukkhāṃ, pitumaraṇaṃ - pi dukkhāṃ, bhātu-maraṇaṃ - pi dukkhāṃ, bhaginimaraṇaṃ - pi dukkhāṃ, puttamaraṇaṃ - pi dukkhāṃ, dāramaraṇaṃ - pi dukkhāṃ, ñātīmaraṇaṃ - pi dukkhāṃ, ñātibyaṇaṃ - pi dukkhāṃ, rogabyaṇaṃ - pi dukkhāṃ, bhogabyaṇaṃ - pi dukkhāṃ, sīlabyaṇaṃ - pi dukkhāṃ, diṭṭhibyaṇaṃ - pi dukkhāṃ, rājabhayaṃ - pi dukkhāṃ, corabhayaṃ - pi dukkhāṃ, veribhayaṃ - pi dukkhāṃ, dubbhikkhabhayaṃ - pi dukkhāṃ, aggibhayaṃ - pi dukkhāṃ, udakabhayaṃ - pi dukkhāṃ, ūmibhayaṃ - pi dukkhāṃ, āvaṭṭabhayaṃ - pi dukkhāṃ, kumbhīlabhayaṃ - pi dukkhāṃ, susukābhayaṃ - pi dukkhāṃ, attānuvādabhayaṃ - pi dukkhāṃ, parānuvādabhayaṃ - pi dukkhāṃ, daṇḍabhayaṃ - pi dukkhāṃ, duggatibhayaṃ - pi dukkhāṃ, parisasārajjabhayaṃ - pi dukkhāṃ, ājīvika-bhayaṃ - pi dukkhāṃ, maraṇabhayaṃ - pi dukkhāṃ, vettehi

¹¹ lokānukampakāya ABC. ¹⁴ byādhi AB. ³¹ -sārajjampi B. ³¹ ajīvika-M, ajīvika-C.

tālanam - pi dukkham, kasāhi tālanam - pi dukkham, addhandaṇḍakehi tālanam - pi dukkham, hatthacchedanam - pi dukkham, pādacchedanam - pi dukkham, hatthapādacchedanam - pi dukkham, kaṇṇacchedanam - pi dukkham, nāsacchedanam - pi dukkham, kaṇṇanāsacchedanam - pi dukkham, bilangathālikam - pi dukkham, sankhamuṇḍikam - pi dukkham, Rāhumukham - pi dukkham, jotimālakam - pi dukkham, hatthapajjotikam - pi dukkham, erakavattikam - pi dukkham, cīrakavāsikam - pi dukkham, eṇeyyakam - pi dukkham, baḷisamaṁsikam - pi dukkham, kaḥāpanakam - pi dukkham, khārāpatacehikam - pi dukkham, palighapari-vattikam - pi dukkham, palālapīṭhakam - pi dukkham, tattenā [pi] telenā osiñcanam - pi dukkham, sunakhehi khādāpanam - pi dukkham, jīvasūlāropanam - pi dukkham, asinā sīsacchedanam - pi dukkham, evarūpāni evarūpāni mahārāja bahuvīdhāni anekavīdhāni dukkhāni saṁsāragato anubhavati. Yathā mahārāja Himavante pabbate abhivaṭṭam udakam Gangāya nadiyā pāsāṇa-sakkhara-kharamarumba-āvatta-gaḅḅalaka-ūmikavankacadika-āvaraṇa-nīvaraṇa-mūlaka-sākhāsu pariyottharati, evam-eva kho mahārāja evarūpāni evarūpāni bahuvīdhāni anekavīdhāni dukkhāni saṁsāragato anubhavati. Pavattam mahārāja dukkham, appavattam sukham, appavattassa guṇam pavatte ca bhayam dīpayamāno mahārāja Bhagavā appavattassa sacchikiriyāya jāti-jarā-byādhi-maranasamatikamāya samādapesi. Idam-ettha mahārāja kāraṇam yena kāraṇena Bhagavā samādapesīti. — Sādhu bhante Nāgasena, sunibbēṭhito pañho, sukathitam kāraṇam, evam-etam, tathā sampañcchāmīti.

---

² -chedampi BCM throughout. ¹⁵ evarūpāni once CM. ¹⁸ abhivuttham M. ¹⁹ -vadika- C, -madika- Aa. ²¹ evarūpāni once C.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etam Bhagavatā: Mettāya bhikkhave cetovimuttiyā āsevītāya bhāvitāya bahulikatāya yānikatāya vatthukatāya anuṭṭhitāya paricitāya susamā-raddhāya ekādas' ānisaṃsā pāṭikankhā, katame ekādasas: sukham supati, sukham paṭibujjhati, na pāpakam supinam passati, manussānam piyo hoti, amanussānam piyo hoti, devatā rakkhanti, nāssa aggi vā visam vā sattham vā kamati, tuvaṭam cittam samādhiyati, mukhavaṇṇo vipasīdati, asammūlho kālam karoti, uttarim appaṭivijjhanto brahmalokūpago hotīti. Puna ca tumhe bhaṇatha: Sāmo kumāro mettāvihārī migasanghena parivuto pavane vicaranto Piliyakkhena rañṇā viddho visapītena sallena tatth' eva mucchito patito ti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitam: Mettāya bhikkhave — pe — brahmalokūpago hotīti, tena hi: Sāmo kumāro mettāvihārī migasanghena parivuto pavane vicaranto Piliyakkhena rañṇā viddho visapītena sallena tatth' eva mucchito patito ti yaṃ vacanam taṃ micchā. Yadi Sāmo kumāro mettāvihārī migasanghena parivuto pavane vicaranto Piliyakkhena rañṇā viddho visapītena sallena tatth' eva mucchito patito. tena hi: Mettāya bhikkhave — pe — nāssa aggi vā visam vā sattham vā kamatīti tam - pi vacanam micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko paṇho sunipuṇo parisāṇho sukhumo gambhīro, api sunipuṇānam manujānam gatte sedam moceyya, so tavānuppatto, vijatehi tam mahājaṭajātitaṃ, anāgatānam Jinaputtānam cakkhum dehi nibbāhanāyāti.

Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā: Mettāya bhikkhave — pe — nāssa aggi vā visam vā sattham vā kamatīti. Sāmo ca kumāro mettāvihārī migasanghena parivuto pavane vicaranto Piliyakkhena rañṇā viddho visapītena sallena tatth' eva mucchito patito. Tattha

⁴ patikankhā AaB. ¹² piliyakkhena M throughout, pīlī- or pīli- C.

pana mahārāja kāraṇaṃ atthi. Katamaṃ tattha kāraṇaṃ: n' ete mahārāja guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā. Sāmo mahārāja kumāro ghaṭaṃ ukkhipanto tasmim̐ khañe mettābhāvanāya pamatto ahoṣi. Yasmiṃ mahārāja khane puggalo mettaṃ samāpanno hoti, na tassa puggalassa tasmim̐ khañe aggi vā visaṃ vā satthaṃ vā kamati, tassa ye keci ahitakāmā upagantvā taṃ na passanti, na tasmim̐ okāsaṃ labhanti; n' ete mahārāja guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā. Idha mahārāja puriso saṅgāmasūro abhejjakavacajālikaṃ sannayhitvā saṅgāmaṃ otareyya, tassa sarā khittā upagantvā patanti vikiranti, na tasmim̐ okāsaṃ labhanti; n' eso mahārāja guṇo saṅgāmasūraṃ, abhejjakavacajālikāy' eso guṇo, yassa sarā khittā upagantvā patanti vikiranti. Evam - eva kho mahārāja n' ete guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā; yasmiṃ mahārāja khañe puggalo mettaṃ samāpanno hoti na tassa puggalassa tasmim̐ khañe aggi vā visaṃ vā satthaṃ vā kamati, tassa ye keci ahitakāmā upagantvā taṃ na passanti, tasmim̐ okāsaṃ na labhanti; n' ete mahārāja guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā. Idha pana mahārāja puriso dibbaṃ antaradhānaṃ mūlaṃ hatthe kareyya, yāva taṃ mūlaṃ tassa hatthagataṃ hoti tāva na añño koci pakatimanusso taṃ purisaṃ passati, n' eso mahārāja guṇo purisassa, mūlass' eso guṇo antaradhānaṃ, yaṃ so pakatimanussānaṃ cakkhupathe na dissati. Evam - eva kho mahārāja n' ete guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā; yasmiṃ mahārāja khañe puggalo mettaṃ samāpanno hoti na tassa puggalassa tasmim̐ khañe aggi vā visaṃ vā satthaṃ vā kamati, tassa ye keci ahitakāmā upagantvā taṃ na passanti, na tasmim̐ okāsaṃ labhanti; n' ete mahārāja guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā. Yathā vā pana mahārāja

purisaṃ sukataṃ mahatimahāleṇaṃ - anupaviṭṭhaṃ mahatimahāmegho abhivassanto na sakkoti temayitum, n' eso mahārāja guṇo purisassa, mahāleṇassa so guṇo, yaṃ mahatimahāmegho abhivassamāno na taṃ temeti; evaṃ - eva kho mahārāja n' ete guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā, yasmiṃ mahārāja khane puggalo mettaṃ samāpanno hoti na tassa puggalassa tasmiṃ khane aggi vā visaṃ vā satthaṃ vā kamati, tassa ye keci ahitakāmā upagantvā taṃ na passanti, na tassa sakkonti ahitaṃ kātumi, n' ete mahārāja guṇā puggalassa, mettābhāvanāy' ete guṇā ti. — Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, sabbapāpanivārānā mettābhāvanā ti. — Sabbakusalaguṇāvahā mahārāja mettābhāvanā hitānaṃ - pi ahitānaṃ - pi, ye te sattā viññāṇabaddhā sabbesaṃ mahānisaṃsā mettābhāvanā saṃvibhajitabbā ti.

Bhante Nāgasena, kusalakāriṣṣa pi akusalakāriṣṣa pi vipāko samasamo udāhu koṇi viseso atthi. — Atthi mahārāja kusalassa ca akusalassa ca viseso, kusalaṃ mahārāja sukhavipākaṃ saggasamvattanikaṃ, akusalaṃ dukkhavipākaṃ nirayasamvattanikaṃ - ti. — Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: Devadatto ekantakanho ekantakanhehi dhammehi samannāgato, Bodhisatto ekantasukko ekantasukkehi dhammehi samannāgato ti. Puna ca Devadatto bhava bhava yasena ca pakkhena ca Bodhisattena samasamo hoti, kadāci adhikataro vā. Yadā Devadatto nagare Bārāṇasīyaṃ Brahmadattassa rañño purohitaputto ahoṣi, tadā Bodhisatto chavakacaṇḍālo ahoṣi vijjādharo, vijjāṃ parijapitvā akāle ambaphalāni nibbatteṣi; ettha tāva Bodhisatto Devadattato jātiyā nihīno

yasasā ca nihīno. Puna ca param̐ yadā Devadatto rājā
 ahosi mahāmahīpati sabalakāmasamangī, tadā Bodhisatto
 tassūpabhogo ahosi hatthināgo sabbalakkhanasampanno,
 tassa cārugativilāsaṃ asahamāno rājā vadham - icchanto
 hatthācariyaṃ evam - avoca: asikkhito te ācariya hatthi-
 nāgo, tassa ākāsagamanāṃ nāma kāraṇaṃ karohīti; tat-
 tha pi tāva Bodhisatto Devadattato jātiyā nihīno, lānako
 tiracchānagato. Puna ca param̐ yadā Devadatto manusso
 ahosi pavane natthāyiko, tadā Bodhisatto Mahāpaṭhavī
 nāma makkato ahosi; ettha pi tāva dissati viseso ma-
 nussassa ca tiracchānagatassa ca, ettha pi tāva Bodhi-
 satto Devadattato jātiyā nihīno. Puna ca param̐ yadā
 Devadatto manusso ahosi, Soṇuttaro nāma nesādo balavā
 balavataro nāgabalo, tadā Bodhisatto Chaddanto nāma
 nāgarājā ahosi, tadā so luddako taṃ hatthināgaṃ ghātesi;
 tattha pi tāva Devadatto va adhikataro. Puna ca param̐
 yadā Devadatto manusso ahosi vanacāraṇo aniketavāsī,
 tadā Bodhisatto sakuno ahosi tittiro mantajjhāyī, tadā
 pi so vanacāraṇo taṃ sakunaṃ ghātesi; tattha pi tāva
 Devadatto va jātiyā adhikataro. Puna ca param̐ yadā
 Devadatto Kalābu nāma Kāsirājā ahosi, tadā Bodhisatto
 tāpaso ahosi khantivādī, tadā so rājā tassa tāpasassa
 kuddho hatthapāde vamsakalīre viya chedāpesi; tattha pi
 tāva Devadatto yeva adhikataro jātiyā ca yasena ca.
 Puna ca param̐ yadā Devadatto manusso ahosi vanacaro,
 tadā Bodhisatto Nandiyo nāma vānarindo ahosi, tadā pi
 so vanacaro taṃ vānarindaṃ ghātesi saddhiṃ mātara
 kaniṭṭhabhātikena ca; tattha pi tāva Devadatto yeva
 adhikataro jātiyā. Puna ca param̐ yadā Devadatto ma-
 nusso ahosi acelako Kārambhiyo nāma, tadā Bodhisatto
 Paṇḍarako nāma nāgarājā ahosi; tattha pi tāva Deva-

¹⁸ soṇuttaro ACM   ^{17 19} vanavūtarō BC, vanacaro, -carako M   ¹⁵
 -jjhāyī all.

datto yeva adhikataro jātiyā. Puna ca paraṃ yadā
 Devadatto manusso ahosi pavane jaṭilako, tadā Bodhi-
 satto Tacchako nāma mahāsūkaro ahosi; tattha pi tāva
 Devadatto yeva jātiyā adhikataro. Puna ca paraṃ yadā
 Devadatto Cetisu Suraparicaro nāma rājā ahosi upari-
 purisamatte gagane vehāsangamo, tadā Bodhisatto Kapilo
 nāma brāhmaṇo ahosi; tattha pi tāva Devadatto yeva
 adhikataro jātiyā ca yasena ca. Puna ca paraṃ yadā
 Devadatto manusso ahosi Sāmo nāma, tadā Bodhisatto
 Ruru nāma migarājā ahosi; tattha pi tāva Devadatto
 yeva jātiyā adhikataro. Puna ca paraṃ yadā Devadatto
 manusso ahosi luddako pavanacaro, tadā Bodhisatto hat-
 thināgo ahosi, so luddako tassa hatthināgassa sattak-
 khattum dante chinditvā hari; tattha pi tāva Devadatto
 yeva yoniyā adhikataro. Puna ca paraṃ yadā Devadatto
 sigālo ahosi khattiyadhammo, so yāvatā Jambudīpe pade-
 sarājāno te sabbe anuyutte akāsi, tadā Bodhisatto Vidhuro
 nāma paṇḍito ahosi; tattha pi tāva Devadatto yeva ya-
 sena adhikataro. Puna ca paraṃ yadā Devadatto hat-
 thināgo hutvā laṭukikāya sakunīkāya puttake ghātesi,
 tadā Bodhisatto pi hatthināgo ahosi yūthapati; tattha
 tāva ubho pi te samasamā ahesum. Puna ca paraṃ
 yadā Devadatto yakkho ahosi Adhammo nāma, tadā
 Bodhisatto pi yakkho ahosi Dhammo nāma; tattha pi
 tāva ubho pi samasamā ahesum. Puna ca paraṃ yadā
 Devadatto nāviko ahosi pañcannaṃ kulasatānaṃ issaro,
 tadā Bodhisatto pi nāviko ahosi pañcannaṃ kulasatānaṃ
 issaro; tattha pi tāva ubho pi samasamā va ahesum.
 Puna ca paraṃ yadā Devadatto satthavāho ahosi pañ-
 cannaṃ sakaṭasatānaṃ issaro, tadā Bodhisatto pi sat-
 thavāho ahosi pañcannaṃ sakaṭasatānaṃ issaro; tat-
 tha pi tāva ubho pi samasamā ahesum. Puna ca

param yadā Devadatto Sākho nāma migarājā ahosi, tadā Bodhisatto pi Nigrodho nāma migarājā ahosi; tattha pi tāva ubho pi samasamā ahesum. Puna ca param yadā Devadatto Sākho nāma senāpati ahosi, tadā Bodhisatto Nigrodho nāma rājā ahosi; tattha pi tāva ubho pi samasamā ahesum. Puna ca param yadā Devadatto Khaṇḍahālo nāma brāhmaṇo ahosi, tadā Bodhisatto Cando nāma rājakumāro ahosi; tadā ayaṃ Khaṇḍahālo yeva adhikataro. Puna ca param yadā Devadatto Brahmadatto nāma rājā ahosi, tadā Bodhisatto tassa putto Mahāpadumo nāma kumāro ahosi. tadā so rājā sakaputtam corappapāte khipāpesi; yato kutoci pitā va puttānam adhikataro hoti viṣiṭṭho ti tattha pi tāva Devadatto yeva adhikataro. Puna ca param yadā Devadatto Mahāpatāpo nāma rājā ahosi, tadā Bodhisatto tassa putto Dhammapālo nāma kumāro ahosi, tadā so rājā sakaputtassa hatthapāde sīsaṃ ca chedāpesi; tattha pi tāva Devadatto yeva uttaro adhikataro. Ajj' etarahi ubho pi Sakyakule jāyimsu, Bodhisatto Buddho ahosi sabbaññū lokanāyako, Devadatto tassa atidevadevassa sāsane pabbajitvā iddhiṃ nibbattetvā Buddhālayaṃ akāsi. Kin - nu kho bhante Nāgasena yaṃ mayā bhaṇitaṃ taṃ sabbaṃ tathaṃ udāhu vitathan - ti. — Yaṃ - tvaṃ mahārāja bahuvīdhaṃ kāraṇaṃ osāresi, sabbaṃ - taṃ tath' eva no aññathā ti. — Yadi bhante Nāgasena kaṇho pi sukko pi samasamagatikā honti, tena hi kusalam - pi akusalam - pi samasamavipākaṃ hotīti. — Na hi mahārāja kusalam - pi akusalam - pi samasamavipākaṃ hoti, na hi mahārāja, Devadatto sabba-janehi paṭiviruddho, Bodhisatto n' eva paṭiviruddho, yo tassa Bodhisatte paṭivirodho so tasmim tasmim yeva bhava paccati phalaṃ deti. Devadatto pi mahārāja issa-

¹² kutoci pi pitā BC   ¹² ca AB   ⁴⁰ atidevassa A. devāṭidevassa M

²² tathā C   ²⁸ hi om BC

riye t̥hito janapadesu ārakkham deti, setum sabham puñ-
 ñasālam kareti, samaṇa-brāhmaṇānam kapaṇiddhika-va-
 nibbakānam nāthānāthānam yathāpaṇihitam dānam deti;
 tassa so vipākena bhavē bhavē sampattiyo paṭilabhati.
 Kass' etaṃ mahārāja sakkā vattum: vinā dānena dāmena
 saṃyamena uposathakammena sampattiṃ anubhavissatīti.
 Yaṃ pana tvaṃ mahārāja evaṃ vadesi: Devadatto ca
 Bodhisatto ca ekato anuparivattantīti, so na jātisatassa
 accayena samāgamo ahosi, na jātisahassassa accayena,
 na jātisatasahassassa accayena, kadāci karahaci bahun-
 naṃ ahorattānaṃ accayena samāgamo ahosi. Yaṃ paṇ'
 etaṃ mahārāja Bhagavatā kāṇakacchapopamaṃ upadas-
 sitaṃ manussattaṭṭhābhāya, tathūpamaṃ mahārāja ime-
 saṃ samāgamaṃ dhārehi. Na mahārāja Bodhisattassa
 Devadatten' eva saddhiṃ samāgamo ahosi, therō pi ma-
 hārāja Sāriputto anekesu jātisatasahassesu Bodhisattassa
 pitā ahosi, mahāpitā ahosi, cullapitā ahosi, bhātā ahosi,
 putto ahosi, bhāgiṇeyyo ahosi, mitto ahosi. Bodhisatto
 pi mahārāja anekesu jātisatasahassesu therassa Sāri-
 puttassa pitā ahosi, mahāpitā ahosi, cullapitā ahosi,
 bhātā ahosi, putto ahosi, bhāgiṇeyyo ahosi, mitto ahosi.
 Sabbe pi mahārāja sattakāyapariyāpannā saṃsārasotam-
 anugatā saṃsārasotena vuyhantā appiyehi pi piyehi pi samā-
 gaggantīti. Yathā mahārāja udakaṃ sotena vuyhamā-
 naṃ suci-asuci-kalyāṇa-pāpakena samāgacchati, evaṃ -
 eva kho mahārāja sabbe pi sattakāyapariyāpannā saṃ-
 sārasotam - anugatā saṃsārasotena vuyhantā appiyehi pi
 piyehi pi samāgacchantīti. Devadatto mahārāja yakkho sa-
 māno attanā Adhammo pare adhamme niyojetvā sattapañ-
 ñāsa vassakotiyo satthiṃ - ca vassasatasahassāni mahāniraye

² kapaṇaddhika- M ⁶ saññāmena B. ¹³ manussattam pat. BCM. ¹⁶
 jātisahassesu AB ¹⁹ jātisahassesu A. ²² ²⁶ sattā kāy. Ab. ²⁵ asuciṃ
 asuciṃ C, asucisaci- B, asuciṃ suciṃ A.

pacci. Bodhisatto pi mahārāja yakkho samāno attanā Dhammo pare dhamme niyojetvā sattapaññāsa vassakoṭṭiyo satṭhiñ - ca vassasatasahassāni sagge modi sabba-kāmasamangī. Api ca mahārāja Devadatto imasmiñ bhava Buddhañ anāsādaniyam - āsādayitvā samaggañ - ca sanghañ bhinditvā paṭhaviñ pāvisi; Tathāgato bujjhitvā sabbadhamme parinibbuto upadhisankhaye ti. — Sādhubhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañicchāmīti.

— —

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā :

Sace labhetha khaṇaṃ vā raho vā,
nimantakaṃ vā pi labhetha tādisaṃ,
sabbā pi itthiyo kareyyu pāpaṃ,
aññaṃ aladdhā pīṭhasappinā saddhin - ti.

Puna ca kathīyati: Mahosadhassa bhariyā Amarā nāma itthī gāmake ṭhapitā pavutthapatikā raho nisinnā vivittā rājapaṭisamaṃ sāmikaṃ karitvā sahasseṇa nimaṇṭhiyamānā pāpaṃ nākaṣīti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ :

Sace labhetha khaṇaṃ vā raho vā,
nimantakaṃ vā pi labhetha tādisaṃ,
sabbā pi itthiyo kareyyu pāpaṃ,
aññaṃ aladdhā pīṭhasappinā saddhin - ti,

tena hi: Mahosadhassa bhariyā Amarā nāma itthī gāmake ṭhapitā pavutthapatikā raho nisinnā vivittā rājapaṭisamaṃ sāmikaṃ karitvā sahasseṇa nimaṇṭhiyamānā pāpaṃ nākaṣīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Mahosadhassa bhariyā

¹² pi om AB. ¹³ kareyyuṃ all throughout. ²¹ pi om. M

Amarā nāma itthī gāmake ṭhapitā pavutthapatikā raho
nisinnā vivittā rājapaṭisamaṃ sāmikaṃ karitvā sahasseṇa
nimantiyamānā pāpaṃ nākāsi, tena hi:

Sace labhetha khaṇaṃ vā raho vā,
nimantakaṃ vā pi labhetha tādisaṃ,
sabbā pi itthiyo kareyyu pāpaṃ,
aññaṃ aladdhā pīṭhasappinā saddhin - ti

tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho
tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā:

Sace labhetha khaṇaṃ vā raho vā,
nimantakaṃ vā pi labhetha tādisaṃ,
sabbā pi itthiyo kareyyu pāpaṃ,
aññaṃ aladdhā pīṭhasappinā saddhin - ti.

Kathiyati ca: Mahosadhassa bhariyā Amarā nāma
itthī gāmake ṭhapitā pavutthapatikā raho nisinnā vivittā
rājapaṭisamaṃ sāmikaṃ karitvā sahasseṇa nimantiyamānā
pāpaṃ nākāsi. Kareyya sā mahārāja itthī sahasseṇa
labhamānā tādi-ena purisena saddhiṃ pāpakammaṃ, na
sā kareyya, sace khaṇaṃ vā raho vā nimantakaṃ vā pi
tādisaṃ labheyya. Vicinanti sā mahārāja Amarā itthī
na addasa khaṇaṃ vā raho vā nimantakaṃ vā pi tādi-
saṃ. Idhaloke garahabhayā khaṇaṃ na passi, paraloke
nirayabhayā khaṇaṃ na passi, kaṭukavipākaṃ pāpaṃ - ti
khaṇaṃ na passi, piyaṃ na muñcitukāmā khaṇaṃ na
passi, sāmikassa garukatāya khaṇaṃ na passi, dhammaṃ
apacāyanti khaṇaṃ na passi, anariyaṃ garahanti khaṇaṃ
na passi, kiriyaṃ na blīnditukāmā khaṇaṃ na passi.
Evarūpehi bahukehi kāraṇehi khaṇaṃ na passi. Raho
pi sā loke vicinitvā na passantī pāpaṃ nākāsi. Sace sā

¹³ pi om. AaM   ²⁰ nāddasa A   ^{27 27, 30} -anti all.

manussehi raho labheyya, atha amanussehi raho na labheyya; sace amanussehi raho labheyya, atha paracittavidūhi pabbajitehi raho na labheyya; sace paracittavidūhi pabbajitehi raho labheyya, atha paracittavidūnihi devatāhi raho na labheyya; sace paracittavidūnihi devatāhi raho labheyya, atha attanā va pāpehi raho na labheyya; sace attanā va pāpehi raho labheyya, atha adhammena raho na labheyya. Evarūpehi bahuvidhehi kāraṇehi raho na labhivā pāpaṃ nākāsi. Nīmantakam - pi sā loke vicinitvā tādisaṃ alabhanā pāpaṃ nākāsi. Mahosadho mahārāja paṇḍito aṭṭhaviśatiyā angehi samannāgato, katamehi aṭṭhaviśatiyā angehi samannāgato: Mahosadho mahārāja sūro, hirimā, ottāpī, sapakkho, mittasampanno, khamo, silavā, saccavādī, soceyyasampanno, akkodhano, anati-mānī, anusuyyako, viriyavā, āyūhako, sangāhako, samvibhāgī, sakhilo, nivātavutti, asaṭho, amāyāvī, atibuddhisampanno, kittimā, vijjāsampanno, hitesī upanissitānaṃ, patthito sabbajanassa, dhanavā, yasavā. Mahosadho mahārāja paṇḍito imehi aṭṭhaviśatiyā angehi samannāgato. Sā aññaṃ tādisaṃ nīmantakam alabhitvā pāpaṃ nākāsi. — Sādhū bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampañcchāmāsi.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Vigatabhayasantāsā arahanto ti. Puna ca nagare Rājagahe Dhanapālakaṃ hatthiṃ Bhagavati opatantaṃ disvā pañca khīṇāsavasatāni pariccajivā Jinavaraṃ pakkantāni disāvīdisaṃ, ekaṃ ṭhapetvā therāni Ānandaṃ. Kin - nu kho bhante Nāgasena te arahanto bhayā pakkantā, paññāyissati sakena kammenāti Dasabalaṃ pātetukāmā pak-

kantā, udāhu Tathāgatassa atulāṃ vipulāṃ -asamaṃ pā-
 ṭihāriyaṃ dattḥukāmā pakkantā. Yadi bhante Nāgasena
 Bhagavatā bhaṇitaṃ: Vigatabhayasantāsā arahanto ti,
 tena hi: nagare Rājagahe Dhanapālakaṃ hatthiṃ Bha-
 gavati opatantaṃ disvā pañca khīṇāsavasatāni paricca-
 jītvā Jinavaraṃ pakkantāni disāvidisaṃ ekaṃ ṭhapetvā
 therāṃ Ānandaṃ -ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi
 nagare Rājagahe Dhanapālakaṃ hatthiṃ Bhagavati opa-
 tantaṃ disvā pañca khīṇāsavasatāni pariccejitvā Jina-
 varaṃ pakkantāni disāvidisaṃ ekaṃ ṭhapetvā therāṃ
 Ānandaṃ, tena hi: Vigatabhayasantāsā arahanto ti taṃ -
 pi vacanaṃ micchā. Ayam -pi ubhatokoṭṭiko pañho tavā-
 nupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ -p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Vigatabha-
 yasantāsā arahanto ti. Nagare ca Rājagahe Dhanapāla-
 kaṃ hatthiṃ Bhagavati opatautaṃ disvā pañca khīṇā-
 savasatāni pariccejitvā Jinavaraṃ pakkantāni disāvidisaṃ
 ekaṃ ṭhapetvā therāṃ Ānandaṃ. Tañ -ca pana na
 bhayā, nāpi Bhagavantaṃ pādetukāmatāya. Yena pana
 mahārāja hetunā arahanto bhāyeyyūṃ vā taseyyūṃ vā
 so hetu arahantānaṃ samucchinnō, tasmā vigatabhaya-
 santāsā arahanto Bhāyati nu mahārāja mahāpaṭhavī
 khaṇante pi bhindante pi dhārent- pi samudda-pabbata-
 girisikhare ti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇena
 mahārājāti. — Na -tthi bhante mahāpaṭhaviyā so hetu
 yena hetunā mahāpaṭhavī bhāyeyya vā taseyya vā ti. —
 Evam -eva kho mahārāja na -tthi arahantānaṃ so hetu
 yena hetunā arahanto bhāyeyyūṃ vā taseyyūṃ vā. Bhā-
 yati nu mahārāja girisikharam chindante vā bhindante
 vā patante vā agginā dahante vā ti. — Na hi bhante ti.
 — Kena kāraṇena mahārājāti. — Na -tthi bhante giri-

¹ vipulāṃ CM   ¹¹ ānandaṃ AbCM   ²²⁻⁹ nānu AC   ²⁵ vā ti all.

sikharassa so hetu yena hetunā girisikharam bhāyeyya vā taseyya vā ti. — Evam-eva kho mahārāja na-tthi arahantānaṃ so hetu yena hetunā arahanto bhāyeyyūṃ vā taseyyūṃ vā. Yadi pi mahārāja lokadhātusatasahassesu ye keci sattakāyapariyāpannā sabbe pi te satti-hatthā ekaṃ arahantaṃ upadhāvitvā taseyyūṃ, na bhavēyya arahato cittassa kiñci aññathattaṃ, kinkāraṇaṃ: atṭhāna-m-anavakāsatāya. Api ca mahārāja tesāṃ khīṇā-savānaṃ evaṃ cetoparivitakko ahosi: ajja naravarapavare jīnavaravasabhe nagaravaram anupaviṭṭhe vīthiyā Dhanapālako hatthī āpatissati, asamsayam atidevadevaṃ upatṭhāko na pariccajissati, yadi mayaṃ sabbe pi Bhagavantaṃ na pariccajissāma, Ānandassa guṇo pākato na bhavissati, na h' eva ca Tathāgataṃ samupagamissati hatthināgo, handa mayaṃ apagacchāma, evam-idaṃ mahato janakāyassa kilesabandhanamokkho bhavissati, Ānandassa ca guṇo pākato bhavissatīti. Evaṃ te arahanto ānisaṃsaṃ disvā disāvidisaṃ pakkantā ti. — Suvibhatto bhante Nāgasena pañho, evam-etaṃ, na-tthi arahantānaṃ bhayaṃ vā santāso vā, ānisaṃsaṃ disvā te arahanto pakkantā disāvidisaṃ ti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhanatha: Tathāgato sabbaññu ti. Puna ca bhanatha: Tathāgatena Śāriputta-Moggallānapamukhe bhikkhusanghe paṇāmite Cātumeyyakā ca Sakyā Brahmā ca Sahampati bijjupamaṇ-ca vacchatarupūpamaṇ-ca upadassetvā Bhagavantaṃ pasādesuṃ khamāpesuṃ nijjhattaṃ akaṃsūti. Kin-nu kho bhante Nāgasena aññātā tā upamā Tathāgatassa yāhi Tathāgato

¹¹ hatthi all. ¹² asamsayam mati- AbhC. ¹³ ca om. AC. ¹⁴ -kīyassa ca A ¹⁵ -bandhanā mokkho A. ¹⁶ upadassetva M.

upamāhi orato khamito upasanto nijjhattim gato. Yadi bhante Nāgasena Tathāgatassa tā upamā aññātā, tena hi Buddho asabbaññū; yadi ñātā, tena hi okassa pasayha vīmaṃsāpekho paṇāmesi, tena hi tassa akāruññatā sambhavati. Ayam - pi ubhatokotiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Sabbaññū mahārāja Tathāgato, tāhi ca upamāhi Bhagavā pasanno orato khamito upasanto nijjhattim gato. Dhammasāmī mahārāja Tathāgato, Tathāgatappavediteh' eva te opammehi Tathāgataṃ ārādhesuṃ tosesuṃ pasādesuṃ, tesaṃ - ca Tathāgato pasanno sādhuṭi abbhanumodi. Yathā mahārāja itthi sāmikassa santaken' eva dhanena sāmikaṃ ārādheti toseti pasādeti, taṃ - ca sāmiko sādhuṭi abbhanumodati, evam - eva kho mahārāja Cātumeyyakā ca Sakyā Brahmā ca Sahampati Tathāgatappavediteh' eva opammehi Tathāgataṃ ārādhesuṃ tosesuṃ pasādesuṃ, tesaṃ - ca Tathāgato pasanno sādhuṭi abbhanumodi. Yathā vā pana mahārāja kappako rañño santaken' eva suvaṇṇapaṇakena rañño uttamangaṃ pasādhamāno rājānaṃ ārādheti toseti pasādeti, tassa ca rājā pasanno sādhuṭi abbhanumodati yathicchitam - anuppadeti: evam - eva kho mahārāja Cātumeyyakā ca Sakyā Brahmā ca Sahampati Tathāgatappavediteh' eva opammehi Tathāgataṃ ārādhesuṃ tosesuṃ pasādesuṃ, tesaṃ - ca Tathāgato pasanno sādhuṭi abbhanumodi. Yathā vā pana mahārāja saddhivihāriko upajjhāyābhatāṃ piṇḍapātāṃ gahetvā upajjhāyassa upanāmento upajjhāyaṃ ārādheti toseti pasādeti, taṃ - ca upajjhāyo pasanno sādhuṭi abbhanumodati; evam - eva kho mahārāja Cātumeyyakā ca Sakyā Brahmā ca Sahampati Tathāgatappavediteh' eva opammehi Tathāgataṃ ārādhesuṃ tosesuṃ pasādesuṃ.

---

⁵ sambhavatīti ABC.

tesañ - ca Tathāgato pasanno sādhūti abbhanumoditvā
sabbadukkhaparimuttiyā dhammaṃ desesīti. — Sādhū
bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañicchāmīti.

Tatiyo vaggo.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā :

Santhavāto bhayaṃ jātaṃ, nīketā jāyatī rajo,
aniketam - asanthavaṃ, etaṃ ve munidassanaṃ - ti.

Puna ca bhanitaṃ :

Vihāre kāraye ramme, vāsaya' ettha bahussute ti.

Yadi bhante Nāgasena Tathāgatena bhanitaṃ :

Santhavāto bhayaṃ jātaṃ, nīketā jāyatī rajo,
aniketam - asanthavaṃ, etaṃ ve munidassanaṃ - ti.

tena hi :

Vihāre kāraye ramme, vāsaya' ettha bahussute ti
yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhanitaṃ :

Vihāre kāraye ramme, vāsaya' ettha bahussute ti.

tena hi : Santhavāto bhayaṃ jātaṃ — pe — dassanaṃ - ti
tam - pi vacanaṃ micchā. Ayaṃ - pi ubhatokoṭiko pañho
tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

² sabbadukkhā par C. ⁶ jāyatī CM throughout (jāyate Sn. xii v 1).

¹⁷ bhayaṃ jātaṃ om BC

Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā:

Santhavāto bhayaṃ jātaṃ, nīketā jāyatī rajo,
anīketam - asanthavaṃ, etaṃ ve munidassanan - ti.

Bhanitāñ - ca:

Vihāre kāraye ramme, vāsaya' ettha bahussute ti.

Yaṃ mahārāja Bhagavatā bhaṇitaṃ: Santhavāto —
pe — dassanan - ti, taṃ sabhāvavacanaṃ asesavacanaṃ
nissesavacanaṃ nippariyāyavacanaṃ samaṇānucchavaṃ
samaṇasāruppaṃ samanapaṭirūpaṃ samaṇārahaṃ samaṇa-
gocaraṃ samaṇapaṭipadā samaṇapaṭipatti. Yathā ma-
hārāja ārañṇako migo araṇṇe pavane caramāno nirālayo
anīketo yathicchakaṃ sayati, evam - eva kho mahārāja
bhikkhunā:

Santhavāto bhayaṃ jātaṃ, nīketā jāyatī rajo,
anīketam - asanthavaṃ, etaṃ ve munidassanan - ti

cintetabbaṃ. Yaṃ pana mahārāja Bhagavatā bhaṇitaṃ:

Vihāre kāraye ramme, vāsaya' ettha bahussute ti,

taṃ dve atthavase sampassamānena Bhagavatā bhaṇitaṃ,
katame dve: Vihāradānaṃ nāma sabbabuddhehi vaṇṇitaṃ
anumataṃ thomitaṃ pasatthaṃ, taṃ te vihāradānaṃ da-
tvā jāti-jarā-maraṇā parimuccissantīti; ayaṃ tāva pa-
ṭhamo ānisaṃso vihāradāne. Puna ca paraṃ: vihāre
vijjamāne bhikkhuniyo byattasanketā bhavissanti, sula-
bhaṃ dassanaṃ dassanakāmānaṃ, anīkete duddassanā
bhavissantīti; ayaṃ dutiyo ānisaṃso vihāradāne. Ime
dve atthavase sampassamānena Bhagavatā bhaṇitaṃ:

Vihāre kāraye ramme, vāsay' ettha bahussute ti;
na tattha Buddhaputtena ālayo karaṇīyo nikete ti. —
Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampatṭi-
chāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā:

Uttiṭṭhe na - ppamajjeyya, udare saṃyato siyā ti.

Puna ca Bhagavatā bhaṇitaṃ: Ahaṃ kho pan' Udāyi
app - ekadā iminā pattena samatittikam - pi bhuñjāmi bhiyyo
pi bhuñjāmīti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ:

Uttiṭṭhe na - ppamajjeyya, udare saṃyato siyā ti,

tena hi: Ahaṃ kho pan' Udāyi app - ekadā iminā pattena
samatittikam - pi bhuñjāmi bhiyyo pi bhuñjāmīti yaṃ
vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ:
Ahaṃ kho pan' Udāyi app - ekadā iminā pattena sama-
tittikam - pi bhuñjāmi bhiyyo pi bhuñjāmīti, tena hi:

Uttiṭṭhe na - ppamajjeyya, udare saṃyato siyā ti

taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭṭiko paṇho
tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā:

Uttiṭṭhe na - ppamajjeyya, udare saṃyato siyā ti.

Bhaṇitaṃ - ca: Ahaṃ kho pan' Udāyi app - ekadā iminā
pattena samatittikam - pi bhuñjāmi bhiyyo pi bhuñjāmīti.
Yaṃ mahārāja Bhagavatā bhaṇitaṃ:

Uttiṭṭhe na - ppamajjeyya, udare saṃyato siyā ti,

tañ sabhāvavacanañ asesavacanañ nissesavacanañ nip-
pariyāyavacanañ bhūtavacanañ tacchavacanañ yāthāva-
vacanañ aviparītavacanañ isivacanañ munivacanañ bha-
gavantavacanañ arahantavacanañ paccekabuddhavacanañ
jinavacanañ sabbaññūvacanañ, Tathāgatassa arahato
-ammāsambuddhassa vacanañ. Udare asaṃyato mahā-
rāja pāṇam - pi hanti, adinnaṃ - pi ādiyati, parādāram - pi
gacchati, musā pi bhaṇati, majjā - pi pivati, mātaram -
pi jīvitaṃ voropeti, pitaram - pi jīvitaṃ voropeti, arahā-
taṃ - pi jīvitaṃ voropeti, saṅgham - pi bhiṇṇati, duṭṭhena
cittena Tathāgatassa lohitam - pi uppādeti. Nanu ma-
hārāja Devadatto udare asaṃyato saṅgham bhiṇṇitvā
kappatṭhiyaṃ kammaṃ āyūhi. Evarūpāni mahārāja añ-
ñāni pi bahuvihāni kāraṇāni disvā Bhagavatā bhaṇitaṃ:

Uttitṭhe na - ppamajjeyya, udare saṃyato siyā ti.

Udare saṃyato mahārāja catusaccābhisamayam abhisameti,
cattāri sāmāññaphalāni sacchikaroti, catusu paṭisambhi-
dāsu atṭhasu samāpattisu chasu ca abhiññāsu vasī-
bhāvaṃ pāpuṇāti, kevalaṃ - ca samaṇadhammaṃ pūreti.
Nanu mahārāja sukaṇṭhako udare saṃyato hutvā yāva
Tāvatisabbhavanaṃ kappetvā Sakkaṃ devānam - indaṃ
upaṭṭhānam - upanesi. Evarūpāni mahārāja aññāni pi
bahuvihāni kāraṇāni disvā Bhagavatā bhaṇitaṃ:

Uttitṭhe na - ppamajjeyya, udare saṃyato siyā ti.

Yam pana mahārāja Bhagavatā bhaṇitaṃ: Ahaṃ kho
paṇ' Udāyi app - ekadā iminā pattena samatittikam - pi
bhūñjāmi bhiyyo pi bhūñjāmi, taṃ katakiccena niṭṭhi-
takiriyena siddhatthena vusitavosaṇena nirāvaraṇena sab-
baññunā sayambhunā Tathāgatena attānaṃ upādāya bha-
ṇitaṃ. Yathā mahārāja vantasā virittasā anuvāsitasā

¹ yāthāvacaṇam B, yathāvacaṇam AC. ² hanati M. ³ ādiyati AC. ⁴ atṭhasu ca samāpattisu AC.

āturassa sappāyakiriya icchitabbā hoti, evam-eva kho mahārāja sakilesassa aditthasaccassa udare saṇyamo karaṇīyo hoti. Yathā mahārāja mapiratanassa sappabhāssa jātimantassa abhijātīparisuddhassa majjana-nighamsana-parisodhanena karaṇīyaṃ na hoti, evam-eva kho mahārāja Tathāgatassa buddhavisaye pāramīṃ gatassa kiriyakaraṇesu āvaraṇaṃ na hotīti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam-etam, tathā sampatiṇṇhāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ-p' etam Bhagavatā: Aham-asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo sadā payatapāṇi antimadehadharo anuttaro bhīsakko sallakatto ti. Puna ca bhanitaṃ Bhagavatā: Etad-aggam bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ appābādhānaṃ yad-idam Bakkulo ti. Bhagavato ca sarīre bahukkhattuṃ ābādhoppanno dissati. Yadi bhante Nāgasena Tathāgato anuttaro, tena hi: Etad-aggam bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ appābādhānaṃ yad-idam Bakkulo ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi therō Bakkulo appābādhānaṃ aggo, tena hi: Aham-asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo sadā payatapāṇi antimadehadharo anuttaro bhīsakko sallakatto ti taṃ-pi vacanaṃ micchā. Ayam-pi ubhatokoṭṭiko paṇho tavānuppatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ-p' etam mahārāja Bhagavatā: Aham-asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo sadā payatapāṇi antimadehadharo anuttaro bhīsakko sallakatto ti. Bhanitaṃ-ca: Etad-aggam bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ appābādhānaṃ yad-idam Bakkulo ti. Taṃ-ca pana bāhiraṇaṃ āgamānaṃ adhigamānaṃ pariyattīnaṃ attani

⁶ pāramīgatassa B ¹¹ -dhāro AaBC, and so B throughout ¹² bakulo M throughout.

vijjamānataṃ sandhāya bhāsitaṃ. Santi kho pana mahārāja Bhagavato sāvakā ṭhānacankamikā, te ṭhānena cankamena divārattim vitināmeti, Bhagavā pana mahārāja ṭhānena cankamena nisajjāya sayanena divārattim vitināmeti; ye te mahārāja bhikkhū ṭhānacankamikā te tena angena atirekā. Santi kho pana mahārāja Bhagavato sāvakā ekāsanikā, te jīvitaheṭṭhi pi dutiyaṃ bhojanam na bhuñjanti, Bhagavā pana mahārāja dutiyaṃ pi yāva tatiyaṃ pi bhojanam bhuñjati; ye te mahārāja bhikkhū ekāsanikā te tena angena atirekā. Anekavidhāni mahārāja tāni kāraṇāni tesam tesam tam tam sandhāya bhaṇitāni. Bhagavā pana mahārāja anuttaro sīlena samādhinā paṇṇāya vimuttiyā vimuttiṇānadassanena, dasahi ca balehi catuhi vesārajjehi atthārasahi buddhadhammehi chahi asādhāraṇehi ṇānehi. Kevale ca buddhavisaye tam sandhāya bhaṇitaṃ: Aham - asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo sadā payatapāṇi antimadehadharo anuttaro bhissakko sallakatto ti. Idha mahārāja manussesu eko jātimā hoti, eko dhanavā, eko vijjavā, eko sippavā, eko sūro, eko vicakkhaṇo, sabbe p' ete abhibhaviya rājā yeva tesam uttamo hoti; evam - eva kho mahārāja Bhagavā sabbasattānam aggo jeṭṭho seṭṭho. Yaṃ pan' āyasmā Bakkulo appābādho ahosi, tam abhinīhārasena. So hi mahārāja Anomadassissa bhagavato udaravātābādhe uppanne Vipassissa ca bhagavato atthasatthiyā ca bhikkhusatasahassānam tinapupphakaroge uppanne sayam tāpaso samāno nānābhesajjehi tam byādhim apanetvā appābādhaṃ patto, bhaṇito ca: Etad - aggaṃ bhikkhave mama sāvakānam bhikkhūnam appābādhānam yad - idaṃ Bakkulo ti. Bhagavato mahārāja byādhimhi uppajjante pi anuppajjante pi, dhutangaṃ ādiyante pi anādiyante pi,

⁵ te (in the second place) om. AB. ¹⁴ ca om. M. ²⁰ suro ABM. ⁴⁵ Vipassissa bhag. ABCa. ³¹ dhutangaṃ C

na - tthi Bhagavatā sadiso koci satto. Bhāsitam - p' etañ mahārāja Bhagavatā devātidevena Saṃyuttanikāyavara-
lañcake: Yāvata bhikkhave sattā apadā vā dipadā vā
catuppadā vā bahuppadā vā rūpino vā arūpino vā saññino
vā asaññino vā nevasaññi-nāsaññino vā Tathāgato tesaṃ
aggam - akkhāyati araham sammāsambuddho ti. — Sādhu
bhante Nāgasena, evam - etañ, tathā sampatīcchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etañ Bhagavatā:
Tathāgato bhikkhave araham sammāsambuddho anup-
pannassa maggassa uppādetā ti. Puna ca bhanitaṃ:
Addasā kho 'haṃ bhikkhave purāṇaṃ maggaṃ purāṇaṃ
añjasaṃ pubbakehi sammāsambuddhehi anuyātan - ti.
Yadi bhante Nāgasena Tathāgato anuppannassa mag-
gassa uppādetā, tena hi: Addasā kho 'haṃ bhikkhave
purāṇaṃ maggaṃ purāṇaṃ añjasaṃ pubbakehi sammā-
sambuddhehi anuyātan - ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā.
Yadi Tathāgatena bhanitaṃ: Addasā kho 'haṃ bhikkhave
purāṇaṃ maggaṃ purāṇaṃ añjasaṃ pubbakehi sammā-
sambuddhehi anuyātan - ti, tena hi: Tathāgato bhikkhave
araham sammāsambuddho anuppannassa maggassa uppā-
detā ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭṭiko
pañho tavānuppatto, so tayā nibbāhitaḥ ti.

Bhāsitam - p' etañ mahārāja Bhagavatā: Tathāgato bhik-
khava araham sammāsambuddho anuppannassa maggassa
uppādetā ti. Bhanitaṃ - ca: Addasā kho 'haṃ bhikkhave pu-
rāṇaṃ maggaṃ purāṇaṃ añjasaṃ pubbakehi sammāsam-
buddhehi anuyātan - ti. Taṃ dvayam - pi sabhāvavacanam -
eva. Pubbakānaṃ mahārāja tathāgatānaṃ antaradhānena
asati anusāsake maggo antaradhāyi, so taṃ Tathāgato mag-
gaṃ luggaṃ paluggaṃ rūḷhaṃ pihitaṃ paṭicchannaṃ asaṇ-

caranañ paññācakkhunā sammāsamaṇo addasa pubbahehi sammāsambuddhehi anuyātañ, tankāraṇā āha: Addasā kho 'hañ bhikkhave purāṇaṇ maggañ purāṇaṇ añjaṇaṇ pubbahehi sammāsambuddhehi anuyātañ - ti. Pubbakānaṇ mahārāja tathāgataṇaṇ antaradhānena asati anusāsake luggaṇ paluggaṇ rūlhañ pihitañ paṭicchannañ maggañ yañ dāni Tathāgato sañcaraṇaṇ akāsi, tankāraṇā āha: Tathāgato bhikkhave arahañ sammāsambuddho anuppannassa maggassa uppādetā ti. Idha mahārāja rañño cakkavattissa antaradhānena maṇirataṇaṇ gīrisikharantare nilīyati, aparassa cakkavattissa sammāpaṭipattiyā upagacchati; api nu kho tañ mahārāja manirataṇaṇ tassa pakatañ - ti. — Na hi bhante, pākatiṇ yañ tañ bhante maṇirataṇaṇ, tena pana nibbattañ - ti. — Evam - eva kho mahārāja pākatiṇ pubbahehi tathāgatehi anuciṇṇaṇ aṭṭhangikaṇ sivañ maggañ asati anusāsake luggaṇ paluggaṇ rūlhañ pihitañ paṭicchannañ asañcaraṇaṇ Bhagavā paññācakkhunā sammāsamaṇo uppādesi sañcaraṇaṇ akāsi, tankāraṇā āha: Tathāgato bhikkhave arahañ sammāsambuddho anuppannassa maggassa uppādetā ti. Yathā vā pana mahārāja santañ yeva puttañ yoniyā janayitvā mātā janikā ti vuccati, evam - eva kho mahārāja Tathāgato santañ yeva maggañ luggaṇ paluggaṇ rūlhañ pihitañ paṭicchannañ asañcaraṇaṇ paññācakkhunā sammāsamaṇo uppādesi sañcaraṇaṇ akāsi, tankāraṇā āha: Tathāgato bhikkhave arahañ sammāsambuddho anuppannassa maggassa uppādetā ti. Yathā vā pana mahārāja koci puriso yañ kiñci naṭṭhañ passati, tena tañ bhaṇḍaṇ nibbattitañ - ti jano vocharati, evam - eva kho mahārāja Tathāgato santañ yeva maggañ luggaṇ paluggaṇ rūlhañ pihitañ paṭicchannañ asañcaraṇaṇ sammāsamaṇo uppādesi

² tankāraṇaṇ CM twice, -raṇaṇāha M three times.   ⁶ dāni nam AbC.

¹² pākatiṇ M.

sañcaraṇaṃ akāsi, tankāraṇā āha: Tathāgato bhikkhave araham sammāsambuddho anuppannassa maggassa uppādetā ti. Yathā vā pana mahārāja koci puriso vanaṃ sodhetvā bhūmiṃ nīharati, tassa sā bhūmīti jano voharati, na c' esā bhūmi tena pavattitā, taṃ bhūmiṃ kāraṇaṃ katvā bhūmisāmiko nāma hoti; evaṃ - eva kho mahārāja Tathāgato santaṃ yeva maggaṃ luggaṃ paluggaṃ rūlhaṃ pihitaṃ patiechannaṃ asañcaraṇaṃ paññāya sammāsamaṇo uppādesi sañcaraṇaṃ akāsi, tankāraṇā āha: Tathāgato bhikkhave araham sammāsambuddho anuppannassa maggassa uppādetā ti. — Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañicchāmiti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Pubbe va 'haṃ manussabhūto samāno sattānaṃ aviheṭṭhakajātiko ahoṣin - ti. Puna ca bhaṇitaṃ: Lomasakassapo nāma isi samāno anekasate paṇe ghātayitvā vājapeyyaṃ mahāyaññaṃ yajiti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Pubbe va 'haṃ manussabhūto samāno sattānaṃ aviheṭṭhakajātiko ahoṣin - ti, tena hi: Lomasakassapena isinā anekasate paṇe ghātayitvā vājapeyyaṃ mahāyaññaṃ yajitan - ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Lomasakassapena isinā anekasate paṇe ghātayitvā vājapeyyaṃ mahāyaññaṃ yajitaṃ, tena hi: Pubbe va 'haṃ manussabhūto samāno sattānaṃ aviheṭṭhakajātiko ahoṣin - ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭṭiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Pubbe va 'haṃ manussabhūto samāno sattānaṃ aviheṭṭhakajātiko ahoṣin - ti. Lomasakassapena ca isinā anekasate paṇe

⁴ sā om. Ab. ⁵ paññācakkhunaṃ M. ¹¹ vahaṃ M throughout.

ghātayitvā vājapeyyaṃ mahāyaññaṃ yajitaṃ; tañ-ca pana rāgavasena visaññaṃ, no sacetanenāti. — Aṭṭh' ime bhante Nāgasena puggalā pāṇaṃ hananti, katame aṭṭha: ratto rāgavasena pāṇaṃ hanati, duṭṭho dosavasena pāṇaṃ hanati, mūlho mohavasena pāṇaṃ hanati, mānī mānavasena pāṇaṃ hanati, luddho lobhavasena pāṇaṃ hanati, akiñcano jīvikatthāya pāṇaṃ hanati, bālo hassavasena pāṇaṃ hanati, rājā vinayanavasena pāṇaṃ hanati. Ime kho bhante Nāgasena aṭṭha puggalā pāṇaṃ hananti. Pakatikaṃ yeva bhante Nāgasena Bodhisattena katan-ti. — Na mahārāja pakatikaṃ Bodhisattena kataṃ. Yadi mahārāja Bodhisatto pakatibhāvena oṇameyya mahāyaññaṃ yajitum, na - y - imaṃ gāthaṃ bhaṇeyya:

Sasamuddapariyāyaṃ mahiṃ sāgarakuṇḍalaṃ
na icche saha nindāya, evaṃ Sayha vijānahīti.

Evamvādī mahārāja Bodhisatto saha dassanena Candavatiyā rājakaññāya visaññaṃ ahosi khittacitto ratto, visaññaṃbhūto ākulākulo turitaturito tena vikkhitta-bhantalulita-cittena mahatimahā-pasughāta-galaruhira-saṇcayam vājapeyyaṃ mahāyaññaṃ yajī. Yathā mahārāja ummat-tako khittacitto jalitam - pi jātavedaṃ akkamati, kupitam - pi āsīvisaṃ gaṇhāti, mattam - pi hatthiṃ upeti, samuddam - pi atīradassī pakkhandati, candanikam - pi olīgallam - pi omaddati, kaṇṭakādhānam - pi abhirūhati, papāte pi patati, asucim - pi bhakkheti, naggo pi ratiyā carati, aññaṃ - pi bahuvidhaṃ akiriyaṃ karoti; evaṃ - eva kho mahārāja Bodhisatto saha dassanena Candavatiyā rājakaññāya visaññaṃ ahosi khittacitto, visaññaṃbhūto ākulākulo turitaturito tena vikkhitta-bhantalulita-cittena mahatimahā-pasughāta-galaruhira-saṇcayam vājapeyyaṃ

⁴ hanti Aa throughout. ^b vinayanayavasena AbBC, vinayavasena M.

¹⁷ ratto om. M.

mahāyaññaṃ yaṇi. Khittacittena mahārāja kataṃ pāpaṃ diṭṭhadhamme pi na mahāsāvajjaṃ hoti, samparāye vipākena pi no tathā. Idha mahārāja koci ummattako vajjham - āpajjeyya, tassa tumhe kiṃ dandaṃ dhārethāti. — Ko bhante ummattakassa dandaṃ bhavissati, taṃ mayam pothāpetvā nibharāpema, eso va tassa dandaṃ ti. — Iti kho mahārāja ummattakassa aparādhe dandaṃ pi na bhavati, tasmā ummattakassa kate pi na doso bhavati, satekiccho. Evam - eva kho mahārāja Lomasakassapo isi saha dasanena Candavatiyā rājakaññāya visaññi ahosi khittacitto ratto, visaññibhūto visatapayāto ākulākulo turitaturito tena vikkhitta-bhanta-luḍita-cittena mahatimahā - pasughāta-galarubira-saṅcayam vājapeyyam mahāyaññaṃ yaṇi. Yadā ca pana pakaticitto ahosi paṭiladdhasati, tadā puna - d - eva pabbajitvā pañcābhinnāyo nibbattetvā brahmalokūpago ahoṣīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampaticchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Chaddanto nāgarājā:

Vadhissam - etaṃ - ti parāmasanto
kāsāvaṃ - addakkhi dhajam isīnaṃ;
dukkhena phutṭhass' udapādi saññā:
arahaddhajo sabbhi avajjharūpo ti.

Puna ca bhaṇitaṃ: Jotipālamāṇavo samāno Kassapaṃ bhagavantaṃ arahantaṃ sammāsambuddhaṃ muṇḍakavādena samaṇakavādena asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkosi paribhāsīti. Yadi bhante Nāgasena Bodhisatto tiracchānagato samāno kāsāvaṃ abhipūjayi, tena hi: Jotipālena

⁸ katena doso M ¹¹ visamapayāto A. visatapayāno M.

māṇavena Kassapo bhagavā araham sammāsambuddho muṇḍakavādena samaṇakavādena asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkuṭṭho paribhāsito ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Jotipālena māṇavena Kassapo bhagavā araham sammāsambuddho muṇḍakavādena samaṇakavādena asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkuṭṭho paribhāsito, tena hi: Chaddantena nāgarājena kāsāvaṃ pūjitaṃ - ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Yadi tiracchānagatena Bodhisattena kak-khala-khara-kaṭuka-vedanaṃ vediyamānena luddakena nivatthaṃ kāsāvaṃ pūjitaṃ, kiṃ manussabhūto samāno paripakkañño paripakkāya bodhiyā Kassapaṃ bhagavantaṃ arahantaṃ sammāsambuddhaṃ dasabalaṃ lokanāyakaṃ uditoditaṃ jalitabyāmobhāsaṃ pavaruttamaṃ pavara-rucira-Kāsikakāsāvaṃ - abhipārutaṃ disvā na pūjaya. Ayaṃ - pi ubhatokoṭiko pañho tavaṇupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p etañ mahārāja Bhagavatā: Chaddanto nāgarājā:

Vadhissam - etan - ti parāmasanto
kāsāvaṃ - addakkhi dhajam isīnaṃ:
dukkhena phutṭhass' udapādi saññā:
arahaddhajo sabbhi avajjharūpo ti.

Jotipālena ca māṇavena Kassapo bhagavā araham sammāsambuddho muṇḍakavādena samaṇakavādena asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkuṭṭho paribhāsito. Tañ - ca pana jātivasena kulavasena. Jotipālo mahārāja māṇavo assaddhe appasanne kule paccājāto, tassa mātāpitara bhagini-bhātaro dāsi - dāsa - ceṭaka - parivāraka - manussā Brahmadevatā Brahmagarukā, te: brāhmaṇā eva uttamā pavarā ti avasese pabbajite garahanti jigucchanti, tesam taṃ vacanaṃ sutvā Jotipālo māṇavo Ghatikārena kumbhakārena satthāraṃ dassanāya pakkosito evaṃ - āha: Kiṃ pana te muṇḍakena samanakena diṭṭhenāti. Yathā

mahārāja amataṃ visam - āsajja tittakaṃ hoti, yathā ca sītūdakani aggim - āsajja uṇhaṃ hoti, evam - eva kho mahārāja Jotipālo mānava assaddhe appasanne kule paccājāto, so kulavasena tathāgataṃ akkosi paribhāsi. Yathā mahārāja jalita-pajjalito mahā aggikkhandho sappabhāso udakam - āsajja upahata-ppabhā-tejo sītaḷo kāḷako bhavati paripakka-nigguṇḍiphala-sadiso, evam - eva kho mahārāja Jotipālo mānava puñṇavā saddho ñāna-vipulasappabhāso assaddhe appasanne kule paccājāto, so kulavasena andho hutvā tathāgataṃ akkosi paribhāsi, upagantvā ca buddhagunam - aññāya cetakabhūto viya ahoṣi. Jīnasāsane pabbajitvā abhinñā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokūpago ahoṣīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampatiṇṇamīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Ghaṭṭikārassa kumbhakārassa āvesanaṃ sabbaṃ temāsaṃ ākāsacchadanaṃ aṭṭhāsi na cābhivassīti. Puna ca bhānitaṃ: Kassapassa tathāgatassa kuṭi ovassatīti. Kissa pana bhante Nāgasena tathāgatassa evam - ussannakusalamūlassa kuṭi ovassati: tathāgatassa nāma so ānubhāvo icchitabbo. Yadi bhante Nāgasena Ghaṭṭikārassa kumbhakārassa āvesanaṃ anovassaṃ ākāsacchadanaṃ ahoṣi, tena hi: Tathāgatassa kuṭi ovassatīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatassa kuṭi ovassati, tena hi: Ghaṭṭikārassa kumbhakārassa āvesanaṃ anovassakaṃ ahoṣi ākāsacchadanaṃ - ti tam - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭṭiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Ghaṭṭikārassa kumbhakārassa āvesanaṃ sabbaṃ temāsaṃ ākāsaccha-

⁴ kulavasena andho hutvā tathā M ⁵ -nigguṇḍi- AC. ²⁵ anovassanā B

danam atthāsi na cābhivassīti. Bhaṇitañ - ca: Kassa-
 passa tathāgatassa kuṭi ovassatīti. Ghaṭikāro mahārāja
 kumbhakāro sīlavā kalyāṇadhammo ussannakusalamūlo
 andhe jinne mātāpitaro poseti, tassa asammukhā anāpucchā
 yev' assa ghare tiṇaṃ haritvā bhagavato kuṭiṃ chādesuṃ,
 so tena tiṇaharaṇena akampitaṃ asaṇcalaṃ susaṇṭhitaṃ
 vipulam - asamaṃ pītiṃ paṭilabhi, bhiyyo somanassaṃ - ca
 atulaṃ uppādesi: aho vata me bhagavā lokuttamo suvis-
 sattho ti, tena tassa diṭṭhadhammiko vipāko nibbatto. Na
 hi mahārāja tathāgato tāvatakena vikārena calati. Yathā
 mahārāja Sineru girirājā anekasatasahasavātasampahārena
 pi na kampati na calati, mahodadhi varapavarasāgaro
 anekasatanahuta-mahāgaṅgā-satasahasasehi pi na pūrati
 na vikāram - āpajjati; evam - eva kho mahārāja tathāgato
 na tāvatakena vikārena calati. Yaṃ pana mahārāja
 tathāgatassa kuṭi ovassati, taṃ mahato janakāyassa anu-
 kampāya. Dve 'me mahārāja atthavase sampassamānā
 tathāgatā sayāmnimmitaṃ paccayaṃ na paṭisevanti: ayaṃ
 aggadakkhineyyo satthā ti bhagavato paccayaṃ datvā
 devamanussā sabbaduggatito parimuccissantīti; pāṭihīraṃ
 dassetvā vuttiṃ pariyesantīti mā aññe upavadeyyun - ti.
 Ime dve atthavase sampassamānā tathāgatā sayānmim-
 mitaṃ paccayaṃ na paṭisevanti. Yadi mahārāja Sakko
 vā taṃ kuṭiṃ anovassaṃ kareyya Brahmā vā sayāṃ vā,
 sāvajjaṃ bhaveyya taṃ yeva kāraṇaṃ sadosaṃ sanig-
 gahaṃ: ime vibhūsaṃ katvā lokaṃ sammohenti adhi-
 kataṃ karontīti, tasmā taṃ kāraṇaṃ vajjanīyaṃ. Na
 mahārāja tathāgatā vatthum yācanti, tāya avatthuyācanāya
 aparibhāsiyā bhavantīti. — Sādhū bhante Nāgasena,
 evam - etaṃ, tathā sampañcchāmiti.

²⁰ pūṭṭheraṃ B. -hāraṃ A. ²⁵ bhaveyya sāvajjaṃ ABC, kareyya sāv.
 yeva sadosaṃ M. ²⁵ yeva taṃ AaB.

Bhante Nāgasena, bhāsitam - p' etam Tathāgatena: Aham - asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo ti. Puna ca bhaṇitaṃ: Rājā 'ham - asmi Selāti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Aham - asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo ti, tena hi: Rājā 'ham - asmi Selāti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ: Rājā 'ham - asmi Selāti, tena hi: Aham - asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo ti tam - pi vacanaṃ micchā. Khattiyo vā hi bhavēyya brāhmaṇo vā, na - tthi ekāya jātiyā dve vaṇṇā nāma. Ayaṃ - pi ubhatokoṭiko pañho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā: Aham - asmi bhikkhave brāhmaṇo yācayogo ti. Puna ca bhaṇitaṃ: Rājā 'ham - asmi Selāti. Tattha kāraṇaṃ atthi yena kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ca rājā ca hotīti. — Kim pana taṃ bhante Nāgasena kāraṇaṃ yena kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ca rājā ca hotīti. — Sabbe mahārāja pāpakā akusalā dhammā Tathāgatassa bahitā pahinā apagatā byapagatā ucchinā khīṇā khayaṃ pattā nibbutā upasantā, tasmā Tathāgato brāhmaṇo ti vuccati. Brāhmaṇo nāma saṃsayam - anekamsaṃ vimatipathaṃ vītivatto, Bhagavā pi mahārāja saṃsayam - anekamsaṃ vimatipathaṃ vītivatto, tena kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ti vuccati. Brāhmaṇo nāma sabbabhavagatiyoninissaṭo malarajagatavippamutto asahāyo, Bhagavā pi mahārāja sabbabhavagatiyoninissaṭo malarajagatavippamutto asahāyo, tena kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ti vuccati. Brāhmaṇo nāma agga-seṭṭha-vara-pavara-dibbavihārabahulo, Bhagavā pi mahārāja agga-seṭṭha-vara-pavara-dibbavihārabahulo, tenāpi kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ti vuccati. Brāhmaṇo nāma ajjhayana-ajjhāpana-dānapaṭiggahana-dama-sāmyama-niyama-pubbamānusatthi-paveṇi-vaṃsa-dharano, Bhagavā pi mahārāja ajjhayana-ajjhāpana-dānapaṭiggahana-dama-sāmyama-niyama-pubba-

jinācīṇṇamānusatthi-paveṇi-vaṃsa-dharaṇo, tenāpi kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ti vuccati. Brāhmaṇo nāma brahāsukhavihāra-jjhānabhāyī, Bhagavā pi mahārāja brahāsukhavihāra-jjhānabhāyī, tenāpi kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ti vuccati. Brāhmaṇo nāma sabbabhavābhavagatisu abhijātivattitam - anucaritaṃ jānāti, Bhagavā pi mahārāja sabbabhavābhavagatisu abhijātivattitam - anucaritaṃ jānāti, tenāpi kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo ti vuccati. Brāhmaṇo ti mahārāja Bhagavato n' etaṃ nāmaṃ mātarā kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātarā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na nātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ. Vimokkhantikaṃ - etaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ nāmaṃ, bodhiyā yeva mūle Mārasenaṃ vidhamitvā atītānāgata-paccuppanne pāpake akusale dhamme bāhetvā saha sabbaññutañāssa paṭilābhā paṭiladdha-pātubhūta-samuppannamatte saccikā paññatti, yad - idaṃ brāhmaṇo ti. Tena kāraṇena Tathāgato vuccati brāhmaṇo ti. — Kena pana bhante Nāgasena kāraṇena Tathāgato vuccati rājā ti. — Rājā nāma mahārāja yo koci rajjaṃ kāreti lokam - anusāsati, Bhagavā pi mahārāja dasasahasimhi lokadhātuyā dhammena rajjaṃ kāreti, sadevakaṃ lokam samāraṇam sabrahmakam sassamaṇabrāhmaṇiṃ pajam anusāsati, tenāpi kāraṇena Tathāgato vuccati rājā ti. Rājā nāma mahārāja sabbajanamanusse abhibhavitvā nandayanto nātisangham socayanto amittasangham mahatimāyāsasiriharam thirasāradandaṃ anūnasatasalākālan-kataṃ ussāpeti paṇḍara-vimala-setacchattaṃ, Bhagavā pi mahārāja socayanto Mārasenaṃ micchā paṭipannaṃ nandayanto devamanusse sammā paṭipanne dasasahas-

^{6.7} -jātinivatti- Ab (C once). ^{6.7} anucaritaṃ B. ¹⁶ -nassa ca paṭ- AB.

¹⁷ saccikā ABC. ²⁷ thirasāradandaṃ om AaCM; khantithirasāradandaṃ aññavara AbB. ²⁷ anūna om. B.

simhi lokadhātuyā mahatimahāyasasiriharam khanti-thira-sāradaṇḍam nāṇavara-satasalākāḷankatam ussāpeti agga-varavimutti-paṇḍaravimalasetacchattam, tenāpi kāraṇena Tathāgato vuccati rājā ti. Rājā nāma upagata-sampattajanānam bahunnam-abbivandanīyo bhavati, Bhagavā pi mahārāja upagata-sampatta-devamanussānam bahunnam-abbivandanīyo, tenāpi kāraṇena Tathāgato vuccati rājā ti. Rājā nāma yassa kassaci ārādhakassa pasīditvā varitam varam datvā kāmena tappayati, Bhagavā pi mahārāja yassa kassaci kāyena vācāya manasā ārādhakassa pasīditvā varitam varam-anuttaram sabbadukkhaparimuttim datvā asesakāmavarena [ca] tappayati, tenāpi kāraṇena Tathāgato vuccati rājā ti. Rājā nāma āṇam vītikkamantam vigarahati jāpeti dhamseti, Bhagavato pi mahārāja sāsanaṇḍa āṇam atikkamanto alajjī mankubhāvena oṇāto hīlito garahito bhavitvā vajjati Jinasāsanaṇḍavaramhā, tenāpi kāraṇena Tathāgato vuccati rājā ti. Rājā nāma pubbakānam dhammikānam rājūnam paveṇimanusattihiyā dhammādhhammam-anudīpayitvā dhammena rajjam kārayamāno pihayito piyo patthito bhavati janamanussānam, ciraṇ rājakulavaṇṇam ṭhapayati dhammaguṇabalena, Bhagavā pi mahārāja pubbakānam sayambhūnam paveṇimanusattihiyā dhammādhhammam-anudīpayitvā dhammena lokamanussānam pihayito piyo patthito devamanussānam ciraṇ sāsanaṇḍam pavatteti dhammaguṇabalena; tenāpi kāraṇena Tathāgato vuccati rājā ti. Evam-anekavidham mahārāja kāraṇam yena kāraṇena Tathāgato brāhmaṇo pi bhavēyya rājā pi bhavēyya, sunipuno bhikkhu kappam-pi no naṇ sampādeyya, kiṇ atibahuṇ bhaṇitena, sankhittam sampatiṇchitabban-ti. — Sādhū bhante Nāgasena, evam-etam, tathā sampatiṇchāmīti.

¹¹ varita- ACM. ¹⁵ alajjī all except Aa or Ab. ¹⁹ no om AC; no na M; tam C; the passage wanting in B. ²⁹ atibahu M.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā :

Gāthābhigītaṃ - me abhojanīyaṃ,
sampassataṃ brāhmaṇa n' esa dhammo,
gāthābhigītaṃ - panudanti buddhā,
dhamme sati brāhmaṇa vuttir - esāti.

Puna ca Bhagavā parisāya dhammaṃ desento kathento ānupubbikathaṃ paṭhamaṃ tāva dānakathaṃ katheti, pacchā silakathaṃ, tassa Bhagavato sabbalokissarassa bhāsitaṃ sutvā devamanussā abhisankharitvā dānaṃ denti, tassa taṃ uyyojitaṃ dānaṃ sāvakaṃ paribhuñjanti. Yadi bhante Nāgasena Bhagavatā bhaṇitaṃ: Gāthābhigītaṃ - me abhojanīyaṃ - ti, tena hi: Bhagavā dānakathaṃ paṭhamaṃ kathetīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi dānakathaṃ paṭhamaṃ katheti, tena hi: Gāthābhigītaṃ - me abhojanīyaṃ - ti taṃ - pi vacanaṃ micchā. Kinkāraṇaṃ: yo so bhante dakkhiṇeyyo gihīnaṃ pinda-pātāda-nassa vipākaṃ katheti tassa te dhammakathaṃ sutvā pasannacittā aparāparaṃ dānaṃ denti, ye taṃ dānaṃ paribhuñjanti sabbe te gāthābhigītaṃ paribhuñjanti. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho nipuṇo gambhīro tavaṇup-patto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā :

Gāthābhigītaṃ - me abhojanīyaṃ,
sampassataṃ brāhmaṇa n' esa dhammo,
gāthābhigītaṃ - panudanti buddhā,
dhamme sati brāhmaṇa vuttir - esāti.

Katheti ca Bhagavā paṭhamaṃ dānakathaṃ. Tañ - ca pana kiriyaṃ sabbesaṃ tathāgatānaṃ: paṭhamaṃ dāna-kathāya tattha cittaṃ abhiramāpetvā pacchā sīle niyojenti. Yathā mahārāja manussā tarunadārakānaṃ paṭhamaṃ

tāva kilābhandakāni denti, seyyathîdam: vanikakam gha-
ṭikam cingulakam pattāḷhakam rathakam dhanukam,
pacchā te sake sake kamme niyojenti; evam - eva kho
mahārāja Tathāgato paṭhamam tāva dānakathāya cittaṃ
abhiramāpetvā pacchā sīle niyojenti. Yathā vā pana ma-
hārāja bhisakko nāma āturānaṃ paṭhamam tāva catu-
pañcāham telam pāyenti balakaraṇāya sinehanāya, pacchā
vireceti, evam - eva kho mahārāja Tathāgato paṭhamam
dānakathāya cittaṃ abhiramāpetvā pacchā sīle niyojenti.
Dāyakanam mahārāja dānapatīnam cittaṃ mudukam hoti
maddavam siniddham, tena te dānasetusankamena dāna-
nāvāya saṃsārasāgarapāram - anugacchanti, tasmā tesam
paṭhamam kammabhūmim - anusāsati, na ca tena viññat-
tiṃ āpajjatīti.

Bhante Nāgasena, viññattin - ti yaṃ vadesi, kati pana
tā viññattiyo ti. — Dve 'mā mahārāja viññattiyo: kāya-
viññatti vacīviññatti cāti. Tattha atthi kāyaviññatti
sāvajjā, atthi anavajjā; atthi vacīviññatti sāvajjā, atthi
anavajjā. Katamā kāyaviññatti sāvajjā: idh' ekacco
bhikkhu kulāni upagantvā anokāse ṭhito ṭhānam bhajati,
ayaṃ kāyaviññatti sāvajjā, tāya ca viññāpitam ariyā na
paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye oñāto hoti
hīlito khīlito garahito paribhūto acittikato, bhinnājīvo t'
eva sankham gacchati. Puna ca param mahārāja: idh'
ekacco bhikkhu kulāni upagantvā anokāse ṭhito galam
panāmetvā morapekkhitam pekkhati: evam ime passan-
tīti, tena ca te passanti, ayaṃ - pi kāyaviññatti sāvajjā,
tāya ca viññāpitam ariyā na paribhuñjanti, so ca puggalo
ariyānam samaye oñāto hoti hīlito khīlito garahito pari-
bhūto acittikato, bhinnājīvo t' eva sankham gacchati.
Puna ca param mahārāja: idh' ekacco bhikkhu hanukāya

¹ vanikam AaB. ² cingūlakam Bb (or Ba). ³ niyojenti ABC ¹⁶ 'mā
om. AM. ²⁰ bhañjati CM. ²⁴ tveva all throughout.

vā bhamukāya vā anguṭṭhena vā viññāpeti, ayam - pi kāyaviññatti sāvajjā, tāya ca viññāpitam ariyā na paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye oñāto hoti hīlito khīlito garahito paribhūto acittikato, bhinnājīvo t' eva sankham gacchati. Katamā' kāyaviññatti anavajjā: idha bhikkhu kulāni upagantvā sato samāhito sampajāno ṭhāne pi atṭhāne pi yathānusatthim gantvā ṭhāne tiṭṭhati, dātukāmesu tiṭṭhati, adātukāmesu pakkamati; ayam kāyaviññatti anavajjā, tāya ca viññāpitam ariyā paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye vaṇṇito hoti thuto pasattho, sallekhitācāro parisuddhājīvo t' eva sankham gacchati. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā devātidevena:

Na ve yācanti sappaññā, ariyā garahanti yācanam, uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna' yācanā ti.

Katamā vacīviññatti sāvajjā: idha mahārāja bhikkhu vācāya bahuvidham viññāpeti cīvara-piṇḍapāta-senāsana-gilānapaccayabhesajja-parikkhāram, ayam vacīviññatti sāvajjā, tāya ca viññāpitam ariyā na paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye oñāto hoti hīlito khīlito garahito paribhūto acittikato, bhinnājīvo t' eva sankham gacchati. Puna ca param mahārāja: idh' ekacco bhikkhu paresam sāvento evam bhaṇati: iminā me attho ti, tāya ca vācāya paresam sāvitāya tassa lābho uppajjati; ayam - pi vacīviññatti sāvajjā, tāya ca viññāpitam ariyā na paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye oñāto hoti hīlito khīlito garahito paribhūto acittikato, bhinnājīvo t' eva sankham gacchati. Puna ca param mahārāja: idh' ekacco bhikkhu vacīvipphārena parisāya sāveti: evañ - ca evañ - ca bhikkhūnam dātabban - ti, tañ - ca te vacanam sutvā parikittitam abhiharanti; ayam - pi vacīviññatti sāvajjā, tāya ca viññāpitam ariyā na paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye oñāto hoti hīlito

khīlito garahito paribhūto acittikato, bhinnājīvo t' eva sankham gacchati. Nanu mahārāja thero pi Sāriputto attham gate suriye rattibhāge gilāno samāno therena Mahāmoggallānena bhesajjam pucchiamāno vācam bhindi, tassa tena vacībhedena bhesajjam uppajji; atha thero Sāriputto: vacībhedena me imam bhesajjam uppannam, mā me ājīvo bhijjīti ājīvabhedabhayā tam bhesajjam pajahi, na upajīvi. Evam - pi vacīviññatti sāvajjā, tāya ca viññāpitam ariyā na paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye oñāto hoti hīlito khīlito garahito paribhūto acittikato, bhinnājīvo t' eva sankham gacchati. Katamā vacīviññatti anavajjā: idha mahārāja bhikkhu sati paccaye bhesajjam viññāpeti nātipavāritesu kulesu, ayaṃ vacīviññatti anavajjā, tāya ca viññāpitam ariyā paribhuñjanti, so ca puggalo ariyānam samaye vaṇṇito hoti thomito pasattho, parisuddhājīvo t' eva sankham gacchati, anumato tathāgatehi arahantehi sammāsambuddhehi. Yaṃ pana mahārāja Tathāgato Kasibhāradvājassa brāhmaṇassa bhojanam pajahi, tam āvēthana-vinivēthana-kaddhana-niggaha-ṭṭikammena nibbattam, tasmā Tathāgato tam piṇḍapātam ṭṭikkhipi, na upajīvīti. — Sabbakālam bhante Nāgasena Tathāgate bhuñjamāne devatā dibbam ojam patte ākiranti, udāhu sūkaramaddave ca madhupāyāse cāti dvīsu yeva piṇḍapātesu ākirimsūti. — Sabbakālam mahārāja Tathāgate bhuñjamāne devatā dibbam ojam gahetvā upatīṭṭhitvā uddhaṭuddhaṭe ālope ākiranti. Yathā mahārāja rañño sūdo rañño bhuñjantassa sūpam gahetvā upatīṭṭhitvā kabaḷe kabaḷe sūpam ākirati, evam - eva kho mahārāja sabbakālam Tathāgate bhuñjamāne devatā dibbam ojam gahetvā upatīṭṭhitvā uddhaṭuddhaṭe ālope dibbam ojam ākiranti. Verañjāyam - pi

⁸ upajīvīti all. ²⁰ -ṭṭikkammena C, -ṭṭikkamena M.

mahārāja Tathāgatassa sukkhayavapulake bhuñjamānassa devatā dibbena ojena temayitvā temayitvā upasamhārissu, tena Tathāgatassa kāyo upacito ahoṣīti. — Lābhā vata bhante Nāgasena tāsaṃ devatānaṃ yā Tathāgatassa sarīrapaṭijaggane satataṃ samitaṃ ussukkam - āpannā. Sādhū bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampatiṇṇhāmiti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: Tathāgatena catuhi ca asankheyyehi kappānaṃ kappasatasahassena ca etth' antare sabbaññutaññaṃ paripācitaṃ mahato janakāyassa samuddharaṇāyāti. Puna ca: Sabbaññutaṃ pat-tassa appossukkatāya cittaṃ nami, no dhammadesanāyāti. Yathā nāma bhante Nāgasena issāso vā issāsantevāsī vā bahuke divase sangāmatthāya upāsanaṃ sikkhitvā sampatte mahāyuddhe osakkeyya, evam - eva kho bhante Nāgasena Tathāgatena catuhi ca asankheyyehi kappānaṃ kappasatasahassena ca etth' antare sabbaññutaññaṃ paripācetvā mahato janakāyassa samuddharaṇāya sabbaññutaṃ pattena dhammadesanāya osakkitaṃ. Yathā vā pana bhante Nāgasena mallo vā mallantevāsī vā bahuke divase nibbuddhaṃ sikkhitvā sampatte mallayuddhe osakkeyya, evam - eva kho bhante Nāgasena Tathāgatena catuhi ca asankheyyehi kappānaṃ kappasatasahassena ca etth' antare sabbaññutaññaṃ paripācetvā mahato janakāyassa samuddharaṇāya sabbaññutaṃ pattena dhammadesanāya osakkitaṃ. Kin - nu kho bhante Nāgasena Tathāgatena bhayā osakkitaṃ, udāhu apākaṭatāya osakkitaṃ, udāhu dubbalatāya osakkitaṃ, udāhu asabbaññu-

¹ bhuñjamāne all. ² temayitvā once AB. ³ ca om. ABM. ⁴ kappā om. M throughout. B three times ⁵ puna ca bhaṇitaṃ M. ⁶ nibbuddham AaCa ⁷ ca om AaBM ⁸ apākaṭatāya AbB, apākaṭtā Aa.

tāya osakkitaṃ. Kiṃ tattha kāraṇaṃ, ingha me tvaṃ kāraṇaṃ brūhi kankhāvitaraṇāya. Yadi bhante Nāgasena Tathāgatenā¹ catuhi ca asankheyyehi kappānaṃ kappasatasahassena ca etth' antare sabbaññutaññaṃ paripācitaṃ mahato janakāyassa samuddharaṇāya, tena hi: sabbaññutaṃ pattassa appossukkatāya cittaṃ nami, no dhammadesanāyāti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi sabbaññutaṃ pattassa appossukkatāya cittaṃ nami, no dhammadesanāya, tena hi: Tathāgatenā catuhi ca asankheyyehi kappānaṃ kappasatasahassena ca etth' antare sabbaññutaññaṃ paripācitaṃ mahato janakāyassa samuddharaṇāyāti tam-pi vacanaṃ micchā. Ayam-pi ubhatokoṭiko pañho gambhīro dunnibbedho tavānupatto, so tayā nibbāhitabbo ti.

Paripācitaṃ-ca mahārāja Tathāgatenā catuhi ca asankheyyehi kappānaṃ kappasatasahassena ca etth' antare sabbaññutaññaṃ [paripācitaṃ] mahato janakāyassa samuddharaṇāya; pattasabbaññutassa ca appossukkatāya cittaṃ nami, no dhammadesanāya. Tañ-ca pana dhammassa gambhīra-nīpuṇa-duddasa-duranubodhasukhuma-duppaṭivedhataṃ sattānaṃ-ca ālayārāmatāṃ sakkāyaditṭhiyā dāhasuggahitatan-ca disvā: kin-nu kho kathan-nu kho ti appossukkatāya cittaṃ nami, no dhammadesanāya; sattānaṃ paṭivedhacintanamānaṃ yev' etaṃ. Yathā mahārāja bhisakko sallakatto aneka-byādhiparipīlitaṃ uaraṃ upasankamitvā evaṃ cintayati: kena nu kho upakkamena katamena vā bhesajjena imassa byādhi vūpasameyyāti; evam-eva kho mahārāja Tathāgatassa sabbakilesabyādhiparipīlitaṃ janaṃ dhammassa ca gambhīra-nīpuṇa-duddasa-duranubodha-sukhuma-duppaṭivedhataṃ disvā: kin-nu kho kathan-nu kho ti appossukkatāya cittaṃ nami, no dhammadesanāya; sattā-

¹ kin om AB ²¹ ālayārāmatāṃ AB twice. C once. ²² -cintanā- M.

nañ paṭivedhacintanamānasam yev' etaṃ. Yathā mahārāja rañño khattiyassa muddhāvasittassa dovārika-anīkattha-pārisajja-negama-bhaṭa-balattha - amacca-rājañña-rājūpajīvine jane disvā evaṃ cittam - uppajjeyya: kin - nu kho kathan - nu kho ime sangaṇhissāmīti; evam - eva kho mahārāja Tathāgatassa dhammassa gambhīra-nipunaduddasa-duranubodha-sukhuma-duppaṭivedhataṃ sattānañ - ca ālayārāmatam sakkāyadiṭṭhiyā dāhasuggahitatañ - ca disvā: kin - nu kho kathan - nu kho ti appossukatāya cittam nami, no dhammadesanāya; sattānañ paṭivedhacintanamānasam yev' etaṃ. Api ca mahārāja sabbesam tathāgatānañ dhammatā esā yaṃ Brahmunā āyācitā dhammañ desenti. Tattha pana kiṃ kāraṇaṃ. Ye tena samayena manussā tāpasaparibbājakā samaṇabrāhmaṇā sabbe te Brahmadevatā honti Brahmagarukā Brahmaparāyanā; tasmā tassa balavato yasavato nātassa paññātassa uttarassa accuggatassa oṇamanena sadevako loko oṇamissati okappessati adhimuccissatīti iminā va mahārāja kāraṇena tathāgatā Brahmunā āyācitā dhammañ desenti. Yathā mahārāja koci rājā vā rājamahāmatto vā yassa oṇamati apacitīm karoti, balavatarassa tassa oṇamanena avasesā janatā oṇamati apacitīm karoti; evam - eva kho mahārāja Brahme oṇamite tathāgatānañ sadevako loko oṇamissati. Pūjitapūjako mahārāja loko, tasmā so Brahmā sabbesam tathāgatānañ āyācati dhammadesanāya, tena ca kāraṇena tathāgatā Brahmunā āyācitā dhammañ desentīti. — Sādhu bhante Nāgasena, sunibbēhito pañho, atibhadrakam veyyākaraṇaṃ, evam - etaṃ, tathā sampajicchāmīti.

Pañcama vaggo.

---

² muddhābhisittassa AbC. ⁴ -jivino BC. ⁵ -suggahī- B. ¹³ desentīti all. ¹⁵ -gurukā M. ¹⁵ ca ACM: om B. ²⁸ sunivethito B.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā :

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati,
sadevakasmiṃ lokasmiṃ na - tthi me paṭipuggalo ti.

Puna ca bhaṇitaṃ : Iti kho bhikkhave Ālāro Kālāmo ācariyo me samāno antevāsīṃ maṃ samānaṃ attanā samasamaṃ ṭhapesi ulārāya ca maṃ pūjāya pūjesīti. Yadi bhante Nāgasena Tathāgatena bhaṇitaṃ :

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjatīti

tena hi : Iti kho bhikkhave Ālāro Kālāmo ācariyo me samāno antevāsīṃ maṃ samānaṃ attanā samasamaṃ ṭhapesīti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā. Yadi Tathāgatena bhaṇitaṃ : Iti kho bhikkhave Ālāro Kālāmo ācariyo me samāno antevāsīṃ maṃ samānaṃ attanā samasamaṃ ṭhapesīti, tena hi :

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjatīti

taṃ - pi vacanaṃ micchā. Ayam - pi ubhatokoṭiko pañho tavānuppatto, sa tayā nibbāhitabbo ti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā :

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati,
sadevakasmiṃ lokasmiṃ na - tthi me paṭipuggalo ti.

Bhaṇitaṃ - ca : Iti kho bhikkhave Ālāro Kālāmo ācariyo me samāno antevāsīṃ maṃ samānaṃ attanā samasamaṃ ṭhapesi ulārāya ca maṃ pūjāya pūjesīti. Taṃ - ca pana vacanaṃ pubbe va sambodhā anabhisambuddhassa bodhisattass' eva sato ācariyabhāvaṃ sandhāya bhāsitaṃ. Pañc' ime mahārāja pubbe va sambodhā anabhisambuddhassa bodhisattassa sato ācariyā, yehi anusittho Bodhisatto tattha tattha divasaṃ vītināmesi, katame pañca : Ye te mahārāja aṭṭha brāhmaṇā jātamatte Bodhisatte

lakkhaṇāni parigaṇhiṃsu, seyyathidaṃ: Rāmo, Dhajo, Lakkhaṇo, Mantī, Yaṇṇo, Suyāmo, Subhojo, Sudatto, te tassa sotthiṃ pavedayitvā rakkhākammaṃ akaṃsu, te ca paṭhamaṃ ācariyā. Puna ca paraṃ mahārāja: Bodhisattassa pitā Suddhodano rājā yaṃ tena samayena abhijātaṃ udiccaṃ jātivantaṃ padakaṃ veyyākaraṇaṃ chaḷaṅgavantaṃ Sabbamittaṃ nāma brāhmaṇaṃ upanetvā sovaṇṇena bhinkārena udakaṃ oṇojetvā: imaṃ kumāraṃ sikkhāpehīti adāsi, ayaṃ dutiyo ācariyo. Puna ca paraṃ mahārāja: Yā sā devatā Bodhisattaṃ saṃvejesi, yassā vacanaṃ sutvā Bodhisatto saṃviggo ubbiggo tasmiṃ yeva khaṇe nekkhammaṃ nikkhamitvā pabbaji, ayaṃ tatiyo ācariyo. Puna ca paraṃ mahārāja: Ālāro Kālāmo, ayaṃ catuttho ācariyo. Puna ca paraṃ mahārāja: Uddako Rāmaputto, ayaṃ pañcama ācariyo. Ime kho mahārāja pubbe va sambodhā anabhisambuddhassa bodhisattassa sato pañca ācariyā. Te ca pana ācariyā lokiye dhamme. Imasmiṃ - ca pana mahārāja lokuttare dhamme sabbaññutaññapaṭivedhāya na - tthi Tathāgatassa anuttaro anu-sāsako. Sayambhū mahārāja Tathāgato anācariyako, tasmā kāraṇā Tathāgatena bhaṇitaṃ:

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati,
sadevakasmiṃ lokasmiṃ na - tthi me paṭipuggalo ti.

— Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampaṭi-
chāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā:
Aṭṭhānaṃ - etaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ ekissā loka-
dhātuyā dve arahanto sammāsambuddhā apubbaṃ acari-

¹ saṇṇo A. ² sabhojo B. ⁶ udicca- AaM. ¹⁴ udako M. ¹⁹ anuttaro om. AaM

mañ uppajjeyyuh, n' etañ ðhānañ vijjatīti. Desentā pi bhante Nāgasena sabbe pi tathāgatā sattatimsa bodha-pakkhiye dhamme desenti, kathayamānā ca cattāri ariya-saccāni kathenti, sikkhāpentā ca tīsu sikkhāsu sikkhāpentī, anusāsamānā ca appamādapapaṭipattiya anusāsanti. Yadi bhante Nāgasena sabbesam - pi tathāgatānañ ekā desanā ekā kathā ekā sikkhā ekā 'nusatthi, kena kāranena dve tathāgatā ekakkhaṇe na uppajjanti. Ekena pi tāva bud-dhuppādena ayañ loko obhāsajāto, yadi dutiyo buddho bhaveyya dvinnam pabhāya ayañ loko bhiyyosomattāya obhāsajāto bhaveyya, ovadamānā ca dve tathāgatā sukhañ ovadeyyum, anusāsamānā ca sukhañ anusāseyyum. Tattha me kāraṇaṇ brūhi, yathā 'hañ nissamsayo bhaveyyan - ti.

Ayañ mahārāja dasasahassī lokadhātu ekabuddha-dhāraṇī, ekass' eva tathāgatassa guṇaṇ dhāreti; yadi dutiyo buddho uppajjeyya nāyañ dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya kampeyya nameyya oṇameyya vina-meyya vikireyya vidhameyya viddhamseyya, natthānam - upagaccheyya. Yathā mahārāja nāvā ekapurisasantāraṇī bhaveyya, ekasmim purise abhirūlhe samupādikā bha-veyya, atha dutiyo puriso āgaccheyya tādiso āyuna vaṇ-nena vayena pamānena kisa-thūlena sabbangapaccangena, so tañ nāvañ abhirūheyya, api nu sā mahārāja nāvā dvinnam - pi dhāreyyāti. — Na hi bhante, caleyya kam-peyya nameyya oṇameyya vinameyya vikireyya vidha-meyya viddhamseyya, natthānam - upagaccheyya, oṣideyya udake ti. — Evam - eva kho mahārāja ayañ dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī, ekass' eva tathāgatassa guṇaṇ dhāreti; yadi dutiyo buddho uppajjeyya, nāyañ dasa-sahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya kampeyya nameyya oṇameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhamseyya, natthānam - upagaccheyya. Yathā vā pana mahārāja

¹ desento ABM   ⁵ anusāsenti ABC.   ⁷ eka anusatthi AM

puriso yāvadattham bhojanam bhuñjeyya chādentam yāva kaṇṭham - abhipūrayitvā, so dhāto piṇito paripunṇo nīrantaro tandikato anomaṇḍaṇḍajāto puna - d - eva tattakam bhojanam bhuñjeyya; api nu kho so mahārāja puriso sukhito bhaveyyāti. — Na hi bhante, sakim bhutto va mareyyāti. — Evam - eva kho mahārāja ayam dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhārāṇī, ekass' eva tathāgatassa guṇam dhāreti; yadi dutiyo buddho uppajjeyya, nāyam dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya kampeyya nameyya oṇameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhamseyya, natthānam - upagaccheyyāti. — Kin - nu kho bhante Nāgasena atidhammabhārena paṭhavī calatīti. — Idha mahārāja dve sakaṭā ratanaparipūrītā bhaveyyum yāva mukhasmā, ekasmā sakaṭato ratanam gahetvā ekasmiṃ sakate ākireyyum, api nu tam mahārāja sakatam dvinnam - pi sakaṭānam ratanam dhāreyyāti. — Na hi bhante, nābhi pi tassa phaleyya, arā pi tassa bhijjeyyum, nemī pi tassa opateyya, akkho pi tassa bhijjeyyāti. — Kin - nu kho mahārāja atiratanabhārena sakaṭam bhijjatīti. — Āma bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja atidhammabhārena paṭhavī calati. Api ca mahārāja imam kāraṇam buddhabalaparidīpanāya osāritam. Aññam - pi tattha abhirūpaṃ kāraṇam suṇohi yena kāraṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe n' uppajjanti. Yadi mahārāja dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyum, tesam parisāya vivādo uppajjeyya: tumhākaṃ buddho, amhākaṃ buddho ti ubhatopakkhajātā bhaveyyum. Yathā mahārāja dvinnam balavāmaccānam parisāya vivādo uppajjeyya: tumhākaṃ amacco, amhākaṃ amacco ti ubhatopakkhajātā honti; evam - eva kho mahārāja yadi dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyum, tesam parisāya vivādo uppajjeyya: tumhākaṃ buddho, amhākaṃ buddho ti ubha-

² -pūretvā B. ³ nandikato AbC, kandi- M. ³ anokamī- M, aṇonami- A. anonami- BC ¹⁴ mukhasamā ABC.

topakkhajātā bhaveyyuṃ. Idam tāva mahārāja ekam kārāṇaṃ yena kārāṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Aparam - pi mahārāja uttariṃ kārāṇaṃ suṇohi yena kārāṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Yadi mahārāja dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, aggo Buddho ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā bhaveyya, jetṭho Buddho ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā bhaveyya, seṭṭho Buddho ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā bhaveyya, viṣiṭṭho Buddho ti — uttamo Buddho ti — pavaro Buddho ti — asamo Buddho ti — asamasamo Buddho ti — appaṭimo Buddho ti — appaṭibhāgo Buddho ti — appaṭipuggalo Buddho ti yaṃ vacanaṃ taṃ micchā bhaveyya. Idam - pi kho tvaṃ mahārāja kārāṇaṃ atthato sampaticcha yena kārāṇena dve sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Api ca kho mahārāja buddhānaṃ bhagavantānaṃ sabhāvapakati esā yaṃ eko yeva buddho loke uppajjati, kasmā kārāṇā: mahantatāya sabbaaññubuddhaguṇānaṃ. Aññam - pi mahārāja yaṃ loke mahantaṃ taṃ ekam yeva hoti: paṭhavi mahārāja mahantā, sā ekā yeva; sāgaro mahanto, so eko yeva; Sineru girirājā mahanto, so eko yeva; ākāso mahanto, so eko yeva; Sakko mahanto, so eko yeva; Māro mahanto, so eko yeva; Mahābrahmā mahanto, so eko yeva; Tathāgato araham sammāsambuddho mahanto, so eko yeva lokasmiṃ. Yatth' ete uppajjanti tattha aññassa okāso na hoti. Tasmā mahārāja Tathāgato araham sammāsambuddho eko yeva lokasmiṃ uppajjatīti. — Sukathito bhante Nāgasena pañho opammehi kārāṇehi, anipuno p' etaṃ sutvā attamano bhaveyya, kim - pana mādiso mahāpañño; sādhu bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampaticchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā mātucchāya Mahāpajāpatiyā Gotamiyā vassikasāṭikāya dīyamānāya: Sanghe Gotami dehi, sanghe te dinne ahañ - c' eva pūjito bhavissāmi sangho cāti. Kin - nu kho bhante Nāgasena Tathāgato sangharatanato na bhāriko na garuko na dakkhiṇeyyo, yaṃ Tathāgato sakāya mātucchāya sayampiñjitaṃ sayamluñcitaṃ sayampoṭhitaṃ sayamkantitaṃ sayamvāyitaṃ vassikasāṭikaṃ attano dīyamānaṃ sanghassa dāpesi. Yadi bhante Nāgasena Tathāgato sangharatanato uttaro bhaveyya adhiko vā viṣiṭṭho vā: mayi dinne mahapphalaṃ bhavissatīti na Tathāgato mātucchāya sayampiñjitaṃ sayamluñcitaṃ sayampoṭhitaṃ taṃ vassikasāṭikaṃ sanghe dāpeyya. Yasmā ca kho bhante Nāgasena Tathāgato attānaṃ na pattiyati na upanissayati, tasmā Tathāgato mātucchāya taṃ vassikasāṭikaṃ sanghassa dāpesīti.

Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā mātucchāya Mahāpajāpatiyā Gotamiyā vassikasāṭikāya dīyamānāya: Sanghe Gotami dehi, sanghe dinne ahañ - c' eva pūjito bhavissāmi sangho cāti. Taṃ pana na attano patimānassa avipākatāya na adakkhiṇeyyatāya, api ca kho hitatthāya anukampāya: anāgatam - addhānaṃ sangho mam' accayena cittikato bhavissatīti vijjamāne yeva guṇe parikkittayanto evam - āha: Sanghe Gotami dehi, sanghe dinne ahañ - c' eva pūjito bhavissāmi sangho cāti. Yathā mahārāja pitā dharamāno yeva amacca - bhata - balattha - do - vārika - anīkatṭha - pārisajja - janamajjhe rañño santike puttassa vijjamānaṃ yeva guṇaṃ pakitteti: idha ṭhapito anāgatam - addhānaṃ janamajjhe pūjito bhavissatīti; evam - eva kho mahārāja Tathāgato hitatthāya anukampāya: anāgatam - addhānaṃ sangho mam' accayena cittikato bhavissatīti vijjamāne yeva guṇe parikkittayanto evam - āha:

¹ te om M. ⁷ -picchitani M. ¹² sayampiñj- -pothitam om AacM.

¹² tam om AaB. ³² parikkitt- M.

Sanghe Gotami dehi, sanghe dinne ahañ - c' eva pūjito bhavissāmi sangho cāti. Na kho mahārāja tāvatakena vassikasāṭikānuppadānamattakena sangho Tathāgatato adhiko nāma hoti visiṭṭho vā. Yathā mahārāja mātā-pitaro puttānaṃ ucchādenti parimaddanti nahāpenti sambāhenti, api nu kho mahārāja tāvatakena ucchādana-parimaddana-nahāpana-sambāhanamattakena putto mātāpitūhi adhiko nāma hoti visiṭṭho vā ti. — Na hi bhante, akāmakaraṇīyā bhante puttā mātāpitunnaṃ, tasmā mātāpitaro puttānaṃ ucchādana-parimaddana-nahāpana-sambāhanam karontīti. — Evam - eva, kho mahārāja na tāvatakena vassikasāṭikānuppadānamattakena sangho Tathāgatato adhiko nāma hoti visiṭṭho vā. Api ca Tathāgato akāmakaraṇīyaṃ karonto mātucchāya taṃ vassikasāṭikaṃ sanghassa dāpesi. Yathā vā pana mahārāja kocid - eva puriso rañño upāyanaṃ āhareyya, taṃ rājā upāyanaṃ aññatarassa bhaṭassa vā balatthassa vā senāpatissa vā purohitassa vā dadeyya, api nu kho so mahārāja puriso tāvatakena upāyanapaṭilābhamattakena rañña adhiko nāma hoti visiṭṭho vā ti. — Na hi bhante, rājā-bhattiko bhante so puriso rājūpajīvī, taṃthāne ṭhapento rājā upāyanaṃ detīti. — Evam - eva kho mahārāja na tāvatakena vassikasāṭikānuppadānamattakena sangho Tathāgatato adhiko nāma hoti visiṭṭho vā, atha kho Tathāgatabhattiko Tathāgatopajīvī, taṃthāne ṭhapento Tathāgato sanghassa vassikasāṭikaṃ dāpesi. Api ca mahārāja Tathāgatassa evaṃ ahosi: sabhāvapatipūjanīyo sangho, mama santakena sanghaṃ patipūjessāmiti sanghassa vassikasāṭikaṃ dāpesi. Na mahārāja Tathāgato attano yeva patipūjanaṃ vanneti, atha kho ye loke patipūjanārāhā tesam - pi Tathāgato patipūjanaṃ vanneti. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Majjhimanikāya-

¹⁹ rañño all ^{21..5} taṃthāne M ³⁰ patipūjanam all

varalañcake Dhammadāyādadhammapariyāye appiccha-
paṭipattiṃ pakittayamānena: Asu yeva me purimo bhik-
khu pujjataro ca pāsāmsataro cāti. Na - tthi mahārāja
bhavesu koci satto Tathāgatato dakkhiṇeyyo vā uttaro
vā adhiko vā viṣiṭṭho vā, Tathāgato va uttaro adhiko
viṣiṭṭho. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Saṃyuttanikāya-
vare Mānavagāmikena devaputtana Bhagavato purato
thatvā devamanussamajjhe:

Vipulo Rājagahikānaṃ giri seṭṭho pavuccati,
Seto Himavataṃ seṭṭho, ādicco aghagāmiṇaṃ,
Samuddo udadhinaṃ seṭṭho, nakkhattānaṃ - ca candimā;
sadevakassa lokassa Buddho aggaṃ pavuccatīti.

Tā kho pan' etā mahārāja Mānavagāmikena devaputtana
gāthā sugītā na duggītā, subhāsītā na dubbhāsītā, anu-
matā ca Bhagavatā. Nanu mahārāja therena pi Sāri-
puttena dhammasenāpatinā bhaṇitaṃ:

Eko manopasādo saraṇāgamanāṃ añjalippanāmo vā
ussahate tārayitum Mārabalanisūdane Buddhē ti.

Bhagavatā ca bhaṇitaṃ devātidevena: Ekapuggalo bhik-
khave loke uppajjamāno uppajjati bahujaṇahitāya bahu-
jaṇasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya de-
vamanussānaṃ; katamo ekapuggalo: Tathāgato arahāṃ
sammāsambuddho — pe — devamanussānaṃ - ti. — Sādhū
bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañicchāmīti.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā:
Gihino vā 'haṃ bhikkhave pabbajitassa vā sammāpaṭi-

³ pasāmsataro B. ⁵ va om. AC. ¹¹ udadhinaṃ AbM. ¹² aggo M
(and so SN. II, 30 v. 9). ¹⁵ pi om. AC. ¹⁷ añjalippanāmo C, añ-
jalippanāmo BM. ¹⁹ ca om. AM. ²¹ -kampakāya all.

pattim vaṇṇemi, gihī vā bhikkhave pabbajito vā sammā paṭipanno sammāpaṭipattādhikaraṇaṃ ārādhako hoti nāyaṃ dhammaṃ kusalan - ti. Yadi bhante Nāgasena gihī odātavasano kāmabhogī puttadārasambādhasayanaṃ ajjhāvasanto Kāsikacandanaṃ paccanubhonto mālā-gandha-vilepanaṃ dhārento jātarūpa-rajataṃ sādīyanto maṇikanaka-vicitta-molibaddho sammā paṭipanno ārādhako hoti nāyaṃ dhammaṃ kusalaṃ, pabbajito pi bhaṇḍu kāsāvavathavasano parapinḍam - ajjhupagato catusu sīlakkhandhesu sammā paripūrakārī diyaddhesu sikkhāpadasatesu samādāya vattanto terasasu dhutaguṇesu anavasesaṃ vattanto sammā paṭipanno ārādhako hoti nāyaṃ dhammaṃ kuṣalaṃ; tattha bhante ko viśeso gihino vā pabbajitassa vā, aphalaṃ hoti tapokammaṃ, nīratnikā pabbajjā, vañjhā sikkhāpadagopanā, moghaṃ dhutaguṇasamādānaṃ, kiṃ tattha dukkham - anuciñṇena, nanu nāma sukhen' eva sukhaṃ adhigantabban - ti.

Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā: Gihino vā haṃ bhikkhave pabbajitassa vā sammāpaṭipattim vaṇṇemi, gihī vā bhikkhave pabbajito vā sammā paṭipanno sammāpaṭipattādhikaraṇaṃ ārādhako hoti nāyaṃ dhammaṃ kusalan - ti. Evaṃ etaṃ mahārāja, sammā paṭipanno va seṭṭho. Pabbajito pi mahārāja: pabbajito 'mbhīti na sammā paṭipajjeyya, atha kho so ārakā va sāmāññā, ārakā va brahmaññā; pag - eva gihī odātavasano. Gihī pi mahārāja sammā paṭipanno ārādhako hoti nāyaṃ dhammaṃ kusalaṃ, pabbajito pi mahārāja sammā paṭipanno ārādhako hoti nāyaṃ dhammaṃ kusalaṃ. Api ca mahārāja pabbajito va sāmāññassa issaro adhipati, pabbajjā mahārāja bahugunā anekagunā appamāṇagunā, na sakkā pabbajjāya guṇā parimāṇaṃ kātuṃ. Yathā mahārāja kāmadaḍḍassa maṇiratanassa, na sakkā dhaneva

⁹ ajjhū- ALC. ¹¹ terasa AL. ^{11 16} dhūta- C. dhutanguṇa- M ³⁰ anekagunā om. BM

aggho parimāṇaṃ kātuṃ: ettakaṃ maṇiratanassa mūlan -
ti; evaṃ - eva kho mahārāja pabbajjā bahugunā ane -
ka - gunā appamāṇagunā, na sakkā pabbajjāya guṇā parimā -
ṇaṃ kātuṃ. Yathā vā pana mahārāja mahāsamudde
ūmiyo na sakkā parimāṇaṃ kātuṃ: ettakā mahāsamudde
ūmiyo ti; evaṃ - eva kho mahārāja pabbajjā bahugunā
anekagunā appamāṇagunā, na sakkā pabbajjāya guṇā
parimāṇaṃ kātuṃ. Pabbajitassa mahārāja yaṃ kiñci
karaṇīyaṃ sabbaṃ - taṃ khippam - eva samijjhati no cira -
rattāya; kinkāraṇaṃ: pabbajito mahārāja appiccho hoti
santutṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āradhaviṇṇaṃ nirālayo ani -
keto paripuṇṇasilo sallekhitācāro dhutapaṭipattikusalo hoti;
tāṇāṃ karaṇāṃ pabbajitassa yaṃ kiñci karaṇīyaṃ sabbaṃ - taṃ
khippam - eva samijjhati no cirarattāya. Yathā mahārāja
niggaṇṭhi - sama - sudhota - ūju - vimala - nārāco susajjito sam -
mā vahati, evaṃ - eva kho mahārāja pabbajitassa yaṃ
kiñci karaṇīyaṃ sabbaṃ - taṃ khippam - eva samijjhati no
cirarattāyāti. — Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ,
tathā sampaticchāmiti.

Bhante Nāgasena, yadā Bodhisatto dukkarakārikāṃ
akāsi, n' etādiso aññatra ārambho ahosi nikkamo kilesa -
yuddhaṃ Maccusenavidhamanaṃ āhārapariggaho dukkara -
kārikā, evarūpe parakkame kañci assādaṃ alabbhivā
taṃ - eva cittaṃ parihāpetvā evaṃ - avoca: Na kho pa -
nāhaṃ imāya kaṭukāya dukkarakārikāya adhigacchāmi
uttariṃ manussadhammā alamariyāñāpadassanavisesaṃ,
siyā nu kho añño maggo bodhāyāti. Tato nibbinditvā
aññena maggena sabbaññutaṃ patto puna tāya paṭipadāya
sāvake anusāsati samādapeti:

¹² dhūta - C. ¹⁴ yathā pana BC, yathā vā pana A. ¹⁵ nārāmo C, nā -
rābo B, nirādho M. ²¹ no tādiso AbC. ²⁶ uttari all. ²⁶ -dhammaṃ M.

Ārabhatha, nikkamatha, yuñjatha Buddhasāsane,
dhunātha Maccuno senaṃ, naḷāgāraṃ va kuñjaro ti.

Kena nu kho bhante Nāgasena kāraṇena 'Tathāgato yāya paṭipadāya attanā nibbiṇṇo virattarūpo tattha sāvaṇṇe anusāsati samādapetūti.

Tadā pi mahārāja etarahi pi sā yeva paṭipadā, taṃ yeva paṭipadaṃ paṭipajjitvā Bodhisatto sabbaññutaṃ patto. Api ca mahārāja Bodhisatto ativiriyaṃ karonto niravasato āhāraṃ uparundhi, tassa āhārūparodhena citta-dubbalyaṃ uppajji, so tena dubbalyena nāsakkihi sabbaññutaṃ pāpuṇiṃ, so mattamattaṃ kabalīṅkārahāraṃ sevanto tāy' eva paṭipadāya nacirass' eva sabbaññutaṃ pāpuṇi. Sā yeva mahārāja paṭipadā sabbesaṃ tathāgatānaṃ sabbaññutañānapaṭilābhāya. Yathā mahārāja sabbasattānaṃ āhāro upatthambho, āhārūpanissitā sabbe sattā sukhaṃ anubhavanti; evaṃ eva kho mahārāja sā yeva paṭipadā sabbesaṃ tathāgatānaṃ sabbaññutañānapaṭilābhāya. N' eso mahārāja doso ārambhassa, na nikkamassa, na kilesayuddhassa, yena Tathāgato tasmīṃ samaye na pāpuṇi sabbaññutañānaṃ, atha kho āhārūparodhass' ev' eso doso, sadā paṭiyattā yeva sā paṭipadā. Yathā mahārāja puriso addhānaṃ ativegena gaccheyya, tena so pakkhahato vā bhaveyya pīṭhasappi vā asaṅcaro paṭhavitale, api nu kho mahārāja mahāpaṭhaviyā doso atthi yena so puriso pakkhahato ahoṣīti. — Na hi bhante, sadā paṭiyattā bhante mahāpaṭhavi, kuto tassā doso, vāyāmass' ev' eso doso yena so puriso pakkhahato ahoṣīti. — Evaṃ eva kho mahārāja n' eso doso ārambhassa, na nikkamassa, na kilesayuddhassa. yena Tathāgato tasmīṃ samaye na pāpuṇi sabbaññutañānaṃ, atha kho āhārūparodhass' ev' eso doso, sadā paṭi-

¹ nikkhamatha AbC. ² dhunātha Aa. ¹⁵ sabbe C. sabbesaṃ M. ²³ -sappi all. ²⁹ nikkhamassa Aa.

yattā yeva sā paṭipadā. Yathā vā pana mahārāja puriso kiliṭṭhaṃ sātakaṃ nivāseyya, na so taṃ 'hovāpeyya, n' eso doso udakassa, sadā paṭiyattaṃ udakaṃ, purissas' ev' eso doso; evaṃ - eva kho mahārāja n' eso doso ārambhassa, na nikkamassa, na kilesayuddhassa, yena Tathāgato tasmim samaye na pāpuṇi sabbaññutañāṇaṃ, atha kho āhārūparodhass' ev' eso doso, sadā paṭiyattā yeva sā paṭipadā. Tasmā Tathāgato tāy' eva paṭipadāya sā-vake anusāsati samādapeti. Evaṃ kho mahārāja sadā paṭiyattā anavajjā sā paṭipadā ti. — Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampatiṇṇāmiti.

Bhante Nāgasena, mahantaṃ idaṃ Tathāgatasāsanaṃ sāraṃ varaṃ seṭṭhaṃ pavaraṃ anupamaṃ parisuddhaṃ vimalaṃ paṇḍaraṃ anavajjaṃ, na yuttaṃ gihim tāvatakaṃ pabbājetum, gihim yeva ekasmiṃ phale vinetvā yadā apunarāvattī hoti tadā so pabbājetabbo; kinkāraṇaṃ: ime dujjanā tāva tattha sāsane visuddhe pabbajitvā paṭinivattitvā hīnāy' āvattanti, tesaṃ paccāgamanena ayaṃ mahājano evaṃ vicinteti: tucchakaṃ vata bho etaṃ samanna Gotamassa sāsanaṃ bhavissati, yaṃ ime paṭinivattantīti. Idam - ettha kāraṇaṃ - ti.

Yathā mahārāja taḷākaṃ bhavēyya sampunṇa-sucivimala-sītala-salilaṃ, atha yo koci kiliṭṭho mala-kaddama-gato taṃ taḷākaṃ gantvā anahāyitvā kiliṭṭho va paṭinivatteyya, tattha mahārāja katamaṃ jano garaheyya, kiliṭṭhaṃ vā taḷākaṃ vā ti. — Kiliṭṭhaṃ bhante jano garaheyya: ayaṃ taḷākaṃ gantvā anahāyitvā kiliṭṭho va paṭinivatto, kiṃ imaṃ anahāyitukāmaṃ taḷāko sayāṃ nahāpessati, ko doso taḷākassāti. — Evaṃ - eva kho

¹³ anūpamaṃ B (likewise at p. 136¹⁵) ¹⁶ -vatti all. ¹⁸ hīnāya vatt-
Aa almost throughout, AC four or five times, M once.

mahārāja Tathāgato vimuttivara-salilasampunṇaṃ sad-dhammavara-talākaṃ māpesi: ye keci kilesamalakilīṭṭhā sacetanā budhā te idha nahāyitvā sabbakilese pavāha-yissantīti; yadi koci taṃ saddhammavara-talākaṃ gantvā anahāyitvā sakileso va paṭinivattitvā hīnāy' āvattati, taṃ yeva jano garahissati: ayaṃ Jinasāsane pabbajitvā tattha paṭiṭṭhaṃ alabhitvā hīnāy' āvatto, kiṃ imaṃ appaṭipaj-jantaṃ Jinasāsaṇaṃ sayāṃ sodhessati, ko doso Jinasā-sanassāti.

Yathā vā pana mahārāja puriso paramabyādhito roguppattikusalaṃ amoghadhavasiddhakammaṃ bhisakkaṃ sallakattaṃ disvā na tikicchāpetvā sabyādhiko va paṭinivatteyya, tattha katamaṃ jano garaheyya, āturaṃ vā bhisakkaṃ vā ti. — Āturaṃ bhante jano garaheyya: ayaṃ roguppattikusalaṃ amoghadhavasiddhakammaṃ bhisakkaṃ sallakattaṃ disvā na tikicchāpetvā sabyādhiko va paṭinivatto, kiṃ imaṃ atikicchāpentaṃ bhisakko sayāṃ tikicchissati, ko doso bhisakkassāti. — Evam-eva kho mahārāja Tathāgato antosāsanasaṃmuḍḍe kevalaṃ sakala-kilesabyādhī-vūpasamanasamatthaṃ amatosadhaṃ pak-khipi: ye keci kilesabyādhīpīṭṭhā sacetanā budhā te imaṃ amatosadhaṃ pivitvā sabbakilesabyādhīṃ vūpasameṣṣan-tīti; yadi koci taṃ amatosadhaṃ apivitvā sakileso va paṭinivattitvā hīnāy' āvattati, taṃ yeva jano garahissati: ayaṃ Jinasāsane pabbajitvā tattha paṭiṭṭhaṃ alabhitvā hīnāy' āvatto, kiṃ imaṃ appaṭipajjantaṃ Jinasāsaṇaṃ sayāṃ sodhessati, ko doso Jinasāsanassāti.

Yathā vā pana mahārāja chāto puriso mahatimahā-puñṇabhattacharivesanaṃ gantvā taṃ bhattaṃ abhuñjitvā chāto va paṭinivatteyya, tattha katamaṃ jano garaheyya, chātaṃ vā puñṇabhattaṃ vā ti. — Chātaṃ bhante jano

³ buddhā M throughout. BC once. ¹⁰ -byādhiko M. ²² -byādhī ACM; -byādhimupasaṃ- B ⁻⁶ mahatī om AbC.

garaheyya: ayaṃ khudāpīlito puññabhattaṃ paṭilabbhivā abhuñjivā chāto va paṇivatto, kiṃ imassa abhuñjantassa bhojanaṃ sayāṃ mukhaṃ pavissati, ko doso bhojanas-sāti. — Evaṃ - eva kho mahārāja Tathāgato antosāsana-samugge paramapavaraṃ santaṃ sivaṃ paṇitaṃ amataṃ paramamadhuraṃ kāyagatāsati bhojanaṃ tṭhapesi: ye keci kilesakilantajjhataṃ taṇhāparetamānasā sacetanā budhā te imaṃ bhojanaṃ bhuñjivā kāma-rūpārūpabhavesu sabbaṃ taṇhaṃ - apanessantīti; yadi koci taṃ bhojanaṃ abhuñ-jivā taṇhāsito va paṇivattitvā hīnāy' āvattati; taṃ yeva jano garahissati: ayaṃ Jinasāsane pabbajitvā tattha pa-tiṭṭhaṃ alabbhivā hīnāy' āvatto, kiṃ imaṃ appaṭipajjan-taṃ Jinasāsanaṃ sayāṃ sodhessati, ko doso Jinasā-sanassāti.

Yadi mahārāja Tathāgato gihim yeva ekasmiṃ phale vinītaṃ pabbājeyya, na nāmāyaṃ pabbajjā kilesappahānāya visuddhiyā vā, na - tthi pabbajjāya karaṇīyaṃ. Yathā mahārāja puriso anekasatena kammena taḷakaṃ khaṇā-petvā parisāya evaṃ - anusāveyya: mā me bhonto keci sankiliṭṭhā imaṃ taḷakaṃ otaratha, pavāhitarajojallā parisuddhā vimalamattā imaṃ taḷakaṃ otarathāti; api nu kho mahārāja tesam pavāhitarajojallānaṃ parisuddhānaṃ vimalamattānaṃ tena taḷākena karaṇīyaṃ bhaveyyāti. — Na hi bhante, yass' atthāya te taṃ taḷakaṃ upagacchey-yuṃ taṃ aññatr' eva tesam kataṃ karaṇīyaṃ, kiṃ tesam tena taḷākenāti. — Evaṃ - eva kho mahārāja yadi Tathā-gato gihim yeva ekasmiṃ phale vinītaṃ pabbājeyya, tatth' eva tesam kataṃ karaṇīyaṃ, kiṃ tesam pabbajjāya.

Yathā vā pana mahārāja sabhāva-isibhattiko suta-mantapadadharo atakkiko roguppattikusalo amoghadhuva-siddhakammo bhisakko sallakatto sabbarogūpasamabhesaj-jaṃ sannipādetvā parisāya evaṃ - anusāveyya: mā kho

¹⁹ anussāveyya M throughout. ²⁰ sakiliṭṭhā all. ^{21,23} -matth- M ²⁴ ne AaCM.

bhonto keci sabyādhikā mama santike upagacchatha, abyādhikā arogā mama santike upagacchathāti, api nu kho mahārāja tesam abyādhikānam arogānam paripunnānam udaggānam tena bhisakkena karaṇīyam bhaveyyāti. — Na hi bhante, yass' atthāya te tam bhisakkaṃ sallakattam upagaccheyyum tam aññatr' eva tesam kataṃ karaṇīyam, kiṃ tesam tena bhisakkenāti. — Evam eva kho mahārāja yadi Tathāgato gihim yeva ekasmiṃ phale vinītam pabbājeyya, tatth' eva tesam kataṃ karaṇīyam, kiṃ tesam pabbajjāya.

Yathā vā pana mahārāja koci puriso anekathālipākasataṃ bhojanam patiyādāpetvā parisāya evam anusāveyya: mā me bhonto keci chātā imam parivesanam upagacchatha, subhuttā tittā suhitā dhātā pīṇitā paripunnā imam parivesanam upagacchathāti, api nu kho mahārāja tesam bhuttāvīnam tittānam suhitānam dhātānam pīṇitānam paripunnānam tena bhojanena karaṇīyam bhaveyyāti. — Na hi bhante, yass' atthāya te tam parivesanam upagaccheyyum tam aññatr' eva tesam kataṃ karaṇīyam, kiṃ tesam tāya parivesanāyāti. — Evam eva kho mahārāja yadi Tathāgato gihim yeva ekasmiṃ phale vinītam pabbājeyya, tatth' eva tesam kataṃ karaṇīyam, kiṃ tesam pabbajjāya.

Api ca mahārāja ye hīnāy' āvattanti te Jinasāsanaassa pañca atuliye guṇe dassenti; katame pañca: bhūmimahanatabhāvaṃ dassenti, parisuddhavimalabhāvaṃ dassenti, pāpehi asamvāsiyabhāvaṃ dassenti, duppaṭivedhabhāvaṃ dassenti, bahusamvararakkhiyabhāvaṃ dassenti. Kathaṃ bhūmimahantabhāvaṃ dassenti: yathā mahārāja, puriso adhano hīnajacco nibbiseso buddhiparihīno mahatimahārajjaṃ paṭilabhitvā nacirass' eva paripaṭati paridhamasati parihāyati yasato, na sakkoti issariyam sandhāretum,

kinkāraṇaṃ: mahantattā issariyassa; evaṃ - eva kho mahārāja ye keci nibbisesā akatapuññā buddhiparihīnā Jinasāsane pabbajanti te taṃ pabbajjaṃ pavaruttamaṃ sandhāretuṃ na visahantā nacirass' eva Jinasāsanaṃ paripaṭi-
tvā paridhamṣitvā parihāyitvā hīnāy' āvattanti, na sak-
konti Jinasāsanaṃ sandhāretuṃ, kinkāraṇaṃ: mahantattā
Jinasāsanaabhūmiyā. Evaṃ bhūmimahantabbhāvaṃ dassenti.

Kathaṃ parisuddhavimalabbhāvaṃ dassenti: yathā
mahārāja vāri pokkharapatte vikirati vidhamati viddham-
sati, natthānaṃ - upagacchati, nūpalippiati, kinkāraṇaṃ:
parisuddhavimalattā padumassa; evaṃ - eva kho mahārāja
ye keci saṭhā kūṭā vankā kuṭilā visamadiṭṭhino Jinasāsane
pabbajanti te parisuddha-vimala-nikkaṇṭaka-paṇḍara-
vara-pavara-sāsanato nacirass' eva vikiritvā vidhamitvā vid-
dhamṣitvā na saṇṭhahitvā nūpalippitvā hīnāy' āvattanti,
kinkāraṇaṃ: parisuddhavimalattā Jinasāsanassa. Evaṃ
parisuddhavimalabbhāvaṃ dassenti.

Kathaṃ pāpehi asaṃvāsiyabbhāvaṃ dassenti: yathā
mahārāja mahāsamuddo na matena kuṇapena saṃvasati,
yaṃ hoti mahāsamudde mataṃ kuṇapaṃ taṃ khippam -
eva tīraṃ upaneti thalaṃ vā ussādeti, kinkāraṇaṃ: ma-
hābhūtānaṃ bhavanattā mahāsamuddassa; evaṃ - eva kho
mahārāja ye keci pāpā akiriyaṃ osannaviriyaṃ kuthitā
kiliṭṭhā dujjanā manussā Jinasāsane pabbajanti te na-
cirass' eva Jinasāsanato arahantavimala-khīṇāsavama-
hābhūta-bhavanato nikkhamitvā na saṃvasitvā hīnāy'
āvattanti, kinkāraṇaṃ: pāpehi asaṃvāsiyattā Jinasāsa-
nassa. Evaṃ pāpehi asaṃvāsiyabbhāvaṃ dassenti.

Kathaṃ duppaṭivedhabbhāvaṃ dassenti: yathā ma-
hārāja ye keci accekā asikkhitā asippino mativippahīnā
issatthā vālaggavedham na visahantā vigalanti pakka-
manti, kinkāraṇaṃ: saṇha-sukhuma-duppaṭivedhattā vā-

¹⁰ nup- BM ¹⁵ nup- AM. ²¹ ussāreti M. ²³ ossanna- ABC, uss- M.
²⁴ dujjanamanussā A ²⁷ asaṃvāsikattā all.

laggassa; evam - eva kho mahārāja ye keci duppaññā jaḷā eḷamūgā mūlhā dandhagatikā janā Jinasāsane pabbajanti te taṃ parama-saṇha-sukhuma-catusacca-paṭivedhaṃ paṭivijjhitaṃ na visahantā Jinasāsanaṃ vigalītvā pakkamitvā nacirass' eva hīnāy' āvattanti, kinkāraṇaṃ: parama-saṇha-sukhuma-duppaṭivedhatāya saccānaṃ. Evaṃ duppaṭivedhabhāvaṃ dassenti.

Kathaṃ bahusaṃvararakkhiyabhāvaṃ dassenti: yathā mahārāja koci - eva puriso mahatimahaṃyuddhabhūmim - upagato parasenāya disāvidisāhi samantā parivārīto satti - hatthaṃ janam - upentaṃ disvā bhīto osakkati paṭinivattati palāyati, kinkāraṇaṃ: bahuvīdhaṃyuddhamukharakkhāna - bhayā; evam - eva kho mahārāja ye keci pākātā asaṃ - vutā ahirikā akiriyaṃ akkhaṇṇī capalā calitā ittarā bāla - janā Jinasāsane pabbajanti te bahuvidhaṃ sikkhāpadaṃ pari - rakkhitaṃ na visahantā okkamitvā paṭinivattitvā palā - yitvā nacirass' eva hīnāy' āvattanti, kinkāraṇaṃ: bahu - vidhasaṃvararakkhiyabhāvattā Jinasāsanassa. Evaṃ ba - huvidhasaṃvararakkhiyabhāvaṃ dassenti.

Thalajuttame pi mahārāja vassikāgumbe kimividdhāni pupphāni honti, tāni ankurāni sankuṭṭitāni antarā yeva - pariṇāṇanti, na ca tesu pariṇāṇitesu vassikāgumbo hīlito nāma hoti, yāni tattha ṭhitāni pupphāni tāni sammā gandhena disāvidisaṃ abhiyāpenti; evam - eva kho ma - hārāja ye te Jinasāsane pabbajitvā hīnāy' āvattanti te Jinasāsane kimividdhāni vassikāpupphāni viyā vaṇṇagandha - rahitāni nibbaṇṇākārasilā abhabbā vepullāya, na ca te - saṃ hīnāy' āvattanena Jinasāsaṇaṃ hīlitaṃ nāma hoti, ye tattha ṭhitā bhikkhū te sadevakaṃ lokaṃ silavara - gandhena abhiyāpenti. Sālinam - pi mahārāja nirātan -

² elamūgā ACM. ⁶ -sukhuma- om. BC. ¹³ pāpakatā C, pāpakā AbM.

¹⁶ opakkamitvā C, osakkitvā A ²⁰ vassika- M throughout ²¹ -kuci - tāni A ²⁴ abhikhyāpenti AC ³⁰ abhikhyāpenti AbC.

kānaṃ lohita-kānaṃ antare karumbhakaṃ nāma sālijāti uppajjitvā antarā yeva vinassati, na ca tassā vinatṭhattā lohita-kasālī hīlita nāma honti, ye tāttha ṭhitā sāli te rājūpa-bhogā honti; evam-eva kho mahārāja ye te Jinasāsane pabbajitvā hīnāy' āvattanti te lohita-kasālinam-antare karumbhakā viya Jinasāsane na vaddhitvā vepullataṃ pāpunitvā antarā yeva hīnāy' āvattanti, na ca tesāṃ hīnāy' āvattanena Jinasāsanaṃ hīlitaṃ nāma hoti, ye tāttha ṭhitā bhikkhū te arahattassa anucchavikā honti. Kāmadadassāpi mahārāja maṇiratanassa ekadesaṃ kak-kasaṃ uppajjati, na ca tāttha kakkasuppannattā maṇira-tanaṃ hīlitaṃ nāma hoti, yaṃ tāttha parisuddhaṃ maṇi-ratanassa taṃ janassa hāsakaraṃ hoti; evam-eva kho mahārāja ye te Jinasāsane pabbajitvā hīnāy' āvattanti kakkasā te Jinasāsane papaṭikā, na ca tesāṃ hīnāy' āvat-tanena Jinasāsanaṃ hīlitaṃ nāma hoti, ye tāttha ṭhitā bhikkhū te devamanussānaṃ hāsajanakā honti. Jāṭisa-m-pannassa pi mahārāja lohita-candanassa ekadesaṃ pūti-kaṃ hoti appagandhaṃ, na tena lohita-candanaṃ hīlitaṃ nāma hoti, yaṃ tāttha apūtikaṃ sugandhaṃ taṃ samantā vidhūpeti abhiyāpeti; evam-eva kho mahārāja ye te Jinasāsane pabbajitvā hīnāy' āvattanti te lohita-candana-sārantaṃ pūtikadesaṃ-iva chaḍḍanīyā Jinasāsane, na ca tesāṃ hīnāy' āvattanena Jinasāsanaṃ hīlitaṃ nāma hoti, ye tāttha ṭhitā bhikkhū te sadevakaṃ lokaṃ silavara-candanagandhena anulimpayantīti. — Sādhū bhante Nā-gasena, tena tena anucchavikena tena tena sadisena kā-raṇena niravajjam-anupāpitaṃ Jinasāsanaṃ seṭṭhabhāvena paridīpitaṃ, hīnāy' āvattamānā pi te Jinasāsanaṃ seṭṭhabhāvaṃ yeva paridīpentīti.

¹ ⁶ karumpa- M. ⁶ -sāsane vaddhitvā na vep. AbC; M repeats na in both places ⁶ vepullattam AbBC. ¹⁰ -dese M. ²¹ abhihyāpeti Ab.

Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: arahā ekaṃ⁴ vedanaṃ vediyati kāyikaṃ na cetasikaṃ - ti. Kin - nu kho bhante Nāgasena arahato cittaṃ yaṃ kāyaṃ nissāya pavattati tattha arahā anissaro assāmi⁵ avasavattī ti. — Āma mahārājāti. — Na kho bhante Nāgasena yuttam - etaṃ yaṃ so sakacittassa pavattamāne kāye anissaro hoti assāmi⁶ avasavattī, sakuno pi tāva bhante yasmiṃ kulāvake paṭivasati tattha so issaro hoti sāmī⁷ vasavattī ti.

Das⁸ ime mahārāja kāyānugatā dhammā bhava bhava kāyaṃ anudhāvanti anuparivattanti, katame dasa: sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo thīnamiddhaṃ jarā byādhi maraṇaṃ. Ime kho mahārāja dasa kāyānugatā⁹ dhammā bhava bhava kāyaṃ anudhāvanti anuparivattanti; tattha arahā anissaro assāmi¹⁰ avasavattī ti. — Bhante Nāgasena, kena kāraṇena arahato kāye āṇa - ppavattati issariyaṃ vā, tattha me kāraṇaṃ brūhīti. — Yathā mahārāja ye keci paṭhavinissitā sattā sabbe te paṭhaviṃ nissāya caranti viharanti vattiṃ kappenti, api nu mahārāja tesam¹¹ paṭhaviyā āṇa pavattati issariyaṃ vā ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja arahato cittaṃ kāyaṃ nissāya pavattati, na ca pana arahato kāye āṇa pavattati issariyaṃ vā ti.

Bhante Nāgasena, kena kāraṇena puthujjano kāyikaṃ - pi cetasikaṃ - pi vedanaṃ vediyatīti. — Abhāvitattā mahārāja cittassa puthujjano kāyikaṃ - pi cetasikaṃ - pi vedanaṃ vediyati. Yathā mahārāja goṇo chāto paritasito abala - dubbala - parittaka - tīpesu vā latāya vā upanibaddho assa, yadā so gono parikupito hoti tadā saha upanibandhanena pakkamati; evam - eva kho mahārāja abhāvitacittassa vedanā uppajjitvā cittaṃ parikopeti, cittaṃ parikupitaṃ kāyaṃ ābhujati nibbhujati, samparivat-

⁴ assāmi all. ¹⁷ pathavī - M. ¹⁸ nu kho AM. ¹⁹ vediyatīti ABC.

²⁰ ābhujati nibbhujati all. and so ACM throughout.

takam karoti, atha so abhāvitacitto tasati ravati, bhera-varāvam - abhiravati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena puthujjano kāyikaṃ - pi cetasaṃ - pi vedanaṃ vediyatīti. — Kim pana taṃ kāraṇaṃ yena kārānena arahā ekaṃ vedanaṃ vediyati, kāyikaṃ na cetasi-kan - ti. — Arahato mahārāja cittaṃ bhāvitaṃ hoti subhāvitaṃ dantaṃ sudantaṃ assavaṃ vacanakaraṃ, so dukkhāya vedanāya phuttho samāno aniccan - ti daḥhaṃ gaṇhāti, samādhittambhe cittaṃ upanibandhati, tassa taṃ cittaṃ samādhittambhe upanibaddhaṃ na vedhati na calati, ṭhitaṃ hoti avikkhittaṃ, tassa vedanāvīkāravipphārena kāyo pana ābhujati nibbhujati samparivattati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena arahā ekaṃ vedanaṃ vediyati, kāyikaṃ na cetasi-kan - ti.

Bhante Nāgasena, taṃ nāma loke acchāriyaṃ yaṃ kāye calamāne cittaṃ na calati, tattha me kāraṇaṃ brūhīti. — Yathā mahārāja mahatimahārukkhe khandha-sākhā-palāsasampanne anilabalasamāhate sākhā calati, api nu tassa khandho pi calatīti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja arahā dukkhāya vedanāya phuttho samāno aniccan - ti daḥhaṃ gaṇhāti, samādhittambhe cittaṃ upanibandhati, tassa taṃ cittaṃ samādhittambhe upanibaddhaṃ na vedhati na calati, ṭhitaṃ hoti avikkhittaṃ, tassa vedanāvīkāravipphārena kāyo ābhujati nibbhujati samparivattati, cittaṃ pana tassa na vedhati na calati, khandho viya mahārukkhasāti. — Acchāriyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, na me evarūpo sabbakāḷiko dhammappadīpo diṭṭhapubbo ti.

⁵ vediyati yadi (meaning perhaps yadidam) kāyikaṃ AbBC. ¹² -vitthārena Ab ¹⁷ mahatī om. C. ¹⁸ -samāgate AC. ¹⁹ nu kho AM. ²⁴ -vitthārena C. ²⁸ dhammapadīpo AM ²⁹ diṭṭhapubbo, evamevaṃ, tathā sampaticchānīti M.

Bhante Nāgasena, idha yo koci gihī pārājikam ajjhāpanno bhaveyya, so aparena samayena pabbajeyya, attanā pi so na jāneyya: gihī pārājikam ajjhāpanno 'smīti, na pi tassa añño koci ācikkheyya: gihī pārājikam ajjhāpanno sīti, so ca tathattāya paṭipajjeyya, api nu tassa dhammābhisamayo bhaveyyāti. — Na hi mahārājāti. — Kena bhante kāraṇenāti. — Yo tassa hetu dhammābhisamayā so tassa samucchinno, tasmā dhammābhisamayo na bhavatīti. — Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: jānanta tassa kukkucam hoti, kukkuce satī āvaraṇam hoti, āvaṇe citte dhammābhisamayo na hotīti. Imassa pana ajānantassa akukkucajātassa santacittassa viharato kena kāraṇena dhammābhisamayo na hoti; visamena visamena eso pañho gacchati, cintetvā vissajjethāti. — Rūhati mahārāja sukatthe sukalale maṇḍakhetṭe sāradaṃ sukkhasayitaṃ bījan - ti. — Āma bhante ti. — Api nu mahārāja taṃ yeva bījaṃ ghanaselasilātale rūheyyāti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana mahārāja taṃ yeva bījaṃ kalale rūhati, kissa ghanasele na rūhatīti. — Na tthi bhante tassa bijassa rūhanāya ghanasele hetu, ahetunā bījaṃ na rūhatīti. — Evam - eva kho mahārāja yena hetunā tassa dhammābhisamayo bhaveyya so tassa hetu samucchinno, ahetunā dhammābhisamayo na hoti. Yathā vā pana mahārāja daṇḍa-leḍḍu-lakuṭa-muggarā paṭhaviyā ṭhānam - upagacchanti, api nu mahārāja te yeva daṇḍa-leḍḍu-lakuṭa-muggarā gagane ṭhānam - upagacchantīti. — Na hi bhante ti. — Kiṃ pan' ettha mahārāja kāraṇam yena kāraṇena te yeva daṇḍa-leḍḍu-lakuṭa-muggarā paṭhaviyā ṭhānam - upagacchanti, kena kāraṇena gagane na tiṭṭhantīti. — Na tthi bhante tesam daṇḍa-leḍḍu-lakuṭa-muggarānaṃ patiṭṭhānāya ākāse hetu, ahetunā na

¹³ visamena visamena so AM. ¹⁶ sukkhasittam AC. ¹⁹ kissa pana A.

²³ hotīti all. ²⁴ -leṇḍu- Aa throughout. ²⁵ nu kho M

tiṭṭhantīti. — Evam - eva kho mahārāja tassa tena dosena abhisamayahetu samucchinno, hetusamugghāte ahetunā abhisamayo na hoti. Yathā vā pana mahārāja thale aggi jalati, api nu kho mahārāja so yeva aggi uduke jalaṭīti. — Na hi bhante ti. — Kiṃ pan' ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena so yeva aggi thale jalati, kena kāraṇena uduke na jalaṭīti. — Na - tthi bhante aggissa jalaṇāya uduke hetu, ahetunā na jalaṭīti. — Evam - eva kho mahārāja tassa tena dosena abhisamayahetu samucchinno, hetusamugghāte ahetunā dhammābhisamayo na hotīti.

Bhante Nāgasena, puna p' etaṃ atthaṃ cintehi, na me tattha cittasaññatti bhavati: ajānantassa asati kukkuce āvaraṇaṃ hotīti; kāraṇena maṃ saññāpehīti. — Api nu mahārāja viṣaṃ halāhalāṃ ajānantena pi khāyitaṃ jīvitaṃ haratīti. — Ama bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja ajānantena pi kataṃ pāpaṃ abhisamayantarāyakaraṃ hoti. Api nu mahārāja aggi ajānitvā akkamantaṃ dhaṭṭīti. — Ama bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja ajānantena pi kataṃ pāpaṃ abhisamayantarāyakaraṃ hoti. Api nu mahārāja ajānantaṃ āsiviso dāsivā jīvitaṃ haratīti. — Ama bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja ajānantena pi kataṃ pāpaṃ abhisamayantarāyakaraṃ hoti. Nanu mahārāja Kālingarājā Samaṇakolañño sattaratanaparikiṇṇo hatthiratanam - abhiruyha kuladassanāya gacchanto ajānanto pi nāsakkhi bodhi - maṇḍassa uparito gantuṃ. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena ajānantena pi kataṃ pāpaṃ abhisamayantarāyakaraṃ hotīti. — Jinabhāsitaṃ bhante Nāgasena kāraṇaṃ na sakkā patikkosituṃ, eso v' etassa attho, tathā sampatichhāmiti.

3.15 21 24 hotīti all 15.15 nu kho AM 21 nu kho M. 30 c' etassa M, metassa AC.

Bhante Nāgasena, gihidussīlassa ca samaṇadussīlassa ca ko viseso kiṃ nānākaraṇaṃ; ubho p' ete samasama-gatikā, ubhinnaṃ pi samasamo vipāko hoti, udāhu kiñci nānākaraṇaṃ atthīti. — Dasa ime mahārāja guṇā samaṇadussīlassa gihidussīlato visesena atirekā, dasahi ca kāraṇehi uttariṃ dakkhiṇaṃ visodheti. Katame dasa guṇā samaṇadussīlassa gihidussīlato visesena atirekā: idha mahārāja samaṇadussīlo Buddhe sagāravo hoti, dhamme sagāravo hoti, sanghe sagāravo hoti, sabrahmacārisu sagāravo hoti, uddesa-paripucchāya vāyamati, savanabahulo hoti, bhinnasīlo pi mahārāja dussīlo parisagato ākappaṃ upatṭhapeti, garahabhaya kāyikaṃ vācasikaṃ rakkhati, padhānābhīmukhaṃ assa hoti cittaṃ, bhikkhusāmaññaṃ upagato hoti. Karonto pi mahārāja samaṇadussīlo pāpaṃ paṭicchannaṃ ācarati. Yathā mahārāja itthi sapatikā niliyitvā rahassen' eva pāpaṃ ācarati, evam eva kho mahārāja karonto pi samaṇadussīlo pāpaṃ paṭicchannaṃ ācarati. Ime kho mahārāja dasa guṇā samaṇadussīlassa gihidussīlato visesena atirekā.

Katamehi dasahi kāraṇehi uttariṃ dakkhiṇaṃ visodheti: avajjha-kavaca-dhāraṇatāya pi dakkhiṇaṃ visodheti, isisāmañña-bhaṇḍulinga-dhāraṇato pi dakkhiṇaṃ visodheti, sanghasamayam anupaviṭṭhatāya pi dakkhiṇaṃ visodheti, Buddha-dhamma-sangha-saraṇagatatāya pi dakkhiṇaṃ visodheti, padhānāsayaniketavāsītāya pi dakkhiṇaṃ visodheti, Jinasāsanadhanapariyesanato pi dakkhiṇaṃ visodheti, pavaradhammadesanato pi dakkhiṇaṃ visodheti, dhammadīpagatiparāyanatāya pi dakkhiṇaṃ visodheti, aggo Buddho ti ekantaūjudiṭṭhitāya pi dakkhiṇaṃ visodheti, uposathasamādānato pi dakkhiṇaṃ visodheti. Imehi kho mahārāja dasahi kāraṇehi uttariṃ dakkhiṇaṃ visod-

²⁴ -kāraṇaṃ A ²³ -mukhaṃ cassa ABC. -mukhaṃ yevassa M ²¹ ana-vajjha- C; -kavāca- Ab. -kavaci- M. ²⁴ -gatāya ABC (-gamātattāya M)

²⁵ padhānasaya- AaB, padhānūtīsa- M.

dheti. Suvipanno pi hi mahārāja samaṇadussīlo dāyakānaṃ dakkhiṇaṃ visodheti. Yathā mahārāja udakaṃ su-bahalam - pi kalala-kaddama-rajojallaṃ apaneti, evam - eva kho mahārāja suvipanno pi samaṇadussīlo dāyakānaṃ dakkhiṇaṃ visodheti. Yathā vā pana mahārāja uṇhoda-kam sukaṭṭhitaṃ - pi pajjalantaṃ mahantaṃ aggikkhandhaṃ nibbāpeti, evam - eva kho mahārāja suvipanno pi samaṇadussīlo dāyakānaṃ dakkhiṇaṃ visodheti. Yathā vā pana mahārāja bhojanaṃ virasaṃ - pi khudādubbalyaṃ apaneti, evam - eva kho mahārāja suvipanno pi samaṇadussīlo dāyakānaṃ dakkhiṇaṃ visodheti. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja devātidevena Majjhimanikāyavaralaṇṇake Dakkhināvibhange veyyākaraṇe :

Yo sīlavā dussīlesu dadāti dānaṃ
dhammena laddhā supasaṇṇacitto,
abhisaddhaṃ kammaphalaṃ ulāraṃ,
sā dakkhiṇā dāyakato visujjhatīti.

— Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, tāvatakaṃ mayaṃ pañhaṃ apucchimha, taṃ tvaṃ opammehi kāraṇehi vibhāvento amatamadhuraṃ savanūpagaṃ akāsi. Yathā nāma bhante sūdo vā sūdantevāsī vā tāvatakaṃ maṃsaṃ labhitvā nānāvidhehi sambhārehi sampādetvā rājūpabhogaṃ karoti, evam - eva kho bhante Nāgasena tāvatakaṃ mayaṃ pañhaṃ apucchimha, taṃ tvaṃ opammehi kāraṇehi vibhāvetvā amatamadhuraṃ savanūpagaṃ akāsi.

Bhante Nāgasena, imaṃ udakaṃ aggimhi tappamānaṃ ciccitāyati citicitāyati saddāyati bahuvidhaṃ ; kin - nu kho bhante Nāgasena udakaṃ jīvati, kiṃ kiṃ mānaṃ saddāyati,

¹ hi om. AaB. ⁹ -dubballaṃ C. ¹³ dakkhina- ABC. ^{19.24} -mhā M.
²⁶ akāsi, evametāṃ, tathā sampaticchāmīti M ²⁷ idaṃ M.

udāhu aññena patipīlitaṃ saddāyatīti. — Na hi mahārāja udakaṃ jīvati, na - tthi udae jīvo vā satto vā; api ca mahārāja aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ ciccitāyati cīcīcītāyati saddāyati bahuvidhan - ti. — Bhante Nāgasena, idh' ekacce titthiyā: udakaṃ jīvātīti sītūḍakaṃ paṭikkhipitvā udakaṃ tāpetvā vekaṭikavekaṭikaṃ paribhuñjanti, te tumhe garahanti paribhavanti: ekindriyaṃ samaṇā Sakyaputtiyā jīvaṃ viheṭhenti; taṃ tesāṃ garaḥaṃ paribhavaṃ vinodehi apanehi niechārehīti. — Na hi mahārāja udakaṃ jīvati, na - tthi mahārāja udae jīvo vā satto vā; api ca mahārāja aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ ciccitāyati cīcīcītāyati saddāyati bahuvidhaṃ. Yathā mahārāja udakaṃ sobbha-sara-sarita-daha-taḷāka-kandara-paḍara-udapāna-ninna-pokkharanigataṃ vātāta-pavegassa mahantatāya pariyādiyati parikkhayaṃ gacchati, api nu tattha udakaṃ ciccitāyati cīcīcītāyati saddāyati bahuvidhan - ti. — Na hi bhante ti. — Yadi mahārāja udakaṃ jiveyya, tatthaṃpi udakaṃ saddāyeyya. Iminā pi mahārāja kāraṇena jānāhi: na - tthi udae jīvo vā satto vā, aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ ciccitāyati cīcīcītāyati saddāyati bahuvidhan - ti.

Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi: na - tthi udae jīvo vā satto vā, aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ saddāyatīti. Yadā pana mahārāja udakaṃ taṇḍulehi sammissitaṃ bhājanagataṃ hoti pihitaṃ uddhane atṭhapitaṃ, api nu tattha udakaṃ saddāyatīti. — Na hi bhante, acalaṃ hoti santasantaṃ - ti. — Taṃ yeva pana mahārāja udakaṃ bhājanagataṃ aggaṃ ujjaletvā uddhane ṭhapitaṃ hoti, api nu tattha udakaṃ acalaṃ hoti santasantaṃ - ti. — Na hi bhante, calati khubbhati luḷati āvilati, ūmijātaṃ hoti, uddham - adho disāvedisāṃ gacchati,

¹² bahuvidhanti all. ¹⁴ -pokkharanī- M. ¹⁵ mah. udakaṃ pariy. AbC.

¹⁶ pi om A. ²⁴ saddāyati M ²⁵ sammissam AB

uttarati patarati, pheṇamāli hotīti. — Kissa pana taṃ mahārāja pākatiḃaṃ udakaṃ na calati, santasantaṃ hoti, kissa pana aggigataṃ calati khubbhati luḷati āvilati, ūmijātaṃ hoti, uddham-adho disāvidisaṃ gacchati, pheṇamāli hotīti. — Pākatiḃaṃ bhante udakaṃ na calati, aggigataṃ pana udakaṃ aggisantāpavegassa mahantatāya ciccitāyati cīcīcītāyati saddāyati bahuvidhan-ti. — Iminā pi mahārāja kāraṇena jānāhi: na-tthi udake jīvo vā satto vā, aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ saddāyatīti.

Aparam-pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi: na-tthi udake jīvo vā satto vā, aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ saddāyatīti. Hoti taṃ mahārāja udakaṃ ghare ghare udakavāragataṃ pihitan-ti. — Āma bhante ti. — Api nu taṃ mahārāja udakaṃ calati khubbhati luḷati āvilati, ūmijātaṃ hoti, uddham-adho disāvidisaṃ gacchati, uttarati patarati, pheṇamāli hotīti. — Na hi bhante, acalaṃ taṃ hoti pākatiḃaṃ udakavāragataṃ udakan-ti. — Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja: mahāsamudde udakaṃ calati khubbhati luḷati āvilati, ūmijātaṃ hoti, uddham-adho disāvidisaṃ gacchati, uttarati patarati, pheṇamāli hoti, ussakkitvā velāya paharati, saddāyati bahuvidhan-ti. — Āma bhante, sutapubbaṃ etaṃ mayā dīṭṭhapubbaṃ-ca, mahāsamudde udakaṃ hatthasatam-pi dve pi hatthasatāni gagane ussakkatīti. — Kissa mahārāja udakavāragataṃ udakaṃ na calati na saddāyati, kissa pana mahāsamudde udakaṃ calati saddāyatīti. — Vātavegassa mahantatāya bhante mahāsamudde udakaṃ calati saddāyati, udakavāragataṃ udakaṃ aghaṭṭitaṃ kehici na calati na saddāyatīti. — Yathā mahārāja vātavegassa mahantatāya mahāsamudde udakaṃ calati

¹⁴ -vāragataṃ A.   ¹⁸ -vāragataṃ C   ²² ussakkitvā ussakkitvā AbC.

²³ -pubbaṃ ca tam B.

saddāyati, evam - evaṃ aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ saddāyati.

Nanu mahārāja bheripokkharaṃ sukkhaṃ suk-khena gocammaṇa onandhatīti. — Āma bhante ti. — Api nu mahārāja bheriyā jīvo vā satto vā atthīti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana mahārāja bheri saddāyatīti. — Itthiyā vā bhante purisassa vā tajjena vāyāmenāti. — Yathā mahārāja itthiyā vā purisassa vā tajjena vāyāmena bheri saddāyati, evam - evaṃ aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ saddāyati. Iminā pi mahārāja kāraṇena jānāhi: na - tthi uduke jīvo vā satto vā, aggisantāpavegassa mahantatāya udakaṃ saddāyatīti.

Mayham - pi tāva mahārāja tava pucchitabbhaṃ atthi, evam - eso pañho suvinicchito hoti. Kin - nu kho mahārāja sabbehi pi bhājanehi udakaṃ tappamānaṃ saddāyati, udāhu ekaccehi yeva bhājanehi tappamānaṃ saddāyatīti. — Na hi bhante sabbehi pi bhājanehi udakaṃ tappamānaṃ saddāyati, ekaccehi yeva bhājanehi udakaṃ tappamānaṃ saddāyatīti. — Tena hi mahārāja jahito si sakasamayaṃ, paccāgato si mama visayaṃ, na - tthi uduke jīvo vā satto vā; yadi mahārāja sabbehi pi bhājanehi udakaṃ tappamānaṃ saddāyeyya, yuttam - idaṃ: udakaṃ jīvātīti vattum. Na hi mahārāja udakaṃ dvayaṃ hoti: yaṃ saddāyati taṃ jīvati, yaṃ na saddāyati taṃ na jīvātīti. Yadi mahārāja udakaṃ jīveyya, mahantānaṃ hatthināgānaṃ ussannakāyānaṃ pabhinnānaṃ soṇḍāya ussiñ-citvā mukhe pakkhipitvā kucchim pavesayantānaṃ tam - pi udakaṃ tesaṃ dantantare cippiyamānaṃ saddāyeyya. Hatthasatikā pi mahānāvā garukā bhārikā anekasatasa-hassabhāraparipūrā mahāsamudde vicaranti, tāhi pi cippiyamānaṃ udakaṃ saddāyeyya. Mahatimahantā pi

² saddāyatīti all. ⁴ onandhatīti AbC. ⁶ natthi bhante A. ²⁶ ussan-nakānaṃ AbC. ²⁸ dantantare pi cipp. AB.

macchā anekasatayojanikakāyā, timī timingalā timirapingalā, abbhantare nimuggā mahāsamudde nivāsattḥānātāya paṭivasantā mahā-udakadhārā ācamanti dhamanti ca, tesam - pi taṃ dantantare pi udarantare pi cippiyamānaṃ udakaṃ saddāyeyya. Yasmā ca kho mahārāja evarūpehi evarūpehi mahantehi patipīlanehi patipīlitaṃ udakaṃ na saddāyati, tasmā pi na - tthi udayo jīvo vā satto vā ti evam - etaṃ mahārāja dhārehi. — Sādhu bhante Nāgasena, desāgato paṇho anucchavikāya vibhattiya vibhatto. Yathā nāma bhante Nāgasena mahāṭima-hagghaṃ maṇḍitaṃ chekaṃ ācariyaṃ kusalaṃ sikkhitaṃ maṇḍitaṃ pāpuṇitvā kittaṃ labheyya thomaṃ paṇḍitaṃ, muttārantaṃ vā muttikaṃ, dussarantaṃ vā dussikaṃ, lohitaṃ vā gandhikaṃ pāpuṇitvā kittaṃ labheyya thomaṃ paṇḍitaṃ, evam - eva kho bhante Nāgasena desāgato paṇho anucchavikāya vibhattiya vibhatto, evam - etaṃ, tathā sampatichāmi.

Ekatto vaggo.

Bhante Nāgasena, bhāsitaṃ - p' etaṃ Bhagavatā: Nippapañcārāma bhikkhave viharatha nippapañcaratino ti. Katamaṃ - taṃ nippapañca - ti. — Sotāpattiphalāṃ mahārāja nippapañcaṃ, sakadāgāmiṃ nippapañcaṃ, anāgāmiṃ nippapañcaṃ, arahattaphalaṃ nippapañca - ti. — Yadi bhante Nāgasena sotāpattiphalāṃ nippapañcaṃ, sakadāgāmi - anāgāmi - arahattaphalaṃ nippapañ-

¹ timingalā B. ² nivāsantth - AC ³ dhamanti AbC ⁴ udarantare pi om. BM. ⁵ saddāyeyya all.

caṃ, kissa pana ime bhikkhū uddisanti paripucchanti
 suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthaṃ udānaṃ itivuttakaṃ
 jātaṃ abbhutadhammaṃ vedallaṃ, navakammena pali-
 bujjhanti dānena ca pūjāya ca; nanu te Jinapaṭikkhittaṃ
 kammaṃ karontīti. — Ye te mahārāja bhikkhū uddisanti
 paripucchanti suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthaṃ udānaṃ
 itivuttakaṃ jātaṃ abbhutadhammaṃ vedallaṃ, nava-
 kammena palibujjhanti dānena ca pūjāya ca, sabbe te
 nippapañcassa pattiyaṃ karonti. Ye te mahārāja sabhāva-
 parisuddhā pubbe vāsitaṃ vāsanaṃ te ekacittakkhaṇena nippa-
 pañcā honti; ye pana te bhikkhū mahārājakkhā te imehi
 payogehi nippapañcā honti. Yathā mahārāja eko puriso
 khetto bijaṃ ropetvā attano yathābalaviriyaṇa vīṇā pā-
 kāravatīyaṃ dhaññaṃ uddhareyya, eko puriso khetto bijaṃ
 ropetvā vanaṃ pavasitvā kaṭṭhaṃ-ca sākhaṃ-ca chinditvā
 vatipākāraṃ katvā dhaññaṃ uddhareyya, yā tattha tassa
 vatipākārapariyesanā sā dhaññatthāya; evaṃ-eva kho
 mahārāja ye te sabhāvaparisisuddhā pubbe vāsitaṃ vāsanaṃ te
 ekacittakkhaṇena nippapañcā honti, vīṇā vatipākāraṃ
 puriso vīya dhaññuddhāro; ye pana te bhikkhū mahāra-
 jakkhā te imehi payogehi nippapañcā honti, vatipākāraṃ
 katvā puriso vīya dhaññuddhāro. Yathā vā pana mahārāja
 mahatimahaṇṭe ambarukkhamatthake phalapiṇḍi bhaveyya,
 atha tattha yo koci iddhiṃ āgantvā tassa phalaṃ ha-
 reyya, yo pana tattha aniddhiṃ so kaṭṭhaṃ-ca valliṃ-
 ca chinditvā nisseṇiṃ bandhitvā tāya taṃ rukkhāṃ abhi-
 rūhitvā phalaṃ hareyya, yā tattha tassa nisseṇipariyesanā
 sā phalatthāya; evaṃ-eva kho mahārāja ye te sa-
 bhāvaparisisuddhā pubbe vāsitaṃ vāsanaṃ te ekacittakkhaṇena
 nippapañcā honti, iddhiṃ vīya rukkhaphalaṃ haranto;
 ye pana te bhikkhū mahārājakkhā te imiṇā payogena
 saccāni abhisamevanti, nisseṇiyaṃ vīya puriso rukkhaphalaṃ

² itivuttakaṃ A twice, B once ¹¹ mahārājakkhā all throughout ^{17.21} vatī- A,

haranto. Yathā vā pana mahārāja eko puriso atthakaraṇiko ekako yeva sāmikaṃ upagantvā atthaṃ sādheti, eko dhanavā dhanavasena pariṣaṃ vaḍḍhetvā parisāya atthaṃ sādheti, yā tattha tassa parisapariyesanā sā atthattāya; evam-eva kho mahārāja ye te sabhāva-parisuddhā pubbe vāsitaṃ vāsanā te ekacittakkhanena chasu abhiññāsu vasibhāvaṃ pāpuṇanti, puriso viya ekako atthasiddhiṃ karonto; ye pana te bhikkhū mahārajakkhā te imehi payogehi sāmāñnattham-abhisādhenti, parisāya viya puriso atthasiddhiṃ karonto.

Uddeso pi mahārāja bahukāro, paripucchā pi bahukārā, navakammam-pi bahukāraṃ, dānam-pi bahukāraṃ, pūjā pi bahukārā tesu tesu karaṇīyesu. Yathā mahārāja puriso rājūpasevī katāvī amacca-bhāṭa-balattha-dovārika-anīkattha-pārisajjajanehi, te tassa karaṇīye anuppatte sabbe pi upakārā honti; evam-eva kho mahārāja uddeso pi bahukāro, paripucchā pi bahukārā, navakammam-pi bahukāraṃ, dānam-pi bahukāraṃ, pūjā pi bahukārā tesu tesu karaṇīyesu. Yadi mahārāja sabbe pi abhijātiparisuddhā bhavēyyuṃ, anusāsakena karaṇīyaṃ na bhavēyya; yasmā ca kho mahārāja † savanena karaṇīyaṃ hoti. Thero mahārāja Sāriputto aparimitamasankheyyakappaṃ upādāya upacitakusalamūlo paññāya koṭiṃ gato, so pi vinā savanena nāsakkhi āsavakkhayaṃ pāpuṇituṃ. Tasmā mahārāja bahukāraṃ savanaṃ, tathā uddeso pi paripucchā pi, tasmā uddesa-paripucchā pi nippapañcā asankhatā ti. — Sunijjhāpito bhante Nāgasena pañho, evam-etam, tathā sampatīcchāmīti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: yo gihi arahattaṃ patto dve v' assa gatiyo bhavanti, anañña: tasmiṃ yeva divase pabbajati vā parinibbāyati vā, na so

divaso sakkā atikkametun -ti. Sace so bhante Nāgasena tasmiñ divase ācariyañ vā upajjhāyañ vā pattacīvarañ vā na labhetha, api nu so arahā sayañ vā pabbajeyya, divasañ vā atikkameyya, añño vā koci arahā iddhimā āgantvā tañ pabbajeyya, parinibbāyeyya yā ti. - Na so mahārāja arahā sayañ pabbajeyya, sayañ pabbajanto theyyañ āpajjati; na ca divasañ atikkameyya; aññassa arahantassa āgamanañ bhaveyya vā na vā bhaveyya, tasmiñ yeva divase parinibbāyeyyāti. — Tena hi bhante Nāgasena arahattassa santabhāvo vijahito hoti, yena adhigatassa jīvita-hāro bhavatīti. — Visamāñ mahārāja gihilingaṃ, visame linge lingadubbalatāya arahattañ patto gihī tasmiñ yeva divase pabbajati vā parinibbāyati vā; n' eso mahārāja doso arahattassa, gihilingass' eso doso, yad - idañ lingadubbalatā. Yathā mahārāja bhojanañ sabbasattānañ āyupālakaṃ jivitarakkhakaṃ visamakoṭṭhassa mandadubbalagāhanikassa avipākena jīvitañ harati, n' eso mahārāja doso bhojanassa, koṭṭhass' eso doso, yad - idañ aggidubbalatā; evam - eva kho mahārāja visame linge lingadubbalatāya arahattañ patto gihī tasmiñ yeva divase pabbajati vā parinibbāyati vā; n' eso mahārāja doso arahattassa, gihilingass' eso doso, yad - idañ lingadubbalatā. Yathā vā pana mahārāja parittañ tinasalākaṃ upari garuke pāsāṇe ṭhapite dubbalatāya bhijjivā patati, evam - eva kho mahārāja arahattañ patto gihī tena lingena arahattañ dhāretuñ asakko tasmiñ yeva divase pabbajati vā parinibbāyati vā. Yathā vā pana mahārāja puriso abalo dubbalo nihīnajacco parittapuñño mahatimahārājañ labhitvā khaṇena paripaṭati paridham-sati osakkati, na sakkoti issariyañ dhāretuñ; evam - eva kho mahārāja arahattañ patto gihī tena lingena ara-

¹ atikkām- ABC. ⁴ atikkām ACMB ⁷ atikkām- M. ⁹ arahantassa ABC, -hattāya M ¹¹ -hāro ABC, -bhāro M. ¹¹ viyavisame AbC ¹⁵ -latāya BC throughout. A once, Ab twice

hattam dhāretum na sakkoti, tena kāraṇena tasmim yeva divase pabbajati vā parinibbāyati vā ti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam - etam, tathā sampatiṇṇhamīti.

Bhante Nāgasena, atthi arahato sati-ammoso ti. — Vigata-satisammosā kho mahārāja arahanto, na - tthi arahantānam satisammoso ti. Āpajjeyya pana bhante arahā āpattin - ti. — Āma mahārājāti. — Kismim vatthusmin - ti. — Kuṭikāre mahārāja, sañcaritte, vikāle kālasaṇṇāya, pavārite appavāritasaṇṇāya, anāritte atirit-tasaṇṇāyāti. — Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: ye āpattiṃ āpajjanti te dvīhi kāraṇehi āpajjanti, anādariyena vā ajānanena vā ti. Api nu kho bhante arahato anādariyam hoti, yaṃ arahā āpattiṃ āpajjatīti. — Na hi mahārājāti. — Yadi bhante Nāgasena arahā āpattiṃ āpajjati na - tthi ca arahato anādariyam, tena hi atthi arahato satisammoso ti. — Na - tthi mahārāja arahato satisammoso, āpattiṃ - ca arahā āpajjatīti. — Tena hi bhante kāraṇena maṃ saṇṇāpehi, kiṃ tattha kāraṇan - ti. Dve 'me mahārāja kilesā: lokavajjam paṇṇattivajjaṃ - cāti. Katamaṃ mahārāja lokavajjam: dasa akusalakammapathā, idaṃ vuccati lokavajjam. Katamaṃ paṇṇattivajjam: yaṃ loke atthi samanānam ananucchavikaṃ ananulomikaṃ, gihīnam anavajjam, tattha Bhagavā sāvakanānam sikkhāpadam paṇṇāpeti yāvajjivaṃ anātikkaṃanīyam: vikālabhojanam mahārāja lokassa anavajjam, taṃ Jinasāsane vajjam; bhūtagāmaṃvīkopaṇam mahārāja lokassa anavajjam, taṃ Jinasāsane vajjam; uḍaḥkassadhammaṃ mahārāja lokassa anavajjam, taṃ Jinasāsane vajjam; iti evarūpāni evarūpāni mahārāja Jinasāsane vajjāni; idaṃ vuccati paṇṇattivajjam. Yaṃ kilesaṃ lokavajjam abhabbo khīṇāsavo taṃ ajjhācaritum, yaṃ kilesaṃ paṇṇattivajjam

taṃ ajānanto āpajjeyya. Avisayo mahārāja ekaccassa arahato sabbaṃ jānitum, na hi tassa balaṃ atthi sabbaṃ jānitum. Anaññātaṃ mahārāja arahato itthipurisānaṃ nāmaṃ - pi gottam - pi, maggo pi tassa mahivā anaññāto; vimuttiṃ yeva mahārāja ekacco arahā jāneyya, chaḷa-bhiñño arahā sakavisayaṃ jāneyya. Sabbaññū mahārāja Tathāgato va sabbaṃ jānātīti. Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampañcchāmīti.

Bhante Nāgasena, dissanti loke buddhā, dissanti paccekabuddhā, dissanti tathāgatasāvaka, dissanti cak-kavattirājāno, dissanti padesarājāno, dissanti devamanussā, dissanti sadhanā, dissanti adhanā, dissanti sugatā, dissanti duggatā, dissati purisassa itthilingaṃ pātubhūtaṃ, dissati itthiyā purisalingaṃ pātubhūtaṃ, dissati sukataṃ dukkataṃ kammaṃ, dissanti kalyāṇapāpakānaṃ kammānaṃ vipākūpabhogino sattā, atthi loke sattā aṇḍajā jalā-bujā saṃsedajā opapātikā, atthi sattā apadā dipadā catuppadā bahuppadā, atthi loke yakkhā rakkhasā kumbhaṇḍā asurā dānavā gandhabbā petā pisācā, atthi kinnarā mahoragā nāgā supaṇṇā siddhā vijjādharā, atthi hatthi assā gāvo mahisā oṭṭhā gadrabhā ajā eḷakā migā sūkara sīhā byagghā dīpī acchā kokā taracchā sonā sigālā, atthi bahuvīdhā sakuṇā, atthi suvaṇṇaṃ rajataṃ muttā maṇi sankho silā pavāḷaṃ lohitaṅko masāragallaṃ veluriyo vajiraṃ phalikaṃ kālaloḥaṃ tambaloḥaṃ vaṭṭaloḥaṃ kaṃsalohaṃ, atthi khomaṃ koseyyaṃ kappāsikaṃ sānaṃ bhangaṃ kambalaṃ, atthi sāli vihi yavo kangu kudrūso varako godhūmo muggo māso tilaṃ kulatthaṃ, atthi mūlagandho sārāgandho pheggugandho tacāgandho

---

¹ taṃ om. AaB. ⁷ ca A; om B ¹⁸ bahupadā M.

pattagandho pupphagandho phalagandho sabbagandho, atthi tiṇa-latā-gaccha-rukka-osadhi-vanaspati-nadī-pabbata-samudda-maccha-kacchapā, sabbaṃ loke atthi. Yaṃ bhante loke na-tthi taṃ me kathehīti. — Tīṇ' imāni mahārāja loke na-tthi, katamāni tīṇi: sacetanā vā acetanā vā ajarāmarā loke na-tthi, sankhārānaṃ niccatā na-tthi, paramatthena sattūpaladdhi na-tthi. Imāni kho mahārāja tīṇi loke na-tthīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampaticchāmiti.

Bhante Nāgasena, dissanti loke kammanibbattā, dissanti hetunibbattā, dissanti utunibbattā; yaṃ loke akammajaṃ ahetujaṃ anutujaṃ taṃ me kathehīti. — Dve 'me mahārāja lokasmiṃ akammajā ahetujā anutujā, katame dve: ākāso mahārāja akammajo ahetujo anutujo, nibbānaṃ mahārāja akammajaṃ ahetujaṃ anutujaṃ. Ime kho mahārāja dve akammajā ahetujā anutujā ti. — Mā bhante Nāgasena Jinavacanaṃ makkhehi, mā ajānitvā pañhaṃ byākarohīti. — Kiṃ kho mahārāja ahaṃ vadāmi, yaṃ maṃ tvaṃ evaṃ vadesi: mā bhante Nāgasena Jinavacanaṃ makkhehi, mā ajānitvā pañhaṃ byākarohīti. — Bhante Nāgasena, yuttam-idaṃ tāva vattuṃ: ākāso akammajo ahetujo anutujo ti. Anekasatehi pana bhante Nāgasena kāraṇehi Bhagavatā sāvakānaṃ nibbānassa sacchikiriyāya maggo akkhāto, atha ca pana tvaṃ evaṃ vadesi: ahetujaṃ nibbānaṃ ti. — Saccaṃ mahārāja Bhagavatā anekasatehi kāraṇehi sāvakānaṃ nibbānassa sacchikiriyāya maggo akkhāto, na ca pana nibbānassa uppādāya hetu akkhāto ti.

Ettha mayaṃ bhante Nāgasena andhakārato andha-

² -patī AC ³ -samuddā B (-uddho M). ⁴ me om. AC. ²¹ tava AbC.

kārataraṃ pavisāma, vanato vanataraṃ pavisāma, gahanato gahanataraṃ pavisāma, yatra hi nāma nibbānassa sacchikiriyāya hetu atthi, tassā pana dhammassa uppādāya hetu na - tthi. Yadi bhante Nāgasena nibbānassa sacchikiriyāya hetu atthi, tena hi nibbānassa uppādāya pi hetu icchitabbo. Yathā [pana] bhante Nāgasena 'puttassa pitā atthi, tena kāraṇena pituno pi pitā icchitabbo; yathā antevāsikassa ācariyo atthi, tena kāraṇena ācariyassa pi ācariyo icchitabbo; yathā ankurassa bījaṃ atthi, tena kāraṇena bījassa pi bījaṃ icchitabbaṃ; evaṃ - eva kho bhante Nāgasena yadi nibbānassa sacchikiriyāya hetu atthi, tena kāraṇena nibbānassa uppādāya pi hetu icchitabbo. Yathā rukkhassa vā latāya vā agge satī tena kāraṇena majjham - pi atthi mūlam - pi atthi, evaṃ - eva kho bhante Nāgasena yadi nibbānassa sacchikiriyāya hetu atthi, tena kāraṇena nibbānassa uppādāya pi hetu icchitabbo ti. — Anuppādaniyaṃ mahārāja nibbānaṃ, tasmā na nibbānassa uppādāya hetu akkhāto ti. — Ingha bhante Nāgasena kāraṇaṃ dassetvā kāraṇena maṃ saññāpehi, yathā 'haṃ jāneyyaṃ: nibbānassa sacchikiriyāya hetu atthi, nibbānassa uppādāya hetu na - tthi.

Tena hi mahārāja sakkaccaṃ sothaṃ odaha, sādhu - kaṃ suṇohi, vakkhāmi tattha kāraṇaṃ. Sakkuneyya mahārāja puriso pākatikena balena ito Himavantaṃ pabbatarājaṃ upagantun - ti. — Āma bhante ti. — Sakkuneyya pana so mahārāja puriso pākatikena balena Himavantaṃ pabbatarājaṃ idha - m - āharitun - ti. — Na hi bhante ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja sakkā nibbānassa sacchikiriyāya maggo akkhātum, na sakkā nibbānassa uppādāya hetu dassetum. Sakkuneyya mahārāja puriso pākatikena balena mahāsamuddaṃ nāvāya uttaritvā pārīmatīraṃ gantun - ti. — Āma bhante ti. — Sakkuneyya pana so

⁴ natthīti aḷḷ ⁸ ācariyassāpi AC. ³¹ pārīmatīraṃ C

mahārāja puriso pākatikena balena mahāsamuddassa pārimatīraṃ idha - m - āharitun - ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sakkā nibbānassa sacchikiriyāya maggo akkhātuṃ, na sakkā nibbānassa uppādāya hetu dassetuṃ; kinkāraṇaṃ: asankhatattā dhammassāti. — Asankhataṃ bhante Nāgasena nibbāna - ti. — Āma mahārāja, asankhataṃ nibbānaṃ, na kehici kataṃ; nibbānaṃ mahārāja na vattabbaṃ: uppanna - ti vā anuppanna - ti vā uppādaniya - ti vā atīta - ti vā anāgata - ti vā paccuppanna - ti vā cakkhuviññeyya - ti vā sotaviññeyya - ti vā ghānaviññeyya - ti vā jivhāviññeyya - ti vā kāyaviññeyya - ti vā ti. — Yadi bhante Nāgasena nibbānaṃ na uppannaṃ na anuppannaṃ na uppādaniyaṃ na atītaṃ na anāgataṃ na paccuppannaṃ na cakkhuviññeyyaṃ na sotaviññeyyaṃ na ghānaviññeyyaṃ na jivhāviññeyyaṃ na kāyaviññeyyaṃ, tena hi bhante Nāgasena tumhe natthidhammaṃ nibbānaṃ apadisatha, na - tthi nibbāna - ti. — Atthi mahārāja nibbānaṃ, manoviññeyyaṃ nibbānaṃ, visuddhena mānasena paṇitena ujukena anāvaraṇena nirāmisena sammā paṭipāṇo ariyasāvako nibbānaṃ passatīti. — Kīdisaṃ pana taṃ bhante nibbānaṃ, yaṇ - taṃ opammehi ādīpaniyaṃ kāraṇehi maṃ saññāpehi yathā yathā atthidhammaṃ opammehi ādīpaniya - ti. — Atthi mahārāja vāto nāmāti. — Āma bhante ti. — Ingha mahārāja vātaṃ dassahi vaṇṇato vā saṇṭhānato vā aṇuṃ vā thūlaṃ vā dīghaṃ vā rassaṃ vā ti. — Na sakkā bhante Nāgasena vāto upadassayitūṃ, na so vāto haṭthagahaṇaṃ vā nimmadanaṃ vā upeti, api ca atthi so vāto ti. — Yadi mahārāja na sakkā vāto upadassayitūṃ, tena hi na - tthi vāto ti. — Jānaṃ ahaṃ bhante Nāgasena, vāto atthūti me hadaye anupaviṭṭhaṃ,

² pārimaṇi tīraṇi AC. ⁵ -kāraṇā M. ¹¹ jivuhā - B. ²³ yathā once M.

²⁴ vāto ti āma AbC. ²⁷ upadassayitūṃ AM throughout, C twice

na câham sakkomi vātaṃ upadassayitun - ti. — Evam - eva kho mahārāja atthi nibbānaṃ, na ca sakkā nibbānaṃ upadassayitum vaṇṇena vā saṇṭhānena vā ti. — Sādhū bhante Nāgasena, sūpadassitaṃ opammaṃ, suniddiṭṭhaṃ kāraṇaṃ, evam - etaṃ, tathā sampañiechāmi: atthi nibbāna - ti.

Bhante Nāgasena, katame ettha kammajā, katame hetujā, katame utujā, katame na kammajā na hetujā na utujā ti. — Ye keci mahārāja sattā sacetanā sabbe te kammajā, aggi ca sabbāni ca bijajātāni hetujāni, paṭhavi ca pabbatā ca udakaṃ - ca vāto ca sabbe te utujā, ākāso ca nibbānaṃ - ca ime dve akammajā ahetujā anutujā. Nibbānaṃ pana mahārāja na vattabbaṃ: kammajan - ti vā hetujan - ti vā utujan - ti vā uppannan - ti vā anuppannan - ti vā uppādaniyan - ti vā atītan - ti vā anāgatan - ti vā paccuppannan - ti vā cakkhaviññeyyan - ti vā sota - viññeyyan - ti vā gñānaviññeyyan - ti vā jivhaviññeyyan - ti va kāyaviññeyyan - ti vā. Api ca mahārāja manoviññeyyaṃ nibbānaṃ yaṃ so sammā paṭipanno ariyasāvako visuddhena ñāṇena passatīti. — Ramaṇīyo bhante Nāgasena pañho suvinicchito nissamsayo ekantagato, vimati upacchinnā, tvaṃ gaṇivarapavaram - āsajjāti.

Bhante Nāgasena, atthi loke yakkhā nāmāti. — Āma mahārāja, atthi loke yakkhā nāmāti. — Uvanti pana te bhante yakkhā tamhā yoniyā ti. — Āma mahārāja, cavanti te yakkhā tamhā yoniyā ti. Kissa pana bhante Nāgasena tesam matānaṃ yakkhānaṃ sarīraṃ na dissati,

kuṇapagandho pi na vāyatīti. — Dissati mahārāja matānaṃ yakkhānaṃ sarīraṃ, kuṇapagandho pi tesāṃ vāyati. Matānaṃ mahārāja yakkhānaṃ sarīraṃ kīṭavaṇṇena vā dissati, kimivaṇṇena vā dissati, kipillikavaṇṇena vā dissati, paṭaṅgavaṇṇena vā dīssati, ahivaṇṇena vā dissati, vicchikavaṇṇena vā dissati, satapadivaṇṇena vā dissati, dijavaṇṇena vā dissati, migavaṇṇena vā dissatīti. — Ko hi bhante Nāgasena añño imaṃ pañhaṃ puṭṭho vissajjeyya aññatra tavādisena buddhimatā ti. *

Bhante Nāgasena, ye te ahesuṃ tikicchakānaṃ pubbakā ācariyā, seyyathidaṃ: Nārado Dhammantarī Aṅgīraso Kapilo Kaṇḍaraggisāmo Atulo Pubbakaccāyano, sabbe p' ete ācariyā sakiṃ yeva roguppattiṃ - ca nidānaṃ - ca sabhāvaṃ - ca samuṭṭhānaṃ - ca tikicchaṃ - ca kiriyaṃ - ca siddhāsiddhaṃ - ca sabbaṃ - taṃ niravasesaṃ jānitvā: imasmiṃ kāye ettakā rogā uppajjissantīti ekappahārena kalāpaggāhaṃ karitvā suttaṃ bandhiṃsu. Asabbaññuno ete sabbe. Kissa pana Tathāgato sabbaññū samāno anāgataṃ kiriyaṃ buddhañānena jānitvā: ettake nāma vatthusmiṃ ettakam nāma sikkhāpadaṃ paññāpetabbaṃ bhavissatīti paricchinditvā anavasesato sikkhāpadaṃ na paññāpesi; uppannuppanne vatthusmiṃ, ayase pākaṭe, dose vitthārike puthugate, ujjhāyantesu manussesu, tasmiṃ tasmiṃ kāle sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpesīti. — Nātaṃ etaṃ mahārāja Tathāgatassa: imasmiṃ samaye imesu manussesu sādhiakaṃ diyaḍḍhaṃ sikkhāpadasataṃ paññāpetabbaṃ bhavissatīti. Api ca Tathāgatassa evaṃ ahoṣi: Sace kho ahaṃ sādhiakaṃ diyaḍḍhaṃ sikkhāpadasataṃ ekappahāraṃ paññāpessāmi, mahājano santāsaṃ āpajjis-

⁷ dvija- A   ¹² kañcaraggilomā M.   ²² vitthārite A.

sati: bahukaṃ idha rakkhitaḥḥaṃ, dukkaraṃ vata bho samanassa Gotamassa sāsane pabbajituṃ - ti pabbajitukāmaṃ pi na pabbajissanti, vacanaṃ - ca me na saddahissanti, asaddahantā te manussā apāyagāmino bhavissanti; uppannuppanne vatthusmiṃ dhammadesanāya viññāpetvā pākaṇḍe dose sikkhāpadaṃ paññāpessāmi. — Acchariyaṃ bhante Nāgasena buddhānaṃ, abbhutaṃ bhante Nāgasena buddhānaṃ, yāva mahantaṃ Tathāgataṃ sabbaññutaṃānaṃ; evaṃ - etaṃ bhante Nāgasena, suniddiṭṭho eso attho Tathāgatenā. bahukaṃ idha rakkhitaḥḥaṃ - ti sutvā sattānaṃ santāso uppajjeyya, eko pi Jinasāsane na pabbajeyya, evaṃ - etaṃ, tathā sampatichhāmi.

Bhante Nāgasena, ayaṃ suriyaṃ sabbakālaṃ kaṭhinaṃ tapati, udāhu kaṇci kālaṃ mandaṃ tapatīti. — Sabbakālaṃ mahārāja suriyaṃ kaṭhinaṃ tapati, na kaṇci kālaṃ mandaṃ tapatīti. Yadi bhante Nāgasena suriyaṃ sabbakālaṃ kaṭhinaṃ tapati, kissa pana app - ekadā suriyaṃ kaṭhinaṃ tapati app - ekadā mandaṃ tapatīti. — Cattāro ime mahārāja suriyassa rogā yesaṃ aññatarena rogena patipīlito suriyaṃ mandaṃ tapati, katame cattāro: abbaṃ mahārāja suriyassa rogo, tena rogena patipīlito suriyaṃ mandaṃ tapati; mahikā mahārāja suriyassa rogo, tena rogena patipīlito suriyaṃ mandaṃ tapati; megho mahārāja suriyassa rogo, tena rogena patipīlito suriyaṃ mandaṃ tapati; Rāhu mahārāja suriyassa rogo, tena rogena patipīlito suriyaṃ mandaṃ tapati. Ime kho mahārāja cattāro suriyassa rogā, tesāṃ aññatarena patipīlito suriyaṃ mandaṃ tapatīti. — Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ

¹⁹ suniddiṭṭho B. ²⁰ kaṇci kaṇci B. ²¹ abbaḥ M. ²² aññat. rogena patip. A

bhante Nāgasena, suriyassa pi tāva tejosampannassa rogo uppajjissati, kimanga pana aññesaṃ sattānaṃ; na - tthi bhante esā vibhatti aññassa aññatra tavādisena buddhimatā ti.

Bhante Nāgasena, kissa hemante suriyo kaṭhinaṃ tapati, no tathā gimhe ti. — Gimhe mahārāja anupahataṃ hoti rajojallaṃ, vātakkhubbhitā reṇu gaganānugatā honti, ākāse pi abbhā subahalā honti, mahāvāto ca adhimattaṃ vāyati; te sabbe nānākulā samāyutā suriyaramsiyo pidahanti; tena gimhe suriyo mandaṃ tapati. Hemante pana mahārāja heṭṭhā paṭhavī nibbutā hoti, upari mahāmegho upatṭhito hoti, upasantaṃ hoti rajojallaṃ, reṇu ca santasantaṃ gagane carati, vigatavalāhako ca hoti ākāso, vāto ca maṇḍamaṇḍaṃ vāyati; etesaṃ uparatiyā visadā honti suriyaramsiyo, upaghātavimuttassa suriyassa tāpo ativiya tapati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena suriyo hemante kaṭhinaṃ tapati, no tathā gimhe ti. — Sabbātimutto bhante suriyo kaṭhinaṃ tapati, meghādisahagato kaṭhinaṃ na tapatīti.

Sattamo vaggo.

Bhante Nāgasena, sabbe va bodhisattā puttadāraṃ denti, udāhu Vessantaren' eva raññā puttadāraṃ dinnan - ti. — Sabbe pi mahārāja bodhisattā puttadāraṃ denti, na Vessantaren' eva raññā puttadāraṃ dinnan - ti.

² uppajjissatīti AaB ⁴ -matā evametam etc. M. ⁷ reṇu ABC. ¹⁴ mandaṃ mandaṃ AC

— Apī nu kho bhante te tesam anumatena dentīti. — Bhariyā mahārāja anumatā, dārakā pana bālatāya lālapimisu; yadi te atthato jāneyyūṃ, te pi anumodeyyūṃ, na te vilapeyyun-ti. — Dukkaram bhante Nāgasena Bodhisattēna kataṃ, yaṃ so attano orase piye putte brāhmaṇassa dāsathāya adāsi. Idam-pi dutiyam dukkarato dukkarataram, yaṃ so attano orase piye putte bālake tarunake latāya bandhivā tena brāhmaṇena latāya anumajjiyante disvā ajjhupekkhi. Idam-pi tatiyam dukkarato dukkarataram, yaṃ so sakena balena bandhanā muccitvā āgate dārake sārājjam-upagate puna-d-eva latāya bandhivā adāsi. Idam-pi catuttham dukkarato dukkarataram, yaṃ so dārake: ayam kho tāta yakkho khāditum neti amhe ti vilapante: mā bhāyitthāti na asāsēsi. Idam-pi pañcamaṃ dukkarato dukkarataram, yaṃ so Jālissa kumārassa rudamānassa pādesu nipativā: alaṃ tāta, Kaṇhājjinaṃ nivattehi, aham-eva gacchāmi yakkhena saha, khādatu maṃ yakkho ti yācamānassa eva na sampatiçchi. Idam-pi chaṭṭham dukkarato dukkarataram, yaṃ so Jālikumārassa: pāsāṇasa-maṃ nūna te tāta hadayaṃ, yaṃ tvaṃ amhākaṃ dukkhitānaṃ pekkhamāno nimmanussake brahāraṇṇe yakkhena nīyamāne na nivāresīti vilapamānassa kāruṇṇaṃ nākāsi. Idam-pana sattamaṃ dukkarato dukkarataram, yaṃ tassa rūlarūlassa bhīmabhīmassa nīte dārake adasanaṃ gamite na phali hadayaṃ satadhā vā sahasadhā vā; puñṇakāmena manujena kiṃ paradukkhāpanena, nanu nāma sakadānaṃ dātabbaṃ hotīti. — Dukkārassa mahārāja katattā Bodhisattassa kittisaddo dasasahassimhi lokadhātuyā sadevamanussesu abbhuggato, devā deva-

¹ anumatiyā M. ² dāsattāya AM. ³ muñeivā AaBM. ⁴ ti ca yā AC. ⁵ evaṃ M. ⁶ jāliyaku- C. ⁷ yaṃ om. AaM. ⁸ idampina Aa. idampi pana Ab; idampi sattamaṃ M. ⁹ rūlarūlassa BM. ¹⁰ nate BC.

bhavane pakittenti, asurā asurabhavane pakittenti, garuḷā garuḷabhavane pakittenti, nāgā nāgabhavane pakittenti, yakkhā yakkhabhavane pakittenti; anupubbena tassa kittisaddo paramparāya ajj' etarahi idha amhākaṃ samayaṃ anuppatto, taṃ mayaṃ dānaṃ vikittentā yikopentā nisinnā: sudinnaṃ udāhu duddinnan - ti. So kho panāyaṃ mahārāja kittisaddo nipuṇānaṃ viññūnaṃ vidūnaṃ vibhāvīnaṃ bodhisattānaṃ dasa guṇe anudassati, katame dasa: agedhatā nirālayatā cāgo pahānaṃ apunarāvattitā sukhumatā mahantatā duranubodhatā dullabhatā asadisatā buddhadhammassa; so kho panāyaṃ mahārāja kittisaddo nipuṇānaṃ viññūnaṃ vidūnaṃ vibhāvīnaṃ bodhisattānaṃ ime dasa guṇe anudassatīti.

Bhante Nāgasēna, yo paraṃ dukkhāpetvā dānaṃ deti, api nu taṃ dānaṃ sukhavipākaṃ hoti saggasaṃvattanikaṃ - ti. — Āma mahārāja, kiṃ vattabban - ti. — Ingha bhante Nāgasena kāraṇaṃ upadassehīti. — Idha mahārāja koci samaṇo vā brāhmaṇo vā sīlavā hoti kalyāṇadhammo, so bhaveyya pakkhahato vā pīṭhasappī vā aññataraṃ vā byādhiṃ āpanno; taṃ - enaṃ yo koci puññakāmo yānaṃ āropetvā patthitaṃ desaṃ - anupāpeyya; api nu kho mahārāja tassa purisassa tattonidānaṃ kiñci sukhaṃ nibbatteyya, saggasaṃvattanaṃ taṃ kamman - ti. — Āma bhante, kiṃ vattabbaṃ, hatthiyānaṃ vā so bhante puriso labheyya, assayānaṃ vā, rathayānaṃ vā, thale thalayānaṃ jale jalayānaṃ, devesu devayānaṃ manussesu manussayānaṃ, tadanucchavikaṃ tadanulomikaṃ bhava bhava nibbatteyya, tadanucchavikāni c' assa sukhāni nibbatteyyuṃ, sugatito sugatiṃ gaccheyya, ten' eva kammābhisandena iddhiyānaṃ - abhiruyha patthitaṃ nibbānanagaraṃ pāpuṇeyyāti. — Tena hi mahārāja paradukkhāpanena dinnadānaṃ sukhavipākaṃ hoti saggasaṃvat-

tanikaṃ, yaṃ so puriso balivadde dukkhāpetvā evarūpaṃ sukhaṃ anubhavati. Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi, yathā paraḍukkhāpanena dinnadānaṃ sukha-vipākaṃ hoti saggasamvattanikaṃ. Idha mahārāja yo koci rājā janapadato dhammikaṃ baliṃ uddharāpetvā ānāpavattanena dānaṃ dadeyya, api nu kho so mahārāja rājā tatoniḍānaṃ kiñci sukhaṃ anubhaveyya, saggasamvattanikaṃ taṃ dānaṃ - ti. — Āma bhante, kiṃ vattabbaṃ, tatoniḍānaṃ so bhante rājā uttariṃ anekasatasa-hassaṃ guṇaṃ labheyya, rājūnaṃ atirājā bhaveyya, devānaṃ atidevo bhaveyya, brahmāṇaṃ atibrahmā bhaveyya, samāṇaṃ atisamaṇo bhaveyya, brāhmaṇaṃ atibrāhmaṇo bhaveyya, arahantānaṃ atiarahā bhaveyyāti. — Tena hi mahārāja paraḍukkhāpanena dinnadānaṃ sukha-vipākaṃ hoti saggasamvattanikaṃ, yaṃ so rājā balinā janaṃ pīletvā dinnadānena evarūpaṃ uttariṃ yasa-sukhaṃ anubhavatīti.

Atidānaṃ bhante Nāgasena Vessantarena raññā dannaṃ, yaṃ so sakaṃ bhariyaṃ parassa bhariyatthāya adāsi, sake orase putte brāhmaṇassa dāsattthāya adāsi. Atidānaṃ nāma bhante Nāgasena loke vidūhi ninditaṃ garahitaṃ. Yathā nāma bhante Nāgasena atibhārena sakatassa akkho bhijjati, atibhārena nāvā osidati, atibhuttana bhojanaṃ visamaṃ pariṇamati, ativassena dhaññaṃ vinassati, atidānena bhogakkhayaṃ upeti, atitāpena upaḍayhati, atirāgena unimattako hoti, atidosena vajjho hoti, atimohena anayaṃ āpajjati, atilobhena coragahaṇaṃ - upagacchati, atibhayaṇa nirujjhati, atipūrena nadī uttarati, ativātena asani patati, atiaḍḍhinā odanaṃ uttarati, atisañcarena na ciraṃ jīvati; evam - eva kho bhante Nāgasena atidānaṃ nāma loke vidūhi ninditaṃ garahitaṃ. Atidānaṃ bhante Nāgasena Vessantarena

¹⁰ -sahassagunam C. ¹¹ ya-saṃ sukhaṃ AbC. ¹² -cārena Aa. -caranena M.

raññā dinnam, na tattha kiñci phalam icchitabban - ti. — Atidānam mahārāja loke vidūhi vaṇṇitaṃ thutaṃ passattham, ye keci yādisaṃ kīdisaṃ dānam denti, atidāna-dāyī loke kittiṃ pāpuṇāti. Yathā mahārāja atipavara-tāya dibbaṃ vanamūlaṃ gahitaṃ api hatthapāse ʘhitānaṃ parajanānaṃ na dassayati, agado atijaccatāya pīlāya samugghātako rogānaṃ antakaro, aggi atijotitāya dahati, udakaṃ atisītātāya nibbāpeti, padumaṃ atiparisuddhatāya na upalippati vārikaddamena, maṇi atigunatāya kāma-dado, vajiraṃ atitikkhatāya vijjhati maṇi-muttā-phali-kaṃ, paṭhavi atimahantatāya narōraga-miga-pakkhi jala-sela-pabbata-dume dhāreti, samuddo atimahantatāya aparipūraṇo, Sineru atibhārikatāya acalo, ākāso ativitthāra-tāya ananto, suriyo atippabbhatāya timiraṃ ghāteti, sīho atijātītāya vigatabhayaṃ, mallo atibalavatāya paṭimallaṃ khippaṃ ukkhipati, rājā atipuññatāya adhipati, bhikkhu atisīlavantatāya nāga-yakkha-nara-marūhi namassaniyo, Buddho atiaggaatāya anupamo; — evaṃ - eva kho mahārāja atidānaṃ nāma loke vidūhi vaṇṇitaṃ thutaṃ passattham, ye keci yādisaṃ kīdisaṃ dānaṃ denti, atidāna-dāyī loke kittiṃ pāpuṇāti. Atidānena Vessantaro rājā dasasahassimhi lokadhātuyā vaṇṇito thuto pasattho mahito kittito, ten' eva atidānena Vessantaro rājā ajj' etarahi Buddho jāto aggo sadevake loke.

Atthi pana mahārāja loke ʘapanīyaṃ dānaṃ yaṃ dakkhineyye anuppatte na dātabban - ti. — Dasa kho pan' imāni bhante Nāgasena dānāni loke adānasammatāni, yo tāni dānāni deti so apāyagāmī hoti; katamāni dasa: majjadānaṃ bhante Nāgasena loke adānasammatāni, yo taṃ dānaṃ deti so apāyagāmī hoti; samajjadānaṃ — pe — itthidānaṃ — usabhadānaṃ — cittakammadānaṃ —

⁶ atijāññatāya M ⁷ dayhati AM. ⁹ navupalippati A ¹¹ -pakkhi all.

¹⁸ anupamo B. ²⁷ dānāni yāni loke ABM.

satthadānaṃ — visadānaṃ — sankhalikadānaṃ — kuk-
kuṭa-sūkaradānaṃ — tulākūṭa-mānakūṭadānaṃ bhante
Nāgasena loke adānasammatāni, yo taṃ dānaṃ deti so
apāyagāmi hoti. Imāni kho bhante Nāgasena dasa dā-
nāni loke adānasammatāni, yo tāni dānāni deti so apāya-
gāmi hotiti. — Nāhaṃ taṃ mahārāja adānasammatāni
pucchāmi. Imāni kho 'haṃ mahārāja taṃ pucchāmi:
atthi pana mahārāja loke ṭhapanīyaṃ dānaṃ yaṃ dak-
khiṇeyye anuppatte na dātabban'ti. — Na'tthi bhante
Nāgasena loke ṭhapanīyaṃ dānaṃ yaṃ dakkhiṇeyye
anuppatte na dātabban'; cittappasāde uppanne keci dak-
khiṇeyyānaṃ bhojanaṃ denti, keci acchādanāni, keci
sayanāni, keci āvasathāni, keci attharaṇapāpuraṇāni, keci
dāsīdāsāni, keci khattavattūni, keci dipadacatuppadāni,
keci satam sahaṣṣāni sataśaṣṣāni, keci mahārājāni, keci
jīvitāni¹⁰ pi dentiti. — Yadi pana mahārāja keci jīvitāni¹⁰
pi denti, kinkāraṇā Vessantarāni dānapatīni atibālhaṃ
paripātesi sudinne putte ca dāre ca. Api nu kho ma-
hārāja atthi lokapakati lokāciṇṇāni: labhati pitā puttāni
inaṭṭo vā ājīvikapakato vā āvapitūni vā vikkīṇitūni vā ti.
— Āma bhante, labhati pitā puttāni inatṭo vā ājīvikapa-
kato vā āvapitūni vā vikkīṇitūni vā ti. — Yadi mahārāja
labhati pitā puttāni inatṭo vā ājīvikapakato vā āvapitūni
vā vikkīṇitūni vā, Vessantaro pi mahārāja rājā alabha-
māno sabbaññutaññāni upadduto dukkhito tassa dhamma-
dhanassa patilābhāya puttadāraṃ āvapesi ca vikkini ca.
Iti mahārāja Vessantarena rañña aññesaṃ dinnāni yeva din-
nāni, kataṃ yeva kataṃ. Kissa pana tvaṃ mahārāja tena
dānena Vessantarāni dānapatīni atibālhaṃ apasādesīti.

Nāhaṃ bhante Nāgasena Vessantarassa dānapatino
dānaṃ garahāmi, api ca puttadāraṃ yācanena niminitvā

¹⁰ dārake AB; cāti all. ¹¹ kho om AC ¹² yācānto M (and perhaps C) ¹³ niminitvā M.

attānaṃ dātabban - ti. — Etaṃ kho mahārāja asabbhi-
kāraṇaṃ, yaṃ puttadāraṃ yācante attānaṃ dadeyya; yaṃ
yaṃ hi yācante taṃ tad - eva dātabbaṃ, etaṃ sappuri-
sānaṃ kammaṃ. Yathā mahārāja koci puriso pāṇīyaṃ
āharāpeyya, tassa yo bhojanaṃ dadeyya api nu so ma-
hārāja puriso tassa kiccakārī assāti. — Na hi bhante,
yaṃ so āharāpeti tam - eva tassa dento kiccakārī assāti.
— Evam - eva kho mahārāja Vessantaro rājā brāhmaṇe
puttadāraṃ yācante puttadāraṃ yeva adāsi. Sace ma-
hārāja brāhmaṇo Vessantarassa sarīraṃ yāceyya, na so
mahārāja attānaṃ rakkheyya, na kampeyya, na rajjeyya,
tassa dinnāṃ pariccattaṃ yeva sarīraṃ bhaveyya. Sace
mahārāja koci Vessantaraṃ dānapatīṃ upagantvā yā-
ceyya: dāsattaṃ me upehīti, dinnam pariccattaṃ yev-
assa sarīraṃ bhaveyya, na so datvā tapeyya. Rañño
mahārāja Vessantarassa kāyo bahuśādhārano. Yathā
mahārāja pakkā maṃsapesi bahuśādhārana, evam - eva
kho mahārāja rañño Vessantarassa kāyo bahuśādhārano.
Yathā vā pana mahārāja phalito rukkho nānāḍijagaṇa-
śādhārano, evam - eva kho mahārāja rañño Vessantarassa
kāyo bahuśādhārano. Kinkāraṇā: evāhaṃ paṭipajjanto
sammāsambodhiṃ pāpunissāmiti. Yathā mahārāja puriso
adhano dhanatthiko dhanapariyesanaṃ caramāno ajapa-
thaṃ sankupathaṃ vettapathaṃ gacchati, jalathalavaṇij-
jaṃ karoti, kāyena vācāya manasā dhanam ārādheti,
dhanapaṭilābhāya vāyamati; evam - eva kho mahārāja
Vessantaro dānapati adhano buddhadhanena sabbaññuta-
ratanapaṭilābhāya yācakānaṃ dhanadhaññaṃ dāsīdāsaṃ
yānavāhanaṃ sakalaṃ sāpateyyaṃ sakaṃ puttadāraṃ
attānaṃ - ca cajivvā sammāsambodhiṃ yeva pariyesati.
Yathā vā pana mahārāja amacco muddakāmo muddā-

⁵ so C, om. AaB. ⁷ tadeva M ²¹ -kāraṇam BC ²¹ evamāhaṃ AbC.

dhikaraṇaṃ yaṃ kiñci gehe dhanadhaññaṃ hiraññasu-
vaṇṇaṃ taṃ sabbaṃ datvā pi muddapaṭilābhāya vāya-
mati; evaṃ - eva kho mahārāja Vessantaro dānapati sab-
baṃ - taṃ bāhirabbhantaṃ dhaṇaṃ datvā jīvitam - pi
paresaṃ datvā sammāsambodhiṃ yeva pariyesati.

Api ca mahārāja Vessantarassa dānapatino evaṃ
ahosi: yaṃ so brāhmaṇo yācati taṃ - evāhaṃ tassa dento
kiccakārī nāma homīti, evaṃ so tassa puttadāraṃ adāsi.
Na kho mahārāja Vessantaro dānapati dessatāya brāh-
maṇassa puttadāraṃ - adāsi, na adassanakāmatāya putta-
dāraṃ - adāsi, na: atibahukā me puttadārā, na sakkomi
te posetun - ti puttadāraṃ - adāsi, na ukkanṭhito: appiyā
me ti nīharitukāmatāya puttadāraṃ - adāsi; atha kho sab-
baññūtaratanass' eva piyattā sabbaññutaññaṇassa kāraṇā
Vessantaro rājā evarūpaṃ atulaṃ vipulam - anuttaraṃ
piyaṃ maṇapaṃ dayitaṃ pānasamaṃ puttadārādānavaraṃ
brāhmaṇassa adāsi. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bha-
gavatā devātidevena Cariyāpiṭake:

Na me dessā ubho puttā, Maddi devī na dessiyā;
sabbaññūtaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā piye adās' ahaṃ - ti.

Tatra mahārāja Vessantaro rājā puttadānaṃ datvā
paṇṇasālaṃ pavasitvā nipajji, tassa atipemena dukkhi-
tassa balavasoko uppajji, hadayavatthum uṇhaṃ - ahosi,
nāsikāya appahontiyaṃ mukhena uṇhe assāsa-passāse vi-
sajjesi, assūni parivattitvā lohitaḥbandūni hutvā nettehi
nikkhamiṃsu. Evaṃ kho mahārāja dukkhena Vessantaro
rājā brāhmaṇassa puttadānaṃ - adāsi: mā me dānapatho
parihāyīti. Api ca mahārāja Vessantaro rājā dve attha-
vase paṭicca brāhmaṇassa dve dārake adāsi, katame dve:
dānapatho ca me aparihīno bhavissati, dukkhite ca me
puttake vanamūlaphalehi itonidānaṃ ayyako mocessatīti.

¹ -dhañña- AB. ¹⁶ maddi AB. ²⁷ puttadāraṃ adāsi AM.

Jānāti hi mahārāja Vessantaro rājā: na me dārakā sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum, ime ca dārake ayyako nikkiṇissati, evaṃ ambhākam - pi - gamanaṃ bhavissatīti. Ime kho mahārāja dve atthavase paṭicca brāhmaṇassa dve dārake adāsi.

Api ca mahārāja Vessantaro rājā jānāti: ayaṃ kho brāhmaṇo jiṇṇo vuddho mahallako dubbalo bhaggo daṇḍaparāyano khīṇāyuko parittapuñño, n' eso samatto ime dārake dāsabhogena bhuñjitum - ti. Sakkuṇeyya pana mahārāja puriso pākatikena balena ime candimasuriye evaṃ mahiddhike evaṃ mahānubbhāve gahetvā peḷāya vā samugge vā pakkhipitvā nippabhe katvā thālākaparibhogena paribhuñjitum - ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja imasmiṃ loke candimasuriyapaṭibhāgassa Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi yena kāraṇena Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Yathā mahārāja rañño cakkavattissa maṇiratanāṃ subhāṃ jātimaṇṇāṃ aṭṭhaṃsaṃ suparikammakataṃ catuhatthāyāmaṃ sakaṭaṇābhiparināhaṃ na sakkā kenaci pilotikāya veṭhetvā peḷāya pakkhipitvā satthakanisānaparibhogena paribhuñjitum; evam - eva kho mahārāja loke cakkavattirañño maṇiratanapaṭibhāgassa Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi yena kāraṇena Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Yathā mahārāja tidhāppabhinno sabbaseto sattappatiṭṭhito aṭṭharatanubbedho navaratanāyāmaparināho pāsādiko dassaniyo Upasatho nāgarājā na sakkā kenaci suppena vā sarāvena vā pidahitum, govacchako viya vacchakasālāya pakkhipitvā

¹ hi om C ³ nikkiṇi- Aa ⁹ saku- B. ²⁸ tidhappabhinno B ³⁰ sarāṭena B, sarāṭena C, sarāṇena M.

pariharitum vā, evam - eva kho mahārāja loke Uposatha-nāgarājapaṭibhāgassa Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Aparam - pi mahārāja uttarim kārāṇaṃ sunohi yena kārāṇena Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Yathā mahārāja mahāsamuddo dīgha-puthula-vitthinño gambhīro appameyyo duruttaro अपरियोगाल्ho anāvato na sakkā kenaci sabbattha pidahitvā ekatittkena paribhogam kātum, evam - eva kho mahārāja loke mahāsamuddapaṭibhāgassa Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Aparam - pi mahārāja uttarim kārāṇaṃ sunohi yena kārāṇena Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Yathā mahārāja Himavanto pabbatarājā pañcayojanasataṃ accuggato nabhe tisahas-sayojanāyāmvitthāro caturāsītikūṭasahassapatimandito pañcannaṃ mahānadīsātānaṃ pabhavo mahābhūtaganālayo nānāvīdhagandhadharo dibbosadhasatasamaḷankato nabhe valāhako viya accuggato dissati; evam - eva kho mahārāja loke Himavantapabbatarājapaṭibhāgassa Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Aparam - pi mahārāja uttarim kārāṇaṃ sunohi yena kārāṇena Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Yathā mahārāja rattandhakāratimisāyaṃ uparipabbatagge jalamāno mahā aggikkhandho suvidūre pi paññāyati, evam - eva kho mahārāja Vessantaro rājā pabbatagge jalamāno mahā aggikkhandho viya suvidūre pi pākato paññāyati, tassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Aparam - pi mahārāja uttarim kārāṇaṃ sunohi yena kārāṇena Vessantarassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum. Yathā mahārāja Himavante pabbate nāgapupphasamaye ujvāte vāyante dasa dvādasa yojanāni pupphagandho vāyati, evam - eva

kho mahārāja Vessantarassa rañño api yojanasahashehi pi yāva Akanitṭhabhavanam etth' antare surāsura-garūḷa-gandhabba-yakkha-rakksa-mahoraga-kinnara-Indabhavanesu kittisaddo abbhuggato sīlavaragandho c' assa sampavāyati, tena tassa dārakā na sakkā kenaci dāsabhogena bhuñjitum.

Anusitṭho mahārāja Jālikumāro pitarā Vessantarena raññā: ayyako te tāta tumhe brāhmaṇassa dhanam datvā nikkinanto tam nikksasahassam datvā nikkinātu, Kaṇhājīnam nikkinanto dāsasatam dāsīsataṃ hatthisatam assasatam dhenusatam usabhasatam nikksasatan - ti sabbasatam datvā nikkinātu; yadi te tāta ayyako tumhe brāhmaṇassa hatthato āṇāya balasā mudhā gaṇhāti, mā tumhe ayyakassa vacanam karittha, brāhmaṇass' eva anuyāyino hothāti, evam - anusāsivā pesesi. Tato Jālikumāro gantvā ayyakena puttḥo kathesi:

Sahasaggham hi mam tāta brāhmaṇassa pitā adā,
atho Kaṇhājīnam kaññam hatthinaṃ - ca satena cāti.

— Sunibbeṭhito bhante Nāgasena pañho, subhinnaṃ diṭṭhijālam, sumadditā parappavādā, sakasamayo sudipito,² byañjanam suparisodhitam, suvibhatto attho, evam - etam, tathā sampañicchāmīti.

Bhante Nāgasena, sabbe va bodhisattā dukkarakārikam karonti, udāhu Gotamen' eva bodhisattena dukkarakārikā katā ti. Na - tthi mahārāja sabbesam bodhisattānam dukkarakārikā, Gotamen' eva bodhisattena dukkarakārikā katā ti. — Bhante Nāgasena, yadi evam, ayuttam yaṃ bodhisattānam bodhisattehi vemattatā hotīti.

² -bhavanā M. ⁸ te om AaB. ⁹ nikkhī- AaC twice. ¹⁵ jāliyakumāro A. ¹⁶ hatthī- C

— Catuhi mahārāja tñānehi bodhisattānaṃ bodhisattehi vemattatā hoti, katamehi catuhi: kulavemattatā addhānavemattatā āyuvemattatā pamānavemattatā. Imehi kho mahārāja catuhi tñānehi bodhisattānaṃ bodhisattehi vemattatā hoti. Sabbesam - pi mahārāja buddhānaṃ rūpe sīle samādhimhi paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassane catuvesāraṃ dasatathāgatabale chaasādhāraṇāṇe cud-dasabuddhañāṇe atthārasabuddhadhamme kevale ca buddhadhamme na - tthi vemattatā, sabbe pi buddhā buddhadhammehi samasamā ti. — Yadi bhante Nāgasena sabbe pi buddhā buddhadhammehi samasamā, kena kāraṇena Gotamen' eva bodhisattena dukkarakārikā katā ti. — Aparipakke mahārāja ñāṇe aparipakkāya bodhiyā Gotamo bodhisatto nekkhammam - abhinikkhanto, aparipakkaṃ ñāṇaṃ paripācayamānena dukkarakārikā katā ti. — Bhante Nāgasena, kena kāraṇena Bodhisatto aparipakke ñāṇe aparipakkāya bodhiyā mahābhinikkhamaṇaṃ nikkhanto, nanu nāma ñāṇaṃ paripācetvā paripakke ñāṇe nikkhamitabban - ti. — Bodhisatto mahārāja viparītaṃ itthāgāraṃ disvā vipaṭṭisārī ahosi, tassa vipaṭṭisāriṣṣa aratī uppajji, araticittaṃ uppannaṃ disvā aññataro Mārakāyiko devaputto: ayaṃ kho kālo araticittassa vinodanāyāti vehāsaṃ tathavā idaṃ vacanam - abravi: mārisa mārisa, mā kho tvaṃ ukkanthito ahosi, ito te sattame divase dibbaṃ cakkaratanam pātubhavissati sahaṣṣāraṃ saṇemikaṃ saṇābhikaṃ sabbākāraparipūraṃ, paṭhavigatāni ca te ratanāni ākāsaṭṭhāni ca sayam - eva upagacchissanti, divasahassa-parittadīpa-parivāresu catusu mahādīpesu ekamukhena āṇāpanaṃ vattissati, parosahassaṃ - ca te puttā bhavissanti sūrā vīrangarūpā parasenappamaddanā, tehi puttehi parikiṇṇo sattaratanasamannāgato catudīpaṃ - anusāsissasīti. Yathā nāma divasasantattaṃ ayoṣūlaṃ

sabbattha dahantaṃ kannasotaṃ paviseyya, evaṃ - eva kho mahārāja Bodhisattassa taṃ vacanaṃ kannasotaṃ pavisittha, iti so pakatiyā va ukkaṇṭhito tassā devatāya vacanena bhiyyosomattāya ubbiji saṃviji saṃvegamaṃ āpajji. Yathā vā pana mahārāja mahatimaha aggikkhandho jalamāno aññena kaṭṭhena upadahito bhiyyosomattāya jaleyya, evaṃ - eva kho mahārāja Bodhisatto pakatiyā va ukkaṇṭhito tassā devatāya vacanena bhiyyosomattāya ubbiji saṃviji saṃvegamaṃ āpajji. Yathā vā pana mahārāja mahāpaṭhavī pakatitintā nibbattaharitasaddalā āsittodakā cikkhallaajātā puna - d - eva mahāmeghe abhivatthe bhiyyosomattāya cikkhallatarā assa, evaṃ - eva kho mahārāja Bodhisatto pakatiyā va ukkaṇṭhito tassā devatāya vacanena bhiyyosomattāya ubbiji saṃviji saṃvegamaṃ āpajjīti.

Api nu kho bhante Nāgāsena Bodhisattassa yadi sattame divase dibbaṃ cakkaratanaṃ nibbatteyya, patinivatteyya Bodhisatto dibbe cakkaratane nibbatte ti. — Na hi mahārāja sattame divase Bodhisattassa dibbaṃ cakkaratanaṃ nibbatteyya, api ca palobhanatthāya tāya devatāya musā bhaṇitaṃ. Yadi pi mahārāja sattame divase dibbaṃ cakkaratanaṃ nibbatteyya, Bodhisatto na nivatteyya. Kinkāraṇaṃ: anicce - ti mahārāja Bodhisatto dāhaṃ aggahesi, dukkhaṃ, anattā ti dāhaṃ aggahesi upādānakkhayaṃ patto. Yathā mahārāja Anotattadahato udakaṃ Gangāṃ nadiṃ pavisati, Gangāya nadiyā mahāsamuddaṃ pavisati, mahāsamuddato Pātālamukhaṃ pavisati, api nu taṃ udakaṃ Pātālamukhagataṃ paṭinivattitvā mahāsamuddaṃ paviseyya, mahāsamuddato Gangāṃ nadiṃ paviseyya, Gangāya nadiyā puna Anotat-

¹ dayhantaṃ B ³ pavisitvā AC. ³ tassāya AbC ¹⁰ pathavī AaB.
¹⁰ -tinnā C ¹¹ -odikā AC. ¹¹ cikkhalya- AC ¹² abhivatthe M. ¹³
tassāya AC. ¹⁷ dibba- BC. ¹⁷ pati- M ²¹ pi om. C. ²⁵ patto ti all
²⁶ gangānadiṃ CM. ²⁶ gangānadiyā AC. ²⁸ pavisati evameva kho mahārāja api nu ABC.

tañ paviseyyāti. — Na hi bhante ti. — Evam-eva kho mahārāja Bodhisattena kappānañ satasahassañ caturo ca asankheyye kusalañ paripācitañ imassa bhavassa kāraṇā, so 'yañ antimabhavo anuppatto, paripakkañ bodhiññānañ, chahi vassehi Buddho bhavissāti sabbaññū loke aggapuggalo, api nu kho mahārāja Bodhisatto cakkaratanassa kāraṇa paṭinivatteyyāti. — Na hi bhante ti. — Api ca mahārāja mahāpaṭhavī parivatteyya sakānana-sapabbatā, na tv-eva Bodhisatto paṭinivatteyya apatvā sammāsambodhiñ. Āroheyya pi ce mahārāja Gangāya udakañ paṭisotañ, na tv-eva Bodhisatto paṭinivatteyya apatvā sammāsambodhiñ. Visusseyya pi ce mahārāja mahāsamuddo aparimitajaladharo gopade udakañ viya, na tv-eva Bodhisatto paṭinivatteyya apatvā sammāsambodhiñ. Phaleyya pi ce mahārāja Sineru pabbatarājā satadhā vā sahassadhā vā, na tv-eva Bodhisatto paṭinivatteyya apatvā sammāsambodhiñ. Pateyyum-pi ce mahārāja candimasuriyā satārakā leḍḍu viya chamāyañ, na tv-eva Bodhisatto paṭinivatteyya apatvā sammāsambodhiñ. Samvaṭṭeyya pi ce mahārāja ākāso kilāñjam-iva, na tv-eva Bodhisatto paṭinivatteyya apatvā sammāsambodhiñ. Kinkāraṇā: padālitattā sabbabandhanānan-ti.

Bhante Nāgasena, kati loke bandhanāṇīti. — Dasa kho pan' imāni mahārāja loke bandhanāni, yehi bandhanehi baddhā sattā na nikkhamanti, nikkhamitvā pi paṭinivattanti. Katamāni dasa: mātā mahārāja loke bandhanañ, pitā mahārāja loke bandhanañ, bhariyā mahārāja loke bandhanañ, puttā mahārāja loke bandhanañ, nātī mahārāja loke bandhanañ, mittā mahārāja loke bandhanañ, dhanāñ mahārāja loke bandhanañ, lābhasakkāro

¹⁹ appatvā AC throughout ¹⁵ leḍḍumiva BC. ²² -kāraṇaṇi B ²⁴ dāli-tattā AaB.

mahārāja loke bandhanāni, issariyaṃ mahārāja loke bandhanāni, pañca kāmagaṇā mahārāja loke bandhanāni. Imāni kho mahārāja dasa loke bandhanāni, yehi bandhanehi baddhā sattā na nikkhamanti, nikkhamitvā pi paṭinivattanti. Tāni dasa pi bandhanāni Bodhisattassa chin-nāni dālitāni padālitāni. Tasmā mahārāja Bodhisatto na paṭinivattitī.

Bhante Nāgasena, yadi Bodhisatto uppanne aratīcette devatāya vacanena aparipakke ñāne aparipakkāya bodhiyā nekkhammam - abhinikkhanto, kiṃ tassa dukkarakārikāya katāya, nanu nāma sabbabhakkheṇa bhavitabbāni ñānaparipākāni āgamayamānenāti. — Dasa kho paṇīme mahārāja puggalā lokasmiṃ oṇātā avaṇātā hīlītā khīlītā garahītā paribhūtā acittikatā, katame dasa: itthi mahārāja vidhavā lokasmiṃ oṇātā avaṇātā hīlītā khīlītā garahītā paribhūtā acittikatā, dubbalo mahārāja puggalo, amittaṇāti mahārāja puggalo, mahagghaso mahārāja puggalo, agarukulavāsiko mahārāja puggalo, pāpamitto mahārāja puggalo, dhanahīno mahārāja puggalo, ācārahīno mahārāja puggalo, kammahīno mahārāja puggalo, payogahīno mahārāja puggalo lokasmiṃ oṇāto avaṇāto hīlito khīlito garahito paribhūto acittikato. Ime kho mahārāja dasa puggalā lokasmiṃ oṇātā avaṇātā hīlītā khīlītā garahītā paribhūtā acittikatā. Imāni kho mahārāja dasa tṭhānāni avussaramānassa Bodhisattassa evaṃ saṇṇā upajji: mā haṃ kammahīno assaṃ payogahīno garahito devamanussānaṃ, yaṃ nūnahāṃ kammaṣāmi assaṃ kammagaru kammādhīpateyyo kammaṣīlo kammadhoreyyo kammaniketavā appamatto vihareyyanti. Evaṃ kho mahārāja Bodhisatto ñāṇaṃ paripācento dukkarakārikāni akāśīti.

Bhante Nāgasena, Bodhisatto dukkarakārikāni karonto

evam - āha: 'Na kho panāhaṃ imāya kaṭukāya dukkara-kārikāya adhiḡacchāmi uttariṃ manussadhammā alamariya-ñānadassanavisesaṃ, siyā nu kho añño maggo bodhāyāti. Api nu tasmīṃ samaye Bodhisattassa maggaṃ ārabbha satisammoso ahoṣīti. — Pañcavīsati kho pan' ime mahārāja cittadubbalīkaraṇā dhammā yehi dubbalīkataṃ cittaṃ na sammā samādhīyati āsavānaṃ khayāya, katame pañcavīsati: kodho mahārāja citta-ssa dubbalīkaraṇo dhammo yena dubbalīkataṃ cittaṃ na sammā samādhīyati āsavānaṃ khayāya; upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sātheyyaṃ thambho sārambho māno atimāno mado pamādo thīnamiddhaṃ nandī ālasyaṃ pāpamittatā rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā khudāpipāsā arati mahārāja cittadubbalīkaraṇo dhammo yena dubbalīkataṃ cittaṃ na sammā samādhīyati āsavānaṃ khayāya. Ime kho mahārāja pañcavīsati cittadubbalīkaraṇā dhammā yehi dubbalīkataṃ cittaṃ na sammā samādhīyati āsavānaṃ khayāya. Bodhisattassa kho mahārāja khudāpipāsā kāyaṃ pariyādiyimsu, kāye pariyādiṇṇe cittaṃ na sammā samādhīyati āsavānaṃ khayāya. Satasahassaṃ mahārāja kappānaṃ caturo ca asankheyye kappe Bodhisatto catunnaṃ yeva ariyasaccānaṃ abhisamayaṃ anvesi tāsu tāsu jātisū, kiṃ pan' assa pacchime bhāve abhisamayaṃ jātiyaṃ maggaṃ ārabbha satisammoso hessati. Api ca mahārāja Bodhisattassa saññāmatanaṃ uppajji: siyā nu kho añño maggo bodhāyāti. Pubbe kho mahārāja Bodhisatto ekamāsiko samāno pitu Sakkassa kammante sītāya jambucchāyāya sirisāyane pallankaṃ abhujjivā nisinno vivicca eva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekaṃ pītisukhaṃ paṭhamajjhānaṃ upasam-

¹ uttari AM. ² -dhammam BaM. ³ -dubbalak- all; -karanadhammā AB. ¹⁰ paḷ- C. ¹¹ thīnaṃ BCM ¹² nandi ABM ¹³ ālassaṃ M. ¹⁴ asankheyyakappe A ³⁰ pathamaṃ jhānaṃ M.

pajja vihāsi — pe — catutthajjhānaṃ upasāmpajja vi-
hāsīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ-etaṃ, tathā
sampaṭicchāmi: nāṇaṃ paripācento Bodhisatto dukkara-
kārikaṃ akāsīti.

Bhante Nāgasena, katamaṃ adhimattaṃ balavataraṃ,
kusalaṃ vā akusalaṃ vā ti. — Kusalaṃ mahārāja adhi-
mattaṃ balavataraṃ, no tathā akusalan-ti. — Nāhaṃ
bhante Nāgasena taṃ vacanaṃ sampaṭicchāmi: kusalaṃ
adhimattaṃ balavataraṃ, no tathā akusalan-ti. Dissanti
bhante Nāgasena idha pānātipātino adinnādāyino kāmesu
micchācārino musāvādino gāmaghātakā panthadūsakā ne-
katika vañcanikā, sabbe te tāvatakena pāpena labhanti
hatthacchedaṃ pādacchedaṃ hatthapādacchedaṃ kaṇṇa-
chedaṃ nāsacchedaṃ kaṇṇanāsacchedaṃ bilangathālīkaṃ
sankhamuḍḍikaṃ Rāhumukhaṃ jotimālīkaṃ hatthapajjoti-
kaṃ erakavattikaṃ cīrakavāsikaṃ eṇeyyakāṃ balisamaṃsi-
kaṃ kahāpaṇakaṃ khārāpatacchikaṃ palighaparivattikaṃ
palālapīṭhakaṃ, tattena pi telena osiñcanaṃ, sunakhehi pi
khādāpanaṃ, sūlāropanaṃ, asinā pi sīsacchedaṃ; keci
rattiṃ pāpaṃ katvā rattiṃ yeva vipākaṃ anubhavanti,
keci rattiṃ katvā divā yeva anubhavanti, keci divā katvā
divā yeva anubhavanti, keci divā katvā rattiṃ yeva
anubhavanti, keci dve tayo divase vītivatte anubhavanti;
sabbe pi te diṭṭhe va dhamme vipākaṃ anubhavanti.
Atthi pana bhante Nāgasena koci ekassa vā dvīnaṃ vā tiṇ-
ṇaṃ vā catunnaṃ vā pañcannaṃ vā dasannaṃ vā satassa
vā saḥassassa vā satasahassassa vā saparivāraṃ dānaṃ
datvā diṭṭhadhammikaṃ bhogaṃ vā yasaṃ vā sukhaṃ vā
anubhavitā, sīlena vā uposathakammena vā ti. — Atthi

¹⁵ -mālakaṃ BM ¹⁷ -vattakaṃ CM. ¹⁸ -pīthikaṃ Ab, -pīthikaṃ Aa,
-pīṭhaṃ BCM.

mahārāja cattāro purisā dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā diṭṭhe va dhamme ten' eva sariradehena Tidasapure yasam - anuppattā ti. — Ko ca ko ca bhante ti. — Mandhātā mahārāja rājā, Nimi rājā, Sādhino rājā, Guttilo ca gandhabbo ti. — Bhante Nāgasena, anekhi taṃ bhavasahashehi antaritaṃ, dvinnam - p' etaṃ ambhakaṃ parokkhaṃ; yadi samattho si, vattamānake bhavē Bhagavato dharamānakāle kathehīti. — Vattamānake pi mahārāja bhavē Puṇṇako dāso therassa Sāriputtassa bhogaṇaṃ datvā tadah' eva seṭṭhiṭṭhānaṃ ajjhupagato, so etarahi Puṇṇako seṭṭhīti paññāyi. Gopālamātā devī attano kese vikkīṇitvā laddhehi aṭṭhahi kahāpaṇehi therassa Mahākaccāyanassa attatṭhamakassa piṇḍapātaṃ datvā tadah' eva rañño Udenassa aggamaheṣittaṃ pattā. Suppiyā upāsikā aññatarassa gilānabhikkhuno attano ūrumamsena paṭicchādaniyaṃ datvā dutiyadivase yeva rūḷhavaṇā sacchavi arogā jātā. Mallikā devī Bhagavato ābhidosikaṃ kummāsapiṇḍaṃ datvā tadah' eva rañño Kosalassa aggamaheṣī jātā. Sumano mālākāro aṭṭhahi sumanapupphamuṭṭhihi Bhagavantaṃ pūjetvā taṃ divasaṃ yeva mahāsampattiṃ patto. Ekasātako brāhmaṇo uttarasātakena Bhagavantaṃ pūjetvā taṃ divasaṃ yeva sabbatṭhakaṃ labhi. Sabbe p' ete mahārāja diṭṭhadhammiṃkaṃ bhogaṇ' - ca yasaṇ' - ca anubhaviṃsūti. — Bhante Nāgasena, vicinitvā pariyesitvā cha jane yeva addasāsiti. — Āma mahārājāti. — Tena hi bhante Nāgasena akusalaṃ yeva adhimattaṃ balavataraṃ, no tathā kusalaṃ. Ahaṃ hi bhante Nāgasena ekadivasaṃ yeva dasa pi purise passāmi pāpassa kammaṃ vipākena sūlesu āropente, vīsatim - pi tiṃsam - pi cattālīsam - pi paññāsam - pi

¹ samādayitvā BCM ⁴ mah. nimi all. ⁵ sādino all. ⁶ bhagavati ABC.
¹⁵ -kaccānassa B. ¹⁶ -danīyam BC. ¹⁷ ārogā C ¹⁸ abhido- CM. ¹⁹
mālākāro BC ²⁰ tiṃsatimpī C.

purise purisasatam - pi purisasahassam - pi passāmi pā-
 passa kammassa vipākena sūlesu āropente. Nandakulassa
 bhante Nāgasena Bhaddasālo nāma senāpatiputto ahosi,
 tena ca raññā Candaguttena sangāmo samupabbūho
 ahosi. Tasmim̐ kho pana bhante Nāgasena sangāme
 ubhatobalakāye asīti kavandharūpāni ahesum̐, ekasmim̐
 kira sīsakalande paripun̐ne ekaṃ kavandharūpaṃ ut̐tha-
 hati, sabbe p' ete pāpass' eva kammassa vipākena ana-
 yabyasanam̐ āpannā. Iminā pi bhante Nāgasena kāranena
 bhaṇāmi: akusalam̐ yeva adhimattam̐ balavataram̐, no
 tathā kusalan - ti. Sūyati bhante Nāgasena imasmim̐ Bud-
 dhasāsane Kosalena raññā asadisadānam̐ dinnan - ti. —
 Āma mahārāja, sūyatīti. — Api nu kho bhante Nāgasena
 Kosalarājā tam̐ asadisadānam̐ datvā tattonidānam̐ kañci
 diṭṭhadhammikaṃ bhogaṃ vā yasaṃ vā sukham̐ vā pa-
 ṭilabhīti. — Na hi mahārājāti. — Yadi bhante Nāgasena
 Kosalarājā evarūpaṃ anuttaram̐ dānam̐ datvā pi na labhi
 tattonidānam̐ diṭṭhadhammikaṃ bhogaṃ vā yasaṃ vā su-
 kham̐ vā, tena hi bhante Nāgasena akusalam̐ yeva adhi-
 mattam̐ balavataram̐, no tathā kusalan - ti.

Parittattā mahārāja akusalam̐ khippam̐ pariṇamati,
 vipulatā kusalam̐ dīghena kālena pariṇamati. Upa-
 māya pi mahārāja etam̐ upaparikkhitabbaṃ. Yathā
 mahārāja aparante janapade kumudabhaṇḍikā nāma
 dhaññajāti māsālunā antogehagatā hoti, sāliyo chap-
 pañcamāsehi pariṇamanti; kim̐ pan' ettha mahārāja an-
 taram̐ ko viseso kumudabhaṇḍikāya ca sālinā - cāti. —
 Parittatā bhante kumudabhaṇḍikāya, vipulatā ca sā-
 linam̐. Sāliyo bhante Nāgasena rājārahā rājabhoja-
 nam̐, kumudabhaṇḍikā dāsakammakarānam̐ bhojanan - ti.

¹⁰ -kavabandha- C, -kabaddha- M ¹⁴ kiñci all. ²⁵ dhaññā- AaM, dhañ-
 ñam C ²⁵ māsālunā B, -lunā Aa, -lunāma AbC, massaphalunā M
¹⁸ parittattā all ¹⁶ vipulatāya M ²⁹ rājārahā AaC

— Evam - eva kho mahārāja parittattā akusalaṃ khippaṃ parinamati, vipulattā kusalaṃ dīghena kālena parinamatīti. — Yaṃ tattha bhante Nāgasena khippaṃ parinamati taṃ nāma loke adhimattaṃ balavataṃ, tasmā akusalaṃ adhimattaṃ balavataṃ, no tathā kusalaṃ. Yathā nāma bhante Nāgasena yo koci yodho mahatimāhāyuddhaṃ pavisitvā paṭisattum upakacchake gahetvā ākaḍḍhitvā khippataraṃ sāmīno upaneyya so yodho loke samattho sūro nāma, yo ca bhisakko khippaṃ sallaṃ uddharati rogam - apaneti so bhisakko cheko nāma, yo gaṇako sīghasīghaṃ gaṇetvā khippaṃ dassayati so gaṇako cheko nāma, yo mallo khippaṃ paṭimallaṃ ukkhipitvā uttānakaṃ pāteti so mallo samattho sūro nāma; evam - eva kho bhante Nāgasena yaṃ khippaṃ parinamati kusalaṃ vā akusalaṃ vā taṃ loke adhimattaṃ balavataṃ - ti. — Ubhayam - pi taṃ mahārāja kammaṃ samparāyavedaniyaṃ yeva, api ca akusalaṃ sāvajjatāya khaṇena diṭṭhadhammavedaniyaṃ hoti. Pubbakehi mahārāja khattiyehi ṭhapito eso niyamo: yo paṇaṃ hanati so daṇḍāraho, yo adinnaṃ ādiyati, yo paradāraṃ gacchati, yo musā bhāṇati, yo gāmaṃ ghāteti, yo panthaṃ dūseti, yo nikati - vañcanaṃ karoti so daṇḍāraho vadhitabbo chettabbo bhettabbo hantabbo ti. Taṃ te upādāya vicinitvā vicinitvā daṇḍenti vadhenti chindanti bhindanti hananti ca. Api nu mahārāja atthi kehici ṭhapito niyamo: yo dānaṃ vā deti sīlaṃ vā rakkhati uposathakammaṃ vā karoti tassa dhaṇaṃ vā yasaṃ vā dātabban - ti. Api nu taṃ vicinitvā vicinitvā dhaṇaṃ vā yasaṃ vā denti, corassa katakammaṃ vadhabandhanaṃ viyāti. — Na hi bhante ti. — Yadi mahārāja dāyakānaṃ vicinitvā vicinitvā dhaṇaṃ vā yasaṃ vā dadeyyum, kusalaṃ - pi diṭṭhadhamma-

⁷ upakacchakena AbC. ⁸ upanāmeyya AbC ⁹ suro all. ¹⁶ -vedaniyaṃ C throughout. ¹⁹ hanti B. ²³ vicinitvā once AM. ²⁹ ³⁰ vicinitvā once CM.

vedaniyaṃ bhaveyya. Yasmā ca kho mahārāja dāyake na vīcinanti: dhanam vā yasaṃ vā dassamāti, tasmā kusalam na diṭṭhadhammavedaniyaṃ. Iminā mahārāja kāraṇena akusalam diṭṭhadhammavedaniyaṃ, samparāye va so adhimattaṃ balavataraṃ vedanaṃ vediyatīti. — Sādhū bhante Nāgasena, tavādisena buddhimantena vinā n' eso pañho sunibbedhiyo; lokikam - bhante Nāgasena lokuttarena viññāpitaṃ - ti.

Bhante Nāgasena, ime dāyakā dānaṃ datvā pubba-petānaṃ ādisanti: imaṃ tesam pāpuṇātūti. Api nu te kañci tattonidānaṃ vipākaṃ paṭilabhanṭīti. — Keci mahārāja paṭilabhanti, keci na paṭilabhanṭīti. — Ke bhante paṭilabhanti, ke na paṭilabhanṭīti. — Nīrayūpapannā mahārāja na paṭilabhanti, saggagatā na paṭilabhanti, tiracchānayonigatā na paṭilabhanti; catunnaṃ petānaṃ tayo petā na paṭilabhanti: vantāsikā khuppipāsino nijjhāmatāṇhikā; labhanti petā paradattūpajīvino, te pi saramānā yeva labhanṭīti. — Tena hi bhante Nāgasena dāyakānaṃ dānaṃ vissotaṃ hoti aphalaṃ, yesaṃ uddissa kataṃ yadi te na paṭilabhanṭīti. — Na hi taṃ mahārāja dānaṃ aphalaṃ hoti avipākaṃ, dāyakā yeva tassa phalaṃ anubhavanti. — Tena hi bhante kāraṇena maṃ saññāpehīti. — Idha mahārāja keci manussā maccha-maṃsa-surā-bhatta-khajjakāni paṭiyādetvā nātikulaṃ gacchanti; yadi te nātakā taṃ upāyanaṃ na sampaticcheyyūṃ, api nu taṃ upāyanaṃ vissotaṃ gaccheyya vinasseyya vā ti. — Na hi bhante, sāmikānaṃ yeva taṃ hotīti. — Evam - eva kho mahārāja dāyakā yeva tassa phalaṃ anubhavanti. Yathā

⁵ ca B. ⁵ vedanaṃ om. BM. ¹⁰ ādisanti M, ādiyanti AbBC, adhiyanti Aa. ¹¹ kiñci all. ²² bhante Nāgasena AbBaM. ²⁵ naṃ ABC, naṃ taṃ M. ²⁶ anubhavanti all.

vā pana mahārāja puriso ġabbhaṃ pavitṭho asati purato nikkhamanamukhe kena nikkhameyyāti. — Pavitṭhen' eva bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja dāyakā yeva tassa phalaṃ anubhavantīti. — Hotu bhante Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampatīcchāma: dāyakā yeva tassa phalaṃ anubhavantī, na mayaṃ taṃ kāraṇaṃ vilomemāti.

Bhante Nāgasena, yadi imesaṃ dāyakānaṃ dinnam dānaṃ pubbapetānaṃ pāpuṇāti te ca tassa vipākaṃ anubhavanti, tena hi yo pāṇātipātī luddo lohitapāṇi paduṭṭhamanasankappo manusse ghātetvā dāruṇaṃ kammaṃ katvā pubbapetānaṃ ādiseyya: imassa me kammassa vipāko pubbapetānaṃ pāpuṇātūti, api nu tassa vipāko pubbapetānaṃ pāpuṇātīti. — Na hi mahārājāti. — Bhante Nāgasena, ko tattha hetu kiṃ kāraṇaṃ yena kusalaṃ pāpuṇāti akusalaṃ na pāpuṇātīti. — N' eso mahārāja pañho pucchitabbo, mā ca tvaṃ mahārāja: vissajjako atthīti apucchitabbaṃ pucchi; kissa ākāso nirālambo, kissa Gangā uddhamukhā na sandati, kissa ime manussā ca dijā ca dipadā, migā catuppadā ti taṃ - pi maṃ tvaṃ pucchissasīti. — Nāhan - taṃ bhante Nāgasena vihesāpekkho pucchāmi, api ca nibbāhanatthāya sandehassa pucchāmi. Bahumaṇussā loke vāmagāhino vicakkhukā; kin - ti te otāraṃ na labheyyun - ti evāhan - taṃ pucchāmīti. — Na sakkā mahārāja saha akatena ananumatena saha pāpaṃ kammaṃ saṃvibhajitum. Yathā mahārāja manussā udakanibbāhanena udakaṃ suvidūram - pi haranti, api nu mahārāja sakkā ghanamahāselapabbato nibbāhanena yathicchitaṃ haritun - ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sakkā kusalaṃ saṃvibhajitum, na sakkā akusalaṃ saṃvibhajitum. Yathā vā pana mahārāja sakkā telena padīpo jaletum, api nu mahārāja sakkā udakena

⁷ dinnadānaṃ CM. ¹¹ ādiyeyya ABC ¹⁸ na om. all ¹⁹ dijjā C ¹⁹ divpadā CaM ²³ okāraṃ M. ²⁵ pāpakammaṃ CM. ²⁶ sudūrampi A

padīpo jaletun - ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sakkā kusalaṃ saṃvibhajitum, na sakkā akusalaṃ saṃvibhajitum. Yathā vā pana mahārāja kassakā taḷākato udakaṃ nīharitvā dhaññaṃ paripācenti, api nu kho mahārāja sakkā mahāsamuddato udakaṃ nīharitvā dhaññaṃ paripācetun - ti. — Na hi bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja sakkā kusalaṃ saṃvibhajitum, na sakkā akusalaṃ saṃvibhajitun - ti.

Bhante Nāgasena, kena kāraṇena sakkā kusalaṃ saṃvibhajitum, na sakkā akusalaṃ saṃvibhajitum; kāraṇena maṃ saññāpehi, nāhaṃ andho anāloko, sutvā vedissāmīti. — Akusalaṃ mahārāja thokaṃ, kusalaṃ bahukaṃ, thokattā akusalaṃ kattāraṃ yeva pariyādiyati, bahukattā kusalaṃ sadevakaṃ lokaṃ ajjhottharatīti. — Opammaṃ karohīti. — Yathā mahārāja parittaṃ ekaṃ udabindu paṭhaviyaṃ nipateyya, api nu kho taṃ mahārāja udabindu dasa pi dvādasa pi yojanāni ajjhotthareyyāti. — Na hi bhante, yattha taṃ udabindu nipatitaṃ tatth' eva pariyādiyātīti. — Kena kāraṇena mahārājāti. — Parittattā bhante udabindussāti. — Evam - eva kho mahārāja parittaṃ akusalaṃ, parittattā kattāraṃ yeva pariyādiyati, na sakkā saṃvibhajitum. Yathā vā pana mahārāja mahatimahāmegho abhivasseyya tappayanto dharanītaṃ, api nu kho so mahārāja mahāmegho samantato otthareyyāti. — Āma bhante, pūrayitvā so mahāmegho sobbha-sara-sarita-sākhā-kandara - padara - daha - taḷaka-udapāna-pokkharaniyo dasa pi dvādasa pi yojanāni ajjhotthareyyāti. — Kena kāraṇena mahārājāti. — Mahantattā bhante meghassāti. — Evam - eva kho mahārāja kusalaṃ bahukaṃ, bahukattā sakkā devamanussehi pi saṃvibhajitun - ti.

Bhante Nāgasena, kena kāraṇena akusalaṃ thokaṃ,

¹⁶ udakabindu ACM, and so M throughout. ²² -diyātīti ABC.

kusalam bahutaran - ti. — Idha mahārāja yo koci dānam deti sīlam samādiyati uposathakammaṃ karoti, so haṭṭho pahatṭho hasito pahasito pamudito pasannamānaso vedajāto hoti; tassa aparāparam pīti uppajjati, pītimanassa bhiyyo bhiyyo kusalam pavaḍḍhati. Yathā mahārāja udapāne bahusalilasampunṇe ekena desena udakaṃ paviseyya ekena nikkhameyya, nikkhamante pi aparāparam uppajjati, na sakkā hoti khayam pāpetum; evam - eva kho mahārāja kusalam bhiyyo bhiyyo pavaḍḍhati. Vassasate pi ce mahārāja puriso kataṃ kusalam āvajjeyya, āvajjite āvajjite bhiyyo bhiyyo kusalam pavaḍḍhati, tassa taṃ kusalam sakkā hoti yathicchakehi saddhīm samvibhajitum. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena kusalam bahutaram. Akusalam pana mahārāja karonto pacchā vippaṭisārī hoti, vippaṭisārino cittaṃ patilīyati patikuṭati pativaṭṭati, na sampasārīyati, socati tappati hāyati khīyati, na parivaḍḍhati, tatth' eva pariyādiyati. Yathā mahārāja sukkhāya nadiyā mahāpulīnāya unnatāvanatāya kuṭila-sankuṭilāya uparito parittaṃ udakaṃ āgacchantam hāyati khīyati, na parivaḍḍhati, tatth' eva pariyādiyati; evam - eva kho mahārāja akusalam karontassa cittaṃ patilīyati patikuṭati pativaṭṭati, na sampasārīyati, socati tappati hāyati khīyati, na parivaḍḍhati, tatth' eva pariyādiyati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena akusalam thokan - ti. — Sādhu bhante Nāgasena, evam - etam, tathā sampaṭicchāmīti.

Bhante Nāgasena, imasmim loke naranāriyo supinam passanti kalyāṇam - pi pāpakam - pi, diṭṭhapubbam - pi aditṭhapubbam - pi, katapubbam - pi akatapubbam - pi,

⁵ yathā pana BC, yathā vā pana AM ¹⁰ āvajjeyya āvajjeyya M. ¹⁸ -puli- C.

khemaṃ - pi sabhayam - pi, dūre pi santike pi, bahuvihāni pi anekavaṇṇasahassāni dissanti. Kiṃ - c' etaṃ supinaṃ nāma, ko c' etaṃ passatīti. — Nimittam - etaṃ mahārāja supinaṃ nāma yaṃ cittassa āpātham - upagacchati. Cha - y - ime mahārāja supinaṃ passanti: vātiko supinaṃ passati, pittiko supinaṃ passati, semhiko supinaṃ passati, devatūpasamhārato supinaṃ passati, samudāciṇṇato supinaṃ passati, pubbanimittato supinaṃ passati. Tatra mahārāja yaṃ pubbanimittato supinaṃ passati taṃ yeva saccaṃ, avasesaṃ micchā ti. — Bhante Nāgasena, yo pubbanimittato supinaṃ passati, kiṃ tassa cittaṃ sayam gantvā taṃ nimittaṃ vicināti, taṃ vā nimittaṃ cittassa āpātham - upagacchati, añño vā āgantvā tassa ārocetīti. — Na mahārāja tassa cittaṃ sayam gantvā taṃ nimittaṃ vicināti, nāpi añño koci āgantvā tassa āroceti, atha kho taṃ yeva nimittaṃ cittassa āpātham - upagacchati. Yathā mahārāja ādāso na sayam kuhiñci gantvā chāyaṃ vicināti, nāpi añño koci chāyaṃ ānetvā ādasaṃ āropeti, atha kho yato kutoci chāyā āgantvā ādāsassa āpātham - upagacchati; evam - eva kho mahārāja na tassa cittaṃ sayam gantvā taṃ nimittaṃ vicināti, nāpi añño koci āgantvā āroceti, atha kho yato kutoci nimittaṃ āgantvā cittassa āpātham - upagacchatīti.

Bhante Nāgasena, yaṃ - taṃ cittaṃ supinaṃ passati, api nu taṃ cittaṃ jānāti: evaṃ nāma vipāko bhavissati khemaṃ vā bhayaṃ vā ti. — Na hi mahārāja taṃ cittaṃ jānāti: evaṃ vipāko bhavissati khemaṃ vā bhayaṃ vā ti; nimitte pana uppanne aññesaṃ katheti, tato te atthaṃ kathentīti. — Ingha bhante Nāgasena kāraṇaṃ dassahīti. — Yathā mahārāja sarīre tilakā piḷakā daddūni uṭṭhahanti lābhāya vā alābhāya vā yasāya vā ayasāya vā

² kimetaṃ C   ³ nimittetaṃ A.   ¹⁰ avasesā M.   ¹⁵ añño vā koci all.
¹⁶ tassa na ār. AC   ²¹ mah. tassa ... nimittaṃ na vicināti AC.   ²² añño vā koci AC.

nindāya vā pasamsāya vā sukhāya vā dukkhāya vā, api nu tā mahārāja [tilakā] piḷakā jānitvā uppajjanti: imaṃ nāma mayam attham nippāhēssāmāti. — Na hi bhante, yādise tā okāse piḷakā sambhavanti, tattha tā piḷakā disvā nemittakā byākaronti: evam nāma vipāko bhavissatīti. — Evam - eva kho mahārāja yaṇ - tam cittaṃ supinaṃ passati na tam cittaṃ jānāti: evam nāma vipāko bhavissati khemaṃ vā bhayaṃ vā ti; nimitte pana uppanne aññesaṃ katheti, tato te attham kathentīti.

Bhante Nāgasena, yo supinaṃ passati so niddāyanto passati udāhu jagganto passatīti. — Yo so mahārāja supinaṃ passati na so niddāyanto passati nāpi jagganto passati, api ca okkante middhe asampatte bhavange etth' antare supinaṃ passati. Middhasamārūhassa mahārāja cittaṃ bhavangagataṃ hoti, bhavangagataṃ cittaṃ na ppavattati, appavattaṃ cittaṃ sukhadukkhāṃ na ppajānāti, appaṭivijānantassa supino na hoti, pavattamāne citte supinaṃ passati. Yathā mahārāja timire andhakāre appabhāse suparisuddhe pi ādāse chāyā na dissati, evam - eva kho mahārāja middhasamārūhe citte bhavangagate tiṭṭhamāne pi sarīre cittaṃ appavattaṃ hoti, appavatte citte supinaṃ na passati. Yathā mahārāja ādāso evam sarīraṃ daṭṭhabbāṃ, yathā andhakāro evam middham daṭṭhabbāṃ, yathā āloko evam cittaṃ daṭṭhabbāṃ. Yathā vā pana mahārāja mahikotthaṭṭassa suriyassa pabhā na dissati, santā yeva suriyarasmī appavattā hoti, appavattāya suriyarasmīyā āloko na hoti; evam - eva kho mahārāja middhasamārūhassa cittaṃ bhavangagataṃ hoti, bhavangagataṃ cittaṃ na ppavattati, appavatte citte supinaṃ na passati. Yathā mahārāja suriyo evam sarīraṃ daṭṭhabbāṃ, yathā mahikottharaṇaṃ evam

⁴ yādise om. AC   ⁵ nemittikā B   ^{11 12} jāgaranto M.   ¹⁴ passati so midd. na passati AC   ²¹ appavattaṃ om AC.

middham datṭhabbam, yathā suriyarasmi evaṃ cittaṃ datṭhabbam.

Dvinnam mahārāja sante pi sarīre cittaṃ appavattam hoti: middhasamārūhassa bhavangagatassa sante pi sarīre cittaṃ appavattam hoti, nirodhasamāpannassa sante pi sarīre cittaṃ appavattam hoti. Jāgarantassa mahārāja cittaṃ lolam hoti vivaṭam pākaṭam anibaddham, evarūpassa citte nimittam āpātham na upeti. Yathā mahārāja purisaṃ vivaṭam pākaṭam akiriyaṃ arahassaṃ rahassakāmā parivajjenti, evam - eva kho mahārāja jāgarantassa dibbo attho āpātham na upeti, tasmā jāgaranto supinaṃ na passati. Yathā vā pana mahārāja bhikkhuṃ bhinnājiṇvaṃ anācāraṃ pāpamittaṃ dussilaṃ kusītaṃ hinaviriyaṃ kusalā bodhapakkiyā dhammā āpātham na upeti, evam - eva kho mahārāja jāgarantassa dibbo attho āpātham na upeti, tasmā jāgaranto supinaṃ na passatīti.

Bhante Nāgasena, atthi middhassa ādi-majjha-pariyosāna - ti. — Āma mahārāja, atthi middhassa ādi, atthi majjham, atthi pariyosāna - ti. — Katamaṃ ādi, katamaṃ majjham, katamaṃ pariyosāna - ti. — Yo mahārāja kāyassa onāho pariyonāho dubbalyaṃ mandatā akammaññatā kāyassa, ayaṃ middhassa ādi; yo mahārāja kapiniddāpareto vokiṇṇakaṃ jaggati, idaṃ middhassa majjham; bhavangagati pariyosānaṃ. Majjhūpagato mahārāja kapiniddāpareto supinaṃ passati. Yathā mahārāja koci yatacārī samāhitacitto tṭhitadhammo acalabuddhi pahīnakotūhalasaddaṃ vanam - ajjhogāhitvā sukhumam attham cintayati, na ca so tattha middham okkamati, so tattha samāhito ekaggacitto sukhumam attham paṭivijjhati; evam - eva kho mahārāja jāgaro na middhasamāpanno ajjhupagato kapiniddam kapiniddāpareto su-

⁹ āpātaṃ C. ⁹ arahassārahaṃ AbC. ¹⁴ -vīriyaṃ ABC ¹⁴ kusalaṃ AC.

¹⁴ āpātaṃ Aa ²⁶ saññatācārī A. ²⁷ -gāhetvā M. -gāhetvā ABC.

pinam passati. Yathā mahārāja kotūhalasaddo evam jāgaranam dātṭhabbam, yathā vivittam vanam evam kapi-niddāpareto dātṭhabbo, yathā so kotūhalasaddam ohāya middham vivajjetvā majjhatabhūto sukhumam attham paṭivijjhati, evam jāgaro na middhasamāpanno kapinid-dāpareto supinam passatīti. — Sādhū bhante Nāgasena, evam - etam, tathā sampañcchamīti.

Bhante Nāgasena, ye te sattā maranti, sabbe te kāle yeva maranti, udāhu akāle pi marantīti. — Atthi mahārāja kāle pi maranam, atthi akāle pi maranam - ti. — Ke te bhante Nāgasena kāle maranti, ke akāle marantīti. — Dīṭṭhapubbā pana mahārāja tayā ambarukkhā vā jamburukkhā vā aññasmā vā pana phalarukkhā phalāni patantāni amāni ca pakkāni cāti. — Āma bhante ti. — Yāni tāni mahārāja phalāni rukkhato patanti sabbāni tāni kāle yeva patanti udāhu akāle pīti. — Yāni tāni bhante Nāgasena phalāni paripakkāni vilīnāni patanti sabbāni tāni kāle patanti; yāni pana tāni avasesāni phalāni tesu kānici kimividdhāni patanti, kānici lakuṭṭhatāni patanti, kānici vātapahaṭāni patanti, kānici antopūtīkāni hutvā patanti, sabbāni tāni akāle patantīti. — Evam - eva kho mahārāja ye te jarāvegahatā maranti te yeva kāle maranti; avasesā keci kammaapatibālā maranti, keci gatipatibālā, keci kiriyapatibālā marantīti. — Bhante Nāgasena, ye te kammaapatibālā maranti, ye pi te gatipatibālā maranti, ye pi te kiriyapatibālā maranti, ye pi te jarāvegapatibālā maranti, sabbe te kāle yeva maranti; yo pi mātukucchigato marati, so tassa kālo, kāle yeva so marati; yo pi vijātaghare marati, so tassa

² jāgarani A ³ majjhattā AaB ¹ - tvayā C ⁹ lakuṭṭh- C ²² pa-
tanti ABC.

kālo, so pi kāle yeva marati; yo pi māsiko marati — pe — yo pi vassasatiko marati, so tassa kālo, kāle yeva so marati. Tena hi bhante Nāgasena akāle maraṇaṃ nāma na hoti; ye keci maranti sabbe te kāle yeva marantīti.

Satt' ime mahārāja vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle maranti, katame satta: jighacchito mahārāja bhojanaṃ alabhamāno upahatabbhantaro vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle marati; pipāsito mahārāja pāṇiyaṃ alabhamāno parisukkhahadayo vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle marati; ahinā datṭho mahārāja visavegābhihato tikicchakaṃ alabhamāno vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle marati; visam-āsito mahārāja dayhantesu angapaccangesu agadaṃ alabhamāno vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle marati; aggigato mahārāja jhāyamāno nibbāpanaṃ alabhamāno vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle marati; udakagato mahārāja patitṭhaṃ alabhamāno vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle marati; sattihato mahārāja ābādhiko bhisakkaṃ alabhamāno vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle marati. Ime kho mahārāja satta vijjamāne pi uttariṃ āyusmiṃ akāle maranti. Tatra paḥaṃ mahārāja ekaṃsena vadāmi. Atṭhavidhena mahārāja sattānaṃ kālakiriyaṃ hoti: vātasamutṭhānena pittasamutṭhānena semhasamutṭhānena sannipātikena utupariṇāmena visamaparihārena opakkamikena kammavipākena mahārāja sattānaṃ kālakiriyaṃ hoti. Tatra mahārāja yad-idaṃ kammavipākena kālakiriyaṃ sā yeva tattha sāmāyikā kālakiriyaṃ, avasesā asāmāyikā kālakiriyaṃ. Bhavati ca:

Jighacchāya pipāsāya ahinā datṭho visena ca
aggi-udaka-sattihi akāle tattha mīyati.

³ eso C. ²⁷ sāmāyik- B throughout, A five times, Aa three times, CM once; samā- C twice. ²⁸ asāmāyikā ABC. ²⁹ kālakiriyaṃ ti all

Vāta-pittena semhena sannipāten' utūhi ca
visamōpakkamakammehi akāle tattha mīyatīti.

Keci mahārāja sattā pubbe katena tena tena aku-
salakammavipākena maranti. Idha mahārāja yo pubbe
pare jighacchāya māreti so bahūni vassasatasahassāni
jighacchāya paripīlito chāto parikilanto sukkha-pamilāta-
hadayo sukkhito visukkhito jhāyanto abbhantarami pari-
dayhanto jighacchāya yeva marati daharo pi majjhimo pi
mahallako pi; idam - pi tassa sāmāyikam maraṇam. Yo
pubbe pare pipāsāya māreti so bahūni vassasatasahassāni
peto hutvā nijjhāmatanḥiko samāno lūkho kiso parisuk-
khitahadayo pipāsāya yeva marati daharo pi majjhimo
pi mahallako pi; idam - pi tassa sāmāyikam maraṇam.
Yo pubbe pare ahinā dasāpetvā māreti so bahūni vas-
sasatasahassāni ajagaramukhen' eva ajagaramukhami kaṇ-
hasappamukhen' eva kanhasappamukhami parivattitvā tehi
khāyitakhāyito ahihi datṭho yeva marati daharo pi maj-
jhimo pi mahallako pi; idam - pi tassa sāmāyikam mara-
ṇam. Yo pubbe pare visam datvā māreti so bahūni
vassasatasahassāni dayhantehe angapaccangehi bhijjamā-
nena sarīrena kuṇapagandhami vāyanto visen' eva marati
daharo pi majjhimo pi mahallako pi; idam - pi tassa sāmāyikam maraṇam. Yo pubbe pare agginā māreti so ba-
hūni vassasatasahassāni angārapabbaten' eva angārapabba-
tam Yamavisayen' eva Yamavisayam parivattitvā daḍḍha-
vidaḍḍhagatto agginā yeva marati daharo pi majjhimo pi
mahallako pi; idam - pi tassa sāmāyikam maraṇam. Yo
pubbe pare udakena māreti so bahūni vassasatasahassāni
hata-vilutta-bhagga-dubbalagatto khubhitacitto udae yeva
marati daharo pi majjhimo pi mahallako pi; idam - pi
tassa sāmāyikam maraṇam. Yo pubbe pare sattiya māreti

³ pubbe kate akusalakamme tena ak M. ⁶ sukkhampilāta- B, sukkhami-
lāta- M. ⁸ -dayh- M. ⁸ -āy'eva M. ¹² -āy'eva AaB. ¹⁴ datthāpetvā
ABaCM (in B corr. by first hand). ¹⁷ khayitakhayito ABC ²⁰ anga-
mangehi B.

so bahūni vassasatasahassāni chinna-bhinna-kotṭita-vi-kotṭito sattimukhasamāhato sattiya yeva marati daharo pi majjhimo pi mahallako pi; idam - pi tassa sāmāyikam maraṇam - ti.

Bhante Nāgasena, akāle maraṇam atthīti yaṁ vadesi, ingha me tvaṁ tattha kāraṇam atidisāti. — Yathā mahārāja mahatimahāaggikkhandho ādinna-tiṇa-katṭha-sākhā-palāso pariyādinṇabhakkho upādānasankhayā nibbāyati, so aggi vuccati anītiko anupaddavo samaye nibbuto nāmāti, evam - eva kho mahārāja yo koci bahūni divasa-sahassāni jīvitvā jarājīṇṇo āyukkhayā anītiko anupaddavo marati so vuccati samaye maraṇam - upagato ti. Yathā vā pana mahārāja mahatimahāaggikkhandho ādinna-tiṇa-katṭha-sākhā-palāso assa, taṁ apariyādinṇe yeva tiṇa-katṭha-sākhā-palāse mahatimahāmegho abhippavassitvā nibbāpeyya, api nu kho so mahārāja mahāaggikkhandho samaye nibbuto nāma hotīti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana so mahārāja pacchimo aggikkhandho purimakena aggikkhandhena samasamagatiko nāhosīti. — Āgantukena bhante meghena patipīlito so aggikkhandho asamayānibbuto ti. — Evam - eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamuṭṭhānena vā pīttasamuṭṭhānena vā semhasamuṭṭhānena vā sannipātikena vā utuparīṇāmajena vā visamaparihārajena vā opakkamikena vā jighacchāya vā pipāsāya vā sappadatṭhena vā visam āsitena vā agginā vā udakena vā sattiya vā patipīlito akāle marati. Idam - ettha mahārāja kāraṇam yena kāraṇena akāle maraṇam atthi.

Yathā vā pana mahārāja gagane mahatimahāvalāhako utṭhahitvā ninnāṇ - ca thalaṇ - ca paripūrayanto abhivasati, so vuccati megho anītiko anupaddavo vassatīti, evam - eva kho mahārāja yo koci ciram jīvitvā jarājīṇṇo

7-13 ādinna- C (A once).   13 vā om Aa.   14 so om. AaBM.

āyukkhayā anītico anupaddavo marati so vuccati samaye maraṇam-upagato ti. Yathā vā pana mahārāja gagane mahatimahāvalāhako utthahitvā antarā yeva mahatā vātena abbattham gaccheyya, api nu kho so mahārāja valāhako samaye vigato nāma hotīti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana so mahārāja pacchimo valāhako purimakena valāhakena samasamagatiko nāhosīti. — Āgantukena bhante vātena patipīlito so valāhako asamayapatto yeva vigato ti. — Evam-eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamutthānena vā — pe — sattivegapatipīlito vā akāle marati. Idam-ettha mahārāja kāraṇam yena kāraṇena akāle maraṇam atthi.

Yathā vā pana mahārāja balavā āsīviso kupito kañcid-eva purisaṃ daseyya, tassa taṃ visam anītikam anupaddavaṃ maraṇam pāpeyya, taṃ visam vuccati anītikam anupaddavaṃ koṭigatan-ti; evam-eva kho mahārāja yo koci ciram jīvitvā jarājīṇṇo āyukkhayā anītico anupaddavo marati so vuccati anītico anupaddavo jīvitaṭṭigato sāmāyikam maraṇam-upagato ti. Yathā vā pana mahārāja balavatā āsīvisena datṭhassa antarā yeva ahiguṇṭhiko agadam datvā avisam kareyya, api nu kho taṃ mahārāja visam samaye vigataṃ nāma hotīti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana taṃ mahārāja pacchimaṃ visam purimakena visena samasamagatikaṃ nāhosīti. — Āgantukena bhante agadena patipīlitaṃ visam akoṭigataṃ yeva vigatan-ti. — Evam-eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamutthānena vā — pe — sattivegapatipīlito vā akāle marati. Idam-ettha mahārāja kāraṇam yena kāraṇena akāle maraṇam atthi.

Yathā vā pana mahārāja issattho saram pāteyya,

²² -guṇṭiko B. -gundiko AaM.

sace so saro yathāgati-gamanapatha-matthakaṃ gacchati, so saro vuccati anītiko anupaddavo yathāgati-gamanapatha-matthakaṃ gato nāmāti; evaṃ - eva kho mahārāja yo koci ciraṃ jīvitvā jarājiṇṇo āyukkhayā anītiko anupaddavo marati so vuccati anītiko anupaddavo samaye maraṇam - upagato ti. Yathā vā pana mahārāja issattho saraṃ pāteyya, tassa taṃ saraṃ tasmiṃ yeva khaṇe koci gaṇheyya, api nu kho so mahārāja saro yathāgati-gamanapatha-matthakaṃ gato nāma hotīti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana so mahārāja pacchimo saro purimakena sareṇa samasamagatiko nāhosīti. — Āgantukena bhante gahaṇena tassa sarassa gamanaṃ upacchinna - ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamuṭṭhānena vā — pe — sattivegapatipīlito vā akāle marati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena akāle maraṇaṃ atthi.

Yathā vā pana mahārāja yo koci lohamayaṃ bhājanaṃ ākoṭeyya, tassa ākoṭanena saddo nibbattitvā yathāgati-gamanapatha-matthakaṃ gacchati, so saddo vuccati anītiko anupaddavo yathāgati-gamanapatha-matthakaṃ gato nāmāti; evaṃ - eva kho mahārāja yo koci bahūni divasasahassāni jīvitvā jarājiṇṇo āyukkhayā anītiko anupaddavo marati so vuccati anītiko anupaddavo samaye maraṇam - upagato ti. Yathā vā pana mahārāja yo koci lohamayaṃ bhājanaṃ ākoṭeyya, tassa ākoṭanena saddo nibbatteyya, nibbatte sadde adūragate koci āmaseyya, saḥ' āmasanena saddo nirujjeyya, api nu kho so mahārāja saddo yathāgati-gamanapatha-matthakaṃ gato nāma hotīti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana mahārāja pacchimo saddo purimakena saddena samasamagatiko nāhosīti. — Āgantukena bhante āmasanena so saddo

---

¹⁷ atthīti all throughout.

uparato ti. — Evam - eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamutṭhānena vā — pe — sattivegapatipīlito vā akāle marati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena akāle maraṇaṃ atthi.

Yathā vā pana mahārāja khetto suvirūḷhaṃ dhañña-bijaṃ sammā pavattamānena vassena otata-vitata-ākiṇṇa-bahu-phalaṃ hutvā sassutthānasamayaṃ pāpuṇāti, taṃ dhaññaṃ vuccati anītikam - anupaddavaṃ samayasampattaṃ nāma hotīti; evam - eva kho mahārāja yo koci bahūni divasasahassāni jīvītvā jarājino āyukkhayaṃ anītikam anupaddavo marati so vuccati anītikam anupaddavo samaye maraṇaṃ - upagato ti. Yathā vā pana mahārāja khetto suvirūḷhaṃ dhañña-bijaṃ udakena vīkalaṃ mareyya, api nu kho taṃ mahārāja dhaññaṃ samayasampattaṃ nāma hotīti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana taṃ mahārāja pacchimaṃ dhaññaṃ purimakena dhaññena samasamagatikaṃ nāhosīti. — Āgantukena bhante uḥhena patipīlitaṃ taṃ dhaññaṃ matan - ti. — Evam - eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamutṭhānena vā — pe — sattivegapatipīlito vā akāle marati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena akāle maraṇaṃ atthi.

Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja sampannaṃ taruṇa-sassaṃ kimayo utṭahitvā samūlaṃ nāsenti. — Suta-pubbaṃ - c' eva taṃ bhante amhehi diṭṭhapubbaṃ - cāti. — Kin - nu kho taṃ mahārāja sassaṃ kāle natṭhaṃ, udāhu akāle natṭhan - ti. — Akāle bhante; yadi kho taṃ bhante sassaṃ kimayo na khādeyyuṃ, sassuddharaṇasamayaṃ pāpuṇeyyāti. — Kim - pana mahārāja āgantukena upa-ghātena sassaṃ vinassati, nirupaghātaṃ sassaṃ sassud-dharaṇasamayaṃ pāpuṇāti. — Āma bhante ti. —

¹⁹ taṃ om BM.

Evam - eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamuṭṭhānena vā — pe — sattivegapatipīlito vā marati. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena akāle maraṇaṃ atthi.

Sutapubbaṃ pana tayā mahārāja sampanne sasse phalabhāraṇamite mañjaritapatte karakavassaṃ nāma vasajāti nipatitvā vināseti aphaḷaṃ karotīti. — Suttapubbaṃ - c' eva taṃ bhante amhehi diṭṭhapubbaṃ - cāti. — Api nu kho taṃ mahārāja sassaṃ kāle natṭhaṃ udāhu akāle natṭhan - ti. — Akāle bhante; yadi kho taṃ bhante [sassaṃ] karakavassaṃ na vasseyya, sassuddharaṇasamayāṃ pāpuṇeyyāti. — Kim - pana mahārāja āgantukena upaghātena sassaṃ vinassati, nirupaghātaṃ sassaṃ sassuddharaṇasamayāṃ pāpuṇātīti. — Āma bhante ti. — Evam - eva kho mahārāja yo koci akāle marati so āgantukena rogena patipīlito vātasamuṭṭhānena vā pīttasamuṭṭhānena vā semhasamuṭṭhānena vā sannipātikena vā utu-pariṇāmajena vā visamaparihārajena vā opakkamikena vā jighacchāya vā pipāsāya vā sappadaṭṭhena vā visamāsitena vā agginā vā udakena vā sattivegapatipīlito vā akāle marati; yadi pana āgantukena rogena patipīlito na bhaveyya, samaye va maraṇaṃ pāpuṇeyya. Idam - ettha mahārāja kāraṇaṃ yena kāraṇena akāle maraṇaṃ atthīti.

Acchariyaṃ bhante Nāgasena, abbhutaṃ bhante Nāgasena, sudassitaṃ kāraṇaṃ, suddassitaṃ opammaṃ akāle maraṇassa paridīpanāya; atthi akāle maraṇaṃ - ti uttānīkataṃ pākaṭaṃ kataṃ vibhūtaṃ kataṃ. Acittavikkhittako pi bhante Nāgasena manujo ekamekena pi tāva opammena niṭṭhaṃ gaccheyya: atthi akāle mara-

²¹ pana so āg. A ²² vā AbBC: om. AaM. ²³ uttāni- ACM. ²⁴ acinta- C, acinti- A

ṇan - ti; kim - pana manuḥ sacetano. Paṭhamopammen' evāhaṃ bhante saññatto: atthi akāle maraṇan - ti, api ca aparāparaṃ nibbāhanam sotukāmo na sampatiṇṇa - ti.

Bhante Nāgasena, sabbesam parinibbutānam cetiye pāṭihīram hoti, udāhu ekaccānam yeva hotīti. — Ekaccānam mahārāja hoti, ekaccānam na hotīti. — Katamesam bhante hoti, katamesam na hotīti. — Tinnannam mahārāja aññatarassa adhiṭṭhānā parinibbutassa cetiye pāṭihīram hoti, katamesam tinnannam: Idha mahārāja arahā devamanussānam anukampāya tiṭṭhanto va adhiṭṭhāti: evamānāmacetiye pāṭihīram hotūti, tassa adhiṭṭhānavasena cetiye pāṭihīram hoti; evam arahato adhiṭṭhānavasena parinibbutassa cetiye pāṭihīram hoti. Puna ca paraṃ mahārāja devatā manussānam anukampāya parinibbutassa cetiye pāṭihīram dassenti: iminā pāṭihīrena saddhammo niccasampaggaḥito bhavissati, manussā ca pasannā kusaleṇa abhivaḍḍhissantīti; evam devatānam adhiṭṭhānena parinibbutassa cetiye pāṭihīram hoti. Puna ca paraṃ mahārāja itthi vā puriso vā saddho pasanno paṇḍito byatto medhāvī buddhisampanno yoniso cintayitvā gandham vā mālaṃ vā dussaṃ vā aññatarāṃ vā kiñci adhiṭṭhāsitvā cetiye ukkhipati: evam nāma hotūti, tassa pi adhiṭṭhānavasena parinibbutassa cetiye pāṭihīram hoti; evam manussānam adhiṭṭhānavasena parinibbutassa cetiye pāṭihīram hoti. Imesam kho mahārāja tinnannam aññatarassa adhiṭṭhānavasena parinibbutassa cetiye pāṭihīram hoti. Yadi mahārāja tesam adhiṭṭhānam na hoti, khīnāsavassa pi chalabhiññassa cetovasippattassa cetiye pāṭihīram na hoti. Asati

pi mahārāja pāṭihīre caritaṃ disvā superisuddhaṃ okap-
petabbaṃ nīṭṭhaṃ gantabbaṃ saddahitabbaṃ: superinib-
buto ayaṃ Buddhaputto ti. — Sādhū bhante Nāgasena,
evam - etaṃ, tathā sampañicchāmīti.

Bhante Nāgasena, ye te sammā paṭipajjanti tesaṃ
sabbesaṃ yeva dhammābhisamayo hoti, udāhu kassaci
na hotīti. — Kassaci mahārāja hoti, kassaci na hotīti.
— Kassa bhante hoti, kassa na hotīti. — Tiracchāna-
gatassa mahārāja supaṭipannassāpi dhammābhisamayo na
hoti, pettivisayūpapannassa micchādīṭṭhikassa kuhakassa
mātughātakassa pitughātakassa arahantaghātakassa san-
ghabhedakassa lohituppādakassa theyyasaṃvāsakassa
titthiyapakkantakassa bhikkhunidūsakassa terasannaṃ
garukāpattīnaṃ aññataraṃ āpajjitvā, avuṭṭhitassa paṇḍa-
kassa ubhatobyañjanakassa supaṭipannassāpi dhammā-
bhisamayo na hoti, yo pi manussadaharako ūnakasatta-
vassiko tassa supaṭipannassāpi dhammābhisamayo na
hoti. Imesaṃ kho mahārāja soḷasannaṃ puggalānaṃ
supaṭipannānaṃ - pi dhammābhisamayo na hotīti.

Bhante Nāgasena, ye te pannarasa puggalā viruddhā
yeva tesaṃ dhammābhisamayo hotu vā mā vā hotu,
atha kena kāraṇena manussadaharakassa ūnakasattavas-
sikassa supaṭipannassāpi dhammābhisamayo na hoti,
ettha tāva pañho bhavati. Nanu nāma daharakassa na
rāgo hoti, na doso hoti, na moho hoti, na māno hoti, na
micchādīṭṭhi hoti, na arati hoti, na kāmavitakko hoti.
Amissito kilesehi so nāma daharako yutto ca patto ca
arahati ca cattāri saccāni ekapaṭivedhena paṭivijjhitaṃ - ti.
— Tañ - ñev' ettha mahārāja kāraṇaṃ yenāhaṃ kāraṇena

¹⁰ -sayuppanassa AM. ¹² buddhalohit- M. ²¹ tesāti tesaṃ ABC.

²⁷ yutto patto AB.

bhaṇāmi: ūnakasattavassikassa supaṭipannassāpi dhammābhisamayo na hotīti. Yadi mahārāja ūnakasattavassiko rajaniye rajjeyya, dussaniye dusseyya, mohaniye muyheyya, madaniye majjeyya, dīṭṭhiṃ vijāneyya, ratiṇca aratiṇca vijāneyya, kusalākusalāṃ vitakkeyya, bhavēyya tassa dhammābhisamayo. Api ca mahārāja ūnakasattavassikassa cittaṃ abalaṃ dubbalaṃ parittaṃ appaṃ thokaṃ mandaṃ avibhūtaṃ, asankhatā nibbānadhātu garukā bhārikā vipulā mahatī; ūnakasattavassiko mahārāja tena dubbalena cittena parittakena mandena avibhūtena na sakkoti garukaṃ bhārikaṃ vipulaṃ mahatiṃ asankhataṃ nibbānadhātuṃ paṭivijjhituṃ. Yathā mahārāja Sinerupabbatarājā garuko bhāriko vipulo mahanto, api nu kho taṃ mahārāja puriso attano pākātikaṃ thāma-bala-viriyeṇa sakkuṇeyya Sinerupabbatarājānaṃ uddharituṃ - ti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇena mahārājāti. — Dubbalattā bhante purisassa, mahantattā Sinerupabbatarājassāti. — Evam - eva kho mahārāja ūnakasattavassikassa cittaṃ abalaṃ dubbalaṃ parittaṃ appaṃ thokaṃ mandaṃ avibhūtaṃ, asankhatā nibbānadhātu garukā bhārikā vipulā mahatī, ūnakasattavassiko tena dubbalena cittena parittakena mandena avibhūtena na sakkoti garukaṃ bhārikaṃ vipulaṃ mahatiṃ asankhataṃ nibbānadhātuṃ paṭivijjhituṃ, tena kāraṇena ūnakasattavassikassa supaṭipannassāpi dhammābhisamayo na hoti. Yathā vā pana mahārāja ayaṃ mahāpaṭhavī dīghā āyatā puthulā vitthatā visālā vitthiṇṇā vipulā mahantā, api nu kho taṃ mahārāja mahāpaṭhaviṃ sakkā parittakena udakabindukena temetvā udakacikkhallaṃ kātuṃ - ti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇena mahārājāti. — Parittattā bhante udakabindussa, mahantattā mahāpaṭhaviyā ti. — Evam - eva kho mahārāja ūnakasattavassikassa cittaṃ

⁴ moheyya BM ²⁵ hotiti all throughout. ³¹ -dukassa M.

abalaṃ dubbalaṃ parittaṃ appaṃ thokaṃ mandaṃ avi-
bhūtaṃ, asankhatā nibbānadhātu dīghā āyatā puthulā
vitthataṃ visālā vitthinnā vipulā mahantā, ūnakasattavas-
siko tena dubbaleṇa cittena parittakena mandena avi-
bhūtena na sakkoti mahatiṃ asankhataṃ nibbānadhātum
paṭivijjhītum, tena kāraṇena ūnakasattavassikassa supāṭi-
pannassāpi dhammābhisamayo na hoti. Yathā vā pana
mahārāja abala-dubbala-paritta-appa-thoka-mandaggi
bhaveyya, api nu kho mahārāja tāvatakena mandena ag-
ginā sakkā sadevake loke andhakāraṃ vidhametvā ālokaṃ
dassetun - ti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇena
mahārājāti. — Mandattā bhante aggissa, lokassa mahan-
tattā ti. — Evam - eva kho mahārāja ūnakasattavassi-
kassa cittaṃ abalaṃ dubbalaṃ parittaṃ appaṃ thokaṃ
mandaṃ avibhūtaṃ, mahatā ca avijjandhakāreṇa pihitaṃ,
tasmā dukkaraṃ ñānālokaṃ dassayitum, tena kāraṇena
ūnakasattavassikassa supāṭipannassāpi dhammābhisamayo
na hoti. Yathā vā pana mahārāja āturo kiso anu-pari-
mita-kāyo sālakakimi hatthināgaṃ tidhāppabhinnaṃ navā-
yataṃ tivitthataṃ dasapariṇāhaṃ aṭṭharatanikaṃ ṭhānam -
upagataṃ disvā gilitum parikaḍḍheyya, api nu kho so
mahārāja sālakakimi sakkuṇheyya taṃ hatthināgaṃ gili-
tun - ti. — Na hi bhante ti. — Kena kāraṇena mahārā-
jāti. — Parittattā bhante sālakasārīrassa, mahantattā
hatthināgassāti. — Evam - eva kho mahārāja ūnakasat-
tavassikassa cittaṃ abalaṃ dubbalaṃ parittaṃ appaṃ
thokaṃ mandaṃ avibhūtaṃ, mahatī asankhatā nibbāna-
dhātu, so tena dubbaleṇa cittena parittakena mādena avi-
bhūtena na sakkoti mahatiṃ asankhataṃ nibbānadhātum
paṭivijjhītum, tena kāraṇena ūnakasattavassikassa supāṭi-
pannassāpi dhammābhisamayo na hotīti. — Sādhu bhante
Nāgasena, evam - etaṃ, tathā sampañcchāmīti.

¹⁸ anu- all ¹⁹ sālāka- AbB. ¹⁹ tidhapp- BM. ⁻⁸ cittena om all.

Bhante Nāgasena, kiñ ekantasukhañ nibbānañ, udāhu dukkhena missan - ti. -- Ekantasukhañ mahārāja nibbānañ dukkhena amissan - ti. — Na mayan - tañ bhante Nāgasena vacanañ saddahāma: ekantasukhañ nibbānan - ti. Evam - ettha mayañ bhante Nāgasena pac - cema: nibbānañ dukkhena missan - ti; kāranañ - c' ettha upalabhāma: nibbānañ dukkhena missan - ti, katamañ ettha kāraṇaṃ: Ye te bhante Nāgasena nibbānañ pari - yesanti tesañ dissati kāyassa ca cittassa ca ātāpo pari - tāpo, thāna - cānāma - nisajjā - sayana - āhāra - pariggaho, middhassa ca uparodho. āyatanānañ - ca patipīḷanañ, dhanadhañña - piyañātimitta - pajāhanañ; ye keci loke sukhitā sukkasamappitā te sabbe pi pañcahi kāmāgūnehi āyatane ramenti brūhenti, manāpika - manāpika - bahuvidha - subhanimittena rūpena cakkhuñ ramenti brūhenti, manā - pika - manāpika - gītavādita - bahuvidha - subhanimittena sad - dena sotañ ramenti brūhenti, manāpika - manāpika - pup - pha - phala - patta - taca - mūla - sāra - bahuvidha - subhanimitt - ena gandhena ghānañ ramenti brūhenti, manāpika - manā - pika - khajja - bhojja - leyya - peyya - sāyāniya - bahuvidha - su - bhanimittena rasena jivhañ ramenti brūhenti, manāpika - manāpika - sanhasukkhuma - mudumaddava - bahuvidha - subha - nimittena phassena kāyañ ramenti brūhenti, manāpika - manāpika - kalyāṇapāpaka - subhāsubha - bahuvidha - vitak - ka - manasikāreṇa manañ ramenti brūhenti. Tumhe tañ cakkhu - sota - ghāna - jivhā - kāya - mano - brūhanañ ha - natha upahanatha chindatha upacchindatha rundhatha uparundhatha, tena kāyo pi paritappati cittaṃ - pi pari - tappati, kāye paritatte kāyikañ dukkhañ vedanañ vedi - yati, citte paritatte cetasikañ dukkhañ vedanañ vediyati. Nanu Māgandiyo pi paribbājako Bhagavantañ garahamaṇo

¹⁰ -cānāma- A   ¹⁵ -kuvitakka- ABC.   ²⁷ upachindatha B; om. AC.

evam - āha: Bhūtahacco samaṇo Gotamo ti. Idam - ettha kāraṇaṃ yenāhaṃ kāraṇena brūmi: nibbānaṃ dukkhena missan - ti.

Na hi mahārāja nibbānaṃ dukkhena missaṃ, ekantasukhaṃ nibbānaṃ. Yaṃ pana tvaṃ mahārāja brūsi: nibbānaṃ dukkhan - ti, n' etaṃ dukkhaṃ nibbānaṃ nāma, nibbānassa pana sacchikiriyāya pubbabhāgo eso, nibbānapariyesanaṃ etaṃ. Ekantasukhaṃ yeva mahārāja nibbānaṃ, na dukkhena missaṃ. Tattha kāraṇaṃ vādāmi. Atthi mahārāja rājūnaṃ rajjasukhaṃ nāmāti. — Āma bhante, atthi rājūnaṃ rajjasukhan - ti. — Api nu kho taṃ mahārāja rajjasukhaṃ dukkhena missan - ti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana te mahārāja rājāno paccante kupite tesāṃ paccantanissitānaṃ paṭisedhāya amaccēhi parināyakehi bhāṭehi balatthehi parivutā pavāsaṃ gantvā dāmsamakasa-vātātapa-patipīlītā samavisame paridhāvanti mahāyuddhaṃ - ca karonti jīvitasamayaṃ - ca pāpuṇantīti. — N' etaṃ bhante Nāgasena rajjasukhaṃ nāma, rajjasukhassa pariyesanāya pubbabhāgo eso. Dukkheṇa bhante Nāgasena rājāno rajjaṃ pariyesitvā rajjasukhaṃ anubhavanti. Evaṃ bhante Nāgasena rajjasukhaṃ dukkhena amissaṃ, aññaṃ taṃ rajjasukhaṃ, aññaṃ dukkhan - ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja ekantasukhaṃ nibbānaṃ na dukkhena missaṃ, ye pana taṃ nibbānaṃ pariyesanti te kāyaṃ - ca cittaṃ - ca ātāpetvā tṭhāna-cankama-nisajjā-sayanābhāraṃ pariggahetvā middhaṃ uparundhitvā āyatanāni patipīletvā kāyaṃ - ca jivitaṃ - ca pariccajītvā dukkhena nibbānaṃ pariyesitvā ekantasukhaṃ nibbānaṃ anubhavanti, nihatapaccāmittā va rājāno rajjasukhaṃ. Evaṃ mahārāja ekantasukhaṃ nibbānaṃ na dukkhena missaṃ, aññaṃ nibbānaṃ, aññaṃ dukkhaṃ.

¹ bhūtabhando C. bhūnahacco Aa, bhūnataeco M (bhūnahu MN. 75). ⁶

dukkhaṃ nibbānaṃ dukkhaṃ Ab. nibbānaṃ dukkhaṃ C ⁷ nāma om C.

¹² kho pana taṃ A. ¹⁶ -cankamana- Ab ³¹ dukkhaṃti all

Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ supohi: ekantasukhaṃ nibbānaṃ na dukkhena missaṃ, aññaṃ dukkhaṃ, aññaṃ nibbānaṃ - ti. Atthi mahārāja ācariyānaṃ sippavantānaṃ sippasukhaṃ nāmāti. — Āma bhante, atthi ācariyānaṃ sippavantānaṃ sippasukhaṃ - ti. — Api nu kho taṃ mahārāja sippasukhaṃ dukkhena missaṃ - ti. — Na hi bhante ti. — Kissa pana te mahārāja ācariyānaṃ abhivādana-paccupaṭṭhānena udakāharaṇa-gharasammajjana-dantakaṭṭhamukhodakānuppadānena ucchiṭṭhapaṭiggahana - ucchādana - nahāpāna - pādaparikammaṇa sakacittaṃ nikkhipitvā paracittānuvattanena dukkhaseyyāya visamabhojanena kāyaṃ ātāpentiti. — N' etaṃ bhante Nāgasena sippasukhaṃ nāma, sippapariyesanāya pubbabhāgo eso. Dukkheṇa bhante Nāgasena ācariyā sippaṃ pariyesitvā sippasukhaṃ anubhavanṭi. Evaṃ bhante Nāgasena sippasukhaṃ dukkhena amissaṃ, aññaṃ taṃ sippasukhaṃ, aññaṃ dukkhaṃ - ti. — Evaṃ - eva kho mahārāja ekantasukhaṃ nibbānaṃ na dukkhena missaṃ, ye pana taṃ nibbānaṃ pariyesanti te kāyaṃ - ca cittaṃ - ca ātāpetvā ṭhāna-cankama-nisajjā-sayanāhāraṃ pariggahetvā middhaṃ uparundhītvā āyatanāni patipīḷetvā kāyaṃ - ca jīvitaṃ - ca pariccajītvā dukkhena nibbānaṃ pariyesitvā ekantasukhaṃ nibbānaṃ anubhavanti, ācariyā viya sippasukhaṃ. Evaṃ mahārāja ekantasukhaṃ nibbānaṃ na dukkhena missaṃ, aññaṃ dukkhaṃ, aññaṃ nibbānaṃ - ti. — Sādhu bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampaññeṇa mīti.

Bhante Nāgasena, nibbānaṃ nibbānaṃ - ti yaṃ vadesi, sakkā pana tassa nibbānassa rūpaṃ vā saṅghānaṃ vā vāyaṃ vā pamāṇaṃ vā opammaṇaṃ vā kāraṇaṃ vā

³⁻²⁶ aññaṃ nibb a. dukkhanti M. ⁵ -paccuṭṭhānena A. ⁹ ucchiṭṭha-
AbC ¹⁰ -cāṇikamaṇa- AM

hetunā vā nayena vā upadassayitun - ti. — Appaṭibhāgaṃ mahārāja nibbānaṃ, na sakkā nibbānassa rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammaṇa vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitun - ti. — Etam - p' ahaṃ bhante Nāgasena na sampatiṇṇhāmi yaṃ atthidhammassa nibbānassa rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammaṇa vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā apaṇṇāpanaṃ, kāraṇena maṃ saṇṇāpehiti. — Hotu mahārāja, kāraṇena taṃ saṇṇāpessāmi.

Atthi mahārāja mahāsamuddo nāmaṃti. — Āma bhante, atth' eso mahāsamuddo ti. — Sace taṃ mahārāja koci evaṃ puccheyya: kittakaṃ mahārāja mahāsamudde udakaṃ, kati pana te sattā ye mahāsamudde paṭivasantīti; evaṃ puṭṭho tvaṃ mahārāja kin - ti tassa byākareyyāsīti. — Sace maṃ bhante koci evaṃ puccheyya: kittakaṃ mahārāja mahāsamudde udakaṃ, kati pana te sattā ye mahāsamudde paṭivasantīti, tam - ahaṃ bhante evaṃ vadeyyaṃ: apucchāṃ maṃ tvaṃ ambho purisa pucchasi, n' esā pucchā kenaci pucchitabbā, thapaniyo eso paṇho, avibhatto lokakkhāyikehi mahāsamuddo, na sakkā mahāsamudde udakaṃ pariminituṃ sattā vā ye tattha vāsam - upagatā ti. Evāhaṃ bhante tassa paṭivacanaṃ dadeyyan - ti. — Kissa pana tvaṃ mahārāja atthidhamme mahāsamudde evaṃ paṭivacanaṃ dadeyyāsī, nanu vigaṇetvā tassa ācikkhitabbaṃ: ettakaṃ mahāsamudde udakaṃ ettakā ca sattā mahāsamudde paṭivasantīti. — Na sakkā bhante, avisayo eso paṇho ti. — Yathā mahārāja atthidhamme yeva mahāsamudde na sakkā udakaṃ parigaṇetuṃ sattā vā ye tattha vāsam - upagatā, evaṃ - eva kho mahārāja atthidhammass' eva nibbānassa na sakkā rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammaṇa

¹ -dassitu- A in the first five places, C once. ⁵ etamahāṃ M ⁹ -presāmiti AbC. ¹² samudde A. ²¹ ye om A ²⁹ ye te tattha A.

vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitum. Vigaṇeyya mahārāja iddhimā cetovasippatto mahāsamudde udakaṃ tatrāsaye ca satte, na tv - eva so iddhimā cetovasippatto sakkuṇeyya nibbānassa rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammena vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitum.

Aparam - pi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi: atthidhammass' eva nibbānassa na sakkā rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammena vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitun - ti. Atthi mahārāja devesu arūpakāyikā nāma devā ti. — Āma bhante, sūyati: atthi devesu arūpakāyikā nāma devā ti. — Sakkā pana mahārāja tesāṃ arūpakāyikānaṃ devānaṃ rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammena vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitun - ti. — Na hi bhante ti. — Tena hi mahārāja na - tthi arūpakāyikā devā ti. — Atthi bhante arūpakāyikā devā, na ca sakkā tesāṃ rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammena vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitun - ti. — Yathā mahārāja atthisattānaṃ yeva arūpakāyikānaṃ devānaṃ na sakkā rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammena vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitum, evam - eva kho mahārāja atthidhammass' eva nibbānassa na sakkā rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammena vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitun - ti.

Bhante Nāgasena, hotu ekantasukhaṃ nibbānaṃ na ca sakkā tassa rūpaṃ vā saṇṭhānaṃ vā vayaṃ vā pamāṇaṃ vā opammena vā kāraṇena vā hetunā vā nayena vā upadassayitum. Atthi pana bhante nibbānassa guṇaṃ aññehi anupaviṭṭhaṃ, kiñci opammanidassanamattan - ti. — Sarūpato mahārāja na - tthi, guṇato pana sakkā kiñci

opammanidassanamattaṃ upadassayitun - ti. — Sādhu bhante Nāgasena, yathā 'haṃ labhāmi nibbānassa guṇato pi ekadesaparidīpanamattaṃ tathā siḅhaṃ brūhi, nibbāpehi me hadayaparilāhaṃ, vinaya sītala-madhura-vacana-mālutenāti.

Padumassa mahārāja eko guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho, udakassa dve guṇā, agadassa tayo guṇā, mahāsamuddassa cattāro guṇā, bhojanassa pañca guṇā, ākāsassa dasa guṇā, maṇṇiratanassa tayo guṇā, lohita-candanassa tayo guṇā, sappimaṇḍassa tayo guṇā, girisikharassa pañca guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, padumassa eko guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho ti yaṃ vadesi, katamo padumassa eko guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho ti. — Yathā mahārāja padumaṃ anupalittaṃ udakena, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sabbakilesaṃ anupalittaṃ. Ayaṃ mahārāja padumassa eko guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho ti.

Bhante Nāgasena, udakassa dve guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame udakassa dve guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja udakaṃ sītalaṃ parilāhanibbāpanaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sītalaṃ sabbakilesa-parilāha-nibbāpanaṃ. Ayaṃ mahārāja udakassa paṭhamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja udakaṃ kilanta-tasita-pipāsita-ghammābhitattānaṃ jana-pasu-pajānaṃ pipāsāvinayanaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ kāmataṇhā-bhavataṇhā-vibhavataṇhā-pipāsā-vinayanaṃ. Ayaṃ mahārāja udakassa duttiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Ime kho mahārāja udakassa dve guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, agadassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame agadassa tayo guṇā

²⁵ -sammābhitattānaṃ C. samābhi- A.

nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja agado visa-pīlītānaṃ sattānaṃ paṭisaraṇaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ kilesavisa-pīlītānaṃ sattānaṃ paṭisaraṇaṃ. Ayaṃ mahārāja agadassa paṭhamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja agado rogānaṃ antakaro, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sabbaduk-khānaṃ antakaraṃ. Ayaṃ mahārāja agadassa dutiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja agado amataṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ amataṃ. Ayaṃ mahārāja agadassa tatiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Ime kho mahārāja agadassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, mahāsamuddassa cattāro guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame mahāsamuddassa cattāro guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja mahāsamuddo suñño sabbakuṇapehi, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ suññaṃ sabbakilesakuṇapehi. Ayaṃ mahārāja mahāsamuddassa paṭhamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja mahāsamuddo mahanto anorapāro, na pūraṭi sabbasavantihi, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ mahantaṃ anorapāraṃ, na pūraṭi sabbasattehi. Ayaṃ mahārāja mahāsamuddassa dutiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja mahāsamuddo mahantānaṃ bhūtānaṃ āvāso, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ mahantānaṃ arahantānaṃ vimalakhīṇāsava-balappatta-vasābhūta-mahābhūtānaṃ āvāso. Ayaṃ mahārāja mahāsamuddassa tatiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja mahāsamuddo aparimita-vividha-vipula-vīcīpuppha-sankusumito, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ aparimita-vividha-vipula-parisuddha-vijjāvimuttipuppha-sankusumitaṃ. Ayaṃ mahārāja mahāsamuddassa catuttho guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Ime kho mahārāja mahāsamuddassa cattāro guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, bhojanassa pañca guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame bhojanassa pañca guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja bhojanaṃ sabbasattānaṃ āyudhāraṇaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sacchikataṃ jarā-maraṇa-nāsanato āyudhāraṇaṃ. Ayaṃ mahārāja bhojanassa paṭhamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja bhojanaṃ sabbasattānaṃ balavaddhanaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sacchikataṃ sabbasattānaṃ iddhibalavaddhanaṃ. Ayaṃ mahārāja bhojanassa duttiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja bhojanaṃ sabbasattānaṃ vaṇṇajananaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sacchikataṃ sabbasattānaṃ guṇavaṇṇajananaṃ. Ayaṃ mahārāja bhojanassa tatiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja bhojanaṃ sabbasattānaṃ darathavūpasamanaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sacchikataṃ sabbasattānaṃ sabbakilesadarathavūpasamanaṃ. Ayaṃ mahārāja bhojanassa catuttho guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja bhojanaṃ sabbasattānaṃ jighacchādubbalya-paṭivīnodanaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sacchikataṃ sabbasattānaṃ sabbadukkha-jighacchādubbalya-paṭivīnodanaṃ. Ayaṃ mahārāja bhojanassa pañcamaṃ guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Ime kho mahārāja bhojanassa pañca guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, ākāsaṃ dasa guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame ākāsaṃ dasa guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja ākāso na jīyati na jīyati na mīyati na cavati na uppajjati, duppasaho acorāharaṇo anissito vihaḡagamano nirāvarano ananto,

³⁰ acora- C, acoro- M. ³¹ vihaḡagamano Ba, vihaḡagamano C, viha-taggamano M.

evam - eva kho mahārāja nibbānaṃ na jāyati na jiyati na miyati na cavati na uppajjati, duppasahaṃ acorāharaṇaṃ anissitaṃ ariyagamaṇaṃ nirāvaraṇaṃ anantaṃ. Ime kho mahārāja ākāsaṃ dasa guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, maṇiratanassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame maṇiratanassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja maṇiratanāṃ kāmadaṇi, evam - eva kho mahārāja nibbānaṃ kāmadaṇi. Ayaṃ mahārāja maṇiratanassa paṭhamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja maṇiratanāṃ hāsakaraṃ, evam - eva kho mahārāja nibbānaṃ hāsakaraṃ. Ayaṃ mahārāja maṇiratanassa duttiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja maṇiratanāṃ ujjetatthakaraṃ, evam - eva kho mahārāja nibbānaṃ ujjetatthakaraṃ. Ayaṃ mahārāja maṇiratanassa tatiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Ime kho mahārāja maṇiratanassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, lohitaṇḍanaṃ tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame lohitaṇḍanaṃ tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja lohitaṇḍanaṃ dullabhaṃ, evam - eva kho mahārāja nibbānaṃ dullabhaṃ. Ayaṃ mahārāja lohitaṇḍanaṃ paṭhamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja lohitaṇḍanaṃ asamasugandhaṃ, evam - eva kho mahārāja nibbānaṃ asamasugandhaṃ. Ayaṃ mahārāja lohitaṇḍanaṃ duttiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja lohitaṇḍanaṃ sajjanapasatthaṃ, evam - eva kho mahārāja nibbānaṃ ariya-janapasatthaṃ. Ayaṃ mahārāja lohitaṇḍanaṃ tatiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Ime kho mahārāja lohitaṇḍanaṃ tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, sappimaṇḍassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame sappimaṇḍassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja sappimaṇḍo vaṇṇasampanno, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ guṇavaṇṇasampannaṃ. Ayaṃ mahārāja sappimaṇḍassa pathamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja sappimaṇḍo gandhasampanno, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ silagandhasampannaṃ. Ayaṃ mahārāja sappimaṇḍassa dutiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja sappimaṇḍo rasasampanno, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ rasasampannaṃ. Ayaṃ mahārāja sappimaṇḍassa tatiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Ime kho mahārāja sappimaṇḍassa tayo guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Bhante Nāgasena, gīrisikharassa pañca guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti yaṃ vadesi, katame gīrisikharassa pañca guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti. — Yathā mahārāja gīrisikharaṃ accuggataṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ accuggataṃ. Ayaṃ mahārāja gīrisikharassa pathamo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja gīrisikharaṃ acalaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ acalaṃ. Ayaṃ mahārāja gīrisikharassa dutiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja gīrisikharaṃ duradhirohaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ duradhirohaṃ sabbakilesānaṃ. Ayaṃ mahārāja gīrisikharassa tatiyo guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja gīrisikharaṃ sabbabījānaṃ avirūhanaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ sabbakilesānaṃ avirūhanaṃ. Ayaṃ mahārāja gīrisikharassa catuttho guṇo nibbānaṃ anupaviṭṭho. Puna ca paraṃ mahārāja gīrisikharaṃ anunayapaṭighavippamuttaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja nibbānaṃ anunayapaṭighavippamuttaṃ. Ayaṃ mahārāja gīrisikharassa pañcamaṃ guṇo nibbānaṃ anupa-

viṭṭho. Ime kho mahārāja girisikharassa pañca guṇā nibbānaṃ anupaviṭṭhā ti.

Sādhū bhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampaticchāmiti.

Bhante Nāgasena, tumhe bhaṇatha: nibbānaṃ na atītaṃ na anāgataṃ na paccuppannaṃ, na uppannaṃ na anuppannaṃ na uppādaniyaṃ - ti. Idha bhante Nāgasena yo koci sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikaroti so uppannaṃ sacchikaroti udāhu uppādetvā sacchikarotiti. — Yo koci mahārāja sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikaroti so na uppannaṃ sacchikaroti na uppādetvā sacchikaroti. Api ca mahārāja atth' esā nibbānadhātu yaṃ so sammā paṭipanno sacchikarotiti. — Mā bhante Nāgasena imaṃ pañhaṃ patiechannaṃ katvā dīpehi, vivaṭaṃ pākataṃ katvā dīpehi, chandajāto ussahajāto yaṃ te sikkhitaṃ taṃ sabbaṃ etth' ev' ākirāhi, etthāyaṃ jaṇo sammūlho vimatijāto saṃsayapakkhanno, bhind' etaṃ antodosasallaṃ ti.

Atth' esā mahārāja nibbānadhātu santā sukhā paṇītā, taṃ sammā paṭipanno Jinānusatthiyā sankhāre sammasanto paññāya sacchikaroti. Yathā mahārāja antevāsiko ācariyānusatthiyā vijjāṃ paññāya sacchikaroti, evaṃ - eva kho mahārāja sammā paṭipanno Jinānusatthiyā paññāya nibbānaṃ sacchikaroti. Kathaṃ - pana nibbānaṃ daṭṭhabban - ti: anītito nirupaddavato abhayato khemato santato sukhato sātato paṇītato sucito sītātato daṭṭhabbaṃ. Yathā mahārāja puriso bahukaṭṭhapuñjēna jalita - kaṭṭhitena agginā dayhamāno vāyāmena tato muñcitvā niraggikokā-

¹³ so om AaP ¹⁴ sikkhāhi M ¹⁵ -pakkhanto AC, -pakkhandho M
¹⁶ -karotiti all. ¹⁷ jaṇo bhante taṃ nibb M ¹⁸ anītito maharajaṃ M.

sam̐ pavisitvā tattha paramasukham̐ labheyya, evam̐ - eva kho mahārāja yo sammā paṭipanno so yoniso manasikārena byapagata-tividdhaggisantāpaṃ paramasukham̐ nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā mahārāja aggi evaṃ tividdhaggi datṭhabbo, yathā aggigato puriso evaṃ sammā paṭipanno datṭhabbo, yathā niraggikokāso evaṃ nibbānaṃ datṭhabbaṃ. Yathā vā pana mahārāja puriso ahi-kuk-kura-manussa-kuṇapa-sarīraḷaṇja-kotṭhāsarāsiga to kuṇapa-jatājatitantarā - anupavittṭho vāyāmena tato muñ-citvā nikkūnapokāsaṃ pavisitvā tattha paramasukham̐ labheyya, evam̐ - eva kho mahārāja yo sammā paṭipanno so yoniso manasikārena byapagata-kilesakuṇapaṃ para-masukham̐ nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā mahārāja kuṇa-paṃ evaṃ pañca kāmagaṇā datṭhabbā, yathā kuṇapagato puriso evaṃ sammā paṭipanno datṭhabbo, yathā nikkū-napokāso evaṃ nibbānaṃ datṭhabbaṃ. Yathā vā pana mahārāja puriso bhīto tasito kampito viparīta-vibbhanta-citto vāyāmena tato muñcitvā daḷhaṃ thirā - acalam̐ - abhayatṭhānaṃ pavisitvā tattha paramasukham̐ labheyya, evam̐ - eva kho mahārāja yo sammā paṭipanno so yoniso manasikārena byapagata-bhayasantāsaṃ paramasukham̐ nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā mahārāja bhayaṃ evaṃ jāti-jarā-byādhi-maraṇaṃ paṭicca aparāparaṃ pavatta-bhayaṃ datṭhabbaṃ, yathā bhīto puriso evaṃ sammā paṭipanno datṭhabbo, yathā abhayatṭhānaṃ evaṃ nibbā-naṃ datṭhabbaṃ. Yathā vā pana mahārāja puriso ki-liṭṭha-malina-kalala-kaddamadese patito vāyāmena taṃ kalala-kaddamaṃ apavāhetvā parisuddhavamaladesaṃ - upagantvā tattha paramasukham̐ labheyya, evam̐ - eva kho mahārāja yo sammā paṭipanno so yoniso manasi-kārena byapagata-kilesa-malakaddamaṃ paramasukham̐ nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā mahārāja kalalaṃ evaṃ

⁷ vā om. AB. ⁸ -val- CM. ²⁰ so om. ABC.

lābha-sakkāra-siloko datṭhabbo, yathā kalalagato puriso evaṃ sammā paṭipanno datṭhabbo, yathā parisuddha-vimaladeso evaṃ nibbānaṃ datṭhabbaṃ.

Taṇ - ca pana nibbānaṃ sammā paṭipanno kin - ti sacchikaroti: Yo so mahārāja sammā paṭipanno so saṅkhārānaṃ pavattaṃ sammasati. pavattaṃ sammasamāno tattha jātiṃ passati jaraṃ passati byādhiṃ passati maraṇaṃ passati, na tattha kiñci sukhaṃ sātaṃ passati, ādito pi majjhato pi pariyosānato pi so tattha na kiñci gayhūpagaṃ passati. Yathā mahārāja puriso divasasantatte ayogule jalite tatte kaṭhite ādito pi majjhato pi pariyosānato pi na kañci gayhūpagaṃ padesaṃ passati, evam - eva kho mahārāja yo saṅkhārānaṃ pavattaṃ sammasati so pavattaṃ sammasamāno tattha jātiṃ passati jaraṃ passati byādhiṃ passati maraṇaṃ passati, na tattha kiñci sukhaṃ sātaṃ passati, ādito pi majjhato pi pariyosānato pi na kiñci gayhūpagaṃ passati. Tassa gayhūpagaṃ apassantassa citte arati saṇṭhāti, kāyasmiṃ dāho okkamati, so attāno asaraṇo asaraṇībhūto bhavesu nibbindati. Yathā mahārāja puriso jalitajālaṃ mahantaṃ aggikkhandhaṃ paviseyya, so tattha attāno asaraṇo asaraṇībhūto aggimhi nibbindeyya, evam - eva kho mahārāja tassa gayhūpagaṃ apassantassa citte arati saṇṭhāti, kāyasmiṃ dāho okkamati, so attāno asaraṇo asaraṇībhūto bhavesu nibbindati. Tassa pavatte bhayadassāvissa evaṃ cittaṃ uppajjati: santattaṃ kho paṇ' etaṃ pavattaṃ ādittaṃ sampajjalitaṃ bahudukkhaṃ bahupāyasaṃ; yadi koci labhetha appavattaṃ, etaṃ santaṃ etaṃ paṇitaṃ, yad - idaṃ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbāna - ti. Iti h' idaṃ tassa appavatte cittaṃ paṭikkhandati

¹¹ sajotitatte Ab, sajotatatte B, jātatte C. ¹² kiñci all. ¹³ gayh. padesaṃ passati AbBC ¹⁴ saṇṭhāti B. ¹⁵ mahā B.

pasīdati pahaṃsīyati kuhīyati: paṭiladdhaṃ kho me nissaraṇaṃ - ti. Yathā mahārāja puriso vippanatṭho videsa-pakkhanno nibbāhanamaggaṃ disvā tattha pakkhandati pasīdati pahaṃsīyati kuhīyati: paṭiladdho me nibbāhanamaggo ti, evaṃ - eva kho mahārāja pavatte bhayadassā - vissa appavatte cittaṃ pakkhandati pasīdati pahaṃsīyati kuhīyati: paṭiladdhaṃ kho me nissaraṇaṃ - ti. So appavattāya maggaṃ āyūhati gavesati bhāveti bahulikaroti, tassa tadatthaṃ sati santiṭṭhati, tadatthaṃ viriyaṃ santiṭṭhati, tadatthaṃ pīti santiṭṭhati, tassa taṃ cittaṃ aparāparaṃ manasikaroto pavattaṃ samatikkamītvā appavattaṃ okkamati; appavattam - anuppatto mahārāja sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikarotīti vuccatīti. — Sādhubhante Nāgasena, evaṃ - etaṃ, tathā sampatīcchāmīti.

Bhante Nāgasena, atthi so padeso puratthimāya vā disāya dakkhiṇāya vā disāya pacchimāya vā disāya uttarāya vā disāya, uddhaṃ vā adho vā tiriyaṃ vā, yattha nibbānaṃ sannihitaṃ - ti. — Na - tthi mahārāja so padeso puratthimāya vā disāya dakkhiṇāya vā disāya pacchimāya vā disāya uttarāya vā disāya, uddhaṃ vā adho vā tiriyaṃ vā, yattha nibbānaṃ sannihitaṃ - ti. — Yadi bhante Nāgasena na - tthi nibbānassa sannihitokāso, tena hi na - tthi nibbānaṃ, yesaṃ - ca taṃ nibbānaṃ sacchikataṃ tesam - pi sacchikiriyaṃ micchā. Kāraṇaṃ tattha vakkhāmi: Yathā bhante Nāgasena mahiyā dhaññuṭṭhānaṃ khettaṃ atthi, gandhuṭṭhānaṃ pupphaṃ atthi, pupphuṭṭhānaṃ gumba atthi, phaluṭṭhānaṃ rukkho atthi, ratanuṭṭhānaṃ ākaro atthi, tattha yo koci yaṃ yaṃ icchatī so tattha gantvā taṃ taṃ haratī; evaṃ - eva kho bhante Nāgasena

³ pakkhanto A. pakkhando M; pakkanto C ¹² anupatto CM ²⁵ dhaññatthānaṃ ABC. ²⁶ pupphatthānaṃ BM.

yadi nibbānaṃ atthi, tassa nibbānassa uttānokaṣo pi icchitabbo. Yasmā ca kho bhante Nāgasena nibbānassa uttānokaṣo na - tthi, tasmā na - tthi nibbāna - ti brūmi, yesaṃ - ca nibbānaṃ sacchikataṃ tesam - pi sacchikiriya micchā ti. — Na - tthi mahārāja nibbānassa sannihitokaṣo, atthi c' etaṃ nibbānaṃ, sammā paṭipanno yoniso manasikārena nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā [pana] mahārāja atthi aggi nāma, na - tthi tassa sannihitokaṣo, dve kaṭṭhāni sanghaṭṭento aggiṃ adhigacchati, evam - eva kho mahārāja atthi nibbānaṃ, na - tthi tassa sannihitokaṣo, sammā paṭipanno yoniso manasikārena nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā vā pana mahārāja atthi satta ratanāni nāma, seyyathidaṃ: cakkaratanaṃ hatthiratanāṃ assaratanaṃ maṇiratanāṃ itthiratanāṃ gahapatiratanāṃ pariṇāyakaratanāṃ, na ca tesam ratanānaṃ sannihitokaṣo atthi, khattiyassa pana sammā paṭipannassa paṭipattibalena tāni ratanāni upagacchanti; evam - eva kho mahārāja atthi nibbānaṃ, na - tthi tassa sannihitokaṣo. sammā paṭipanno yoniso manasikārena nibbānaṃ sacchikarotīti.

Bhante Nāgasena, nibbānassa sannihitokaṣo mā hotu, atthi pana taṃ ṭhānaṃ yattha ṭhito sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikarotīti. — Āma mahārāja, atthi taṃ ṭhānaṃ yattha ṭhito sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikarotīti. — Katamaṃ pana bhante taṃ ṭhānaṃ yattha ṭhito sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikarotīti. — Sīlaṃ mahārāja ṭhānaṃ, sīle paṭiṭṭhito yoniso manasikaronto Saka-Yavane pi Cīna-Vilāte pi Alasande pi Nikumbe pi Kāsi-Kosale pi Kasmīre pi Gandhāre pi nagamuddhani pi brahmaloke pi yattha katthaci pi ṭhito sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā mahārāja yo koci

²⁷ -milāte A. -cīlāte B, -vigāte M, all in both places (cīlālāto C the first time); comp. p. 331. ²⁷ nigumpe M (twice). ²⁸ kasmīre C (twice).

²⁹ pi om. ABC, and so in the sequel AM twice.

cakkhumā puriso Saka-Yavane pi Cīna-Vilāte pi Alasande pi Nikumbe pi Kāsi-Kosale pi Kasmīre pi Gandhāre pi nagamuddhani pi brahmaloke pi yattha katthaci pi ʔhito ākāsaṃ passati, evaṃ - eva kho mahārāja sīle paṭiṭṭhito yoniso manasikaronto Saka-Yavane pi — pe — yattha katthaci pi ʔhito sammā paṭipanno nibbānaṃ sacchikaroti. Yathā vā pana mahārāja Saka-Yavane pi — pe — yattha katthaci pi ʔhitassa pubbadisā atthi, evaṃ - eva kho mahārāja sīle paṭiṭṭhitassa yoniso manasikarontassa Saka-Yavane pi — pe — yattha katthaci pi ʔhitassa sammā paṭipannassa atthi nibbānasacchikiriyā ti. — Sādhū bhante Nāgasena, desitaṃ taṃ nibbānaṃ, desitā nibbānasacchikiriyā, parikkhatā sīlaguṇā, dassitā sammāpaṭipatti. ussāpito dhammaddhajo, santhāpitā dhammanetti, avaṇṇho suppayuttānaṃ sammāpayogo, evaṃ - etaṃ gaṇivarapa-
vara, tathā sampaṭicchāmiti.

Atthamo vaggo.

---

⁶ -karotīti BC. ⁷ vā om. B; vā pana om. C. ⁸ pubbā A. ¹⁴ santhap-
AaB; -pito all except Aa ¹⁷ M adds. Lakkhaṇavaggo kaṇḍo (meaning
no doubt Lakkhanakaṇḍo)

Atha kho Milindo rājā yen' āyasmā Nāgaseno ten' upasankami, upasankamitvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. Ekamantaṃ nisinno kho Milindo rājā nātukāmo sotukāmo dhāretukāmo, nānālokaṃ datṭhukāmo aṇṇānaṃ bhinditukāmo, nānālokaṃ uppādetukāmo avijjandhakāraṃ nāsetukāmo, adhimattaṃ dhitiñ-ca ussāhañ-ca satīñ-ca sampajaññañ-ca upatṭhapetvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad-avoca:

Bhante Nāgasena, kim-pana Buddhō tayā diṭṭho ti. — Na hi mahārājāti. — Kim-pana te ācariyehi Buddhō diṭṭho ti. — Na hi mahārājāti. — Bhante Nāgasena, na kira tayā Buddhō diṭṭho, nāpi kira te ācariyehi Buddhō diṭṭho. Tena hi bhante Nāgasena na-tthi Buddhō, na h' ettha Buddhō paññāyatīti. — Atthi pana te mahārāja pubbakā khattiyā ye te tava khattiyavaṃsassa pubbangamā ti. — Āma bhante, ko saṃsayo, atthi pubbakā khattiyā ye mama khattiyavaṃsassa pubbangamā ti. — Diṭṭhapubbā tayā mahārāja pubbakā khattiyā ti. — Na hi bhante ti. — Ye pana taṃ mahārāja anusāsanti, purohitā senāpatino akkhadassā mahāmattā, tehi pubbakā khattiyā diṭṭhapubbā ti. — Na hi bhante ti. — Yadi pana te mahārāja pubbakā khattiyā na diṭṭhā, nāpi kira te anusāsakehi pubbakā khattiyā diṭṭhā, kattha pubbakā khattiyā, na h' ettha pubbakā khattiyā paññāyantīti. — Dissanti bhante Nāgasena pubbakānaṃ khattiyāraṃ anubhūtāni paribhogabhaṇḍāni, seyyathidāni:

setacchattam uñhisaṃ pādukā vālavijani khaggaratanam mahārahāni ca śayanāni, yehi mayam jāneyyāma saddaheyyāma: atthi pubbakā khattiyā ti. — Evam - eva kho mahārāja mayam - p' etaṃ Bhagavantam jāneyyāma sad-daheyyāma, atthi taṃ kāraṇam yena mayam kāraṇena jāneyyāma saddaheyyāma: atthi so Bhagavā ti. Katamam taṃ kāraṇam: Atthi kho mahārāja tena Bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena anubhūtāni paribhogabhaṇḍāni, seyyathidam: cattāro satipatṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, pañc' indriyāni, pañca balāni, satta bojjhangā, ariyo atṭhangiko maggo, yehi sadevako loko jānāti saddahati: atthi so Bhagavā ti. Iminā mahārāja kāraṇena, iminā hetunā, iminā nayena, iminā anumānena nātabbam: atthi so Bhagavā ti.

Bahū jane tārayitvā nibbuto upadhikkhaye,
anumānena nātabbam: atthi so dipaduttamo ti.

Bhante Nāgasena, opammam karohīti. — Yathā mahārāja nagaravaḍḍhakī nagaram māpetukāmo paṭhamam tāva samam anunnatam - anōtām asakkharapāsānam nīrupaddavam - anavajjam ramaṇīyam bhūmibhāgam anuviloketvā yaṃ tattha visamam taṃ samam kārapetvā khānukaṇṭakam visodhāpetvā tattha nagaram māpeyya sobhanam vibhattam bhāgaso mitam ukkiṇṇa-parikha-pākāram daḷha-gopur-aṭṭāla-kotṭakam puthu-caccara-catukka-sandhi-singhātakam suci-samatala-rājamaggaṃ suvibhatta-antarāpaṇam āram-uyyāna-taḷāka-pokkharāṇi-udapāna-sampannam bahuvidha-devatṭhāna-patimanditam sabbadosavirahitam, so taṃ nagare sabbathā vepullatam patte aññaṃ desaṃ upagaccheyya, atha taṃ nagaram aparena samayena iddham bhaveyya phītam subhik-

6-14 so om AC. 11 -aṅgāni AaM. 15 bahu all 23 ukkiṇṇa- AbC.
utinna- M. 21 -kotthakam ACM 26 -pokkharani- B. 30 pītam AC.

kham khemañ samiddham sivañ anītikañ nirupaddavañ
 nāñājanasamākulañ, puthū khattiyā brāhmaṇā vessā suddā
 hatthāroha assāroha rathikā pattikā dhanuggahā tharug-
 gahā celakā calakā piṇḍadāvika uggā rājaputtā pakkhan-
 dino mahānāgā sūrā vammīno yodhiṇo dāsaputtā bhāṭṭi-
 puttā mallagaṇā ālārikā sūdā kappakā nahāpakā cundā
 mālākārā suvaṇṇakārā sajjhakārā sīsakārā tipukārā loha-
 kārā vaṭṭakārā ayakārā maṇikārā pesakārā kumbhakārā
 lonakārā cammakārā rathakārā dantakārā rājukārā koc-
 chakārā suttakārā vilivakārā dhanukārā jiyakārā usukārā
 cīttakārā rangakārā rajakā tantavāyā tunnavāyā heraññikā
 dussikā gandhikā tiṇahārakā kaṭṭhahārakā bhatakā pan-
 nikā phalikā mūlikā odanikā pūvikā macchikā maṃsika
 majjikā natakā naccekā langhakā indajālikā vetālikā mallā
 chavaḍāhakā pupphachaddakā venā nesādā gaṇikā lāsikā
 kumbhadāsiyo Saka-Yavana-Cīna-Vilātā Ujjenakā Bhāru-
 kacchakā Kāsi-Kosalāparantakā Māgadhakā Sāketakā
 Soratṭhakā Pātheyyakā Koṭumbara-Mādhurakā Alasanda-
 Kasmīra-Gandbārā tañ nagarañ vāsāya upagatā nāñā-
 visayino janā navāñ suvibhattañ adosañ -anavajjañ ra-
 maṇīyañ tañ nagarañ passitvā anumānena jāñanti: cheko
 vata bho so nagaravaḍḍhakī yo imassa nagarassa māpetā
 ti; — evaṃ -eva kho mahārāja so Bhagavā asamo asa-
 masamo appaṭṭisamo asadiso atulo asankheyyo appameyyo
 aparimeyyo amitaguno gūṇapāramippatto anantadhīti
 anantatejo anantaviriyo anantabalo buddhabalapāramiṇ

² puthu all. ² khattiya- ABM. ⁵ surā ACM ⁶ kappikā BC ⁷ mālā-
 kārā B ⁷ sajjhukārā AČ. ⁸ nattakārā A, tandhakārā B, tattakārā C
⁹ lohakārā C, venukārā M; om. A. ¹⁰ vilīva- A ¹¹ rajakārā AM. ¹⁴
 vetālikā AB ¹⁵ lāsikā or layikā B ¹⁶ -yavane- AbC ¹⁶ -milātā Aac.
¹⁶ ujjenaka- BC ¹⁷ bhāru- A ¹⁷ -parantaka- AB. ¹⁸ sāketaka-so-
 ratṭhaka-pātheyyaka- BM. ¹⁸ -madhurakā A. ¹⁹ vāsaya B; vāsaya-
 pagatā Ab, vāsamupagatā Aa. ²⁰ nāñāvis janā tañ nagarañ vāsāya
 upagatā M. ²¹ pavisitvā AM ²⁴ appatimo A

gato sasenam Māram parājetvā dīṭṭhijālam. padāletvā avijjam khepetvā vijjam uppādetvā dhammukkam dhārayitvā sabbaññutam pāpunitvā nijjita-vijita-sangāmo dhammanagaram māpesi.

Bhagavato kho mahārāja dhammanagaram sila-pākāram hiri-parikkham nāṇa-dvārakoṭṭhakam viriya-aṭṭalakam saddhā-esikam sati-dovārikam paññā-pāsādam Suttanta-caccaram Abhidhamma-singhātakam Vinaya-vinicchayam satipatṭhāna-vīthikam. Tassa kho pana mahārāja satipatṭhānavīthiyam evarūpā āpaṇā pasāritā honti, seyyathidam: pupphāpaṇam gandhāpaṇam phalāpaṇam agadāpaṇam osadhāpaṇam amatāpaṇam ratanāpaṇam sabbāpaṇam - ti.

Bhante Nāgasena, katamam Buddhassa Bhagavato pupphāpaṇam - ti. — Atthi kho pana mahārāja tena Bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena ārammaṇavibhattiyo akkhātā, seyyathidam: aniccasaññā anatasaññā asubhasaññā ādinavaśaññā pahānaśaññā virāgasaññā nirodhasaññā sabbaloke anabhiratasaññā sabbasankhāresu aniccasaññā ānāpānasati uddhumātakasaññā vinīlakasaññā vipubbakasaññā vicchiddakasaññā vikkhāyitakasaññā vikkhittakasaññā hatavikkhittakasaññā lohitakasaññā puḷavakasaññā aṭṭhikasaññā mettāsaññā karuṇāsaññā muditāsaññā upekkhāsaññā maraṇānussati kāyagatāsati. Imā kho mahārāja Buddhena Bhagavatā ārammaṇavibhattiyo akkhātā. Tattha yo koci jarāmarañā muccitukāmo so tesu aññataram ārammaṇam gaṇhāti, tena ārammaṇena rāgā vimuccati, dosā vimuccati, moha vimuccati, mānato vimuccati, dīṭṭhito vimuccati, saṃsāram tarati, taṇhāsotam nīvāreti, tividham malam visodheti, sabbakilese upahantvā amalam virajam suddham paṇḍaram

³ dhāretvā AbC ⁶ -kottakam AaB. ⁹ -vīthiyam AbC. ²² vikkhāyitasaññā ACa. ²³ pul- CM. ²⁴ upekkhā- AC ²⁷ muñci- C

ajātiṃ ajaraṃ amaraṃ sukhaṃ sītibhūtaṃ abhayaṃ na-
garuttamaṃ nibbānanagaraṃ pavisitvā arahatte cittaṃ
vimoceti. Idaṃ vuccati mahārāja Bhagavato pupphā-
paṇan - ti.

Kammamūlaṃ gahetvāna āpaṇaṃ upagacchatha,
ārammaṇaṃ kiṇitvāna tato muccatha muttiyā ti.

Bhante Nāgasena, katamaṃ Buddhassa Bhagavato
gandhāpaṇan - ti. — Atthi kho mahārāja tena Bhagavatā
sīlavibhattiyo akkhātā, yena sīlagandhena anulittā Bha-
gavato puttā sadevakaṃ lokaṃ sīlagandhena dhūpenti
sampadhūpenti, disaṃ - pi anudisaṃ - pi anuvātaṃ - pi
paṭivātaṃ - pi vāyanti ativāyanti, pharitvā tiṭṭhanti. Ka-
tamā tā sīlavibhattiyo: saraṇasīlaṃ pañcasīlaṃ atṭhanga-
sīlaṃ dasaṅgasīlaṃ pañcuddesapariyāpannaṃ pātimokkha-
saṃvarasīlaṃ. Idaṃ vuccati mahārāja Bhagavato gan-
dhāpaṇan - ti. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā
devātidevena:

Na pupphagandho paṭivātaṃ - eti,
na candanaṃ, tagara-mallikā vā;
saṭaṇ - ca gandho paṭivātaṃ - eti,
sabbā disā sappuriso pavāti.

Candanaṃ, tagaraṃ vā pi, uppalaṃ, atha vassikī,
etesāṃ gandhajātānaṃ sīlagandho anuttarō.

Appamatto ayaṃ gandho yaṃ tagara-candanaṃ;
yo ca sīlavataṃ gandho vāti devesu uttamo ti.

Bhante Nāgasena, katamaṃ Buddhassa Bhagavato
phalāpaṇan - ti. — Phalāni kho mahārāja Bhagavatā
akkhātāni, seyyathidaṃ: sotāpattiphalaṃ sakadāgāmi-
phalaṃ anāgāmi-phalaṃ arahattaphalaṃ suññataphala-
samāpatti animittaphalasamāpatti appaṇihitaphalasamā-

patti. Tattha yo koci yaṃ phalaṃ icchati so kamma-
mūlaṃ datvā patthitaṃ phalaṃ kiṇāti, yadi sotāpatti-
phalaṃ, yadi sakadāgāmi-phalaṃ, yadi anāgāmi-phalaṃ,
yadi arahattaphalaṃ, yadi suññataphalasamāpattiṃ, yadi
animitta-phalasamāpattiṃ, yadi appaṇihita-phalasamāpattiṃ.
Yathā mahārāja kassaci purisassa dhuva-phalo ambo bha-
veyya, so na tāva tato phalāni pāṭeti yāva kayikā na
āgacchanti, anuppatte pana kayike mūlaṃ gahetvā evaṃ
āciikkhati: ambho purisa, eso kho dhuva-phalo ambo, tato
yaṃ icchasi ettakaṃ phalaṃ gaṇhāhi, salātukāṃ vā do-
vilaṃ vā kesikaṃ vā āmaṃ vā pakkaṃ vā ti, so tena
attanā dinnamūlena yadi salātukāṃ icchati salātukāṃ
gaṇhāti, yadi dovilaṃ icchati dovilaṃ gaṇhāti, yadi kesi-
kāṃ icchati kesikaṃ gaṇhāti, yadi āmakāṃ icchati āma-
kāṃ gaṇhāti, yadi pakkaṃ icchati pakkaṃ gaṇhāti;
evam-eva kho mahārāja yo yaṃ phalaṃ icchati so
kammamūlaṃ datvā patthitaṃ phalaṃ gaṇhāti, yadi sotā-
patti-phalaṃ — pe — yadi appaṇihita-phalasamāpattiṃ.
Idaṃ vuccati mahārāja Bhagavato phalāpaṇaṃ - ti.

Kammamūlāni janā datvā gaṇhanti amatapphalaṃ,
tena te sukhitā honti ye kītā amatapphalaṃ - ti.

Bhante Nāgasena, katamañi Buddhassa Bhagavato agadāpanaṇi - ti. Agadāni kho mahārāja Bhagavatā akkhātāni, yehi agadehi so Bhagavā sadevakaṃ lokam kilesavisato parimoceti. Katamāni pana tāni agadāni: Yān' imāni mahārāja Bhagavatā cattāri ariyasaccāni akkhātāni, seyyathidāni: dukkhaṃ ariyasaccaṃ, dukkha-samudayaṃ ariyasaccaṃ, dukkhanirodhaṃ ariyasaccaṃ, dukkhanirodhagāmini patipadā ariyasaccaṃ. Tattha ye keci aññāpekkhā catusaccāni dhammāni sunanti, te jātiyā

⁷ kīyikā all. except Ab. ⁷ na om. BM. ¹¹ ti om. all. ²⁰ amatam
phalam Ab. amatamphalam C. ²¹ kitā all. ³⁰ catusaccadh- B.

parimuccanti, jarāya parimuccanti, maraṇā parimuccanti,
soka-parideva-dukkha-domanass-upāyāsehi parimuccanti.
Idaṃ vuccati mahārāja Bhagavato agadāpaṇaṇ - ti.

Ye keci loke agadā visānaṃ patibāhaka,
dhammāgadasamaṃ na - tthi; etaṃ pivatha bhik-
khavo ti.

Bhante Nāgasena, katamaṃ Buddhassa Bhagavato
osadhāpaṇaṇ - ti. — Osadhāni kho mahārāja Bhagavatā
akkhātāni, yehi osadhehi so Bhagavā devamanusse tikic-
chati, seyyathidaṃ: cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sam-
mappadhānā, cattāro iddhipādā, pañc' indriyāni, pañca
balāni, satta bojjhangā, ariyo aṭṭhangiko maggo. Etehi
osadhehi Bhagavā micchādiṭṭhiṃ vireceti, micchāsankap-
paṃ vireceti, micchāvācaṃ vireceti, micchākammantaṃ
vireceti, micchājīvaṃ vireceti, micchāvāyāmaṃ vireceti,
micchāsatiṃ vireceti, micchāsamādhīṃ vireceti, lobhava-
manaṃ kāreti, dosavamanaṃ kāreti, mohavamanaṃ kāreti,
mānavamanaṃ kāreti, diṭṭhivamanaṃ kāreti, vicikicchā-
vamaṃ kāreti, uddhaccavamanaṃ kāreti, thīnamiddha-
vamaṃ kāreti, ahirikānottappavamanaṃ kāreti, sabba-
kilesavamanaṃ kāreti. Idaṃ vuccati mahārāja Bhagavato
osadhāpaṇaṇ - ti.

Ye keci osadhā loke vijjanti vividhā bahū,
dhammosadhasamaṃ na - tthi; etaṃ pivatha bhikkhavo.
Dhammosadham pivitvāna ajarāmarañā siyūṃ,
bhāvayitvā ca passitvā nibbutā upadhikkhaye *.

Bhante Nāgasena, katamaṃ Buddhassa Bhagavato
amatāpaṇaṇ - ti. — Amataṃ kho mahārāja Bhagavatā
akkhātāni, yena amatena so Bhagavā sadevakāṃ lokaṃ

* viyānaṃ Ab ¹² -aṇḍāni AC. ²⁰ -kamanott- C ²¹ phassitvā AbBC.

abhisīñci, yena amātena abhisittā devamanussā jāti-jarā-byādhi-maraṇa-soka-parideva-dukkha-domanass-upāyā-sehi parimuccīmsu. Katamaṃ taṃ amataṃ: yad-idam kāyagatāsati. Bhāsitaṃ-p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena: Amataṃ-te bhikkhave paribhuñjanti ye kāyagatāsatiṃ paribhuñjantīti. Idam vuccati mahārāja Bhagavato amatāpaṇaṃ-ti.

Byādhitaṃ janataṃ disvā amatāpaṇaṃ pasārayi;
kammena taṃ kiṇitvāna amataṃ ādetha bhikkhavo ti.

Bhante Nāgasena, katamaṃ Buddhassa Bhagavato ratanāpaṇaṃ-ti. — Ratanāni kho mahārāja Bhagavatā akkhātāni, yehi ratanehi bhūsitā Bhagavato puttā sadevakam lokam virocenti obhāsenti pabhāsenti, jalanti paj-jalanti, uddham adho tiriyaṃ ālokaṃ dassenti. Katamaṃ tāni ratanāni: silaratanaṃ samādhiratanaṃ paññāratanaṃ vimuttiratanaṃ vimuttiñāṇadassanaratanaṃ paṭisambhidā-ratanaṃ bojjhangaratanaṃ. Katamaṃ mahārāja Bhagavato silaratanaṃ: pātimokkhasamvarasīlaṃ indriyasamvarasīlaṃ ājīvapārisuddhisīlaṃ paccayasannissitasīlaṃ cullasīlaṃ majjhimasīlaṃ mahāsīlaṃ maggasīlaṃ phalasīlaṃ. Silaratanena kho mahārāja vibhūsitassa puggalassa sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇa-brāhmaṇī pajā pihayati pattheti. Silaratanapilandho kho mahārāja bhikkhu disam-pi anudisam-pi uddham-pi adho pi tiriyaṃ-pi virocati atirocati; heṭṭhato Avīcim, uparito bhavaggaṃ upādāya etth' antare sabbaratanāni atikkamītvā atisayītvā ajjhottharītvā tiṭṭhati. Evarūpāni kho mahārāja silaratanāni Bhagavato ratanāpaṇe pasāritāni. Idam vuccati mahārāja Bhagavato silaratanan-ti.

Evarūpāni silāni santi Buddhassa āpaṇe;
kammena taṃ kiṇitvāna ratanaṃ vo pilandhathāti.

Katamaṃ mahārāja Bhagavato samādhiratanam: savitakka-savicāro samādhi, avitakka-vicāramatto samādhi, avitakka-avicāro samādhi, suññato samādhi, animitto samādhi, appanīhito samādhi. Samādhiratanam kho mahārāja pilandhassa bhikkhuno ye te kāmavitakkā byāpādavitakkā vihiṃsāvitakkā mān-uddhacca-diṭṭhi-vicikicchā-kilesavattḥūni vividhāni ca kuvitakkāni te sabbe samādhim āsajja vikiranti vidhamanti viddhamānti na saṇṭhanti na upalippanti. Yathā mahārāja vāri p kkhara-patte vikiranti vidhamati viddhamānti na saṇṭhāti na upalippati, taṃ kissa hetu: parisuddhattā padumassa: evam-eva kho mahārāja samādhiratanam pilandhassa bhikkhuno ye te kāmavitakka-byāpādavitakka-vihiṃsāvitakka-mān-uddhacca-diṭṭhi-vicikicchā-kilesavattḥūni vividhāni ca kuvitakkāni te sabbe samādhim āsajja vikiranti vidhamanti viddhamānti na saṇṭhanti na upalippanti, taṃ kissa hetu: parisuddhattā samādbissa. Idam vuccati mahārāja Bhagavato samādhiratanam - ti. Evarūpāni kho mahārāja samādhiratanāni Bhagavato ratanāpaṇe pasāritāni.

Samādhiratanamālassa kuvitakkā na jāyare.
na ca vikkhippate cittaṃ; etaṃ tumhe pilandhathāti.

Katamaṃ mahārāja Bhagavato paññāratanam: Yāya mahārāja paññāya ariyasāvako idam kusalan - ti yathābhūtam pajānāti, idam akusalam - ti yathābhūtam pajānāti, idam sāvajjam idam anavajjam, idam sevittabham idam na sevittabham, idam hīnam idam paṇitam, idam kaṇham

⁴ avitakka-avicāramatto all except B (-avicāra- Bb). ¹⁰ -dhamānti all.

¹¹ saṇṭhanti AbM. ¹² saṇṭhanti M. ¹³ vikkhipate ABC.

idam sukkaṃ idam kaṇha-sukka-sappaṭibhāgan - ti yathā-bhūtaṃ pajānāti, idam dukkhan - ti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhasamudayo ti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodho ti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ti yathābhūtaṃ pajānāti, idam vuccati mahārāja Bhagavato paññāratanan - ti.

Paññāratanamālassa na ciraṃ vattate bhavo,
khippaṃ phasseti amataṃ, na ca so rocate bhave ti.

Katamaṃ mahārāja Bhagavato vimuttiratanam: Vimuttiratanan - ti kho mahārāja arahattaṃ vuccati, arahattaṃ patto kho mahārāja bhikkhu vimuttiratanam pilandho ti vuccati. Yathā mahārāja puriso muttakalāpa-maṇi-kanaka-pavālābharāṇa-patimaṇḍito akalu-tagarata-līsaka-lohitacandanānulitta-gatto nāga-punnāga-sālasala - campaka - yūthikātimuttaka - pāṭal-uppala - vassikamallikā - vicitto sesajane atikkamitvā virocati atirocati obhāsati pabhāsati sampabhāsati jalati pajjalati abhibhavati ajjhottharati mālā-gandha-ratanābharāṇehi, evameva kho mahārāja arahattaṃ patto khīṇāsavo vimuttiratanapilandho upādāy' upādāya vimuttānaṃ bhikkhūnaṃ atikkamitvā samatikkamitvā virocati atirocati obhāsati pabhāsati sampabhāsati jalati pajjalati abhibhavati ajjhottharati vimuttiyā; taṃ kissa hetu: aggaṃ mahārāja etaṃ pilandhanam sabbapilandhanānaṃ, yad - idam vimutti-pilandhanam. Idam vuccati mahārāja Bhagavato vimuttiratanan - ti.

Maṇimālādharmaṃ gehajano sāminṃ udikkhati,
vimuttiratanamālan - tu udikkhanti sadevakā ti.

Katamaṃ mahārāja Bhagavato vimuttiñāṇadassanaratanaṃ: Paccavekkhanañāṇam mahārāja Bhagavato vi-

¹³ agalu- M. agaru-akalu- AC ¹⁵ -salala- CM. ¹⁸ adhibhavati BC.

muttiñāṇadassanaratanan - ti vuccati, yena ñāṇena ariya-sāvako magga-phala-nibbānāni pahīnakilesāvasiṭṭhakilese ca paccavekkhati.

Yena ñāṇena bujjhanti ariyā katakiccatam,
tañ ñāṇaratanam laddhum vāyametha Jinorasā ti.

Katamam mahārāja Bhagavato paṭisambhidāratanam: Catasso kho mahārāja paṭisambhidāyo: atthapaṭisambhidā dhammapaṭisambhidā niruttipaṭisambhidā paṭibhānapaṭisambhidā ti. Imehi kho mahārāja catuhi paṭisambhidāratanehi samalankato bhikkhu yaṃ yaṃ parisam upasankamati, yadi khattiyaparisam yadi brāhmaṇaparisam yadi gahapatiparisam yadi samaṇaparisam, visārado upasankamati, amankubhūto abhīru acchambhī anutrāsī vigatalomahaṃso parisam upasankamati. Yathā mahārāja yodho sangāmasūro sannaddhapañcāvudho asambhūto sangāmaṃ otarati: sace amittā dūre bhavissanti usunā pāṭayissāmi, tato orato bhavissanti sattiya pahaṇissāmi, tato orato bhavissanti kaṇayena pahaṇissāmi, upagataṃ santam maṇḍalaggena dvidhā chindissāmi, kāyupagataṃ churikāya vinivijjhissāmi; evam-eva kho mahārāja catupaṭisambhidāratanamaṇḍito bhikkhu asambhūto parisam upasankamati: yo koci maṃ atthapaṭisambhida pañhaṃ pucchissati, tassa atthena atthaṃ kathayissāmi, kāraṇena kāraṇam kathayissāmi, hetunā hetum kathayissāmi, nayena nayaṃ kathayissāmi, nissamsayaṃ karissāmi, vimatiṃ vivecessāmi, tosayissāmi pañhaveyyākaraṇena; yo koci maṃ dhammapaṭisambhida pañhaṃ pucchissati, tassa dhammena dhammaṃ kathayissāmi, amatena amataṃ kathayissāmi, asankhatena asankhataṃ kathayissāmi, nibbānena nibbānaṃ kathayissāmi, suññatāya suññataṃ

⁹ catu ABC ¹⁵ -āyudho C. ²² -sambhidāyam M throughout. ²⁵ vimocessāmi Aa, and so C throughout

kathayissāmi, animittena animittam kathayissāmi, appaṇi-
hitaṇa appaṇihitaṇam kathayissāmi, anejena anejaṇam katha-
yissāmi, nissaṃsayam karissāmi, vimatiṇ vivecassāmi,
tosayissāmi paṇhaveyyākaraṇena; yo koci maṃ nirutti-
paṭisambhida paṇham pucchissati, tassa niruttiyā niruttiṇ
kathayissāmi, padena padaṇam kathayissāmi, anupadena
anupadaṇam kathayissāmi, akkharena akkharaṇam kathayis-
sāmi, sandhiyā sandhiṇam kathayissāmi, byañjanena byañ-
janaṇam kathayissāmi, anubyañjanena anubyañjanaṇam katha-
yissāmi, vaṇṇena vaṇṇam kathayissāmi, sarena saraṇam
kathayissāmi, paṇṇattiyaṇ paṇṇattiṇam kathayissāmi, vohārena
vohāraṇam kathayissāmi, nissaṃsayam karissāmi, vimatiṇ
vivecassāmi, tosayissāmi paṇhaveyyākaraṇena; yo koci maṃ
paṭibhānapaṭisambhida paṇham pucchissati, tassa paṭi-
bhānena paṭibhānaṇam kathayissāmi, opammena opammaṇam
kathayissāmi, lakkhaṇena lakkhaṇam kathayissāmi, rasena
rasaṇam kathayissāmi, nissaṃsayam karissāmi, vimatiṇ
vivecassāmi, tosayissāmi paṇhaveyyākaraṇena. Idam
vuccati mahārāja Bhagavato paṭisambhidāratanan - ti.

Paṭisambhidā kīṇitvāna ñānena phassayeyya yo,
asambhūto anubbiggo atirocati sadevake ti.

Katamaṇ mahārāja Bhagavato bojjhangaratanaṇ:
Satt' ime mahārāja bojjhangā: satisambojjhango dham-
mavicayasambojjhango viriyasambojjhango pītisamboj-
jhango passaddhisambojjhango samādhisambojjhango upe-
khāsambojjhango. Imehi kho mahārāja sattahi bojjhanga-
rataṇehi patimaṇḍito bhikkhu sabbaṇ tamaṇ abhibhuyya
sadevakaṇ lokaṇ obhāseti pabhāseti ālokaṇ janeti. Idam
vuccati mahārāja Bhagavato bojjhangaratanan - ti.

⁹ pucchati ABC. ¹¹ ohārena AC ¹² ohāram C ¹⁸ vim. viv. om all.

²⁰ passayeyya Ab, passaseyya AaC ²⁶ so ABC ²⁷ maṇḍito B.

Bojjhangaratanamālassa uṭṭhahanti sadevakā;
kammena taṃ kiṇitvāna ratanaṃ vo pilandhathāti.

Bhante Nāgasena, katamaṃ Buddhassa Bhagavato sabbāpaṇaṃ - ti. — Sabbāpaṇaṃ kho mahārāja Bhagavato navangaṃ Buddhavacanaṃ, sārīrikāni pāribhogikāni cetiyāni, sangharatanaṃ - ca. Sabbāpaṇe mahārāja Bhagavatā jātisampatti pasāritā, bhogasampatti pasāritā, āyusampatti pasāritā, ārogyasampatti pasāritā, vaṇṇasampatti pasāritā, paññāsampatti pasāritā, mānūsikasampatti pasāritā, dibbasampatti pasāritā, nibbānasampatti pasāritā. Tattha ye taṃ taṃ sampattiṃ icchanti te kammamūlaṃ datvā patthitapatthitaṃ sampattiṃ kiṇanti, keci sīlasamādānena kiṇanti, keci uposathakammena kiṇanti; appamattakena pi kammamūlena upādāy' upādāya sampattiyo paṭilabhanti. Yathā mahārāja āpaṇikassa āpaṇe tila-mugga-māse parittakena pi taṇḍula-mugga-māsenā appakena pi mūlena upādāy' upādāya gaṇhanti; evaṃ - eva kho mahārāja Bhagavato sabbāpaṇe appamattakena pi kammamūlena upādāy' upādāya sampattiyo paṭilabhanti. Idaṃ vuccati mahārāja Bhagavato sabbāpaṇaṃ - ti.

Āyu ārogatā vaṇṇaṃ saggaṃ uccākulīnatā
asankhataṃ - ca amataṃ atthi sabbāpaṇe Jine.

Appena bahukenāpi kammamūlena gayhati;
kiṇitvā saddhāmūlena samiddhā hotha bhikkhavo ti.

Bhagavato kho mahārāja dhammanagare evarūpā
janā paṭivasanti: suttantikā venayikā ābhidhammikā dhammakathikā Jātakabhāṇakā Dīghabhāṇakā Majjhimbhāṇakā

⁵ sarīr- BM ⁶ paribh- M, ⁷ bhogas. pas om AaM ⁸ āroga- B, āroga- M ¹¹ ye saṃ taṃ A, ye sa taṃ C; ye sampattiṃ BM. ²² āro-gataṃ M; āyu āyurogataṃ C. ²³ jīno C, jāno M, jano B ²⁴ gaṇhati AM, gaṇhati C ²⁷ ābhīdh CM.

Samyuttabhāṇakā Anguttarabhāṇakā Khuddakabhāṇakā
 silasampannā samādhisampannā paññāsampannā bojjhan-
 gabhāvanārata vipassakā sadattham-anuyuttā āraññikā
 rukkhamūlikā abbhokāsikā palālapuñjakā sosānikā nesaj-
 jikā paṭipannakā phalaṭṭhā sekhā phalasamangino sotā-
 pannā sakadāgāmino anāgāmino arahanto tevijjā chaḷa-
 bhiññā iddhimanto paññāya pāramiṇ gata satipatṭhāna-
 sammappadhāna-iddhipāda-indriyabala-bojjhanga-magga-
 vara-jhāna-vimokkha-rūpārūpa-santasukhasamāpatti-ku-
 salā, tehi arahantehi ākulaṃ samākulaṃ ākiṇṇaṃ samā-
 kiṇṇaṃ naḷavana-saravanam-iva dhammanagaraṃ ahoṣi.
 Bhavatīha:

Vītarāgā vītadosā vītamohā anāsavā
 vītataṇhā anādānā dhammanagare vasanti te.

Āraññakā dhutadharā jhāyino lūkhacīvarā
 vivekābhiratā dhīrā dhammanagare vasanti te.

Nesajjikā santhatikā atho pi ṭhānacankamā
 paṇisukūladharā sabbe dhammanagare vasanti te.

Ticīvaradharā santā cammakhaṇḍacatutthakā
 ratā ekāsane viññū dhammanagare vasanti te.

Appicchā nipakā dhīrā appāhārā alolupā
 lābhālābhena santuṭṭhā dhammanagare vasanti te.

Jhāyī jhānaratā dhīrā santacittā samāhitā
 ākiñcaññaṃ patthayānā dhammanagare vasanti te.

Paṭipannā phalaṭṭhā ca sekhā phalasamangino
 āsimsakā uttamatthaṃ dhammanagare vasanti te.

Sotāpannā ca vimalā sakadāgāmino ca ye
 anāgāmī ca arahanto dhammanagare vasanti te.

Satipatṭhānakusalā bojjhangabhāvanārata
 vipassakā dhammadharā dhammanagare vasanti te.

---

³ āraññakā C. ⁷ pāramīgatā M. ¹⁰ ākula B. ¹⁰ ākinna AC. ¹¹ aho-
 siti all. ¹⁵ āraññikā M. ¹⁵ dhūta- CM. ²¹ nipupā M.

Iddhipādesu kusalā samādhībhāvanāratā
sammappadhānam - anuyuttā dhammanagare vasanti te.

Abhiññāpāramippattā pettike gocare ratā
antalikkhamhi caraṇā dhammanagare vasanti te.

Okkhittacakkhū mitabhāṇī guttadvārā susamvutā
sudantā uttame dhamme dhammanagare vasanti te.

Tevijjā chaḷabhiññā ca iddhiyā pāramigatā
paññāya pāramippattā dhammanagare vasanti te ti.

Ye kho te mahārāja bhikkhū aparimita-nāṇavara-
dharā asangā atuliyaguṇā atulayasā atulabalā atulatejā
dhammacakkānuppavattakā paññāpāramim gatā, evarūpā
kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare dham-
masenāpatino ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū
iddhimanto adhigatapaṭisambhidā pattavesārajjā gagana-
carā durāsadā duppasahā anāmbacarā sasāgara-mahī-
dhara-paṭhavikampakā canda-suriya-parimajjakā vikub-
bana-m-adhiṭṭhānābhinihāra-kusalā iddhiyā pāramim
gatā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dham-
managare purohitā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja
bhikkhū dhutangam-anugatā appicchā santuṭṭhā viññat-
ti-m-anesana-jigucchakā piṇḍāya sapadānacārino bha-
marā va gandham-anughāyitvā pavisanti vivittakānanam
kāye ca jīvite ca nirapekkhā arabhattam-anuppattā dhu-
tangagune agganikkhittā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū
Bhagavato dhammanagare akkhadassā ti vuccanti. Ye
pana te mahārāja bhikkhū parisuddhā vimalā nikkilesā
cutūpapātakusalā dibbacakkhumhi pāramim gatā, evarūpā
kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare nagara-
jotakā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū

³⁻⁶ -pāramipattā M   ⁷ pāramim gatā C   ⁸ ti om. BM   ¹⁷ -pārami-
gatā M throughout   ²⁰ dhūt- Ab, dhūtangagunam- M   ²⁴ dhūt- AM.
²⁴ atinikkhittā M   ²⁹ -jotikā Aa

bahussutā āgatāgamā Dhammadharā Vinayadharā Mātikā-dharā sithila-dhanita-dīgha-rassa-garuka-lahukakkhara-paricchedakusalā navangasāsanadharā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare dhammarakkhā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū vinayaññū vinayakovidā nidāna-paṭhana-kusalā āpatti-anāpatti-garuka-lahuka-satekiccha-atekiccha-vuṭṭhāna-desanā-niggaḥa-paṭikamma-osāraṇa-nissāraṇa-paṭisāraṇa-kusalā vinaye pāramiṃ gatā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare rūpadakkhā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū vimuttivara-kusumamāla-baddhā varapavara-mahagga-seṭṭha-bhāvam-anuppattā bahujanakantamabhipatthitā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare pupphāpaṇikā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū catusaccābhisamaya-paṭividdhā ditṭhasaccā viññātasāsanā catusu sāmāññaphalesu tinnavicikicchā paṭiladdhaphalasukhā aññesam-pi paṭipannānaṃ te phale saṃvibhajanti, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare phalāpaṇikā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū sīlavarasugandham-anulittā anekavidhabahugunadharā kilesamaladuggandha-vidhamakā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare gandhāpaṇikā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū dhammakāmā piyasamudāhārā abhidhamme abhivinaye ulārapāmojjā araññagatā pi rukkhamaḷagatā pi suññāgāragatā pi dhammavararasaṃ pivanti, kāyena vācāya manasā dhammavararasaṃ-ogāḷhā adhimattapaṭibhānā dhammesu dhammesanapaṭipannā ito vā tato vā yattha yattha appicchakathā santuṭṭhikathā pavivekakathā asamsaggakathā viriyārambhakathā sīlakathā samādhikathā paññākathā vimuttikathā vimuttiñānadas-

⁴ dhammarakkhā AB

⁶ āpattānāpatti- M.

²⁷ vācā AC.

²⁹ yattha

once ABC

sanakathā tattha tattha gantvā taṃ taṃ kathārasaṃ pivanti, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare soṇḍā pipāsā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū pubbarattāpararattaṃ jāgariyānuyogam - anuyuttā nisajja-tthāna-cankamehi rattindivaṃ atināmenti, bhāva-nānuyogam - anuyuttā kilesapaṭibāhanāya sadatthapasutā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare nagaraguttikā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū navangaṃ Buddhavacanaṃ atthato ca byañjanato ca nayato ca kāraṇato ca hetuto ca udāharanato ca vācenti anuvācenti bhāsanti anubhāsanti, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare dhammāpāṇikā ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū dhammaratanabhogena āgama-pariyatti-sutabhogena bhogino dhanino niddittha-sara-byañjana-lakkhaṇa-paṭivedhā viññū pharaṇā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare dhammaseṭṭhino ti vuccanti. Ye pana te mahārāja bhikkhū ulāradesanāpaṭivedhā paricippārammaṇa-vibhatti-niddesā sikkhāguṇapāramippattā, evarūpā kho mahārāja bhikkhū Bhagavato dhammanagare vissutadhammikā ti vuccanti. Evaṃ suvibhattaṃ kho mahārāja Bhagavato dhammanagaraṃ, evaṃ sumāpitaṃ, evaṃ suvihitaṃ, evaṃ suparipūritaṃ, evaṃ suvatthāpitaṃ, evaṃ surakkhitaṃ, evaṃ sugopitaṃ, evaṃ duppasayhaṃ pacattbikehi paccāmittehi. Iminā mahārāja kāraṇena iminā hetunā iminā nayena iminā anumānena nātappaṃ: atthi so Bhagavā ti.

Yathā pi nagaraṃ disvā suvibattaṃ manoramaṃ
anumānena jānanti vaḍḍhakissa mahattanaṃ,

Tath' eva lokanāthassa disvā dhammapuraṃ varaṃ
anumānena jānanti: atthi so Bhagavā iti.

¹⁶ taranā M ¹⁸ patieṇa AC. ¹⁹ pāramipatta M ²⁰ -hantanaṃ A, -hantataṃ C.

. Anumānena jānanti ummī disvāna sāgare:
yathā 'yaṃ dissate ummī mahanto so bhavissati;
Tathā Buddhaṃ sokaṇudaṃ sabbattha - m - aparā-
jitaṃ
taṇhakkhayaṃ anuppattaṃ bhavaśaṃsāramocanaṃ
Anumānena nātabbaṃ ummī disvā sadevake:
yathā dhammumvivipphāro aggo Buddha bhavissati.
Anumānena jānanti disvā accuggataṃ girim:
yathā accuggato eso Himavā so bhavissati;
Tathā disvā dhammagiriṃ sītibhūtaṃ nirūpadhiṃ
accuggataṃ Bhagavato acaḷaṃ suppatiṭṭhitaṃ
Anumānena nātabbaṃ disvāna dhammapabbataṃ:
tathā hi so mahāvīro aggo Buddha bhavissati.
Yathā pi gajarājassa padaṃ disvāna mānusa
anumānena jānanti: mahā eso gajo iti,
Tath' eva Buddhanāgassa padaṃ disvā vibhāvino
anumānena jānanti: ulāro so bhavissati.
Anumānena jānanti bhīte disvāna kummige:
migarājassa saddena bhītā 'me kummigā iti;
Tath' eva titthiye disvā vitthate bhītamānase
anumānena nātabbaṃ: dhammarājena gajjitaṃ.
Nibbutaṃ paṭhaviṃ disvā haritapattaṃ mahodikaṃ
anumānena jānanti: mahāmeghena nibbutaṃ;
Tath' ev' imaṃ jaṇaṃ disvā āmoditapamoditaṃ
anumānena nātabbaṃ: dhammameghena tappitaṃ.
Laggaṃ disvā bhusaṃpankaṃ kalaladdagataṃ
mahim
anumānena jānanti: vārikkhandho mahāgato;
Tath' ev' imaṃ jaṇaṃ disvā rajapankasamohitaṃ
vahitaṃ dhammanadiyā viṣaṭṭhaṃ dhammasāgare,
Dhammāmatagataṃ disvā sadevakam - imaṃ mahim,
anumānena nātabbaṃ: dhammakkhando mahāgato.

^{1 2} umī Ab   ⁷ -vitthāro AC   ^{24.19} tathevīmaṃ AC.   ²⁶ bhusā- C.

Anumānena jānanti ghāyitvā gandham - uttamaṃ :
 yathā 'yaṃ vāyati gandho hessanti pupphitā dumā;
 Tath' evāyaṃ silagandho pavāyati sadevake,
 anumānena ñātabbaṃ: atthi Buddho anuttaro ti.

Evarūpena kho mahārāja kāraṇasatena kāraṇasahas-
 sena hetusatena hetusahassena nayasatena nayasahassena
 opammasatena opammasahassena sakkā Buddhabalaṃ
 upadassayituṃ. Yathā mahārāja dakkho mālākāro nānā-
 puppharāsīmhā ācariyānusatthiyā paccattapurisakārena
 vicittaṃ mālāguṇarāsīm kareyya, evaṃ - eva kho mahārāja
 so Bhagavā vicittapuppharāsi viya 'anantaḡuṇo appamey-
 yaḡuṇo, ahaṃ - etarahi Jinasāsane mālākāro viya puppha-
 ganthako pubbakānaṃ ācariyānaṃ maggena pi mayhaṃ
 buddhibalena pi asankheyyena pi kāraṇena anumānena
 Buddhabalaṃ dīpayissāmi, tvaṃ paṇ' ettha ehaṇaṃ
 janehi savanāyāti.

Dukkaraṃ bhante Nāgasena aññesaṃ evarūpena kā-
 raṇena anumānena Buddhabalaṃ upadassayituṃ, nibbuto
 'smi bhante Nāgasena tumhākaṃ paramavicittena paṇ-
 haveyyākaraṇenāti.

Anumānapañhaṃ.

Passat' āraññake bhikkhū ajjhogālle dhute guṇe,
puna passati gihī rājā anāgāmiphale t̥hite.

Ubho pi te viloketvā uppajji saṃsayo mahā:
bujjheyya ce gihī dhamme dhutangaṃ nipphalaṃ siyā;

Paravādivādamathanaṃ nipunaṃ Piṭakattaye
handa pucche kāṭhiseṭṭhaṃ, so me kankhaṃ vi-
nessatīti.

Atha kho Milindo rājā yen' āyasmā Nāgaseno ten' upasankami, upasankamitvā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. Ekamantaṃ nisinno kho Milindo rājā āyasmantaṃ Nāgasenaṃ etad - avoca: Bhante Nāgasena, atthi koci gihī agāriko kāmabbhogī puttadārasambādhasayanaṃ ajjhāvasanto Kāsikacandanaṃ pacca-nubhonto mālā-gandha-vilepanaṃ dhārayanto jātarūpa-rajataṃ sādīyanto mani-muttā-kañcana-vicittamolibaddho, yena santaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikatan - ti. — Na mahārāja ekaṃ - ñeva satāṃ na dve satāni na tīṇi catupañca satāni na sahaṣsaṃ na satasahaṣsaṃ na koṭṭisatāṃ na koṭṭisahaṣsaṃ na koṭṭisatasahaṣsaṃ; tiṭṭhatu mahārāja dasannaṃ vīsatiyā satassa sahaṣṣassa abhisa-mayo, katamena te pariyāyena anuyogaṃ dammīti. — 'Tvam - ev' etaṃ brūhīti. — Tena hi te mahārāja kathayissāmi, satena vā sahaṣsena vā satasahaṣsena vā koṭṭiyā vā koṭṭisatena vā koṭṭisahaṣsena vā koṭṭisatasahaṣsena vā. Yā kāci navange Buddhavacane sallekhitācārapaṭipatti-

¹ passitāraññake M. passakeraññake AC. ¹⁻⁴ dhū- M ⁶ kadhī- ABC.
¹² -dārā- AC. ²¹ daumī all ²² brūhī all

dhutagunavaranga-nissitā kathā, tā sabbā idha samosarissanti. Yathā mahārāja ninnunnata-samavisama-athalathala-desabhāge abhivaṭṭam udakam sabbam tam tato vinigalivā mahodadhim sāgaram samosarati; evam-eva kho mahārāja sampādake sati yā kāci navange Buddha-vacane sallekhitācārapatipatti-dhutagunavaranga-nissitā kathā tā sabbā idha samosarissanti. Mayham - p' ettha mahārāja paribyattatāya buddhiyā kāranaparidīpanam samosarissati, ten' eso attho suvibhatto vicitto paripunnā samānito bhavissati. Yathā mahārāja kusalo lekhācariyo anusittho lekham osārento attano byattatāya buddhiyā kāranaparidīpanena lekham paripūreti, evam sā lekha samattā paripunnā anūnikā bhavissati; evam-eva mayham - p' ettha paribyattatāya buddhiyā kāranaparidīpanam samosarissati, ten' eso attho suvibhatto vicitto paripunnā parisuddho samānito bhavissati.

Nagare mahārāja Sāvattihīyā pañcakotimattā ariyasāvaka Bhagavato upāsaka-upāsikāyo sattapañnāsa sahasāni tīni satasahasāni anāgāmiphale patiṭṭhitā, te sabbe pi gihi yeva na pabbajitā. Puna tath' eva Gaṇḍambamūle yamakapāṭihāriye vīsati pānakotiyo abhisamimsu. Puna Mahārāhulovāde Mahāmangalasuttante Samacittapariyāye Parābhavasuttante Purābhedasuttante Kalahavivādasuttante Cūlabyūhasuttante Mahābyūhasuttante Tuvāṭakasuttante Sāriputtasuttante gaṇanapatham - atītānam devatānam dhammābhisamayo ahoṣi. Nagare Rājagahe pañnāsa sahasāni tīni satasahasāni ariyasāvaka Bhagavato upāsika-upāsikāyo, puna tath' eva Dhanapālahaṭṭhināgadāmane navuti pānakotiyo, Pārāyana-samāgame Pāsāṇake cetiye cuddasa pānakotiyo, puna Indasālaguhāyam asīti devatākotīyo, puna Bārāṇasīyam

¹ -dhūta- ACM. ⁶ -dhūti- C ¹¹ otārento B. ¹³ evameva kho CaM.

¹⁵ tena so CM. ¹⁹ tīni ca M. ²⁷ tīni ca BM. ²⁹ parāyana- ABC

Isipatane migadāye paṭhame dhammadesane aṭṭhārasa brahmakotiyo aparimāṇā ca devatāyo, puna Tāvatiṃsabhavane Paṇḍukambalasilāyaṃ Abhidhammadesanāya asīti devatākotiyo, devorohaṇe Sankassanagaradvāre lokavivaraṇapāṭihāriye pasannānaṃ nara-marūnaṃ tiṃsa kotiyo abhisamiṃsu. Puna Sakkesu Kapilavattusmiṃ Nigrodhārāme Buddhavaṃsadesanāya Mahāsamayasuttantadesanāya ca gaṇanapatham - atītānaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Puna Sumanamālākārasamāgame Garahadinnasamāgame Ānandasetṭhisamāgame Jambukājīvakasamāgame Maṇḍūkadevaputtasamāgame Maṭṭakuṇḍalidevaputtasamāgame Sulasānagarasobhanisamāgame Sirimānagarasobhanisamāgame pesakārādhītusamāgame Cūlasubhaddāsamāgame Sāketabrāhmaṇassa ālāhanadasanasamāgame Sūnāparantakasamāgame Sakkapañhasamāgame Tirokuḍḍasamāgame Ratanasuttasamāgame paccekaṃ caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Yāvata mahārāja Bhagavā loke aṭṭhāsi tāva tisu maṇḍalesu soḷasasu mahājanapadesu yattha yattha Bhagavā vihāsi tattha tattha yebhuyyena dve tayo catupañca sataṃ sahasaṃ sataśahasānaṃ devā ca manussā ca santaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikariṃsu. Ye te mahārāja devā gihī yeva te, na te pabbajitā. Etāni c' eva mahārāja aññāni ca anekāni devatākotiśatasahassāni gihī agārikā kāmabhogino santaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikariṃsūti.

Yadi bhante Nāgasena gihī agārikā kāmabhogino santaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikaronti, atha imāni dhutangāni kam - atthaṃ sādheṇti; tena kāraṇena dhu-

⁹ -māla- ABC. ¹¹ -jīvasamāgame ABCb. ¹² maṇḍuka- AC. maṇḍaka- M. ¹³ maṭṭha- M. ¹⁴ sobhanī- C. ¹⁵ -subhadda- C. ¹⁶ ādāhana- Ab. ¹⁷ sunā- ACM. ¹⁸ ca paccekaṃ AB. ¹⁹ devā om. AC. ²⁰ yeva te na te na te pabb B. yeva te na te na p. C, yeva te te na p. A. yeva na p. M. ²¹ agārikā M. ²² dhūta- M throughout. C mostly. ²³ ki-matthaṃ all.

tangāni akicccakarāni honti. Yadi bhante Nāgasena vinā mantosadhehi byādhayo vūpasamanti, kiṃ vamanavirecanādīnā sarīradubbalakaraṇena; yadi muṭṭhihi paṭisattuniggaho bhavati, kiṃ asi-satti-sara-dhanu-kodaṇḍa-la-guḷa-muggarehi; yadi gaṇṭhi-kuṭila-susira-kaṇṭa-latā-sākhā ālambitvā rukkhamaḥhirūhanam bhavati, kiṃ dīgha-daḷha-nisseṇi-pariyesanena; yadi thaṇḍilaseyyāya dhātusamatā bhavati, kiṃ sukhasamphassa mahatimahā-sirisayana-pariyesanena; yadi ekako sāsanka-sabhaya-visama-kantāra-taraṇasamattho bhavati, kiṃ sannuddhasajja-mahatimahā-sattha-pariyesanena; yadi nadī-saram bāhunā taritum samattho bhavati, kiṃ dhuvasetu-nāvā-pariyesanena; yadi sakasantakena ghāsacchādanam kātum pahoti, kiṃ parūpasevanā-piyasamullāpa-pacchāpuredhāvanena; yadi akhātatalāke udakam labhati, kiṃ udapānatālāka-pokkharāṇi-khaṇanena. Evam - eva kho bhante Nāgasena yadi gihī agārikā kāmabhogino santam paramattham nibbānam sacchikaronti, kiṃ dhutaguṇavara-samādiyanenāti.

Aṭṭhavīsati kho pan' ime mahārāja dhutangaguṇā yathābhuccaguṇā yehi guṇehi dhutangāni sabbabuddhānam pihayitāni patthitāni; katame aṭṭhavīsati: idha mahārāja dhutangam suddhājīvam sukhaphalam anavajjam na paradukkhāpanam abhayam asampīlam ekantavaḍḍhikam aparihāṇiyam amāyam ārakkhā patthitadadam sabbasattadamanam saṃvarahitam patirūpam anissitam vip-pamuttam rāgakkhayam dosakkhayam mohakkhayam mānappahānam kuvitakkacchedanam kankhāvitarānam kosajjavidbhainsanam aratippahānam khamanam atulam appamānam sabbadukkhakkhayagamanam. Ime kho mahārāja aṭṭhavīsati dhutangaguṇā yathābhuccaguṇā yehi

⁴ -sammanti C. ⁵ -kaṇṭha- B. -katha- or -kattha- M ¹⁶ -pokkharāṇi- M. ²⁰ dhutaguṇā B

guṇehi dhutangāni sabbabuddhānaṃ pihayitāni patthitāni. Ye kho te mahārāja dhutaguṇe sammā upasevanti te atthārasahi guṇehi samupetā bhavanti; katamehi atthārasahi: cāro tesam suvisuddho hoti, patipadā supūritā hoti, kāyikaṃ vācasikaṃ surakkhitaṃ hoti, manosaṃcāro suvisuddho hoti, viriyaṃ supaggahitaṃ hoti, bhayaṃ vūpasammati, attānuditṭhi byapagatā hoti, āghāto uparato hoti, mettā upatṭhitā hoti, āhāro pariññāto hoti, sabbasattānaṃ garukato hoti, bhojane mattaññū hoti, jāgariyaṃ anuyutto hoti, aniketo hoti, yattha phāsu tatthavihārī hoti, pāpa-jegucchi hoti, vivekārāmo hoti, satataṃ appamatto hoti. Ye te mahārāja dhutaguṇe sammā upasevanti te imehi atthārasahi guṇehi samupetā bhavanti.

Dasa ime mahārāja puggalā dhutaguṇārahā; katame dasa: saddho hoti hirimā dhitiṇvā akuho atthavasī alolo sikkhākāmo dāḥasamādāno anujjhānabahuḷo mettāvihārī. Ime kho mahārāja dasa puggalā dhutaguṇārahā.

Ye te mahārāja gihī āgārikā kāmabhogino santaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikaronti sabbe te purimāsu jātisu terasasu dhutagūṇesu katupāsanaṃ katabhūmikammā; te tattha cāraṇ'ca paṭipattiṇ'ca sodhayitvā ajj' etarahi gihī va santā santaṃ paramattham nibbānaṃ sacchikaronti. Yathā mahārāja kusalo issattho antevāsike paṭhamāni tāva upāsanaśīlāyaṃ cāpabheda-cāpāropana-gaḥaṇa-mutthipatipūlana-angulivināmana-pādathapana-saragaḥaṇa-sandahana-ākaddhana-sandhāraṇa-lakkhaniya-maṇa-khipane tinapurisaka-chaṇaka-tiṇa-palāla-mattikā-puñja-phalaka-lakkha-vedhe anusikkhāpetvā rañño santike upāsanaṃ āradhayitvā ājaññaratha-gaja-turanga-dhanadhañña-hiraññasuvanna-dāsīdāsa-bhāriya-gāmavaraṃ

² dhutangagun- M throughout ⁴ acāro M. ⁷ -samati M ¹³ atthārasa AC ¹⁸ āgārikā M. ²⁴ -ropana- BM, -rohana- AC. ²⁵ -angulināmana- AC. ²⁶ -sannahana- all. ²⁷ -chanaka- A, -janaka- C, -chakalātā- M. ²⁹ -turaga- B. ³⁰ -dāsādāsī- M

labhati; evam - eva kho mahārāja ye te gihī agārikā kāmabhogino santāṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikaronti, te sabbe purimāsu jātisu terasasu dhutaguṇesu katupāsanaṃ katabhūmikammā; te tatth' eva cāraṇ - ca paṭipattiṇ - ca sodhayitvā ajj' etarahi gihī yeva santā santaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikaronti. Na mahārāja dhutaguṇesu pubbāsevanaṃ vinā ekissā yeva jātiyā arahattaṃ sacchikiriyaṃ hoti, uttamaṇa pana viriyena uttamāya paṭipattiyaṃ tathārūpena ācariyena kalyāṇamittena arahattaṃ sacchikiriyaṃ hoti. Yathā vā pana mahārāja bhisakko sallakatto ācariyaṃ dhanena vā vattapaṭipattiyaṃ vā ārādhettvā satthagahana - chedana - lekhaṇa - vedhana - salluddharaṇa - vaṇadho - vana - sosana - bhesajjānulimpana - vamaṇa - virecanānuvāsana - kiriyaṃ - anusikkhitvā vijjāsu katasikkho katupāsano katahattho āturo upasankamati tikicchāya; evam - eva kho mahārāja ye te gihī agārikā kāmabhogino santāṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikaronti, te sabbe purimāsu jātisu terasasu dhutaguṇesu katupāsanaṃ katabhūmikammā; te tatth' eva cāraṇ - ca paṭipattiṇ - ca sodhayitvā ajj' etarahi gihī yeva santā santaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikaronti. Na mahārāja dhutaguṇehi avisuddhānaṃ dhammābhisamayo hoti. Yathā mahārāja udakassa asecanena bijjānaṃ avirūhanaṃ hoti, evam - eva kho mahārāja dhutaguṇehi avisuddhānaṃ dhammābhisamayo na hoti. Yathā vā pana mahārāja akatakusalānaṃ akatakalyāṇānaṃ sugatigamaṇaṃ na hoti, evam - eva kho mahārāja dhutaguṇehi avisuddhānaṃ dhammābhisamayo na hoti.

Pathavisamaṃ mahārāja dhutagaṇaṃ, visuddhikāmaṇaṃ patitṭhatṭhena. Āposamaṃ mahārāja dhutagaṇaṃ, visuddhikāmaṇaṃ sabbakilesamala - dhovanaṭṭhena. Tejo - samaṃ mahārāja dhutagaṇaṃ, visuddhikāmaṇaṃ sabba -

¹ agārikā CM. ² 9 arahatta - B ¹¹ -paṭipattiyaṃ ACa ¹² agārikā M
²² asevanena all ²³ pathavi - C

kilesavana-jjhāpanatthēna. Vāyosamaṃ mahārāja dhuta-
 guṇaṃ, visuddhikāmānaṃ sabbakilesamalarajo-pavāha-
 natthēna. Agadasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ visuddhi-
 kāmānaṃ sabbakilesabyādhi-vūpasamanatthēna. Amata-
 samaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ, visuddhikāmānaṃ sabba-
 kilesavisa-nāsanatthēna. Khettasamaṃ mahārāja dhuta-
 guṇaṃ, visuddhikāmānaṃ sabbasāmaññaguṇasassa-virūha-
 natthēna. Manoharasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ, visud-
 dhikāmānaṃ patthiticchita-sabbasampattivara-dadatthēna.
 Nāvāsamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ, visuddhikāmānaṃ
 saṃsāramahannava-pāragamanatthēna. Bhīruttāpasamaṃ
 mahārāja dhutaguṇaṃ, visuddhikāmānaṃ jarāmaranabhī-
 tānaṃ assāsakaranatthēna. Mātusamaṃ mahārāja dhuta-
 guṇaṃ, visuddhikāmānaṃ kilesadukkha-patipīlītaṃ
 anuggāhakatthēna. Pitusamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ,
 visuddhikāmānaṃ kusalavaḍḍhikāmānaṃ sabbasāmañña-
 guṇa-janakatthēna. Mittasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ,
 visuddhikāmānaṃ sabbasāmaññaguṇapariyesana-avisā-
 vādatthēna. Padumasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ, vi-
 suddhikāmānaṃ sabbakilesamalehi anupalittatthēna. Ca-
 tujātiyavaragandhasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ, visud-
 dhikāmānaṃ kilesaduggandha-paṭivinodanatthēna. Giri-
 rājavarasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ, visuddhikāmānaṃ
 atthālokadhamma-vātehi akampiyyatthēna. Ākāśasamaṃ
 mahārāja dhutaguṇaṃ, visuddhikāmānaṃ sabbattha-ga-
 haṇāpagata-uru-visaṭa-vitthata-mahantatthēna. Nadīsa-
 maṃ mahārāja dhutaguṇaṃ, visuddhikāmānaṃ kilesamala-
 pavāhanatthēna. Sudesikasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ,
 visuddhikāmānaṃ jātikantāra-kilesavanagahana-nitthara-
 natthēna. Mahāsattavāhasamaṃ mahārāja dhutaguṇaṃ,
 visuddhikāmānaṃ sabbabhaya-suñña-khema-abhaya-vara-

¹ -vanajhā- AC. ⁶ -visavinās- B. ¹¹ -gāmaṇa- C. ²³ girirājasamaṃ
 AC ²⁴ akampanatthēna B ²⁶ -gahanopa- M, -gahanupa- Ca

pavara-nibbānanagara-sampāpanatthēna. Sumajjitavimal-
ādāsasamaṃ mahārāja dhutaṅgaṃ, visuddhikāmānaṃ
sankhārānaṃ sabhāvadassanatthēna. Phalakasamaṃ ma-
hārāja dhutaṅgaṃ, visuddhikāmānaṃ kilesa-lagūlasara-
satti-paṭibāhanatthēna. Chattasamaṃ mahārāja dhuta-
ṅgaṃ, visuddhikāmānaṃ kilesavassa-tividhaggisantāpāta-
pa-paṭibāhanatthēna. Candasaṃ mahārāja dhutaṅgaṃ,
visuddhikāmānaṃ pihayita-patthitatthēna. Suriyasamaṃ
mahārāja dhutaṅgaṃ, visuddhikāmānaṃ moha-tamatimi-
ra-nāsanatthēna. Sāgarasamaṃ mahārāja dhutaṅgaṃ, vi-
suddhikāmānaṃ aneka-vidha-sāmaññaṅga-vararatanuṭṭhān-
atthēna aparimita-m-asankhya-m-appameyyatthēna ca.

Evam kho mahārāja dhutaṅgaṃ visuddhikāmānaṃ
bahūpakāraṃ sabbadarathaparilāhanudaṃ aratinudaṃ bha-
yanudaṃ bhavanudaṃ khilanudaṃ malanudaṃ sokanudaṃ
dukkhanudaṃ rāganudaṃ dosanudaṃ mohanudaṃ māna-
nudaṃ diṭṭhinudaṃ sabbākusaladhammanudaṃ, yasāva-
haṃ hitāvahaṃ sukhāvahaṃ, phāsukaraṃ pītīkaraṃ yo-
gakkhemakaraṃ, anavajjaṃ, itthasukhavipākaṃ, guṇarāsi
guṇapuñjaṃ aparimita-m-appameyya-guṇaṃ, varaṃ pava-
raṃ aggaṃ.

Yathā mahārāja manussā upatthambhavasena bhoja-
naṃ upasevanti, hitavasena bhesajjaṃ upasevanti, upa-
kāravasena mittāṃ upasevanti, tāraṇavasena nāvaṃ upa-
sevanti, sugandhavasena mālāgandhaṃ upasevanti, abha-
yavasena bhīruttāṇaṃ upasevanti, patitthāvasena paṭha-
viṃ upasevanti, sippavasena ācariyaṃ upasevanti, yasa-
vasena rājānaṃ upasevanti, kāmada-davasena maṇiratanaṃ
upasevanti; evaṃ - eva kho mahārāja sabbasāmaññaṅga-
dadavasena ariyā dhutaṅgaṃ upasevanti.

Yathā vā pana mahārāja udakaṃ bijjavīruhanāya,

¹² -asankhyāta- AC, -asankhēyya- M. ¹⁹ itthaṃ M ²⁰ -guna all ²⁰
vara B. ²⁴ kāraṇa- BC, hāraṇa- M. ⁶ patitthānavasena AC

aggi jhāpanāya, āhāro balāharanāya, latā bandhanāya, sattham chedanāya, pāṇīyaṃ pipāsāvinayanāya, nidhi assāsakaranāya, nāvā tīrasampāpanāya, bhesajjam byādhi-vūpasamanāya, yānam sukhagamanāya, bhīruttaṇaṃ bhayavinodanāya, rājā ārakkhathāya, phalakam danda-leḍḍu-lagūla-sara-sattipaṭibāhanāya, ācariyo anusāsanāya, mātā posanāya, ādāso olokanāya, alankāro sobhanāya, vattham paticchādanāya, nisseṇi ārohanāya, tulā nikkhepanāya, mantam parijapanāya, āvudham tājjanīyapaṭibāhanāya, padīpo andhakāravidhamanāya, vāto pariḷahanibbāpanāya, sippam vuttinipphādanāya, agadam jīvitarakkhanāya, ākaro ratanuppādāya, ratanam alankārāya, āṇā anatik-kamanāya, issariyaṃ vasavattanāya; evam - eva kho mahārāja dhutaṇaṃ sāmāññabija-virūhanāya kilesamala-jhāpanāya iddhibalāharanāya satisamvara-nibandhanāya vimativicikicchā-samucchedanāya taṇhāpipāsā-vinayanāya abhisamay-assāsakaranāya caturrogha-nittharanāya kilesa-byādhi-vūpasamāya nibbānasukha-paṭilābhāya jāti-jarā-byādhi-maraṇa-soka-parideva-dukkha-domanass-upāyāsa-bhayavinodanāya sāmāññagūṇa-parirakkhanāya aratikuvi-takka-paṭibāhanāya sakalasāmāññatthānusāsanāya sabba-sāmāññagūṇa-posanāya samatha-vipassanā-magga-phala-nibbāna-dassanāya sakalalokathutathomita-mahatimahā-sobbhākarāya sabbāpāya-pidahanāya sāmāññattha-sela-sikharamuddhani abhirūhanāya vanka-kuṭila-visama-cittanikkhepanāya sevitabbāsevitabbadhamme sādhu sajjhā-yakaranāya sabbakilesapaṭisattu-tajjanāya avijjandhakāra-vidhamanāya tividhaggi-santāpa-pariḷāha-nibbāpanāya saṇha-sukhuma-santa-samāpatti-nipphādanāya sakalasāmāññagūṇa-parirakkhanāya bojjhanga-vararatān-uppādāya yogijanālankaranāya anavajja-nipūṇa-sukhu-

⁴ -samāya M. ⁸ ārohanāya ACM. ⁹ parijapp- M ⁹ āvudho M ¹³ -kamāya AC ²⁹ ³⁰ -parikkhanāya AC ³¹ -uppādānāya AC

ma-santisukha-m-anatikkamanāya sakala-sāmañña-ariyadhamma-vasavattanāya. Iti mahārāja imesaṃ guṇānaṃ adhigamāya yad-idaṃ ekamekaṃ dhutaguṇaṃ. Evaṃ mahārāja atuliyāṃ dhutaguṇaṃ appameyyāṃ asamaṃ appaṭibhāgaṃ appaṭiṣeṭṭhaṃ uttaraṃ seṭṭhaṃ viṣiṭṭhaṃ adhikaṃ āyataṃ puthulaṃ viṣaṭaṃ vitthataṃ garukaṃ bhāriyaṃ mahantaṃ.

Yo kho mahārāja puggalo pāpiecho icchāpakato kuhako luddho odariko lābhakāmo yasakāmo kittikāmo ayutto appatto ananucchaviko anaraho appatirūpo dhutangaṃ samādiyati, so diguṇaṃ daṇḍaṃ āpajjati, sabba-guṇaghātaṃ āpajjati: diṭṭhadhammikaṃ hīṇaṃ khīṇaṃ garahanaṃ uppaṇḍanaṃ khipanaṃ asambhogāṃ nissāraṇaṃ nicchubhanaṃ pavāhanaṃ pabbājanaṃ paṭilabhati, samparāye pi satayojanike Avīcimahāniraye uṇha-kāṭhita-tatta-santatta-accijālāmālake anekavassakoṭi-satasahassāni uddham-adho tiriyaṃ pheṇuddehakaṃ samparivattakaṃ paccati, tato mucchivā kisa-pharusa-kālāngapaccango sūn-uddhumāta-susir-uttamango chāto pipāsito visama-bhīma-rūpavaṇṇo bhagga-kaṇṇasoto ummīlita-nimīlita-nettanayano arugatta-pakkagatto pulavākinṇasabbakāyo, vātamukhe jalamāno viya aggikkhandho anto jalamāno pajjalamāno, attāno asaraṇo āruṇṇarunna-kāruṇṇa-ravaṃ paridevamāno nijjhāmataphiko samaṇama-bāpeto hutvā āhīṇḍamāno mahiyā aṭṭassaraṃ karoti. Yathā mahārāja koci ayutto appatto ananucchaviko anaraho appatirūpo hīno kujātiko khattiyābhisekena abhi-siṇcati, so labhati hatthacchedaṃ pādacchedaṃ hattha-pādacchedaṃ kannacchedaṃ nāsacchedaṃ kaṇṇanāsac-

¹ -sukhu- BC. ⁴ asamaṃ appaṭisamaṃ appaṭibhāgaṃ AC. ⁵ uttamaṃ M ⁷ mahantanti all ⁹ luddo AC. ¹⁰ anāraho M. ¹³ khīpanaṃ C; B has an illegible word beginning with khī ¹⁶ -kathina- ABC. ¹⁸ mucchivā C. ²¹ pul- AC. ²³ nejjh- AC ²⁷ anāraho ACM.

chedaṃ bilangathālikāṃ saukhamuṇḍikāṃ Rāhumukhaṃ
jotimālikāṃ hatthapajjotikāṃ erakavattikāṃ cīrakavāsi-
kāṃ eṇeyyakāṃ baḷisamaṃsikaṃ kahāpaṇakāṃ khārā-
patacchikāṃ palighaparivattikāṃ palālapīṭhakaṃ, tattena
telena osiṇcanaṃ, sunakhehi khādāpanaṃ, jīvasūlāropa-
naṃ, asinā sīsacchedaṃ, anekavihitam - pi kammakara-
naṃ anubhavati, kinkāraṇaṃ: ayutto appatto ananuccha-
viko anaraho appatirūpo hīno kujātiko mahante issariye
ṭhāne attānaṃ ṭhapesi, velaṃ ghātesi; evam - eva kho
mahārāja yo koci puggalo pāpiccho — pe — mahiyā
aṭṭassaraṃ karoti.

Yo pana mahārāja puggalo yutto patto anucchaviko
araho patirūpo appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho
āraddhaviriyo pahitatto asaṭho amāyo na odariko na
lābhakāmo na yasakāmo na kittikāmo saddho saddhā²
pabbajito jarāmarañā muccitukāmo sāsaṇaṃ paggaṇhissā-
mīti dhutaṅgaṇaṃ samādiyati, so diguṇaṃ pūjaṃ arahati:
devānaṃ - ca manussaṇaṃ - ca piyo hoti manāpo pihayito
patthito, jātisumana-mallikādīnaṃ viya pupphaṃ nahātā-
nulittassa, jighacchitassa viya paṇītabhojanaṃ, pipāsītassa
viya sītala-vimāla-surabhi-pāṇīyaṃ, visagatassa viya
osadhavaraṃ, sīghagamanakāmaṃsa viya ājaññarathava-
ruttamaṃ, atthakāmaṃsa viya manoharamaṇiratanaṃ.
abhihiṇṇitukāmaṃsa viya paṇḍara-vimāla-setacchattaṃ,
dhammakāmaṃsa viya arahattaphalādhigamaṃ - anuttaraṃ.
Tassa cattāro satipaṭṭhānā bhāvanāpāripūriṃ gacchanti,
cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā paṇcā³ indriyāṇi
pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo
bhāvanāpāripūriṃ gacchati, samatha-vipassanā adhigac-
chati, adhigamaṇipatti pariṇamati, cattāri sāmāññapha-

² -mālakaṃ B. ³ hatthap. om all ⁴ khārāp. om all. ⁴ parigha- AC
⁶ asinā pi BM. ⁷ -kāraṇā M. ⁸ anāraho ACM. ⁹ mahanto ACM ¹⁵
saddhāya M. ²² singhaṃ M ²⁶ -pāripūritaṃ A, -paripūritaṃ C. ²⁸
bojjhaṅgāni AC ²⁹ gacchanti AC. ³⁰ adhigacchanti AB.

lāni catasso paṭisambhidā tisso vijjā chaḷ - abhiññā kevalo ca samanadhammo sabbe tass' ādheyyā honti, vimutti-paṇḍaravimala-setacchattena abhisinṇcati. Yathā mahārāja rañño khattiyassa abhijātakulakulīnassa khattiyābhisekena abhisittassa paricaranti saraṭṭha-negama-jānapada-bhaṭa-balatthā, aṭṭhatimsā ca rājaparisā naṭa-naccakā mukha-mangalikā sotthivācakā samaṇa-brāhmaṇa sabbapāsaṇḍa-gaṇā abhigacchanti, yaṃ kiñci paṭhaviyā paṭṭana-ratanā-kara-nagara-sunkaṭṭhāna-verajjaka-chejjabhejjajana-manusāsanaṃ sabbattha sāmiko bhavati; evam - eva kho mahārāja yo koci puggalo yutto patto — pe — vimutti-paṇḍaravimala-setacchattena abhisinṇcati.

Teras' ime mahārāja dhutagāni yehi suddhikato nibbānamahāsamuddaṃ pavisitvā bahuvidhadhammakīlaṃ-abhikīlati, rūpārūpa-aṭṭhasamāpattiyo vaḷaṇjeti, iddhi-vidhaṃ dibbasotadhātum paracittavijānanaṃ pubbenivāsā-nussatiṃ dibbacakkuṃ sabbāsavakkhayaṃ - ca pāpuṇāti; katame terasa: paṃsukūlikangaṃ tecīvarikangaṃ piṇḍa-pātikangaṃ sapadānacārikangaṃ ekāsanikangaṃ pattapiṇḍikangaṃ khalupacchābhattikangaṃ āraññakangaṃ ruk-khamūlikangaṃ abbhokāsikangaṃ sosānikangaṃ yathā-santhatikangaṃ nesajjikangaṃ. Imehi kho mahārāja terasahi dhutagaṇehi pubbe āsevitehi nisevitehi ciṇṇehi pariciṇṇehi caritehi upacaritehi paripūritehi kevalaṃ sāmāññaṃ paṭilabhati, tass' ādheyyā honti kevalā santā sukhā samāpattiyo.

Yathā mahārāja sadhanaṃ nāviko paṭṭane suṭṭhu ka-tasunko mahāsamuddaṃ pavisitvā Vangaṃ Takkolaṃ Cīnaṃ Sovīraṃ Suratṭhaṃ Alasandaṃ Kolapaṭṭanaṃ Suvannabhūmiṃ gacchati aññaṃ - pi yaṃ kiñci nāvāsāṇ-caraṇaṃ, evam - eva kho mahārāja imehi terasahi dhuta-

⁶ rājaparisā M. ¹³ terasa hime AC. ¹⁵ vaḷaṇj- AC. ²³ āsevitānisevitehi ACM. ²⁴ pariciṇṇehi om. ABC.

guṇehi pubbe āsevitehi nisevitehi ciṇṇehi pariciṇṇehi caritehi upacaritehi paripūritehi kevalaṃ sāmaññaṃ paṭilabhati, tass' ādheyyā honti kevalā santā sukhā samāpattiyo.

Yathā mahārāja kassako pathamaṃ khettadosaṃ tiṇa-katṭha-pāsāṇaṃ apanetvā kasitvā vapitvā sammā udakaṃ pavesetvā rakkhitvā gopetvā lavana-maddanena bahudhaññaṃ hoti, tass' ādheyyā bhavanti ye keci adhanā kapaṇā daḍiddā duggatajanā; evaṃ - eva kho mahārāja imehi terasahi dhutaguṇehi pubbe āsevitehi nisevitehi — pe — kevalā santā sukhā samāpattiyo.

Yathā vā pana mahārāja khattiyo muddhāvasitto abhijātakulakulino chejja-bhejja-janam - anusāsane issaro hoti vasavattī sāmiko icchākaṇaṇo, kevalā ca mahāpaṭṭhavi tass' ādheyyā hoti; evaṃ - eva kho mahārāja imehi terasahi dhutaguṇehi pubbe āsevitehi nisevitehi ciṇṇehi pariciṇṇehi caritehi upacaritehi paripūritehi Jinasāsana-vare issaro hoti vasavattī sāmiko icchākaṇaṇo, kevalā ca samaṇaguṇā tass' ādheyyā honti.

Nanu mahārāja thero Upaseno Vangantaputto sallekhadhutaguṇe paripūrakāritāya anādiyitvā Sāvattthiyā sanghassa katikaṃ sapariso naradammaśārathīṃ paṭisallānagataṃ upasankamitvā Bhagavato pāde sirasā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Bhagavā ca taṃ suvinītaṃ parisāṃ oloketvā haṭṭhatuṭṭho pamudito udaggo parisāya saddhiṃ sallāpaṃ sallapitvā asambhinnena brahmassarena etad - avoca: Pāsādikā kho pana tyāyaṃ Upasena parisā, kathaṃ tvaṃ Upasena parisāṃ vinesīti. So pi sabbaññunā dasabalena devātidevena puṭṭho yathābhūta-sabhāvaguṇavasena Bhagavantaṃ etad - avoca: Yo koci maṃ bhante upasankamitvā pabbajjaṃ vā nissayaṃ vā yācati tam -

¹⁰ āsevanisevitehi AB. ¹¹ kevalā ca AC. ¹³ -janasamanusā- BM ²² kathikaṃ C. ²³ -sallāna- ACM.

ahañ evaṃ vadāmi: ahañ kho āvuso āraññako piṇḍa-pātiko paṃsukūliko tecīvariko; sace tvam¹ - pi āraññako bhavissasi piṇḍapātiko paṃsukūliko tecīvariko evāhañ - tañ pabbājessāmi nissayaṃ dassāmīti; sace so me bhante paṭisunītvā nandati oramati, evāhañ - tañ pabbājemi nissayaṃ demi; sace na nandati na oramati, na tañ pabbājemi na nissayaṃ demi; evāhañ bhante parisāṃ vine-mīti. Evam² - pi mahārāja dhutaḡuṇavara-samādiṇṇo Jina-sāsanavare issaro hoti vasavattī³ sāmiko icchākaraṇo, tass' ādheyyā honti kevalā santā sukhā samāpattiyo.

Yathā mahārāja padumañ abhivuddha-parisuddha-udiccajātippabhavañ siniddhañ muduñ lobhaniyañ sugandhañ piyañ patthitañ pasatthañ jalakaddama-m-anu-palittañ anu-patta-kesara-kannikābhimaṇḍitañ bhamara-ḡaṇasevitañ sītalasalilasaṃvaddhañ, evam⁴ - eva kho mahārāja imehi terasahi dhutaḡuṇehi pubbe āsevitehi nisevitehi ciṇṇehi pariciṇṇehi caritehi upacaritehi paripūritehi ariyasāvako tiṃsa-ḡuṇavarehi samupeto hoti. Katamehi tiṃsa-ḡuṇavarehi: siniddha - mudu - maddava - mettacitto hoti, ḡhātita-hata-vihata-kilesa hoti, hata-nihata-māna-dappo hoti, acala - dālha - nivittḡha - nibbematika-saddho hoti, paripunṇa - piṇṇita-paḡatṡha-lobhaniya-santa-sukha-samāpatti-lābhī hoti, sīla-varapavara-asama-sucigandha-paribhāvito hoti, devamanussānañ piyo hoti manāpo, khīṇāsava - ariyavarapuggala - patthito, devamanussānañ vandita-pūjito, budha-vibudha-paṇḍita-jañānañ thuta-thavita-thomita-pasattho, idha vā hurañ vā lokena anu-palitto, appathokavajje pi bhayadassāvī, vipula-vara-sampattikāmānañ maggaphalavaratḡhasādhano, āyācita-vipula-paṇṇita-paccaya-bhāḡī, aniketasayano, jhāñajjhāsita-

¹ araññako B. ² araññako M. ³ -dinno AC. ⁴ mudu M ¹⁴ anu-all; anuppatta- AC ¹⁴ -kannikāhi m C. ¹⁵ -samvattāñ B ²⁶ vandito pūj AC. ²⁰ jhāñajjhāsitata- (or-sitta-) A, -sītana- C; jhāyitapav- M

tapavara-vihāri, vijaṭṭita-kilesa-jālavatthu, bhinna-bhagga-sankuṭṭita-sañchinna-gatinīvaraṇo, akuppadhammo, abhinītavāso, anavajjabhogī, gativimutto, uttinna-sabbavickiccho, vimuttijjhāsītatto, diṭṭhadhammo, acala-dalḥa-bhīruttāṇam - upagato, samucchinnānuso, sabbāsavak-khayaṃ patto, santa-sukha-samāpatti-vihāra-bahulo, sabba-samaṇaḡuṇa-samupeto. Imehi tiṃsa-guṇavarehi samupeto hoti.

Nanu mahārāja therō Sāriputto dasasahassimhi lokadhātuyā aggapuriso, ṭhapetvā dasabalaṃ lokācariyaṃ. So pi aparimita-m-asankheyya-kappe samācītakusalamūlo brāhmaṇakulakulīno manāpikaṃ kāmaratīṃ anekasatasankha-dhanavaraṇ - ca ohāya Jinasāsane pabbajitvā imehi terasahi dhutaḡuṇehi kāya-vacī-cittaṃ damayitvā ajj' etarahi anantaḡuṇasamannāgato Gotamassa bhagavato sāsana-vare dhammacakkam - anupavattako jāto. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Ekuttara-nikāyavaralaṇcake: Nāham - bhikkhave aññaṃ ekapuggalam - pi samanupassāmi yo Tathāgatena anuttaraṃ dhammacakkaṃ pavattitaṃ samma - d - eva anupavatteti yatha - y - idaṃ Sāriputto; Sāriputto bhikkhave Tathāgatena anuttaraṃ dhammacakkaṃ pavattitaṃ samma - d - eva anupavatteti.

Sādhu bhante Nāgasena, yaṃ kiñci⁴ navangaṃ Buddhavacanaṃ, yā ca lokuttarā kiriyā, yā ca loke adhigama-vipulavarasampattiyo, sabbaṃ - taṃ terasasu dhutaḡuṇesu samodhānopagataṃ - ti.

Navamo vaggo.

[Mendakapaṇho samatto.]

⁴ vimuttajjhā - C, vimuttijjhāyatatto M. ¹³ -sankhaṃ B. ¹⁶ jāto ti all
¹⁷ Anguttara - AC. ²¹ yathayidaṃ Sāriputto bhikkhave all

Bhante Nāgaseṇa, katihi angehi samannāgato bhikkhu arahattaṃ sacchikarotīti. — Idha mahārāja arahattaṃ sacchikātukāmena bhikkhunā ghorassarassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Kukkuṭassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Kalandakassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Dīpinīyā ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Dīpikassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Kummassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Vamsassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Cāpassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Vāyasassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Makkaṭassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Lāpulatāya ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Padumassa tīni angāni gaheṭṭabbāni. Bijassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Sālakalyāṇikāya ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Nāvāya tīni angāni gaheṭṭabbāni. Nāvālakanakassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Kūpassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Nīyyamakassa tīni angāni gaheṭṭabbāni. Kammakarassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Samuddassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Paṭhaviyā pañca angāni gaheṭṭabbāni. Āpassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Tejassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Vāyussa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Pabbatassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Ākāśassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Candassa pañca angāni gaheṭṭabbāni. Suriyassa satta angāni gaheṭṭabbāni. Sakkassa tīni angāni gaheṭṭabbāni. Cakkavattissa cattāri angāni gaheṭṭabbāni. Upacikāya ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Bīḷarassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Undurassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Vicchikassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Nakulassa ekaṃ

angam gahetabbam. Jarasigālassa dve angāni gahetabbāni. Migassa tīṇi angāni gahetabbāni. Gorūpassa cattāri angāni gahetabbāni. Varāhassa dve angāni gahetabbāni. Itatthissa pañca angāni gahetabbāni. Sihassa satta angāni gahetabbāni. Cakkavākassa tīṇi angāni gahetabbāni. Peṇāhikāya dve angāni gahetabbāni. Gharakapoṭassa ekam angam gahetabbam. Ulūkassa dve angāni gahetabbāni. Satapattassa ekam angam gahetabbam. Vaggulissa dve angāni gahetabbāni. Jalūkāya ekam angam gahetabbam. Sappassa tīṇi angāni gahetabbāni. Ajaḡarassa ekam angam gahetabbam. Panthamakkatāḡakassa ekam angam gahetabbam. Thanasitadārakassa ekam angam gahetabbam. Cittakadharakummassa ekam angam gahetabbam. Pavanassa pañca angāni gahetabbāni. Rukkhaḡassa tīṇi angāni gahetabbāni. Meghaḡassa pañca angāni gahetabbāni. Maṇiratanassa tīṇi angāni gahetabbāni. Māḡavikassa cattāri angāni gahetabbāni. Bālīsikassa dve angāni gahetabbāni. Tacchakassa dve angāni gahetabbāni. Kumbhaḡassa ekam angam gahetabbam. Kālāyasassa dve angāni gahetabbāni. Chattaḡassa tīṇi angāni gahetabbāni. Khettaḡassa tīṇi angāni gahetabbāni. Agadaḡassa dve angāni gahetabbāni. Bhojanassa tīṇi angāni gahetabbāni. Issatthaḡassa cattāri angāni gahetabbāni. Raṇṇo cattāri angāni gahetabbāni. Dovārikassa dve angāni gahetabbāni. Nisadāya ekam angam gahetabbam. Padīpassa dve angāni gahetabbāni. Mayūrassa dve angāni gahetabbāni. Turangassa dve angāni gahetabbāni. Soṇḡikassa dve angāni gahetabbāni. Indakhīlassa dve angāni gahetabbāni. Tulāya ekam angam gahetabbam. Khaggassa dve angāni gahetabbāni. Macchaḡassa dve angāni gahetabbāni. Inaḡāha-

⁶ penā. AC. ⁹ jalukāya BM ¹² panamakkatassa M. ²¹ madhurassa AC. ²⁷ turagassa A.

kassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Byādhitassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Matassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Nadiyā dve angāni gaheṭṭabbāni. Usabhassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Maggassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Sunkasāyikassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Corassa tīṇi angāni gaheṭṭabbāni. Sakunagghiyā ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Sunakhassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Tikicchakassa tīṇi angāni gaheṭṭabbāni. Gabbhiniyā dve angāni gaheṭṭabbāni. Camariyā ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Kikiyā dve angāni gaheṭṭabbāni. Kapotikāya tīṇi angāni gaheṭṭabbāni. Ekanayanassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Kassakassa tīṇi angāni gaheṭṭabbāni. Jambukasigāliyā ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Cangavārakassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Dabhiyā ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Iṇasādhakassa tīṇi angāni gaheṭṭabbāni. Anuvicinakassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Sārathissa dve angāni gaheṭṭabbāni. Bhojakassa dve angāni gaheṭṭabbāni. Tunnavāyassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Nāvāyikassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbāṃ. Bhamarassa dve angāni gaheṭṭabbānīti.

Mātikā samattā.

Bhante Nāgasena, ghorassarassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gaheṭṭabban - ti. — Yathā mahārāja gadrabho nāma sankāra - kūṭe pi catukke pi singhātake pi gāmadvāre pi thusarā - simhi pi yattha katthaci sayati, na sayanabahulo hoti,

¹ -dhikassa CM. ² mattassa AC ⁴ sunkagghāyikassa A, -sāvika - sa M.

¹³ vangacārakassa C ¹⁴ navāy - AC

evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena tiṇasan-
thāre pi paṇṇasanthāre pi kaṭṭhamañcake pi chamāya pi
yattha katthaci cammakhaṇḍaṃ pattharivā yattha kat-
thaci sayitabbaṃ, na sayanabahulena bhavitabbaṃ. Idaṃ
mahārāja ghorassarassa ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhā-
sitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena: Kaḷin-
garūpadhānā bhikkhave etarahi mama sāvakā viharanti
appamattā ātāpino padhānasmin - ti. Bhāsitam - p' etaṃ
mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā pi:

Pallakena nisinnassa jaṇṇukenābhivassati;
alam - phāsuvihārāya pahitattassa bhikkhuno ti.

Bhante Nāgasena, kukkuṭassa pañca angāni gahe-
tabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahe-
tabbānīti. — Yathā mahārāja kukkuṭo kālena samayena
patisalliyati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvac-
arena kālena samayen' eva cetiyangaṇaṃ sammajjitvā pā-
nīyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhapetvā sarīraṃ paṭijaggitvā
nahāyitvā cetiyaṃ vanditvā buddhānaṃ bhikkhūnaṃ das-
sanāya gantvā kālena samayena suññāgāraṃ pavisitabbaṃ.
Idaṃ mahārāja kukkuṭassa paṭhamāṃ angaṃ gahetabbaṃ.
Puna ca paraṃ mahārāja kukkuṭo kālena samayen' eva
vuṭṭhāti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena
kālena samayen' eva vuṭṭhahitvā cetiyangaṇaṃ sammajji-
tvā pānīyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhapetvā sarīraṃ paṭi-
jaggitvā cetiyaṃ vanditvā puna - d - eva suññāgāraṃ pavi-
sitabbaṃ. Idaṃ mahārāja kukkuṭassa dutiyaṃ angaṃ
gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja kukkuṭo paṭhaviṃ
khaṇitvā khaṇitvā ajjhohāraṃ ajjhoharati, evam - eva kho
mahārāja yoginā yogāvacarena paccavekkhitvā paccavek-
khitvā ajjhohāraṃ ajjhoharitabbaṃ: n' eva davāya na

² -santhare BC in both places   ⁷ kalinga- ACM.   ⁸ pi om. M.   ¹⁷
pānīya- AM.   ²⁸ khaṇitvā om. AM

madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya, yāvad - eva
imassa kāyassa t̥hītiyā yāpanāya vihiṃsūparatiyā brahma-
cariyānuggahāya; iti purāṇaṇ - ca vedanaṃ paṭihankhāmi
navaṇ - ca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bha-
vissati anavajjajā ca phāsuvihāro cāti. Idam mahārāja
kukkuṭassa tatiyaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p'
etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena:

Kantāre puttamaṃsaṃ va, akkhass' abbhañjanaṃ
yathā,
evaṃ āharaṃ āhāraṃ, yāpanatthāy' amuccchito ti.

Puna ca paraṃ mahārāja kukkuṭo sacakkhuko pi
rattiṃ andho hoti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yo-
gāvācarena anandhen' eva andhena viya bhavitabbaṃ,
araṇṇe pi gocaragāme piṇḍāya carantena pi rajanīyesu
rūpa-sadda-gandha-rasa-phoṭṭhabba-dhammesu andhena
badhirena mūgena viya bhavitabbaṃ, na nimittaṃ gahe-
ṭṭabbaṃ, nānubyañjanaṃ gaheṭṭabbaṃ. Idam mahārāja
kukkuṭassa catutthaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p'
etaṃ mahārāja therena Mahākaccāyana:

Cakkhum' assa yathā andho, sotavā badhiro yathā,
jivhāv' assa yathā mūgo, balavā dubbalo - r - iva,
atha atthe samuppanne sayetha matasāyikaṇ - ti.

Puna ca paraṃ mahārāja kukkuṭo leḍḍu-daṇḍa-lakuṭa-
muggarehi paripātiyāto pi sakaṃ gehaṃ na vijahati,
evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvācarena cīvara-
kammaṃ karontena pi navakammaṃ karontena pi vatta-
paṭivattaṃ karontena pi uddisantena pi uddisāpentena
pi yoniso manasikāro na vijahitabbo; sakaṃ kho paṇ'
etaṃ mahārāja yogino gehaṃ yad - idam yoniso manasi-
kāro. Idam mahārāja kukkuṭassa pañcamaṃ angaṃ

¹ navupādessāmi AB. ¹² rattiṃdho M, rattiṃdho B. ¹⁴ pi piṇḍāya
ABC' ¹⁹ -kaccāyena AC.

gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena: Ko ca bhikkhave bhikkhuno gocaro sako pettiko visayo: yad - idaṃ cattāro satipaṭṭhānā ti. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā pi:

Yathā sumanto mātango sakaṃ soṇḍaṃ na maddati,
bhakkhābhakkhaṃ vijānāti, attano vuttikappanaṃ;
Tath' eva Buddhaputtena appamattena vā pana
Jinavacanaṃ na madditabbaṃ, manasikāravaruttaman - ti.

Bhante Nāgasena, kalandakassa ekaṃ angaṃ gahetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja kalandako paṭisattumhi opatante nangutṭhaṃ papphoṭetvā mahantaṃ katvā ten' eva nangutṭhalakuṭena paṭisattum paṭibāhati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kilesasattumhi opatante satipaṭṭhānalakuṭaṃ papphoṭetvā mahantaṃ katvā ten' eva satipaṭṭhānalakuṭena sabbe kilesā paṭibāhitabbā. Idaṃ mahārāja kalandakassa ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Cullapanthakena:

Yadā kilesā opatanti sāmāññaguṇadhamśanā,
satipaṭṭhānalakuṭena hantabbā te punappunan - ti.

Bhante Nāgasena, dīpinīyā ekaṃ angaṃ gahetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja dīpinī sakim yeva gabbhaṃ gaṇhāti, na punappunaṃ purisaṃ upeti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena āyati paṭisandhīm uppattim gabbhaseyyaṃ cutim bhedaṃ khayaṃ vināsaṃ saṃsārabhayaṃ duggatiṃ visamaṃ sampīlitaṃ disvā:

² koci bh. all ⁶ supanto M, supanno AC. ¹⁴ papphoṭetvā AC, papphoṭetvā B. ¹⁷ papphoṭetvā ABC. ²⁸ uppatti BM

unabbhave na paṭisandahissāmīti yoniso manasikāro karaṇīyo. Idam mahārāja dīpinīyā ekaṃ angaṃ gahe-
tabbam. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devā-
tidevena Suttanipāte Dhaniyagopālakasutte:

Usabho - r - iva chetvā bandhanāni,
nāgo pūtilataṃ va dālayitvā,
nāhaṃ puna upessaṃ gabbhaseyyaṃ;
atha ce patthayasi pavassa devāti.

Bhante Nāgasena, dīpikassa dve angāni gahetabbā-
mīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbānīti.
— Yathā mahārāja dīpiko araṇṇe tinagahanaṃ vā vana-
gahanaṃ vā pabbatagahanaṃ vā nissāya nilīyitvā mige
gaṇhāti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena
vivekaṃ sevitaṃ, araṇṇaṃ rukkhamūlaṃ pabbataṃ
kandaraṃ giriguhaṃ susānaṃ vanapatthaṃ abbhokāsaṃ
palālapuñjaṃ appasaddaṃ appanigghosaṃ vijanavātaṃ
manussarāhaseyyakaṃ paṭisallāṇasārappaṃ; vivekaṃ seva-
māno hi mahārāja yogī yogāvacaro nacirass' eva chaḷa-
bhiññāsu vasibhāvaṃ pāpuṇāti. Idam mahārāja dīpikassa
paṭhamāṃ angaṃ gahetabbam. Bhāsitaṃ - p' etaṃ ma-
hārāja therehi dhammasangāhakehi:

Yathā pi dīpiko nāma nilīyitvā gaṇhāti mige,
tath' evaṃ Buddhaputto yuttayogo vipassako
araṇṇaṃ pavisitvāna gaṇhāti phalaṃ - uttamaṃ - ti.

Puna ca paraṃ mahārāja dīpiko yaṃ kañci pasuṃ
vadhितvā vāmena passena patitaṃ na bhakkheti, evaṃ -
eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena veludānena vā
pattadānena vā pupphadānena vā phaladānena vā sināna-
dānena vā mattikadānena vā cuṇṇadānena vā dantakatṭha-

¹⁷ -sallāṇa- ACM ²² gaṇhāti B, gaṇhāti CM ²⁵ kiñci all ²⁶ bhak-
khati B ²⁹ mattikā- B

dānena vā mukhodakadānena vā cātukammatāya vā mug-
gasuppatāya vā pāribhaṭṭakatāya vā janghapesaniyena vā
vejjakammena vā dūtakammena vā pahīṇagamanena vā
piṇḍapatipiṇḍena vā dānānuppadānena vā vatthuvijjāya
vā nakkhattavijjāya vā angavijjāya vā aññataraññatarena
vā Buddhapatikuṭṭhena micchājīvena nipphāditam bhoja-
nam na paribhuñjitabbaṃ, vāmena passena patitam pa-
sum viya dīpiko. Idaṃ mahārāja dīpikassa dutiyam an-
gam gahetabbaṃ. Bhāsitam 'p' etaṃ mahārāja therena
Sāriputtena dhammasenāpatinā :

Vacīviññattivipphārā uppannam madhupāyasam
sace bhutto bhavyeyāham, s' ājīvo garahito mama.

Yadi pi me antaṇaṃ nikkhamitvā bahi care,
n' eva bhindeyya' ājīvam, cājamāno pi jīvitam - ti.

Bhante Nāgasena, kummassa pañca angāni gahetab-
bānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahetab-
bānīti. — Yathā mahārāja kummo udakacaro udaye yeva
vāsam kappeti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogā-
vacarena sabbapāṇabhūtapuggalānam hitānukampinā met-
tāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamānena
averena abyāpajjhena sabbāvantam lokam pharitvā viha-
ritabbaṃ. Idaṃ mahārāja kummassa paṭhamam angam
gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja kummo udaye
upplavanto sīsam ukkhipitvā yadi keci passati, tatth' eva
nimujjati gāḷham - ogāhati: mā maṃ te puna passeyyun -
ti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kilesesu
opatantesu ārammaṇasare nimujjitabbaṃ gāḷham - ogāhi-
tabbaṃ: mā maṃ kilesā puna passeyyun - ti. Idaṃ ma-
hārāja kummassa dutiyam angam gahetabbaṃ. Puna ca

¹ cātukamyatāya M. ² -supa- M ³ -pesaniyena AB. ⁴ pahina- AM,
pahīṇa- C. ⁵ -pāyāsam BM. ⁶ bahi BCM. ⁷ bhindeyyam B. ⁸
cāvamāno C, cājamāno AM (māno B).

param mahārāja kummo udakato nikkhamitvā kāyaṃ otāpeti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena nisajja-ttāhāna-sayana-cankamato mānasam nīharitvā samappadhāne mānasam otāpetabbaṃ. Idam mahārāja kummassa tatiyaṃ angam gaheṭṭabbaṃ. Puna ca param mahārāja kummo paṭhaviṃ khaṇitvā vivitte vāsam kap-
peti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena lābha-sakkāra-silokaṃ pajahitvā suññaṃ vivittam kāna-
naṃ vanapattham pabbataṃ kandaraṃ giriguhāṃ appa-
saddaṃ appanigghosaṃ pavivittam - ogāhitvā vivitte yeva vāsam - upagantabbaṃ. Idam mahārāja kummassa catut-
tham angam gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Upasenena Vangantaputtana:

Vivittam appanigghosaṃ vālamiganisevitaṃ
seve senāsanaṃ bhikkhu patisallānakāraṇā ti.

Puna ca param mahārāja kummo cārikaṃ caramāno yadi kañci passati vā saddaṃ sunāti vā, soṇḍipañcamāni an-
gāni sake kapāle nidahitvā appossukko tuṇhībhūto tiṭṭhati kāyaṃ - anurakkhanto, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā
yogāvacarena sabbattha rūpa-sadda-gandha-rasa-phoṭ-
ṭhabba-dhammesu āpatantesu chasu dvāresu saṃvara-
kavātaṃ anugghāṭetvā mānasam samodahitvā saṃvaraṃ
katvā satena sampajānena vihātabbam samanadhammaṃ
anurakkhamānena. Idam mahārāja kummassa pañcamaṃ
angam gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bha-
gavatā devātidevena Saṃyuttaṇikāyavare Kummūpama-
-uttante:

Kummo va angāni sake kapāle
samodahaṃ bhikkhu manovitaṃ

¹⁰ ogāhetvā all ¹⁵ pati- AC; -sallāna- CM ¹⁷ passati ca ABC.
¹⁷ vā om. ABC ²¹ apat- AC ²³ vibhāvitabbaṃ B, viharitabbaṃ M
²⁶ -ūpama- ACM

anissito aññam - ahethayāno
parinibbuto na upavadeyya kañcīti.

Bhante Nāgasena, vaṁsassa ekaṁ angaṁ gahetabban - ti yaṁ vadesi, kataman - taṁ ekaṁ angaṁ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja vaṁso yattha vāto tattha anulometi nāññattha - m - anudhāvati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena yaṁ Buddhena bhagavatā bhāsitaṁ navangaṁ Satthusāsanaṁ taṁ anulomayitvā kappiye anavañje tthatvā samanadhammaṁ yeva pariyesitabbam. Idaṁ mahārāja vaṁsassa ekaṁ angaṁ gahetabbam. Bhāsitaṁ - p' etaṁ mahārāja therena Rāhulena:

Navangaṁ Buddhavacanaṁ anulometvāna sabbadā kappiye anavañjasmiṁ tthatvā 'pāyaṁ samuttaran - ti.

Bhante Nāgasena, cāpassa ekaṁ angaṁ gahetabban - ti yaṁ vadesi, kataman - taṁ ekaṁ angaṁ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja cāpo sutacchito mito yāv' aggamūlaṁ samakam - eva anunamati na paṭitthambhati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena theranava - majjhima - samakesu anunamitabbam na paṭippharitabbam. Idaṁ mahārāja cāpassa ekaṁ angaṁ gahetabbam. Bhāsitaṁ - p' etaṁ mahārāja Bhagavatā devātidevena Vidhura - Puṇṇa - kajātake:

Cāpo vānuname dhīro, vaṁso va anulomayaṁ
paṭilomaṁ na vatteyya, sa rājavasatiṁ vase ti.

Bhante Nāgasena, vāyasassa dve angāni gahetabbanīti yaṁ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja vāyaso āsankitaparisaṅkito

¹² anulomena B. ¹³ thapetvā B ¹³ samuttarenti B (tthatvā yaṁ samuttarīti M) ¹⁶ there ABC. ¹⁹ -samanakesu M; -majjhima - kesu B. ¹⁹ paṭittharitabbam AC, paṭitthambhitabbam M. ²¹ vidhūra - A. ²³ (vaṁso vāpi pakampiye Jāt. 545 v. 159.)

yattapayatto carati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena āsankitaparīsankitena yattapayattena upaṭṭhitāya satiyā saṁvutehi indriyehi caritabbaṃ. Idam mahārāja vāyasassa paṭhamam aṅgaṃ gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja vāyaso yaṃ kiñci bhojanaṃ disvā nātihi saṁvibhajtvā bhuñjati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ye te lābhā dhammikā dhammaladdhā antamaso pattapariyāpannamattam - pi tathārūpehi lābhehi appativibhattabhoginā bhavitabbaṃ sīlavantehi sabrahmacārīhi. Idam mahārāja vāyasassa dutiyam aṅgaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etam mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Sace me upanāmenti yathāladdham tapassino,
sabbesaṃ viḥajitvāna tato bhuñjāmi bhojanan - ti.

Bhante Nāgasena, makkaṭassa dve aṅgāni gahetabbanīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve aṅgāni gahetabbanīti. — Yathā mahārāja makkaṭo vāsam - upagacchanto tathārūpe okāse mahatimahārukkhe pavivitte sabbatṭhakasākkhe bhīruttāṇe vāsam - upagacchati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena lajjim pesalam sīlavantaṃ kalyāṇadhammaṃ bahussutaṃ dhammadharaṃ piyaṃ garuṃ bhāvaniyaṃ vattāraṃ vacanakkhamaṃ ovādakaṃ viññāpakaṃ sandassakaṃ samādapakaṃ samuttejakaṃ sampahaṃsakaṃ, evarūpaṃ kalyāṇamittaṃ ācariyaṃ upanissāya viharitabbaṃ. Idam mahārāja makkaṭassa paṭhamam aṅgaṃ gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja makkaṭo rukkhe yeva carati tiṭṭhati nisīdati, yadi middham okkamati tatth' eva rattiṃ vāsam - anubhavati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena pavanābhimukhena bhavitabbaṃ, pavane yeva tṭhāna-

¹⁻² yuttapayutt- M ⁹ pativi- M. ¹⁶ tāni om BC. ¹⁸ sabbattha- M.

²² garu BCM.

cankama-nisajja-sayanam niddam okkamitabbam, tatth' eva satipatṭhānam - anubhavitabbam. Idam mahārāja makkaṭṭassa dutiyaṃ angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Cankamanto pi tiṭṭhanto, nisajjasayanena vā,
pavane sobhate bhikkhu, pavanantaṃ va vaṇṇitaṃ ti.

Uddānam: Ghorassaṃ ca kukkuto kalandō dīpini-dīpiko
kummo vaṃso ca cāpo ca vāyasō atha makkato ti.

Paṭhamo vaggo.

Bhante Nāgasena, lāpulatāya ekaṃ angam gahetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angam gahetabban - ti. — Yathā mahārāja lāpulatā tine vā kaṭṭhe vā latāya vā soṇḍikāhi ālambitvā tassupari vadḍhati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena arahatte abhivaḍḍhitukāmena manasā ārammanam ālambitvā arahatte abhivaḍḍhitabbam. Idam mahārāja lāpulatāya ekaṃ angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Yathā lāpulatā nāma tiṇe kaṭṭhe latāya vā
ālambitvā soṇḍikāhi tato vadḍhati uppari,
Tath' eva Buddhaputtena arahattaphalakāminā
ārammanam ālambitvā vadḍhitabbam asekhaphale ti.

Bhante Nāgasena, padumassa tīṇi angāni gahetabbanīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīṇi angāni gahetabbā-

nīti. — Yathā mahārāja padumaṃ udake jātaṃ udake saṃvaddhaṃ anupalittaṃ udakena, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kule gaṇe lābhe yase sakkāre sammānanāya paribhogapaccayesu ca sabbattha anupalit-tena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja padumassa paṭhamañ angañ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja padumaṃ udakā accuggamma tḥāti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbalokaṃ abhibhavitvā accuggamma lokut-taradhamme tḥātābbaṃ. Idaṃ mahārāja padumassa duti-yaṃ angañ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja pa-dumaṃ appamattakena pi anilena eritaṃ calati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena appamattakesu pi kilesesu saññāmo karaṇiyo, bhayaḍassāvinaṃ viharitabbaṃ. Idaṃ mahārāja padumassa tatiyaṃ angañ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena: Aṇu-mattesu vajjesu bhayaḍassāvī samādāya sikkhati sikkhā-padesūti.

Bhante Nāgasena, bijassa dve aṅgāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve aṅgāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja bijañ appakam - pi samānaṃ bhaddake khetṭe vuttaṃ deve sammā dhāraṃ paveccchante subahūni phalāni anudassati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yo-gāvacarena yathā paṭipāditāṃ sīlaṃ kevalaṃ sāmāñña-phalam - anudassati evañ sammā paṭipajjitabbaṃ. Idaṃ mahārāja bijassa paṭhamañ angañ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja bijañ suparisodhite khetṭe ropitaṃ khippam - eva saṃvirūhati. evaṃ - eva kho mahārāja yo-ginā yogāvacarena mānaṃ supariggahitaṃ suññāgāre parisodhitaṃ satipaṭṭhāna-khettavare khittaṃ khippam - eva virūhati. Idaṃ mahārāja bijassa dutiyaṃ angañ

⁷ titṭhati M; the passage wanting in B. ¹¹ caritaṃ ABC ¹² saṃ-yamo M. ²⁹ vittaṃ M. om AC

gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Anuruddhena :

Yathā pi khette parisuddhe bijaṃ c' assa patiṭṭhitaṃ,
vipulaṃ tassa phalaṃ hoti, api toseti kassakaṃ ;

Tath' eva yogino cittaṃ suññāgāre visodhitaṃ
satipaṭṭhānakhattamaṃ khippam eva virūhaṭṭi.

Bhante Nāgasena, sālakalyāṇikāya ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ - ti yaṃ vadesi, katamaṃ - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ - ti. — Yathā mahārāja sālakalyāṇikā antopaṭṭhaviyaṃ yeva abhivaḍḍhati hattha-atam' pi bhiyyo pi, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena cattāri sāmāññaphalāni catasso paṭisambhidā chaḷ - abhiññāyo kevalaṃ - ca samaṇadhammaṃ suññāgāre yeva paripūrayitabbaṃ. Idaṃ mahārāja sālakalyāṇikāya ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Rāhulena :

Sālakalyāṇikā nāma pādapo dharanīruho
antopathaviyaṃ yeva satahattho pi vaḍḍhati.

Yathā kālaṃhi sampatte paripākena so dumo
uggaṇṇhitvāna ekāhaṃ satahattho pi vaḍḍhati,

Evam - evaṃ mahāvīra, sālakalyāṇikā viya,
abbhantare suññāgāre dhammato abhivaḍḍhayin - ti.

Bhante Nāgasena, nāvāya tīni angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīni angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja nāvā bahuvidha-dāru-saṅghāṭa-samavāyena bahum' pi janaṃ tārayati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ācāra-sīla-guṇa-vattapaṭivatta-bahuvidhadhamma-saṅghāṭa-samavāyena sadevako loko tārayitabbo. Idaṃ mahārāja nāvāya paṭhamam' angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca param' mahārāja nāvā

bahuvidha-ūmi-tthanita-vega-visaṭa-m-āvaṭṭavegaṃ sa-
 hati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ba-
 huvidha-kiles-ūmi-vegaṃ lābhasakkāra-yasasiloka-pūjana-
 vandana parakulesu nindāpasamsā sukhadukkha-sammā-
 nanavimānana-bahuvidhadosa-ūmivegaṃ - ca sahitabbaṃ.
 Idam mahārāja nāvāya dutiyaṃ angaṃ gahe-
 tabbaṃ. Puna ca param mahārāja nāvā aparimita-m-ananta-m-apāra-
 m-akkhobhita-gambhīre mahatimahāghose timi-tinngala-
 makara-maccha-gaṇākule mahatimahāsamudde carati,
 evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena tiparivaṭṭa-
 dvādasākāra-catusaccābhisamaya-paṭivedhe mānasam sa-
 cārayitabbaṃ. Idam mahārāja nāvāya tatiyaṃ angaṃ
 gahe-
 tabbaṃ. Bhāsitaṃ - p¹ etam mahārāja Bhagavatā
 devātidevena Saṃyuttanikāyavare Saccasaṃyutte: Vitak-
 kentā ca kho tumhe bhikkhave: idam dukkhan - ti vitak-
 keyyātha, ayaṃ dukkhasamudayo ti vitakkeyyātha, ayaṃ
 dukkhanirodho ti vitakkeyyātha, ayaṃ dukkhanirodha-
 gāminī paṭipadā ti vitakkeyyāthāti.

Bhante Nāgasena, nāvālananakassa dve angāni gahe-
 tabbāniti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahe-
 tabbāniti. — Yathā mahārāja nāvālananakaṃ bahu-ūmijāl-
 ākulavikkhobhita-salilatale mahatimahāsamudde nāvam
 laketi ṭhapeti, na deti disāvidisaṃ haritum, evaṃ - eva
 kho mahārāja yoginā yogāvacarena rāga-dosa-moh-um-
 mijāle mahatimahā-vitakka-sampahāre cittaṃ laketaṃ,
 na dātaṃ disāvidisaṃ haritum. Idam mahārāja nāvā-
 lananakassa paṭhamam angaṃ gahe-
 tabbaṃ. Puna ca param mahārāja nāvālananakaṃ na pilavati,
 visīdati, hatthasate pi udaye nāvam laketi ṭhānam - upaveti,
 evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena lābha-yasa-sak-
 kāra - mānana - vandana - pūjana - apacitisu lābhagga-ya-

¹ -sammānanāvimānana- AC. ² -bhūta- AC. ³ va APC. ⁴ -laggana-
 M throughout. ⁵ lagge- M throughout ⁶ plav- Ab

sagge pi na pilavitabbaṃ, sarīrayāpanamattake yeva cit-
taṃ ṭhapetabbaṃ. Idaṃ mahārāja nāvālakanakassa duti-
yaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja
therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Yathā samudde lakaṇaṃ na plavati, visīdati,
tath' eva lābhasakkāre mā plavatha, visīdathāti.

Bhante Nāgasena, kūpassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ - ti
yaṃ vadesi, katamaṃ - taṃ ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ - ti. —
Yathā mahārāja kūpo rajjuṇ - ca varattaṇ - ca lakāraṇ - ca
dhāreti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena
satisampajāññasamannāgatena bhavitabbaṃ, abhikkante
paṭikkante ālokite vilokite sammiñjite pasārite saṅghāṭi-
patta-cīvara-dhāraṇe asite pīte khāyite sāyite uccāra-
passāvakaṃ gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsīte
tuṇhībhave sampajānakārinā bhavitabbaṃ. Idaṃ mahā-
rāja kūpassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p'
etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena: Sato bhikkhava-
bhikkhu vihareyya sampajāno, ayaṃ vo amhākaṃ anu-
sāsanti ti.

Bhante Nāgasena, niyyāmakassa tīni angāni gahe-
ṭṭabbaṇti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīni angāni gaheṭṭab-
baṇti. — Yathā mahārāja niyyāmakko rattindivaṃ sata-
taṃ samitaṃ appamatto yattapayatto nāvaṃ sāreti,
evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena cittaṃ ni-
yāmayamānena rattindivaṃ satataṃ samitaṃ appamat-
tena yoniso manasikārena cittaṃ niyāmetabbaṃ. Idaṃ
mahārāja niyyāmakassa paṭhamaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ.
Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena
Dhammapade:

---

¹ plav- Ab ⁵ palav- BC, pilav- AaM ⁶ palav- C. pilav- M. ⁹ lan-
kār- M. ²³ yutiapayutto M. ²⁵ niyyā- M ²⁶ niyyā- BCM ²⁷ niyā-
M in the sequel throughout

Appamādaratā hotha, sacittam - anurakkhatha,
duggā uddharath' attānaṃ, panke sanno va kuñjaro ti.

Puna ca paraṃ mahārāja niyyāmakassa yaṃ kiñci mahā-samudde kalyāṇaṃ vā pāpakaṃ vā sabban - taṃ viditaṃ hoti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ku-salākusalaṃ sāvajjānavajjaṃ hīna-ppaṇītaṃ kaṇha-sukka-sappaṭibhāgaṃ vijānitaḥ. Idaṃ mahārāja niyyāmakassa dutiyaṃ angaṃ gaheṭṭhaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja niyyā-mako yante muddikaṃ deti: mā koci yantaṃ āmasitthāti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena citte saṃ-vara-muddikā dātabbā: mā kañci pāpakaṃ akusalavita-kkaṃ vitakkesīti. Idaṃ mahārāja niyyāmakassa tatiyaṃ angaṃ gaheṭṭhaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bha-gavatā devātidevena Saṃyuttanikāyavare: Mā bhikkhave pāpake akusale vitakke vitakkayittha, seyyathīdaṃ: ka-mavavittakkaṃ byāpādavittakkaṃ viliṃsāvittakkaṃ - ti.

Bhante Nāgasena, kammakarassa ekaṃ angaṃ gahe-tabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahe-tabban - ti. — Yathā mahārāja kammakaro evaṃ cinta-yati: bhatako ahaṃ, imāya nāvāya kammaṃ karomi, imāyāhaṃ nāvāya vāhasā bhattavetanaṃ labhāmi, na me pamādo karaṇīyo, appamādena me ayaṃ nāvā vāhetabbā ti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena evaṃ cintayitabbaṃ: imaṃ kho alaṃ cātummahābhūtikaṃ kā-yaṃ saṃmasanto satataṃ samitaṃ appamatto upaṭṭhi-tasati sato sampajāno samābho ekaggacitto jāti-jarā-byādhi-maraṇa-soka - parideva - dukkha - domanass - upāyā-sehi parimuccissāmi appamādo me karaṇīyo ti. Idaṃ mahārāja kammakarassa ekaṃ angaṃ gaheṭṭhaṃ. Bhā-sitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena dhamma-senāpatinā:

⁹ sante AaC ⁹ āmasayitthāti AC, āma-īti M ¹⁴ cātummahā- M ²⁷
byādhi om B. ¹⁵ -ssāmi B

Kāyaṃ imaṃ sammasatha, parijānātha punappunaṃ;
kāye sabhāvaṃ disvāna dukkhass' antaṃ karissathāti.

Bhante Nāgasena, samuddassa pañca angāni gahe-
tabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahe-
tabbānīti. — Yathā mahārāja mahāsamuddo matena kuṇa-
pena saddhiṃ na saṃvasati, evaṃ - eva kho mahārāja
yoginā yogāvacarena rāga-dosa-moha-māna-ditṭhi-mak-
kha - palāsa - issā - macchariya - māyā-saṭha-kuṭila-visama-
duccarita-kilesa malehi saddhiṃ na saṃvasitabbaṃ. Idam
mahārāja samuddassa paṭhamam aṅgaṃ gaheṭabbaṃ. Puna
ca paraṃ mahārāja samuddo muttā-maṇi-velūriya-sau-
khasilā-pavāḷa-phalīkamani-vividharatana-nicayaṃ dhā-
rento pidahati, na bahi vikirati, evaṃ - eva kho mahārāja
yoginā yogāvacarena magga-phala-jhāna-vimokha-
samādhi-samāpatti-vipassanā-'bhīṇṇā-vividhagunaratanaṃ
adhigantvā pidahitabbāni, na bahi nīharitabbāni. Idam
mahārāja samuddassa dutiyaṃ aṅgaṃ gaheṭabbaṃ. Puna
ca paraṃ mahārāja samuddo mahatimabābhūtehi saddhiṃ
saṃvasati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena
appicchaṃ santuṭṭhaṃ dhutavādaṃ sallekhaṃ vuttim ācāra-
sammaṇaṃ lajjim pesalaṃ garuṃ bhāvanīyaṃ vattāraṃ
vacanakkhamaṃ codakaṃ pāpagaṇiṃ ovādaṃ anusā-
sakaṃ viññāpakaṃ sandassakaṃ samādapakaṃ samutte-
jakaṃ sampahamsakaṃ kalyāṇamittaṃ sabrahmacāriṃ
upanissāya vasitabbaṃ. Idam mahārāja samuddassa tati-
yaṃ aṅgaṃ gaheṭabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja sa-
muddo navasālila - sampuṇṇa - Gangā-Yamunā-Acīravatī-
Sarabhū-Mahī-ādīhi nadīsatasahashehi antalikkhe salila-
dhārāhi ca pūrito pi sakaṃ velaṃ nātivattati, evaṃ - eva
kho mahārāja yoginā yogāvacarena lābha-sakkāra-siloka-
vandana-mānana-pūjanakāraṇā jīvitahetu pi sañcieca sik-
khāpadavītikkamo na karaṇīyo. Idam mahārāja samud-

⁵ -palāsa- AC   ¹³ pisahati ABC   ¹⁶ pīvahitabbāni ABC.   ²¹ garu all
²⁷ -sompunnāhi gangā- AM

dassa catutthaṃ angaṃ gaheṭṭhaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena: Seyyathā pi mahārāja mahāsamuddo t̥hitadhammo velaṃ nātikkamati, evaṃ - eva kho mahārāja yaṃ mayā sāvakaṇaṃ sikkhāpadaṃ pañ-
ñattaṃ taṃ mama sāvaka jīvitahetu pi nātikkamantīti. Puna ca paraṃ mahārāja samuddo sabbasavantīhi Gangā-Yamunā-Aciravatī-Sarabhū-Mahihi antalikkhe udakadhā-
rāhi pi na paripūrati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena uddesa-paripucchā-savana-dhāraṇa-vinic-
chaya-abhidhamma-vinaya-gāḷha-suttanta-viggaha-padanik-
khepa-padasandhi-pada vibhatti-navanga - jīnasāsanavaraṃ
suñantenāpi na tappitabbaṃ. Idaṃ mahārāja samud-
dassa pañcamāṃ angaṃ gaheṭṭhaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Sutasomajātaka:

Aggi yathā tīṇakaṭṭhaṃ dāhanto
na tappati, sāgaro vā nadihi,
evaṃ h' ime paṇḍitā, rājasetṭha,
sutvā na tappanti subhāsitenāti.

Uddānam: Lāpūlatā ca padumaṃ bījaṃ sālakalyāṇikā
nāvā ca nāvāḷakaṇaṃ kūpo niyyāmakō tathā
kammakaro samuddo ca vaggo tena pavuccatīti.

Dutiyo vaggo.

⁶ mahāsamuddo AC ¹⁰ -vinayogāḷha- B ¹⁵ aggī Ab. ¹⁷ (evampi te Jāt. 537 v 47). ²¹ kammakāro B

Bhante Nāgasena, paṭhaviyā pañca angāni gaḥetaḥ-
bānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gaḥetaḥ-
bānīti. — Yathā mahārāja paṭhavī itṭhānitṭhāni kappū-
rāgaru-tagara-candana-kunkumādīni ākirante pi pitta-
semba-pubba-ruhira-seda-meda-kheḷa-singhāṇika-lasika-
mutta-karīsādīni ākirante pi tādisā yeva, evam-eva kho
mahārāja yoginā yogāvacarena itṭhānitṭhe lābhālābhe
yasāyase nindāpasamsāya sukhe dukkhe sabbattha tādina
yeva bhavitabbaṃ. Idam mahārāja paṭhaviyā paṭhamam
angam gaḥetabbaṃ. Puna ca param mahārāja paṭhavī
maṇḍana-vibhūsanāpagatā sakagandha-paribhāvitā. evam-
eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena vibhūsanāpaga-
tena sakasilagandha-paribhāvitena bhavitabbaṃ. Idam
mahārāja paṭhaviyā dutiyam angam gaḥetabbaṃ. Puna
ca param mahārāja paṭhavī nirantarā acchiddā asusirā
bahalā ghanā vitthiṇṇā, evam-eva kho mahārāja yoginā
yogāvacarena nirantara-m-akhaṇḍācchidda-m-asusira-ba-
hala-ghana-vitthiṇṇa-sīlena bhavitabbaṃ. Idam mahā-
rāja paṭhaviyā tatiyam angam gaḥetabbaṃ. Puna ca
param mahārāja paṭhavī gāma-nigama-nagara-janapada-
rukkha-pabbata-nadī-talāka-pokkharani-miga-pakkhi-ma-
nuja-nara-nārī-gaṇam dhārentī pi akilāsu hoti, evam
eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ovaḍantena pi
anusāsantena pi viññāpentena pi sandassentena pi samā-
dapentena pi samuttejantena pi sampahamsentena pi
dhammadesanāsu akilāsunā bhavitabbaṃ. Idam mahā-
rāja paṭhaviyā catuttham angam gaḥetabbaṃ. Puna ca
param mahārāja paṭhavī anunayapaṭighavippamuttā.
evam-eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena anunaya-
paṭighavippamuttentena paṭhavīsamena cetasā viharitabbaṃ.
Idam mahārāja paṭhaviyā pañcamam angam gaḥetabbaṃ.

³ kappur- AC ⁵ -nikā- C ¹² maṇḍanavibhūsanā- M ¹⁷ -akkhanda-
ABC ²¹ -ranī- M. ²⁷ -nārī- CM. ²⁵ -hamantena AaCM ³⁰ pathavi- AC.

Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja upāsikāya Cullasubhaddāya sakasamaṇe parikkittayamānāya :

Ekañ - c' evāhaṃ vāsiyā taccheyya' kupitamānasā,
 ekañ - c' evāhaṃ gandhena ālimpeyya' pamoditā,
 Amusmiṃ paṭigho na - tthi, rāgo asmiṃ na vijjati,
 paṭhavīsamacittā te, tādīsā samaṇā mamāti.

Bhante Nāgasena, āpassa pañca angāni gaḥetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gaḥetabbānīti. — Yathā mahārāja āpo susaṇṭhita-m-akampita-m-aluḥṭita-sabhāvaparissuddho, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kuhana-lapana-nemittaka-nippesikataṃ apavetvā susaṇṭhita-m-akampita-m-aluḥṭita-sabhāvaparissuddhācārena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja āpassa paṭhamāṃ angaṃ gaḥetabbaṃ. Puna ca param mahārāja āpo sītalasabhāvasaṇṭhito, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbasattesu khanti-mettā-nuddaya-sampannena hitesinā anukampakena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja āpassa duttiyāṃ angaṃ gaḥetabbaṃ. Puna ca param mahārāja āpo asuciṃ suciṃ karoti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena gāme vā araṇṇe vā upajjhāye ācariye ācariyamattesu sabbattha anadhikaraṇena bhavitabbaṃ anavakāsakārinā. Idaṃ mahārāja āpassa tatiyāṃ angaṃ gaḥetabbaṃ. Puna ca param mahārāja āpo bahujanapatthito, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena appiccha-santuṭṭha-pavivitta-paṭisaṅgāna satatāṃ sabbalokamabhipatthitena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja āpassa catutthāṃ angaṃ gaḥetabbaṃ. Puna ca param mahārāja āpo na kassaci ahitaṃ upadahaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena parabhaṇḍana-kalaha - viggaha - vivāda - ritrajjhāna - arati-jananāṃ

³ -mānaso all. ⁴ pamodito BC, -diko M. ⁵ asmi na ACM, amusmiṃ na B. ²¹ -matesu AB. ²² anakūsa- Aa, anokūsa- Ab. ²⁵ -sallāhena C.

kāya-vacī-cittehi pāpakaṃ na karaṇīyaṃ. Idaṃ mahārāja āpassa pañcamāṃ angāṃ gahetabbāṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Kaṇhajātake :

Varaṇ - ce me ado Sakka, sabbabhūtānaṃ - issara,
na mano vā sarīraṃ vā mankato Sakka kassaci
kudāci upahaññetha, etaṃ Sakka varaṃ vare ti.

Bhante Nāgasena, tejassa pañca angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja tejo tīṇa-katṭha-sākhā-palāsaṃ dāhati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ye te abbhantarā vā bāhirā vā kilesā itṭhāniṭṭhārammaṇānubhavanā sabbe te nāṇagginā dāhitabbā. Idaṃ mahārāja tejassa paṭhamāṃ angāṃ gahetabbāṃ. Puna ca paraṃ mahārāja tejo niddayo akāruṇiko, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbakilesesu kāruṇṇā m-anud-dayā na kātabbā. Idaṃ mahārāja tejassa dutiyaṃ angāṃ gahetabbāṃ. Puna ca paraṃ mahārāja tejo sītaṃ paṭihanti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena viriya-santāpa-tejaṃ abhijanetvā kilesā paṭihantabbā. Idaṃ mahārāja tejassa tatiyaṃ angāṃ gahetabbāṃ. Puna ca paraṃ mahārāja tejo anunayapaṭiḡhavippamutto uṇham - abhijaneti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena anunayapaṭiḡhavippamuttēna tejosameṇa cetasā viharitabbāṃ. Idaṃ mahārāja tejassa catutthaṃ angāṃ gahetabbāṃ. Puna ca paraṃ mahārāja tejo andhakāraṃ vidhamati ālokaṃ dassayati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena avijjandhakāraṃ vidhamitvā nāṇālokaṃ dassayitabbāṃ. Idaṃ mahārāja tejassa pañcamāṃ angāṃ gahetabbāṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena sakaputtaṃ Rāhulaṃ

⁶ kadāci M (so Jāt. 440 v 13). ¹⁶ -anudayā M ¹⁸ -hanati CM. ³⁰ sakatū BM

ovadantena; Tejosamañ Rāhula bhāvanam bhāvehi, tejosamañ hi te Rāhula bhāvanam bhāvayato anuppannā c' eva akusalā dhammā na uppajjanti uppannā ca akusalā dhammā cittañ na pariyādāya ṭhassantīti.

Bhante Nāgasena, vāyussa pañca angāni gahetabbā-nīti yañ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahetabbā-nīti. — Yathā mahārāja vāyu supupphitavanasaṇḍantaram-abhivāyati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena vimutti-varakusuma-pupphitārammaṇa-vanantare ramitabbam. Idam mahārāja vāyussa paṭhamam angam gahe-tabbam. Puna ca param mahārāja vāyu dharaṇīruha-pā-dapa-gaṇe mathayati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena vanantaragatena sankhāre vicinantena kilesā mathayitabbā. Idam mahārāja vāyussa dutiyam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja vāyu ākāse ca-rati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena lokut-taradhammesu mānasam sañcārayitabbam. Idam mahārāja vāyussa tatiyam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja vāyu gandham - anubhavati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena attano sīla-surabhigandho anubhavitabbo. Idam mahārāja vāyussa catuttham angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja vāyu nirālayo aniketavāsī, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena nirālaya-m-aniketa-m-asanthavena sabbattha vimut-tena bhavitabbam. Idam mahārāja vāyussa pañcamam angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etañ mahārāja Bhagavatā devātidevena Suttanipāte:

Santhavāto bhayam jātam, niketā jāyati rajo,
aniketam - asanthavam, etañ ve munidassanan - ti.

Bhante Nāgasena, pabbatassa pañca angāni gahe-tabbānīti yañ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahe-

¹³ vanantaragatānitenā AB, -gatonatena C. ¹⁷ cārayitabbam B. ¹⁸ jā-yate M; comp. p. 211.

tabbānīti. — Yathā mahārāja pabbato acalo akampiyo asampavedhī, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sammānane vimānane sakkāre asakkāre garukāre agarukāre yase ayase nindāya pasamsāya sukhe dukkhe iṭṭhānīṭṭhesu sabbattha rūpa-sadda-gandha-rasa-phoṭṭhabba-dhammesu rajanīyesu na rajjitabbaṃ, dussanīyesu na dussitabbaṃ, muyhanīyesu na muyhitabbaṃ, na kampitabbaṃ na calitabbaṃ, pabbatena viya acalena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja pabbatassa paṭhamāṃ angāṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena:

Selo yathā ekaghano vātena na samīrati,
evam nindāpasamsāsu na samīñjanti paṇḍitā ti.

Puna ca paraṃ mahārāja pabbato thaddho na kenaci saṃsaṭṭho, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena thaddhena asaṃsaṭṭhena bhavitabbaṃ, na kenaci saṃsaggo karaṇīyo. Idaṃ mahārāja pabbatassa dutiyaṃ angāṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena:

Asaṃsaṭṭhaṃ gahaṭṭhehi anāgārehi cūbhayaṃ,
anokasārīṃ appicchaṃ, tam - ahaṃ brūmi brāhmaṇa - ti.

Puna ca paraṃ mahārāja pabbate bijāṃ na virūhati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sakamānase kilesā na virūhāpetabbā. Idaṃ mahārāja pabbatassa tatiyaṃ angāṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitam - p' etaṃ mahārāja therena Subhūtinā:

Rāgūpasamhitāṃ cittaṃ yadā uppajjate mama,
sayam - eva paccavekkhitvā ekako taṃ damem' ahaṃ:
Rajjasi rajanīyesu, dussanīyesu dussasi,
muyhase mohanīyesu; nikkhamassu vanā tuvaṃ.

^{11 18} devātid. Dharmapade M. ²¹ pabbate silāmaye M. ²⁹ -hasi M.

Visuddhānaṃ ayaṃ vāso, nimmalānaṃ tapassinaṃ;
mā kho visuddhaṃ dūsesi, nikkhamassu vaṇā tuvaṇ - ti.

Puna ca paraṃ mahārāja pabbato accuggato, evaṃ - eva
kho mahārāja yoginā yogāvacarena nāṇaccuggatena bhavi-
tabbaṃ. Idaṃ mahārāja pabbatassa catutthaṃ angaṃ
gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā
devātidevena:

Pamādaṃ appamādena yadā nudati paṇḍito,
paññāpāsādam - āruya asoko sokinim - pajam,
pabbataṭṭho va bhummaṭṭhe, dhīro bāle avekkhatīti.

Puna ca paraṃ mahārāja pabbato anunnato anonaṭo,
evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena unnatāva-
nati na karaṇīyā. Idaṃ mahārāja pabbatassa pañcamāṃ
angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja upāsi-
kāya Cullasubhaddāya sakasamaṇe parikittayamānāya:

Lābhena unnato loko, alābhena ca onāto;
lābhālābhena ekatṭhā, tādisā samaṇā mamātī.

Bhante Nāgasena, ākāsaṃ pañca angāni gahetabbā-
nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahetabbā-
nīti. — Yathā mahārāja ākāso sabbaso agayho, evaṃ -
eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbaso kilesehi
agayhena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja ākāsaṃ paṭha-
maṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja
ākāso isi-tāpasa-bhūta-dijagaṇānusañcarito, evaṃ - eva
kho mahārāja yoginā yogāvacarena: aniccaṃ dukkhaṃ -
anattā ti sankhāresu mānaṃ sañcārayitabbaṃ. Idaṃ
mahārāja ākāsaṃ dutiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna
ca paraṃ mahārāja ākāso santāsaṇiyo, evaṃ - eva kho

⁹ -nim B. ¹⁰ bhūmaṭṭhe M. ¹¹ unnatonati M. ¹² -ānucarito B. ¹³ āsantāsaṇiyo AC.

mahārāja yoginā yogāvacarena sabbabhavapaṭisandhisu mānasam ubbejayitabbam, assādo na kātabbo. Idam mahārāja ākāsassa tatiyam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja ākāso ananto appamāṇo aparimeyyo, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena anantasīlena aparimitaññena bhavitabbam. Idam mahārāja ākāsassa catuttham angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja ākāso alaggo asatto appatitthito apalibuddho, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kule gaṇe lābhe āvāse palibodhe paccaye sabbakilesesu ca sabbattha alaggena bhavitabbam, anāsattena appatitthitena apalibuddhena bhavitabbam. Idam mahārāja ākāsassa pañcamam angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā devātidevena sakaputtam Rāhulam ovaḍantena: Seyyathā pi Rāhula ākāso na katthaci patitthito, evam - eva kho tvaṃ Rāhula ākāsasamam bhāvanam bhāvehi; ākāsa-samam hi te Rāhula bhāvanam bhāvayato uppannuppannā manāpāmanāpā phassā cittaṃ na pariyādāya ṭhassantīti.

Bhante Nāgasena, candassa pañca angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja cando sukkapakkhe udayanto uttaruttariṃ vadḍhati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ācāra-sīla-guṇa-vattapaṭipattiyā āgamādhi-game paṭisallāṇe satipaṭṭhāṇe indriyesu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyoge uttaruttariṃ vadḍhitabbam. Idam mahārāja candassa paṭhamam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja cando ulārādhipati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ulāraccchandādhipatinā bhavitabbam. Idam mahārāja candassa duttiyam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja cando nisāya carati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena pavivittena bhavitabbam. Idam mahārāja candassa

¹⁷ uppannuppannā AC (uppannā MN. 62). ²⁴ -sallāṇe CM

tatiyaṃ angaṃ gahetabbam. Puna ca paraṃ mahārāja cando vimānaketu, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sīlaketunā bhavitabbam. Idam mahārāja candassa catuttham angaṃ gahetabbam. Puna ca paraṃ mahārāja cando āyācita-patthito udeti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena āyācita-patthitena kulāni upasankamitabbāni. Idam mahārāja candassa pañcamaṃ angaṃ gahetabbam. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Saṃyuttanikāyavare: Candūpamā bhikkhave kulāni upasankamatha, apakass' eva kāyaṃ apakassa cittaṃ, niccaṃ naviyā kulesu appagabbhā ti.

Bhante Nāgasena, suriyassa satta angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni satta angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja suriyo sabbaṃ udakaṃ parisoseti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbe kilesā anavasesaṃ parisosetabbā. Idam mahārāja suriyassa paṭhamaṃ angaṃ gahetabbam. Puna ca paraṃ mahārāja suriyo tamandhakāraṃ vidhamati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbaṃ rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ mānatamaṃ diṭṭhitamaṃ kilesatamaṃ sabbaṃ duccaritatamaṃ vidhamayitabbam. Idam mahārāja suriyassa dutiyaṃ angaṃ gahetabbam. Puna ca paraṃ mahārāja suriyo abhikkhaṇaṃ carati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena abhikkhaṇaṃ yoniso manasikāro kātabbo. Idam mahārāja suriyassa tatiyaṃ angaṃ gahetabbam. Puna ca paraṃ mahārāja suriyo raṃsimālī, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ārammaṇamālinā bhavitabbam. Idam mahārāja suriyassa catuttham angaṃ gahetabbam. Puna ca paraṃ mahārāja suriyo mahājanakāyaṃ santāpento carati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ācāra-sīla-guṇa-

¹¹ nicca BM. ¹⁶ -sesā M. ²¹ sabba- AC. ²¹ -mitabbāni M. ³⁰ santap- BC.

vattapaṭipattiyaṃ jhāna-vimokkha-samādhī-samāpatti-indriya-bala-bojjhanga-satipaṭṭhāna-sammappadhāna-iddhipādehi sadevako loko santāpayitabbo. Idam mahārāja suriyassa pañcamam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja suriyo Rāhubhayā bhīto carati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena duccharita - duggati-visamakantāra-vipāka-vinipāta-kilesajālaṇṇaṃ diṭṭhisanghāṭapaṭimukke kupathapakkhanne kummaggapaṭipanne satte disvā mahatā samvegabhayena mānasam samvejetabbam. Idam mahārāja suriyassa chaṭṭham angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja suriyo kalyāṇapāpake dasseti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena indriyabala-bojjhanga-satipaṭṭhāna-sammappadhāna-iddhipāda-lokiyalokuttaradhammā dassetabbā. Idam mahārāja suriyassa sattamam angam gahetabbam. Bhāsitaṃ - p' etam mahārāja therena Vangīsenā:

Yathā pi suriyo udayanto rūpam dasseti pañnam,
suciṃ - ca asuciṃ - cāpi, kalyāṇaṃ - cāpi pāpakaṃ,

Tathā bhikkhu dhammadharo avijjāpihitam janam
patham dasseti vividham, ādicco v' udayam yathā ti.

Bhante Nāgasena, Sakkassa tīṇi angāni gahetabbā-nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīṇi angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja Sakko ekantasukhasamappito, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ekantapavivekasukhābhīratena bhavitabbam. Idam mahārāja Sakkassa paṭhamam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja Sakko deve disvā paggaṇhāti hāsam - abhijāneti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kusalesu dhammesu alīnam - atanditam santam mānasam paggaṇhetabbam, hāsam - abhijānetabbam, uttāhetabbam ghaṭṭetabbam vāya-

¹ -ṭipattiyaṃ C. ² -pakkhaṇṇa AB, -pakkhaṇṇa M; -pakkhaṇṇa C. ³ kumagga- M. ⁴ mahā AC. ⁵ tathā pi C, yathā pi A. ⁶ ādiccomudayaṃ ACM ⁷ paggaṇhāti B.

mitabbaṃ. Idaṃ mahārāja Sakkassa dutiyaṃ angaṃ gahe-
 tabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja Sakkassa ana-
 bhirati na uppajjati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yo-
 gāvacarena suññāgāre anabhirati na uppādetabbā. Idaṃ
 mahārāja Sakkassa tatiyaṃ angaṃ gahe-
 tabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Subhūtinā :

Sāsane te mahāvīra yato pabbajito ahaṃ,
 nābhijānāmi uppannaṃ mānaṃ kāmasamhitā - ti.

Bhante Nāgasena, cakkavattissa cattāri angāni gahe-
 tabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni cattāri angāni gahe-
 tabbānīti. — Yathā mahārāja cakkavattī catuhi sangaha-
 vatthūhi janaṃ sangahāti, evaṃ - eva kho mahārāja yo-
 ginā yogāvacarena catassannaṃ parisānaṃ mānaṃ san-
 gahe-
 tabbaṃ anuggahe-
 tabbaṃ sampaha-
 msetabbaṃ. Idaṃ
 mahārāja cakkavattissa paṭhamāni angaṃ gahe-
 tabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja cakkavattissa vijite corā na
 utṭhahanti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena
 kāmarāga - byāpāda - vihiṃsāvitakkā na uppādetabbā.
 Idaṃ mahārāja cakkavattissa dutiyaṃ angaṃ gahe-
 tabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena :

Vitakkūpasame ca yo rato
 asubhaṃ bhāvayati sadā sato,
 esa kho byantikāhiti,
 esa - cchechhati Mārabandhanaṃ - ti.

Puna ca paraṃ mahārāja cakkavattī divase divase sa-
 muddapariyantaṃ mahāpaṭhaviṃ anuyāyati kalyāṇapāpa-
 kāni vicinamāno, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogā-
 vacarena kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammaṃ divase
 divase paccavekkhitabbaṃ: kiṃ - nu kho me imehi tīhi
 ṭhānehi anupavajjassa divaso vītivattatīti. Idaṃ mahārāja

¹⁴ mānaṃ gabe- ABC. ¹⁴ -sitabbaṃ ABC. ²⁶ anusāsati ABC. ²⁶ kā-
 yakamma-vacīkamma- AC.

cakkavattissa tatiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Ekuttarikanikāyavare: Kathambhūtassa me rattindivā vītipatantīti pabbajitena abhiñhaṃ paccavekkhitabbaṃ - ti. Puna ca paraṃ mahārāja cakkavattissa abbhantarabāhirārakkhā susāmvihitā hoti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena abbhantarānaṃ bāhirānaṃ kilesānaṃ ārakkhāya satidovāriko t̐apetabbo. Idaṃ mahārāja cakkavattissa catutthaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena: Satidovāriko bhikkhave ariyasāvako akusalaṃ pajahati kusalaṃ bhāveti, sāvajjaṃ pajahati anavajjaṃ bhāveti, suddham - attānaṃ pariharatīti.

Uddānaṃ: Pathavī āpo ca tejo ca vāyo ca pabbatena ca
ākāso canda-suriyo ca Sakko ca cakkavattinā ti.

Tatiyo vaggo.

Bhante Nāgasena, upacikāya ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ - ti yaṃ vadesi, katamaṃ - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ - ti. — Yathā mahārāja upacikā uparicchadanam katvā attānaṃ pidahitvā gocarāya carati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena silasaṃvarachadanam katvā mānaṃ pidahitvā piṇḍāya caritabbaṃ. Silasaṃvarachadanena kho mahārāja yogī yogāvacaro sabba-bhayaśamatikkanto hoti. Idaṃ mahārāja upacikāya ekaṃ

² Anguttarikanikāyavare M. ⁷ -antarabā- M. ¹³ āpo tejo ca M. ¹⁴ -suriyā A, -suriyaṃ M. ^{20 22} -cchad- M ²³ yoginā all. ²³ -kkamanto AC; -bhayaśamatikkanto M.

angam̐ gahetabbam̐. Bhāsitam - p' etam̐ mahārāja therena Upasenena Vangantaputtana:

Sīlasam̐varachadanaṃ yogī katvāna mānasam̐
anupalitto lokena bhayā ca parimuccatīti.

Bhante Nāgasena, bilārassa dve angāni gahetabbā-
nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbānīti.
— Yathā mahārāja bilāro guhāgato pi susiragato pi
hammiyantaragato pi unduraṃ yeva pariyesati, evaṃ - eva
kho mahārāja yoginā yogāvacarena gāmagatenāpi araṇṇa-
gatenāpi rukkhamaḷagatenāpi suñṇāgāragatenāpi satataṃ
samitaṃ appamattena kāyagatāsatiḥhōjanaṃ yeva pari-
yesitabbam̐. Idam̐ mahārāja bilārassa paṭhamam̐ angam̐
gahetabbam̐. Puna ca param̐ mahārāja bilāro āsanne
yeva gocaraṃ pariyesati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā
yogāvacarena imesu yeva pañcas' upādānakkhandhesu
udayabbayānupassinā viharitabbam̐: iti rūpaṃ, iti rūpassa
samudayo, iti rūpassa atthagamo; iti vedanā, iti veda-
nāya samudayo, iti vedanāya atthagamo; iti saññā, iti
saññāya samudayo, iti saññāya atthagamo; iti sankhārā,
iti sankhārānaṃ samudayo, iti sankhārānaṃ atthagamo;
iti viññāṇaṃ, iti viññāṇassa samudayo, iti viññāṇassa
atthagamo ti. Idam̐ mahārāja bilārassa dutiyaṃ angam̐
gahetabbam̐. Bhāsitam - p' etam̐ mahārāja Bhagavatā
devātidevena:

Na ito dūre bhavitabbam̐, bhavaggaṃ kiṃ karissati,
paccuppannamhi vohāre sake kāyamhi vindatbāti.

Bhante Nāgasena, undurassa ekaṃ angam̐ gahetab-
ban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angam̐ gahetab-
ban - ti. — Yathā mahārāja unduro ito c' ito ca vica-
ranto āhārūpasimsako yeva carati, evaṃ - eva kho ma-

¹³ āsana AC (and perhaps B). ¹⁷ atthagamo M throughout.

hārāja yoginā yogāvacarena ito c' ito ca vicarantena yoniso manasikārūpasimsaken' eva bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja undurassa ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Upasenena Vangantaputtana:

Dhammasīsaṃ karitvāna viharanto vipassako anolīno viharati upasanto sadā sato ti.

Bhante Nāgasena, vicchikassa ekaṃ angaṃ gahetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja vicchiko nangulāvudho, nangulaṃ ussāpetvā carati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena nāṇāvudhena bhavitabbaṃ, nāṇaṃ ussāpetvā viharitabbaṃ. Idaṃ mahārāja vicchikassa ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Upasenena Vangantaputtana:

Nāṇakhaggaṃ gahetvāna viharanto vipassako parimuccati sabbabhayā, duppasaho ca so bhava ti.

Bhante Nāgasena, nakulassa ekaṃ angaṃ gahetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja nakulo uragam - upagacchanto bhesajjena kāyaṃ paribhāvetvā uragam - upagacchati gahetuṃ, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kodhāghātabahulaṃ kalaha - viggaha - vivāda - virodhābhībhūtaṃ lokaṃ - upagacchantena mettābhesajjena mānaṃ anulimpitabbaṃ. Idaṃ mahārāja nakulassa ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtana dhammasenāpatinā:

Tasmā sakaṃ paresam - pi, kātabbā mettabhāvanā, mettacittena pharitabbaṃ, etaṃ buddhāna' sāsanān - ti.

Rhante Nāgasena, jarasigālassa dve angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja jarasigālo bhojanam paṭilabbhitvā ajigucchamāno yāvadattham āharayati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena bhojanam paṭilabbhitvā ajigucchamānena sarīrayāpanamattam - eva paribhuñjitabbaṃ. Idam mahārāja jarasigālassa paṭhamam angam gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Mahākassapena :

Senāsanamhā oruyha gāmaṃ piṇḍāya pāvisiṃ;
 bhuñjantaṃ purisaṃ kuṭṭhim sakkacca naṃ upatṭhahim.
 So me pakkena hatthena ālopaṃ upanāmayi,
 ālopaṃ pakkhipantassa angulim - p' ettha chijjatha.
 Kuḍḍamūlaṃ - ca nissāya ālopaṃ paribhuñjisaṃ;
 bhuñjamāne va bhutte vā jeguccham - me na vijjātīti.

Puna ca paraṃ mahārāja jarasigālo bhojanam paṭilabbhitvā na vicināti: lūkham vā paṇītaṃ vā ti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena bhojanam paṭilabbhitvā na vicinitabbaṃ: lūkham vā paṇītaṃ vā sampannaṃ vā asampannaṃ vā ti, yathāladdhena santussitabbaṃ. Idam mahārāja jarasigālassa dutiyam angam gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Upasenena Vangantaputtena :

Lūkhena pi ca santusse, nāññaṃ patthe rasaṃ bahuṃ,
 rasesu anugiddhassa jhāne na ramatī mano,
 itarītarena santutṭhe sāmāññaṃ paripūratīti.

Bhante Nāgasena, migassa tiṇi angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tiṇi angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja migo divā araṇṇe carati, rattiṃ abbhokāse, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena divā araṇṇe viharitabbaṃ, rattiṃ abbhokāse. Idam mahārāja

⁴ āharati AC. ¹¹ pakkena A, sakena M. ¹² -Jiṇṇ B. ¹³ -ñjiyaṃ B, -ñjiham AaCb. -ñji naṃ Ca. -ñjahaṃ Ab. ¹⁴ ca . . . ca M ¹⁵ santutṭho ACM. ¹⁶ vasati AC

migassa pathamañ angaṃ gahetabbañ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Lomahaṃsana-pariyāye: So kho ahaṃ Sāriputta yā tā rattiyo sītā hemantikā antaraṭṭhake himapātasamaye tathārūpāsu rattisu rattiṃ abbhokāse viharāmi, divā vanasaṇḍe; gimbhānaṃ pacchime māse divā abbhokāse viharāmi, rattiṃ vanasaṇḍe ti. Puna ca paraṃ mahārāja migo sattimhi vā sare vā opatante vañceti palāyati, na kāyaṃ - upaneti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kilesesu opatantesu vañcayitabbaṃ palāyitabbaṃ, na cittaṃ - upanetabbaṃ. Idaṃ mahārāja migassa dutiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja migo manusse disvā yena vā tena vā palāyati: mā maṃ te addasaṃsūti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena bhaṇḍana-kalaha-viggaha-vivādasīle dussīle kusīte sangāṇikārāme disvā yena vā tena vā palāyitabbaṃ: mā maṃ te addasaṃsu ahañ - ca te mā addasaṃ - ti. Idaṃ mahārāja migassa tatiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Mā me kadāci pāpiccho kusīto hīnavīriyo
appassuto anācāro sameto katthacī ahū ti.

Bhante Nāgasena, gorūpassa cattāri angāni gahetabbanīti yaṃ vadesi, katamāni tāni cattāri angāni gahetabbanīti. — Yathā mahārāja gorūpo sakaṃ gehaṃ na vijahati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sako kāyo na vijahitabbo: anicc-ucchādana-parimaddana-bhedana-vikiraṇa-viddhaṃsanadhammo ayaṃ kāyo ti. Idaṃ mahārāja gorūpassa paṭhamaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja gorūpo ādiṇṇadhuro sukhadukkhena dhuraṃ vahati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena

³ yo kho AM, sekho B.   ³ tā om. AC.   ²¹ samena AC, sammato M.
²⁹ ādinna- AC.

ādinṇabrahmacariyena sukhadukkhena yāva jīvitapariyādānā āpāṇakoṭīkaṃ brahmacariyaṃ caritabbaṃ. Idam mahārāja gorūpassa dutiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja gorūpo chandena ghāyamāno pāṇiyaṃ pivati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ācariyupajjhāyānaṃ anusatthi chandena pemena pasādena ghāyamānena paṭiggahetabbā. Idam mahārāja gorūpassa tatiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja gorūpo yena kenaci vāhiyamāno vahati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena therā-nava-majjhimbhikkhūnaṃ - pi gihiupāsakassāpi ovādānusāsani siraṣā sampatṭhitabbā. Idam mahārāja gorūpassa catutthaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Tadahu pabbajito santo, jātiyā sattavassiko,
so pi maṃ anusāseyya, sampatṭicchāmi matthake.

Tibbaṃ chandaṃ - ca pemaṃ - ca tasmaṃ disvā
upaṭṭhāpe,
ṭhapeyy' ācariye ṭhāne, sakkacca naṃ punappunaṃ - ti.

Bhante Nāgasena, varāhassa dve aṅgāni gahetabbā - nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve aṅgāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja varāho santatta-kāṭhite gimhasamaye sampatte udakaṃ upagacchati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena dosena citte ālulita-khalita-vibbhanata-santatte sītalāmatapaṇīta-mettābhāvanāṃ upagantabbaṃ. Idam mahārāja varāhassa paṭhamāṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja varāho cikkhallam - udakaṃ - upagantvā nāsikāya paṭhaviṃ khaṇitvā doṇiṃ katvā doṇikāya sayati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā

¹ ādinna- AC. ² -kathine AC. ³ cittaṇa ACM. ⁴ sītalāmatavahita-mettā- M, sītalāpanīta- AaC, sītalapanīta- Ab. ⁵ vikkh- BC (and perhaps A). ⁶ -udakaṃ- om. B. ⁷ pathaviyaṃ A.

yogāvacarena mānase kāyaṃ nikkhipitvā ārammaṇantara-gatena sayitabbaṃ. Idaṃ mahārāja varāhassa dutiyaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Piṇḍolabhāradvājena:

Kāye sabhāvaṃ disvāna vicinitvā vipassako
ekākiyo adutiyo seti ārammaṇantare ti.

Bhante Nāgasena, hatthissa pañca angāni gaheṭṭabbā-nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gaheṭṭabbā-nīti. — Yathā mahārāja hatthī nāma caranto yeva pa-ṭhaviṃ dāleti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāva-careṇa kāyaṃ sammasamānen' eva sabbe kilesā dāle-tabbā. Idaṃ mahārāja hatthissa paṭhamāṃ angaṃ gahe-ṭṭabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja hatthī sabbakāyen' eva apaloketi, ujukaṃ yeva pekkhati, na disāvidisā vilo-keṭi, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sab-bakāyena apalokinā bhavitabbaṃ, na disāvidisā viloke-tabbā, na uddhaṃ ulloketabbaṃ, na adho oloketabbaṃ, yugamattaṃ pekkhinā bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja hatthissa dutiyaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja hatthī anibaddhasayano gocarāya - m - anugantvā na tam - eva desaṃ vāsatham - upagacchati, na dhuva-paṭiṭṭhālayo, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāva-careṇa anibaddhasayanena bhavitabbaṃ, nirālayena piṇḍāya gantabbaṃ; yadi passati vipassako manuññaṃ patirūpaṃ ruciradese bhavaṃ maṇḍapaṃ vā rukkhamaṇaṃ vā guhaṃ vā pabbhāraṃ vā, tatth' eva vāsam - upagantabbaṃ, dhuva-paṭiṭṭhālayo na kātabbo. Idaṃ mahārāja hatthissa tatiyaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja hatthī udakaṃ ogāhitvā suci-vimala-sītala-salilaparipuṇ-ṇaṃ kumud-uppala-paduma-puṇḍarīkasaṇḍhaṇṇaṃ ma-

⁹ hatthi all throughout. ²⁰ gocarāya samanugantvā M. ²¹ ogāhetvā all throughout.

hatimahantaṃ padumasaraṃ ogāhitvā kīlati gajavarakīlaṃ, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena suci-vimala-vippasanna-m-anāvila-dhammavaravāri-puṇṇaṃ vimuttikusumasañchannaṃ mahāsatipatṭhānapokkharāṇiṃ ogāhitvā ñāṇena sankhārā odhunitabbā vidhunitabbā, yogāvacarakīlā kīlitabbā. Idaṃ mahārāja hatthissa catutthaṃ angaṃ gahetabbāṃ. Puna ca paraṃ mahārāja hatthi sato pādaṃ uddharati sato pādaṃ nikkhipati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena satena sampajānena pādaṃ uddharitabbāṃ, satena sampajānena pādaṃ nikkhipitabbāṃ, abhikkama-paṭikkame sammiñjana-pasāraṇe sabbattha satena sampajānena bhavitabbāṃ. Idaṃ mahārāja hatthissa pañcamaṃ angaṃ gahetabbāṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Saṃyuttanikāyavare :

Kāyena saṃvaro sādhu, sādhu vācāya saṃvaro,
manasā saṃvaro sādhu, sādhu sabbattha saṃvaro;
sabbattha saṃvuto lajjī rakkhito ti pavuccatīti.

Uddānaṃ: Upacikā bilāro ca unduro vicchikena ca
nakulo sigālo migo gorūpo varāho hatthinā dasāti.

Catuttho vaggo.

Bhante Nāgasena, sīhassa satta angāni gahetabbā-nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni satta angāni gahetabbā-nīti. — Yathā mahārāja sīho nāma seta-vimala-pari-suddha-pañḍaro, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena seta-vimala-parisuddha-pañḍaracittena byapa-gatakukkuccena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja sīhassa paṭhamam̐ angam̐ gahetabbaṃ. Puna ca param̐ mahārāja sīho catucarāṇo vikkantacārī, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena caturiddhipādacarāṇena bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja sīhassa dutiyam̐ angam̐ gahetabbaṃ. Puna ca param̐ mahārāja sīho abhirūpa-rucira-kesarī, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena abhirūpa-rucira-sīla-kesarinā bhavitabbaṃ. Idaṃ mahārāja sīhassa tatiyam̐ angam̐ gahetabbaṃ. Puna ca param̐ mahārāja sīho jivitapariyādāne pi na kassaci oṇamati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena cīvara-piṇḍapāta-senāsana-gilānapaccayabhesajja-parikkhāra-pariyādāne pi na kassaci oṇamitabbaṃ. Idaṃ mahārāja sīhassa catut-tham̐ angam̐ gahetabbaṃ. Puna ca param̐ mahārāja sīho sapadānabhakkho, yasmiṃ okāse nipatati tatth' eva yā-vadattham̐ bhakkhayati, na varamamsam̐ vicināti; evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sapadānabhak-khena bhavitabbaṃ, na kulāni vicinitabbāni, na pubba-geham̐ hitvā kulāni upasankamitabbāni, na bhojanam̐ vicinitabbaṃ, yasmiṃ okāse kabalāṃ ādiyati tasmiṃ yeva okāse bhuñjitabbaṃ sarīrayāpanamattam̐, na varabhoja-nam̐ vicinitabbaṃ. Idaṃ mahārāja sīhassa pañcamam̐ angam̐ gahetabbaṃ. Puna ca param̐ mahārāja sīho asan-nidhibhakkho, sakim̐ gocaram̐ bhakkhayitvā na puna tam̐ upagacchati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena asannidhikāraparibhoginā bhavitabbaṃ. Idaṃ ma-hārāja sīhassa chaṭṭham̐ angam̐ gahetabbaṃ. Puna ca

param mahārāja siho bhojanaṃ aladdhā na paritassati, laddhā pi bhojanaṃ agadhito amucchito anajjhāpanno paribhuñjati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena bhojanaṃ aladdhā na paritassitabbaṃ, laddhā pi bhojanaṃ agadhitena amucchitena anajjhāpannena ādinavadassāvinā nissaraṇapaṇṇīna paribhuñjitabbaṃ. Idam mahārāja sihassa sattamaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etam mahārāja Bhagavatā devātidevena Saṃyuttanikāyavare theram Mahākassapaṃ parikkittayamānena: Santuṭṭho 'yaṃ bhikkhave Kassapo itaritarena piṇḍapātena, itarītarapiṇḍapātasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca piṇḍapātaheṭu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati, aladdhā ca piṇḍapātaṃ na paritassati, laddhā ca piṇḍapātaṃ agadhito amucchito anajjhāpanno ādinavadassāvī nissaraṇapaṇṇīno paribhuñjatīti.

Bhante Nāgasena, cakkavākassa tīṇi angāni gahe-tabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīṇi angāni gahe-tabbānīti. — Yathā mahārāja cakkavāko yāva jīvitapariyādānā dutiyikaṃ na vijahati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena yāva jīvitapariyādānā yoniso manasikāro na vijahitabbo. Idam mahārāja cakkavākassa paṭhamam angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja cakkavāko sevāla-panaka-bhakkho, tena ca santuṭṭhiṃ āpajjati, tāya ca santuṭṭhiyā balena ca vaṇṇena ca na parihāyati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena yathālābhasantoso karaṇīyo. Yathālābhasantuṭṭho kho pana mahārāja yogī yogāvacaro na parihāyati sīlena, na parihāyati samādhinā, na parihāyati paṇṇāya, na parihāyati vimuttiyā, na parihāyati vimuttiṇāṇadassanena, na parihāyati sabbehi kusalehi dhammehi. Idam mahārāja

² laddhā va bh. B. ³ adhigato BC. avigato M. ¹⁰ -tuttbhāyaṃ ABB'.

¹⁰ bhikkhave om. AC. ¹⁴ (agadhito SN. XV, 1.) ²⁷ yoginā yogāvacare all. ²⁹ na parih. vimuttiyā om AB'C

cakkavākassa dutiyam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja cakkavāko pāṇe na viheṭhayati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena nihatadaṇḍena nihitasatthena lajjinā dayāpannena sabbapāṇabhūta-hitānukampinā bhavitabbam. Idam mahārāja cakkavākassa tatiyam angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā devātidevena Cakkavākajātaka:

Yo na hanti, na ghātetī, na jināti, na jāpaye,
ahimsā' sabbabhūtesu veram tassa na kenacīti.

Bhante Nāgasena, peṇāhikāya dve angāni gahetabbānīti yam vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja peṇāhikā sakapatimhi usūyāya chāpake na posayati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sakamane kilese uppanne usūyāyitabbam, satipaṭṭhānena sammāsaṃvarasusire pakkipitvā manodvāre kāyagatā sati bhāvetabbā. Idam mahārāja peṇāhikāya paṭhamam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja peṇāhikā pavane divasam gocaram caritvā sāyam pakkhigaṇam upeti attano guttiyā, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ekānikena pavivekam sevītābham samyojanaparimuttiyā, tatra ratim alabhamānena upavādhayaparirakkhanāya sangham osaritvā sangharakkhitenā vasītābham. Idam mahārāja peṇāhikāya dutiyam angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja Brahmunā Sahampatinā Bhagavato santike:

Sevetha pantāni senāsanāni,
careyya samyojanavippamokkhā';
sace ratim nādhigaccheyya tattha,
sanghe vase rakkhitatto satimā ti.

³ nikkhitta- M twice. ⁹ (mettamso sabbabh., Jāt 451 v. 10, also AN. VIII, i, 1 v. 5.) ¹⁰ pen- C throughout, A four times. ²¹ -pariguttiyā A. ²¹ rattim AB'C ²⁸ (so ce SN. VI, 13 v. 1.) ²⁹ satimā all.

Bhante Nāgasena, gharakapoṭassa ekaṃ angaṃ ga-hetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ ga-hetabban - ti. — Yathā mahārāja gharakapoṭo paragehe vasamāno na tesam kiñci bhaṇḍassa nimittaṃ gaṇhāti, majjhatto vasati saññābahulo, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena parakulāṃ upagatena tasmiṃ kule itthinaṃ vā purisānaṃ vā mañce vā pīthe vā vatthe vā alankāre vā upabhoge vā paribhoge vā bhojanavikatisu vā na nimittaṃ ga-hetabbaṃ, majjhattena bhavitabbaṃ, samaṇasaññā paccupaṭṭhapetabbā. Idaṃ mahārāja ghara-ka-poṭassa ekaṃ angaṃ ga-hetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Cullanāradajātake:

Pavisitvā parakulāṃ pānesu bhojanesu vā
mitaṃ khāde, mitaṃ bhuñje, na ca rūpe manāṃ kare ti.

Bhante Nāgasena, ulūkassa dve angāni ga-hetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni ga-hetabbānīti. — Yathā mahārāja ulūko kākehi paṭiviruddho rattiṃ kāka-sanghaṃ gantvā bahū pi kāke hanati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena aññāṇena paṭivirodho kā-tabbo, ekena raho nisīditvā aññāṇaṃ sampamadditabbaṃ, mūlato chinditabbaṃ. Idaṃ mahārāja ulūkassa paṭha-maṃ angaṃ ga-hetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja ulūko supaṭisallīno hoti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena paṭisallāṇārāmena bhavitabbaṃ paṭisallāṇa-ratena. Idaṃ mahārāja ulūkassa dutiyaṃ angaṃ ga-he-tabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devā-tidevena Saṃyuttanikāyavare: Idha bhikkhave bhikkhu paṭisallāṇārāmo paṭisallāṇarato: idaṃ dukkhaṃ - ti yathā-bhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhasamudayo ti yathābhūtaṃ

⁴ vasamāne AB'C. ¹⁰ -paṭṭhā- M ¹³ (pānattho bhojanāya vā Jāt. 477 v. 13.) ¹⁸ hanāti AB'C. ²⁴ -sallāṇ- ACM throughout, B' twice. ²⁵ sallāṇaratena B', sallāṇa- AC.

pajānāti, ayaṃ dukkhanirodho ti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ti yathābhūtaṃ pajānātīti.

Bhante Nāgasena, satapattassa ekaṃ angaṃ gahe-tabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahe-tabban - ti. — Yathā mahārāja satapatto ravitvā paresaṃ khemaṃ vā bhayaṃ vā ācikkhati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena paresaṃ dhammaṃ desayamā-nena vinipātaṃ bhayato dassayitabbaṃ, nibbānaṃ khe-mato dassayitabbaṃ. Idam mahārāja satapattassa ekaṃ angaṃ gahe-tabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Piṇḍolabbhāradvājena:

Niraye bhayasantāsaṃ, nibbāne vipulaṃ sukhaṃ,
ubhayān' etāni atthāni dassetabbāni yoginā ti.

Bhante Nāgasena, vaggulissa dve angāni gahe-tabbā-nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahe-tabbānīti. — Yathā mahārāja vagguli gehaṃ pavisitvā vicaritvā nik-khamati, na tattha palibuddhati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena gāmaṃ piṇḍāya pavisitvā sapadānaṃ vicaritvā paṭiladdhalābhena khippam - eva nikkhamitabbaṃ, na tattha palibuddhena bhavitabbaṃ. Idam mahārāja vaggulissa paṭhamāṃ angaṃ gahe-tabbaṃ. Puna ca pa-raṃ mahārāja vagguli paragehe vasamāno na tesāṃ pari-hāniṃ karoti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kulāni upasankamitvā atiyācanaṃ vā viññattibahula-tāya vā kāyadosabahulatāya vā atibhāṇitāya vā samāna-sukhadukkkhatāya vā na tesāṃ koci vippatīsāro karaṇīyo, na pi tesāṃ mūlakammaṃ parihāpetabbaṃ, sabbathā vadḍhi yeva icchitabbā. Idam mahārāja vaggulissa duti-yaṃ angaṃ gahe-tabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja

⁶ pare saddhammaṃ AaB'. ¹⁴ attāni AM. ^{17 23} vaggulī B'. ²⁰ caritvā A.

Bhagavatā devātidevena Dīghanikāyavare Lakkhaṇa-suttante :

Saddhāya sīlena sutena buddhiyā
cāgena dhammena babūhi sādhuhi
dhanena dhaññena ca khattavatthunā
puttehi dārehi catuppadehi ca
Nātīhi mittehi ca bandhavehi
balena vaṇṇena sukkena cūbhayaṃ
katham na hāyeyyūṃ pare ti icchati,
atthassa - m - iddhiṃ - ca panābhikankhatīti.

Bhante Nāgasena, jalūkāya ekaṃ angaṃ gahetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja jalūkā yattha allīyati tatth' eva daḷhaṃ allīyitvā ruhiraṃ pivati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena yasmiṃ ārammaṇe cittaṃ allīyati taṃ ārammaṇaṃ vaṇṇato ca saṇṭhānato ca disato ca okāsato ca paricchedato ca lingato ca nimittato ca daḷhaṃ patitṭhāpetvā ten' ev' ārammaṇena vimuttirasam - asecanakaṃ pātabbaṃ. Idaṃ mahārāja jalūkāya ekaṃ angaṃ gahetabbam. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Anuruddhena :

Parisuddhena cittena ārammaṇe patitṭhāya
tena cittena pātabbaṃ vimuttirasam - asecanan - ti.

Bhante Nāgasena, sappassa tīni angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīni angāni gahetabbānīti.

Yathā mahārāja sappo urena gacchati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena paññāya caritabbam; paññāya caramānassa kho mahārāja yogino cittaṃ ñāye carati, vilakkhaṇaṃ vivajjeti salakkhaṇaṃ bhāveti. Idaṃ

⁹ bhāyeyyūṃ AB⁴. ¹¹ jalu- AM throughout ¹⁸ -tṭhap- B'M. ¹⁹ ase-
C, asoc- Ab ²² -tṭhaya A. ²³ asoc- AbC. ²⁸ yogino yogāvacarassa M.
²⁹ nilakkhaṇaṃ B'C. ²⁹ saṃlakkhaṇaṃ M.

mahārāja sappassa paṭhamam āgamā gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja sappo caramāno osadham parivajjento carati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvaca-rena duccaritam parivajjentena caritabbaṃ. Idam mahārāja sappassa dutiyam āgamā gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja sappo manusse disvā tappati socati cintayati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvaca-rena kuvitakke vitakketvā aratim uppādayitvā tappitabbaṃ socitabbaṃ cintayitabbaṃ: pamādena me divaso vītinā-mito, na so puna sakkā lāddhun - ti. Idam mahārāja sappassa tatiyam āgamā gahetabbaṃ. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhallāṭiyajātake dvinnam kinnarānam:

Yam - ekarattim vippavasimha ludda,
akāmakā, aññamaññam sarantā,
tam - ekarattim anutappamānā
socāma, sā ratti punan - na hessatīti.

Bhante Nāgasena, ajagarassa ekam āgamā gahetab-ban - ti yaṃ vadesi, kataman - tam ekam āgamā gahetab-ban - ti. — Yathā mahārāja ajagaro mahatimahākāyo bahū pi divase ūnūdarō dīnataro kucchipūram āhāram na labhati, aparipuṇṇo yeva yāvad - eva sarīrayāpanamatta-kena yāpeti, evam - eva kho mahārāja yogino yogāvaca-rassa bhikkhācariyapasutassa parapiṇḍam - upagatassa paradinnapāṭikankhissa sayamgāhapaṭiviratassa dullabham udarapaṭipūram āhāram, api ca atthavasikena kulaput-tena cattāro pañca ālope abhuñjitvā avasesam udakena paripūretabbaṃ. Idam mahārāja ajagarassa ekam āgamā gahetabbaṃ. Bhāsitam - p' etam mahārāja therena Sāri-puttena dhammasenāpatinā:

---

¹² bhallāṭiya- M. ²⁰ ūnūdarō ACM. ²⁶ bhuñjitvā A.

Allaṃ sukkhaṃ - ca bhuñjanto na bālhaṃ suhito siyā,
ūnūdaro mitāhāro sato bhikkhu paribbaje.

Cattāro pañca ālope abhuttvā udakaṃ pive,
alam - phāsuvihārāya pahitattassa bhikkhuno ti.

Uddānaṃ: Kesarī cakkavāko ca penāhi gharakapotako
                    ulūko satapatto ca vaggulī ca jalūpikā
                    sappo ajāgaro c' eva, vaggo tena pavuccatīti.

Pañcama vaggo.

Bhante Nāgasena, panthamakkāṭakassa ekaṃ angaṃ
gaheṭabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ
gaheṭabban - ti. — Yathā mahārāja panthamakkāṭako
panthe makkāṭajālavitānaṃ katvā yadi tattha jālake
laggati kimi vā makkhikā vā paṭango vā, taṃ gaheṭvā
bhakkhayati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvaca-
rena chasu dvāresu satipaṭṭhānajālavitānaṃ katvā yadi
tattha kilesamakkhikā bajjhanti, tatth' eva ghāṭetabbā.
Idaṃ mahārāja panthamakkāṭakassa ekaṃ angaṃ gahe-
tabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Anu-
ruddhena:

Cittaṃ niyame chasu dvāresu satipaṭṭhānavaruttame,
kilesā tattha laggā ce hantabbā te vipassinā ti.

Bhante Nāgasena, thanasitadārakassa ekaṃ angaṃ
gaheṭabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ

¹ sukhito A. ² ūnodaro M, ūnu- AC. ⁶ jalop- A, jalukikā M. ¹² mak-
kāṭakajāla- M. ¹³ jālakena AB'C ¹⁴ bhakkhati M. ²⁰ niyama AbB'C.

gahetabban - ti. — Yathā mahārāja thanasitadārako sakatthe laggati, khīratthiko rodati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sadatthe laggitabbaṃ, sabbattha dhammañāṇena bhavitabbaṃ, uddese paripucchāya sammappayoge paviveke garusaṃvāse kalyāṇamittasevane. Idaṃ mahārāja thanasitadārakassa ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Dīghanikāyavare Parinibbānasuttante : Ingha tumhe Ānanda sadatthe ghaṭatha, sadatthe anuyuñjatha, sadatthe appamattā ātāpino pahitattā viharathāti.

Bhante Nāgasena, cittakadharakummassa ekaṃ angaṃ gahetabban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahetabban - ti. — Yathā mahārāja cittakadharakummo udakabhayā udakaṃ parivajjetvā vicarati, tāya ca pana udakaṃ parivañjanāya āyuna na parihāyati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena pamāde bhaya - dassāvinā bhavitabbaṃ, appamāde guṇavisesadassāvinā, tāya ca pana bhayadassāvitāya na parihāyati sāmāñña, nibbānassa santike upeti. Idaṃ mahārāja cittakadharakummassa ekaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Dhammapāde :

Appamādarato bhikkhu, pamāde bhayadassivā,
abhabbo parihānāya nibbānass' eva santike ti.

Bhante Nāgasena, pavanassa pañca angāni gahetabbanīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahetabbanīti. — Yathā mahārāja pavanaṃ nāma asucijanaṃ paṭicchādeti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena paresaṃ aparaddhaṃ khalitaṃ paṭicchādetabbaṃ, na vivaritabbaṃ. Idaṃ mahārāja pavanassa paṭhamāṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja pavanaṃ suññaṃ pacurajanehi, evam - eva kho mahārāja yoginā

⁹ (sadatthaṃ anuy. or sadatthamanuy. DN. 16). ¹⁵ udaka M. ¹⁶ pamādena AB'C. ¹⁸ sāmāñña all.

yogāvacarena rāga-dosa-moha-māna-diṭṭhijālehi sabbehi ca kilesehi suññena bhavitabbaṃ. Idam mahārāja pavanassa dutiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja pavanaṃ vivittaṃ janasambādharahitaṃ, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena pāpakehi akusalehi dhammehi anariyehi pavivittena bhavitabbaṃ. Idam mahārāja pavanassa tatiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja pavanaṃ santaṃ parisuddhaṃ, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena santena parisuddhena bhavitabbaṃ, nibbutena pahīnamānena pahīnamakkhena bhavitabbaṃ. Idam mahārāja pavanassa catutthaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja pavanaṃ ariyajanasamsevitaṃ, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ariyajanasamsevitena bhavitabbaṃ. Idam mahārāja pavanassa pañcamaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Saṃyuttanikāyavare :

Pavivittehi ariyehi pahitattehi jhāyihī
niccaṃ āraddhaviariyehi paṇḍitehi sabā vase ti.

Bhante Nāgasena, rukkhassa tīṇi angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīṇi angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja rukkho nāma pupphaphaladharo, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena vimutti-puppha-sāmaññaphala-dhārinā bhavitabbaṃ. Idam mahārāja rukkhassa paṭhamaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja rukkho upagatānam - anuppaviṭṭhānaṃ janānaṃ chāyaṃ deti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena upagatānam - anuppaviṭṭhānaṃ puggalānaṃ āmisapaṭisaṅhārena vā dhammapaṭisaṅhārena vā paṭi-saṅharitabbaṃ. Idam mahārāja rukkhassa dutiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja rukkho

⁵ satataṃ C, om. A. ⁹ santena om AB'C. ¹⁰ pahīnakkhena B'C.

chāyāvemattaṃ na karoti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbasattesu vemattatā na kātabbā, cora-vadhaka-paccatthikesu pi attani pi samasamā mettābhāvanā kātabbā: kin - ti ime sattā averā abyāpajjhā anīghā sukhī attānaṃ parihareyyun - ti. Idam mahārāja rukkhassa tatiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Vadhake Devadattamhi, core Angulimālake,
Dhanapāle, Rāhule c' eva, sabbattha samako Munīti.

Bhante Nāgasena, meghassa pañca angāni gahetabānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni pañca angāni gahetabānīti. — Yathā mahārāja megho uppannaṃ rajojallaṃ vūpasameti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena uppannaṃ kilesarajojallaṃ vūpasametabbaṃ. Idam mahārāja meghassa paṭhamam angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja megho paṭhaviyā uṇhaṃ nibbāpeti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena mettābhāvanāya sadevako loko nibbāpetabbo. Idam mahārāja meghassa dutiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja megho sabbabijāni virūhāpeti, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbasattānaṃ saddhaṃ uppādetvā taṃ saddhābijaṃ tisu sampattisu ropetabbaṃ, dībbamānusikāsu sampattisu yāva paramatthanibbāna-sukhasampatti. Idam mahārāja meghassa tatiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca param mahārāja megho ututo samuttahitvā dharaṇītalaruhe tiṇa-rukkha-latā-gumba-osadhi-vanaspatayo parirakkhati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena yoniso manasikāraṃ nibbattetvā tena yoniso manasikārena samaṇadhammo parirakkhitabbo, yoniso manasikāramūlakā sabbe kusalā dhammā. Idam mahārāja meghassa catutthaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna

⁵ anīghā B'M. ⁵ sukhaṃ M ²⁰ virub- all. ²⁶ dharaṇī- C.

ca param mahārāja megho vassamāno nadī-talāka-pokkharāṇiyo kandara-padara-sara-sobbha-udapānāni ca paripūreti udakadhārāhi, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena āgamapariyattiyā dhammamegham - abhivassayitvā adhigamakāmānaṃ mānasam paripūrayitabbaṃ. Idam mahārāja meghassa pañcamaṃ angam gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā:

Bodhaneyyam janam disvā satasahassee pi yojane khaṇena upagantvāna bodheti taṃ Mahāmunīti.

Bhante Nāgasena, maṇiratanassa tīṇi angāni gaheṭṭabbanīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīṇi angāni gaheṭṭabbanīti. — Yathā mahārāja maṇiratanam ekantaparisuddham, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena ekantaparisuddhājīvena bhavitabbaṃ. Idam mahārāja maṇiratanassa paṭhamaṃ angam gaheṭṭabbaṃ. Puna ca param mahārāja maṇiratanam na kenaci saddhim missiyati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena pāpehi pāpasahāyehi saddhim na missitabbaṃ. Idam mahārāja maṇiratanassa dutiyam angam gaheṭṭabbaṃ. Puna ca param mahārāja maṇiratanam jātiratanehi yojiyati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena uttamavarajātimantehi saddhim samvasitabbaṃ, paṭipannakaphalaṭṭha-sekhaphalasamangīhi sotāpanna-sakadāgāmi-anāgāmi-arahanta-tevijja-chalabhiñña - samaṇa - maṇiratanehi saddhim samvasitabbaṃ. Idam mahārāja maṇiratanassa tatiyam angam gaheṭṭabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bhagavatā devātidevena Suttanipāte:

Suddhā suddhehi samvāsam kappayavho patissatā,
tato samaggā nipakā dukkhass' antam karissathāti.

¹ talākā AB'C. ²³ -jātivantehi A. ³⁰ nisakā AB'C.

Bhante Nāgasena, māgavikassa cattāri angāni gahe-
tabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni cattāri angāni gahe-
tabbānīti. — Yathā mahārāja māgaviko appamiddho hoti,
evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena appamid-
dhena bhavitabbaṃ. Idam mahārāja māgavikassa paṭha-
maṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja
māgaviko migesu yeva cittaṃ upanibandhati, evam - eva
kho mahārāja yoginā yogāvacarena ārammaṇesu yeva
cittaṃ upanibandhitabbaṃ. Idam mahārāja māgavikassa
dutiyaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja
māgaviko kālaṃ kammaṃ jānāti, evam - eva kho mahā-
rāja yoginā yogāvacarena paṭisallāṇassa kālo jānitabbo:
ayaṃ kālo paṭisallāṇassa, ayaṃ kālo nikkhamaṇāyāti.
Idam mahārāja māgavikassa tatiyaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ.
Puna ca paraṃ mahārāja māgaviko migam disvā hāsam -
abhijaneti: imaṃ lacchāmīti, evam - eva kho mahārāja
yoginā yogāvacarena ārammaṇe abhiramitabbaṃ, hāsam -
abhijanetabbaṃ: uttariṃ visesaṃ adhigacchissāmīti.
Idam mahārāja māgavikassa catutthaṃ angaṃ gaheṭṭab-
baṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Mogharājena:

Ārammaṇe labhitvāna pahitattena bhikkhunā
bhiyyo hāso janetabbo: adhigacchissāmi uttarin - ti.

Bhante Nāgasena, bālīkassa dve angāni gaheṭṭab-
bānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gaheṭṭab-
bānīti. — Yathā mahārāja bālīkiko bālīkena macche ud-
dharati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena
ñāṇena uttariṃ sāmāññaphalāni uddharitabbāni. Idam
mahārāja bālīkassa paṭhamaṃ angaṃ gaheṭṭabbaṃ.
Puna ca paraṃ mahārāja bālīkiko parittakaṃ vadhitvā
vipulaṃ lābham - adhigacchati, evam - eva kho mahārāja

¹¹ kammaṃ kāmāni M. ^{12 13} -sallān- ACM.

yoginā yogāvacarena parittalokāmisamattam pariccajita-baṃ; lokāmisamattam mahārāja pariccajivā yogī yogāvacaro vipulaṃ sāmāññaphalam - adhigacchati. Idam mahārāja bālisikassa dutiyaṃ angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja therena Rāhulena:

Suññataṃ - cānimittaṃ - ca vimokkhaṃ - cāppanīhitam
caturo phale chaḷ - abhiññā, cajiṭvā lokāmisam, labhe ti.

Bhante Nāgasena, tacchakassa dve angāni gahetab-bānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbā-nīti. — Yathā mahārāja tacchako kālasuttaṃ anulometvā rukkham tacchati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena Jinasāsanam - anulomayitvā silapaṭhaviyaṃ pa-tiṭṭhahitvā saddhābatthena paññāvāsīṃ gahetvā kilesā tacchetabbā. Idam mahārāja tacchakassa paṭhamam an-gam gahetabbam. Puna ca param mahārāja tacchako phegguṃ apaharivā sāram - ādiyati, evam - eva kho ma-hārāja yoginā yogāvacarena sassataṃ, ucchedam, tam jīvaṃ tam sarīraṃ, aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīraṃ, tad - uttamam aññad - uttamam, akaṭam - abhabbam, apurisa-kāram, abrahmacariyavāsam, sattavināsam navasattapātu-bhāvaṃ, sankhārasassatabhāvaṃ, yo karoti so paṭi-samvedeti, añño karoti añño paṭisamvedeti, kammaphala-dassanā ca kiriyaphaladitṭhi ca, iti evarūpāni c' eva aññāni ca vivādapathāni apanetvā sankhārānaṃ sabhāvaṃ paramasuññataṃ nirīha-nijjīvataṃ accantaṃ suññataṃ ādiyitabbam. Idam mahārāja tacchakassa dutiyaṃ an-gam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhaga-vatā devātidevena Suttanipāte:

⁶ -nīhitam AC, c' appanīhitam B'. ⁷ caritvā AaC. ¹⁰ anulomekatvā AB'C ¹³ pañña- AaB'C. ²⁵ -nijjīvitaṃ AB'C. ⁴⁵ asantam AB'C

Kāraṇḍavaṃ niddhamatha, kasambuñ - cāpakassatha,
tato palāpe vāhetha, assamaṇe samaṇamānine.

Niddhamitvāna pāpicche pāpaācāragocare
suddhā suddhehi saṃvāsaṃ kappayavho patissatā ti.

Uddānaṃ: Makkāto dārako kummo vanaṃ rukkho ca pañcamo,
megho maṇi māgaviko bālīsī tacchakena cāti.

Chattḥo vaggio.

Bhante Nāgasena, kumbhassa ekaṃ angaṃ gahetab-
ban - ti yaṃ vadesi, kataman - taṃ ekaṃ angaṃ gahetab-
ban - ti. — Yathā mahārāja kumbho sampuṇṇo na saṇati,
evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena āgame
adhigame pariyattiyaṃ sāmāññe pāramiṃ patvā na saṇi-
tabbaṃ, na tena māno karaṇīyo, na dappo dassetabbo,
nihatamānena nihatadappena bhavitabbaṃ ujukena amu-
kharena avikatthina. Idaṃ mahārāja kumbhassa ekaṃ
angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja Bha-
gavatā devātidevena Suttanipāte:

Yad - ūnakaṃ taṃ saṇati, yaṃ pūraṃ santam -
eva taṃ;
rittakumbhūpamo bālo, rahado pūro va paṇḍito ti.

Bhante Nāgasena, kālāyasassa dve angāni gahetab-
bānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbā-

¹ kasambu upakass M (-bum apakass. Sn. xviii, v. S). ¹⁰ sanati
AB'CMa. ¹² pāramī AC. ¹³ san- AC. ¹⁴ nihita- AB'C twice ¹⁵
amukhakarena B'C. ¹⁸ sanati C. ²⁰ ca B'C.

nīti. — Yathā mahārāja kālāyaso †suthito va vahati, evam - eva kho mahārāja yogino yogāvacarassa mānasam yoniso manasikāre appitam vahati. Idam mahārāja kālāyasassa paṭhamam aṅgam gahetabbam. Puna ca param mahārāja kālāyaso sakim pītam udakam na vamatī, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena yo sakim uppanno pasādo na puna so vamiṭabbo: ulāro so Bhagavā sammāsambuddho, svākkhāto dhammo, supaṭipanno sangho ti; rūpam aniccam, vedanā aniccā, saññā aniccā, sankhārā aniccā, viññānam aniccan - ti yam sakim uppannam nānam na puna tam vamiṭabbam. Idam mahārāja kālāyasassa dutiyam aṅgam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā devātidevena:

Dassanamhi parisodhito naro
ariyadhamme niyato visesagū
na pavedhati anekabhāgaso,
sabbato ca †mukhabhāvānam - eva so ti.

Bhante Nāgasena, chattassa tīṇi aṅgāni gahetabbānīti yam vadesi, katamāni tāni tīṇi aṅgāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja chattam uparimuddhani carati, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena kilesānam uparimuddhani - carena bhavitabbam. Idam mahārāja chattassa paṭhamam aṅgam gahetabbam. Puna ca param mahārāja chattam muddhanupatthambham hoti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena yoniso manasikārupatthambhena bhavitabbam. Idam mahārāja chattassa dutiyam aṅgam gahetabbam. Puna ca param mahārāja chattam vātātapameghavutṭhiyo paṭihanti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena nānāvidhaditṭhi - puthusamaṇabrāhmaṇānam matavāta - tividhaggisantāpa - kilesavutṭhiyo paṭi-

¹ suthiketā B', suphito C'; supito vahati M. ² -kārena CM. ¹⁴ -dhite AB'. ¹⁵ -gu all. ¹⁶ -bhāvaso M. ¹⁷ sabbaso M. ¹⁷ -bhāvāteva M, -bhāvāna - C. ²⁵ -hanati M.

hantabbā. Idam mahārāja chattassa tatiyaṃ angaṃ ga-
hetabbaṃ. Bhāsitaṃ - p' etaṃ mahārāja therena Sāri-
puttena dhammasenāpatinā:

Yathā pi chattaṃ vipulaṃ acchiddaṃ thirasamhataṃ
vātātaṃ nivāreti, mahatī devavutthiyo,

Tath' eva Buddhaputto pi silacchattadharo suci
kilesavutthiṃ vāreti santāpatividhaggayo ti.

Bhante Nāgasena, khettassa tīṇi angāni gahetabbā-
nīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīṇi angāni gahetabbānīti.
— Yathā mahārāja khettaṃ mātikāsampannaṃ hoti,
evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sucari-
vattapaṭivatta-mātikāsampannena bhavitabbaṃ. Idam
mahārāja khettassa paṭhamaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna
ca paraṃ mahārāja khettaṃ mariyādāsampannaṃ hoti,
tāya ca mariyādāya udakaṃ rakkhitvā dhaññaṃ pari-
pācenti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena
sīla-hiri-mariyādāsampannena bhavitabbaṃ, tāya ca
sīla-hiri-mariyādāya sāmāññaṃ rakkhitvā cattāri sāmā-
ññaphalāni gahetabbāni. Idam mahārāja khettassa duti-
yaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja
khettaṃ utthānasampannaṃ hoti kassakassa hāsajanakaṃ,
appam - pi bijaṃ vuttaṃ bahu hoti, bahu vuttaṃ ba-
hutaraṃ hoti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvac-
arena utthānasampannena vipulaphaladāyinaṃ bhavitabbaṃ,
dāyakānaṃ hāsajanakena bhavitabbaṃ, yathā appaṃ din-
naṃ bahu hoti, bahu dinnāṃ bahutaraṃ hoti. Idam
mahārāja khettassa tatiyaṃ angaṃ gahetabbaṃ. Bhāsi-
taṃ - p' etaṃ mahārāja therena Upālīnā Vinayadharena:

Khettūpamena bhavitabbaṃ utthānavipuladāyinaṃ;
esa khettavaro nāma yo dadāti vipulaṃ phalaṃ - ti.

⁴ -hitam M. ⁵ vāreti AB'C. ⁶ meghavutthiyo M. ²² bahuṃ A (or Ab)B' throughout, B once; C omits bahu hoti bahu vuttaṃ (dinnāṃ).

Bhante Nāgasena, agadassa dve angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni dve angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja agade kimī na saṇṭhahanti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena mānase kilesā na saṇṭhapetabbā. Idam mahārāja agadassa paṭhamam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja agado dāṭṭha-phuṭṭha-dīṭṭha-aṣita-pīta-khāyita-sāyitam sabbam visam paṭihanti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena rāga-dosa-moha-māna-dīṭṭhi-visam sabbam paṭihanitabbam. Idam mahārāja agadassa dutiyam angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja Bhagavatā devā-tidevena:

Sankhārānam sabhāvattham dāṭṭhukāmena yoginā agadenēva hotabbam kilesavisanāsane ti.

Bhante Nāgasena, bhojanassa tīṇi angāni gahetabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni tīṇi angāni gahetabbānīti. — Yathā mahārāja bhojanam sabbasattānam upatthambho, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbasattānam maggupatthambhena bhavitabbam. Idam mahārāja bhojanassa paṭhamam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja bhojanam sattānam balaṃ vadḍheti, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena puñña-vadḍhiyā vadḍhitabbam. Idam mahārāja bhojanassa dutiyam angam gahetabbam. Puna ca param mahārāja bhojanam sabbasattānam abhipatthitam, evam - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sabbalokābhipatthitena bhavitabbam. Idam mahārāja bhojanassa tatiyam angam gahetabbam. Bhāsitam - p' etam mahārāja therena Mahā-moggallānena:

⁶ dīṭṭhādīṭṭha- M ⁷ -dīṭṭha- om. M ⁸ -hanati M. ¹⁰ -hantabbam B.

²¹ sabbasattānam M.

Samyamena niyamena silena paṭipattiya
patthitena bhavitabbaṃ sabbalokassa yoginā ti.

Bhante Nāgasena, issatthassa cattāri angāni gahe-
tabbānīti yaṃ vadesi, katamāni tāni cattāri angāni gahe-
tabbānīti. — Yathā mahārāja issattho sare pātayanto
ubho pāde paṭhaviyaṃ daḷhaṃ paṭiṭṭhāpeti, jaṇṇu avekallaṃ
karoti, sarakalāpaṃ kaṭisandhimhi ṭhapeti, kāyaṃ upat-
thaddhaṃ karoti, dve hatthe sandhiṭṭhānaṃ āropeti,
muṭṭhiṃ pīlayati, anguliyo nirantaraṃ karoti, gīvaṃ pag-
gaṇhāti, cakkhūni mukhañ-ca pidahati, nimittaṃ ujum
karoti, hāsaṃ uppādeti: vijjhissāmīti; evaṃ-eva kho
mahārāja yoginā yogāvacarena silapaṭhaviyaṃ viriyapāde
paṭiṭṭhāpetabbaṃ, khantisoraccaṃ avekallaṃ kātābbaṃ,
saṃvare cittaṃ ṭhapetabbaṃ, saṃyamaniyame attā upane-
tabbo, icchāmuccā pīlayitabbā, yoniso manasikāre cittaṃ
nirantaraṃ kātābbaṃ, viriyaṃ paggaḥetabbaṃ, cha dvārā
pidahitabbā, sati upaṭṭhāpetabbā, hāsaṃ uppādetabbaṃ:
sabbakilese nāṇanārācena vijjhissāmīti. Idam mahārāja
issatthassa paṭhamaṃ angaṃ gaḥetabbaṃ. Puna ca pa-
raṃ mahārāja issattho ālakam pariḥarati vanka-jimha-
[kuṭila-nārācassa ujukaraṇāya, evaṃ-eva kho mahārāja yoginā
yogāvacarena imasmiṃ kāye satipaṭṭhāna-ālakam pariḥaritabbaṃ
vanka-jimha-kuṭila-cittassa ujukaraṇāya. Idam mahārāja issat-
thassa dutiyaṃ angaṃ gaḥetabbaṃ. Puna ca paraṃ mahārāja
issattho lakkhe upāseti, evaṃ-eva kho mahārāja yoginā yogā-
vacarena imasmiṃ kāye upāsitabbaṃ; kathaṃ mahārāja yoginā
yogāvacarena imasmiṃ kāye upāsitabbaṃ: aniccato upāsitabbaṃ,
dukkhato upāsitabbaṃ, anattato upāsitabbaṃ, rogato — pe —
gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato palokato itito upadda-
vato bhayato upasaggato calato pabhanguto addhuvato attānato
alenato asaraṇato asaraṇibhūto rittato suññato ādīnavato asā-

¹ niyāmena C. ⁶ jannu ABB'M, channa C. ⁸ sandi- ABB'C. ¹⁵ ic-
chānicchā pīl. M. ²⁰ ālakam B, ālakam AC. ²⁰ after -jimha B adds "—
Milindapañham —," and the rest is wanting. ²² ālakam AM. ²⁸ antato
AB'C. ²⁹ rūtito (for itito) AB', rutito C. ³⁰ attānato all ³¹ alenato all.

rato aghamūlato vadhakato sāsavato sankhatato jātiddhammato jarādhammato byādhidhammato maraṇadhammato sokadhammato paridevadhammato upāyāsadhammato sankilesadhammato, evaṃ kho mahārāja yoginā yogāvacarena imasmiṃ kāye upāsitaḥkham. Idam mahārāja issatthassa tatiyaṃ angam gaheṭṭhabham. Puna ca paraṃ mahārāja issattho sāyapātāṃ upāsati, evaṃ - eva kho mahārāja yoginā yogāvacarena sāyapātāṃ ārammaṇe upāsitaḥkham. Idam mahārāja issatthassa catuttham angam gaheṭṭhabham. Bhāsitaṃ - p' etam mahārāja therena Sāriputtena dhammasenāpatinā :

Yathā issatthako nāma sāyapātāṃ upāsati,
upāsanaṃ na riṇcanto labhate bhattavetaṇaṃ :
Tath' eva Buddhaputto pi karoti kāyupāsanaṃ.
kāyupāsanaṃ na riṇcanto arahattam - adhiḡacchati.

Issatthassa pañham pañcamaṃ.

Iti chasu kaṇḍesu bāvisativaggapatiṃaṇḍitesu dvāsatthi-adhiḡa dvesatā imasmiṃ potthake āgatā Milindapañhā samattā. Anāgatā ca pana dvācattālīsā honti. Agatā ca anāgatā ca sabbā samodhānetvā catuhi adhiḡa tisaṭapañhā honti. Sabbā va Milindapañhā ti sankham gaṇḇhanti.]

[Raṇṇo ca therassa ca pucḇhāvissajjanāvasāṇe caturāsīti-satasahassa-yojana-bahalā udakapariyantaṃ katvā ayaṃ mahā-pathavī chadhā pakampittha. vijjullatā nicchariṃsu, devatā dibbapupphavassaṃ pavassīṃsu. Mahābrahmā sādhuḡāram - adāsi, mahāsamuddakucchiyaṃ meḡhatthanitanigghoso viya mahāḡhoso ahoṣi. Iti so Milindo rājā ca orodhagaṇā ca sirasā añjalim - paṇāmetvā vandīṃsu.

⁶ sāyaṃ pātāṃ M throughout. ¹² labhati E'CM. ¹⁵ issatthapañhā pañcamī M. ¹⁶ dvāvisati - C. ¹⁷ -dhikā ca M ¹⁷ -satā ca AB'C. ¹⁸ -līsā M. ¹⁹ hītīsata - A, hīsata - B'C, hīsatā p. M. ²⁰ ca M ²⁰ gaṇḇhati A ²² -bahala B', -bahaḡa AC; catunahudhikadviyojanasatasahassa-bahalā M ²² ayaṃ mah udak katvā M ²³ devaputtā M ²⁴ -hmāno M. ²⁵ akaṇḇsu M. ²⁵ meḡhagajjitanigghoso M. ²⁵ mahāmeḡho AB'C ²⁶ iti so... vandīṃsu om M

Milindo rājā ativiya pamuditahadayo samathitāmānahadayo Buddhasāsane sāramatino ratanattaye sunikkankho niggumbo nitthaddho hutvā therassa guṇesu pabbajjā-supatipadā-iriyāpa-thesu ca ativiya pasanno vissattho nirālayo nihataṃānadappo uddhatadāṭho viya bhujagindo evam - āha: Sādhū sādhū bhante Nāgasena. Buddhavisayo pañho tayā vissajjito; imasmim Buddhāsāsane ṭhapetvā dhammasenāpati-Sāriputtattheraṃ aṇṇo tayā sadiso pañhavissajjane na - tthi. Khamatha me bhante Nāgasena mama accayaṃ. Upāsakaṃ maṃ bhante Nāgasena dhāretha, ajjatagge paṇupetaṃ saraṇaṃ gataṃ - ti.

Tadā rājā balakāyehi Nāgasenatheraṃ payirupāsivā Milindaṃ nāma vihāraṃ kāretvā therassa niyyādetvā catuhi pacca-yehi koṭisatehi khīṇāsavehi bhikkhūhi Nāgasenatheraṃ paricari. Puna pi therassa paññāya pasāditvā puttassa rājāṃ niyyādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajjivā vipassanaṃ vadḍhetvā ara-hattaṃ pāpuṇṇi. Tena vuttaṃ:

Paññā pasatthā lokasmim. kathā saddhammaṭṭhitiyā,
paññāya vimatim hantvā santim papponti paṇḍitā.

Yasnim khandhe ṭhitā paññā, sati yattha anūnakā,
pūjāvisesassa dharo aggo so va anuttaro.

Tasmā hi paṇḍito poso sampassaṃ attham - attano
paññāvantābhipūjeyya, cetiyaṃ viya pūjīyaṃ - ti.

Milinda-sa c' eva Nāgasenatherassa ca
paññā-veyyākaraṇa-pakaraṇaṃ
samattaṃ.]

¹ samaddita- M ² niggumbo nijato hutvā M ³ -patipati-iriy- AaB'C, -patipāti- A^b ⁴ vissatthottho AB'. visattho M. ⁵ -mānathambha M. ⁶ uddhatadāṭhā M, uddhatavādhā AB'C. ⁷ bñj- M, bujjhatinno C, bujjhatinno AB'. ⁸ Nāgasena om. M ⁹ balanikāyehi saddhim M ¹⁰ mahā-vihāraṃ M ¹¹ koṭisatasahashehi M ¹² khīṇāsavabhik. B'C. ¹³ bhikkhūhi saddhim M ¹⁴ punarapi B'. ¹⁵ paññāya AB'C ¹⁶ paññā AB'C. ¹⁷ katā M, tathā AC ¹⁸ hantvāna AB'C. ¹⁹ sampassam AB'C ²⁰ -byākaraṇa- M.

NOTES.

P. 25¹⁹ Carahi. S. tarhi; tarahi. Clough's Gr. p. 75. I have not met with. — 25²⁴ Anantariyakamman - ti anantare yeva attabhāve vipaccanakam kammam: tass' āvibhāvanattham ayaṃ Angottara-Ekake Aṭṭhānasuttapāli: Aṭṭhānam - etaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ dīṭṭhisampanno puggalo mātaraṃ jīvītā voropeyya. pitaraṃ j. v., arahantaṃ j. v.. Tathāgataṃsa dutṭha-cittena lohitaṃ uppādeyya. saṅghaṃ blindeyya: n' etaṃ thānaṃ vijjati. (Ss.). — 28³¹ Cf. Jāt. II p. 9²⁵ (read āveṭhikāya, nibbeṭhikāya). — 29³² Āgacchati = shall he come, for āgacchatu; in questions of this sort both the imperative and the present are in use: comp. Jāt. II p. 251⁸. — 34¹⁷ The first verse is found at SN.I,23 v. 2: V11.5 v. 2. — 35¹² Paṇaka = udakapappaṭaka (Mp.): nīlamaṇḍūkapiṭṭhivaṇṇena udakapiṭṭhiṃ chādetvā nibbattapanakam (ib.). — 36¹⁶ SN.X,12 v. 4 = Sn.10 v. 4. — 39³ SN.XXI,5. — 40¹¹ Cf. Paṭhamam kalalam hoti. kalalā hoti abbudaṃ. abbudā jāyati pesī. pesī (for pesyā, abl.) nibbattati ghaṇo, ghaṇā pa-sākhā jāyanti. kesā lomā nakhāni ca, SN.X,1 v. 2. — 42¹⁹ Kiccaya for kicca is used in Parivāro and perhaps at Jāt. 536: cf. sovaṇṇaya and S. hiraṇyaya. — 43² Ālimpana from ālimpeti, 'to kindle, to light,' shows a confusion of DIP and LIP; the S. ādīpana seems to take the sense of the latter root. — 45³ Th. vv. 1005-7 differ somewhat from our text. — 47²⁸ Māraṇantika for mar- seems to allude to the stanza quoted at p. 174 from DN. 16 (ed. Child. p. 42). — 48³² Paṭigacc' eva, 'previously,' is frequent in the suttas and elsewhere; it derives — not from paṭigacchati, which makes bad sense, and GAM does not form the absolutive -gacca,

but — from *paṭikaroti*. ‘to provide against future events’ (cf. *Anāgataṃ paṭikayirātha kiccaṃ: mā maṃ kiccaṃ kicca-kāle byadhesi; taṃ tādisaṃ paṭikatakkakāraṃ* [the schol. quotes *paṭigata-*] *na taṃ kiccaṃ kiccakāle byadheti*, Jāt. 466 v. 12); and though nearly destitute of other Burmese evidence besides that of M, I have a strong suspicion that in editing Pīṭaka texts we shall have to write *paṭikacc’eva*. — 51¹³ Comp. MN.18. — 52³ I ought to have marked the passage as corrupt. — 53⁴ *Tajja* I consider to be contracted from *S. tadīya*. — 56³ *Dinno* possibly means ‘a page,’ comp. Jāt. I p. 135¹⁷. — 61²⁷ In Pīṭaka texts I should not hesitate to adopt the Burmese reading *upapajj’o* in phrases like this. — 65¹⁴ *Appesakkha* and *mahesakkha* are traditionally explained *appaparivāra* and *mahāparivāra*, the former. I suppose, from *appe* and *sakkha* (*S. sākha*), the latter an imitation of it. — 65²⁶ MN.135. — 66²⁶ SN.II,22 vv.4-6 (the reading *māno* perhaps means *mānavo*). — 67²⁵ MN.129; 130. — 68²⁵ Cf. DN.16 (ed. Child. p. 27) = AN.VIII,vii,10; Weber’s *Bhagav.* (1866) pp. 176. 239. — 71¹⁰ ‘*Alaṃ Vakkhali, kin-te iminā pūtikāyena diṭṭhena; yo kho V. dhammaṃ passati so maṃ passati, yo maṃ passati so dhammaṃ passati*,’ SN.XXI.87; cf. DN.16 (ed. Child. p. 60). — 71¹³ Here is no doubt a lacuna; likewise probably at l. 30; cf. p. 54. — 72²² Dh.v.1, etc.; I have marked this as a quotation. because *va* for *iva* is not used in prose. — 75¹⁵ *Pakkha* is in this case perhaps *S. prakha*. — 75¹⁸ *Asiyati*, *S. āḍyāyate* (*visīveti* was by Childers justly referred to the same root). — 78¹ The text is corrupt. — 80⁴ *Anekavihiṭaṃ* ought to be added, as it is in all the sutta texts to which the passage alludes. — 81²³ Read, *Tumhe [ca] kho*, cf. l. 32. — 82²⁶ I think the text is correct: ‘Do you remember ever calling to mind that you performed some act or other there?’ — 85² *Abhijānāsi...* *langhitvā* ought no doubt to be *a... langhitā*; though *-itvā* and other corruptions of *-itā* are about as frequent as this. — 85²² *Kākakchamāna* has been variously rendered (Child. p. 611); I believe it means ‘snoring,’ see *krathana* in Wilson’s Dict. — 87¹⁰ I have ventured to write *ajjhogāhitvā*, though I never found that reading in MSS.; but *ogāhitvā* is not uncommon. — 90⁴ I ought to have written *āsi* with M, the scribes thought of *āsīti*. — 90⁶ *Meṇḍaka-pāṇha*, ‘a puzzling question,’ no doubt alludes to the story

about a ram which forms part of the Ummagga-Jātaka and is thus entitled. — 90¹⁶ In the Nikāyas only seven vatapadas are mentioned, and they differ from these: cf. Dh. pp. 185-9 ('vuta-'). Jāt. I p. 202; also vattapada Jāt. 521 vv. 13.25.48. — 96²⁰ The solecism dasasahassimhi lokadhātuyā is repeated at pp. 97.133.167.275.362, and is on a par with tamhā yoniyā p. 271; cf. Jāt. II p. 398. — 97⁸ Mahatimahā is a favourite word with our author, perhaps not used elsewhere (mahatimahabbhaye SN.III,25 should probably be mahati mahabbhaye); mahati is an adverb at AN.VI,v.4 (m. ujjhāyanti), if the reading is correct; cf. sassatisamam, 'for ever and ever' (but explained by sassatihi samam, sassatiyo meaning, it is said, sun and moon, ocean and earth), yādisikidisa Jāt. 547 v. 732. — 98³² DN.16 (ed. Child. p. 60). — 100²⁹ The yakkha is elsewhere called Nanda; the story is told at Ps. 101. — 106³² Read, pubbanāparanā (so M) ... phānitañ - ca. — 107³ Randha, S. raddha; cf. Jāt. 537 v. 108; 538 v. 85. — 113¹⁰ Cf. DN.16 (ed. Child. p. 27) = AN.VIII,vii,10. — 114¹¹ In canonical writings there is sufficient authority to distinguish between t' eva = ti eva and tv - eva = tu eva. In comments the latter is never used, but the scribes often substitute tv - eva for t' eva. I do not scruple to correct it, though all my MSS. give the wrong form throughout. For itveva, MN.86 v. 4 = Th.v.872 (mentioned by Vanaratana, comp. itvevaṃ Bāl.p.7, Clough's Gr. p. 15), Ps. reads icc - eva. — 114²⁰ Vitāṃsā or Vitāṃsā, which I have not found elsewhere, seems to be S. Vitastā. — 117¹⁰ Cp.v.118. — 117¹² Cf. Dh.v.223. — 118⁷ Pariyoga, MN.81, is explained by subbhājana (sūpabhājana?). — 118²² Kajjopakkamako or kajjo pakkamako? — 119¹¹ See Jāt.499. — 119¹³ Kasāṭa (quasi ka-sāṭa) is not rarely written sakāṭa, and it is no doubt that S. adj. (see Wilson: deriving from çakan, I suppose); it means anything unpalatable, especially dregs, lees, and it is also used in a figurative sense; cf. Dh.p.275, Five Jāt. p. 7, Jāt. II p. 97. — 121⁹ Catunnam - pi ... pativijjantitī looks like an interpolation. — 123⁹ Cf. MN.38. — 128²⁹ The text is no doubt corrupt. — 130⁶ Cf. MN.56. — 130¹⁹ Nicchuddha from nicchubhati 'to throw out' (see pp.187.188.357; Jāt.432 vv.8.9.; Bv.v.637; Cp.v.89; cf. upacchubheyya 'to throw up to' MN.54; chuddha 'thrown away' Dh.v.41; Jāt.531 v.37; Bv.v.175 = Jāt.I p.18) belongs

to KSHIV, if *niṭṭhubhati*, *otṭhubhati* are rightly referred to SHTHIV; Hemacandra, however, derives the Prakrit *chuddha* from KSHIP, and all these forms may perhaps be modifications of that root. — 130²¹ AN.VIII,vi,1 = Vin. II p.256. — 130²⁴ DN.16 (ed. Child. p.59). — 133¹⁷ *Aññadatthu*, lit. 'be the rest what it may,' means 'only, exclusively,' and often takes the meaning of 'on the contrary.' Childers's rendering is based on *ekaṃsena*, by which this like many other particles is explained in comments. — 135⁹ The sense is obscure and the reading *vibhādati* is uncertain. — 136¹¹ I did not think the loc. *tāsaṃ* admissible in our text, if, at all, though in comments I have found *tāsaṃ*, *imāsaṃ* several times used before *parisatiṃ* (from *parisā*). At p.179²⁸, in the same connection, the reading is 'atha *nesaṃ* *sampahārena*.' — 137¹⁷ SN.XXXV.17. The term *varalañcaka*, 'excellent gift (to mankind),' is frequent in Mil., I have not found it in other texts. — 138²⁰ Cf. SN.LIII,11 et seq. — 140^{23 27} DN.16 (ed. Child. pp.23,33; 26,32) and the parallel texts of SN.(L.10), AN.(VIII,vii,9), and Ud.(51). — 142¹⁵ Cf. DN.16 (ed. Child. p.60). — 144¹² DN.16 (ed. Child. p.22: 'na tatth' *Ā.*,' but the Copenhagen DN. agrees by first hand with Mil., and the parallel text SN.XLVI,9 has no other reading). — 144¹³ See MN.63. The questions left unanswered by Buddha, are those mentioned at p.145. They enter into many suttas and constitute the nucleus of several of the shorter. They form one of those very old texts which by being constantly repeated prove their existence before most of the present suttas, and many of which are no doubt genuine. 'Taṃ *jīvaṃ* taṃ *saṃsāraṃ*' means, 'Are life (or soul) and body identical?' this use of the doubled demonstrative is not unfrequent (Childers mistook the meaning. v. s. *pañho*). The last of these questions, '*hoti tathāgato paramaṃ maraṇā*, etc.,' is of particular interest, as proving the important fact that Buddha, so far from teaching anything about *nirvāṇa* after physical death, waived the question and put his veto on any discussion of the subject. The inconvenient interdiction was in after ages eluded by explaining *tathāgato* (undoubtedly = *arhat*) in this case to mean '*satto*,' an arbitrary interpretation, for which there is no trace of authority. But it set philosophers at liberty to dive into speculations on a matter of vital

interest; whereas the nonentity of the individual was a truism never probably controverted within the pale of Buddhism. — 144²⁶ Cf. DN.33 (quoted by Childers at pañho); AN.IV,v,2. — 145²⁶ Dh.v.129. — 146¹⁸ The reading phāsū is very uncertain. — 147²⁴ Gāmikā here means 'travellers,' no doubt. — 148¹⁶ The phrase dukkhā tippā (kharā is added in some texts) kaṭukā vedanā is frequent in AN. and especially in MN., rare in SN., and wanting, I think, in DN. The exchange of a surd for a sonant, which is most uncommon in case of doubling, may here be due not only to t, but to the surds of the foregoing and following words, and seems intended to mark great emphasis. The Singhalese constantly write so; the Burmese scarcely ever distinguish pp and bb accurately. — 150⁸ Daṭṭhaviśa, also used in Mp., contains the otherwise unknown daṭṭha = dāthā, S. dāmsatrā. — 150¹¹ Paccācam^o and ācam^o are very often written -vam^o, e. g. Jāt.I.p.311, but they mean 'to resorb' and must belong to CAM. — 150²³ Dh.v.127 (with a various reading). — 150²⁸ For the Parittas see Journ.As.1871.II p.279. — 152¹³ Akurati is perhaps a denom. from *ākura = ākula. — 152¹⁶ 17 Pāṭiyamāno. cikkhassanto. ācamayamāno I can make nothing of. — 152²⁶ (Cf. kaṭṭhaṭṭham pharati, 'serves the purpose of fuel,' used in several suttas: āhārattam at Vin.I p.199 is scarcely correct. — 152²⁸ Saṃvarati is no doubt the right word in this sense, not sañcarati, as Childers has it on Fausböll's authority. — 152²⁹ Jāt.159.491. — 153⁴ Jāt.436. — 153¹³ Jāt.391. — 154²⁰ SN.IV,18. — 157²⁰ Aphusāni kiriṇāni seems wrong, at any rate it is unintelligible to me. — 159⁷ DN.16 (ed. Child.p.22); SN.XLVI,9. — 161²⁰ Adānena is scarcely right. — 162² DN.27; 'seṭṭho jane tasmim' alludes to a stanza often quoted in the suttas: Khattiyo seṭṭho jane tasmim ye gottapaṭisārino. vijjācarāṇasampanno so seṭṭho devamānuse. — 164¹⁹ AN.VII,vii,8. — 166²⁶ Cf. SN.VI,12: XVI,35; AN.IV,vii,8; Vin.II p.188 (Dh.p.332). — 167²⁴ Dh.v.361. — 167²⁷ See MN.92 = Sn.33. — 169²² See Ud.22 (Jāt.II pp.92-4). — 169²⁹ Cf. Jāt.I pp.114-9. — 170¹⁶ At AN.VII,vi,5 these words are spoken by Buddha. — 172²⁴ Jāt.307 v.1. — 173² Jāt.475 v.7. — 174¹¹ DN.16 (ed. Child.p.42). — 174¹³ Ibid. (p.48), with a different reading. — 177⁵ Ibid. (p.52). — 179⁹ Cf. SN.I,38: IV,13. — 183⁷ DN.1 (Grimblot. Sept

Suttas p. 4). — 183¹³ MN.92 v. 7 = Sn.33 v. 7. — 184²⁷ Jāt.521 v. 19. — 186²⁶ Sn.2 v. 2. — 186²⁷ Cf. MN.67. — 188⁹ AN.I. — 189²¹ Ghaṭasahassam is as usual a subst.; the measure and the thing measured are often joined in juxtaposition. — 190² AN.III,xiii,9. — 190³¹ Etaṃ is here an indeclinable, I think, as in some other cases. — 191⁷ Bhaddiputta or bhaddhip. is written bhaṭṭiputta at p. 331. — 193⁷ So..tassa = the one..the other; no very uncommon use of the demonstrative. — 196⁸ DN.23. — 197⁶ Bilangathālika, etc., cf. pp.290,358: for the meaning of these words see Hardy, East. Mon. p. 32, his explanations however differ somewhat from Buddhaghosa's. — 197¹⁹ Marumba. etc. are unknown to me. — 198¹ AN.XI,ii,5, see Journ. As. 1871, II p. 246. — 198¹⁰ See Jāt. 540. — 199¹⁴ Yassa should perhaps be yam-assa, but the relative pronoun is elsewhere often used for the conjunction yam. — 200²⁵ Most of the Jātakas here referred to will easily be found by means of the index which I suppose will conclude Mr. Fausböll's edition; some of them I have failed in identifying. — 201³⁰ Jāt. 518 reads Karambiyo and Kārambiyo. — 202⁵ Jāt. 422 calls him Upacaro and Apacaro. — 204¹² See MN.129; SN.LV,47. — 204¹⁷ Cf. Na so bhikkhave satto sulabharūpo yo na mātā..pitā..bhātā..bhaginī..putto..dhītā bhūtapubbo SN.XIV (comp. Jāt. I p. 115¹⁹). — 204²⁹ See Jāt. 457. — 205¹⁰ Jāt. 536 v. 26 (the number of the stanza is uncertain, for the Kuṇāla-jātaka is remarkable by being partly in prose, and some passages may or may not be verse; the Cop. MS. reads nivātakam for nimantakam, and so likewise in the preceding stanza = Jāt. I p. 289). — 205¹⁴ See Jāt. 546. — 206²⁰ We must read 'na sā na kareyya.' — 208²³ Dhārenta is scarcely correct. — 209²³ See MN.67. — 211⁶ Sn.12 v. 1. — 211⁹ SN.III,24 v. 3; cf. Vin. I p. 147 (Jāt. I p. 93). — 213⁶ The first pāda occurs at Dh.v.168, the second is either a various reading or some other text is alluded to. Uttiṭṭhe was no doubt well rendered by Fausböll as an optative, but it is remarkable that the commentator has no idea of that acceptance. Whatever is the reason — perhaps because other instances of uttiṭṭhati are wanting — uttiṭṭhe is traditionally considered the loc. of uttiṭṭha = piṇḍa; it being so called, we are told, because alms are received standing. In the text above it is undeniably understood in this

sense. Ungrammatical as the form is, *uttitthapiṇḍa* is really in use: *Jāt.* 497 v. 2 ('*upatitthitvā* [read *uttitthitvā*] *labhitabbam piṇḍam*; *utthāya thitehi vā dīyamānam heṭṭhā thatvā labhitabbam piṇḍam*.' Com.; *Ps.* 56 quotes *ukkatthapiṇḍam*); *ib.* v. 20 ('*uccitthakam piṇḍam*; *uccitthapiṇḍan - ti pi pātho*,' Com.); *Th.* v. 1060; *Therīg.* vv. 332.352. I am disposed to surmise that the word resulted from the wrong interpretation of *uttitthe na - ppamajjeyya*. — 213⁷ *MN.* 77. — 215¹² *AN.I.* — 217³ *SN.* XLIV, 103. — 217⁹ *SN.* XXI, 58. — 217¹¹ Cf. *SN.* II, 65 ('*evam - eva kho haṃ bhikkhave addasam purāṇamaggaṃ purāṇaṇja-sam*.' *addasā* in the first person is no doubt an error, though a frequent one). — 219¹⁵ See *Jāt.* 433. — 220¹⁴ *Jāt.* 310 v. 1. — 221²⁰ *Jāt.* 514 v. 25. — 221²⁴ See *MN.* 81. — 223¹⁶ *Ibid.* (Cop. MS. '*na cāti-vassi*'). — 223¹⁸ *Ibid.* — 225³ See p. 183¹³. — 226²⁷ *Anūna* ought probably to be cancelled, it is only in AC. — 228² *Sn.* 4 v. 6 = 30 v. 26 (in both places '*abhojaneyyam*') = *SN.* VII, 8 v. 5, etc. — 229¹ (Cf. *DN.* I, etc. — 230¹³ *Jāt.* 403 v. 6 (the second *pāda* differs). — 231¹⁸ See *Sn.* 4. — 232¹⁰ Cf. *SN.* VI, 1, etc. — 235² *MN.* 25.86; *Vin.* I p. 8. — 235⁴ Cf. *MN.* 85.100 (Cop. MS. '*attano*' in both places). — 236¹ Cf. *Jāt.* I p. 56; the stanza recurs at *Ps.* 26 with *Yaṇṇo* for *Koṇḍañño*. — 236¹⁹ *Anuttaro* is doubtful ('inferior?'). — 236²⁷ *AN.I.*: comp. *DN.* 28. — 237²⁰ This passage is quoted in *Ps.* and *Ss.* with the same reading *samudāpikā*, and in *Mp.* with *samedikā* in place of it, which may mean *samodikā*. *Ss.* remarks, '*Samupādītā* (sic) *ti sāmam uddham pajja[la]ti pavattatīti samupādikā, udakassa upari sambhāvinī ti attho; samupādikā* (sic) *ti pi paṭhanti, ayam - ev' attho*.' I should propose *samupodikā*, 'just on a level with the water's edge,' comp. *S.* *upodaka*. — 238³ *Anonamidaṇḍa* is quoted *anona-* in the three places mentioned just now: '*an inflexible stick*' I suppose, *-mi-* = *-miya-*. — 240³ *MN.* 142; '*sanghe dinne*,' as our text has it farther down, seems to be wrong. — 241⁵ *Puttānaṃ* is scarcely correct. — 242² *MN.* 3. — 242⁹ *SN.* II, 30 vv. 8-9. — 242¹⁷ *Metre* requires *-gaman' añja-*; the stanza is not found in *Th.* — 242¹⁹ *AN.I.* — 242²⁶ *SN.* XLIV, 24 (the Cop. MS. reads *sammāpaṭipadam*. -*ādhikaraṇahetu, nāyadhammaṃ*). — 244⁵ *Ettakā* should no doubt be *ettikā*, though there are a few other examples of it. — 244²⁴ *MN.* 36. — 245¹ *SN.* VI, 14 vv. 1.3; *Th.* v. 259; the reading is here throughout *nik-*

khamatha, and so the celebrated verse is quoted in several places; also the S. version has nishkramata, Lotus p. 529. But it is evident from our text that the author wrote nikkamatha, and this is no doubt the genuine reading: it seems to be the only instance of that verb, but nikkamo = parakkamo is frequent. — 246¹⁸ Hīnāy' āvattati is the correct phrase, not hīnāya vattati, though this is very frequent; Pj. says 'Hīnāyāti gahaṭṭhabhāvāya...; āvattitvā ti osakkitvā.' — 256²⁴ See Jāt. 479. — 258¹⁴ MN. 142. — 264²⁴ See MN. 74. — 270²² The passage is corrupt. — 275⁹ Anumajjiyante alludes to Jāt. 547v. 473, I have not elsewhere met with that verb in the sense of 'beating.' — 281¹⁹ Cp. v. 119. — 284¹⁷ Jāt. 547v. 675. — 287¹⁰ Ce should perhaps be ca throughout, as in the first clause. — 289¹ See p. 244²⁴. — 290¹ The peyyāla may be filled out from Childers's Dict. at jhānaṃ. — 290²³ I propose to read vītivattetvā. see Pali Misc. I. p. 67. — 291⁴ See Jāt. 258; MN. 83 and Jāt. 541; Jāt. 494; ib. 243. — 291⁹ The legends here alluded to are told in various comments, except the story of Candagutta. — 292²⁵ Māsala is otherwise unknown, it must mean a period shorter than five months: comp. S. māsala. — 298¹³ Apātha I suspect to be corrupted from āpāta (comp. āpatati p. 371²¹) under an impression that it is allied to patha: but it is scarcely ever written so. — 314¹ Instead of bhūtahacco the reading at MN. 75 is bhūnahu (once or twice bhūtahu). likewise at Sn. 36v. 8; Jāt. 530v. 21; 543v. 138. It is explained by vaddhihana, bhūtihanaka-vuddhihanaka, vaddhighātaka. Also bhūnahata Jāt. 358vv. 1-3 (= hatabhūna. hataavaddhi). Bhūtahaccāni kammāni occurs at AN. VII, vi. 11v. 14 (= hata-vaddhīni); at Jāt. 547vv. 691. 752 bhūtahaccaṃ is a subst. = vaddhighātakammaṃ. Comp. S. bhūtahatyā and bhrūnahan. -hatyā. — 317³¹ Atthi should perhaps be added before kiñci. — 323²⁸ Here and in the sequel all the MSS. agree in writing muñcitvā for muccitvā. — 333¹⁸ Dh. vv. 54-56. — 337¹⁶ The reading ought no doubt to be 'ye te... -vihimsāvitakkā.' — 341¹⁶ Taṇḍulamuggamāṇa seems to be an interpolation. — 343²¹ Sapadāna I should derive from sapadi-ayana; sotthāna (S. svastyayana), tiracchāna, hemantāna, gimhāna, vassāna, ekānika (p. 402²⁰) likewise contain the contracted ayana. — 346¹ The Singh. write ūmi like blūmi, and I have met with ummi only in these verses

and at pag. 377. and in one instance more. Ummi and mostly bhummi are the Burmese readings. It is doubtful if MSS. will bear us out in writing ummi and bhūmi. — 349²² Mahā-Rāhulovāda = MN.147 = SN.XXXIV,120; above at p. 20⁷ and often elsewhere it is called Rāhulovāda, and in MN. it is entitled Cūḷa-R., but it may also have borne the name of Mahā-R., as it treats of Rāhula's obtaining arhatship. Samacitta-p. = AN.II,iv,5. The other suttas form part of Sn. — 349²⁹ Pārāyana = Sn. 55. — 350¹ The Dhammacakkappavattana-s. is alluded to. — 350⁷ Mahāsamaya-s. = DN.20. — 350^{15 16} For Sū-nāparanta^o see MN.145: SN.XXXIV,87 (comp. Burnouf, *Introd.* p. 252 et seq.); Sakkapañha = DN.21; Tirokuḍḍa = Khuddakap. 7; Ratana-s. = ib. 6 = Sn.13. But the statements of our text must rather be looked for in the comments, where also the other legends, which I have been unable to refer to old texts, are to be met with. — 352²⁶ The confusion of sandahati and sannayhati are among the most frequent of errors, but as the two verbs are quite distinct as to meaning and form, the correction is easy. Cf. Jāt. I pp. 129, 255, 266, etc. — 352²⁷ Chanaka is obscure. — 362¹⁸ AN.I. — 365⁴ Sunkhasāyika should perhaps be sunkasādhaka. — 366⁶ Cf. SN.XIX,8 ('bhikkhū' for 'mama sāvakā'). — 366¹⁰ Th.v.988. Many of the stanzas which farther down are attributed to theas, are wanting in that collection. — 367⁵ The similes alluded to are given at SN.XII,63; XXXIV,237. The context being unknown, I cannot tell if āhari ought to be āhari'. Cf. Jāt. I p. 294; Dh. p. 228 (read akkhabbhañjana-vaṇapaṭicchādana-). — 367²⁰ Th.v.504. — 368² SN.XLVI,7. — 369⁵ Sn.2 v.12. — 371¹⁴ Th.v.580. — 371²⁵ SN.I,17 v.3; XXXIV,238 v.1. — 372¹² Samuttaram looks suspect, for first persons in -am in aorists formed from S. imperfects, are very uncommon even in verse. — 372²³ Jāt. 545 v.159. — 373¹¹ In appaṭivibhattabhogin one negative seems to be wanting, 'not eating without sharing with others.' Buddhaghosa however takes a different view: 'Ettha dve paṭivibhattāni nāma: āmisapaṭivibhattam puggalapāṭivibhattaṇ-ca: tattha: ettakam dassāmi ettakam na dassāmi evamecittena vibhajanam āmisapaṭivibhattam nāma, asukassa (dassāmi asukassa na) dassāmi evamecittena vibhajanam pana puggalapāṭivibhattam nāma: tadubhayam-pi akatvā yo pana appaṭivibhattam bhuñjati so appaṭivibhattabhogī

nāma.' — 375¹⁵ MN.6, etc. — 376²² The caus. abhivād-
 ḍhayim is scarcely correct. — 377¹⁴ SN.LV,7. — 378¹⁷
 DN.16 (ed. Child. p. 18), etc. — 379¹ Dh.v.327. — 379¹⁴
 SN.LV,7. — 379²¹ Vāhasā, 'by dint of,' is formed with
 the frequent suffix -sā, borrowed from the instr. or abl. of
 bases in -as; cf. balasā, thāmasā, padasā, damasā, vegasā, etc.
 — 381¹⁵ Jāt.537v.47. — 383³ The verse is wanting in
 Therīg. — 384⁴ Jāt.440 v.13: mankato S. matkrte, cf. kin-
 kato DN.14; but also kate occurs: Jāt.537v.96; Therīg.v.
 305. — 385¹ The passage quoted is not found exactly so
 in any of the Rāhulovāda-suttas, but MN.62 is no doubt re-
 ferred to. — 385²⁸ Sn.12 v.1. — 386¹² Dh.v.81. — 386¹⁹
 Ibid.v.404 and the corresponding verse of Sn.35, MN.98.
 — 387⁸ Dh.v.28. — 388¹⁴ MN.62. — 389⁹ SN.XV,3.
 — 391²¹ Dh.v.350. — 392³ AN.X,v,8. — 395⁹ Th.vv.
 1057-9 (with some various readings: nagaram p. p., sak-
 kaccan - tam u., anguli, ālopan - tam abhuñjissam bh. ca bh. vā).
 — 395²² Th.v.583 (the third hemist. wanting). — 396¹²
 MN.12. — 399¹⁶ SN.III,5 v.1. — 401¹⁰ SN.XV,1; gadhita
 for gathita is otherwise unknown. — 402²⁶ SN.VI,13 v.1;
 also Th.v.145. — 405³ DN.30 vv.47-8. — 406¹³ Jāt.504
 v.8. — 407¹ Th.vv.985-6. — 408⁸ DN.16 (ed. Child.
 p.52). — 408²² Dh.v.32. — 409¹⁸ SN.XIII,26 v.3; also
 Th.vv.151.269. — 410⁸ The stanza is quoted at Dh.p.147
 with a different close, and with other deviations at Ps.47:
 Vadhakassa Devadattassa, corass' Angulimālino, Dhanapālake,
 Rāhule ca, sabbesam samako Muni. — 411²⁹ Sn.18 v.10. —
 412²² For adhigacchissāmi metre recommends -gañchāmi; the
 error perhaps arose from l.18; the aor. adhigacchi, it is
 true, renders that fut. less improbable than it would other-
 wise be, cf. Pāli Misc. I p.72. — 414¹⁸ Sn.37 v.43. —
 420² The nom. sāramatino is rather a barbarism than a
 clerical error.

CORRECTIONS.

Page 1¹⁸ read *dalha-m-aṭṭāla-*. — 2¹⁹ *pañhan - ti*. — 6²⁷ *devānam - indam*. — 36³ *ubhatokulāni*. — 38¹⁶ *khvāham*. — 76²⁷ *evārūpam*. — 81²⁴ *-gatānam*. — 108¹⁶ *Nāgasena*. — 122 n.⁶ *galagalanti*. — 124 n.²¹ .. āha AB (in the first place). — 142¹⁷ *Ānanda*. — 144¹⁵ *-karaṇena*. — 177² *-sataram*. *Sādhu...*; add n.² *-sataram* ca M. — 204²⁶ *sattakāya-*. — 204 n.²⁵ *asucisuci-* B. — 211¹ *Catuttho vaggo*. — 226 n.²⁷ *anūnasata om. M*. — 232 n.⁸ ca om. ABM (in the first place). — 238¹⁵ *sakaṭam*. — 254 n.¹ *rasati* (for *tasati*) AaB, *sarati* M. — 279¹⁵ *satam*. — 285²⁴ *ukkaṇṭhito*. — 295⁷ (This ought to have been marked as a new paragraph.) — 316 n.⁵ *etaṃaham*. — 339¹⁷ *sattiya*. — 358²⁷ *pañc' indr*. — 405⁷ *Ñātihi*.

E. P. 155 —

Carb
s 13/4/22

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving.